noster. Ende en leidet ons niet ī bekoringē. Mer verloest ons vā den quadē. Versik

dencke ī mȳ hulpe.
Hē tot mi te helpen

Dono R^di^ patris
Rauestein Societatis
Jesu

IDEA
Principis Christiano-Politici
101 Sijmbolis expressa

A. DIDACO SAAVEDRA Faxardo
Equite &c.

AMSTELODAMI,
Apud Iacobum van Meurs. Anno 1651.

AD SERENISSIMVM

HISPANIARUM PRINCIPEM,

Clementissimum Dominum Nostrum.

SERENISSIME PRINCEPS,

S*Offero* Serenitati Vestræ *Ideam Principis Politico-Christiani cælo elaboratam & calamo, eô fine, ut visu pariter & auditu (quos duos sensus sciendi instrumenta appellat Philosophus)* Serenitatis Vestræ *animus gubernandi peritiam hauriat, & figuræ istæ pro artificiali memoria eidem deserviant. Quia verò in rebus ejusmodi politicis facilè fallitur humana mens, nisi ab experientia robur illi accedat; nec quicquam aliud reperiri potest efficacius ad rectè formandum Successorem, quàm Majorum exempla, his ipsis in præsenti quoque hoc opere mihi potissimùm utendum duxi. Quâ proinde in re blandiri nemini cupio, dissimulando defectus, si qui fortè à nonnullis commissi sunt: nam si id facere esset animus, haud assequerer finem mihi propositum, quem alium non esse profiteor liberè, quam ut ab iis, quos*

in regimine & imperio Serenitas Vestra *Antecessores habuit, bene laudabiliterque gubernandi scientiam perdiscat. Quare nemo me accuset, quasi in eorundem honorem injurius sim: nulla enim libertas aut Regibus, aut regnis utilior est, quàm quæ sincerè absque malitiâ & omni pravo affectu eventus observat præteritos, ut corrigat deinde & moderetur præsentes juxtà ac futuros. Habet unum hoc commodum Princeps malus, quòd ejus posteà cadaver per anatomiam quasi introspicere prudentiæ liceat, & Reipublicæ male administratæ rimari morbos & caussas, atque iis parare remedia. Ita pictores sculptoresque in suis ipsi officinis picturas varias, & statuarum fragmenta sibi proponunt ante oculos, ut quid scitè elaboratum, quid secus, curiosè observent. Atque ex hoc eodem fonte illa Historiæ inscribendo libertas nascitur;* ne a *scilicet* virtutes sileantur, utque pravis dictis, factisque ex posteritate & infamia metus sit. *Idem ego nunc specto, adeoque actiones Progenitorum* Serenitatis Vestræ *quasi iterum*

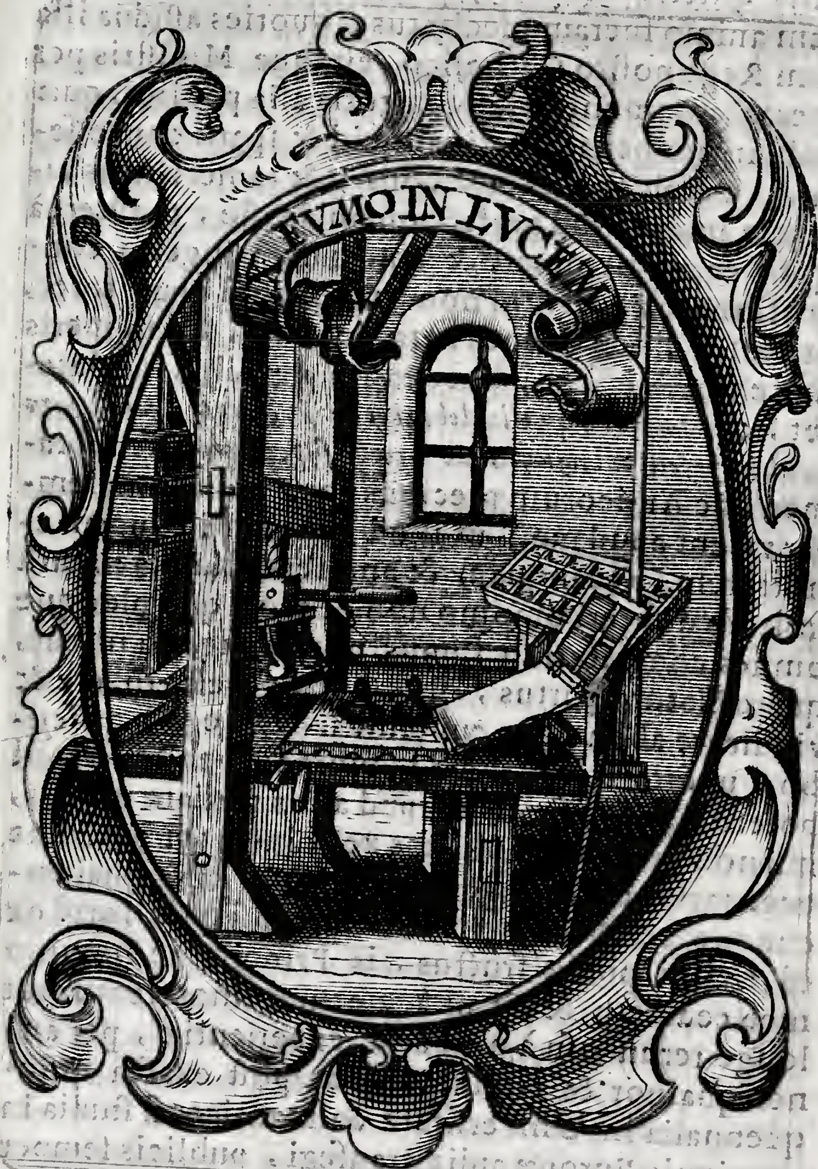
a Tacit. lib. 3. Annal.

rum produco in ſcenam, ut quæ cum laude geſta ſunt ab iis, ad æmulationem glorioſam Serenitatis Veſtræ *inflamment animum; quæ contrà minùs rectè, inhoneſtum ruborem dent: illa, ut amplectatur & imitetur; hæc, ut deteſtetur & fugiat. Singularem ſanè poſtulat induſtriam illa bene prudenterque gubernandi ars, quam ego maximè periculoſam reor atque difficilem, ex hoc præcipuè capite, quod ex unius ſolius regimine & omnium ſalute dependeat. Eum in finem multa præſtantiſſima ingenia elaborârunt, ut certa quædam ſtatuerent imperandi præcepta, in quibus Princeps velut in chartis hydrogaphicis ſcopulos omnes ac ſalebras proſpiceret, iiſq; devitatis navem Reipublicæ ſalvam in portu collocare poſſet. Sed quia non æquè omnes Cynoſuram illam cæleſtem ac divinam, æternam atque immotam habuerunt ante oculos, accidit nonnunquam, ut in vias deducerent periculi plenas, quæ Principes bene multos in ſyrtes deinde & exitium traxêre. Acus nauticæ ſi impietate, ſi fraudibus, ſi malitiâ fuerint illitæ, viam abſque errore deſignare non*

possunt. Pietate itaque, ratione, & justitiâ eos tingat Serenitas Vestra, *uti à gloriosissimis ejusdem Majoribus factum est, & constantia quadam ac fortitudine regia firmet animum adversùs grandiores regiminis futuri tempestates, quando post multos, eòsque felicissimos annos hujus præsentis Deo Opt. Max.* Serenitatem Vestram *in emolumentum totius Reipublicæ Catholicæ ad illud evehere placuerit. Datum Viennæ* 10. *Iulii, Anno partæ salutis* 1640.

DIDACVS SAAVEDRA
FAXARDO.

AD BENEVOLUM LECTOREM.

IN difficili & laborioſo otio tot ſuſceptarum à me per Germaniam, aliaſque complures Provincias peregrinationum, nec non & Regiæ legationis per

trien-

triennium in Germaniâ, centum isthæc concinnavi Symbola, quibus IDEAM PRINCIPIS POLITICO-CHRISTIANI exhibeo, scribendo per intervalla quietis tempore; quæ per viam in itineribus cum animo fueram meditatus, quoties assidua illa cum Rege nostro Catholico, ejusque Ministris per literas communicatio & negotia alia publica, quæ mihi incumbebant, otii aliquid & spatii concesserant. Crevit sensim hoc opus; & tametsi satis viderem multa ei ad perfectionem deesse, propterea quòd eâ animi quiete & continuatâ ingenii contentione elaboratum non sit, quantâ opus foret, ut partes illius omnes aptæ inter se, & numeris suis expletæ essent; licèt etiam nec illud me lateret, a *præcipere, qualis debeat esse Princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum*; debui tamen hoc Amicorum precibus (quæ plurimum semper valent apud me) ut illud tandem in lucem emitterem. Quanquam & amorem illum à naturâ insitum diffiteri omnino non debeo, quo plerique omnes comparati sic sumus, ut non ingenii minus, quàm Naturæ partus, quoad fieri potest, fovere & vindicare ab interitu cupiamus. Non ego hæc scribo, ut errores excusem: quomodò enim satis id potero? sed ut facilius apud alios veniam merear, qui non nisi bono inductus zelo inter tot ac tantas occupationes, labores & pericula hanc qualemcunque percolui scriptionem, ut si quis fortè ex eâ enasci posset fructus, is Principi ac Domino meo cederet; & ne unâ mecum emorerentur tot longo rerum usu à me partæ experientiæ, per annos quatuor & triginta, quos post exacta quinquennalia in Universitate Salmanticensi studia in præcipuis Europæ aulis transegi, publicis semper negotiis occupatus: nam binæ Pontificum electioni Romæ astiti; interfui Ratisbonæ Electorali conventui, quando Ferdinandus III. Augustissimus nunc Imperator, Rex Romanorum creatus est; octo dein-

a Plin. Jun. lib. 3. ep. 18.

deinde Conventibus in Helvetiâ; rursum Ratisbonæ Comitiis Imperialibus Serenissimæ Domus & Circuli Burgundici cum plena potestate Legatus. Quam ob rem si vel unum ex libri hujus monitis & documentis politicis ei quoquo modo profuerit, quem regendo utrique orbi natum gaudeo, facilè credo, huic meæ libertati dabitur venia.

Nec cuipiam peregrinum videri debet, quod figuris & Symbolis usus sim: nam hæc Deum ipsum auctorem habent. Serpens æneus *a*, Rubus ardens *b*, Vellus Gedeonis *c*, Leo Samsonis *d*, Vestimenta Sacerdotis *e*, Sponsi blandi Amores *f*, ecquid aliud, quàm Symbola sunt?

Illud imprimis conatus sum, ut nova esset inventio, num assecutus omnino fuerim, nescio: multa enim sunt ingenia, quæ elaborârunt ea in re, & facile est, ut in cogitationes easdem etiam inscii conspirent plures, quod mihi in hoc ipso opere non rarò accidit, dum ea Symbola quæ à me primùm inventa existimabam, apud alios posteà reperi, adeoque prorsus omittenda duxi, licèt non absque aliquo finis mihi propositi dispendio: nam qui scripserunt ante nos, optimis quibusque figuris & sententiis usi sunt, quas dum cavere nunc volumus, in alias fortè minùs commodas necesse est nos incidere.

Idem quoque observatum à me circa monita quædam, & præcepta politica, quæ licèt proprii mei ingenii, quoad inventionem saltem, essent partus, alios tamen posteà eorundem longè antiquiores deprehendi Auctores, quorum nomina idcircò adscripsi in margine, ut suus etiam antiquitati honos haberetur. Fuit hæc ingeniorum, quæ prioribus sæculis floruerunt, felicitas, ut præripere possent Successoribus earum rerum gloriam, quas ipsi suopte Marte & industria erant aliquando inventuri. Sed & illud operæ pretium arbitrabar, si telæ

a Num. 21. *b* Exod. 3. *c* Jud. 6. *d* Jud. 14. *e* Exod. 28. *f* Cant. Cant.

huic fila quædam è Cornelio Tacito intertexerem, optimo ſanè Principum Magiſtro, quo accuratiùs de eorundem Naturis, de aularum & palatiorum moribus, de bono item & malo regimine nemo diſſerit. Hujus tanti viri documentis atque ſententiis quaſi manu duco Principem, quem hiſce Symbolis formare eſt animus, ut pede inoffenſo legere ei liceat flores ex alieno huc tranſplantatos viridario, & expurgatos à veneno & ſpinis, quæ aut nativum ſolum iis confert interdum, aut horum temporum admiſcet malitia. Porrò præcipuas Statûs regulas in hac ſecunda editione Scripturæ ſacræ etiam illuſtro teſtimoniis: quæ enim Politica in illius fornace excoquitur, ea demùm verè dici poteſt, Davide teſte: a *Argentum examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.* Cui enim bono Magiſter aut profanus aut impius, ubi Spiritus ſanctus Doctoris officio fungitur?

In explicandis ipſis Emblematum figuris longus non ſum, ut jucundiùs Lectori accidat, ſi eas per ſe ipſe intelligat. Et ſi quid fortè in diſcurſu inſpergam eruditionis, id non eſt ad oſtentandam doctrinam, ſed ad illuſtrandum Principis animum, atque ut inſtitutio aliquantò ſuavior ſit.

Opus totum non niſi ſententiis conſtat, & Regulis Statûs: eæ ipſæ enim lapides ſunt, è quibus politica conſtrui oportet ædificia. Non eas tamen ſic nudè & ſparſim propono, ſed diſcurſui inſero, & certis applico caſibus, ut pericula devitem, quæ ex præceptis generalioribus creari ſolent.

Dedi præterea operam, ut ſtylus eſſet cultior, abſque tamen affectatione, brevis item & conciſus, ſed ſine obſcuritate; id quod perdifficile olim judicabat *b* Horatius, & cujus ego exemplum hactenus non vidi in idiomate noſtro Caſtellano. Feci tamen ejus rei periculum, quia quod Principibus ſcribitur, in eo nec clauſulis otioſis, nec verbis ſuperfluis eſt

a Pſal. 11. 7. b *Dum brevis eſſe laboro, obſcurus fio.* Horat. Art. Poët.

eſt locus. In pretio illis tempus eſt, ut proinde haud paullùm in bonum peccet publicum, qui inani & futili diſcurſu eos à curis gravioribus avocat.

In inſtitutione & regimine Principum non ita me occupo, quin etiam ad Reſpublicas deſcendam, ad earundem incrementa, conſervationem & ruinas, ad formandum Miniſtrum Statûs, & prudentem aulicum.

Si in aliquorum interdum me effundo laudes, id æmulationis accendendæ fit gratia, non adulandi; à quo longiſſimè abeſſe me fateor: grande enim piaculum foret, adulationes in æs etiam inciſas toti orbi proponere, aut illius ipſius me facere reum, quod tantoperè reprehendo & vitupero in aliis.

Si veritatem liberiùs proloquar, dominationi id tribuendum, cujus ambitio ita penitùs inſedit in hominum animis, ut aliter, quàm ferro & igne, curari haud poſſit. Doctrina generalis eſt, ſi qui tamen reperientur, a *qui ob ſimilitudinem morum aliena malefacta ſibi objectari putent*, quive exiſtiment, culpari in ſe, quod in aliis commendatur, non mea culpa id accidet.

Si quando Principum actiones improbo, aut de Tyrannis loquor, aut ſolùm de ipſa Principatus Natura: nihil enim novum aut inſolens, Principem minimè malum non optimè agere, quia aut celatur de veritate, aut à malis Conſiliariis regitur.

Atque illud ipſum de Rebuſpub. velim intelligi, ſi qua in re reprehendi à me videantur: nam aut documenta trado de eo, quod plerumque in communitatibus fieri aſſolet, aut certe non loquor de Rebuſpublicis illis coronatis, aut bene conſtitutis, quæ bonorum Regum ac Principum gubernandi normam æmulantur.

Exemplis uſus ſum tam antiquioribus, quàm recentibus: illis quidem propter auctoritatem; his verò, partim quia ad perſuadendum efficaciora ſunt;

 par-

a Tacit. lib. 4. Annal.

partim etiam, quia ob temporis propinquitatem minus est immutatus rerum status, & minori cum periculo imitari ea possumus, aut majori cum securitate judicium de iis formare politicum & prudens, quæ prima & præcipua ferè est Historiæ utilitas. Accedit illud etiam, a *non adeò virtutum*, rerumque præclarè gestarum *sterile* esse hoc *sæculum, ut non & bona* nobis & posteris *exempla prodiderit.* Et profectu b invidię labes esset, c *si vetera extolleremus, recentium incuriosi.*

Sat scio, Lector benevole, libros ejusmodi, qui de ratione Status tractant, truncis aut statuis (Hispanis *Estafermos*) esse similes, quas in hastiludiis omnes lanceis impetunt, omnes feriunt. Sat scio, ei qui in lucem meditatur aliquid, atram fuliginem & prælum obtrectationis esse subeunda (id quod præsenti symbolo declarare volui;) sed & illud non ignoro, quòd quantò fuligo illa, qua typi imbuuntur, obsurior est, & prælum, quo premuntur arctius, tantò clariores deinde splendidioresque in lucem prodeunt.

a Tacit. lib. 4. Hist. b Idem. ibid.

ERY-

ERYCI PVTEANI,
CONSILIARII AC
HISTORIOGRAPHI REGII
AD
GVIL. DE BLITTERSWYCK,

Exſcabinum Bruxellenſem, Regi deinceps à ſupremis Geldriæ & Zutphaniæ Conſiliis,

De Ideâ Principis Politici-Chriſtiani

EPISTOLA.

IDEAM Principis Politici-Chriſtiani, amœniſſimis Symbolis, doctiſſimiſque Diſſertationibus ornatam accepi; dubius, poſtquàm inſpicere cœpi, ab Opere Auctorem, an magis ab Auctore Opus admirarer. Hoc ſingulare & eximium planè eſt, omniſque prudentiæ, ac doctrinæ facundiſſimum ſimulacrum. Ille omni laude major, humani modum ingenii excedit. Minus eſt; quod vel Nobilitas, vel Dignitas, vel Fortuna dedit. His tamen ſingulis ſummum SAAVEDRAM eſſe, mille & mille jam linguis fama loquitur. Et quis aptior Paci tractandæ erat? Rex noſter tali Viro potens eſt; quia tota, ut ſic dicam, Pallade armatus. Etiam in verbis arma eſſe, hæc SYM-

BOLA

BOLA prorſus divina oſtendunt. Eæ igitur deliciæ meæ erunt; & vel ipſas curas mitigabunt. Sic etiam tantum Virum compellare meis audebo Litteris, ac cæleſte ingenium ejus familiarius incipiam venerari. Aliudne jam ſcribam? Satis iſta, ut epiſtolam faciant. Vale, & me amare perge. Lovanii, in Arce, v. Non. Octobris, ∞. IↃC. XLIII.

EJUS-

EJVSDEM

AD AUCTOREM

IDEÆ PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI. ILLUSTRISSIME AC Excellentissime Domine,

Palladis Decus, Spes, & Fiducia Pacis,

Scribendi libertatem ab ingenio tuo planè divino, & ab humanitate, blandissimo virtutum omnium ornamento sumo. Ingenium quidem cælesti quodam lumine in SYMBOLIS POLITICIS *resplendens, ita pectus penetravit meum, ut inflammatus sim, Amorisque delicias ab hoc igni derivem. Humanitas accedit, illa Sapientiæ aura, Eruditionis anima, & Amorem ad familiaritatem impellit. Video, video, quicquid Sapientiæ est, quicquid Eruditionis, in his Imaginibus, in his Dissertationibus; nec minùs doceor, quàm oblector. Cedant picturæ aliæ: hic nobis Apelles est, qui ingenio & lineas, & colores omnes vincit. Cedant libri: hic nobis Scriptor est, qui eloquio totam complexus Sophiam unus perfectam* PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI IDEAM *efformat. Nihil amœnius, nihil utilius: ubi flores, simul fructus sunt: in horto horreum, in horreo hortus. Inveniunt oculi delicias suas, divitias animus, & expleri potest. Quàm nihil igitur* PARADINVS, *qui Symbola scripsit Heroïca, passimque æstimatur, in medium protulit: quàm multa etiam malè. Reliqui, constituere hanc amœnitatem conati sunt, vix ausi usurpare. Nimirum*

sum-

summo hic ingenio opus, quod Natura TIBI *dedit; summâ eruditione, quam industria, rerum, & studiorum usus. Tua hæc gloria est, ô Virorum Phœnix, qui uno Volumine, centumque Symbolis comprehendere potuisti, quod aliorum mille libri non exhibeant. Hic est, quicquid ubique est, quicquid vetusta & nostra tempora habent, sacra & profana. Exempla velut lumina sunt, sententiæ velut gemmæ, Opus totum non nisi aurum, in omni doctrinæ censu & ab omnibus, etiam posteris, æstimandum. Prodeat igitur, ut publicum sit; ut Principes omnes doceat, quomodo verè Principes sint: se, aliosque regant; felices sint, felices verò alios suo non minùs Exemplo, quàm Imperio faciant. Hoc meum nunc votum est; sed tuum beneficium, quod tuo ingenio, tuæque Eruditioni & Principes, & Populi acceptum ferent. Ita vale,* EXCELLENTISSIME DOMINE, *& ut Amorem Cultumque Æternitati tuæ dedicem, hoc ingenii mei munusculum, velut pignus, admitte. Lovanii, in Arce Regiâ, Prid. Nonas Octob.* ∞. IↃC. XLIII.

A V-

AMPLISSIME
& Clarissime vir,

Musarum unica Gemma,

HÆc perlustrantis Orbem pulcherrima merces, ut quemadmodum in nova fulgentia sydera, ita in celebres, & illustres viros incidat; prout mihi jam contigit. Etsi enim divinum tui animi vultum doctissima opera depinxerant (calamus enim genii & ingenii penicillus est) cultum tamen & familiaritatem invida longinquitas averterat; sed cùm in has Provincias perveni, propiusque ad te accessi, hæc à benigna humanitate tuâ merui, & jam Amicum experior, tuâque doctissimâ & amabili epistolâ decoratus sum, eâ elegantiâ, ac venusto styli cultu exaratâ, ut si ab eâ laudes in Symbola mea Politica collatas amovere liceret, millies legerem: sed prohibet pudor. Laudari à laudato, magnæ existimationis est; sed à te laudato & Eruditissimo Viro maximæ quidem, velut gloriosum & ære perennius monumentum: quidquid enim profers, avidè *Typi Plantiniani* excipiunt, & æternitati vovent, & consecrant. Sed licèt impares laudes potiùs oneri quàm honori sint, has tamen velut tuæ ardentis benevolentiæ & amicitiæ indices veneror. Abundas laudibus, & tibi & aliis, & non absque fœnore & usurâ famæ eas impertiri potes; quia cùm reliquos

quos laudas, ipſomet ſingulari laudandi ſtylo & facundiâ te omnibus laudandum præbes.

Vnà cum epiſtolâ tuâ accepi Libellum De Bissexto, munus quidem cæleſte, mihi gratiſſimum. In eo Arbiter cælorum & temporum vias Solis metiris, annumque componis, & licèt ſuperni illius Orbis fabrica magis opinioni quàm ſcientiæ ſubjaceat, ita compoſitam crediderim: ſin minùs, divinæ ſapientiæ æmulus, quomodo poſſet aliter conſtrui, oſtendis edoceſque. Nec minùs mihi gratus alter libellus ſimul compactus, cujus titulus Vnus Et Omnis. Symbolum enim eſt tui divini ingenii, in quo uno omnia ſunt: ſcilicet quidquid doctrinæ & ſcientiarum ſinguli docti Viri hucuſque labore, ſtudio, & ingenio imbiberunt, in te collectum ſuſpicimus & miramur. Vive igitur feliciter, diuque, ô hujus ævi, & futurorum gloria, & Patriæ decus, ut à te uno omnes doceamur, & me ama. Bruxellæ XIII. Octob. M. DC. XLIII.

LEC-

LECTORI

Liberali sed temporis Avaro.

Didacus, *ut populi Regumque* Monarchida; cœtu
Effugium humano *jam properare* videt:
Quo te diva refers? quorsum deduceris? inquit
Hospitii hoc *nostri te remoretur*, Ave.
Dixerat illa subit tectum revocata, Savedræ
Hospitis & cari traditur obsequio;
Ille DEAM reverenter *habet, cætuque redonat*
Pristino; & has *Orbi* spargit *amicus, opes*:
Has lege, *quisquis* aves: *grati neque Munera sperne*
Hospitis, à tantâ *munera tanta* DEA.

Anno Christi nati 1649 sextili exeunte Christ. Adauctus Thuldenus Populo-Martius. Canonicus Diaconus ad Gradus B. Mariæ Virg. Coloniæ, professor Laurentianus.

ALIUD.

Symbola, *quæ rarâ arte* Politica *doctè polisti*:
DAS VERA, *& libri fronte* SAVEDRA *probas*.
Mundus ut exerret, Liber *ac* Impressio *signant*:
Quando tuum hæc typico crimine fœdat opus.
Ergo typum excusa, Lector, fors labe notatum:
Si non errasset, fecerat ille minùs.

Typographiæ Woringeno-Hildenianæ
à Correctura

PETRUS HILDEN J. S.

ORDO

TOTIUS OPERIS,

SIVE

SYMBOLORUM IN EO CONTENTORUM

ELENCHUS.

Principis Educatio.

SYMBOL.

I. *Mox ab ipsis incunabulis animi virtus sese prodit.* pag. 1

II. *In eodem tanquam in rasâ tabulâ Ars suas delineat imagines.* 9

III. *Honestis exercitationibus firmatur corpus, & decoratur.* 19

IV. *Ornatur animus liberalibus disciplinis,* 27

V. *Quæ instillandæ suavi cum industriâ,* 35

VI. *Et variis eruditionis floribus coronandæ.* 40

Quomodo in actionibus suis Princeps sese gerere debeat.

VII. *Res singulæ è vero dijudicandæ uti in se sunt; ne eas vel augeat affectus, vel minuat.* 46

VIII. *Ira ne rationem præoccupet, aut eidem dominetur.* 56

IX. *Ne flectat invidia, quæ suimet est carnifex,* 65

X. *Et gloriam comitatur ac famam.* 75

XI. *Princeps in sermone sit cautus: is enim animi index est.* 83

XII. *Mendacia veritate evertenda.* 90

XIII. *Pro comperto habeat suos animi lapsus obtrectationi futuros obnoxios.* 98

XIV. *Quæ monet, & perficit.* 107

XV. Plu-

XV. *Pluris fama illi sit, quàm vita.* 115
XVI. *Actiones suas cum gestis Majorum sæpe conferat.* 120
XVII. *In solis Avorum suorum trophæis, & gloriis hæreditate partis ne unicè conquiescat.* 125
XVIII. *A Deo Opt. Max. Regnum se habere meminerit;* 131
XIX. *Idque Successori tradendum.* 144
XX. *Noverit sceptrum Bonum esse fallax.* 149
XXI. *Legibus sanctißimis contemperandum.* 157
XXII. *Iustitiâ scilicet & Clementia firmenda Majestas.* 171
XXIII. *Pretium virtutis, ejusdem sit præmium.* 180
XXIV. *In omnibus verò spectanda Religio.* 190
XXV. *In qua omnis Imperii sita est firmitas,* 297
XXVI. *Et spes victoriarum omnium.* 202
XXVII. *Caveat maximè à Religione fucata & ludicra.* 208
XXVIII. *Prudentiæ partes sæpe consulat.* 215
XXIX. *Casus enim singulares interdum, non ut plurimùm accidunt, nec facilè eveniunt iterum.* 222
XXX. *Perpendat verò multorum experientiam, à qua omnis petenda sapientiæ regula.* 227
XXXI. *Ab iisdem discet sustinere coronam cum honore, & nominis sui existimatione;* 239
XXXII. *Non pendere à vulgi opinione;* 248
XXXIII. *In utraque fortuna eundem tenere vultum;* 254
XXXIV. *Ferre & sperare;* 265
XXXV. *Ex adversis elicere prospera;* 270
XXXVI. *Omni vento navigare;* 274
XXXVII *E duobus malis minus semper eligere.* 281

Qualem deceat esse Principem in Subditos & Exteros.

XXXVIII. *Studeat amari imprimis, & timeri ab omnibus.* 288

XXXIX.

XXXIX. *Velut Ara sit omnibus posita,* 296
XL. *Liberalitatem facultatibus suis metiatur.* 304
XLI. *Extrema devitet.* 311
XLII. *Vtile dulci misceat.* 320
XLIII. *Vt regnare nôrit, discat dißimulare.* 324
XLIV. *Animi sui arcana pandat nemini.* 333
XLV. *Majestati suæ ne nimium confidat.* 340
XLVI. *Semper decipi se posse existimet.* 344
XLVII. *Multa virtutis specie introducuntur,* 355
XLVIII. *Multa adulationis.* 365

Quo pacto Princeps erga Ministros se gerere debeat.

XLIX. *Authoritatem Ministris veluti mutuò datam sic largiatur,* 380
L. *Vt eosdem & indignationi & favori suo semper obnoxios habeat.* 388
LI. *Oculata sit semper & insomnis Fiducia.* 414
LII. *Ministri improbi, vel minùs idonei, tantò plus nocent, quantò in sublimiori constituti sunt potestate.* 424
LIII. *In qua suam vel libidinem explere possunt, vel avaritiam.* 434
LIV. *Magisque à semetipsis dependere satagunt, quàm à Principe.* 440
LV. *Consiliarii gubernationis sunt oculi.* 447
LVI. *Qui verò à secretis sunt, Principis circinus sunt.* 462
LVII. *Tam hi, quàm illi in gubernationis horologio rotulæ sint, non manus.* 467
LVIII. *Quando honorandi sunt, id ita faciat Princeps, ut ne suæ luci officiat.* 480

Qualem se Princeps in regimine Regnorum & Statuum suorum exhibere debeat.

LIX. *Ad acquirendum & conservandum consilio opus est,*

est, & armis. 489
LX. *Illud semper præ oculis habendum, quòd nisi crescant Regna, minuantur.* 509
LXI. *Chordas idcircò suas frequens pertentet, curetque ut majores minoribus consonent.* 521
LXII. *Cavendo interim, ne harmoniæ suæ artificium quispiam penetret.* 528
LXIII. *In decernendo principia singulorum, & fines expendat.* 537
LXIV. *Quæ verò lentè consultat, festinè exequatur.* 543
LXV. *Errores antè corrigat, quàm aut in majores adolescant, aut alios plures pariant.* 548
LXVI. *Curet, ut Regnum suum refertum sit incolis, & ut formentur paullatim è juventute, qui ad Magistratum suo tempore gerendum sint idonei.* 553
LXVII. *Tributis nimiis ne oneret subditos.* 567
LXVIII. *Commercia & negotiationes foveat: ista quippe poli sunt Reip.* 576
LXIX. *Belli Pacisque sit arbiter, seu ferro seu auro.* 584
LXX. *Cavenda statûs inter filios partitio, seu divisio.* 600
LXXI. *Omnia labor vincit improbus.* 605
LXXII. *Ques interjecta vires instaurat.* 612

Quomodo in malis tum internis, tum externis Princeps se gerere debeat.

LXXIII. *Seditiones aut celeritate sopiuntur, aut separatione.* 619
LXXIV. *Bellum non nisi pacis firmandæ caussa suscipiendum.* 630
LXXV. *Qui discordias seminat, bella metet.* 637
LXXVI. *Horum caussa sæpe est sinistra Ministrorum intentio.* 642
LXXVII. *Et Principum inter se congressus ac conspectus mutuus.* 647
LXXVIII. *Ne falsis prætextibus illudi sibi Princeps patiatur.* 650

LXXIX. *Consilia plerumque aliis consiliis elidenda.* 658
LXXX. *Ante arma parandæ, quàm belli sese offerat occasio.* 663
LXXXI. *Perpendendum virium robur.* 670
LXXXII. *Honestas & decor in armis sit:* 684
LXXXIII. *Ex his enim omnis Reip. status dependet.* 693
LXXXIV. *Consilio magis res gerendæ, quàm vi.* 698
LXXXV. *Caveat Princeps a consiliis mediis.* 703
LXXXVI. *Regni sui bellis præsens adsit.* 709
LXXXVII. *Sciat arma non nisi Deo Duce florere.* 717
LXXXVIII. *Decreto divino suam attemperet voluntatem.* 723
LXXXIX. *Concordia vincuntur omnia.* 729
XC. *Armorum divisio, optimum est stratagema.* 735
XCI. *Amicis reconciliatis nequaquam fidendum.* 740
XCII. *Nocet subinde Protectio.* 747
XXIII. *Fœdera cum Hæreticis non carent periculis.* 752
XCIV. *Pontificis infula pro omnibus æque fulgeat.* 759
XCV. *Neutralitas nec amicos parit, nec placat hostes.* 767

Quid agendum Principi in Victoriis & Conventibus Pacis.

XCVI. *Victori nunquam è memoria excidat Fortunæ ludus.* 778
XCVII. *Fiat hostium spoliis fortior.* 787
XCVIII. *Non nisi paratis armis pax ineunda,* 793
XCIX. *Cujus dulcedo fructus est belli.* 798

Quid agendum Principi in Senectute.

C. *Intelligat postrema vitæ suæ facinora coronam gubernationi impositura.* 804
CI. *Et documenta Successori futura.* 819
CII. *Neminem denique à moriendi necessitate immunem esse.* 831

DIDACI SAAVEDRÆ SYMBOLA POLITICA.

SYMBOLUM I.

NAſcitur animus fortis, non arte paratur aut induſtriâ. Interior animæ dos eſt robur illud, atque adeò cum ipsâ anima pectori inditum, mox ſeſe exſerit. Am-

bobus fratribus Jacobo & Esau uterus ipse maternus arena fuit.*a* Inter gemellos Thamaris filios alter naturâ animosior, cùm fratrem prævertere nascendo non posset, ruptis tamen secundis, brachium prior in lucem extulit, tanquam qui fratri primogenituram vellet præripere.*b* Nec in cunis præstanti animo deesse potest gloriæ & laudis seges. Quid? suas nónne Hercules elisis anguibus illustres reddidit? Ex eô sanè die invidiæ telis sese objicere,& Fortunam virtuti suæ faventem experiri visus est. Generosi pectoris indoles, vel in ipsó naturæ & actionum suarum primordio, siquid occurrerit arduum, emicat. Conflictum ad Nordlingam priùs fermè, quàm ipsa vidit castra Sereniss. Hispaniarum Infans Serenitatis Vestræ Patruus,gloriosissimæ memoriæ,& jam tum nôrat prudenter mandata dare,& agere fortiter.

c *L'età precorse, e la speranza, e presti*
Pareano i fior, quando n'usciro,i frutti.

Cyrus admodùm puer, & à coætaneis electus in Regem,in eâ ætatulâ & imperio puerili tam præclara edidit facinora, ut latentem magnitudinem animi & indolem regiam satis ostenderet. Egregii scilicet naturę partus,ipsi sese suopte nutuprodunt.E rudi etiam & nondum expurgatâ metallorum massâ scintillat adamas,& resplendet aurum.Leunculus simul ac lucem aspicit, suos explorat ungues, & regium velut ostentans animum adhucdum humentes colli jubas concutit,& præludit pugnæ.Lusus Principum pueriles, ad quos naturæ feruntur impetu, actionum maturiorum signa sunt,& prognostica.Natura nunquam absque omni negotio est, ne ad momentum quidem; quin ab ipso prolis exortu solertem adhibet operam, ut corpus unà atque animus formentur probè.Eâ re amorem illum tam vehementem parentibus indidit, qui curam acuat liberos rectè

a *Sed collidebantur in utero parvuli.* Gen. c. 25. 22. b *Instante autem partu apparuerunt gemini in utero: atque in ipsâ effusione infantium unus protulit manum.* Gen. c. 38. 27. c Torquat. Tass. Gofr.

rectè honestéque educandi; ne verò ipsi, quod fieri nonnunquam solet, simul cum nutricis alienæ lacte vitia etiam & mores improbos imbiberent, matres ipsas eadem provida dispensatrix natura duplici quasi instruxit fonte candidioris sanguinis, unde alimenta suppeterent fœtui. At inertia, aut formæ amittendæ metus non rarò in caussâ est, cur matres non absque insigni Reipublicæ detrimento suo fungi nolint officio, & prolis lactationem committant aliis. Qui abusus cùm ita facilè corrigi nequeat, danda minimùm est opera, ut magnus eâ in re habeatur delectus. *Esto es* (verba sunt sapientissimi Regis Alphonsi, qui terræ cæloque præscripsit leges) *en darles Amas sanas y bien acostumbradas, e de buen linaje, ca bien asi como el ninno se govierna, e se cria en el cuerpo de la madre, fasta que nace, otro si se govierna, e se cria del Ama, desde que le dà la teta, fasta que gela tuelle, e porque el tiempo de la crianza, es mas luengo, que el de la Madre, por ende non puede ser, que non reciba mucho de l contenente, e de las costumbres del Ama.*

§. Altera parentum obligatio est institutio liberorum, & disciplina. *a* Vix ullum est reperire animal quod fœtum suum antè destituat, quàm satis instructus ille sit. Nec minoris momenti est, quod ab educatione proficiscitur, quàm quod natura ab initio contulit; prçterquàm quòd documenta & correptiones parentum faciliùs, quàm aliorum admittar filii. *b* Ii cumprimis, qui illustribus orti natalibus ab inferioribus dirigi plerumque renuunt. In primâ sui procreatione nil quidem præter corpus à patre accepit filius; anima namque solum Deum authorem habet, quam nisi deinde magis magisque excolat erudiendo pater, *c* veri absolutique patris nomen vix merebitur. Nec in Scriptura novum, magistrum appellari patrem. Iubal exemplo sit, qui primus

a *Filii tibi sunt? erudi illos.* Eccl. 7. 25. b *Educati siquidem rectè à parentibus, per sanctos & justos mores meritò boni evadent.* Aristot. Oecon. l. 2. c *Sapientia filiis suis vitam inspirat.* Eccl. 4, 12.

mus Musicam edocuit. *a* Et quis, obsecro, melius ipso Principe erudierit filium, quomodo conciliare oporteat majestatem, quomodo decorum servare in omnibus, tueri authoritatem, & regere subditos? *b* Qui ipsemet sedit ad Reipublicæ gubernacula, usu atque experientiâ isthæc omnia condidicit, quæ alii ex parte solùm, & speculando assequi potuerunt. Nec immeritò Salomon Rex multa sese è disciplinâ patris hausisse gloriabatur. *c* Attamen quia parentes ipsi nonnunquam ab iis instructi satis non sunt, quæ ad honestam liberorum educationem requiruntur, aut certè curæ isti vacare non possunt. d *Quærendi sunt liberis magistri, quorum inculpata sit vita & mores:* eruditionis item, & experientiæ laude insignes, quales in suis legibus describit Alphonsus Rex, dum ait. e *Onde por todas estas rasones deben los Reyes querer bien guardar sus Fijos, e escoger tales Ayos, que sean de buen linaje, e bien acostumbrados, e sin mala sanna, e sanos, e de buen seso, e sobre todo que sean leales, derechamente amando el pro del Rey, e del Reyno.* Addo fortes eos etiam & magnanimos esse oportere, domi militiæque in rebus tam belli quàm pacis optimè versatos, qui Principem Reipub. præesse rectè docere noverint. Seneca talis fuit, quem ideò Agrippina Neroni instructorem dedit. f *Vt Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non potest, mihi crede, qui abjecto & humili est animo, cogitationes subliniores imprimere Principi. Si aquilam instrueret noctua non oculos doceret in solē intendere, non altas cedros volatu transcendere; in tenebris, intra depressiores arborum ramos disciplina tota cōsisteret. Imago magistri discipulus est, & in hoc aliquam sui effigiem ille exhibet. Nec aliâ de causâ Iose-

a *Pater canentium cithara & organo,* Gen. 4. 2. b *Prœbe fili cor tuum mihi, & oculi tui vias meas custodiant.* Prov. 23. 26. c *Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & unigenitus coram matre meâ, & docebat me.* Prov. 4. 3. *d* Plutarch. de educ. *e* Lib. 4. tit. 7. part. 2. *f* Tacit. lib. 12. Annal.

Iosephum. a *constituit* Pharao *Dominum & Principem omnis possessionis suæ*, quàm *ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum.*

§. Qui filiis Principum magistri & rectores præsunt, à tenerâ ætate curare illos sic debent, ut hortulani teneriores plantulas, quas antè etiam, quàm è terrâ protuberent, muniunt sepimentis, ne pede cujusquam aut manu offendi possint. E delineatione primâ ultima picturæ pendet perfectio; haud secus bona educatio ab iis, quæ tenerior hauserit ætas, priùs quàm affectus vires sumant, & rationis detrectent imperium. *b* E minutissimo semine ingens arbor enascitur, sed sub initium non nisi tenella virgula est, quæ in omnem se flecti partem facilè patitur; post ubi induerit corticem, & in ramos sese effuderit, nulli robori cedit. Affectus in pueritiâ veneno haud multo sunt absimiles, quod ubi semel ad cordis interiora pervaserit, nullum posteà pallori relicto superest remedium. Virtutes quæ cum ipsâ ætate incrementa capiunt, non aliis præstant solùm, sed quod mireris, etiam seipsis. *c* E quatuor animantibus alatis, quas vidit Ezechiël, aquila ex hoc ipso numero una, omnibus iis quatuor ferebatur sublimior; *d* nam quia ipsa ex primo suo statim ortu alas habere occœperat: aliæ verò non nisi longè post; non supra has solùm, sed se ipsam etiam eminebat. Id quia non æquè omnes, ac par est, expendunt; hinc fieri reor, quòd filios suos bene multi mox ab incunabulis muliercularum curæ committere soleant, quæ inani umbrarum metu pro genio sui sexûs parvulorum deinde effœminant animos, aliásque muliebres iis imprimunt affectiones, quæ

a Psal. 104. 21. & 22. b *Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, cùm infans est, ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.* Eccl. 30. 12. c *Bonum est viro cùm portaverit jugum ab adolescentia suâ; sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit super se.* Thren. 3. 27. & 28. d *Et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor.* Ezech. 1. 10.

altas cum tempore radices agunt. *a.* Optimus olim Regum Persarum mos, ut b *nutriretur puer non à nutrice muliere parum honorifica; verùm ab Eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi viderentur.*

Potissimùm verò jam inde à primula ætate ad parvulorum naturam animum oportet advertere, absque cujus notitia educatio rectè institui non potest; sed nulla ad eam rem aptior infantia, quando natura omnis adhuc doli aut simulationis expers *c* sincerè se ipsam detegit, atque in fronte, in oculis, in risu, in manibus, aliisque corporis motibus suos sine fuco prodit affectus & inclinationes. *d* Bearnæ Legati facultate sibi facta ab Illustriss. Domino Guilielmo de Moncada, ut alterutrum è duobus ipsius filiis legerent Principem, cùm unius manus in pugnum clausas, alterius contra explicatas in palmam observassent, hunc præ illo elegerunt, quòd liberalitatis & munificentiæ signum id interpretarentur, nec vano omine, ut eventus docuit. Si infans generoso & excelsiori sit animo, ad suas laudes frontem exporrigit, serenat oculos, subridet ore; contra si qua in re vituperetur, tristitiam præ se fert, suffunditur rubore, & oculos demittit. Si animo infracto, obfirmat vultum, non umbris terretur, aut minis. Si liberalis, munuscula respuit, aut promptè largitur iterum aliis. Si appetens vindictę, fovet iras, nec lacrymis facilè ponit modum, donec sibi satisfiat. Si biliosus, exardescit levi de causa, deprimit supercilia, limis contuetur, minitatur pugno. Si benignus, suaviter arridendo, & blandientibus ocellulis sibi conciliat animos. Si melancholicus, fugit consortia, amat loca sola, multus est in ejulatu & lacrymis, in risu parcus, fronte ut plurimùm tristiore. Si hilaris, nunc frontem explicat, & grato o-

cu-

a *Et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor.* Ezech. 1. 10.
b *Adolescens juxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab eâ.* Prov. 22. 6. *c* Plut. Primo Alcib. d *Iuvenes non sunt maligni moris, propterea quod nondum viderunt nequitias.* Arist. *e* Pont. Heut. in Gen. Com. Bear.

culorum obtutu lucem amœnam ſpargit, nunc eoſdem blandè inflectendo, & palpebris ſuaviter connictantibus animi ſerenitatem prodit. Pari modo cæteras quoque virtutes & vitia in exteriori corporis motu & vultu cor exhibet, donec cautior ætas ea contegere noverit. In ipſis cunis, inter nutricum adhuc brachia jam tum elucebat in Serenitate Veſtra cum aulæ totius admiratione innata quædam amœnitas ſimul & decora majeſtas, qua manus oſcula admittebat; & verò ſupra ætatem erat illa morum gravitas & præſentia animi, quam eadem Veſtra Serenitas id temporis præ ſe ferebat, cùm duo regna Caſtellæ & Legionis obedientiæ juramento ſeſe illi adſtringerent.

6. Hæc tamen ego dici ſic velim, ut iſta de ætate infantili judicia non rata ſemper habeantur & certa: etenim recedit quandoque à communi lege natura, & fallit animum curioſiùs iſta perquirentem. Sunt, qui à prima ſtatim infantia ab honeſto deflectant; aſt ubi adoleverint, redeunt ad frugem, & mentem à vitiis ſevocant; quod ideò fortaſſis accidit, quia generoſus & excelſior animus, dum debilior eſt ad reſiſtendum recta ratio, educationem defugit, adeoque naturæ ſuccumbit affectibus, quoad ipſa ratio facta robuſtior ſuos deprehendat errores, & efficaciter corrigat. Quapropter crudelis fuit & barbarus Brachmanum mos, qui poſt alterum à partu menſem proles ſuas, ſi quæ deterioris naturæ in iis ſeſe proderent indicia, aut necabant, aut exponebant in ſylvis. Nec ferendi Lacedæmonii, qui eaſdem in profluentem Taygetem abjiciebant. Qui omnes nihil educationi, nihil rectæ rationi & liberæ voluntati, quæ naturæ affectus corrigere ſolet, tribuere viſi ſunt. Illud etiam monſtro ſimile cenſeri poteſt, dum interdum Natura eximias aliquas virtutes cum enormibus vitiis in homine eodem perinde ſic ſociat, ac ramis duobus inſeri ſolent duo diverſi ſurculi, qui de eadem viventes ſtirpe diverſos planè, imò contrarios, amaros nimirum

& dulces proferunt fructus. In Alcibiade id videre licuit, de quo meritò dubitaveris, magisne vitiis, an virtutibus fuerit insignis. Et hæc quidem naturæ sunt opera, priusquàm sese ipsa nosse cœperit; sed ratio posteà & industria ea emendant, expoliunt, perficiunt.

§. Denique cùm propositum mihi sit, per isthæc Symbola à cunabulis ad tumulum usque rectè formare Principem, operæ pretium erit, doctrinam & stylum ad singulas ipsius ætates accommodare, quemadmodùm etiam Plato & Aristoteles fecêre. Nunc illa summatim moneo, curetur imprimis, ut frequentiore exercitatione agilitatem aliquam brachiorum & tibiarum sibi comparet. Quòd si fortè membra ob teneritudinem intorqueantur, artificiosis quibusdam instrumentis in rectum poterunt porrigi. *a* Res aspectu horribiles, quæ vim imaginatricem queant offendere, ne ei proponantur ante oculos; néve sinatur obliquis oculis transversùm aliquid cõtueri. Ad inclementiam aëris pedetentim assuefiat. Nec desint moduli Symphoniaci, ad excitandum subinde spiritum. Lusitatiunculæ ipsius sint libri & arma, ut iis sensim capiatur animus; quicquid enim novum occurrit pueris, hoc admirantur, & firmiùs phantasiæ imprimunt.

a *Cæterùm ne propter teneritatem membrorum torqueantur. Nationes nonnullæ artificiosis instrumentis utebanaur.* Aristot. 7. Polit. c. 17.

SYM-

SYMBOLVM II.

COloribus & penicillo ars ſcitè omnia exprimit. Eâ de causâ ſi ars pictoria Natura non eſt, ad eam certè tam propè accedit, ut in ſuis ſæpè operibus fallat oculos, atque adeò manus ipſæ in judicium adhibendæ ſint. Animam corporibus im-

pertiri non poteſt; at venuſtatem, motus atque affectus ipſius animæ non raró iiſdem tribuit. Tametſi veró corpora ipſa materiæ defectu plené effingere nequeat, artifice tamen penicillo ita venuſté ea delineat in tabulâ, ut præter ipſam vitam non ſit, quod porró deſideres. Æmularetur, credo, arti Natura, ſi quo modo id poſſet. Nunc veró adeó benigna ea eſt, ut artis etiam operâ in multis uti conſueverit: quæcunque enim hujus beneficio & induſtria poſſunt perfici, iis ſupremam manum Natura ipſa non imponit. Sic hominem naſci videmus omnis omnino idiomatis & cognitionis expertem, ut in ejuſdem animo deinde, velut in rasâ quâdam tabulâ, inſtitutio ac doctrina optimarum artium & ſcientiarum depingat imagines, & morum documenta inſcribat educatio; non abſque inſigni humanæ ſocietatis emolumento; ita enim fit, ut dum alter alterius eget opera, mutuo amoris & gratitudinis nexu magis invicem mortales copulentur. a *Omnibus Natura fundamenta dedit ſemenque virtutum; omnes ad iſta omnia nati ſumus, cùm irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur.* Sed ſtatim à teneris id fiat oportet, dum animus ad omnem formationem magis idoneus eſt, atque ad diſciplinas capiendas ita facilis, ut magis reminiſcendo eas recolere videatur, quàm primùm addiſcere; quo argumento animæ immortalitatem divinus Plato aſtruebat. *b* Quòd ſi ea cura in ætate prima negligatur, affectus ſenſim vires ſumunt, & inclinationes ſuas pravas adeó firmiter imprimunt voluntati, ut nulla poſt educatione valeant corrigi. Vrſa mox ab ipſo partu informem fœtum, dum mollis adhuc eſt, circumlambendo perficit, & effingit membra, omnem aliàs perditura operam ſi indureſcere ſineret. Sapientiſſimé meo quidem judicio Perſarum Reges iis præceptoribus & magiſtris filios ſuos ab incunabulis committebant, quibus primo ætatis ſeptennio efformandi corporis, altero dein ejuſdem porró corroborandi armorum

a Seneca Epiſt. 10. *b* Plato de An.

rum & pugillationis exercitio cura incumberet: tum demum quatuor alios viros selectiores iis adjungebant, qui eos effecturi quàm optimos crederentur. Et primus quidem, eruditionis laude insignis literas tradebat. Secundus, vir moderatus ac prudens regere docebat, & frænare appetitus. Tertius, æqui rectique amans justitiæ administrandæ normam inculcabat. Quartus denique, egregiè fortis, & rerum bellicarum apprimè peritus in disciplinis militaribus instruebat, maximè verò imbellem metum & formidinem, additis etiam ad gloriam stimulis, eorundem animis studebat adimere.

5. Est verò hæc bona educatio in Principibus cumprimis necessaria, quippe qui instrumenta sunt felicitatis politicæ, & publicæ salutis. In aliis neglectæ bonæ educationis dispendium officit singulis, aut certè non nisi ad oppidò paucos pertinet; in Principe verò non solius ipsius tantùm, sed commune omnium malum est, dum is aliis facto nocet, exemplo aliis. a *Homo rectam nactus institutionem, divinissimum, mansuetissimumque animal effici solet, si verò, vel non sufficienter, vel non benè educetur, eorum quæ terra progenuit ferocissimum.* Quid, obsecro, de Principe à teneris malè educato, & suprema jam potestate armato tibi polliceri ausis? Alia Reip. damna longùm durare haud solent, hoc non nisi cum ipsa Principis vita terminatur. Quanti ad virtutem intersit, benè honesteque educari probè perspectum habuit b Philippus Macedonum Rex, hinc cùm Alexandrum filium suscepisset, datis ad Aristotelem literis, multum Diis se debere testabatur; non tam quòd natus sibi is esset, quàm quòd eô potissimùm tempore, quo tali uti magistro liceret. Et sanè nunquam expedit naturam aliàs bonam sibi relinquere, & sinere, ut per se ipsa operetur, quando ea etiam, quæ melior haberi solet, imperfecta est, & industria aliena opus habet excoli, uti pleraque omnia homini ad benè vivendum necessaria. Ita absque labore & sudore nihil

a Plato lib. 3. de leg. b Gell. lib. 9. noct. Att. cap. 3.

hil ferè ei obvenit, quæ pœna est ex prima protoparentum noxa etiamnum debita. Ab arbore fructus dulciores qui speres, nisi aut eam transplantes, aut insitionibus in stirpes magis cultas, & generosiores sylvestrem naturam corrigas? a *Educatio & institutio commoda bonas naturas inducit, & rursum bonas naturas, si talem institutionem consequantur, meliores adhuc & præstantiores evadere scimus.* Hæc caussa fuit, cur Trajanus Imperator tam in gubernando evaserit insignis, quia scilicet ad indolem non malam industria accesserat, & bona directio Plutarchi pręceptoris. Nec unquam immanitatem illam induisset Petrus Rex cognomento Crudelis, si Ioannes Alphonsus Albuquercius, quem moderatorem habuit, ferocem ejus animũ dextrè mitigare scivisset, & frangere. Eadem scilicet ingeniorum differentia est, quæ metallorum, quorum alia igni resistunt, alia cedunt, & in eô colliquescunt; scalpro tamen & malleo omnia domari possunt, & in tenuissimas duci laminas. Ita nullum prorsus ingenium est adeò durum, in quo cura & correctio non promoveant aliquid. Tametsi fateor, solam institutionem ad inserendas virtutes nō semper sufficere, eò quòd sub purpurâ tanquam inter vepres & sylvas nonnunquam pullulent in excelsioribus animis quædam vitiorum monstra, quę corrigi se deinde non sinunt. Et quæso te, quid proclive magis, quàm corrumpi juventutem deliciis, libertate & adulationibus in Principum aulis, in quibus plerunq; subnasci solent multi affectus pravi & vitiosi; haud secus atq; in agris malè cultis succrescunt spinæ, & herbæ noxiæ atq; inutiles. Quæ proinde aulæ, si benè formatæ & institutæ non sint, cura bonæ educationis perparùm proficiet: ipsæ namq; formis fusoriis videntur similes, adeóq; sic formant Principem, prout benè vel malè affectæ ipsæ fuerint, & virtutes ac vitia, quæ semel in ipsis cœperunt invalescere, per ministros ad successores transmittunt. Vix rationi vel discursui locus est in Principe, quando aut adulando nimiam parentum & majorum in a-

a Plato Dial. 4. de leg.

gendo libertatẽ deprædicant aulici, aut res ab iisdẽ præclarè & cum laude gestas, ac familiæ quasi proprias illi proponunt ante oculos. Quinimmò ex hoc fieri amat, ut in familiis nonnullis certi quidam mores & affectus è parentibus in filios successione continuâ propagentur, non tam innati sanguinis vi, cùm nec diuturnitas temporis, nec matrimoniorum commixtio immutare eos soleat, quàm quia in ipsis aulis vigent, ubi infantia eos imbibit, & quasi convertit in Naturam. Hoc modo apud Romanos olim Claudii habebantur superbi, bellicosi Scipiones, ambitiosi Appii; uti nunc in Hispaniâ Gusmanii putantur boni, Mendozæ humani, Manriquesii formidabiles, Toletani severi & graves. Idem in artificibus videre licet, ubi aliqui in familiâ semel excellere cœperint, facilè id posteà transfundunt in posteros, quos artis suæ habent spectatores, quibúsque opera sua & laborum monumenta post se derelinquunt. Accedit ad hæc, quòd adulatio errori mixta sub specie virtutis quandoq; commendet in puero, quæ virtutis nomen haudquaquam merentur, uti sunt nequitia, ostentatio, insolentia, ira, vindicta, & alia istiusmodi generis vitia; dũ falsò sibi nonnulli persuadent, magni Principis ea esse indices; quo etiam fit, ut porrò iis insistat ardentiùs, & veras virtutes negligat, perinde ac puella interdum, si ab animositate laudetur, aut agendi libertate, magis sese ad ista dat, quàm ad modestiã & honestatem præcipuas sexûs istius dotes. Etsi verò ab omni omnino vitio juventutẽ arceri deceat, ab iis tamen vel maximè, a *quæ vel turpitudinem habent, vel odium pariunt*, eò quòd ista faciliùs sese in animos penetrent. Cavendum itaq;, ne turpe quid, aut lascivum Princeps inaudiat, multò minùs permittendum, ut loquatur ipse: nam b *facilè turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant.*

Quare huic malo vitando solebant Romani matronam aliquam è suâ familiâ annis & moribus gravẽ deligere, quæ filiis præesset moderatrix, & bonæ eorum

a Aristot. Polit. 7. c. 17. b Ibid.

rum educationi omni curâ intenderet, a *coram quæ neque dicere fas erat, quod turpe dictu; neque facere, quod inhonestum factu videretur. Quæ disciplina ac severitas eò pertinebat, ut sincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas.* Atque hanc educandi curam suo jam tempore negligi cœpisse; liberos verò inter servos educari solitos, quorum vitia discerent imitari graviter idem ille auctor conqueritur. b *Nec quisquam, inquit, in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes, nec probitati, neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati.* Id quod hodiedum in plerisque Principum aulis usu venit. Nec aliud isti malo remedium est, quàm ut submoveantur aulici tales vitiis dediti, & in eorum locum surrogentur alii probatę virtutis, qui Principis animum ad honestiora, & ea, quæ verã pariunt gloriam, inflammare possint. c *Neque enim auribus jucunda convenit dicere, sed ex quo aliquis gloriosus fiat.* Vbi aula à virtute semel defecerit, mutari ipsa solet, non corrigi, nec Principem meliorem desiderat. *d* Ita *Neronis aula* ut Taciti verbis utar, *in Othonem prona erat, ut similem.* Quòd si tamen illud Principi facere non licuerit, fugiendum potiùs ab istâ aulâ censeo, uti fecisse meminimus Iacobum *e* Primum Arragonum Regem: cùm iniquè se opprimi cerneretab iis, qui ipsum educabant, & constrictum quasi tenebant in carcere. Neq; aliter aulas istas appellaverim, ubi in eo potissimùm elaboratur, ut voluntas & arbitrium Principis in turpem redigatur servitutem, neque in ullam sese ultrò partem, & pro libitu is flectere sinitur; sed vel invitus trahitur, quò volunt aulici: ad eum fermè modum, quo aqua per occultos canales solo usu & agri beneficio ducitur. Quid proderit, amabo bona indoles & educatio, si Principi videre, audire, scire, alia nõ licet; quàm quę cupiunt ii, qui

a Quintil. dial. de Orat. *b* Quint. ibid. *c* Eurip. in Hippol. *d* Tacit. lib. 1. hist. *e* Mar. hist. Hisp. lib. 12. cap. 5.

qui latera ipsius stipant? Quid miri *a* Regem Henricum, ejus nominis Quartum, Castellæ Regem tam evasisse socordem, tam in aliis omnibus Ioanni Secundo Patri suo Regi similem, posteaquam inter eosdem adulatores enutritus fuit, qui eidem ipsius Patri regni malè administrati caussâ extitêre? mihi hoc crede, tam *ἀδύνατον* est, in aulâ malè institutâ Principem formari bonum, quàm rectam duci lineam ad distortam regulam. Nullus ibi est paries, quem manus lasciva obscœnitatibus suis non denigret. Nullus angulus, qui perditam vivendi licentiam per modum echûs non resonet. Quotquot aulam frequentant, totidem magistri, & velut ideæ sunt Principis: longo enim usu & conversatione singuli in eo imprimunt aliquid, quod aut prodesse possit, aut nocere; & quantò natura in ipso magis est docilis, tantò faciliùs citiusque mores domesticos imbibit. Ausim pæne dicere, tum Principem fore bonum, cùm bonos habuerit ministros; malum, cùm malos. Galba Imperator testis est: b *Amicorum, libertorumque, ubi in bonos incidisset sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus.*

§. Nec satis erit sic in aulâ reformasse figuras vivas atq; animatas, ad inanimas quoque veniendum, hoc est, ad statuas & picturas: quamvis enim cælum aut penicillus non nisi mutę sint linguę, experientia tamen docuit ad persuadendum multò esse facundissimas. Quàm ad gloriæ cupiditatem extimulat Alexandri Magni statua! Quàm inflammant ad libidinem impuri Jovis amores depicti in tabulâ! Quin immò in ejusmodi plerisq; rebus magis, quàm in honestis naturæ nostræ corruptæ vitio trimphat ars, & primùm quidem excellentia artificii opera ista ęstimari facit, pòst verò lascivia ad oculos etiam oblectandos iisdem parietes vestire gestit. c *Cum autem, ne quis talia loquatur, prohibetur; satis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet.* Heroica majorum facinora

a Mar. hist. Hisp. l. 22. c. 15. *b* Tacit. lib. 1. hist. *c* Arist. 7. polit. c. 17.

nora referant tabulæ, æra, marmora; illa inſpiciat horis omnibus Princeps, illa legat: ejuſmodi enim ſtatuæ & picturæ ſunt fragmenta quaſi hiſtoriarum ſemper ante oculos obſervantia.

§. Poſtquam igitur aulæ vitia (quantum fieri potuit) correcta ſic fuerint, & indoles atq; inclinationes Principis probè cognitæ, enitantur magiſtri & præceptores eas ſic moderari, ut ad ea, quæ magis heroica & generoſiora ſunt, ferri incipiant, ſpargendo in ejus animo tam occulta virtutis & glorię ſemina, ut cùm excreverint, dijudicari ſatis non poſſit, à naturâne, an ab arte profecta fuerint. Virtutem honoribus acuant, vitia infamiâ notent & ignominiâ, ęmulationem exemplo accendant. Multa iſta poſſint in omni indole, etſi plus in unâ, quàm in alia. In iis, qui generoſioris ſunt animi, potentior gloria eſt; in melancholicis, ignominia; in bilioſis, æmulatio; in inconſtantibus, metus; in prudentibus, exemplum, quod apud omnes ſemper efficaciſſimum eſt, præſertim ſi à majoribus ſit: nam ſępè quod ſanguis non potuit, æmulatio obtinet. Nempe liberis accidit, quod novellis arbuſculis recèns natis, quibus ramum ab ipſo patre reciſum oportet inſerere, ut ad perfectionem perveniant. Surculi hi inſititii exempla ſunt inſigniora, quę majorum virtutes transfundunt in poſteros, & admirandos edunt fructus. In hoc ergo inſtructorum deſudet induſtria, ut illa per omnes quaſi ſenſus immiſſa in animum, altas ibi agant radices; adeóq; non in cohortationibus ſolùm & reprehenſionibus ordinariis, ſed in omnibus etjam, quæ incurrunt in ſenſus, Principi proponenda ſunt. Nunc hiſtoria in memoriam illi revocet res à progenitoribus laudabiliter geſtas, & ad imitationem calcar addat tanta gloria à Scriptoribus æternitati conſecrata. Nunc harmonia muſica (ſuavis & mira affectuum moderatrix) trophæa & triumphos eorundem concinendo ſpiritum excitet. Nunc de majorum vita & moribus panegyros audiat, quæ ipſum ad virtutum æmulationem cohortentur & inci-

ci-

citent, quin easdem subinde etiam ipse recitet, aut cum Ephebis suis eximia eorum facinora quasi in scena exhibeat, ad inflammandum animum: vis enim actionis istius atque efficacia sensim sic illi inprimitur, ut ipsissimus esse videatur, cujus personam repræsentat. Præ se ferat denique cum iisdem Regem se agere, petentibus aures concedere, mandata dare, punire, præmiari, imperare exercitui, oppugnare urbes, struere aciem, signa cum hoste conferre. In ejusmodi experimentis Cyrus à pauxillo puero educatus, insignis posteà belli imperator extitit.

§. Quòd si in ætate primâ aliquæ emicuerint inclinationes, quæ Principem minus decent, iis associandus erit, qui virtutibus pollent oppositis, ut istos naturæ deterioris defectus corrigant, quomodo obliquitatem tenerioris arbusculæ oblongâ perticâ, cui ea alligatur, emendari cernimus. Quare si Princeps avarus sit, aliquis naturâ liberalior comes lateri hęreat; meticuloso jungatur animosior; imbelli audentior; socordi & ignavo, gnavus ac diligens: habet enim hoc ætas illa, ut non ea solùm, quæ videt & audit, sed & sociorum mores facilè imitetur.

§. Abstinendum denique in Principum educatione à monitionibus & correptionibus nimis asperis, quia contemptûs genus quoddam istud est. Rigor nimius dejicit animos, nec decet, ut serviliter sese subjiciat alteri, qui præesse aliis debet. Rectè Alphonsus Rex: a *Los que de buen lugar vien en, mejor se castigan por palabras, que por feridas: e mas aman porende aquellos, que asi lo fazen, e mas gelo agradessen, quando an entendimiento.* Iuventus pullo equino similis est, qui pastomide duriori læditur, molliori fræno facilè regitur. Accedit, quòd animos generosiores plerumque comitetur tacitus quidam horror eorum, quæ per metum addidicerunt; contrà verò desiderium quoddam, & cupiditas experiendi vitia, quæ in pueritiâ illis fuêre prohibita. Affectus nimis compressi violen-

a Lib. 8. tit. 7.

lenter (præfertim quos Natura principi indidit) in deſperationes tandem abeunt, uti exhalationes intra nubes conſtrictæ in fulgura. Qui ſine prudenti moderatione propenſionibus naturalibus portas omnes obſtruit, in cauſsâ eſt, cur per feneſtras tentent aditum. Aliquid dandum humanæ imbecillitati, honeſtis quibuſdam oblectamentis eam ad virtutem ſuaviter erigendo, quâ potiſſimùm arte uſi ſunt ii, quibus Neronis educandi cura commiſſa fuerat; eô ſcilicet fine, a *Quò faciliùs lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* Principem moderator privatim, non in publico corripiat; aliàs enim magis obſtinabit animum, ubi vitia ſua innotuiſſe animadvertit. Aptiſſimè verſibus duobus comprehendit Homerus, quâ ratione Princeps & inſtrui & parêre debeat:

b *At tu recta ei dato conſilia; & admone,*
Et ei impera: ille autem parebit, ſaltem in bonum.

a Tacit. lib. 13. hiſt. *b* Hom. Iliad. 11.

SYM-

SYMBOLVM III

INduſtria ſolertis & impigræ manus, nunc irrigantis, nunc cæli ventorúmque arcentis injurias, ſuccreſcit roſa. & gemmâ hiante folicula ſua in orbem explicat: flos mirè elegans, ſed quæ ſolis blanditur oculis, totque eſt obnoxia caſibus, ut in hâc tantâ ſuâ

ſuâ teneritudine maximo in periculo ſit. Idem ipſe Sol, qui naſcentem eam vidit, videt & morientem: nec alio quidem fructu, quàm quòd ſuam orbi venuſtatem oſtenderit; cæterùm tot menſium ludit operam, quin ipſam perſæpè cruentat manum, à quâ eſt conſita, nec fieri potuit aliter, quàm ut cultura tam laſciva acutas unà ſpinas produceret. Corallii (marini fruticis) diſpar eſt ratio: illud enim natum ſub aquis, & continuâ fluctuū, tempeſtatum, ventorum vi agitatum, magis magiſq; indureſcit, & pulchriùs enitet, immò tum primùm poſt tot elementorum expertas vires ad illuſtriores hominum uſus aptiùs deſervit. Tam oppoſiti inter ſe oriuntur effectus è diverſo naſcendi & creſcendi genere fruticis hujus, & illius floris, quod ad teneritudinem & duritiem attinet: id quod in educatione Principum pariter accidit: nam qui ſic molliter, & velut in capſulâ, quod ajunt, educantur, ut nec ſol, nec ventulus, nec alia ad illos aura præterquam odoramentorum poſſit pertingere, delicatuli fiunt, & ad gubernandum minùs idonei, contrà qui laboribus ſolidis exercent corpus, robuſti & habiles. a *Eſt etiam utile, ſtatim ab ineunte ætate frigoribus aſſueſcere: hoc enim tum ad valetudinem, tum ad munera militaria commodiſſimum eſt.* Iis exercitationibus prorogatur vita; voluptatibus & deliciis imminuitur. Vas vitreum oris flatu formatum, flatu frangitur: aureum contrà malleo fabrè factum, malleo reſiſtit. Qui privatus & in otio vitam degit, parum intereſt ſi delicatus ſit; at qui regnum humeris, ut Atlas cælum, ſuſtinere debet, fortis ac robuſtus ſit oportet. Ad ſolum ſpectaculum non opus habet Reſpublica Principe, ſed in pulvere etiam, & inter arma. b Eſt ſanè Rex effœminatus, Scripturâ teſte, pœnæ divinæ genus quoddam eſt.

Diſparis hujus educationis emolumentum aut incommodum in regibus c Ioanne Secundo, & Ferdinando Catholico videre fuit. Quorum ille in aulâ hi-

a Ariſt. polit. l. 7. c. 17. b *Et effœminati dominabantur eis.* Iſai. cap. 3. 4. c Mar. hiſt. Hiſp. lib. 20. cap. 11

ic in castris; ille in gynæcéo, hic inter milites enu-
itus fuit. Ille ad Reipub. clavum admotus, mare si-
i incognitum ingressus videbatur, & gubernacu-
um deserens ministris suis id committebat; hic gu-
ernandi non ignarus erat aut insolens, sed in alieno
tiam dominari regno, & subditos ad officium co-
ere optimè noverat. Ille despectui omnibus; hic in
retio & honore fuit. Ille regnum pessundedit; hic
vexit in Monarchiã. Quæ perpendens cum animo
uo *a* Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Al-
honsum & Ferdinandum filios inter arma educari
oluit. Et quænam alia res Carolum Imperatorem
e pariter ac nomine verè Magnum reddidit? an non
eregrinationes continuæ, & indefessi labores?
Nec alia *b* Tiberio mens, qui quatuor potissimùm
le caussis, ambos filios suos Germanicum &
Drusum in castris inter arma adolescere, consul-
um putabat: ut nimirum militiæ assuescerent; ut
xercitûs studia pararent; ut procul aulæ deliciis e-
lucarentur; & denique ut filio utroque legiones ob-
inente tutior ipse, & securior viveret.

Qui in castris ætatem traducit, multa experiundo,
emporis lucrum facit; qui in aulâ, luxu, cæremoniis
& inanibus oblectamentis illud malè perdit. In pa-
atio magis comendo corpori, quàm animo exco-
endo Princeps invigilat. Et tametsi hoc postremum
urandũ potiùs sit, corporis tamen cultus & oris de-
or omnino negligi non debet: nam cultus ille ocu-
os; hic oris decor, & oculos rapit & animum. Spiri-
us sancti de Saüle Rege oraculum est: c *Stetitque in
medio populi, & altior fuit universo populo ab humero & sur-
sum. Et ait Samuel ad populum: Certè videtis, quẽ elegit Do-
minus, quoniam non sit similis illi in omni populo* Æthiopes,
& nonnulli Indiæ populi eos in Regẽ eligunt, quos
ormæ dignitas potissimùm commendat; uti & api-
culæ eã, quæ ex omni numero grandior est, & colo-
is splendore præcellit aliis. d *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui
&*

a Mar. hist. Hisp. lib. 13. c. 1. *b* Tacit. l. 2. Annal.
c. 1 Reg. 10, 23. & 24. *d* Tacit. l. 1. hist.

& fastidio erat assuetis juventæ Neronis, & Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus. a Titi Vespasiani *augebat famam ipsius decor oris cum quadam majestate*. Enim verò pulchritudo aptâ membrorum compositione, & coloris suavitate velut blandis quibusdā jaculis ferit oculos, quæ in animū demissa profundiùs, studia hominis & voluntates occupant. Eximium naturæ privilegium, ea est, suavis affectuum domina, atque animi optimè dispositi indicium. Et quamvis sacrarum literarum monitum sit: b *Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo: brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris fructus illius*; illud tamen diffiteri non possumus, quòd augustiorem animum semper ferè augusta quoque corporis species comitetur. Plato dicebat: sicut circulus absque centro esse non potest, ita neque exteriorem corporis pulchritudinem absque interiori virtute facilè posse consistere. Rectè idcircò Alphonsns Rex Principi uxorem formosam dari voluit: c *Porque los fijos, que della uviere, seran mas fermosos, e mas apuestos; lo que conviene mucho a los fijos de los Reyes, que sean tales, que parezcan bien entre los otros omes*. Multârunt Lacedæmonii Regem suum Archiadinum, quòd uxorem duxisset parvulam, quantumvis non illepidè excusaret, è malis duobus minus se elegisse. d *Species corporis simulacrum est mentis, figuraque probitatis*. Accidit tamen nonnunquam, ut natura exterioribus intenta perfectionibus, interiorum, quæ potiores sunt, obliviscatur. Petro Crudeli sic usu venit, cujus ingenium ferox & asperū sub grata oris & corporis conformatione eadem Natura abdiderat. Superbia & formæ jactantia facilè virtutum nervos elidunt, adeòque cavendum Principi sedulò, ne venustatem muliebrem & affectatam, alienæ lasciviæ incitamentum, consectetur; sed eam, quæ veras animi virtutes comitari solet: neq; enim ornatus animę à corporis pulchritudine; sed contrà hujus decor ab il-

a Idem. l. 2. hist. b Eccl. 11. 2. c Lib. 1. ti. 6. p. 2. d D. Amb. 2. de vir.

illius ornamentis proficiſci debet, a *Omnis gloria ejus ab intus in fimbriis aureis*. Interior animę perfectio, non exterior ſpectanda in Principe, ut benè Reipub. pręſit; licet magno ornamento futurum ſit, ſi illâ utrâq; polleat: Sic Palmæ ſingularis laus eſt, tum ſtirpis & frondium elegantia; tum ſuavitas fructuum, & aliæ ejus qualitates eximiæ: tantas enim arbor illa ad communes hominum uſus affert utilitates, ut Plutarcho teſte, Babylonii trecentas & ſexaginta ejuſdem virtutes enumerent. Eas, credo, innuit blandum cæleſtis Sponſi alloquium: b *Statura tua aſsimilata eſt palmæ*. Iis enim verbis non ſolam corporis formam in ſponsâ collaudare voluit, ſed & animæ dotes per palmam ſignificatas, quippe quæ juſtitiæ & fortitudinis eſt Symbolum; juſtitiæ quidem propter frondium æquilibrium; fortitudinis verò propter admirabile ramorum robur, qui quò magis gravantur ponderibus, eò validiùs in ſublime nituntur; addo & victoriæ eſſe hieroglyphicum, quòd ex eâ arbore ſolerent coronari, qui in antiquorum ludis & certaminibus victores eſſent. Similis honor cupreſſo nunquam habitus fuit, quantumvis amœnùm ſemper vireat, & obeliſci inſtar procera in cælum aſſurgat; inanis enim illa ſpecies eſt abſque ſingulari virtute, quæ in ea inſit, quin immò admodum lentè ſuccreſcit, fructus habet inutiles, folia amara, odorem gravem, umbram noxiam. Quid, rogo, proderit Principem forma & corpore eſſe eleganti, ſi oculis ſolùm faciat ſatis, non muneri, quod gerit? Sufficit apta membrorum & lineamentorum conformatio, quæ animi generoſi & bene diſpoſiti ſit indicium, & cui ars deinde atque induſtria motum vigorémque tribuant, ſine quibus languet omnis actio Principis, & riſum potiùs ac contemptum, quàm auctoritatem apud ſubditos conciliat. Sed interdum ne hæ quidem eximię animi dotes amari facient Principem, ut ſi fortè Reipublicę ſtatus perturbatus ſit, & in mutationem dominatus inclinet, quem-

a Pſ. 44. 14. *b* Cant. cap. 7. 7.

quem admodum Ferdinandus Rex Neapolitanus quondam expertus fuit. Quandoq; etiam virtus ipſa infelix, & Princeps minimè malus odio eſſe ſolet. Quid? quod & vitia in illo nonnunquam placeant: certè a *ſtudia exercitus rarò cuiquam bonis artibus quæſita perinde adfuere, quàm* Vitellio *per ignaviam.* Cæterùm voluntas humana plerunq; amplectitur id, quod perfectius eſt, adeóq; Princeps tam in exercitiis privatis, quàm publicis multum ponere debet operæ, ut iis naturæ dona aut ſuppleat, aut magis perficiat, vires ab ineunte ætate corroboret, ſpiritus generoſiores in animo ſuo ſuſcitet, & in omnibus populo fiat gratior: nam b *perſona Principis non ſolùm animis, ſed etiam oculis ſervire debet civium,* qui ei plerunque parere malunt ut Domino, in quo majora naturæ & virtutum ornamenta conſpiciunt. Quantam Catholiciſſimo noſtro Regi Serenitatis Veſtræ Parenti apud omnes gratiam peperit fortis ille in venatu labor, & ſolutus à curis animus: illa in exercitiis militaribus fortitudo & dexteritas: illa in actionibus publicis gratia ſingularis & vivacitas! Quàm amati fuere à ſubditis, æſtimati ab exteris c Ferdinandus Sanctus, Henricus Secundus, Ferdinandus Catholicus, Reges, Carolus V. Imperator; in quibus formæ decor & bona corporis diſpoſitio cum induſtriâ, cum virtute, cum excelſo & forti animo conjuncta erant!

§. Verum exercitia iſta meliùs in ſocietate & contubernio addiſcuntur, ubi æmulatio incendit animũ, & induſtriam excitat. Quamobrem Reges Gothi Nobiliorum Hiſpaniæ filios in ſuis educabant aulis; non eò ſolùm, ut familias ipſas arctiùs ſibi obſtringerent ſed etiam ut unà cum iiſdem proprii ipſorum filii formarentur, & honeſtiores artes addiſcerent. Idem Macedonum Reges factitare conſueverant, apud quos d *hæc cohors velut ſeminarium Ducum, Præfectorumque fuit.* Qui laudabilis mos aut in oblivionẽ abiit, aut certè in pretio hactenus non fuit in aulâ Hiſpanicâ,

cum

a Tacit. lib. 3. hiſt. b Cic. Phil. 8. c Mar. hiſt. Hiſp. l. 13. c. 8. d Curtius.

cum aptissimum aliàs sit medium devinciendi sibi exterorum Principum animos, istiusmodi instituere seminaria, ad quæ evocati exterorum Principum filii, in artibus & exercitiis viro principe dignis instruantur. Ex quo illud eiam orietur commodi, quòd Regum filii sensim sine sensu moribus & genio nationum assuescerent, haberentque ex iis non paucos, qui singulari cum affectu, & in gratiam tam bonæ institutionis vicissim præstarent obsequium.

§. Ad eum finem Rex Alphonsus dictus sapiens in optimis suis legibus longam prætexit seriem earum artium & functionum, in quibus Regum filios exerceri maxime convenit. Verba ipsa subjicio: a *Aprender debe el Rey otras maneras, sin las que diximos en las leyesantes desta, que conviene mucho. Estas son en dos maneras las unas: que tamnen en fecho de armas para ayudarse dellas quãdo menester fuere: e las otras para aver sabor, e placer, con que pueda mejor sofrir los trabajos, e los pesares, quando los oviere. Ca en fecho de cavallerias conviene, que sea sabidor, para poder mejor amparar lo suyo, e conquerir lo de los enemigos. Esporende debe saber cavalcar bien, e apuestemente, e usar toda manera de armas, tambien de aquellas, que ade vestir para guardar su cuerpo, como de las otras, con que se a de ayudar. E aquellas que son para guarda, alas detraer, e usar para poderlas meyor sofrir, quando fuere menester, de manera, que por agravamiento dellas no caya en peligro, ni en verguenza. e de las que son para lidiar, asi como la lanza, e espada, è porra, e las otras, con que los Omes lidian amanteniente, a de ser muy mannoso, para ferir con ellas. E todas estas armas, que dicho avemos, tambien de las que ade vestir, como de las otras, amenester, que las tenga tales, que el se apodere dellas. e no ellas del. E aun antiguamente mostravan à los Reyes à tirar de arco, e de ballesta, e de subir ayna en cavallo, e saber nadar, e de todas las otras cosas, que tocasen à ligereza, e valentia. E esto fazian por dos razones. La una, porque ellos se sopiesen bien ayudar dellas, quando les fuese menester. La otra, porque les Omnes tomasen endebuen exemplo, para querer lo fazer, e usar: onde si el Rey, asi como dicho avemos, no usa-*

a Lib. 3. tit. 5. p. 2.

se de las armas, sin el danno, que ende le vernia, porque sus gentes desuarian dellas por razon del, podria el mismo venir à tal peligro, porque perderia el cuerpo, e caeria en gran verguenza.

Ad omnia ista exercitia nihil æquè habilem reddit Principem, atque venationis studium. In illa siquidem juventus sese exserit, vires & agilitatem comparat; illa occasionem dat exercendi artes militares, despiciendi terrena, discernendi tempus, quando sperare, aggredi, ferire oporteat; illa variorum casuum docet eventum, & usum commonstrat stratagematum. Ibi profusus sanguis, & trementes ferarum morientium artus oculis usurpata expurgant affectus, firmant animum, generosiores sufficiunt spiritus, qui metum contemnant & pericula. a *Nam & sylvæ solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Y ayuda mucho la caza* (ut dixit Alphonsus Rex) *à menguar los pensamientos, e la sanna, que es mas menester al Rey, que à otro Home. E sin todo aquesto da salud, ca el trabajo, que se toma, se es con mesura, faze comer, e dormir bien, que es la mayor cosa de la vida del home.* Duo solùm adverte: *Que no deve meter tanta costa, que mengue en lo que ha de complir, nin use tanto della, que le embargue los otros fechos.*

§. Denique omnia ista exercitia cum eo moderamine usurpanda sunt, ne omnino efferatum aut torpentem reddant animum, neque enim minùs labore nimio is induréscit, & quasi obducto collo stupefit, quam ipsum corpus. *Nam simul mentem & corpus laboribus fatigare non convenit, quoniam hi labores contrariarum rerum efficientes sunt. Labor enim corporis menti est impedimento, mentis autem corpori.*

a Plin. lib. I. Ep. ad Cornel. Tac. 22. Lib. tit. 5. p. 2.

SYM-

SYMBOLUM IV.

AD imperandum ſcientia opus eſt, ad parendum prudentia ſufficit naturalis; immo ſola interdum ignorantia. In ædificii idea ingenium occupatur, in ipſa fabrica laborat manus. Imperium à cognitione manat, & perſpicax eſt, obedientia rudis ut

plurimùm, & cœca. Hinc ex Philosophi mente, a *Dominus natura est, qui valet intelligentia prævidere.* Alii aut successione, aut electione, aut vi, in quibus casui locus est potiùs, quàm rationi. Quare inter politica regnandi instrumenta, scientiæ quoque recensendæ. Iustiniano sic visum: b *Imperatoriam Majestatem,* inquit, *non solum, armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè posit gubernari.*

Hoc nimirum præsens Emblema exhibet sub figurâ tormenti æneiad quadrantem directi, ut collineet certiùs, qui quadrans legum & justitię Symbolum est; hæc enim tam pacem, quàm bellum moderari sic debet, ut justum semper ante oculos sit, atque ad rationis scopum per sapientię & prudentiæ medium omnia colliment. Rogatus idcirco Alphonsus Neapolis & Arragoniæ rex, utri plus deberet, armis, an literis, respondisse fertur: c *Ex libris se arma, & armorum jura didicisse.*

Sed fortè existimet aliquis, hæc literarum ornamenta ipsi Reip. corpori, quod Majestatis nomine videtur intelligi, convenire magis, quàm Principi, qui publicis distentus curis literis operam navare non potest; & satis fore ad hoc, ut scientiæ efflorescant, si ingenia magna ipse foveat & afficiat premiis: quod eundem Iustinianum Imperatorem fecisse meminimus, qui omni destitutus eruditione insignem imperii gloriam consecutus est, doctissimorum virorum operâ, quorum familiaritate est usus. Ego verò tametsi facilè concesserim, eos etiam, qui literis exculti non sunt, bene quandoque administrare Rempublicā; uti experientia magistra in Rege Ferdinando Catholico, & aliis compluribus didicimus: hoc tamen in iis solùm ingeniis locum habet, quæ longus rerum usus erudiit, aut certè à natura ipsa tanto pollent judicii acumine, ut de unaquâque re facilè ipsa possint absque erroris periculo discernere. d Cę-

terum,

a Arist. l. 1. pol. c. 1. b In proh. Instit. c Panorm. l. 4. d. Quintil. l. 12. c. 12.

terùm, *etsi prudentia quosdam impetus à naturâ sumat, tamen perficienda doctrinâ est*; ut enim bona deligere, & rejicere contraria rectè quis noverit, plurimarum rerum requiritur cognitio, & diuturna exemplorum tam præteritorum, quàm præsentium observatio; quæ absque labore & studio perfectè obtineri haud possunt. Nihil itaque tam necessarium Principi, quàm lux & ornamentum bonarum artium. a *Ca por la mengua de non saber estas cosas* (inquit Alphonsus Rex) *avria por fuerza à meter otro consigo, que lo sopiese. E poderle ya avenir, lo que dixo el Rey Salomon, que el que mete su poridad en poder de otro, fazese su siervo, e quien la sabe guardar, es sennor de su corazon, lo que conviene mucho al Rey.* Regis scilicet officium ingenium perspicax, & literis egregiè perpolitũ postulat. *Ca sin duda* (addit porrò in eadem lege idem Alphonsus Rex) b *tan gran fecho, como este, non lo podria ningon ome cumplir à menos de buen entendemiento, e de gran sabiduria: onde el Rey, quæ despreciase de aprender los saberes, despresiaria à Dios, de quien vienen todos.* Scientias alias in multis infusas divinitùs vidimus, politicam in solo Salomone.

Pro colendis agris regulas certas præscribit agricultura; suas item habet leges ars domandi feras: c *Omni tamen animali faciliùs imperabis, quam homini, ideò sapientißimum esse oportet, qui homines regere velit.* Morum atque ingeniorum in subditis diversitas absque grandi solertia, studio, & experientia discerni non potest; adeóque d *nullus est, cui sapientia magis conveniat, quàm principi, cujus doctrina omnibus debet prodesse subditis.* Illa est, quæ Regem fortunatum reddit, quæ Principem coli facit ab omnibus, & metui. Id quod Salomon tunc potissimùm consecutus est, cùm admiranda ipsius sapientia orbi innotuit. Nec errem, si dixero, scientiam in Principibus magis quàm potentiam formidari. e *Rex sapiens*, Spiritu sancto teste, *stabilimentum populi est*. f *Rex* verò *insipiens perdet populum suum.* E quibus rectè conficitur,

a Li.16. tt.5.p.2. *b* Ibid. *c* Xenoph. *d* Veget. *e* Sap. 6.26. *f* Eccl. 10.

barbaram omnino fuisse Licinii Imperatoris sententiam, qui scientias pestem publicam, Philosophos verò & Oratores Reip. venenum vocitabat. Nec absurdi minùs Gothi, qui Regis Athalarici Matri dabant vitio, quod filium literis faceret imbui, perinde quasi ea ratione ad negotia publica minus redderetur idoneus. Longè de sapientiæ disciplinis censuit aliter Æneas Sylvius, cùm dixit, *eas in hominibus plebejis argentum esse, in viris nobilibus aurum, in Principibus verò gemmas pretiosas.* Audiens aliquando Alphonsus Neapolitanus Regem nescio quem dixisse, literas haudquaquam decere Principem, illicò subjecit: a *Ista vox bovis fuit, non hominis.* Rectè idcirco Alphonsus Rex: b *Acucioso debe el Rey ser en aprender los saberes: ca por ellos entender à las cosas de Reyes, y sabr à mejor obrar en ellas.* De Iulio Cæsare memoriæ proditum est, sic eum formari & fingi voluisse à statuariis: globo insistebat terrestri, atque unâ manu gladium, alterâ librum tenebat, hoc insuper adjecto lemmate: *Ex vtroque Cæsar*; ut significaret nimirum, tam eruditionem, quàm arma ad acquirendum & conservandum imperium, magno sibi fuisse adjumento. Tanti literarũ studia non fecit Ludovicus XI. Galliæ Rex: hic enim permittere noluit, ut filius Carolus VIII. ad ea se daret, propterea quòd in semetipso compérisset, animum per ista sic obstinatum fieri & pertinacem, ut aliorum deinde consilia penitùs respuat. Quæ caussa fuit, cur Carolus Rex ad gubernandum postea minùs esset idoneus, atque ab omnibus regi se pateretur, non absque insigni honoris sui jacturâ, & regni totius detrimento. Extrema itaque eâ in re, uti in omni aliâ cavenda censeo. Supina ignorantia contemptum parit & risum, multis item erroribus est exposita; contrà, nimia ad studia applicatio abripit animum, & à gubernandi curâ sevocat. Jucunda est admodum & amica illa cum Musis conversatio, quã ægrè quis commutet cum molestiis iis & laboribus, qui in dandâ audientiâ, in consultationibus instituen-

a Panorum. lib. 4. *b* Lib. 16. tt. 5. p. 2.

stituendis suscipiendi sunt *a*. Correxit Alphonsus sapiens motum trepidationis in cęlo, at regnum suum emendare non potuit. Orbes cælestes ingenio suo penetravit, at oblatum sibi imperium & coronam hæreditate partam tueri non noverat. Sultanus Ægyptius famâ illius permotus, legatos ad ipsum misit cum amplissimis muneribus; interim in proprio ipsius regno omnes propè Castellæ civitates ab obedientiæ officio descivêre. Nempe sic fieri assolet, ut Principes sapientiæ studiis plùs æquo dediti, existimationem apud exteros sibi concilient, perdant apud subditos. Illis admirationi est Principum eruditio; his subinde etiam damno, quippe. b *Hebetiores quam acutiores, ut plurimùm meliùs Rempublicam administrant.* Animus contemplationi scientiarum nimiopere intentus, in rebus agendis tardior esse solet, atq; in decernendo timidior: necesse enim est huic tali multæ occurrant rationes, pugnantes inter se & differentes, quæ judicandi libertatem aut adimunt penitùs, aut impediunt. Si quæ objecta intueatur oculus ad lucis solaris reflexionem, jam probè & distinctè videt, qualia ea sint; at si in radios ipsos solares directè velit intendere, nimiâ luce sic perstringitur, ut colores rerum & figuras haud quaquam possit discernere. Ita prorsus ingeniis accidit, quæ sapientiæ & doctrinæ studiis impensiùs etiam, quàm par est, sese dedunt, ad negotia publica pertractanda minùs fiunt idonea. Meliùs tum judicat recta ratio, cùm à disputationibus & subtilitatibus scholasticis libera est, & expedita. *c* Nec immerito sapientissimus Salomon occupationem illam vocat pessimam, quam expertus ipsemet fuerat. d *Sunt enim quædam ex liberalibus scientiis, quas usque ad aliquid discere honestiùs sit, penitùs verò sese illis tradere, atque usque ad extremum*

 perse-

a Mar. hist. Hisp. lib. 14. c. 5. *b* Thucyd. l. 13. c *Et proposui in animo meo quærere, & investigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in eâ.* Eccl. 1. 13. *d* Arist. lib. 8. Polit.

persequi velle, valde noxium. Quare omnino convenit, ut prudentia illum sciendi appetitum, qui in præstantioribus ingeniis esse consuevit vehementior, aliquantum moderetur; quomodo *a* Agricolæ matrem fecisse legimus. *b* quæ incensum & flagrantem filii animum coërcuit; quando in primâ juventâ Philosophiæ studium acriùs, ultrà quàm concessum Romano ac Senatori, haurire videbatur. *c Quemadmodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperantia laboramus.* Tam hæc animo officit, quam nimia omnia aliis in rebus nimium corpori exhibent negotium. Sufficiet itaque Principi, artes & scientias degustasse obiter, plus verò eidem proderit cognitio aliqua rerũ practica, earum cumprimis, quæ faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, adeóque ex scientiis seligat, quantum satis est ad collustrandum animum, & judicium formandum, relicta aliis se inferioribus in iis excellendi gloria. *d* Otium duntaxat fallat isthoc tam laudabili exercitio, uti Helvidium Priscum olim factitasse memorat Tacitus.

§. His ita positis, non semper optimi Principum Magistri censendi sunt ii, qui scientiæ & eruditionis laude magis florent; hi namque ut plurimùm successûs, atque otii literarii amantiores sunt; ab hominum conversatione alieni, cunctantes, & ad negotia graviora minùs apti; sed ii potiùs, qui rerum politicarum cognitione atque experientiâ præstent cæteris, quique unà cum scientiis artem etiam benè gubernandi Principem edocere valeant.

§. Primus omnium verò instillandus à teneris Principi *Timor Domni, initium sapientiæ.* Qui adhæret Deo, omnium scientiarum fonti proximus est. Scire humanum ignorantia est potiùs, malitæ filia, quâ Principes & Respublicæ pessum eunt. §. Se-

a Tac. in vitâ Agric. b *Retinuitque (quod est difficillimum) ex sapientia modum.* Ibid. c Sen. Ep. 107. d *Ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico otium velaret, sed quò firmior adversus fortuita Rempublicam capesseret.* Tac. l. 4. Hist.

§. Secundo loco necessaria est Principi eloquentia, illa blanda affectuum domina, quę voluntates hominum suaviter attrahit; ut imperio sese lubentes & sponte subjiciant. *a* Sciebat magnus ille Propheta Moyses, quanti id referret, ideóque cùm in Ægyptum mitteretur, ut populo Israëlitico Dux præesset, impeditiorem & tardiorem suam linguam Deo excusavit. Et verò accepit hanc caussam Deus, atque ut animum adderet, adpromisit, quòd assistere vellet labiis ejus, & in ore ejus poneret, quæ effari apud Regem Pharaonem ipse deberet. Quid de sua eloquentia sibi non pollicebatur sapientissimus Salomon? *b In conspectu potentium admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me; tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.* Et sanè, si eloquentiæ solius tanta vis est, ut per se ipsa audientium animos mirè capiat, quid fiet demum, si armetur potentia regia, aut purpura vestiatur? Princeps, qui alterius eget opera, ut quæ secum ipse reputat, eloquatur, statua elinguis est potiùs, quam Principis dignus nomine; *c* quod vitiū in Nerone primò omniū animadversū.

§. Historia *d* magistra est veritatis politicæ, & qua meliùs nemo quisquam Principem instruere poterit, quomodo oporteat regere subditos. In illa siquidem tanquam in lucidissimo speculo elucet experientia gubernationis retrò præteritæ, prudentia antecessorum, *e hominumque multorum mens in unum collecta.* Historia fidissimi Consiliarii est instar, qui nunquam non præstò, & ad manum est.

E Iurisprudentia eam solùm partem attingat Princeps, quę ad gubernandum pertinet, evolvendo scili-

a Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum. Ex. 4. 10. *b* Sap. 8. 12. *c Primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse.* Tac. l. 13. An. *d Verissimam disciplinam, exercitationémque ad politicas actiones, historiam esse,* Polyb. l. 1. *e* S. Gregor. Naz. ad Nic.

cet leges ac constitutiones sui regni, quas & prudens dictavit ratio, & longus usus approbavit.

In Theologico studio ne multum ponat operæ; quàm enim periculi plenum sit multa scire, atque unà potentem esse, in Jacobo Rege, magno suo malo experta est Anglia. Satis erit Principi, si in fide constans ipse sit, & aliàs viros sanctos juxtà ac eruditos penes se habeat, qui illam tueri noverint.

§. Astrologiâ denique judiciariâ multi Principes pereunt; est enim cupiditas illa noscendi futura in omnibus vehemens, & multò maximè in viris Principibus; quia namque magnam sibi ex eo pollicentur auctoritatem, si Diis pares habeantur, & quædam supra communem hominum sortem possint efficere, consectantur artes superstitiosas, & populo invisas; quin immò eò nonnunquam dementiæ procedunt, ut solis caussis secundis asscribant omnia, & providentiam divinam prorsus tollant è medio, in auspicia & sortilegia cuncta referentes. Quo demum fit, ut plus casui & fortunæ, quàm prudentiæ & industriæ humanæ tribuentes, in decernendo & agendo remissiores sint; atque Astrologos sæpiùs, quàm Consiliarios in deliberationem adhibeant.

SYM-

SYMBOLUM V.

R Adices *artium amara, fructus verò dulces:* eapropter defugit eas initiò Natura noſtra, nec ullus ei labor accidit gravior, quàm quem in prima elementa impendi neceſſe eſt; magnis enim moleſtiis, & multo ſudore ea res juventuti conſtat. Iſthâc igi-

tur de caussa, & quia studia assiduam deposcunt operam, quod valetudo, & aulæ negotia, atque oblectamenta non sinunt, oportet ut Magistri compenset industria, varia excogitando media, quibus molestias institutionis lusuum puerilium suavitate sic condiat, ut sensim sine sensu, quæ addiscenda sunt, Principis animus imbibat. Exempli caussa; ut legere is discat, hoc artificio utatur licet. Fiant taxilli omnino quator & viginti, quibus insculpantur totidem alphabeti literæ, tum colludant aliqui inter se, & qui jactu uno plures expresserit syllabas, aut verbum formaverit integrum, victor præmium auferat; quo victoriolæ & oblectationis genere ille discendi labor longè fiet facilior: plus enim difficultatis habet chartarum lusus, quem tamen mox capiunt pueri. Nunc ut scribere etiam eodem compendio condiscat Princeps, suaserim literas in tenui incîdi laminâ quâ deinde chartæ superimpositâ ductus illos characterum, quasi sulcos quosdam, manu sequatur & calamo; præcipuè verò in iis literis pingendis sese exerceat, è quibus formantur reliquæ; ita fiet, ut dum laminæ artificium suo tribuit ingenio, ac industriæ, paulatim laboribus istis magis incipiat affici.

§. Nec minùs necessaria Principi linguarũ peritia: nam interprete semper uti velle, aut nõ nisi in aliam linguam translata legere, res est deceptioni obnoxia, aut certè in caussa, quòd de vi suâ & energiâ multũ deperdat veritas; ut sileã non posse non esse peracerbum subdito, si ab eo intelligi nequeat, à quo rebus suis afflictis solatiũ, levamen miseriis, obsequiis remuneratione sperare debet. Movet ea res Iosephum *a* Patriarchan, ut cùm Ægypto præficeretur, ante omnia iis linguis addiscendis, quarum isthic loci vigebat usus, & quas ipse ignorabat, operam impenderet. Quàm hoc nomine Augustissimum Imperatorẽ Romanum Ferdinandum III. amant omnes & suspiciunt, quòd linguarum tam gnarus sit, ut cuiq; proprio, & nativo suo idiomate responsa dare noverit.

Verùm

a Linguam quam non noverat, audivit. Psal. 80. 6.

Verùm notitia illa non viâ præceptorum comparanda est Principi, nam illa memoriam confundunt; sed asciscendi in ejus familiam illustrium virorum filii ab exteris exciti nationibus, quibuscum familiariter conversando, absque magno labore, & quasi aliud agens, paucorum mensium spatio tantum proficiet, ut linguis singulorum loqui assuescat.

Porrò ut Geographiæ & Cosmographiæ (sine quibus cœca est quodammodo scientia politica) usum quoque aliquem acquirat, operæ pretium erit, vestiri palatii conclavia ejusmodi aulæis & peristromatis, quę tectorio opere variè elaborata generalem quandam orbis delineationem, hoc est, quatuor mundi partes, & potiores provincias, unà cũ celebrioribus fluviis, montibus, urbibus aliisq; insignioribus locis spectanda exhibeant. Pari artificio lacus etiã disponi poterunt; ut si fortè navicula oberrare placuerit, in iis velut in chartis quibusdam nauticis, maris totius sitũ, portus, insulas videre se existimet. In globis & sphæris mathematicis contempletur ambitum utriusque hemisphærii, motus cæli, accessum discessumque solis, vicissitudines dierum ac noctium; suaviter tamen, & ad motum narratiunculæ duntaxat, aut recreationis, subtili ratiocinandi genere Mathematicorum scholis relicto. E geometricis satis fuerit assecutus, si locorum intervalla, altitudines, & profunditates instrumentis metiri noverit. Discat item, quomodo loca munire oporteat, adeóq; animi caussa ex argilla, aliàve simili materia construat propugnacula, cum suis fossis tam interioribus, quàm exterioribus, cum aggeribus, vallis, semilunis, aliisque ad ea tuenda necessariis; sic constructa deinde machinulis bellicis oppugnet rursus & impetat: ut verò istæ munimentorum figuræ & dispositiones firmiùs in memoria infigantur, similes aliquas in hortis è myrto aliisve herbis artificiosè dispositis efformari juverit, prout in Emblemate præsenti licet cernere.

Sed nec illud ignorare decet Principem, quomodo acies instruenda sit; in eum finem milites habeat

omnis generis, tam equites, quàm pedites è metallo fusos, è quibus exercitum per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas ordinet, ad imitationem aciei in tabula aliqua vel libro polemico descriptæ. a *Itaque ludi magna ex parte imitationes esse debent earum rerum, quæ seriò posteà sunt obeundæ.* Atque ea ratione sensim, & absque molestia, artibus iis affici incipiet, & posteaquam aliqua menti lux oborta fuerit, citius deinde easdem capiet consuetudine cum viris eruditis, qui caussas singularum & effectus exponent, *b* atque iis præsertim, qui in rebus tam pacis, quàm belli haud mediocriter versati sunt & exercitati: istarum *c* enim rerum notitia hoc præsenti tempore magis utilis est, addiscitur faciliùs, & minùs animum fatigat.

§. Nec inutiles cuipiam videri debent istiusmodi exercitationes ad rectè educandos Regum ac Principum filios: nam experientia optima rerum omnium magistra satis docet; multa suapte sponte condiscere pueros, quæ magistri institutione non nisi difficulter fuissent assecuti. Multò verò minùs existimet aliquis media isthæc tam varia educationi officere potiùs, quam prodesse. Si ad domandum & corrigendum equum, nunc fræno, nunc habena, nunc pastomide, iisque variis, multis item ad eam rem præceptis est opus, quantam putabimus requiri curam & solertiam ad rectè formandum Principem, qui non imperitæ solùm plebeculæ, sed ipsis etiam scientiarum Magistris imperare debet? Non naturæ donum est: d *Videtur ars artium, & scientia scientiarum hominem regere, animal tam varium & multiplex.* Nec ullus unquam supremum artis illius fastigium attingere poterit.

§. Sat

a Arist. Pol. 7. c 17. b *Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens, gubernacula poßidebit.* Prov. 1. 5. c *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & narrationem virorum nominatorum conservabit.* Eccles. 39. 1. & 2. d S. Gregor. Nazianz. in Apol.

§. Sat ſcio, Princeps Sereniſſime, virum illum, quo Serenitas Veſtra Magiſtro nunc utitur, ab omnibus iis artibus & ſcientiis (quæ Monarchiæ hujus noſtræ eſt felicitas) tam probè inſtructum eſſe, ut Serenitatem Veſtram ad magnam in iiſdem perfectionem facili compendio perducturus ſit; iſta tamen documenta omnino præterire non potui, eò quòd propoſitum mihi ſit, non Veſtræ ſolùm Serenitati, ſed aliis etiam Principibus, qui ſunt, aut erunt deinceps, hâc meâ qualicunque ſcriptione, ſi quo modo poſſim, prodeſſe.

SYM-

SYMBOLVM VI.

Emblematis hujus artificio cælestis Sponſus uſus eſt in ſacro epithalamio, ut ornamenta virtutum ſponſæ ſuæ exprimeret. a *Venter tuus*, inquit, *ſicut acervus tritici, vallatus liliis*. Et videntur eòdem alludere lilia,

a Cant. 7. 2.

lilia, quæ coronabant columnas *a* templi Salomonici; ne qua iis deesset perfectio, illa item, quæ septiramum *b* Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoque nunc fuit occasio, ut in præsenti Symbolo sub tritici specie scientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ sunt, adumbratas vellem. Nec absq; autore & fundamento: nam per *c* spicas jam pridem discipulos intellexit Procoplus, per *d* lilia verò eloquentiam ipse Sponsus. Et quæso, quid politiores literæ aliud sunt, quàm quædam scientiarum corona? Diadema *e* Principum eas Cassiodorus appellat. Et quasdam etiam Hebræi sertis floreis solebant redimire. Illud, credo, significant Poëtarum lauri spiræ & cingula (*f* Hispani *Roscas de las vecas* vocant) flores item serici diversicolores, laureæ Doctoralis apud eosdem insignia. Animi centrum & meditullium scientiæ occupent, circumferentiæ tamen loco mansuetiores literę sint. Vnius notitia absque ornamento aliarum, ignorantiæ quædam species est: scientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter conficiunt circulum, *g* ac novem Musæ solent, cùm choros ducunt. Quantum creat fastidium sapientia, si morosa nimiùm sit, & humaniorum literarum atque artium suavitate non aliquantum condiatur? Necessariæ ergo istæ sunt Principi, ut imperandi severitatem temperent,

a *Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit, perfectumque est opus columnarum.* 3. Reg. 7 22. b *Ac lilia ex ipso procedentia*, Ex. 25. 31. c *Spicæ nomine, ut ego quidem sentio, discipulorum cœtum intellexit.* Procop. in c. 17. Isa. d *Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.* Cant. 5. 13. e *Diadema eximium impretiabilis notitia literarum, per quam dum veterum providentia discitur, regalis dignitas augetur.* Cass. 12. var. 1. f Aloys. Nov. Sch. proph. c. 5. g *Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.* Cicer. pro Arch.

perent, utpote quę à suâ, quâ pollent, amœnitate humaniores dici consueverunt. Commune aliquid cum cæteris Princeps præ se ferre debet, & discurrendo de studiis variis comem se præbere & effabilem; neque enim regia dignitas est, quæ præcellit animos, sed gravitas nimia & imprudens, quemadmodum oculos non lux solis offendit, sed nimia ejusdem siccitas. Oportet itaque ut liberalioribus artibus scientia politica temperata atque ornata sit. Neque enim illæ resplendent minùs, quàm rubini in coronâ aliquâ, aut adamantes in annulo; atque adeò haud dedecent Majestatem regiam artes istæ, quæ ingenium pariter & manum desiderant: neque quicquam *a* auctoritati derogare poterit, aut curis obesse publicis, si temporis aliquid per vices, & animi caussâ iisdem Princeps impertiat. Sic Marcus Antonius Imperator pingendi artem; Maximilianus Secundus sculptoriam; Theobaldus Navarræ Rex Poësin & Musicam adamabant, quâ postremâ etiam Philippus Quartus modernus Hispaniarum Rex, Serenitatis Vestræ Parens, oblectare animum solet, quoties à curis gravioribus utriusque orbis quies conceditur. In eâdem & Spartani juventutem suam exercebant. Quin Plato etiam & Aristoteles exercitia ista collaudant, ut Reip. perquàm utilia. Et licet non semper in iisdem conquiescat animus, assumere tamen illa aliquando etiam ratio statûs suadebit; eò quòd populo mirè placeat, si videat Principem interdum à curis gravioribus sevocare animum, & non semper in subditorum servitio cogitatione defixum esse. Quo nomine *b* Drusi deliciæ populo Romano quondam acceptæ fuerunt.

5. Duo solùm in ejusmodi artium exercitio & usu ad-

a *Nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis & voluptatibus concessis impertire.* Tac. l. 14. Annal.

b *Nec luxus in juvene adeò displicebat: hoc potiùs intenderet, diem ædificationibus, noctem conviviis traheret; quàm solus, & nullis voluptatibus avocatus, mœstas violentias & malas curas exerceret.* Tac. l. 3. Annal.

advertenda ſunt. Vnum eſt, ut ne palàm id fiat, ſed intra privatos parietes, ut facere ſolebat Alexander Severus Imperator, tametſi de canendi peritiâ, ſeu voce id fieret, ſeu inſtrumentis muſicis, nemini quicquam concederet. Facilè plerique contemnimus, ſi cui ſceptrum & imperium in manus tradita fuêre, eum plectro aut penicillo occupatum videamus. Quod majori etiam dignum notâ cenſemus, ſi ætate provectiore jam ſit, in quâ negotia illi publica magis curæ eſſe debent, quàm privatæ iſtiuſmodi oblectationes; præſertim cùm ita naturâ comparati ſimus, ut minimè incuſemus Principem temporis malè perditi, ſi nihil omnino agat, aut otioſus ſit; demus tamen ei vitio, ſi iſtiuſmodi artibus ſeſe dedat. Alterum eſt, ut ne multùm temporis aut operæ in iis ponat Princeps, aut præſtare aliis cupiat, aliàs in vana illa excellentia magis, quàm in Republica benè adminiſtrata aucupabitur gloriam. Quod Neronem aliquando feciſſe meminimus, qui dimiſſis imperii habenis currum auriga malebat regere, aut mimus in theatro perſonam agere, quàm in orbe Imperatorem. Prudenter ſanè malo iſti ivit obviàm Alphonſus Rex in præclaris legum ſuarum inſtitutis, quando de ejuſmodi Principum delectamentis diſcurrens, ſic loquitur: a *E porende el Rey, que no ſu pieſe de eſtas coſas bien uſar, ſegun de ſuſo diximos, ſin el pecado, e la mal eſtanza, que le ende vernia, ſeguirle ya, aun de ello gran danno, que envileſceria ſu fecho, dexando las coſas mayores, y buenas, por las viles.* Eundẽ abuſum, quo fit interdum, quòd Principes majori in pretio artes habeant, quã ſcientiam benè laudabiliterque gubernandi. Mantuanus etiam Poëta eleganter his carpit verſibus:

b *Excudent alii ſpirantia molliùs æra,*
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus.
Orabunt cauſſas meliùs: Cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere ſubjectis; & debellare ſuperbos.

a Lib. 21, tt. 5. p. 2. *b* Virg. 6. Æneid.

§. Et tamétsi Poësis pars sit Musicæ: quod enim in hâc præstat tonus gravis & acutus, hoc in illâ efficiunt accentus syllabarum. & consonantes: estque exercitium hoc præ illo longè nobilius, illud quippe manuum est; hoc solius ingenii. illud ad delectandum; hoc delectando ad instruendum. Vt tamen ita sit, non videtur omnino convenire Principi, propterea quòd mira ejus dulcedo nobiliores animi actiones valde impediat: nam ubi semel conceptuum ejusmodi humana mens, velut philomela cantûs sui suavitate, capta fuerit, ab iis deinde avelli sese non sinit, atq; ita acuit se subtilitatibus Poëticis, ut postea hebescat penitùs, & obcœcetur molestiarum duritie & asperitate, quas in regimine subire, necesse est. a *Vile autem exercitium putandum est, & ars, & disciplina, quæcunque corpus, aut animam, aut mentem liberi hominis ad usum, & opera virtutis inutilem reddant.* Vnde porrò fit, ut si in gubernando non eam animi voluptatem, quàm in pangendis versibus Princeps reperiat, curam istam præcipuam in postremis habeat, & fugiat omnino, aut committat aliis: quomodo fecit Ioannes Secundus Arragoniæ Rex, qui tempus Poëtices studio inutiliter traducebat, evocando ad se è remotissimis provinciis, qui in eo excellerent; usque dum subditi muneris neglecti impatientes, concitato contra eum tumltu, otioso isti ipsius oblectamento modum ponerent. Nihilominus cùm Poësis hoc tempore in aulis & palatiis frequens admodum sit, & valde mansuefaciat atq; excolat animos, videtur ignorantiæ alicujus notam Princeps omnino effugere non posse, nisi leviter tinctus eâ sit, aut aliquam ejus notitiam usumve habeat. Quare aliquid studii eâ in re concedi illi poterit; quantum videlicet ad excitandum animum & ingenium acuendum satis fore putabitur. Quo in genere multa etiam præclara poëmata videmus profecta ab iis, qui aut orbis, aut Ecclesiæ gubernacula tenuerunt, idque non sine universali nationum omnium applausu & approbatione.

§. Sunt

a Arist. lib. 8. Pol. cap. 2.

5. Sunt prætereà inter Principes non pauci, qui artem distillatoriam factitent; quod exercitium etsi perhonestum sit, utpote in quo multi admirandi naturæ effectus, & secreta sese prodant: præstat tamen ab eâ abstinere prorsus Principes, eò quod *a* curiositas facili negotio inde ad Alchimiam adjiciat animum, aut saltem sub illius colore cupiditas deinde periculum faciat consolidandi argenti vivi, & auri atq; argenti conficiendi. Quâ in re tempus omnium pretiosissimum malè & inutiliter perditur, & consumuntur thesauri præsentes pro incertis & indubiis. Mera dementia est, & quæ non nisi morte curari potest, unum ex alio experimentum sumere, nec advertere, tamen, meliorem lapidem Philosophicum inveniri non posse, quàm bonam & prudentem œconomiam. De hac nimirum & utili negotiatione, non de scientiâ chimicâ intelligi debet illud Salomonicum: b *Quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur: quis horum, quæ sunt, magis quam illa est artifex?* Hujusmodi commerciis cum incolis regionũ Tharsis & Ophir Rex ipse Salomon ingentes congessit thesauros, ad quos advehendos nunquam sanè instruxisset tot & tantas classes, tot ac tantis expositas in mari periculis, si in catinis easdem parare potuisset. Cùm verò de rebus omnibus copiosè ipse *c* disputaverit, habueritq; scientiam à Deo infusam & inditam, absque dubio illud etiam secretum si quo modo potuisset fieri, fuisset assecutus, & reipsâ usurpasset. Nec verò credibile est Deum id unquam permissurum: desinerent enim omnia gentium commercia ad quæ conservanda nihil æquè conducit, ac moneta aliqua communis omnibus, è pretioso & raro metallo conflata.

a *In supravacaneis rebus noli scrutari multipliciter*, Eccl. 3. 24. b Sap. c. 8. 5. & 6. c *Et disputavit super lignis à cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete.* 3. Reg. 4. 33.

SYM-

SYMBOLVM VII.

NAscuntur unà nobiscum affectus; ratio verò non nisi multis pòst annis subsequitur, quando illi jam imperium habent in voluntatem & hæc iis paret ut dominis, specie boni inaniter delusâ, donec ratio, instauratis temporis successu & experientiâ viri-

viribus, suum agnoscat dominandi jus, quod illi à naturâ concessum, & affectuum tyrannidi obsistere incipiat. Et solet hoc lumen in Principibus ferè exoriri tardiùs, eò quòd affectus in iis ob consuetas aulæ delitias potentiores sint; cùmque ii, qui Principũ adhærent lateribus, gratiam quoque eorundem plerumque aucupentur, eâque voluntatis beneficio potiùs, quàm rationis potiri se posse sciant. Hinc omnes adulandi utuntur artificio, atque illam quidem sibi reddere benevolam, huic vero caliginem offundere satagunt. Habeat igitur Princeps perspectas artes istas, atque armet se in affectus suos proprios non solùm, sed & in eos omnes, qui iisdem ad occupandum ipsius animum abuti voluerint.

§. Magna hîc passim incuria in componendis Principum animis. Herbas inutiles & infrugiferas, quæ frugibus immiscentur, radicitùs cum tempore evellimus; & succrescere sinimus affectus pravos ac passiones, quæ rationi bella movent. Curando Principum corpori Galeni complures præstò sunt, animo sępè vix unus Epictetus; neq; tamen minores pati infirmitates is solet, quàm corpus, quin tantò graviores, quantò hoc ille pręstantior. Si vultus illi esset aspectabilis oculis, in quo malarum affectionum intemperies sese posset prodere, multorum sanè doleremus vices, quos febrilis ille appetituum æstus sic miserè depascitur; interim quia aspectum fugiunt, felices eos arbitramur. a *Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est; si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Pro! quantis non ejusmodi animus jactatur perturbationum tempestatibus! lux omnis, mens & ratio illi eripitur, ut longè aliter, ac reverà sunt in se, appareant omnia. Hinc tanta judiciorum & opinionum varietas; hinc oppidò pauci suis rectè momentis ponderant singula, sed pro luminis accessu vel recessu diversimodè ęstimant. Nempe cum affectibus perinde

a Tacit. l. 6. Annal.

inde se res habet, ac cum tubis opticis, qui una ex parte objectorum augent magnitudinem, ex alterâ minuunt. Eędem planè crystalli sunt. res visæ omninò eædem: hoc tamen discrimen est, quòd incidentes in unam partem species, & radii visuales à centro ad circumferentiam deriventur, unde magis sese diffundunt & multiplicant; ex alterâ contra è circumferentiâ colliguntur ad centrum, ac proinde res visas haud paullò minores offerunt. Tantum inter utrumque videndi modum interest. *a* Eodem prorsus tempore (tametsi in regnis diversis) in coronam regiam, & successionem paternam convertebant oculos, infans Jacobus Jacobi Secundi Arragoniæ Regis filius, & Infans Alphonsus filius Dionysii Regis Lusitaniæ. Sed ecce, quàm dispari ratione ac modo: prior ille, invito etiam Patre, ultrò oblatam respuit; alter contra pietatis jura, vi & armis eam Patri de capite detrahere aggressus est. Unus curas ingentes, & regnandi pericula secum expendens, mundo valere jusso, vitam monasticam, tranquillam magis & feliciorem, præ aulicâ elegit; alter vitam absq; imperio acerbam duxit atque inutilem, & dominandi libidinem naturæ juri ante tulit. Unus in coronæ circumferentiam, quæ aspectu jucunda in flores desinit, intendebat oculos; alter punctum potiùs considerabat, & centrum, è quo laborum & curarum ducuntur lineæ.

b §. *Omnia* quidem *ejus, quod speciem boni præfert: gratia omnes agunt*; at quia in ejus agnitione fallimur, hinc error. Omnis nostra potentia, quantumvis magna, nobis videtur exigua; aliena contrà, grandis admodum & ampla. Nostra non agnoscimus vitia; aliorum facilè cernimus. Defectus alieni gigantū videntur similes; nostri vix pumilionū instar nobis apparent. Quin vitia ipsa virtutum colore dextrè tegimus: ambitio est, & animi excelsitatem interpretamur; crudelitatem, justitiam; profusionem, liberalitatem; temeritatem, fortitudinem esse volumus.

c *Pauci*

a Mar. hist. Hisp. l. 15. cap. 16. *b* Arist. lib. I. Polit.

a *Pauci* ſcilicet *prudentia honeſta à deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt*. Ita fallimur, ſi per illam tubi partem, ubi affectus & paſſiones obſtant, res contueamur. Sola beneficia duplici illo modo, qui auget pariter & minuit, conſideranda ſunt. Ea quæ accipimus, grandia nobis ſemper videri debent; quæ in alios conferimus, exigua. *b* Ita Rex Henricus Quartus conſueverat; immò beneficiorum collatorum in alios ne meminiſſe quidem ſolebat; contrà, quæ ipſe accepiſſet, è memoriâ effluere nunquam ſinebat, in id unicè intentus, ut gratiam, quaſi debitum eſſet, quam primùm exſolveret. Ne ſibi imaginetur Princeps, beneficium, quod largitur, mancipii velut notam eſſe in eo, qui illud accipit. Non ego eam munificentiam dixerim, ſed tyrannidem potius, & quendam quaſi mercatum, quo voluntates, haud ſecùs ac mancipia ſervilia in Guineæ littoribus, gratiarum pretio Princeps mercaretur. Qui dat beneficium, exiſtimare non debet, obligationem ſe imponere. Is qui accipit, obſtrictum ſe credat. Princeps Deum potiùs imitetur, c *qui dat omnibus affluẽter, & non improperat*.

§. In ſuſcipiendis, gerendiſque bellis; in pace conciliandâ & conſervandâ; in injuriis tam illatis, quàm acceptis; iiſdem ſemper rectæ rationis utatur perſpiciliis, per quæ æqualiter, ſine fuco & fallaciis ſingula videat. Neminem illa in rerum æſtimatione indifferentia & juſtitia magis decet ac Principem, qui in regno ſuo præſtare id debet, quod examen in trutinâ, proindéque de rebus omnibus rectè ſinceréque judicet, oportet; ut ſua regno conſtet æquitas, cujus bilances nunquam in æquilibrio conſiſtent, ſi affectui aut paſſionibus locus ſit, aut ad rectæ rationis trutinam non omnia ponderentur. Eam ob rem ſingularis Magiſtrorum cura requiritur atque induſtria, qui Principis mentem probè inſtruant, iſtos voluntatum errores, & perſuaſionum vanitatẽ detegẽdo, ut à paſſionibus liber & expeditus ſin-

a Tacit. lib. 4. Annal. *b* Mar. hiſt. Hiſp. l. 22. cap. 15. c Jac. 1. 5.

cerum de quâque re judicium ferre valeat. Etenim si cum animis nostris consideraverimus tot imperia collapsa, tot status immutatos, tot Reges ac Principes de vitâ pariter ac regno exturbatos, primam ferè originem fuisse deprehendemus, quòd affectus obedientiam abjecerint, & rationi, cui lege naturæ subjecti sunt, parêre noluerint. Nec ulla Reipublicæ capitalior pestis est, quàm appetitus indomiti, aut fines isti particulares, quos sibi quisque pro libitu statuit.

§. Non illud ego nunc contendo, ut affectus illi tollantur penitùs aut exscindantur in Principe: absque illis enim ad omnes actiones generosiores prorsus esset inidoneus, cùm natura non frustra amorem, iram, spem, metum, aliasq; passiones similes nobis indiderit, quæ etsi virtutes non sint, sunt tamen illarum comites & media, sine quibus illæ nec acquiri rectè, nec exerceri possunt. Abusum solùm earundem & inordinationem improbo; isthæc corrigenda sunt, ut Princeps in actionibus suis non affectibus ducatur, sed è prudenti politica omnia moderetur. a *Regum est ita vivere, ut non modò homini, sed ne cupiditati quidem servias.* Carolos V. si quando iræ & indignationi indulgere aliquid vellet, privatim, & ab hominum remotus arbitrio id faciebat, non in publico, quando personam & majestatē Imperatoris sustinebat. Nempe tunc Princeps ideam Gubernatoris agit potiùs, quàm hominem: Gubernatoris, inquam, aliorum magis quam sui ipsius. Nihil tunc ex affectu statuendum; sed ad rationis regulam & normam expendenda omnia. Non ex ingenio proprio, sed arte. Mores Principis politici magis sint oportet, quam naturales. Ejus consilio è corde Reipublicæ potiùs proficisci debent, quam suo ipsius proprio. Homines privati commodis & utilitatibus suis omnia metiri solent; Principes bonum publicum præ oculis habere necesse est. In privato si passiones dissimulet, minùs candidi & aperti pectoris putatur indicium; in Prin-

a M. Tull. in Orat. pro Syll.

Principibus etiam ratio ſtatûs id quandoque exigit. Nullius affectûs ſigna tum dedit Tiberius, cum Piſo poſt ſublatum è vivis ejus juſſu Germanicum, ſeſe illi prætulit. Id quod deinde Piſonem ſolicitum habuit: a *Nullo enim magis exterritus eſt, quàm quòd Tiberium ſine miſeratione, ſine irâ obſtinatum, clauſumq; vidit, ne quo affectu perrumperetur.* Qui pluribus imperat, cum pluribus variare affectus debet; aut quantum fieri poteſt, immunem ſeſe ab iis oſtendere. *b* Illud deniq; conetur Princeps, ut una eademq; hora, pro occaſionum varietate, ſeverum & benignum; juſtum & clementem; liberalem & parcum ſe exhibeat: c *Nam tempori aptari decet.* Quâ in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quiſquam diſpicere potuit, d *adeò vertit & miſcuit iræ & clementiæ ſigna.* Bonus Princeps ſibi dominatur, & ſervit populo. Quòd ſi naturales animi impetus aut frangere, aut diſſimulare neglexerit, eundē ſemper tenebit in agendo modum; quo fiet, ut facilè quivis viſurus ſit, quò conſiliis ſuis collimet, contra præcipuam Politicæ regulam, quę vel ideò ſuadet variare agendi rationem, ut ne mens Principis omnibus innoteſcat. Nec ſanè periculo vacat, ſi naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim via facilior ad occupandum ipſius animum, quem expedit liberum ſervare ſemper & clauſum aliis, ſi quidem rectè imperio præeſſe deſideret. Vbi Miniſtri Principis inclinationem ſemel perſpexerint, mox eidem adulari, & eoſdem præ ſe ferre affectus incipiunt. Si qua in re Princeps obſtinet animum, idem etiam ipſi faciunt, ut jam non niſi penes obſtinatos imperium ſit. Quòd ſi aliquando è re fore videbitur, ut Princeps populi affectum plauſumve captet, ita ſe potiùs gerat, ut ea, quæ populus fugit & amplectitur, naturali inſtinctu ipſe fugere & amplecti videatur.

§. Porrò inter affectus & paſſiones Ariſtoteles

 eti-

a Tacit. l. 3. Annal. b *Iſtuc eſt ſapere, qui, ubicunque opus ſit, animum poßit flectere.* Terent. *c* Sen. in Med. *d* Tacit. l. 3. Annal.

etiam Verecundiam numerat, quam negat virtutibus moralibus accensendam, eò quòd sit infamiæ metus, adeóque videatur cadere non posse in virum bonum & constantem, qui cùm ex præscripto rectæ rationis agere omnia soleat, non est quod de ulla re verecundetur. S. Ambrosio tamen *a* virtus est quæ actionibus modum ponit. Quod intelligendum puto de Verecundia illa ingenua & liberali, quæ animo honestiori fræni instar est, ne quid turpe aut indecorum admittat, estque optimæ indolis indicium, & argumentum haud leve, superesse adhuc in ejusmodi animo quædam virtutum semina, etsi non dum satis altè radicata. Aristotelem verò loqui crediderim de Erubescentia aliâ vitiosâ, & immoderatâ, quę virtutibus noxia est: haud secùs ac ros lenior segetes fovet ac recreat; ast ubi pruinæ in modum cadit, adurit easdem ac destruit. Nulla virtus exerceri liberè potest, ubi hæc passio invaluerit, neq; ulla res Principibus magis perniciosa est, eò vel maximè, quod virtutis gerat speciem, perinde quasi candidioris sit animi (cùm fracti & abjecti potius esse videatur) si negare, contradicere, reprehendere, castigare Princeps erubescat. Nimiùm in sua amplitudine hi tales se constringunt, umbras quodammodo metuunt, & quod caput est, aliorum sese redddunt mancipia, qui dominari debuerant. Illud verò quàm indecorum, quòd frontem ipsorum verecundiæ color occupet; quo adulatores, mendaces, facinorosos suffundi oporteret, quodq; sui ipsorum obliti ab aliis regi se sinant ac decipi! Quicquid alii petunt, offerũt ultrò & largiuntur, nihil pensi habentes, quid exigant merita, solis victi precibus. In sententias aliorũ & consilia, etsi minimè probata, lubentes abeunt, hoc solo nomine, quòd contradicere ipsi non audeant, malintq; victi videri, quàm vicisse alios. Id quod gra-

a *Pulchra virtus est verecundia, & suavis gratia, quæ non solùm in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum prætergrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus.* S. Ambr.

gravissimorum malorum in Rep. seminarium est. a Nam *quorundam parum idonea est verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem desiderant.* Principibus itaque omni ope enitendum, ut hanc verecundiæ passionem, & pudorem naturalem moderentur fortitudine & constantiâ, firmando non animum solùm, sed ipsum etiam exteriorem vultum contra adulationes, mendacia, fraudes & malitiã; ut ea corrigere & emẽdare, integritatem verò regiam in dictis & factis sartam tectam tueri valeant. Quod quia Ioannes Secundus, & Henricus Quartus, ambo Reges, facere prætermiserunt; quid mirum, tam authoritatem, quàm coronam ipsorum in tantum adducta fuisse discrimen? Verùm in passione hac curanda, singulari cautione opus est: etsi enim alia vitia veluti spinæ radicitùs extirpanda sint, hoc tamen amputandum est potiùs; ut id resecetur solùm, quod superfluum est; relinquatur verò illa Verecundiæ pars, quæ virtutum est custos; moresque & actiones hominum componit: nam absque hoc fræno indomitus planè erit Principis animus, & nisi ad indecentiam atque infamiam subinde advertat oculos, passionum suarum sequetur impetum, accedente presertim potentiâ, & præceps ruet. b *Si vix artibus honestis retinetur pudor,* quid fiet, si illum omnino exuerimus? Tiberius certè c *postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantùm ingenio utebatur.* Hac de caussa Plato dixit, Jovem aliquando, cùm generis humani ruinam metueret, Mercurium ablegasse in terras, ut Iustitiam & Verecundiam inter homines partiretur, quibus sese ab interitu vindicarent.

5. Atque huic passioni, quâ de nunc agimus, haud multum absimilis est, nec minùs exitiosus Principibus affectus ille, quem commiserationis vulgo solemus dicere: Exitiosus inquã, quia ubi in animo prævaluerit, nec ratio, nec justitia rectè suum faciunt officium; dum enim plus æquo verentur, ne cui aut

 repre-

a Seneca. b Tacit. lib. 14. Annal. c Tacit. l. 6. Annal.

reprehendo, aut castigando ægrè faciant, subditorum delictis medicinam adhibere negligunt, & multa impunè abire sinunt. Obsurdescunt ad populi clamores, nec eos movent damna publica, interim tanguntur misericordiâ trium aut quatuor hominum, à quibus ista proficiscuntur. In delictis alienis confusos se sentiunt, atque adeò, ut ne sibi aliorum caussa sit malè; connivere malunt potiùs, aut impunitatem concedere, quàm in illa animadvertere. Iudicii imbecillitas hæc est, & prudentiæ defectus cum tempore corrigendus; eâdem tamen moderatione adhibita, qua de Verecundia ante dictum est: ut scilicet ea solùm commiserationis pars resecetur, quæ sic languere facit animum, & ita effœminat, ut fortiter & constanter agere nequeat; retento tamen misericordiæ affectu Principum proprio, *a* ubi recta ratio absque jactura tranquillitatis publicæ ita suaserit. Vterque iste tam Verecundiæ, quàm Commiserationis affectus domari possunt ac corrigi actibus quibusdam contrariis, qui nimiam illam cordis teneritudinem, mentisque imbecillitatem paulatim tollant, atque ad fortiora corroborent animum, serviles istiusmodi metus ei eximendo. Quòd si subinde Princeps conabitur (etsi in rebus minimis) animum firmum & constantem retinere, suæ item dignitatis & officii habere rationẽ, facilè idem postea in rebus majoribus præstare poterit. Plurimùm sanè refert, si vel semel generosè ea in re vincat sese ipse, & timeri se atque suspici ab aliis faciat.

§. Restant duæ aliæ passiones, juventuti nimiùm quantùm noxiæ; Metus & Obstinatio animi. Metum dico, quando Princeps omnia pertimescit, & sibi ipse in omnibus diffidens, nec loqui audet quicquã, nec agere. Nihil unquam rectè à se agi putat, veretur prodire in publicum, & secessum magis amat ac solitudinem. Isthuc plerumque ex educatione muliebri, quæ à consortio hominum solet esse alienior, uti & ex defectu experientiæ nascitur, cujus etiam solius

a Principatus enim est proprium misereri. S. Chrys.

lius beneficio malum illud curari potest. si assuefiat nimirum Princeps ad audientiam præstandam tam subditis quàm exteris, si sæpè foras in publicum, & in lucem producatur, ut homines & alia nosse discat, qualia ipsa in se sunt, non quomodo ea aut imaginatio depinxit, aut is, quo magistro & moderatore utitur. Ad Principis conclave liber semper pateat accessus Viris Illustribus ac Nobilibus, qui Patri ejus à cubiculis sunt; aliis item aulicis fortitudinis, ingenii & experientiæ laude præstantibus. Qui mos in Hispaniâ observatus fuit, usque ad tempora Philippi Secundi Regis; qui molitionibus Caroli filii factus cautior, illam aliorum communicationem & & accessum liberum restrinxit omnino ac sustulit: atque ita dum unum declinare voluit incommodum, in aliud incidit æquè Principibus noxium, quale est, nimiùm sese ab hominum alloquio abstrahere: hoc enim dum faciunt Principes, facilè postmodum fit, ut certæ alicui personæ affectu peculiari & favore ipsi adhærescant.

5. Obstinatio denique partim ex metu, partim ex ignaviâ quâdam naturali nascitur; quando nimirum Princeps nihil omnino agere vult, sed contra institutionem præfractè obfirmat animum. Curari verò debet illa mentis segnities flammis & stimulis gloriæ; quemadmodum calcaribus equorum vitia solent corrigi: paulatim itaque ducendus in viam Princeps, & laudandi progressus, quos fecerit, tametsi sub initium laudes istæ supra meritum etiam sint, & ad solam speciem.

SYMBOLVM VIII.

IN Monocerote mirè ſolers fuit natura ac providat. Inter ipſos oculos Iræ arma defixit. Prorſus neceſſum eſt, ut oculum utrumque intentum habeas in eam paſſionē, quę tam imperiosè actionibus & motibus animi dominatur. Eadē flāma, quâ ſuccēditur,

tur, lumen illi eripit. Ab insaniâ & furore non nisi temporis brevitate differt. Nec homo iratus idem est qui anteà; per iram enim quasi extra se ponitur. a *Non desiderat fortitudo advocatam iram.* b *Quid enim stultius est, quàm hanc ab iracundiâ petere præsidium, rem stabilem ab incertâ, fidelem ab infida, sanam ab ægra?* Ad triumphandos hostes nihil opus levitate iracundię. Nec fortitudo est, quæ absque ratione commoveri se sinit. Verbo, nullum vitium magis Principem dedecet, quàm istud: irasci enim contemptum supponit, aut acceptam injuriam. Nullum item muneri & officio ejus sic adversatur: nihil enim æquè tenebras offundit judicio, quod clarissimum semper esse debet in eo, qui aliis imperat. Princeps qui irâ & stomacho leviter exardescit, cordis sui potestatem tradit irritanti, & arbitrio illius se subjicit. Si absque offensione ne plica quidem in pallio regio disturbari posset à quopiam; quid erit denique, si animum illius quis conturbet?

§ Enimverò ira tinea quædam est, quam parit, & nutrit ipsa purpura. Pompa superbiam gignit, superbia iram. Et potentiæ quasi proprum est, nolle pati. Nimis quam delicatus est Principum sensus. Speculum, quod facillimè maculam contrahit. Cælum, quod vapore tenui citò obnubilatur, & jacit fulmina. Vitium quod animos magnos plerumque generosos & impatientes occupat; perinde ac mare, quantumvis vastum sit & potens, levissimo tamen ventorum flatu gravissimos patitur motus ac tempestates. Illud solùm interest, quòd hæ in animis Principum longè diuturniores sint, quâm in ipso mari; præsertim ubi honor læsus fuerit, quem existimant absque vindictâ recuperari non posse. Deus bone! quantillum erat; c Sanctium Navarræ Regem, pugnâ ad Alarcum habitâ, non salutato priùs Rege Alphonso hujus nominis Tertio, domum repetere? hic tamen eâ re offensus sic fuit, inurbanitatis istius oblivisci nunquã potuerit, nec con-

 qui-

a Cicero. *b* Seneca. *c* Mar. hist. Hisp. lib. 11. cap. 18.

quiescere, donec regno illum exuisset. Principum ira pulveri tormentario similis est, qui simul atque ignem concipit, mox vires suas exserit. Nuntiam mortis *a* eam appellat Spiritus sanctus, ut vel hoc nomine eam frænare & cohibere par sit. Turpe est eum, qui aliis mandata dat, huic passioni succumbere. Meminerint Principes, ideò sceptri loco nihil sibi in manus tradi, quo lædere quenquam possint: quòd si aliquando gladius strictus Regibus præferri solet, id justitiæ, non vindictæ insigne est, & alienâ tunc quidem portatur manu, ut noverint iram inter & executionem mandatum debere intercedere. E Principibus pendet salus publica, quæ facilè in discrimen veniet, si Consiliario tam præcipiti, qualis est ira usi fuerint. Ecquis manus ejus effugiet? nam fulminis instar est, quando suprema potestas eam impellit. *b Eporque la ira del Rey* (ut ait in suis legibus Alphonsus Rex) *es mas fuerte, è mas dañosa, que la de los otros Omes, porque la puede mas ayna complir porende debe ser mas apercebido, quando la oviere en saberla sofrir.* Si Principes irâ nonnunquam inflammati sese ipsi contuerentur oculis, speciem utique cernerent indignam tantâ Majestate; cujus tranquillitas, & suavis tam verborum, quàm actionum concentus, allicere magis debet, quàm terrere; amorem conciliare potiùs, quàm formidinem.

§. Cohibeat itaque Princeps iræ impetum; quòd si id non possit, sustineat saltem furorem, & executionem ad tempus differat: nam uti dixit *c* idem Alphonsus Rex, *Debe el Rey sofrirse en la saña, fasta que sea pasada, è quando lo fiziere seguirsele à gran prò, ca podra escoger la verdad, e fazer con derecho, lo que fiziere.* Theodosius Imperator in semetipso expertus id fuit; quare lege etiam cavit, ut sententiæ capitales antè, quàm triginta dies abiissent, executioni ne mandarentur. Quod decretum priùs

a Tibe-

a Indignatio Regis, nuntii mortis. Prov. 16. 14. *b* Lib. 10. tt. 5. p. 2. *c* Idem ibid.

a Tiberius fecerat, sed ad solos decem dies, etsi Senatui nollet facere potestatem, sententiam semel latam revocandi. Rectè illud quidem, si ideò factum fuisset, ut gratiæ locus esset, aut de caussa cognosci denuò posset; verùm *b* Tiberius homo crudelis & ferox, tantum indulgere non voluit. Augusto item Cæsari suasit Athenodorus, ne quid iratus decerneret priùs, quàm viginti quatuor Alphabeti Græci literas ex ordine recensuisset.

§. Cùm itaque ira furor brevis sit, maturitati deliberationis directè oppositus; nullum illi aptius remedium est, quàm prudens consultatio animi; ne scilicet cum executione præcipitet Princeps, donec consilio rem omnem expenderit. Non immerito contemptum se putabat *c* Assuerus Rex, quandò Regina Vasthi ab ipso vocata venire renuit; & tametsi id graviter acceperit, ulcisci tamen noluit, antequam regni sui proceres in consilium adhibuisset.

§. De accepta injuria multùm cum aliis colloqui, iram magis succendit; unde & Pythagoræ fuit monitum: *Ignem gladio ne fodito*; agitatio enim flammam magis suscitat: neque efficacius pro ira remedium est, quàm silentium & solitudo; seipsa sensim consumitur & interit. Quin immò blandissima sæpè verba frigidæ instar sunt, quam fabri ferrarii fornacibus affundunt, ita magis magisque inflammant.

§ Hæc porrò in auribus sedem habet, aut certè per eas quasi foras advigilat; *d.* has ergo muniat Princeps, ne sinistros rumores facilè hauriant, qui animũ irritare possint. Hinc factum reor, quòd statua Iovis

a Idque vitæ spatium damnatis prorogaretur, sed non Senatui libertas ad pœnitendum erat. Tac. l. 3. Annal. *b Neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.* Tac. l. 3. Ann. *c Quæ renuit, & ad Regis imperium, quod per Eunuchos mandaverat, venire contempsit. Unde iratus Rex, & nimio furore succensus, interrogavit sapientes qui ex more regio semper ei aderant.* Esth. c. 1. 12. *d Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.* Iac. 1. 19.

Cretensis auribus careret; nam iis, qui cum imperio sunt, damni plus adferunt sæpè, quàm emolumenti. Ego necessarias eas judico Principibus, si circumspectæ sint, & cum prudentia consilium capiant, neque ad primos quosque rumusculos commoveri se sinant. Tunc ira laudabilis est, quando eam ratio suscitat, & lenit prudentia. Vbi hæc ira *a* non est, justitia esse non potest. Tolerantia nimia peccandi licentiam dat, & obedientiam audacem facit. Omnia tolerare æquo animo & pati, aut ignorantia est, aut servitus, hominis de se parum sentientis. Iram fovere, ut offensioni fiat satis, aut exemplum statuatur de injuria in authoritatem regiam admissa, non vitii, sed virtutis est, idque lenitati, & mansuetudini nil quicquam derogat. Ecquis magis mitis & mansuetus, quàm *b* David, vir secundùm *c* cor Dei, tam lenis in vindicando, tam in ira moderatus; ut cum Saülem infensissimum sibi hostem in sua teneret potestate, satis habuerit oram *d* chlamydis illi præcidere; cujus facti adhuc illum pœnituit posteà. Et tamen quanta severitare injuriam ultus est, qua Rex Hanon legatos ejus affecerat? Miserat eos David ad consolandum Regem de obitu Patris sui, ille verò sinistrè suspicatus, ad explorandum regni statum potiùs venisse, barbis semirasis, & vestibus indecorè decurtatis eos abs se dimisit. Non tulit hanc injuriam David, homo cætera mitissimus: sed bello illum adorsus, omnes regni civitates, quas occupavit, funditùs evertit; incolas verò earundem (ut cum Scripturâ hoc dicam) e *adducens serravit, & circumegit super eos ferrata carpenta: divisitque cultris, & traduxit in typo laterum.* Immanitas

a *Nunc irasci convenit justitiæ caussa.* Stob. ser. 20. b *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus.* Psal. 131. 1. c *Inveni David filium Iesse, virum secundùm cor meum.* Act. 13. 22. d *Surrexit ergo David, & præcidit oram chlamydis Saul silenter. Post hæc percussit cor suum David, eò quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* 1. Reg. 24. 5. & 6. 1. Paral. 19. e 2. Reg. 12. 31.

manitas quædam, atque iræ immoderatio cuipiam ista videri possent, qui fortè nesciret, injuriarum vulnera interdum curanda sic esse, ut ne cicatrices quidem maneant reliquæ. Ferro & igni interminatus est civitatibus & provinciis quibusdam *a* Artaxerxes, ni cuidam suo decreto essent obsequentes, daturus aliàs tam hominibus, quàm animantibus brutis puniti contemptûs & inobedientiæ severissimum exemplum. Iustissimus Deus isthanc politicam nos docuit, quando extremo cum rigore, salva tamen misericordiâ; à Syriorum *b* exercitu pœnas sumpsit, eo quòd se Deum montium blasphemè vocitâssent. Suprema Principum authoritas & potestas pars est Reipublicæ, adeoque offensas & injurias acceptas dissimulare semper non possunt.

§. Illa porro ira in Principibus laudabilis est, & Reipubl. perutilis, quam suadet ratio, quæque gloriȩ stimulis incitata, ad ardua & sublimiora impellit animum; etenim sine illa nihil egregium, nihil magnum moliri quis potest, nedum ad exitum perducere. Illa; illa est, quæ generosioribus spiritibus cor pascit, & supra se erigit ad contẽnendas & spernendas difficultates. Cotem virtutis eam appellavere Academici, & virtutum comitem Plutarchus vocat.

§. Maximè verò sub Principatus initium irã deponere debet Princeps, & oblivisci injuriarũ anteà illatarum; *c* uti fecit Rex Sanctius, cognomento Fortis, cùm per successionem Castellȩ regnũ indeptus esset. Cũ imperio Naturam velut immutat Princeps; quidni ergo immutet affectus etiam & passiones? Abuteretur sanè dominatu, qui vindictam de eô sumeret, qui jam subditum se agnoscit. Illud offenso sit satis,

D 7 quod

a *Vt non solùm hominibus, sed etiam bestiis invia sit in sempiternum, pro exemplo contemptus & inobedientiæ.* Esth. 16. 24. b *Quia dixerunt Syri, Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium: dabo omnem hanc multitudinem grandem in manu tua, & scietis, quia ego sum Dominus.* 3. Reg. 20. 28. c Mar. hist. Hisp. lib. 14. cap. 10.

quod in eum nactus sit imperium, qui priùs læserat. Nobiliorē vindicandi rationem Fortuna largiri non potest. Ita secum reputabat Ludovicus XII. Galliæ Rex, quare suadentibus nõnullis, ut ultũ iret injurias, quas id temporis accepisset, cùm Ducis Aurelianensis solùm titulo gauderet, respondisse fertur: *Regem Franciæ non decet ulcisci injurias Aurelianensis Ducis.*

§. Offensas privatas in personam, non dignitatem admissas extremâ suâ potentiâ ne vindicet Princeps: etsi enim una ab aliâ videatur secerni non posse, expedit tamen non raro illas distinguere, ne Majestas exosa fiat, aut nimiùm formidabilis. Eò tendebat *a* Tiberii responsum, cùm diceret: Si Piso nihil peccasset aliud quàm quòd de morte Germanici, & suo luctu lætatus esset, privatas inimicitias ulcisci se velle, non Principis. E contrario vindicare non debet, ut privatus, injurias, quæ aut muneri ejus, aut statui publico irrogantur: ita ut passione abreptus, de sua existimatione aut honore actum putet, nisi confestim ultionē paret, præsertim quando in aliud differre tempus magis expedit; etenim ira Principum non motus animi esse debet, sed utilitatis publicæ. Hanc prę oculis habuit *b* Rex Ferdinandus Catholicus, cũ Rex Granatæ tributũ nollet pendere, contra ac ejus majores fuerant soliti; atque una insolentiùs renuntiaret, jã pridē eos decessisse, in suis autē officinis monetariis non aurum aut argentũ elaborari, sed enses fabricari & lanceas. Dissimulavit tamē ad tempus libertatē istam & arrogantiã Ferdinandus Rex, & inducias cum illo pactus est, differendo vindictam, usq; dum in statu quietiori res essent; qua in re bono publico *c* magis quàm affectui suo consuluit.

§. Nec

a Nam si legatus officii terminos, obsequium erga Imperatorem exuit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est, odero; seponamque à domo mea, & privatas inimicitias, non Principis, ulciscar. Tac. lib. 3. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l. 24. cap. 16. Anton. Nibriss. Dec. lib. 7. cap. 9. *c Fatuus statim indicat iram suam; qui autem dissimulat injuriam, callidus est.* Proverb. 12. 16.

§. Nec minoris prudentiæ est iram tunc dissimulare, cùm præsumi meritò potest, fore aliquando tempus, quando nocebit eã ostendisse. Ea de caussa Rex Catholicus Ferdinandus, tametsi Primoribus regni graviter offensus esset, quando tamen abdicato Castellæ regno, se recepit in Aragoniam, prudenter admodum istam animi indignationem, & acceptas injurias taciturnitate celavit, atq; adeò amicum & benevolum omnibus sese in suo discessu exhibuit, tanquam jam tunc præsentiret, denuò se regno isti aliquando præficiendum, uti reverà posteà accidit.

§. Generosa mens injurias vultu tegit, neque iracundiæ impetu abolere eas satagit, sed egregiis facinoribus potiùs, optimo sanè, & verè heroico vindicandi genere. *a* Cùm Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Hispalim obsideret, Vir quidam nobili loco natus exprobrabat Garsiæ Peresio de Vargas, quod scuto undulato, contra ac familiæ isti liceret, uteretur. Dissimulavit ille tum quidem hoc dictum, donec Triana vi tentanda esset. Ibi inter primos adeò strenuè dimicavit, ut scutum infixis missilibus telis undique coopertum è pugna referret. Quare ad suum reversus æmulum, qui loco tum sibi caverat, & scutum ostentans sic eum allocutus est: *Non absque caussa tu quidem hoc scutum nostræ abjudicasti familiæ, qui illud tantis objicimus periculis; tibi verò præ aliis deberi, quis neget, qui tanto studio illæsum illud servas?* Solent plerumque calumniarum magis esse patientes ii, qui ab isto maledicendi genere alieniores sunt; neque minor virtus est, istam triumphare passionem, quàm hostem.

§. Iram Principis accendere, haud minus periculosæ plenum opus est aleæ, quàm ignem cuniculis, aut tormento portis insititio (petardam vulgò dicunt) subjicere; & licèt in favorem proprium id fiat, prudentiæ tamẽ est illam moderari, præsertim si contra potentiores ea sit: ejusmodi enim iræ redundant plerumque in caput illius, qui primus autor & incentor extitit.

a Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 7.

extitit. *a* Hæc caussa fuit, cur Mauri Toletani tantoperè laborarint, ut placarent iratum Regis Alphonsi Sexti animum, contra Archiepiscopum Toletanum & Reginam; propterea quod hi absque illius mandato Mosqueam iis eripuissent. Ex quo duo eruo documenta: Vnum est, debere Ministros, quando officii ratio sic postulat, quàm blandissimè fieri potest, ea proponere Principi, quæ ei aut fastidium creare possunt, aut bilem commovere: *b* facilè enim accidit, ut animus furore correptus in eum deinde desæviat, qui rem enarrando exposuit, quantumvis omni culpa is vacet, aut optimo zelo id fecerit. Alterum est, ut dextrè conentur non moderari solùm Principum iram, sed tegere etiam & occultare. Seraphini isti (amoris Ministri) quos coram Deo assistere viderat Isaïas, c *duabus alis velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus*; ne videlicet noxæ alicujus rei ira ex oculis emicante, sic perterrefierent, ut montibus mallent opprimi, quàm iratum Dei vindicis *d* vultum intueri.

Ubi verò iracundiæ calor deferbuit, jam dolent etiam Principes, & indignantur, si quos aut iræ suæ testes, aut executionis habuêre spectatores: utrumque enim istud à regia dignitate alienum est. Et propter hoc Deus ipse uxorem Lothi *e* in statuam salis convertit.

a Mar. hist. Hisp. lib. 9. cap. 17. b *Cuncta tamen ad Imperatorem in melius relata*. Corn. Tacit. lib. 4. Annal. c Isa. cap. 6. 2. d *Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.* Apoc. 6. 16. e *Respiciensque uxor ejus post se, versa est in statuam salis*. Gen. 19. 26.

SYM-

SYMBOLUM IX.

CVm proprio ſuo damno trophæis & gloriæ Herculis ſeſe opponit invidia. Si præacutam ejus clavam morſibus impetat, quid efficit aliud, quàm ut proprias cruentet fauces? Nimirum ſuiipſius vindex eſt. Ferro nihil videtur ſimilis, quod à ſanguine, quem

quem fundit, rubiginem trahit, & ab eâdem pòst exeditur. Alia omnia vitia, ab aliquâ boni specie, aut delectatione ortum habent; hoc contrà ex dolore interiori, & boni alieni odio nascitur. Vitia alia pœna ultrix à tergo sequitur; huic etiam præire ea solet. Invidia prius in propria sævit *a* viscera, quàm in honorem proximi. Umbra virtutis est: hujus lucem fugiat necesse est, quisquis illam evitare voluerit. Quod noctua Solis radios suis captet oculis, illud est, quod aliarum avium odium suscitat & invidiam: si intra noctis tenebras, & sua se abderet latibula, nullum illi à reliquis esset periculum. Inter ęquales ęmulationi haud facile locus: fortunâ unius assurgente, alterius crescit invidia. *b Insita mortalibus natura, recentẽ aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumq; fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre.* Infelici *c* lolio invidia similis est, quod tũ primum prehendit segetem, quando ea altior est, & in fructus maturuit. Famam itaq;, dignitates, & officia honoratiora defugiat quisquis invidiæ tela experiri non vult. *d Ex mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt.* Regulus in tantâ Neronis sævitiâ agebat securus, *e quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat:* Attamen indignus esset hic metus generoso pectore. Quod alii nobis invideant, excellentiæ nostræ præ iis signum. At nullos sentire æmulos, non optima nota. Melius sanè est invidiam pati, quàm ęquis animis tolerari ab omnibus. Invidia virtutis stimulus est, perinde enim ut rosa spinam conservat, sic virtutem invidia. Facile illa negligeretur, si obtrectatores deessent & lividi. Multos æmulatio evexit supra alios, multos invidia fortunatos reddidit. Æmulatio Carthaginis Romanam auxit gloriam, uti & famam Caroli V. Imperatoris, illa Francisci Galliarum Regis. Ecclesiæ Romanæ, immò & universæ

a *Putredo ossium, invidia.* Prov. 14.30. b Tacit. lib. 2. hist. c *Cùm autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.* Matt. c. 13.26. d Tacit. lib. 14. Annal. e Idem ibid.

ſæ Sixtum Quintum invidia peperit, prima fortunæ ejuſdem origo. Nihil hic melius, quam iſta flocci pendere, & conniti ſemper altiùs; donec invidum oculi deficiant, ut aſpectu ultrà ſequi non poſſit. Terræ umbra ad imum uſque è cæleſtibus orbem, elementis citimum pertinet, & lunæ ſplendorem inficit; altioribus Planetis nihil officit. Vis ſolis, ſi vehementior ſit, nebulas diſpellit & diſſipat. Æmulatio locum non habet, ubi magna eſt inæqualitas, atque adeò hoc unicum illi remedium eſt. Quò citiùs quis conſcenderit altius, eò minus invidiæ erit expoſitus. Fumum non efficit ignis, qui incenditur ſubitò. Intereà, dum colluctantur quaſi inter ſe merita, naſcitur invidia, & contra eum arma ſumit, qui ſupra cæteros extollitur. Superbia & aliorum præ ſe contemptus, illa ſunt, quæ in ſucceſſu proſpero invidiam conciliant, & miſcent odia. Modeſtia contra illam reprimit: Nemo enim ei invidet ut felici, qui ſeipſum pro tali non æſtimat. *a* Hac de cauſſa Saul, poſtquàm in regem unctus fuit, mox in domum ſuam ſe recepit; atque ut palàm faceret, non efferri ſe dignitate regia, ſceptro tantiſper ſepoſito, aratro admovit manum.

§. Aliud item remedium eſt, non domi Fortunam ſuam ampliorem facere, ſed foris apud exteros: nam qui alium humili loco natū antè novit, nunc autem in altiori dignitatis gradu collocari videt, facilè hanc illi felicitatem invidet. Per oculos *b* magis, quam per aures malum iſtud ſeſe in animum inſinuat. Multi clariſſimi Viri, ut aliorum fugerent invidiam, ſubliniores honorum gradus maluerunt effugere. Tarquinius Conſul, ut invidiæ ſeſe ſubduceret oculis, ultrò voluntarium elegit exilium. Valerius Publius tectis propriis flammam injecit, quorum amplitudo invidiam illi pepererat. Fabius *c* Conſulatu ſe abdica-

a 1.Reg 10. & 11. b *Vt effugiamus nomen invidiæ, quod verbum ductum eſt, à nimis intuendo fortunam alterius.* Cic. in Tuſc. c *Non enim poterimus ulla eſſe in invidia ſpoliati opibus, & illa Senatoria poteſtate.* Cic. ad Att.

abdicavit, sic inquiens: *Iam spero, Fabiorum gentem invidia infestare desinet.* Hos tamen ego deceptos existimo, propterea quòd illud ipsum sit vindictam concedere potiùs, aut ulteriorem ansam præbere invidiæ; quæ ubi semel persequi aliquem institerit, antè non desinit, quàm eum ad extremam detruserit miseriam. Sol umbras non jacit, quàm diu in supremo cæli consistit vertice; at quando declinat, & nobis propior fit, tum crescunt illæ, & porriguntur longius. Sic prorsus invidia eum majori impellit impetu, qui in ruinam pronus jam est, aut labi incipit: & quoniam illa plerumq; non nisi pusillanimes occupat, semper in metu est, ne rursum in pedes sese is erigat. Etiam postquam leonibus objectus fuisset Daniel, nondum tamen satis tutus videbatur Dario Regi ab iis, qui favorem ei regium invidebant; adeoque hominum invidiam metuens magis, quàm belluarum immanitatem, lapidem, quo lacum leonum obstruxerat, a *obsignavit annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem.*

Interdum ad declinandam invidiam, ejusque incommoda, consultum erit in eandem Fortunæ navim eos admittere, quorum timeri poterat æmulatio. Ita b remora, quæ deforis navi adhærescens, cursum ejus sistit; recepta intrò, vires perdit.

§. Invidia non semper proceras arrodit cedros: nonnunquam in humilibus spinis, quas natura ipsa odisse quodammodo videtur, suos fatigat dentes, & cruentat labra; usq; adeò ut miserias etiam aliorum & calamitates absq; livore & indignatione intueri nequeat: sive hoc eò accidat, quòd ejus malitia amens prorsus sit; sive quia ferre non sustinet animi robur & constantiam illius, qui ista patitur, aut illustrem famam, quę ex fortunę injuriis nasci solet. Habet præsentis libri Autor quamplurima, ob quæ vicem ejus merito aliquis doleat; nihil verò, aut pauca

a Dan. 6. 17. b *Peculiariter miratum, quomodo adherens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus.* Plin. l. 32. c. 1.

pauca certe, cur in invidia esse possit apud alios: est tamen, qui has illi curas, labores & fatigationes assiduas, non æstimatas satis, aut remuneratas invideat. Et sanè videtur fatalis hæc adversus eum æmulatio A se ipsa oritur absq; culpa & sæpè ea etiam illi affingit, quæ auditione prius ipse ab aliis accipit, quàm vel imaginari sibi potuisset. Sed tamen tantùm abest, ut animus ejus tam candidus suæque obligationis memor turbari istis se sinat, ut invidiam illam & indignationem amet potiùs; quippe quibus se veluti stimulis quibusdam incitari, & ad ulteriora impelli quotidie sentiat.

§. Principes itaque, qui gradu & dignitate tanto sublimiores sunt aliis, hoc agant potissimùm, ut superant invidiam. Cui tantum non fuerit animi, quomodo animi habebit satis, ut Princeps sit? Velle autem aut beneficiis, aut rigore illam vincere, hominis esset planè imprudentis. Monstra omnia domuit Hercules, contra hoc nec robur profuit, nec beneficium. Nullius certè gratiâ plebs obtrectare desinit: quicquid enim præstiteris, debitum credit; quin majora semper sibi pollicetur, quam accipiat. Obtrectationes extinguere non debent in Principe gloriæ studium: nec ulla res in susceptis negotiis ejus terrere animum. Canes lunam allatrant; sed hæc latratus illos facilè despicit, & institutum iter insistit. a *Ars prima regni est, posse invidiam pati.*

§. Nec valde nociva est Monarchiis invidia: enimverò virtutem plerumq; magis accendit, & illustriorem reddit; præsertim si Princeps justus sit & constans, nec facilè calumniis fidem adhibeat. In Rebuspublicis tamen, ubi singuli partis rationem obtinent, & passionum suarum desideria opitulantibus consanguineis & amicis possunt exequi, perquàm periculosa est: concitat enim discordias, & clandestinas conspirationes; unde posteà bella nascuntur civilia, ex his verò dominiorum immutationes. Illa est, quæ superioribus sæculis Hannibalem

a Seneca.

lem aliosque illustres heroës profligavit; hoc nostro verò in dubium etiam vocare potuit insignem fidelitatem Angeli Baduerii Clarissimi Veneti, quem meritò gloriam & ornamentum Reipublicæ istius dixeris. Vir fuit profectò boni publici tam amans & studiosus, ut ejectus etiam in exilium, & injustâ æmulorum persecutione oppressus, in omnibus tamen conservationi & saluti patriæ mirè studuerit.

§. Optimum invidiæ remedium in Rebuspublicis est communis omnium æqualitas, ut scilicet omnis pompa & ostentatio prohibeatur: nihil enim sic æmulationem excitat ac divitiarum splendor & & amplitudo. Eâ de caussa tantam abhibuit operam Respublica Romana, ut superfluis conviviorum sumptibus modum poneret; agros item, aliasque possessiones sic divideret, ut vires & facultates civium æquales essent.

§. Invidia haudquaquam decet principes, tantò cæteris sublimiores, tum quia inferioris vitium est adversus majores; tum etiam, quia exigua gloria sit oportet, quæ inclarescere aliter non potest, nisi obscuret alias. Pyramides in Ægygto inter septem *a* orbis miracula censebantur, eò quòd incidentem lucem ab omni latere sic exciperent, ut nullam in corpora vicina umbram jacerent. Imbecillitatis signum est illius laborare penuriâ, quod aliis invidemus. Sed nihil magis indignum principe, quàm si ipse præstantiæ & prudentiæ suorum Ministrorum invideat: hi enim ejus quodammodo partes sunt ac membra; neque verò caput pedibus invidet quòd robore polleant ad sustentandum corpus; aut brachiis, quòd laborent; in eo gloriatur potiùs, quòd ab instrumentis talibus instructum sit. Amor tamen proprius interdum in caussa est, ut sicut Principes potestate præstant aliis, ita etiam donis tam animi, quàm

a *Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se umbra consumens, ultra constructionis spatia nulla parte respicitur.* Casiodor. l. 6. var epist. 16.

quàm corporis iisdem cupiant excellere. Etiam fama carminum *a* Lucani Neronem affligebat inter tot ac tantos honores, quibus fruebatur. Quare caveant ſedulò, qui cum principibus agunt, ne cum iisdem de ſcientiæ aut ingenii laude videantur velle contendere, quòd ſi caſus aliquando ita tulerit, cedant potiùs, & palmam iisdem ultrò deferant. Vtrumque non prudentia ſolùm eſt, ſed reverentia etiam Principibus debita. In illo Dei palatio, quod vidit Ezechiel, coram aſtabant *b* Cherubini, (ſcientiæ & ſapientiæ ſpiritus) inſigni cum modeſtiâ manus alis ſuis cooperientes. Illud ego optarem, ut Princeps invideret cultui & venerationi, quam quidam nimis etiam ambitiosè depoſcunt, hoc nomine, quòd apud eum gratiâ plus valeant, & illi chariores ſint, atque adeò ut hos ſuos favores nimios aliquantum moderetur. Verùm neſcio quo pacto gratia illa & favor faſcinent animum Principis, & invidiam exoculent. Saül *c* non rectis oculis aſpiciebat Davidem, cùm præclara ipſius facinora etjam in obſequium ſuum geſta, præ ſuis tamen celebrari conſpiceret. Contra Aſſuerus *d* Rex facilè ferre poterat Amanum, quem ſingulari affectu proſequebatur, ut Regem coli ab omnibus & ſuſpici.

§. Nulla invidia plus habet periculi, quàm quæ eſt inter viros Nobiles; curandum itaque, ut honores & munera non videantur familiis certis eſſe hæreditaria, ſed ab una transferantur ad alias, ita quidem, ut locupletiores occupentur in officis, quæ pompam aliquam & ſumptus poſtulant; pauperiores verò in iis, per quæ ad lautiorem redire fortunam, & nobilitatis ſuæ ſplendorem tueri valeant.

§. Æmu-

a *Lucanum propriæ cauſſæ accendebant, quòd famam carminum ejus premebat Nero.* Tac. l. 15. Annal. b *Apparuit in Cherubin ſimilitudo manus hominis ſubtus pennas eorum.* Ezech. 10. 8. c *Non rectis ergo oculis Saül aſpiciebat David à die illa.* 1. Reg. c. 18. 9. d *Cunctique ſervi Regis, qui in foribus palatii verſabantur flectebant genua, & adorabant Aman.* Eſth. c. 3. 2.

§. Æmulatio aliqua gloriosa, illa nimirum, quæ non virtuti, aut alienæ invidet excellentiæ, sed ea destitui se dolet, & egregiis experimentis qua fortitudinis, qua ingenii ad eam aspirare contendit, illa, inquam, meretur laudem: neque enim vitium censeri debet, sed scintilla quædam virtutis, quæ ex animo nobili & generoso eminet. Gloria, quam Miltiadi victoria contra Persas peperit, ita accendit Themistoclis animum, ut quicquid in eo esset vitii, flammæ illæ illicò absumerent; ipse verò in alium mutatus hominem, & quasi extra se positus, Athenas perambularet, ac diceret: a Nec *Miltiadis trophæis se è somno excitari.* Quamdiu Vitellius habuit æmulos, à vitiis sese abstinuit; at simul ac illi defuere, *tum ipse exercitusque sævitia, libidine, raptu in extremos mores proruperunt.* Talis est æmulatio, quam Respublicæ fovere debent propositis præmiis, erectis trophæis ac statuis: anima enim est & spiritus, quibus illæ conservantur, & magis indies efflorescunt. Atque hanc caussam esse puto, cur Respublica Helveta tam parum laboret suos fines ulteriùs extendere, & cur ex eadem tam rari viri illustriores prodeant, tametsi aliàs Natura virtutem & animi robur iis minimè denegarit: nam præcipuum eorum institutum est, servare inter omnes & in omnibus æqualitatem; quo casu cessat omnis æmulatio, atque adeò virtutes egregiæ & militares veluti ardentes prunæ sub cineribus sopiuntur.

§. Verùm quamvis illa inter Ministros æmulatio utilis videatur, non omni tamen vacat periculo: *Populus* enim, b *qui neminem sine æmulo sinit*, variè affectus est; unde dum isti uni, illi alteri plausum dant, contentio inter utrosque oritur, & partium studio concitantur tumultus ac seditiones. Accedit, quòd ambitionis ardor, & cupiditas efferēdi se supra alios ad fraudes, artesque illicitas impellere soleat, & quę honesta primùm erat æmulatio, in odium tandem atque invidiam degeneret. Offensus olim Metellus, quòd

a Tac. lib. 2. Histor. b Tac. lib. 14. Annal.

quòd in Hispania Citeriore Pompejo successor nominaretur, & gloriæ Pompejanæ invidia stimulatus, milites exautoravit, robur exercitus imminuit, & provisionem omnem incuriosus neglexit. Quod & Pompejus postea fecit, cùm resciseret Marcum Popilium Consulem sibi succenturiandum; & ne fortè triumphatis Numantinis gloriam is adipisceretur, antequam abiret officio, pacem cum iis fecit, Romano nomini admodum probrosam. Hoc nostro tempore Grolla in hostis potestatem concessit, non aliâ de caussâ, quàm quòd inter Tribunos militares, qui subsidio mittebantur, de prærogativâ esset contentio. Nihil æquè perniciosum Principibus, nihil magis remedio indiget. Neque hic ullo modo dissimulandum, sed puniendus non is solùm, qui culpæ plus habet, sed & qui innocentior videri potest. Ille, quia caussam dedit; hic verò, quia non cessit juri suo, & occasionem rei bene gerendæ elabi passus est. Qui rigor, si cui videatur nimius, utilitate boni publici, & exempli facilè excusari poterit. Nulla magna resolutio absque aliquâ permixtione injuriæ. Priùs ad obsequium Principis oculos reflectere debet subditus, quàm ad existimationem propriam; posteà satisfactionem postulet pro accepta injuria, & obsequium putet Principi præstitum, quòd illam tantisper tolerârit. Insignis animi fortitudo est in tali casu patientem esse: debet enim generosus animus Regis obsequium suis anteferre passionibus, & a *privata odia publicis utilitatibus remittere.* Aristides & Themistocles capitali dissidebant odio, cùm tamen ambo mitterentur unà legati, & urbis portam attigissent, dixisse fertur Aristides: *Vis Themistocles, tantisper hic seponamus privatas nostras simultates, repetituri eas postea, ubi egressi iterum fuerimus?* b Idem fecit Henricus Gusmanius Dux Assidoniç, qui etsi aliàs Roderico Pontio Marchioni Gaditano ex privatis contentionibus infensus esset, boni

E ta-

a Tacit. lib. 1. Annal. b Mar. hist. Hisp. lib. 25. cap. 1.

tamen publici amore eidem opitulatum ivit, cùm Alhamæ à Mauris obsidione premeretur. Sed quia haud paullò facilius est, ea prævertere incommoda, quàm corrigere posteà, cavendum erit Principi, ne duos pari autoritate eidem muneri Ministros præficiat, nam a *arduum eodem loci potentiam & concordiam esse.* Tiberius sanè, cùm alium destinare deberet in Asiam æqualis cum illo dignitatis, qui tum provinciam illam administrabat, periculosum id fore ratus, M. Alerum *delegit è prætoriis, ne Consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.*

a Tacit. lib. 4. Annal.

SYM-

SYMBOLUM X.

FAlco è vinculis emiſſus, nolas è pedibus appenſas roſtro diſſolvere conatur, quippe libertati ſuæ noxias; ſiquidem tinnitus ille & clangor vocis inſtar eſt, quæ vel leviſſimo excitata motu Venatorem protinus advocat, atque adeò in cauſſa eſt, ut

miſer retrahatur in vincula, tametſi in penitiſſimas ſeſe ſylvas abdiderit. Heu! quàm multis malo fuit, virtutum & rerum cum laude geſtarum rumor! quàm multos fama in invidiam adduxit, & duriſſimam iterum ſervire fecit ſervitutem! a *Nec minus periculum ex magna* ſeu bona *fama, quàm ex mala.* Nunquam Miltiades vitam infelix amiſiſſet in carcere, ſi fortis illius animus in tenebris dilituiſſet incognitus, aut ſi ſpiritus ſuos altiores moderatus ſufficere ſibi putaſſet aliorum Athenienſium civium æquare fortunam. Crevit victoriarum plauſus, cùmque invidiæ oculi tam ſplendentes famæ radios ferre haud poſſent, à Republicâ illâ in ſuſpicionem vocari cœpit, quod æſtimationem & gratiam mereri debuerat. Veriti nimirum ſunt, ne ſuis tandem cervicibus jugum cogerentur admittere, quod ille hoſtibus imponebat; pluſq; futurum & incertum infidelitatis periculum formidarunt à Miltiade, quàm præſens illud & longè gravius, quod imminebat ab iis, qui apertè & palam civitatis ruinam ac perniciem moliebantur. Suſpicio rationem in conſilium non adhibet, nec ſinit iſtiuſmodi metus res ſuis ponderare momentis, aut ſe à gratitudine debitâ corrigi. Maluit Reſpublica illa unius civis, licet de ſe optimè meriti, carceres & infamiam, quàm alios omnes in continuis ſuſpicionibus vivere. *b* Carthaginenſes Sapphoni Hiſpaniæ adminiſtrationem abrogarunt, ſpecie quidem Reipublicæ in patria procurandæ; re tamen vera, quia potentiam ejus, auctoritatemq; amplius ferre non ſuſtinebant. Pari modo & Hanonem, ejus in Provinciâ ſucceſſorem, tot tantiſque navigationibus celebrem mulctarunt exilio; nulla juſtiore de cauſſa, quàm quòd ingenio & induſtria plus valeret, ac liberæ civitati tutum putarent. Viderant eum inter homines primum manu leonẽ tractare, & cicurare, & metuere cœperunt, ne & ipſos tandem ſubjugaret, qui ferarum immanitatem domuiſſet. Ita videlicet obſequia & egregia facinora remu-

a Tacit. in vita Agric. *b* Mar. hiſt. Hiſp. l. 2. c. 1.

remunerari solent Respublicæ. Nemo civium suum reputat honorem aut beneficium, quod in universam confertur communitatem, offensam tamen ejusdem & suspicionem omnes ad se arbitrantur pertinere. Si præmio afficiendus aliquis, vix pauculi suffragantur; contra ut reum faciant, nemo non satagit. Qui inter alios eminet, is jam in periculo est: nam zelus, quem habet, boni publici, aliorum accusat inertiam; prudentia aliorum inscitiam detegit. Hinc ista in obsequio Principum à parendi studio pericula; hinc virtus & industria, perinde ac vitia, odio sunt. Salustius Crispus a *cui vigor animi ingentibus negotiis par suberat, eò magis ut invidiam amoliretur, somnium & inertiam ostentabat.* Sed illud pessimum, offendi quandoque Principem, si à vigilante Ministro excitetur, quem somno secum indulgere ipse potiùs cuperet. Eapropter uti hypocrisis quædam est, quæ virtutes fingit, & dissimulat vitia: ita alia nunc opus, quæ robur ac celsitudinem animi dissimulet, & famam compescat. Agricola certè invidiæ metu suam tantopere occultare studuit, ut qui tantam in illo animi demissionem & modestiam cernerent, nisi aliunde de fama ejus inaudiissent, eam ex primo viri aspectu nequaquam potuissent b augurari. Sensit cum tempore incommodum hoc Germanicus; sed ferre maluit, quàm corrigere, quando, nationibus multis debellatis, trophæum erexit quidem, nomen tamen suum ob famæ periculum eidem c inscribere noluit. Sanctus item Ioannes tacito suo nomine refert insignem illum favorem sibi à Christo Servatore in supremâ cœnâ exhibitũ, quæ si humana politica non fuit, prudentem tamen fuisse

a Tacit. lib. 5. Annal. b *Viso, aspectoque Agricola quærerent famam, pauci interpretarentur.* Tacit. in vita Agric. c *Debellatis inter Rhenum, Albimque nationibus exercitum Tiberii Cæsaris ea monimenta Marti, & Iovi, & Augusto sacravisse, de se nihil addidit metu invidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse.* Tacit. lib. 2. Annal.

a modestiam non negarim. Sola etiam somnia de eminentia propria invidiam inter fratres suscitant. Capitis discrimen propè Iosephus adiit, dum ingenuè magis, quàm prudenter percensuit somnium de spicarum manipulis, qui suo inter alios erecto se inclinaverant: nam vel excellentiæ umbra, immò solùm posse excellere, invidiam habet sollicitam. Gloria tam ob virtutes proprias, quàm aliorum *b* vitia, in periculo est. Vitium non æquè in hominibus timetur, quia servos eos reddit; ac virtus, quia dominos efficit; Dominium quippe habet ab ipsa Natura sibi concessum in alios; quod tamen nolunt Respublicæ penes unum solum esse, sed æqualiter inter omnes dispertium malunt.

Enimverò virtus, velut voluntaria quædam animorum tyrannis, non minus in eos habet virium, quàm vis ipsa & coactio: & quidem ad accendendam Reipublicæ æmulationem, perinde omnino est, sive ad obediendum uni alicui impellat ratio, sive vis adigat: quin prior illa tyrannis quò justior, eò periculosior est, & minùs illi resistitur. Atque hæc ipsa res Ostracismo, seu exilio tessulato, ut Latini vocant, caussam dedit, quo Aristides inter alios mulctatus fuit; cui vitio datum, quòd vir bonus & justus communi omnium suffragio haberetur. Amicus virtuti maximè periculosus est populi favor: illius quippe plausus atque admurmuratio haud secus, ac delictum castigari solet, uti in *c* Galeriano videre licuit. *d* *Breves itaque & infaustos* semper fuisse *populi Romani amores*, etiam Germanicus experimento didicit. Nec Principes, nec Respublicæ valde cupiunt, ut Ministros habeant admodum excellentes, sed ut tractandis negotiis ii pares sint. Et hanc fuisse

a *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.* Io.13.23. *b* *Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam præceps agebatur.* Tacit. in vita Agric. *c* *Nihil ausus, sed nomen insigne & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur.* Tac. lib.4. hist. *d* Tacit. lib.2. Annal.

fuisse caussam ait Tacitus, cur Poppæus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuerit, a *nullam* scilicet *ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.* Magna ergo prudentia est, nôsse suam occultare famam, atque adeò omnem ingenii, fortitudinis aut excellentiæ cavere ostentationem, & altiores cogitationes quasi sub cineribus abdere; tametsi fateor animo generoso difficile sit, intra pectoris angustias flammam cohibere, quæ undique emicat, & novam indies appetit materiam, quò magis accendatur, & luceat. Sed persuadere id nobis possunt Illustrium Heroum exempla, qui à Dictaturâ ad Stivam aliquando reversi sunt, uti & eorum, quos portæ Romanæ capere haud potuêre; sed ingressi sunt triumphantes per dejecta urbis mœnia, trophæis inclyti, quique post devictas nationes receperunt sese in viles & humiles casas, ubi subinde revisit ad eos Respublica.

Nec sanè tam citò eos in lucem denuò produxisset, nisi eos vidisset tam gloriæ esse fugitantes: umbræ enim illa similis est, quæ insequentem fugit, sequitur fugientem. Major illius fama est & opinio, qui plùs eam celare contendit. Rubellius Plautus mereri imperium eo nomine videbatur, quia vivebat *b* occultior. At non ita in Monarchiis, ubi ascenditur altiùs, quia semel ascendi cœptum est. Viros fortes & animosos Princeps in pretio habet; Respublicæ timent potiùs. Ille præmiis & muneribus eos ad majora incitat; hæ suâ ingratitudine eosdem deprimunt. Nec timor solùm est, quo suæ metuunt libertati; sed titulus etiam, quem invidiæ prætexunt & æmulationi. Favor omnium & applausus, si uni soli civi fiant, suspecta haberi solent & invidiam

a Tacit. lib. 6. Annal. b *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iuliâ familiâ, ipse placita majorum colebat habitu severo, castâ & secretâ domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus.* Tac. lib. 14. Annal.

conciliant. Quod rarò in Principibus evenit, apud quos subditi gloria non facilè in invidiam adducitur: quin si quid laude dignum ab eô gestum fuerit, illud sibi vendicant, tanquam à suo profectum imperio. Animadversum hoc in Othone Imperatore a *gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, & suis exercitibus Rempublicam auxisset.* Debent itaque Ministri prudentiores felices rerum successus tribuere Principi; facti cautiores exemplo Silii: qui malam propterea à Tiberio iniit gratiam, quòd gloriaretur, se legiones continuisse in officio; adeòque dictitare soleret, Tiberium nemini alteri, quàm sibi debere imperium; b *Destrui* nimirum *per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur.* Nec alia de caussa Vespasiano Antonius Primus displicuit, quàm quod esset c *nimius commemorandis, quæ ipse meruisset.* Prudentior longè Agricola, qui d *nunquam in suam famam gestis exultavit, ad auctorem & ducem, ut Minister fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.* Illustre eâ in re exemplum dedit omnibus belli ducibus Ioabus; qui quoties urbem aliquam ad deditionem compulisset, Davidem Regem admonebat antè, ut novas adduceret copias, adeoque ipsius auspiciis tribueretur e deditio. Habuerunt hanc præ aliis laudem Germani veteres, apud quos f *Principem suum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum erat.*

5. Istis de caussis securior erit de præmio, qui Principi, quàm qui Reipublicæ aliqua præstitit obsequia, & facilius illius, quàm hujus demerebitur gratiam.

a Tacit. l. 1. hist. *b* Tacit. l. 1. Annal. *c* Tacit. ibid. *d* Tacit. in vita Agric. e *Nunc igitur congrega reliquam partem pouli, & obside civitatem, & cape eam: ne cùm vastata à me fuerit urbs, nomini meo asscribatur victoria* 2. Reg. 12. 28. *f* Tacit lib. de Germ.

a gratiam. Minus quoque periculi est, si in illum delinquat aliquis, quàm in istam: multitudo enim nec dissimulat, nec veniam largitur, nec misericordiâ commovetur. Æque ad audendum prompta, sive cum periculo tentandum aliquid sit, sive injustè: quia enim seu metus, seu culpa ad multos pertinet, facilè sibi persuadent singuli periculum illud non suo imminere capiti, nec sibi istam inurendam b infamiam. Communitas frontem non habet, quæ possit erubescere; quemadmodum Princeps, qui sibi cum primis, tum deinde suæ ac posterorum famæ non immerito metuit. Principi omnes ferè adulari solent, ea illi proponendo ante oculos, quæ ad gloriam faciunt: in Rebuspublicis c *paucis decus publicum curæ, plures tuta disserunt.* Princeps curare hoc debet, ut subditis suis faciat satis; in communitate cessat cura ista & solicitudo: quicquid enim illa molitur aut agit, communi omnium consilio fit, adeoque ad omnes pertinere creditur. Atque hinc fieri arbitror, quòd Respublicæ (non de iis nunc loquor, quæ Regibus pares sunt) in fide pactorum tuenda plerumque haud satis constantes sint & fidæ: nam illud solum pro justo habent, quod ad earundem conservationem, amplitudinem, & libertatem, quam profitentur, videtur conducere; qua in re admodum illæ superstitiosæ sunt. Veram se colere libertatem autumant, & plurima tyrannorum idola servili submissione venerantur. Nemo non imperare se credit, & omnes obediunt. Contra dominatum unius, tanquam venenum aliquod, omnes theriaca sese muniunt, & multorum imperium avidè ac securi hauriunt. Tyrannidem exterorum reformidant; illam domi suæ natam non agnoscunt. Multus ubique de liberta-

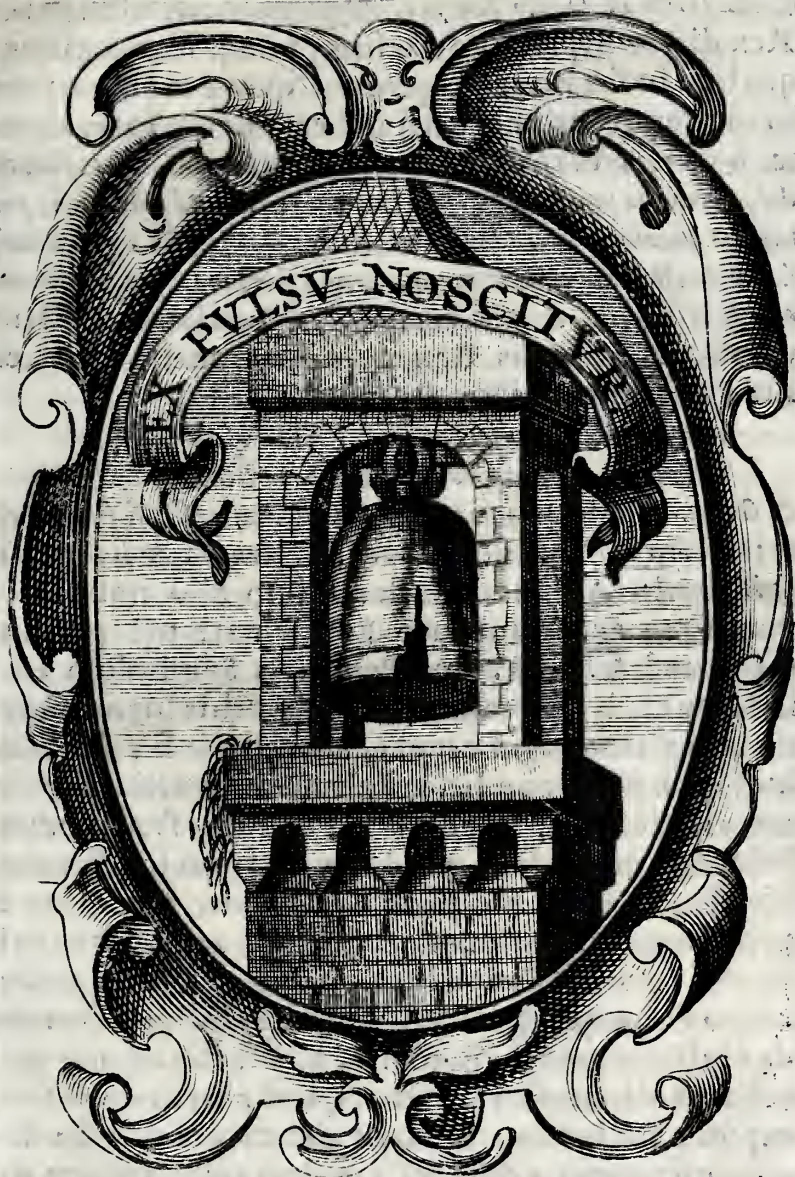
a *Tarda sunt, quæ in commune expostulantur, privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Tac. lib. 1. Annal. b *Ita trepidi, & utrinque anxii coëunt; nemo privatim, expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior.* Tacit. lib. 2. Hist. c Tacit. lib. 12. Annal.

te ſermo, & nuſquam ea reperitur. Imaginatione omnes, reâpſe nemo eam poſſidet. Inſtituant nunc comparationem confœderatæ Belgarum Provinciæ inter libertatem, quâ fruiti ſunt quondam, & iſtam præſentem, & expendant diligenter, utra ex his major ſit; num item eam olim experti ſint ſervitutem, ea perpeſſi damna, & tributorum exactiones, quas nunc experiuntur & ſentiunt. Cogitent quarumdam Rerumpublicarum Subditi, vel ipſi etiam Magiſtratus; qui in alios habent imperium, ulluſne Tyrannus eſſe potuerit, qui duriori eos ſervitute opprimeret, quàm iidem illi, quos ſibi ipſi tuendæ libertatis conſtituerunt Patronos, cum nullus omnino ſit, qui eâ ſincerè fruatur, aut cui in actionibus ſuis libero eſſe liceat. Omnes ſuſpitionum ſuarum miſerrima mancipia ſunt. Sui ipſius Tyrannus eſt ejuſmodi Magiſtratus, & verè de iis dici poteſt, quòd a *magis ſine Domino* vivant, *quàm in libertate*, quantò enim magis è ſervitutis vinculis ſeſe conantur eximere, tantò magis iiſdem ſeſe b illaqueant.

a Tac. lib. 2. Annal. b *Sed dum veritati conſulitur, libertas corrumpebatur.* Tacit. lib. 1. Annal.

S Y M-

SYMBOLVM XI.

LIngua instrumentum est, quo sensa sua mens exprimit. Nam aut illius beneficio sese explicat, aut calami, qui velut lingua quædam muta alterius vicem subit, interdum, & verba efformat in chartâ, quæ voce oporteret eloqui. Ex utrâque porrò animi

cujuſque dotes & magnitudinem licebit conjicere: a *In lingua enim ſapientia dignoſcitur, & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati.* Quamobrem Alphonſus Rex dictus Sapiens, dum ſuis perſequitur legibus, qualem in ſermone ſe gerere, quave moderatione in loquendo Princeps uti debeat; ſic ait inter cætera: b *Ca el mucho fablar faze envileſcer las palabras, fazele deſcubrir las poridades, e ſi el no fuere ome de gran ſeſo, por las ſus palabras entenderān los omes la mengua, que à del. Ca bien aſi como el cantaro quebrado ſe conoze por ſis ſueno, otro ſi el ſeſo del omne es conozido por la palabra.* Et ſanè videtur Alphonſus Rex comparationem iſtam ex his Perſii carminibus mutuatus:

c——*Sonat vitium percuſſa malignè*
Reſpondet viridi non cocta fidelia limo.

d *Oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt, ſi fucata & manufacta, oſtendit illum non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti.* Ad quod declarandum alio nobiliori, magiſque accommodato Emblemate uti placuit: Campanâ ſcilicet, quæ Principis Symbolum eſt; illa ſiquidem ſuſpenſa ex editiori urbis loco, omnes civium actiones gubernat ac dirigit; & ſi vel metallum probatum non ſit, vel aliud lateat vitium, è ſono *e* illicò dignoſci poteſt. Ad eundem ferè modum Princeps univerſale quoddam ſuorum ſubditorum horologium eſt, tanquam qui è motu verborum ipſius magnam partem dependeant; per iſta aut exiſtimationem ſibi apud illos conciliat, aut deperdit; nemo enim quiſquam eſt, quin è Principis ſermone de ejuſdem naturâ, ingenio, & affectibus augurari velit: Nullum eſt verbum, quod non ſtudioſiſſimè captent audientes. Manent altâ mente repoſta ſingula, quæ narrata dein aliis multorum ſubjacent examini, & à variis variè explicari ſolent. Addo illa etiam, quæ in receſſu & non cogitanti forſan excidunt, profunda cenſeri, & myſteriorum plena, nec caſu

a Eccl.4.29. *b* Lib.5. tt.2. p.2. *c* Perſ. *d* Seneca Epiſtol.115. e *Vas fictile ictu & ſono, homo ſermone probatur.* Meliſſ. ſerm.48. tom.5. bibl.

casu solùm dicta, aut fortuitò. Eapropter decet omnino, ne mentem illa præveniant, sed *a* ut præmeditata sint, & non nisi prævià temporis, loci, personarum consideratione proferantur, Nam

———*Nescit vox missa reverti,*

b Ut ait Horatius; cui suffragatur Alphonsus Rex. *c* *E poren le todo Ome, e mayormente el Rey se debe mucho guardar en su palabra, de manera, que sea acatada, e pensada, ante que la diga: ca despues, que sale de la boca, no puede Ome fazer, que no sea dicha.* Vnde gravissima oriri possunt incommoda: Regum enim *d* verba præcipua sunt gubernandi instrumenta. *Mors & vita in manu linguæ*: honor & ignorantia: prosperitas & ruina subditorum. Ideo Callistinem monebat Aristoteles, cùm eum ad Alexandrum Magnum mitteret, ut pauca cum eo colloqueretur, & non nisi de iis, quæ placere eidem possent; eò quòd res plena esset periculi, cum eô agere, qui in linguâ suâ vitæ necisque circumferret potestatem. Nullum ex ore Principis exit verbum, quòd non singularē habeat emphasin. Si de negotiis loquatur, mandata sunt: si de delictis, sententiæ decretoriæ: si de promissis, obligationes. Per istiusmodi verba aut rectâ incedit viâ, aut ab eadem deflectit obedientia. Videant itaque Principes, quomodo utantur hoc linguæ instrumento, quàm Natura non mero utique casu dentibus ceu firmo quodam muro seclusit & circumsepsit. Neque minùs ad domandam linguam, quàm ad equum coërcendum fræno *e* opus est. Modicum quidem corporis membrum est; sed gubernaculo simile, in cujus motu totius navigii salus aut interitus vertitur. Lingua in lubrico sita est, facillimè labitur, nisi firmet prudentia. Hinc illa Davidis Prophetię petito: f *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.*

a *A facie verbi, parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis.* Eccles. 19. 11. *b* Horat. *c* Lib. 1. tt. 4. p. 2. d *Et sermo illius potestate plenus est.* Eccl. 8. 4. e *Aurum tuum & argentum confla, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos.* Eccl. 18. 29. f Psal. 140. 3.

§. Quòd si eò etiam sese demittat Princeps, ut cum quovis familiariùs colloquatur, id existimationem ejus, atque autoritatem prorsus prostituit, aliaque accersit incommoda; nisi tamen fortè notitiæ alicujus capiendæ caussa id fieret. Quisquis enim negotia pertractanda habet, Principem aliquem cuperet apprimè prudentem, & de rebus suis instructum quàm optimè: quod ferè est impossibile, eo quòd *a* Princeps suâ scientia cuncta complecti nequeat, & si forsan minùs aptè ad propositum responderit, negotiorum minùs capax judicabitur, aut incuriosus. Præterquam quòd nunquam ferè dotes ac talenta Principis tanta esse deprehendantur, quanta est existimatio, quæ de iis à plerisque solet concipi. Et propter ejusmodi pericula malebant olim Romani Imperatores per codicillos secum agi, atque ipsi postea in scripto responsa dabant; tum ut tempus maturè deliberandi suppeteret, tum etiam, quia calamus minus periculi conjunctum habet, quàm lingua. Hæc siquidem responsum diu differre commodè non potest, potest autem calamus. Sejanus, quantumvis *b* Tiberio gratiosus, scripto tamen eum adibat. Quædam nihilominus sunt negotia, quæ oretenus tractare præstat, quàm scriptione, tunc præsertim, quando haud satis videtur tutum in aliorum relinquere manibus scripturam, quæ perpetuum quoddam est testimonium, & pluribus obnoxium explicationibus, quàm verba ore prolata; quæ sicuti celerrimè transeunt, nec tenaciter hęrent in memoriâ, ita ad dandam actionem certam minùs idonea sunt. Cæterùm sive hoc, sive isto modo respondeat Princeps, illud semper tenendum, c *multum brevi sermoni inesse prudentiæ*, & vel hoc nomine eum Principis decere majestatem; unde & d *Imperatoriam brevitatẽ* vocat Tacitus. Enimverò linguâ utendum, ut gladio, hoc est, ita ut ne apertum pectus ferienti exponas; qui

a Tac. l. 3. Annal. b *Componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire.* Tacit. lib. 4. Annal. c Sophocl. d Tac. l. 1. hist.

qui totum aperit animum, periculo ſeſe objicit. Diſcurſus breviores efficaciores ſunt, & multa in receſſu habent animo ponderanda. Nihil æquè regii muneris eſt, ac pauca loqui, & multa audire. Nec minùs convenit nôſſe tacere, quàm nôſſe loqui. In hoc homines habemus Magiſtros; in illo ipſum Deum, qui ſemper ſilentium nos docet in ſuis myſteriis. Ad divinitatem accedit propiùs, qui tacere didicit. a *Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur, & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.* b *In ore fatuorum cor illorum: & in corde ſapientium os illorum.* Illud prudentiæ eſt, neutrâ ex parte tranſgredi limites, utrumque enim periculoſum.

——Vt diverſa ſibi, vicinaque culpa eſt,
c *Multa loquens, & cuncta ſilens.*

Tunc loqui convenit, cùm ſilentium aut Principi aut veritati præjudicat. Majeſtas ſolô etiam nutu ſeſe abundè explicat. Silentium mutum opportunô tempore magna in Principibus facundia eſt; & ſignificantiùs animi ſenſa ſolet exprimere ſola morum gravitas & modeſtia, quàm ipſa verba: quòd ſi his aliquando utendum, ſincera ſint oportet, cum regiâ quâdam in ſentiendo libertate.

d *Liberi ſenſi in ſimplici parole.*

Etenim cũ exaggerationibus nimiis, cum juramentis & teſtimoniis non neceſſariis fidẽ aut amittunt omnino, aut certè ſuſpectã faciunt. Gravia ergo ſint abſque faſtidio, gratioſa abſque ſollicitudine, conſtantia ſine aſperitate, communia denique abſque vulgaritate. Quin & apud Deum plus ponderis ac momenti habere videntur e verba aptè compoſita.

§. Verùm tamen nulla alia in re prudentiori linguæ & calami moderatione opus eſt, atq; in promiſſis, in quibus Principes aut ex innata quadam animi generoſitate, aut ad intentos fines facilius aſſequendos, aut ad evitanda pericula, conſueverunt eſſe libera-

a Prov. c. 17. b Eccl 21. 29. c Auſon. d Taſſo. e *Non parcam ei, & verbis potentibus & ad deprecandum compoſitis.* Iob. 41. 3.

liberaliores; ſed dum fidem liberare poſteà nequeunt, perit autoritas,& aliorum ſibi accerſunt inimicitias, adeò ut ſatiùs *a* fuiſſet nunquam ita largiter polliceri. E promiſſis non fideliter exſolutis plura exorta ſunt bella quàm ex illatis injuriis: in his ſiquidem non æquè ſemper locum habet utilitas, atque in illis, & Principes plerumque magis proprio moventur commodo, quàm acceptis injuriis. Polliceri prolixè, & promiſſa non ſolvere, ſuperior contumeliam interpretatur; inter æquales injuſtitia; apud inferiorem tyrannis cenſetur. Ne ergò præceps ſit lingua ad pollicendum, antequam certò conſtet *b* præſtari poſſe quod promittitur.

§. Sed & in comminationibus lingua limites facilè tranſilit; nam iracundiæ calor celerrimè illam commovet: cùm verò vindicta deinde paſſioni animi par eſſe non poſſit, neceſſe eſt prudentiæ, immò & poteſtatis ſupremæ auctoritatem haud parum imminui. Conſultius ergo fuerit, diſſimulare tantiſper offenſas ut ſatisfactionis effectus antè expendi queant, quàm illam Princeps comminetur. Qui minis utitur priùs, quàm manibus, iis ſolis ulciſci ſe cogitat, aut hoſtem commonefacere. Nulla comminatio gravior, quàm mutum ſilentium. Ignes cuniculis ſubjectos, ſed jam diſploſos, nemo ampliùs metuit, qui autem ſub aggeribus adhuc abditi deliteſcunt, ſemper magis formidabiles ſunt: nam effectus imaginationis longè ſolent eſſe majores, quàm ſenſuum.

§. Obmurmuratio plurimum invidiæ & jactantiæ propriæ admixtum habet, & ſolius fermè Inferioris eſt adverſus Superiorem, atque adeò indigna omnino Principe, à cujus labiis nullius cujuſpiam honori periculum creari debet. Si vitia graſſari videat, ea puniat oportet; ſi defectus alios leviores, aut corripiat, aut diſſimulet.

§. Laus

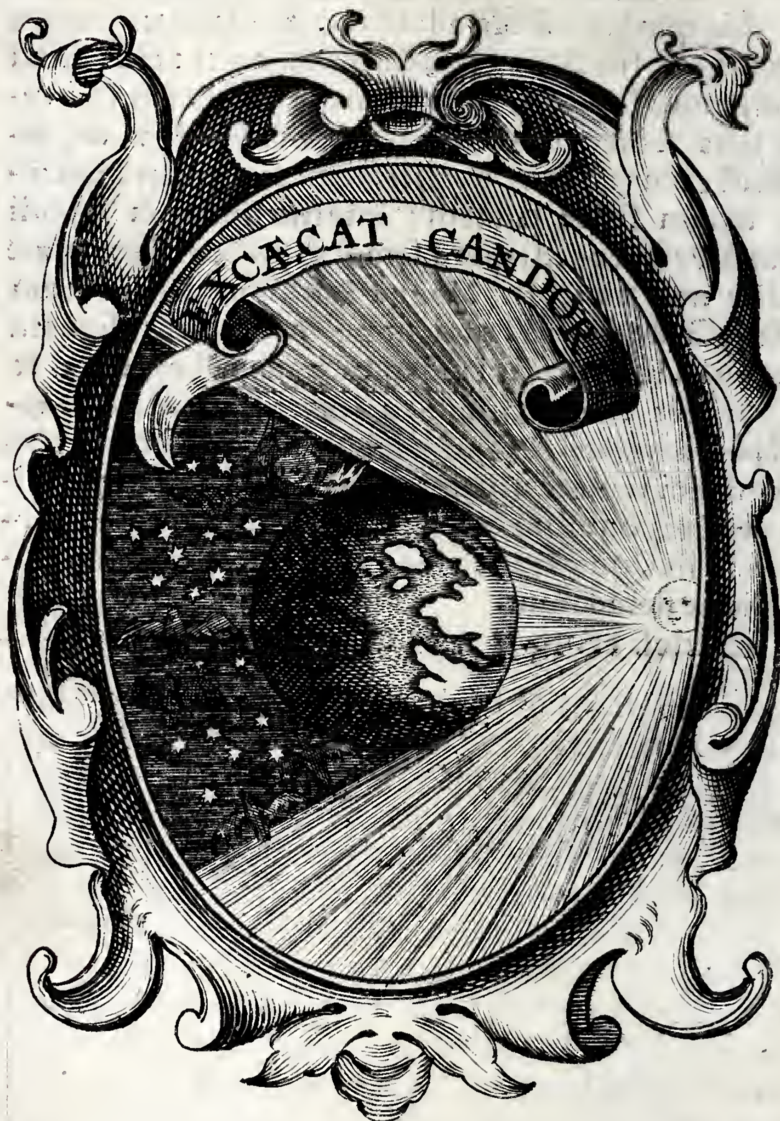
a *Multò melius eſt, non vovere, quàm poſt votum promiſſa non reddere.* Eccleſ. c. 5. 4. b *Noli citatus eſſe in lingua tua; & inutilis, & remiſſus in operibus tuis.* Eccleſ. 4. 34.

5. Laus virtutis, rerum benè gestarum & obsequiorum, pars quædam est præmii, & ad ulteriorem sui ipsius æmulationem laudatum exstimulat; quin & aliis quoque calcar admovet. Collaudare tamen promiscuè subditos, periculo non caret: cùm enim judicium illorum varium sit atque incertum, illa verò laus sententia quædam quasi definitiva, deprehendi cum tempore poterit, temerè prorsus hanc illis datam fuisse laudem; interim honoris tuendi gratiâ Princeps id, quod semel approbavit, revocare facilè non audebit. Magnâ igitur prudentiâ, tum hâc ipsâ de caussâ, tum ut ne invidiæ occasionem det aliis, in personis laudandis opus habet; quod & S. Spiritûs est oraculum: a *Ante mortem ne laudes hominem quenquam.* Propria fuit Stoicorum præceptio, neminem temerè ornandum laudibus, eò quod nulla penè res omnino certò affirmari possit, & nos quoque in iis, quæ laude videntur digna, falsâ sæpè opinione deludamur.

a Eccles. 11. 30.

SYM-

SYMBOLVM XII.

COr humanum ſapiens architectrix natura in intimum pectus abdidit; ne tamen propterea fortè, quòd ocultum & ſine teſtibus ſit, contra rationis præſcriptum quippiam ageret, unà homini indidit nativum illum colorem, aut flammam ſanguineam, quâ

quâ Verecundia frontem ſuccenderet, & reum cor faceret, ſi quâ in re abiret ab honeſto, ſentiretur aliter, ac lingua loqueretur, cujus utriuſque idem ſemper deberet eſſe motus, & mutua in omnibus conſenſio. At ſignum illud, quod à prima ſtatim pueritia ſeſe prodit, ſenſim obducit malitia. Quam ob rem, cùm minimè ignorarent Romani, quanti momenti eſſet veritas, ad ſtabiliendas in Republica hominum ſocietates & commercia mutua, adeóq; nihil magis cuperent, quàm ut Verecundia ab eâ deſciſcendi inter mortales ſarta tecta ſervaretur, ſuſpendebant è parvulorum collo cor aureum (quod Bullam dicebant) hieroglyphicum, Auſonio teſte, à Pythagorâ inventum, ad ſignificandam ingenuitatem, quam in ſermone profiteri debent homines, & ſinceritatem veritatis, geſtando in pectore detectum quaſi & apertum cor, genuinum veritatis illius Symbolum. Atque hoc ipſum eſt, quod communiter indicare volumus, cùm de homine verace dicimus, eum cor ſuum in manibus gerere. Idem & ſacerdotes Ægyptii per Sapphirum innuebant, quem locabant in pectore Principum ad eandem veritatem ſymbolicè repræſentandam: quemadmodum & Miniſtri juſtitiæ aliquam ejuſdem effigiem geſtare conſueverant. Neque tamen ideò cuipiam videri debet, ſi Princeps tam ſimplex & apertus fuerit veritatis cultor, deceptionibus fortè & fraudibus per hoc anſam dari: nam contrà potiùs nihil illa efficacius ad dolos iſtos cavendos, & procul arcendum mendacium, quod in veritatis frontem liberis intueri oculis nunquam audet. Eodem, opinor, & Pythagoræ pertinebat monitum, ut ne averſus à ſole quis loqueretur; quo quidem ſignificare voluit, nihil dicendum unquam, quod à verô alienum ſit: nam qui ſibi non temperat à mendacio, ferre non ſuſtinet lucidiſſimos veritatis radios, duplici nomine per Solem adumbratæ; tum quòd ſolus & unicus ille ſit, tum quòd tenebras, diſſipet, & fuget umbras, reſtituendo rebus omnibus veram lucem,

cem, & nativos suos colores, uti Emblema præsens exhibet; in quo simul ac supra Horizontem fax ista ascendit, mox noctis diffugiunt tenebræ, & obsura sylvarum latibula repetunt nocturnæ aves, quæ aliàs eâ absente, & noctis —— *per amica silentia* suas tantisper captabant prędas, dum volucres alię quieti indulgerent, & somno. Quàm confunditur noctua: si casu aliquo in solis conspectum veniat! In clarissimâ ejus luce hic illic offendit, & sese implicat: excœcat eam omnino splendor iste, omnesque illius eludit artes. Vllusne esse potest ingenio tam versuto aut vafro, quem in præsentiâ ingenui Principis, & cui sincera veritas maximè cordi est, non illicò fraus omnis atque astutia destituat?

———————— a *Magni præsentia veri*,

ait ille. Nulla tam potens vis est, quæ candidioris animi consilia penetret, si candori isti prudentiæ quidam quasi recessus non defuerint. Quicquamne mundi hujus oculis magis patens atque apertum, quicquamne lucidius, magisve umbris ac tenebris oppositum, quàm Sol? Et tamen, si quis in ejusdem radios aciem velit intendere, abyssos quasi deprehendet, nescio quas & lucis obscuritates, quæ sic obfuscant, & hebetant oculos, ut quid viderint, edicere ipsi nequeant. Haud aliter ad candorem veritatis occœcatur malitia, & suis evertitur fundamentis, nec jam viam aut modum reperit, quo artibus suis porrò fallat. Dignissima Principe victoria, fraudes & technas ingenuitate, veritate mendacium triumphare. Mentiri servorum est; atque adeo generosum Principis animum *b* haudquaquam decet; cui vel maximè danda opera, ut Deo, qui ipsa est Veritas, quàm simillimus sit. *c Onde los Reyes* (ait de illâ Alphonsus Rex sæpè laudatus) *que tienem su lugar en la tierra, à quien pertenez e de la guardar mucho, deben parar mientes, que no sean contra ella diziendo palabras mentirosas.* Et paullò infra in eâdem lege aliam ejus rei adfert

a Virgilius. b *Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mendax.* Prov. 1.

fert rationem: a *E de mas, quando el mintiesse en sus palabras, no le creerian los Omes, que le oyesen, maguer dixesse verdad, e tomarian ende carrera para mentir.* Expertus hoc fuit *b* Tiberius, qui *ad vana, & toties irrisa revultus, de reddendâ Republicâ, utque consules, seu quis alius regimen susciperet, vero quoque & honesto fidem demsit.*

§. Quantò Monarchiæ sunt grandiores, tantò vanitati & mendaciis *c* magis expositæ sunt. Fortunę benignioris radii obtrectationum contra se nebulas facilè attrahunt. In magnis imperiis omnia in sinistram trahuntur partem, & calumniis sunt obnoxia. Quod vis aperta nequit efficere, sæpè calumnia molitur, aut cuniculis occultis, aut insertis etiam cuneis, quâ in re forti animo opus habet, qui aliis imperat; ut ne cursum suum immutet, aut importunis calumniantium vocibus ab eodem retardari se sinat. Nunquam non eminuit constantia ista, & firmitas animi in Hispaniæ Regibus, quibus quasi proprium semper fuit, invidiam & æmulorum obtrectationes despicere; quo uno propè artificio plurimæ istiusmodi dispulsæ sunt nebulæ, quas sicut imperii majestas excitat, ita easdem vi veritatis vicissim discutit, haud secus ac vapores Solis calor attenuat. Quàm infames libellos, quàm manifesta mendacia, quæ figmenta, quas calumnias contra Hispaniæ Monarchiam sparserunt sæpe malevoli! Neque tamen æmulatio ista ullam aspergere potuit maculam administrationi tam justæ regnorum, quæ in Europâ possidet, quòd palàm illa sit, & in oculis omnium. Inter alia, ut novis artibus, & confictis mendaciis dominatio ejus magis invisa redderetur, adeóque provinciæ rebelles ad reconciliationem minùs adjicerent animos, autor nescio quis, nomine Chapensis cujusdā Episcopi librum divulgavit, in quo multis persequitur, quàm inhumaniter & malè ab Hispanâ gente tractati fuerint Indiarum populi. Atque

a Lib.3.tt.4.p.2. *b* Idem Ibid. *c* Tacit. lib. 4. Annal.
d *Cuncta magnis imperiis objectari solita.* Tac.l.4.Annal.

que ut ea mendacia faciliùs fidem invenirent, primùm in ipſa Hiſpania ſparſus fuit liber iſte, tanquam Hiſpali typis editus, & in alias deinde linguas tranſlatus eſt. Ingenioſa ſanè inventio, & acuta malitia, magiſque noxia, quàm fortè credi poſſit: quippe quæ in ſinceris quibuſdam animis plurimùm operata eſt mali; etſi prudentiores plerique mox fraudem agnoverint, ſiquidem iſta omnia ſatis confutat inſignis Religionis zelus & juſtitia; quam Hiſpana Natio ubivis terrarum conſtantiſſimè ſemper exercet ac tuetur, nec ſibi ipſa in ſolis Indiis diſſimilis eſt. Illud tamen non diffiteor, ſub primam Americæ invaſionem quædam non omnino probanda accidiſſe; ſed eorum duntaxat vitio, qui cùm orbem hunc cognitum animi ſui amplitudini nimis etiam anguſtum crederent, auſi fuêre permiſſu magis ſui Regis, quàm juſſu, aut electione, ſuam alibi experiri Fortunam, & novas hactenus incognitas inquirere regiones, ubi populos offendêre barbaros, idolorum cultui ſuperſtitiosè deditos, ipſis etiam feris immaniores, qui ferino more humanâ carne vitam propagabant, quorum inhumanitas, præterquam vi & extremo rigore, domari non potuit. Attamen mox incommodis iſtis proviſum de remedio à Regibus Catholicis; hi namq; eas in oras certos cum poteſtate ablegârunt commiſſarios, qui in eos, quos deliquiſſe deprehenderent, ſeverè animadverterent, & juſtitiæ apud Indos integritatem tuerentur; multa deinde paternè ordinârunt, quæ pro eorundem facerent conſervatione: inter quæ illud non in poſtremis numerandum, quòd eos à graviſſimis eximi voluerint laboribus, quibus tum in metalli-fodinis, tum aliis in rebus exercebantur quotidiè, antequam regiones iſtæ detegerentur. Miſerunt præterea viros Apoſtolicos, qui fidei Chriſtianæ myſteria eos ſtudio maximo edocerent; quin & propriis ſuis ac Regiis ſumptibus fundârunt Epiſcopatus, erexerunt templa, & ſuſtentârunt religioſas familias, in Eccleſiæ iſtius recens plantatæ utilitatem & gratiã:

ita

ita quidem, ut ab eô tempore, quo provinciæ tam vastæ in Hispanorum concessere potestatem, etiam in novorum Dominorum absentiâ, nihil tamen eorum, quæ regii sunt muneris, desiderari ipsi passi sint. Quo in genere imperii hujus procuratio, & Ministrorum vigilantia, ipsius etiam Solis, Lunæ, stellarumque in hæc inferiora dominium & operationes superare quodam modo videri possunt: quoties enim vel per solas pauculas horas, ut quotidiè accidit, Solis hujus præsentia uni subtrahitur Hemisphærio, perturbatur & confunditur alterum, dum Malitia nocturnis sese vestit & contegit tenebris, ac sub caliginis istius, velut larvâ, homicidia, furta, adulteria, aliaque nefaria admittit flagitia; quibus omnibus incommodis providentia Solis cavere satis non potest; esto, supra mundi horizontem nocturno etiam tempore crepusculi spargat aliquid, aut muneris sui partes Lunæ tanquam Vice-Reginæ, ac Stellis veluti Ministris suis interim deferat, iisque radiorum suorum auctoritatem communicet. Ex hoc itaq; nostro orbe moderantur pariter alterū Hispaniç Reges in Iustitiâ, in Pace, in Religione, cum eâdem omnino felicitate politicâ, quâ Castellæ regna fruuntur & gaudent. Ne tamen his suis artibus triumphent æmuli, & hostes Monarchiæ Hispanicæ; atq; ut omnes istius libri calumniæ penitùs elidantur, faciamus omnia ista mala, quæ confinxit malitia, Indos perpessos esse, & componamus cum iis, quæ hac nostra memoria in bellis variis tàm contra Genuam, quàm in Germania, Burgundia, & Lotharingia reipsa experti sumus, & luce clariùs apparebit, mendacium illud ad horum veritatem neutiquam accedere. Quæ unquam crudelia tormenta contra Innocentiam à Tyrannis fuêre excogitata, quæ his nostris temporibus usurpari non vidimus, non jam adversus gentes inhumanas ac barbaras, sed Nationes cultas, civiles ac fideles; nec hostiles eas semper, sed contra seipsas etiam; nulla habita ratione aut propinqui sanguinis, aut pietatis in pa-

patriam. Quoties vidimus ipsas auxiliares copias in eum, à quo submissæ fuerant, arma sua convertere? Magis cruenta defensio fuit, quàm aperta læsio. Nihil inter protectionem interat, & spoliationem; nihil inter amicitiam, & hostilitatem. Non illustribus ædificiis, non locis sacris à ferro & flammis parcitum. Intra breve tempus pagos innumeros, castella, urbes suis vidimus sepiliri cineribus, & provincias undique refertas incolis in desertissimas verti solitudines. Nec tamen illa humani sanguinis sitis expleri aut satiari potuit. Nihil tunc novum, in hominum pectoribus, perinde ac arborum truncis, sclopetorum atque ensium vim experiri, non in ipso pugnæ ardore solùm, sed postea etiam, quàm primus Martis furor desævisset. Iucundissimum oculis erat spectaculum, deformes morientium vultus, & trementes artus contueri. Quoties dissecti hominum ventres præsepiorum fuêre loco? Nonnunquam (horrendum dictu!) intra ipsa Matrum viscera latentes adhuc, & permisti cum avenâ & paleis tenelli fœtus equis cesserunt in pabulum. Cum vitæ ipsius jacturâ experimentum sumebatur, quantum aquæ humanum caperet corpus, aut quamdiu absque alimento vitam producere quis possit. Virgines Deo dicatæ fuerunt violatæ; constupratæ honestiores filiæ; Matronarum pudicitiæ illata vis, in ipso parentum & maritorum conspectu. Mulieres, æquè ac aliæ prædæ & spolia, aut pretio venibant, aut vaccis commutabantur & equis, ad usus minùs honestos atque illicitos. Agricolę juncti curribus, equorum instar vehere cogebantur onera, atque ut reconditas opes proderent, è pedibus, imò & verendis (sine pudore loqui) pendulos in ardentes fornaces sic demittebant. Ante parentum oculos miserè trucidabant liberos, ut paternus amor in alieno charissimorum pignorum operaretur dolore, quod non poterat proprius. In nemoribus & sylvis, quæ latibula feris præbent, hominibus locus non dabatur, quo sese tutò abstruderent; nam cani-

bus

bus venaticis eos perveſtigabant, & veſtigiorum indicio producebant in lucem. Non profundi lacus à tam ingenioſâ cupiditate & rapinâ ſecuri erant; uncis & retibus inde extracta ſæpè ſunt utenſilia. Nec demortuorum oſſibus quietis manere licuit, tumuli everſi, & marmora, ut ſcrutarentur, quid ſub iis lateret abditum. Nulla ars magica eſt aut diabolica. quâ uſi non fuerint, ut aurum atque argentum è latebris eruerent. Sævitiâ & cupiditate multæ hominum myriades periêre, non animi vilitate; quemadmodum Indi, quorum extirpationem divina permiſit juſtitia, eò quod tot ſæculis contra conditorem ſuum rebelles extitiſſent. Non ego iſthæc recenſeo, ut ullam incuſem Nationem, ſcio enim pleraſque ferè omnes in barbarâ iſthac atque inhumana tragœdia ſuas egiſſe partes: ſed ſolùm, ut à calumnia gentem Hiſpanam vindicem. Mitiſſimus etiam animus, & formatus optimè, aliquando in periculo eſt; ne extra limites abeat. Imbecillæ naturæ noſtræ vitium eſt, quod nulla actio tam bruta ſit. qua ſe contaminare non poſſit, ſi Religionis aut Iuſtitiæ fræno careat.

SYMBOLUM XIII.

ABſentiam Solis ſupplet Luna, dum nocti præſidet. E variis illius motibus, augmento & decremento rerum harumce inferiorum vigor & conſervatio dependet, & tametſi tantò pulchrior illa ſit, quantò hæ obſcuræ magis, & de ſe imbecilliores, utpote

pote quæ esse suum ab illius luce hauriant; nemo tamen est, qui vel ea de caussa, vel propter alia innumera ejus beneficia magnoperè ad eam advertat, ne tum quidem, cùm lumine plenam sese exhibet. Quòd si verò interdum terræ interjectu Eclipsin patiatur, & corporis sui non jam illustrati à Sole, ut paullò antè spectantibus sese offerebat, sed opaci & obscuri, pandat defectus, omnium illicò notatur & observatur oculis; quin longè etiam ante, quàm eveniat, prævertit curiositas, & omnes illius passus gradatim & minutatim in numerato habet. Quid Principes aliud sunt, quàm Planetæ quidam terrestres & Lunæ, in quas divinus ille justitiæ sol suos diffundit radios pro terreno regimine? *a* nam si astra illa rebus dominantur; hi animis imperant. Hanc causam fuisse reor, cur Persarum Reges ementitis quibusdam radiis Solis & Lunæ formam imitarentur, ut nimirum astris haberentur suppares. Inter eosdem Rex Sapor *b* ad Constantium Imperatorem scribens, Solis & Lunę Fratrem sese nuncupabat. Splendescit inter reliquos homines Principum dignitas, tanquam qui in sublimioribus potentiæ & imperii orbibus constituti, adeóque omnium censuris sunt expositi. Colossi sunt, qui à decoro deflectere nequeunt, quin mox in aliorum id incurrat oculos. Videant itaque diligenter, quid agant: eos enim universus hic mundus attentus observat; & licet, quæ facta ab iis benè, non notet interdum, ad errores tamen advertere animum nullo unquam tempore desinet.

Centum oculis, & auribus longè pluribus advigilat curiositas, ut in secretissima Principum cogitata penetret. Lapidis illius apud Zachariam *c* videntur similes, supra quem septem erant oculi. Nempe *qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorumque facta cuncti mortales novêre: ita maximè fortuna, minima* li-

a Chrys. serm. 120. b *Rex Regum Sapor, particeps siderum & frater Solis & Lunæ, Constantio fratri meo salutem.* Amm. Marcell. l.7. c *Super lapidem unum septem oculi sunt.* Zach. 3.9.

licentia est. Manus Principis mensura est concentus illius musici, quem bona & prudens gubernatio efficit; quâ in mensurâ si casu aliquo æquabilitatem non servet, vocum oritur confusio, & turbatur harmonia in aliis: omnes enim illius sequuntur motum. Vnde porrò fit, quòd status plerumque Principibus suis cupiant esse consimiles, flagitiosis tamen citiùs, quàm probis: cùm enim vitia illorum perquàm sollicitè attendere soleant subditi, infixa hærent animis. & facilè ea posteà æmulatur adulatio. a *Vitiosi* quippe *Principes non solùm vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem, plusque exemplo, quàm peccato nocent.* Et experientia ipsa docet, malos mores plus communiter adferre nocumenti, quàm prosint etiam optimi: nam ea est naturæ nostræ perversa inclinatio, ut vitia potiùs, quàm virtutes imitari studeat. Quantæ, & quàm eximiæ erant illæ, quæ in Alexandro Magno eminebant! Imperator tamen Caracalla nihil ad se, suosque mores transferre conatus est, præter hoc unicum, quod caput in latus sinistrum inflecteret. Tametsi verò quædam Principis vitia soli ipsi, alia etiam Reipublicæ mala sint, quemadmodum in Vitellio & Othone observatum à Tacito; quorum *b* prior *ventre & gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitiâ, audaciâ Reipublicæ exitiosior ducebatur:* nullum tamen est, quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis. c *Flexibiles quamcunque in partem ducimur à Principibus, atque ut ita dicam, sequaces sumus.* Haud multùm absimiles rotis illis in visione *d* Ezechielis Prophetica, quæ Cherubinorum motum examussim, & in omnibus sequebantur. *Ea conditio Principum, ut quicquid faciant, præcipere videantur.* *e* Existimant ferè subditi, gratum se obsequium præ-

a Cic. de Leg. *b* Tacit. lib. 2. Histor. *c* Plin. in Paneg. d *Cùm ambularent Cherubim, ibant pariter & rotæ juxta ea, & cum elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terra, non residebant rotæ, sed & ipsæ juxta erant.* Eze. 10, 16. *e* Quintil.

præstare Principi, si flagitia illius imitentur, cùmque ea voluntati dominentur, facilè sibi persuadet adulatio, hac demum viâ sese illâ potituram. Ita *validior in dies Tigellinus, & malas artes, quibus pollebat, gratiores ratus si Principem* (Neronem) a *societate scelerum obstringeret.* Quâ ratione ordo perturbatur Reipublicæ, & virtus confunditur.

Talem igitur Princeps ducat vitam; tales sint ipsius mores, ut ad virtutem, ad honestatem exemplo omnes provocent; quod documentum Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, Principibus dedit: b *E otro si para mantener bien su pueblo, dandole buenos exemplos de si mismos, mostrandoles los errores, para que fagan bien: ca no podria el conoscer à Dios, nin lo sabria tomer, nin amar, nin otro, si bien guardar su corazon, nin sus palabras, nin sus obras* (*segun diximos de suso en las otras leyes,*) *nia bien mantener su pueblo, si el costumbres, e maneras buenas non oviesse.* Nam si vitia virtutis lucernam extinguant in Principe, qui facem prælucere omnibus debet, & securiores commonstrare navigationis vias, in saxa & scopulos Reipublicæ navim impellet; neque enim fieri potest, ut gubernatio succedat rectè, ubi Princeps in flagitia sese pronum effuderit. *Ca el vicio* (verba sunt ejusdem Alphonsi Regis) c *ha en si tal natura, que quanto el Ome mas lo usa, tanto mas lo ama, e desto le vienen grandes males, e mengua el seso, e la fortaleza del corazon, e por fuerza a de dexar los fechos, que l convienen de fazer por sabor de los otros, en que halla el vicio.* Facilè leges contemnit ac despicit populus, si videat non observari ab eo, qui earundem est anima. Quare sicut eclipses Lunæ terræ obsunt, ita peccata Principis pessundant regnum: illorum enim pœnas à Deo immissas plerumque luere debent etiam subditi, quia exemplum secuti eorundem sese scelerum faciunt quoque participes; uti sub Jeroboamo

a Tacit. lib. 14. Annal. b Lib. 6. tit. 5. p. 2. c Lib. 5. tit. 3. p. 2.

a Rege à populo Iſraëlitico factum Scriptura memorat.

Vna ſola umbra impurioris delicti, quę Regis Roderici famam obſcuravit, multis ſæculis Hiſpaniæ libertatem tenebris oppreſſam tenuit. Quamobrem excuſari aliquo modo poterit barbarus ille b Mexicanorum mos, qui quoties Regem aliquem novum inaugurarent, jusjurandum ab illo poſtulabant, quòd juſtitiam eſſet adminiſtraturus; non oppreſſurus ſubditos; futurus in bello fortis ac ſtrenuus; curaturus deniq;, ut Sol curſum ſuum ac ſplendorem retineret, nubes largirentur pluvias, fluvii manarent aquis, & terra ubertim ſuos proferret fructus. Etenim Regi ſancto Sol ipſe obedientiam præſtat; ut Ioſuë quondam expertus eſt, in præmium virtutis, & tellus fæcundiores edit partus, ut grata quodammodo ſit pro adminiſtratâ in populum juſtitia. Illud ipſum eſt, quod Homerus his verſibus indicat:

c *Sicut percelebris Regis, qui numina curat,*
In multiſque probiſque viris jura æqua miniſtrat,
Ipſa illi tellus nigricans, prompta atque benigna
Fert fruges, ſegeteſque, & pomis arbor onuſta eſt.
Proveniunt pecudes, & ſuppeditat mare piſces;
Ob rectum imperium populi ſors tota beata eſt.

§. d *Annus bonus, non tam de bonis fructibus, quàm de juſtè regnantibus exiſtimandus.* Eſtque ea ut plurimum vulgi opinio, malorum ſuorum & proſperitatum cauſſam eſſe eos, qui cum imperio ſunt; quin fortuita ipſa ſæpè ad culpam trahit Principis; uti populus Romanus ea Tiberio tribuebat.

e §. Ne in animum ſuum inducat Princeps, tum demum vitia ſua minùs notatum iri, ſi ea impunè permittat aliis, aut cum populo communia faciat; id quod de Witizâ memoriæ proditum eſt: etſi enim vitæ

a *Propter peccata Ieroboam, qui peccavit, & peccare fecit Iſrael.* 3. Reg. 14. 16. *b* Pop. Gamar. *c* Hom. Ulyſ. *d* Boëtius. *e* Tacit. lib. 4. Annal.

vitæ licentiam ament subditi, at non autorem; quæ caussa fuit, cur factum morte luerit posteà, homo ob deterrimos suos mores omnibus invisus. Quod in aliis vix turpe ac vitiosum notare plerumque solemus, hoc in nobis ferè commune ac proprium ipsi non agnoscimus. In nobis ipsis facilè quemcunque dissimulamus defectum, in speculo tamen, in quo vultum nostrum contuemur, ne atomum quidem ferre possumus. Ejusmodi speculum Princeps est, in quo sese contemplantur subditi, nec quicquam iis molestius, quàm si vitiis deturpatum videant. Nihilo propterea minùs infamis erat Nero, quòd a *ratus dedecus amoliri, si plures fædasset.*

§. Non securos se arbitrentur Principes, si in secreto rei bene prudenterque gestæ conscii sibi sint: quoties enim] plebs ipsa actiones eorundem non omnino assequitur, discutere eas curiosè incipit, & in deteriorem semper partem interpretatur: quare non sufficit, quòd ipsi perperàm non agant, sed opus est etiam, ut ne media, quibus utuntur, speciem mali habeant. Et quomodo rem ullam secretam habebit is, qui suam ipsius Majestatem, & comitatum aulicum à se abdicare non potest, nec solus quicquam agere; cujus libertas tot compedes secum trahit, & catenas aureas, quarum strepitum nemo non percipit? Hoc Summo Sacerdoti significabant tintinnabula illa aurea, quæ ex imâ ejus veste circùm dependebant, ut nimirum fieret memor, omnes suos gressus auribus *b* omnium esse expositos. Quotquot custodes sunt sive domi, sive foris extra palatium, quotquot Principi intra secretiora assistunt conclavia, totidem exploratores sunt eorum, quæ facit, aut dicit; immò & quæ animo cogitat, attenti ad omnes illius gestus, ad oris vultusque conformationem & motum, quibus cor sese prodit:

 ita

a Tacit. lib. 14. Annal. b *Et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo,* Eccl. 45. 10.

ita semper oculos suos *a* in ejus manibus defixos habent. Quod si vitium aliquod notent in Principe, tametsi dissimulare illud se fingant; prodere tamen gestiunt, ut aut prudentiores & intimi, aut zelosi etjam habeantur. Hîc unus alium intuetur, & palàm eloqui non ausi, nihil loquendo, loquuntur maximè. Ebulíit atque æstuat secretum intra præcordia præ ferventi manifestandi desiderio, donec tandem supereffluat. Linguas ipsas per aures volitare diceres. Hic accepto silentii sacramento revelat illi, iste vicissim alicui alteri; quo fit, ut dum nemo illud ignorat, sciant omnes: adeò quasi in momento obtrectatio è cubiculis secretioribus migrat in culinas, inde in plateas, & compita publica. Quid porrò mirùm, si hoc inter domesticos accidat, cùm à seipsis etiam satis securi Principes non sint, quantumvis vitia sua & tyrannides secreta habere cupiant: nam vel conscientia propria reos eos agit, uti Tiberio contigit, quem *non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasque ipse pœnas fateretur.*

§. Veruntamen ne animo cadant Principes, si fortè industriâ suâ ac diligentiâ non videantur fatisfacere omnibus; pares enim omnibus esse non possunt, neque unquam continget, ut passio, invidia, & multiplex populi judicium in ejus laudibus ritè consentiant, multò minùs, ut Natura hæc nostra tam imbecilla absque defectu & erroribus in omnibus operetur. Ecquis magis solers ac sollicitus in Mundo hoc illustrando, quis perfectus magis, ac ille mundi oculus, & Princeps lucis, Sol inquam, qui ipsum esse, colorem & pulchritudinem rebus universis tribuit? Et tamen nescio quas in eô maculas & obscuritates deprehendit curiositas, nil obstantibus lucidissimis ejus radiis.

§. Atque ista Principis sollicitudo, ut vitæ suæ rationes justè laudabiliterque instituat, ad vitam etiam actionesque Ministrorum, qui personam ejus fu-

a *Oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Psal. 122. 2.

ſuſtinent, extendi debet; ſiquidem ad has non minùs, quàm ad illas ritè moderandas Deus homineſque eum obligatum cenſent. Non lunæ defectus eſt is, quem in Eclipſi illa patitur, ſed terræ, quæ illam inter & Solem umbram ſuam interjicit; nihilo tamen minùs, nemo quiſquam eſt, qui defectionem illam Lunæ non tribuat; eáque unica ſufficit ad offuſcandos ejus radios, & creanda rebus hiſce inferioribus damna tot, atque incommoda. Principis vitia in pravam ejus voluntatem referimus; at Miniſtris ſcelerum impunitatem concedere, animi quædam cenſetur vilitas. Peccata propria aliquam merentur excuſationem, ob affectuum & paſſionum vehementiam: ſed ſi per indulgentiam permittantur in aliis, nullus excuſationi eſt locus. Nil prohibet Principi vitioſo bonos eſſe Miniſtros: ſi tamen connivere cum iis incipiat, & hi, & ille flagitioſi erunt. Hinc nunnunquam accidit, quòd Principis minimè boni bona tamen ſit gubernatio, dummodo ipſe caveat, ne alii ſuum ſequantur exemplum: rigor enim ille non ſinit, ut adulatio factum imitari audeat, neque locum dat naturali illi voluntatis inclinationi, quâ quiſque Principibus ſimilium actionum ſtudio ſe conformare deſiderat. Eſto pro ſe ipſe ſit malus, pro Republicâ tamen bonus erit. Omnem Miniſtris indulgere libertatem, eſt imperii abjicere habenas, ſine quibus nullus etiam equus rectè ſecuréque incedit.

§. Mali Principes æquè ſunt curatu difficiles, ac pulmones affecti malè; ex eo capite, quòd remedia iis applicari nequeant: hæc namque in audiendo conſiſtunt, at ipſi audire renuunt; conſiſtunt in videndo, at ipſi videre non ſuſtinent, neque ut audiant *a* vel videant alii, aut certè illud ipſum non ſinunt domeſtici proprii ac Miniſtri, qui Principum vitiis applaudunt potiùs: & quemadmodum antiqui

 olim

a *Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aſpicientibus, Nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt; loquimini nobis placentia.* Iſai. 30. 10.

olim ære & cymbalis omnia perſonabant, dum luna [a] laboraret; ita iſti animum Principis modulis muſicis, aliiſque oblectamentis demulcere ſatagunt, in eo præcipuè elaborantes, ut aures ſemper habeat occupatas, ne aut murmur obtrectationis, aut veritatis voces, quæ dolos detegunt, ad eas penetrare poſſint; & demum, ut eâ ratione, dum Princeps juxtà ac illi iiſdem ſe immergunt vitiis, nemo reperiatur, qui eos reprehendat & corrigat.

a *Igitur æris ſono, tubarum, cornuumque concentu ſtrepere prout ſplendidior, obſcuriorve, lætari aut mærere.* Tac. lib. 6. Annal.

SYM-

SYMBOLUM XIV.

NUllum propè instrumentum est, quod artis opera se solo cum omni perfectione elaboret. Quod præstare non potuit malleus, lima perficit. Textrinæ defectus tonsoriæ corrigunt forfices (icon præsentis Emblematis) & panno nitorem addunt

ac elegantiam. Aliena censura proprios componit mores. Maculis pleni essent, nisi eas detonderet lingua. Quos lex ipsa in officio continere aut emendare nequit, solus sæpe coërcet obtrectationis metus, quæ stimulus quidam est virtutis, & frænum, ne à recto tramite ea deviet. Obtrectationes in auribus obsequentibus prudentis Principis inaures *a* sunt aureæ, & fulgentissimi quidam uniones (ut dixit Salomon) qui mirè exornant illū & perficiunt. Nullus capitalior vitii hostis est, quàm censura. Longè hæc efficacior, quàm cohortatio & doctrina: cohortatio enim famam & gloriam in futurum proponit; censura, quod turpe est & indecorum, mox accusat, & castigat illicò infamiæ divulgatione. Illa incitat, ut agamus rectè; hæc, ut ne operemur malè, & faciliùs sese abstinet animus ab eo, quod ignominiam adjunctam habet, quàm suscipiat id, quod arduum est & honestum. Meritò itaque constitutus est honor in opinione alienâ, ut scilicet in metu simus, cumque actiones nostræ ab aliorum dependeant judicio, omnibus satisfacere studeamus. Tametsi verò obtrectatio in se mala sit, bona tamen est pro Republicâ, quia nulla alia supra Magistratum aut Principem major potestas & vis est. Quid potentia non auderet, si obtrectatio non obsisteret? in quos illa non laberetur errores, si hæc non esset? Consiliarii optimi sunt obtrectationes, siquidem è damnorum experientiâ nasci solent. Eas si audirent Principes, multa dubio procul succederent rectius. Satyras, & libellos probare omnino non ausim: nam plerumque aut veritatis excedunt limites, aut scandala, tumultus ac seditiones concitant; aliquid tamē indulgeri eâ in re ob effectus tam bonos fortè expedit. Libertatis in Republicâ signum est obtrectatio; in eâ enim, quam tyrannis oppressam jam tenet, neutiquam permittitur. b *Rara temporum*

a *Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem.* Proverb. 25. 12. *b* Tacit. lib. 1 Histor.

temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet. Iniquum prorsus esset, si qui imperat, subditorum labiis claustra vellet injicere & prohibere, ne querantur unquam, aut murmurent, sub duro servitutis jugo. Sine eos murmurare, sine obloqui, dum præcipere nos sinunt ajebat Sixtus V. Pontifex, cùm non nemo ad ipsum referret, quòd malè de eô nonnulli per urbem loquerentur. Obtrectationibus omnino non tangi, non moveri; hoc demum esset omnem honoris existimationem abjecisse, quo nihil pejus in Principe, si quidem eò venerit, ut jam infamia voluptati illi sit: veruntamen sic iis afficiatur, ut discat inde aliquid, non ut eas ulciscatur. Qui isthæc leviora dissimulare *a* nescierit, quomodo majora poterit? Non minoris virtutis fuit in forti illo Heroë Consalvo de Corduba queremonias tolerare exercitûs, & oblocutiones ad Lirim fluvium, quàm in periculo tam evidenti intrepidum consistere. Quis licentiam populi, libertatemque reprimat? Frustra sunt Principes b *qui præsenti potentia credunt extingui posse etiã sequentis ævi memoriam*, quive existimant tantam esse suam majestatem, ut actiones etiam malas ea honestare queat. c *Non ope humana, non largitionibus, aut Deum placamentis,* Neronis *decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur.* Illud adulatio cavere potest, ne ad Principis aures penetret obtrectatio; ut verò nemo omnino sit, qui obtrectet, nunquam efficiet. Princeps, qui omnem de actionibus suis sermonẽ prohibet, suspectas eas facit; cùmq; prona semper sit in deterius vulgi persuasio, pal pro malis haberi solent. Minùs exaggerantur ea, quæ non curantur magnoperè. Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus male à se gestis per urbẽ loqueretur, hinc d *plures, si liceret,* aliàs *narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgabant.* Per laudes atque obtrectationes ita transeundũ Principi, ut illis non titilletur,

a *Magnarum rerum curas non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.* Tac. l. 13. Annal. *b* Idem lib. 4. Annal. *c* Idem l. 13. Annal. *d* Tac. l. 3. Histor.

tilletur, non ſuccumbat iſtis. Si laudibus capiatur, iiſque aures det, omnes eidem adulando animi occupandi periculum facient. Quòd ſi obtrectationibus conturbetur, abſiſtet à rebus arduis & glorioſis, & in gubernando ſocors fiet. Suis inaniter extolli laudibus, judicii levitas eſt: quâcunque etiam re offendi hominum eſt privatorum; multa diſſimulare, Principum; nihil ignoſcere, tyrannorum. Nôrânt hoc optimè magni illi Imperatores Theodoſius, Arcadius & Honorius, quando Ruffino Præfecto Prætorio dabant in mandatis, ne populi contra ſe obtrectationes illicò pœnis caſtigarent; a *quoniam*, ajebant, *ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt: ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum: ſi ab injuria, remittendum.* Cum Carolo V. Imperatori aliquando Barcinone verſanti accuſatio adverſùs nonnullos, qui ſiniſtrè de ejus actionibus locuti fuerant, offerretur in ſcripto, ut de ſententiâ ferendâ cum illo deliberaretur, porrigenti indignatus, mox chartam in vicinum focum, cui tum fortè aſtabat, injecit, & flammis tradidit. Ad officium Principis pertinet, intelligere omnia; velle tamen verba *b* ſingula vocare ad examen, indignum eſt magnanimo pectore. In Republicâ Romanâ ſola c *facta arguebantur, dicta impunè erant.* d *Vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt.* Spinoſa nimis corona eſſet, ſi re quâcunque lædi ſe crederet. Aut omnino non offendit, aut leviter certè ea injuria, quàm is, contra quem fieri putatur, pro injuriâ non agnoſcit. Nimia eſt in Principe facilitas, & exigua ſui æſtimatio, ad quoſvis commoveri rumores. Conſcientia mala ſtimulare ſolet animum ad ſumendas de eo pœnas, qui obtrectat; pura atque integra mens, contemnit iſta. Si verum eſt, quod in Principe carpitur, emendatione eluat; ſi falſum, ſeipſo evaneſcet. e *Namque ſpreta exoleſcunt; ſi iraſcâre, agnita videntur.* Exuri juſſerat Senatus

a L. unica. C. ſi quis imperat. maledix. b *Omnia ſcire, non omnia exequi.* Tacit. in vitâ Agr. *c* idem l. 1. Annal. *d* idem l. 3. Annal. *e* Tacit lib. 4. Annal.

Senatus Romanus Cremucii annales; ſed quia eos ipſe occulerat, accenſa magis eſt. & vulgata legendi cupiditas: quomodo & libellis infamatoriis Vejenti accidit; a *conquiſitis, lectitatiſque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi, oblivionem attulit.* Curioſitas judicibus non paret, nec pœnas metuit. Quod vetatur maximè, in id maximè connititur. Prohibitione augeſcit Satyricorum æſtimatio operum, & b *punitis judiciis gliſcit autoritas.* c *Neque aliud externi Reges, aut qui eadem ſævitia uſi ſunt, niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam peperêre.* Nunc ſicut perutile eſt Principi, ſcire quid alii loquantur malè; ita haud parum nocet, faciles obtrectatoribus præbere aures: quia namque lubentes credimus, quod accuſatur in aliis; proclive eſt fieri, ut Princeps aut decipiatur, aut iniquè aliquid ſtatuat, aut erret in ferendo judicio. Eſt ea res periculi pleniſſima, in aulis præſertim, ubi invidia, & præmiorum, favoris ac gratiæ Principum prenſatio calumniam acuunt, & ſolent aulici locuſtis illis in Apocalypſi eſſe ſimiles, habentes facies hominis, dentes autem leonis, quibus honoris ſpicas *d* corrodunt & depaſcunt. Gladio *e* acuto linguas eorum Spiritus ſanctus comparat, uti & *f* ſagittis, quæ in occulto feriunt innocentes. David *g* eos ut hoſtes perſequebatur. Nulla aula quieta eſſe poteſt, ubi iſti tolerantur. Nec minùs occupabunt Principem eorum ſuſurrationes, quàm negotia publica. Remedium eſt, nolle eos audire, duos ponendo aurium janitores, rationem ſcilicet & judicium, ut abſque gravi cauſſa eas non pandant. Sanè pro auribus non minùs cuſtodiâ opus eſt, quàm pro aulæ & palatii foribus; & de his tamen admodum ſolliciti ſunt Principes, pro illis parum aut nihil curant.

a Idem lib. 14. Annal. *b* Idem l. 4. Annal. *c* Tacit. 16. d *Dentes earum, ſicut dentes leonum erant.* Apoc. 9. 8. e *Et lingua eorum, gladius acutus.* Pſal. 56. 5. f *Paraverunt ſagittas ſuas in pharetra, ut ſagittent in obſcuro rectis corde.* Pſal. 10. 2. g *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Pſal. 100. 5.

curant. Qui obtrectantibus facilè aures præbet, in causâ est, cur obtrectare ii audeant. Nemo de aliis loquitur malè, nisi apud eum, qui lubens id audit. Expediet etiam ejusmodi blaterones cum eô, quem accusant, coràm committere, publicando id, quod ipsi referunt, ut dissidiorum esse autores eos posteà pudeat. Hoc, nî fallor, Spiritus sanctus intendebat, cùm diceret: a *Sepi aures tuas spinis*: ut nimirum sese ipse lęderet, atq; adeò pœnas daret, qui cum malevolis obtrectationibus os suum aliorum auribus admovere tentaverit. Suspectus debet esse Principi, qui palàm veretur dicere, quod in aurem *b* loquitur. Et tametsi ista quoque diligentia cavere poterit, ut veritates tam variæ ad Principem non deferantur: multa quippe sunt domestica, quę ignorare satiùs est sæpè, quàm scire; & verò longè præstat, calumnias ex aulis universim proscribere. Quando tamen accusationes non ex malitiâ fiunt, sed ex zelo quodam erga obsequium Principis, omnino audire eas decet, & examinare sedulò, nec putare aliter, quàm eas ipsas admonitionem quandam esse planè necessariam, ad benè gubernandum non solùm, sed & ad securitatem propriam. Hinc Constantinus Imperator lege peculiari etiam præmium iis statuit, qui Ministros ipsius & domesticos criminis alicujus veraciter accusare possent. c *Si quis*, inquit, *est cujuscunque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque Iudicium, Comitum, Amicorum, & Palatinorum meorum aliquid veraciter, & manifestè probare posse confidit, quòd non integrè atque justè gessisse videatur, intrepidus atque securus audeat, interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam, & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo.* Prorsus hoc necessarium est, ut Principem nihil lateat eorum, quæ geruntur in ejus aulâ, in consiliis, in tribunalibus, ubi timor ora obstruit, & gra-

a Eccl. 28. 28. b *Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palàm veretur dicere, suspectum habeas.* S. Bern. lib. 4. de cons. ad Eug. c. 6. c Lib. 4. C. de accus.

gratiæ ac beneficia Principis per Miniſtros collata in alios interdum elingues eos reddunt, ut Miniſtrorum defectus & errores non audeant prodere; perinde quaſi hoc demum ſit beneficii eſſe memorem, & gratum ſe exhibere, quæ infidelitas potiùs, & proditio cenſeri deberet: ea enim obligatio, quâ obſtricti illi ſunt ad commonendum Principem, quem decipi à ſuis, aut cui non rectè miniſtrari animadverterint, fidelitatis eſt obligatio naturalis, multóque arctior quàm ulla alia. Graviſſimum hoc damnum eſt, ſi Princeps gratias ſuas & favores per eorum diſpertiat manus, quos eximiè & ſingulariter habet caros; ſic enim iſti gratiarum beneficio quaſi pretio quodam mercantur alios, qui neglecti ab iis officii ſeſe participes faciunt, aut certè approbant illud, ac defendunt; atque ita, Principe miſerè decepto, in cauſsâ ſunt, cur iis affectu amoréque ſingulari porro adhæreat.

Antiquiores Reſpublicæ non neſciæ omnino, quantùm conducerent Satyræ ad arcenda infamiæ metu vitia: in theatris publicis illas permiſerunt, ſed paullatim à communi morum reprehenſione ad obtrectationes particulares ventum eſt, non ſine gravi honoris quorundam læſione; unde exortę factiones, & ex iis ſeditiones populares: quia *a* Spiritu S. teſte, lingua maledica turbat pacem, & familias integras, ac civitates evertit. Eâ de cauſsâ, ne morum correctio ex malitiâ linguæ penderet, aut calami, Cenſorum munus inſtitutum fuit, qui auctoritate publicâ ſingulorum notarent mores, atque corrigerent. Perquàm utile tunc fuit iſtud officium, & diu multúmque viguit; quia verecundia & animorum modeſtia ejus tuebantur juriſdictionem; hoc noſtro tamen tempore effectui dari non poſſet: ſuperbia enim & morũ licentia mox ſeſe modis omnibus illi oppo-

a *Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes Lingua tertia multos, commovit & diſperſit illos de gente in gentem. Civitates muratas divitum deſtruxit, & domos Magnatorum effodit.* Eccl. 28. 15.

opponerent, ſicut nunc ipſi reſiſtunt Magiſtratui, quantumvis optimis legibus & autoritate publicâ armato, adeoque riſui & ludibrio forent Cenſores, non abſque inſigni regiminis periculo: nihil enim nocentius, nihil quod vitia magis inſoleſcere faciat, quàm ſi talia adhibeantur remedia, quæ delinquentes deſpiciunt ac rident.

§. Sicut autem cenſura morum corrigendorum cauſsâ introducta fuit, ita & propter civium facultates, ut ſcilicet opes ac fortunas ſingulorum referret in tabulas, & perſonarum certum iniret numerum; & quamvis magno Reipublicæ bono, cùm apud Græcos, tum apud Latinos diu iſta conſuetudo floruerit, hodie tamen id valde eſſet odioſum, & grandia pareret incommoda; quia ſcire tam accuratè ſubditorum numerum, & facultatum conditionem, ad nihil deſervit aliud, quàm ut tributis & exactionibus ii magis onerentur. Tanquam peccatum graviſſimum vindicavit Deus illam populi Iſraëlitici per capita recenſionem, quam *a*David inſtituerat: b *Quid enim tam durum, tamque inhumanum eſt, quàm publicatione, pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidia exponere divitias,* cupiditati & rapinæ eas objiciendo. Quòd ſi in illis Rebuſpublicis Cenſura ſine his incommodis exerceri olim potuit, ideò factum eſt, quia in primæva ſua inſtitutione recepta fuit ab omnibus, aut quia animi minùs elati tunc erant, minuſque contra rationem rebelles, quàm his noſtris temporibus.

a *Percuſſit autem cor David eum, poſtquam numeratus eſt populus, & dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto.* 2. Reg. 24 10. *b* l.2. C. quand. & quib. quart. parſ.

SYM-

SYMBOLUM XV.

QVam vellem præſentis Emblematis ſymbolum legere mihi liceret in pectoribus omnium Principum, atque ut quemadmodum ignes miſſiles per aërem volitantes aſtrorum imitantur ſplendorem, lucéntque mox atque emittuntur è manu, donec

nec in cineres abeant: ita in illis quoque (nam Spiritus ſanctus *igni effulgenti* a eos comparat) nunquam non arderet famæ deſiderium, &

——— b *fax mentis honeſtæ*
Gloria;

nec quicquam penſi haberent, quòd paſtu flamma iſta indigeat, quòdve id, quod ardet vehementiùs, citiùs etiam conſumatur. Nam tametſi communis ſit homini cum animantibus omnibus cupiditas illa prorogandi vitam; harum tamen finis alius non eſt, quàm ſui conſervatio, hominis verò rectè agere. Non felicitas eſt vivere, ſed nôſſe vivere. Nec plùs vivit, qui vivit diu, ſed qui meliùs vivit. Etenim vitam, non tempus metitur, ſed uſus. Illa quæ c *quaſi Stella matutina in medio nebulæ, & quaſi Luna plena* radiis beneficentiæ *lucet* aliis *in diebus ſuis*, longa eſt ſemper; uti contrà brevis ea, quæ in ſeipsâ conſumitur, licèt diutiſſimè duret. Beneficia & incrementa, quæ à Principe proficiſcuntur in Rempublicam, illa dies *d* vitæ ejus numerant. Qui ſine illis tranſeunt, eos de ſummâ deducit *e* oblivio. Titus Veſpaſianus Imperator *f recordatus aliquando ſuper cœnam, quòd nihil cuiquam illo die præſtitiſſet, memorabilem illam, & meritò laudatam vocem edidit: Amice, diem perdidi*. Et Petrum Luſitanum Regem dicere ſolitum accepimus: g *Non meretur eſſe Rex, qui non gratiæ aliquid, aut beneficii in dies ſingulos confert in Rempublicam*. Nulla tam brevis vita eſt, cui ad agendum fortiter non ſat temporis ſuppetat. Vnico momento facinus heroïcum decernit generoſa mens, nec multò pluribus opus, ut effectum illud det. Quid refert cum illo ipſo vitam deſinere, ſi in aliam æternam commutetur, memoriæ poſt ſe relictæ beneficio? Quæ intra famæ continetur limites, ſola vita nominari poteſt; non ea, quæ in corpore conſiſtit,

a *Quaſi ignis effulgens*. Eccl. 50. 9. *b* Sil. *c* Eccleſ. 50. 6.
d *Bonæ vitæ numerus dierum; bonum autem nomen permanebit in ævum*. Eccl. 41. 16. e *Et numerus annorum incertus eſt tyrannidis ejus*. Iob 15. 20. *f* Sue. g Mar. hiſt. Hiſp.

ſiſtit, & vitali calore, quæ ſimul ac oritur, mori incipit. a *Mors omnibus ex naturâ æqualis, oblivione apud poſteros, vel gloria diſtinguitur.* Qui moriendo famam pro vitâ ſubſtituit, eſſe deſinit; vivit tamen. Mira virtutis vis, quæ vel repugnante naturâ, quod caducum eſt, reddit immortaliter glorioſum. Non videbatur Tacito parum vixiſſe Agricola, b *quanquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus: nam quantum ad gloriam, longiſſimum ævum peregerat.*

§. Nemo famam poſthumam, ut vanam, ſpernat aut negligat: eo ipſo enim, quòd eam appetat animus, agnoſcit, poſſe ſe aliquando iſta frui. Falluntur verò, qui ſatis eſſe putant, ſi in ſtatuis, aut poſteris eam poſt ſe derelinquant: nam in illis caduca ea eſt, in his etiam aliena; illa ſola eſt propria, quæ ex factis oritur. Hæc ſi mediocria ſolùm ſint, laudem non habebunt: famam enim admiratio parit. Naſci aliquem, ut numerus ſit, vulgaris plebeculæ eſt; ut inter alios ſingulariter emineat, Principum. Illud ergo tenendum, c *cæteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent: Principum diverſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* d *Argentum quidem, & pecunia eſt communis omnium poſſeſſio; at honeſtum, & ex eo laus & gloria, Deorum eſt, aut eorum, qui à Diis proximi cenſentur.*

e *Igneus eſt noſtris vigor, & cæleſtis origo*
Principibus.

Generoſa indoles ad extrema ſemper contendit, aut Cæſar eſſe vult, aut nihil; aut ſtella, aut favilla. Non minùs hæc lucebit obeliſcis impoſita, ſi glorioſè conſumpta fuerit, ac illa. Neque enim magnus eſt ſpiritus qui ſalis nitri inſtar optimè præparati, & incenſi non illicò disrumpit corpus, cui includitur. Flagranti animo anguſtus nimis campus pectus eſt. Garſias Sanctius Navarræ Rex prælium initurus,

omni-

a Tacit. lib. 1. Histor. *b* Tacit. in vita Agric. *c* Idem lib. 4. Annal. *d* Polyb. *e* Virgil. *f Sic luceat lux veſtra coram hominibus; ut videant opera veſtra bona.* Matt. 5. 16.

omnibus artubus tremebat; in ipſa tamen pugna fortem ſe gerebat ac ſtrenuum. Horrebat nimirum corpus confertam hoſtium turbam, in quam animus parabat irruere. Vitam itaque glorioſam conſectetur Princeps, ut Lux *a* ſit in hoc Mundo. b *Cætera Principi ſtatim adſunt: unum inſatiabiliter parandum, proſpera ſui memoria,* & fama. Quòd ſi ſub regiminis initium bonam exiſtimationem perdiderit, ægrè eam poſteà recuperabit: quod enim ſemel de eo conceperit populus, ſemper deinde hærebit animo: in hanc curam incumbat unicè, ut gloriam ſibi pariat, etiam ſi capitis diſcrimen adeundum ſit. Qui cupidè nimis amat vitam, labores fugit ac pericula, ſine quibus duobus Fama obtineri non poteſt. Obſervavit hoc Tacitus in Rege Marabodo, qui regno exutus, ſegnis & turpiter otioſus in Italiâ c *conſenuit, multum immutata claritate, ob nimiam vivendi cupidinem.* Ita Principi navigandum, ſeu mare tranquillum habeat, ſeu tempeſtatibus inquietum, ut lucidiſſimam gloriæ pharum nunqnam dimittat ex oculis; illud identidem animo volvens (ut ne quid perſona ſua indignum admittat aut cogitet) de illa, deque ejus actionibus & operibus, ſæculis omnibus, & omnibus Nationibus locuturam Hiſtoriam. Principes alios ſuperiores non habent, niſi Deum & Famam: ii ſoli, pœnæ & infamiæ metu ad honeſtè operandum eos obligant; quo fit, ut ab Hiſtoricis ſæpe magis, quàm à ſuis ſibi metuant hoſtibus, magiſque calamum formident, quàm gladium. Solos digitos calamo armatos Rex Balthaſar *d* viderat, & licèt nondum ſciret, quid ſcripturi eſſent, ita tamen conturbatus fuit, ut toto corpore contremiſceret, & compages renum ejus ſolverentur. Verùm, ſi & Deum & Famam ſuſque deque habeant, nihil ab iis rectè geri poterit: nam abſque Deo quic-

a Tacit.lib.4. Annal. *b* Tacit.lib.2. Annal. *c* *Facies Regis commutata eſt, & cogitationes ejus conturbabant eum: & compages renum ejus ſolvebantur, & genua ejus ad ſe invicem collidebantur.* Dan.5.6.

quicquid eſt, ignorantia eſt; & qui famam negligit, virtutes negligit. Honeſta gloriæ cupiditas omnem à vitio aut injuſtitiâ cavet maculam. Nec ulla immanior bellua illo Principe, quem nec conſcientia ſtimulat, nec incitat gloria.

§. Attamen etiam exiſtimationi & ſtatui à gloria periculum eſt: hujus enim ſplendor excœcare ſolet Principes, & in temeritatem dare præcipites. Quod honeſtum iis videtur & gloriosum, vanitas eſt, aut ſtultitia, interdum ſuperbia, aut invidia, ambitio ſæpe, & mera tyrannis. Grandia agitant animo, Miniſtrorum perſuaſi adulationibus, qui multa ſæpe ſub ſpecie gloriæ iis præponunt ante oculos; quàm injuſta vero, & quàm incommoda ſint media, diſſimulant interim: unde abrepti longiùs Principes illuſos ſe poſteà & perditos ſentiunt. Rectè idcircò monuit Alphonſus Rex, quòd a *Sobejanas honras, e ſin pro, non debe el Rey cobdiciar en ſu coraƷon; ante ſe debe mucho guardar dellac, porque lo que es ademas, non puede durar, e perdiendoſe, e menguando, torna en deshonra. E la honra, que es deſta guiſa, ſiempre proviene daño della al que la ſigue, naſciendole ende trabajos, e coſtas grandes, e ſin raƷon, menos cabando lo que tiene por lo, al que cobdicia aver.* Illa gloria ſecura eſt, quæ à generoſâ naſcitur indole, atque intra rationis & potentiæ limites ſeſe continet.

Quare cùm Fama honeſta pariter atque infamia fortiſſimi ſint ad bene agendum ſtimuli, utraque autem hiſtoriæ beneficio æterna ſit, utile foret, Hiſtoricos propoſitis etiam præmiis ad ſcribendum allicere; & favoribus proſequi Typographiam, vera gloriæ æraria, ubi rectè factorum præmia in futura etiam ſæcula quaſi manent depoſita.

a Lib. 3. tit. 3. p. 2.

SYM-

SYMBOLUM XVI.

VEtus verbum est: *Purpura juxta purpuram dijudicandam.* Iſthoc ſignificabant antiqui, tunc meliùs cognoſci res poſſe, quando una confertur cum aliâ; præſertim ſi ejuſmodi eæ ſint, quæ ſeipſis ita facilè diſcerni nequeunt. Mercatorum hic mos eſt, qui pur-

purpuram componunt cum purpurâ,ut hujus præ illâ excellentia magis emineat, & certior de utrâque fiat æstimatio. Erat in templo Iovis Capitolini pallium (Regis alicujus è Persiâ munus) è lanâ coccineâ tam præstanti, ut collatæ cum illâ Matronarum Romanarum, immò & ipsius Imperatoris Aureliani purpuræ, cinereum vix colorem viderentur attingere. Si explorare & nôsse voluerit Serenitas Vestra, ad regnum aliquando evecta, valorem virtutemque regiæ suæ purpuræ, ne eam exponat ad lucem adulantium, & assentatorum: hæc enim luminibus officiet potiùs, ne verum in ea colorem cernere liceat. Ne item amori credat proprio Serenitas Vestra: is enim oculis similis est, qui cùm alia videant omnia, seipsos tamen videre non possunt. Necessum igitur foret, ut quemadmodum ii per species suas, & quasi imagines in speculo crystallino repræsentatas cognoscuntur; ita Serenitas Vestra gloriosissimorum Parentum & Avorum suorum purpuris opponat suam, attendátq; deinde sedulò, num qua in re à purpura virtutum, quæ in majoribus extitêre, ea deficiat, contemplando se in illis, tanquam in *a* speculo. Comparet, inquam, Serenitas Vestra actiones suas cum Progenitorum suorum gestis & factis, & videbit facilè, quantum inter hæc & illas intersit, ut aut suarum quoque actionum colorem magis perficiat, aut certè virtute sua propria tanquam præmio gaudeat, si qua in re Majoribus suis præstare contigerit. Illud itaque perpendat Serenitas Vestra, num generoso suo Patri par sit animi fortitudine; num pietate adæquet Avum; prudentiâ Philippum Secundum; magnanimitate Carolum Quintum, comitate Philippum Primum; scientia politica Ferdinandum Catholicum; liberalitate Alphonsum illum, qui ideò à manibus pertusis nomen invenit; justitia Regem Alphonsum Vndecimum; religione deniq; Regem Ferdinandum Sanctum, & generosa

a *Tanquam in speculo ornare, & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Pluth. Thim.

quadam æmulatione ad honestam imitandi cupidinem sese porrò Serenitas Vestra exstimulet. Quintus Maximus, & Publius Scipio, si quando Majorum suorum imagines intuerentur, inflammari animos suos ajebant, & ad virtutem incitari; non quòd cera illa aut effigie moverentur, sed quia facta propria ad aliorum comparantes, antè conquiescere non poterant, donec rerum à se gestarum fama & gloria eos omnino exæquarent. Elogia, quæ tumulis inscribuntur, non illi loquuntur, qui vivere desiit; sed iis potiùs, qui etiamnum supersunt inter vivos. Summaria quædam sunt, quæ memoriæ juvandæ caussa Antecessoris virtus derelinquit Successori. Illorum recordatione futurum ajebat Malachias, ut filii sui gloriam in hoc mundo, & famam immortalem *a* collgerent. Ea quoque de caussa Summi Sacerdotes (qui Principes erant populi) duodecim Patriarcharum Antecessorum *b* suorum virtutes, totidem insculptas lapidibus, gestabant in pectore. Cum Majoribus suis nimirum æmulatione gloriosa concerta re decet Principem, non cum aliis se inferioribus: hos enim si superet, redditur odiosus; si contrà ab iisdem superetur, ipse injuriam accipit. Tiberius certè Imperator omnia c *facta dictaque* Augusti Cæsaris *vice legis observabat.*

§. Instituat prætereà Serenitas Vestra interdum comparationem purpuræ suæ præsentis cum præterita: nam cupimus ferè oblivisci, quales antè fuerimus, ne incusemus nosmetipsos de eô, quod nunc sumus. Expendat secum Serenitas Vestra, defeceritne, an profecerit potiùs: plerumque enim fieri videmus, ut Principes sub regiminis initium animum egregiè attentum ad munus suum adferant, posteà verò negligentiores sint. Plerique omnes magnis ex-

a *Mementote operum Patrum, quæ fecerunt in generationibus suis; & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.* Mach. lib. c. 2. 51. b *Et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta.* Sap. 18, 24. c Tacit. lib. 4. Annal.

excelsisque animis gubernationem ordiri solent; sensim tamen & cum tempore, aut nimia negotiorum moles eos deprimit, aut perturbant deliciæ, quibus leviter capi se sinunt, immemores obligationis, qua partam semel gloriam tueri ac conservare tenebantur. Animadvertit hoc ipsum in Tiberio Imperatore Tacitus, quòd tandem *post longam rerum experientiam vi dominationis convulsus & mutatus fuerit.* a Imperium diuturnum superbiam gignit, superbia verò odium parit apud subditos, quemadmodum idem autor observavit in Rege Vannio, qui b *prima Imperii ætate clarus, acceptusque popularibus: mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus fuit.* Multi cum insigni modestiæ & justitiæ laude regimen auspicantur, sed perseverant pauci, quia Ministros circa se habent adulatores, à quibus docentur audaciùs quædam & injustè agere; uti Vespasiano accidit, c *inter initia Imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec indulgentia fortunæ, & pravis magistris didicit, ausiusque est.*

§. Atque hanc collationem non de suis tantùm virtutibus & actionibus faciat Serenitas Vestra, sed actiones etiam suorum Antecessorum conferat inter se, opponendo invicem quorundam purpuras vitiis defœdatas, alias item aliorum egregiis facinoribus resplendentes: nunquam enim magis exempla movent, quàm si contraria juxtà ponantur à latere. Comparet Serenitas Vestra Regis Hermenegildi paludamentum regium, cum paludamento Petri Secundi Regis Aragoniæ: illud stellis coruscum, & purpuratum sanguine, quem in bello adversùs Regem Leuvigildū Patrem suum, Arrianâ infectum hæresi, gloriosè profuderat: hoc verò equorum protritum calcibus in pugnâ ad Garumnam, cùm is Albigensibus sectariis in Galliâ tulisset suppetias. Convertat, obsecro, Serenitas Vestra, oculos ad sæcula re-

a Tacit. lib. 6. Annal. b Idem lib. 12. Annal. c Idem lib. 2. Histor. Mar. hist. Hisp. lib. 5. c. 12.

retrò præterita, & videbit Hiſpaniam afflictam & perditam;ob vitam licentiùs actam à Regibus *a* Witizâ & Roderico: erectam verò rurſus,& reſtitutam pietate & fortitudine Pelagii. Videbit vitâ pariter exutum ac regno Regem Petrum ob nimiam animi feritatem; contrà ad gubernacula evectum Hermannum ejus fratrem, ob ſingularem, quæ in eo inerat, manſuetudinem. Videbit glorioſum Infantem Ferdinandum,& multis de cælo auctum coronis, quòd ſuam Regi Ioanni II. Nepoti ſuo ſalvam eſſe ſervare & voluerit, tametſi eſſent,qui hanc illi ultrò offerrent; contra Infantem Sanctium à ſuomet Parente de inobedientiâ & ingratitudine poſtulatum coram Martino Quarto Pontifice, quòd ipſo vivente regnum appetiiſſet.Iſthęc collatio magiſtri erit inſtar, quem Serenitas Veſtra, ut fidum ducem, in gubernando ſequi tutò poterit: licèt enim Serenitas Veſtra etiam diſcurrendo facinorum heroicorum ſplendorem ac lucem,uti & actionum malarum turpitudinem agnoſcere ſatis valeat; ea tamen omnia in ſe conſiderata non ita movent, atque in iis, quos aut glorioſos in hoc mundo, aut inglorios effecêre.

a Mar. hiſt. Hiſp. lib.6. c. 19. & 21.

SYM-

SYMBOLUM XVII.

ARbor trophæis onusta non ideò truncus esse desinit, qui fuit. Quæ honori fuerunt aliis, ipsi non nisi oneri sunt. Ita prorsus egregia Antecessorũ facinora ignominię & dedecori sunt Successori, nisi eadẽ imitetur. Nec in illis hęres fit glorię, sed

actionis solùm, quâ eandem obtineat æmulandi studio. Perinde ac lux in adamantem incidens reflectitur, quia fundum reperit; vitrum verò, quod pellucidum est, celerrimè pertransit: ita si Successor vir fortis sit ac strenuus, lucem illi adferet, ac splendorem Antecessorum gloria; si contrà vile ac tenue sit vitrum, fulgorem istum sustinere non poterit; quin hic ipse vilem abjectumque ejus animum prodet magis ac deteget. Quæ aliis exemplo sunt, hunc etiam legis instar videntur obstringere. His porrò fundamentis tota Nobilitatis æstimatio nititur ac privilegium: omnes quippe existimamus, Nepotes Avorum suorum actiones æmulaturos. Qui has superbè jactat, nec imitatur tamen, satis ostendit, quantum inter ipsum & illos discriminis sit. Nemo vitio vertit alteri, quòd virtutem illius, cui sanguine junctus non est, adæquare non studeat. Idcircò apud Nobiles Romanos olim fumosæ illustrium virorum imagines & statuæ antiquæ locabantur in vestibulis ædium, ut suas Successoribus obligationes continuò in memoriam reducerent. Boleslaüs Quartus Poloniæ Rex, Patris sui effigiem, in numismate aureo, è collo suspensam circumferebat; & quoties majoris momenti negotium aliquod decernendum occurreret, ori illam admovebat, & venerabundè deosculans solebat dicere: *Avertat benignissimus Deus ne quid ego indignum regio tuo nomine statuam.* O quot ejusmodi numismata heroïcorum Patrum & Avorum suppetunt Serenitati Vestræ, quæ nunquam sinent, ut indignum regio eorum sanguine committat aliquid; quin immò animos ei addent potiùs, & stimulos, ut ad ea, quæ magis gloriosa sunt, omni contentione enitatur.

5. Quòd si in omnibus Nobilioribus Viris incensa flagraret illa Majorum æmulatio, primas sanè in Republicâ seu domi seu militiæ mererentur partes: utique enim a *par est meliores esse eos, qui ex melioribus*, in quorum etiam favorem præsumptio est atque experientia: nam

a For-

a Arist.

a *Fortes creantur fortibus, & bonis.*
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et plerumque magnos in animo suscitat spiritus æstimatio propria, & infamiæ metus. Fateor tamen, fallere nonnunquam hanc regulam, aut quia *b* Natura, quod voluit efficere non potuit; aut propter malam educationem & delitiarum mollitiem; aut quia ipsæ etiam hominum animæ non æquè nobiles omnes sunt ac generosæ, sed pro affectione corporis, in quod quasi demerguntur, aliter atque aliter operari solent; & sunt nonnulli, ad quos sola trophæorum, non unà virtutis Majorum transisse videtur hæreditas, ita cælo toto ab iis differunt. Exemplum in iisdem aquilis est, quæ licet communiter non nisi aquilas procreent; sunt tamen, qui putent, Struthiones quandam esse earundem speciem, sed plane degenerem, in quâ proinde non amplius inest illa cordis generositas, robur illud unguium, & alarum levitas, quæ in aquilis cernitur, cùm volucris tam pernix, támque elegans in animal fœdum ac turpe jam transmutata sit. Credi vix potest, quantum bono publico noceat electio ad Reipublicæ munera, si absque discrimine, & meritorum examine Nobilitas sola præ oculis sit, perinde quasi unà cum sanguine Avorum quoque experientia & virtus ad omnes semper posteros descenderet. Languescet industria, otiosa erit virtus, si solâ nixa Nobilitate debita sibi, & quasi certa reputaverit præmia. neque illam ad recte agendum acuant, aut isthæc amittendi metus, aut spes obtinendi; quibus ipsis argumentis Senatui persuasit Tiberius, ut ne sublevarent inopiam familiæ M. Hortali, quæ cùm

a Horat. b *Nam ut ex homine hominem, ex belluis belluam, sic ex bonis bonum generari putant. At hoc quidem Natura sæpe efficere vult, non tamen potest.* Arist. l. 1. Pol. c. 4.

esset *a* nobilissima, paupertate pessum ibat. Anteferri rectè poterunt aliis Viri sanguine illustriores quod ad suprema pacis officia attinet, in quibus plurimum momenti habet familiæ splendor atque auctoritas: aliud est in officiis militaribus, quæ exercitium aliquod, & robur tum corporis tum animi postulant. Quòd si hæc in illis etiam reperirentur, etsi non eâ fortè cum perfectione, atque in aliis, facilè reliquum compensabit Nobilitas, aut Antecessorum meritis, aut communi hominum æstimatione; omnem tamen defectum supplere illa nequaquam poterit. Atque eam ob rem merito risit Tacitus electionem Vitellii, cùm ad gubernandas Germaniæ inferioris legiones mitteretur, nullâ habitâ ratione, quòd ad id muneris minùs esset idoneus: *b quod Censoris Vitellii ac ter Consulis filius, id satis videbatur*. Non ita Tiberius sub prima imperii sui initia, sed *c mandabat honores, nobilitatem Majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse.*

§. Multùm fateor, in bello potest auctoritas sanguinis; non illa tamen hostem fundit; sed fortitudo atque industria. Germani olim *d Reges ex Nobilitate, Duces ex virtute sumebant.* Tunc arma efflorescunt, cùm virtus & animi robur prę aliis omnibus in pretio sunt & honoratiora in bello occupant munera, quibus Nobilitatem aut adipisci primùm, aut jam adeptam augere porrò, magisque illustrare valeant. Spes illa magnos orbi heroas dedit, & insignes duces præteritis sæculis; ubi verò ea defuerit, contemnitur militia: sola enim munerum militarium gloria belli incommoda & pericula solari potest. Nec illud certum omnino, quod quidam autumant, illustriorem scilicet sanguinem majori in veneratione esse, aut eidem obediri promptius: nisi enim virtutu-

a *Languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes, & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves.* Tac. l.2. Annal.
b Tac.l.1.Hist. *c* Idem l.4.Ann. *d* Idem de mor.Ger.

tutis accedant ornamenta, prudentiæ præsertim & fortitudinis, omnis submissio exhibita sanguini, exterior solùm cultus erit, non ab interiori profectus animo. Virtutem & excelsitatem mentis, quæ sibi ipsæ fortunam fabricantur, illas suspicit animus, & admiratur. Oceano Magno Columbus leges posuit, & Orbi novo Hermannus Cortesius, qui licèt illustribus natalibus orti non fuerint, suis tamen Successoribus Nobilitatem pepererunt, ut maximis Viris pares esse possent. Celebriores fluvii à tenuioribus ferè rivulis originem ducunt atque initium, haud longo tamen pòst intervallo à suomet alveo nomen sortiuntur & gloriam.

§. Equidem in bello, ubi virtus & fortitudo magis æstimantur, expediet ad altiores honorum gradus evehere eos, qui rebus præclarè gestis id fuerint promeriti, etsi fortè splendor Nobilitatis defuerit; pacis tamen tempore, a *si Rempublicam gnaris, & non magni pretii hominibus committat* Princeps, *statim & Nobilium, ac strenuorum iram in se provocabit, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patietur.* Quod tum potissimum accidit, cum Subditus rarioribus à natura donis instructus est, non verò cùm inclaruit jam apud populum, & ore omnium celebratur, adeóque ipsa Natalium obscuritas à præstantia & dotibus animi satis illustrata est. Multos videmus, qui b *ex se videntur nati*; uti de Curtio Ruffo dicere solebat Tiberius. In hos tales optimè convenit illa laus bonæ electionis Ministrorum apud Claudianum:

——Lectos ex omnibus oris
Evehit, & meritum nunquam cunabula quærit,
Et qualis, non unde satus.

§. Quod si Nobilitas aut otio aut deliciis corrupta fuerit, suadendũ potiùs, ut exercitio & præmiis illa instauretur, quàm alia condatur planè nova. Argentum & aurum facillimè expurgantur; ex argento tamen aurum conficere, immensi laboris est, & in

G 5 quo

a Dion. Cass. b Tacit. lib. 11. Annal.

quo frustra desudet Alchimistarum ars atque industria. Quare pessimum fuit consilium, quod Regi Henrico Quarto aliquando à nonnullis datum fuit, ut opprimeret scilicet potentiores regni sui proceres, aliosque è mediocri fortuna ad altiorem eveheret. Etsi libertas & inobedientia Nobiliorum exigere interdum videntur, ut aliquantum deprimantur: magna enim præ aliis eminentia superbiam gignit, neque Superiorem ferre sustinet. a *Nobilitas, cui in pace durius servitium est*. b *Imbecilliores semper æquum & justum quærunt, potentioribus autem id nihil est curæ*; & tunc quietiores ferè sunt subditi, cùm deest potentia, quæ eos tueatur & novitates c eorum foveat. Ea de caussa non permittunt Castellæ leges, ut duæ amplæ & potentes d familiæ coalescant in unam; tum ideò etiam, ut bona magis divisa maneant, nec apud alios zelum & invidiam excitent. Artes certè non deessent, quæ sub specie honoris aut gratiæ singularis moderari possent divitiarum copiam, quærendo opportunitatem eas in obsequium Principis & boni publici impendendi. Attamen sumptuum vanitas eò progressa jam est, ut iis artificiis opus non sit: potentissimi enim quique maximis onerantur debitis, & necessitatibus premuntur, ut media ampliùs non suppetant, quibus tam sublimia cogitata exequi possint, aut molitiones novas machinari. Dum quidem plus esse cupiunt, quàm possunt, minùs etiam, quàm sunt, fieri incipiunt. e Certè *dites familiæ Nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabi* solent. Cæterùm etsi divitiæ nimiæ periculosæ sint, idem tamen in extrema etiam inopia locum habet: nam f *cùm ex primariis aliqui bona dessiparunt, hi res novas moliuntur*.

SYM-

a Tacit. lib. 11. Annal. b Arist. lib. 6. Polit. c. 2. c *Nihil ausuram plebem Principibus amotis*. Tacit. lib. 1. Annal. d *Commodum est etiam, ut hæreditates non donatione, sed jure agnationis tradantur, utque ad eundem una, non plures hæreditates proveniant*. Arist. lib. 5. Polit. c. 8. e Tac. l. 3. Annal. f Arist. l. 6. Polit. c. 12.

SYMBOLVM VXIII.

MUltis Imperium virtus contulit, paucis malitia in his ſceptrum uſurpatio fuit violenta; & plena periculi, in illis titulus juſtus, & conſtans poſſeſſio. Occultâ quâdam pulchritudinis ſuæ vi ad ſui amorem & cultum virtus allicit. Elementa cælo-

rum parent imperio, ob perfectionem eorundem & præstantiam; homines quoque non nisi eum qui justitiâ, cæterisque virtutibus præstat aliis, supremâ potestate & dominatu dignum reputant. Eâ de caussâ Cyrus a *non censebat convenire cuiquam Imperium, qui non melior esset iis, quibus imperaret.* Subditi magis observant, & reverentur Principem, in quo insigniores animi dotes inesse conspiciunt. Quantò hæ fuerint majores, tantò major auctoritas erit atque æstimatio: omnes enim existimant, Deum Principi tali magis esse propitium, & curâ peculiari adesse in omnibus, ejusque gubernationem dirigere. Hoc ipsum est, quod toto orbe Josue nomen *b* fecit inclarescere. Boni Principis actiones omnes & consilia cum plausu accipit populus, & piâ quâdam cum fiduciâ prosperos eorum successus sibi pollicetur; quòd si evenerit aliter, planè sibi persuadet, ob fines quosdam altiores & incognitos ita magis conducere. Eandem ob caussam apud Nationes quasdam Reges *c* summi Sacerdotes erant, ut dum populus cæremonias sacras, & cultum divinum ab iis acciperet, agnosceret in iisdem naturam quandam sublimiorem, magisque propinquam ac familiarem ipsi Deo, qua tanquam mediatrice in precibus suis uti posset, & contra quam nihil temerè attentare *d* præsumeret. Corona Aaronis super mitram *e* attollebat oculos, & desideria omnium. Jacob venerabatur Josephi *f* sceptrum, cujus apicem Ciconia

a Xenoph. l. 8. Pædag. b *Fuit ergo Dominus cum Iosue, & nomen ejus divulgatum est in omni terra.* Jos. c. 6. 21. c *Rex enim Dux erat in bello, & judex, & in iis quæ ad cultum Deorum pertinerent, summam potestatem habebat*, Arist. l. 3. Pol. c. 11. d *Minusque insidiantur eis, qui Deos auxiliares habent.* Arist. Polit. e *Corona aurea super mitram ejus, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis, & desideria oculorum ornata.* Eccl. 45. 14. f *Et adoravit fastigium virgæ ejus.* Paul. Ep. ad Heb. c. 11. 21.

conia insidebat, pietatis & religionis Symbolum.

§. Nemo existimet, malè perdi tempus illud, quod Princeps in virtutum ponit exercitio, immò Deus interim vel maximè rerum eventus moderatur ac dirigit. Sanctissimo Sacrificio piè intererat Ferdinandus Antolinesius, dum ad Durium amnem Comes Garsias Fernandesius cum Mauris decerneret prælio, & ecce Angelus aliquis os habituq; illi similis, vicem ejus tantisper in pugna obiit, quo factum, ut infamiam ipse non effugeret solùm, sed & potissimam victoriæ laudem & gloriam indipisceretur. Simile quippiam refertur de gloriosissimo Archistratego Comite Tillio, Josue verè Christiano, non minùs sancto, quàm forti ac bellicoso, ab alio aliquo personam ejus referente, instructam fuisse aciem, dum ipse Sacerdoti ad aram facienti pro more dabat operam. Ferdinando Secundo Imperatori sub ipsis officiis divinis plura oblata fuêre vexilla, victoriæ insignia & monimenta, quàm multi ex Antecessoribus hosti eripuerint. Otiosus stabat Israëliticus *a* populus, & mira Deus in favorem illius factitabat. Æternùm lucebit Corona, quæ sicut illa *b* Ariadnæ fulgentissimis virtutum stellis radiaverit. Septimius Imperator filiis suis dixit moriens: *firmum sese iis derelinquere Imperium, si boni essent; lapsurum brevi, si mali*. Ferdinandus Rex, qui à virtutibus suis magnis Magni cognomentum invenit, mirè iisdem regni sui gloriam auxit, & Successoribus stabilivit. Tantâ is erat pietate, ut cùm corpus S. Isidori Hispali legionem transferretur, ipse & & filii ejus suos oneri subjicerent humeros, & sacras reliquias à fluvio Durio usque ad ipsum urbis templum *c* D. Joanni sacrum nudis pedibus prosequerentur. Etenim cùm Deus sit, *d per quem* Reges

a *Nolite timere: state, & videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie*. Exod. 14. 13. *Dominus enim Deus Israel pugnavit pro eo*. Jos. 10. 42. b *Neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii ejus*. Deut. 17. 20. c Mar. hist. Hisp. d Prov. 8. 15.

Reges regnant, & à quo omnis eorum poteſtas & felicitas dependet, falli nunquam poterunt, ſi ad ipſum ſuos identidem reflectant oculos. Lunam Solis radii non deſtituunt; ea ſiquidem minimè ignara omnem ſeſe à Sole lucem accipere, continuo eum reſpicit, ut ab eodem illuminetur: quod Principibus ſic imitandum ut oculos ſemper fixos habeant in æterno illo Luminari, quod lucem & motum impertit orbibus, & à quo augmenta ſua & decrementa ſumunt Imperia, prout in Emblemate præſenti per ſceptrum innuitur, in cujus vertice Luna viſitur reſpectans Solem, proprium Dei Symbolum; tum quia nulla alia res ad ejuſdem omnipotentiam accedit propius, tum etiam quia ſolus ille lucem & vigorem rebus omnibus tribuit:

a *Quem, quia reſpicit omnia ſolus,*
Verum poſſis dicere Solem.

Non eſt enim poteſtas, niſi à Deo. b Prius in æternâ ejus mente, quàm hic in terris, Reges coronis redimiri ſolent. Qui cæleſtes orbes primo mobili circumdedit, idem illud regnis etiam & Rebuſpublicis impertit. Qui Regem conſtituit apibus, non ſolius fortunæ reliquit arbitrio, aut electioni humanæ has cauſſas inferiores Principum, qui in regimine hoc terreſtri vicem ejus ſuſtinent, aut illi quàm ſimillimi *c* ſunt, adumbrati in Apocalypſi per ſeptem illos Planetas, quos Deus *d* in manu ſuâ habebat. Jn illos vibrat divinos ſuos radios, qui reflexi deinde ſupremum jus atque auctoritatem in ſubditos iis tribuunt. Sine ſplendore illo ac luce cœca quodammodo eſt poteſtas omnis, quantumvis ampla. Si Princeps, ſpretâ illâ luce, in aliam apparentem boni fortè alicujus, quod commoditas illi propria, non recta ratio offert, intenderit oculos, mox potentiæ ſuæ orbem deficere videbit, & obſcurari. Quicquid Solem præſentem fugit, tenebris involva-

tur

a Boëtius. *b* Rom. 13. 1. c *Principes quidem inſtar Deorum eſſe.* Tacit. lib. 3. Annal. d *Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem.* Apoc. 1. 16.

tur neceſſe eſt. Luna etſi ſubinde luce ſe videat deſtitui, non tamen ideò ſeſe à Sole avertit, quin potiùs longè jam alacrior, graciliórque continuò eundem reſpicit, donec luce illius denuo compleatur. Fixum ergo firmumque ſceptrum ſuum Princeps teneat, oculos ſemper conjiciendo in virtutem, in omni fortuna, ſeu proſpera, ſeu adverſa: nam idem ille divinus Sol, qui aut ad caſtigandum, aut ad cumulanda merita, aliquod ejus decrementum permiſit, in conſtantię præmium non omnem ſuam lucem ſubtrahet, ſed amplitudinem ejus augebit iterum, & creſcere faciet. Ita Ferdinando II. Imperatori uſuvenit: quippe qui non rarò Fortunam tam adverſam habuit, ut de imperio pariter & vitâ deſperare poſſe videretur. Verùm, qua erat animi conſtantia, numquam ſpem omnem abs ſe abjecit, neque avertit oculos ſuos à Sole illo increato, rerum omnium effectore ac moderatore, cujus providentia divina periculis eum eripuit, & longè etiam altiùs ſupra omnes ſuos hoſtes extulit. Virga Moyſis, quæ ſceptri erat Symbolum, miros edebat effectus, quoad illam cælum versùs erectam manu ſua tenebat; at ſimul ac illam abjiciebat in terram, in venenatos ſerpentes, ipſimet *a* Moyſi formidandos converſa fuit. Dum ſceptrum inſtar ſcalæ Jacobéæ ſummitate cælum tangit, ſuſtentat illud Deus, & Angeli deſcendunt *b* ſubſidio. Nec Ægyptiis ignotum hoc fuit, qui ideo in ſupremo ſceptrorum apice caput ciconiæ, avis religioſæ, ac piæ in parentes, ſolebant effingere; in inferiori verò parte pedem Hippopotami, animalis impii & ingrati erga ſuum patrem, cujus vitæ ſtruit inſidias, ut tantò liberiùs propriæ ſuæ matris frui poſſit amoribus: quo hieroglyphico nihil illi innuere volebant aliud, quam

quod

a *Projecit, & verſa eſt in colubrum ita ut fugeret Moyſes.* Exo. 4. 3. b *Vidit in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum: Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes per eam; & Dominum innixum ſcalæ.* Gen. 28. 12.

quod Principes pietatem ſemper impietati anteferre debeant. Atque hoc eodem Symbolo Machiavellus ſuum quoque Principem inſtructum vellet, ſed alio planè fine: in uno enim ſceptri extremo pietatatem, in altero impietatem collocatam cuperet, ut pro libitu illud vertere poſſet, eámque partem ſurſum erigere, quæ ad conſervationem & incrementum Statuum magis conduceret. In quem finem putat ille, virtutes Principi neceſſarias non eſſe, ſed ſufficere, ſi eas habere ſe ſimulet: etenim ſi veræ illæ eſſent ac ſolidæ,& ſi ex præſcripto earundem agere is ſemper vellet, ait pernitioſas illi fore; contrà verò profuturas quàm plurimùm, ſi putetur ſaltem, quòd iis præditus ſit: hâc enim ratione ita eum fore diſpoſitum, ut pro re natâ immutare eas ſciat & poſſit, adeóque ſic in rebus omnibus agere, prout expedire judicaverit, & tulerit occaſio. Atque hoc ipſum cumprimis neceſſarium eſſe ait in iis Principibus qui noviter ad Reipublicæ gubernacula acceſſerunt, quos paratos ſemper & expeditos eſſe oportet ad utendum velis, prout Fortunæ venti ſpiraverint, & poſtulârit neceſſitas. Impium prorſus, & imprudens conſilium quod virtutes ſuadet non genuinas, ſed confictas ſolùm & putatitias. Quomodo enim fieri poterit, ut idem umbra præſtet, quod veritas? quænam ars, quæve induſtria cryſtalli naturam ſic perficiet, ut claritate ſuâ ac luce adamantem exæquet? ecquis non illicò, ad primum aſpectum & explorationem, rei agnoſcet vanitatem, & ridere incipiet? a *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam floſculi decidunt, neque ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnum.* Nulla tanta eſt aſtutia, quæ naturam aliquam malam veſtire ſic poſſit, ut uſque quaque bona appareat. Nam ſi in ipſis veris virtutibus, tam naturæ noſtræ & inclinationi, accedente præſertim habitu,& conformibus tam facile deficimus, quid in fictis & putatitiis fiet? quomodo

a Cic. lib. 2. de Off. c. 32.

do Subditi, si artes & fraudes istas perspexerint, ferre poterunt fœtorem illum, è discooperto jam vitiorum se pulchro, tam detestabili, absque omni virtutum ornamento? quomodo ab interno illo vulnere avertere poterunt oculos, si detracto jam *a* velo, sub quo dilitescebat, palàm sese illud conspectui offerat? unde porrò fiet, ut Princeps suis domi contemptui futurus sit, & ludibrio; extraneis verò suspectus in omnibus. Utrisque certè odio erit; nemini enim ab illo licebit securo vivere. Nulla alia res magis formidandam reddit principis tyrannidem, quàm si virtutes ipse fingat: ex eo enim deinde majora plerumque pullulant vitia; quomodo multi *b* Othonem metuebant, cùm ambiret Imperium. Malam Principis naturam, si cognita sit, declinare facilè quis potest; virtutes falsas & simulatas non item. In apertis vitiis fragilitati locus est; fictis virtutibus dolus & fraus commisceri solent; neque hoc fortuitò solùm & casu; sed ad malos plerumque fines, atque adeò magis noxiæ illæ sunt, quàm ipsa vitia, quemadmodum in *c* Sejano notavit Tacitus. d *Extrema est perversitas, cùm prorsus justitiâ vaces, ad id niti, ut vir bonus esse videaris.* Labi in apertum scelus, imbecillitas quædam est; virtutes simulare, mera malitia. Vitia alia facilius ferunt homines; at hypocrisin abominantur omnes: nam illis nosmetipsos solùm decipimus, hac verò etiam alios. Quid? quòd actiones etiam bonæ contemni solent, si ab arte, non à virtute ortum ducant. Multa faciebat Vitellius, ut gratiam favoremque populi aucuparetur, sed e *quæ grata sanè fuissent & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoriâ vitæ prioris,* &

a *Quasi pannus menstruatæ universæ Iustitiæ nostræ.* Il.64. 6. b *Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidiâ torpescere; dilata voluptate, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita. Eoq; plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura.* Tacit l. 1. Histor. c *Haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur.* idem lib.4. Annal. d Plat. e Tac. li.2. Histor.

ris, & quia nemo non videbat, ficta ea esse, *indecora & vilia accipiebantur*. Et quæso, cui bono virtutem fingere, si eadem solertia atque industria ad eam rem opus est, atque ad virtutes veras & solidas? si hæ ipsæ ob morum pravitatem vix roboris habent satis ac virium, qui fictæ subsistent & umbratiles? Non Deo coronam, ejusque conservationem acceptam refert, nec præmia eum, aut supplicia credit decernere, quisquis his artibus potiùs, quàm divinæ confidit providentiæ. Si vitia Principis ab imbecillitate, non ab affectatione essent, faciliùs secreta ea haberi paterer, ne malo exemplo sint; nam ideo ea occultare, hypocrisis censeri non debet, aut malitia ad fallendos aliorum animos; sed prudentia potiùs naturalis & honor virtuti debitus. Nullum frænum illi restat potentiæ, quæ tyrannides suas non velo aliquo obtegit. Nunquam Senatores *a* Tiberium timuerunt magis quàm cùm absque dissimulatione eum conspicerent. Et tametsi de Pisone scribat Tacitus, quòd *b claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutib[u]s similes*: hoc tamen non sic intelligendum, quasi perinde sit in Principe, seu veris virtutibus polleat, seu eas simulet; sed quia populus nonnunquam judicio fallitur, & hypocrisin pro virtute habet. Quantò igitur firmior constantiórque Pisonis fama, si virtuti sinceræ & solidæ ea fuisset innixa.

§. Eadem nascentur incommoda, si Princeps veras virtutes habeat quidem; sed quas ipse pro temporis & occasionum varietate facile mutet: virtus enim esse nequit, quæ non est habitus firmus & constans, aut in eo inest animo, cui religio non est, in vitium illam convertere, aut ad improborum sese partes

a *Penetrabat pavor & admiratio, callidum olim, & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet Nepotem sub verberis Centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.* Tacit. lib. 6. Annal.
b idem lib. 15. Annal.

partes adjungere, modò aliqua utilitatis spes inde affulserit. Et amabo te, quomodo istud unquam Principi expediet? a *Ca el Rey contra los malos, quanto en su maldad estovieren* (verba sunt Alphonsi Regis, in ejusdem legibus) *siempre les debe haver mala voluntad, porque si de esta guisa non lo fiziesse, non podria fazer cumplidamente justicia, nin tener su tierra en paz, nin monstrarse por bueno.* Et quis casus exigere illud poterit his nostris præsertim sæculis, cùm dominatus & imperia certis constituta sunt legibus, neque jam ampliùs dependent (uti Romanorum Imperatorum fiebat temporibus) ab electione & insolentiâ militari? Nullum unquam tantùm potest esse periculum, quod virtus prudens cavere non queat, absque eô quòd Princeps à sceleribus sibi paret subsidium. Si quando Princeps aliquis virtutibus illustris pessum iit, non eò accidit, quòd bonus esset, sed quòd bonus esse haud satis didicerit. Non tenetur Princeps justitiæ amans confestim & imprudenter sese sceleribus opponere, ubi nullum pollicetur fructum, aut certè evidenter periculosa videtur isthæc diligentia: quin immò magnæ prudentiæ est b permittere, quod contrà nitendo impedire non potes. Dissimulet vitiorum notitiam, quoad cum tempore remedium parari possit; bonos interim præmiis erigat, coërceat pœnis malos, aliisque utatur mediis quæ prudentia suggerit. Quòd si ea non sufficiant, Successori illud relinquat; uti fecit Tiberius, cùm perspiceret c temporis sui mores corrigi à se, & emendari non posse. Etenim si Princeps metu aliquo ad improborum mores & vitam malè agendo sese vellet conformare, nec hos reduceret in viam, atque unà bonos perderet, adeóque in utrisque malitiæ fieret accessio. Virtus in Principe nihil creare

a Lib. 5. tit. 5. p. 2. b *Permittimus, quod nolentes indulgemus, quia pravam hominum voluntatem ad plenum cohibere non possumus.* S. Chrys. c *Non id tempus censuræ, nec si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.* Tacit. lib. 2. Annal.

creare solet periculi; creat tamen zelus & rigor, si absque prudentiâ sint. Non abominantur Principẽ scelerati, quòd probus & frugi sit, sed quia per nimiam ejus severitatem improbis iis esse non licet. Nemo non Principem justum desiderat. Quin mali etiam hoc tali opus habent, ut justitiæ locus sit, quâ non ab aliis solùm, sed & à se invicem securi degant. Seneca eò intendebat, cùm ut Neronem ab incestuosâ cùm Matre consuetudine abduceret, eidem comminaretur, a *pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani Principis Imperium*. Adeò necessariæ Principi virtutes sunt, ut sine quibusdam ne vitia quidem possint subsistere. b *Nec aliis artibus Sejanus Tiberium devinxit*, quàm quòd virtutes insigniores improbis facinoribus conjungeret. c *Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxta adulatio, & superbia, palam compositus pudor, intus summa adipiscendi libido, ejusque caussa, modo largitio, & luxus, sæpius industria, ac vigilantia.* Similem virtutum & vitiorum commixtionem in Lucinio Muciano videre licuit. Eadem quoque de caussa *ambigua de Vespasiano fama erat*: nam & vitia notari in eo, & collaudari virtutes poterant. Illud certum, multo securiorem futuram fuisse Sejani apud Tiberium gratiam; Vespasianum item & Mucianum in longè perfectiores evasuros fuisse Principes, si *d* demptis eorum vitiis, solæ virtutes remansissent. Si vitia prosint Principi ad dignoscendos à bonis improbos, satis erit, quod notitiam eorum aliquam, non verò usum aut consuetudinem habeat. Polleat itaque virtutibus, sed juxtà circumspectus sit, ac prudens, ut nulla fraus esse possit aut dolus, qui eum fugiat, nulla malitia, quam ipse non penitus perspiciat, singulorum hominum mores, agendique modum ita penetrando, ut

a Tacit. lib. 14. Annal. *b* Idem lib. 4. Annal. *c* Idem lib. 1. Histor. d *Egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur.* Idem lib. 2. Hist.

ut abſque deceptionis periculo iis imperet. Atque in hoc ſenſu admitti poſſet eorum ſententia, *a* qui *eo munitiores Reges cenſent, quo illis, quibus imperitant, nequiores fuère.* Iſta enim nequitia quod ad cognitionem malitiæ attinet, valde expedit, ut caſtigare ſcelera, & ſimul etiam humanæ fragilitatis aliquã habere rationem rectè quis noverit. Dura nimium eſt, & periculoſa pro regimine ſevera virtus abſque iſta notitia. Ex quo porrò fit, ut magis conveniant Principi virtutes heroicæ imperii propriæ, non illæ monaſticæ, & ſolitariȩ, quæ meticuloſum illũ reddunt, tardum ac difficilem in ſtatuendo, ab humana converſatione alienum, magisque attentum ad perfectionem ſuam privatam & propriam quàm ad gubernationem communem & publicam. Maxima virtutis perfectio in eo poſita eſt, ut ſatisfaciat obligationibus principis, quibus à Deo obſtrictus fuit.

5. Nec voluit ſolùm Machiavellus, ut Princeps temporibus certis virtutes fingeret; ſed Politicam etiam ipſi malitiæ ſuperſtruere conatus eſt, commonſtrando quomodo hujus beneficio ad ſupremum gradum illa poſſet evehi, & diſertè aſſerendo, ideo peſſum ire homines, quod mali eſſe neſcirent, perinde quaſi certa ea de re haberi poſſet ſcientia. Doctrina hæc non paucos Principes Tyrannos effecit, & egit præcipites. Non ita eſt, non ideo pereunt homines, quòd mali eſſe ignorent; ſed quia flagitia ipſa tueri ſeſe in longum nequeunt: nulla enim tam aſtuta, & prudens eſt malitia, quȩ ſatis cavere ſibi poſſit, quin ſuiſmet artibus tandem irretiatur. Quȩ ſcientia erudire ſatis poterit, ut judicium in delictis ſervet integrum & incorruptum, quem ſuorummet maleficiorum conſcientia ſtimulat, quȩ etſi in nobis ſit, ſine nobis tamen operatur, impulſa vi quadã interiore divina; cùm arbitra ſit, & carnifex actionum noſtrarum, cujus tyrannidem Nero quondam expertus fuit, poſtquam Matrem tolli juſſiſſet è medio: nam b *ſceleris demum intellectâ magnitudine,* re-

a Saluſt. *b* Tac. lib. 4. Annal.

reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam. Hæret nonnunquam animus maximè generosus, & consilio destituitur ad scelerùm conspectum. Ita Sejano evenit, cùm Tiberii familiam cogitaret extinguere: nam a *magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.* b *Apprehendit* nimirum Deus *sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dißipat.* Vitium ignorantia est, prudentiæ opposita; violentia est, quæ suam ipsius ruinam molitur assiduè. Periculosa fabrica est, quæ mox in illius cervicem corruit, à quo constructa fuit. Nullum tantum est judicium, quod sufficiat ad tyrannides minores aliis majoribus corrigendas: & quousque moles ista assurget, ut homines ferendo sint? Illud ipsum exemplum Ioannis Pagoli Tyranii Perusiæ, quo Machiavellus utitur ad stabiliendam suam doctrinam, abundè satis edocere potuisset, quàm periculi plenum sit, per istiusmodi incedere præcipitia, cùm elusa tandem ejus malitia, procurata etiam morte Iulii Secundi Pontificis, ad exitum perduci nequaquam potuerit. Idem quoque Duci Valentino accidit, quem velut Ideam aliis proponit Principibus: is enim, ut ab obitu Papæ Alexandri Sexti rebus suis securiùs prospiceret, Cardinalibus factionis contrariæ venenum propinavit; sed permutatis per errorem lagenis, ipse & Alexander venenum hauserunt, quo Pontifex extinctus est subito; Valentinus verò ita correptus, ut ob corporis imbecillitatem electioni interesse non potuerit (quem casum tanta illius astutia non præverterat: quo porrò factum, ut quem ipse vellet, Pontifex minimè fieret, atque una perderet ferè omnia, quæ in Romania violenter occuparat. Non sinit utique providentia divina, ut Tyrannorum artes suis multùm prosint c auctoribus

a Idem l.4. Annal. *b* Iob.5.13. c *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cæperant.* Iob. 5. 12.

ribus. Habet hoc ſola virtus,ut Deum cœptis noſtris propitium reddat,non malitia. Si quando Tyrannus aliquis in uſurpatione violenta diutiùs perſtitit, id à magna aliqua profectum fuit virtute, aut excellentia naturali, quæ vitia occuluit, & voluntatum ſtudia ei paravit apud ſubditos; malitia tamen iſtud tyrannicis aſſcribit artificiis, & ex iſtiuſmodi exemplis impias quaſdam & erroneas maximas Statûs eruit, quibus præcipitant Principes, & ruunt imperia. Præterquam, quod non omnes imperent, qui ſceptrum in manu geſtant, aut coronam in capite, eò quod juſtitia divina, relicto iis regno, imperium tamen iiſdem eripiat, permittendo, ut è Dominis mancipia fiant paſſionum ſuarum ac Miniſtrorum, atque ab eventibus minùs proſperis, & ſeditionibus opprimantur. Quomodo in Saüle completum fuit, quod Samuel illi dixerat; non manſurum ſcilicet eum Regem, in pœnam, quod Deo fuiſſet *a* inobediens: tametſi enim Rex viveret, & moreretur, ex eô tamen tempore regnum ipſius mera fuit ſervitus.

a *Pro eo, quod abjeciſti ſermonem Domini, abjecit te Dominus, ne ſcis Rex.* 1. Reg. 15. 23.

SYM-

SYMBOLUM XIX.

IN ludis Vulcani & Promethei diversi certis constituti locis in hunc sese modum exercebant: prodibat primus accensam facem manu præferens, quam deinde porrigebat secundo, tum iste tertio, & sic deinceps de manu in manum. Unde natum pro-

ver-

verbium: *Cursu lampada trado*; de iis dici solitum, quæ tanquam per successionem ab uno ad alios transeunt, quo sensu Lucretius cecinit.

Et quasi cursores vitai lampada trado.

Quod à Platone mutuatus cùm suadendo hominibus naturæ propagationem: eam necessariam esse ait, a *ut vitam, quam ipsi à majoribus accepissent, vicissim quasi tædam ardentem, posteris tradant.* Ecquid aliud est sceptrum regium, quàm ejusmodi facula; quæ ab uno Successore transit ad alium? Quid ergo majestas sibi sumit in hâc sua eminentiâ tam brevi, & ad solum usum concessâ? Multa Principi cum hominibus aliis communia sunt, una sola res eaque accidentalis eundem differre facit. Et propter illa quidem animum non demittit; ob hoc tamen solum & unicum superbè sese effert supra alios. Meminerit, hominem esse se, & hominibus imperare. Perpendat diligenter, se amplissimum hoc Mundi theatrum subire, ut Principis personam sustineat decedenti verò de vita alium deinde cum eadem successurum purpura, quam ipse deposuerit; de utroque demum solam hanc superfuturam memoriam, quod fuerint. Illud denique sciat, ne hanc quidem purpuram, qua amicitur, suam esse, sed Reipublicæ, quæ non nisi usum ei indulget, ut capitis tantisper fungatur officio, & boni publici conservationi, incremento & prosperitati consulat, ut alibi expendimus.

§. Vbi igitur in vitæ hujus stadio decurrere semel Princeps cœperit, tæda ardente sui Status instructus, non id solùm agat, ut cursum istum producat longiùs: jam enim terminum præfinitum habet, quem transgredi non licebit; & quis novit, num fortè ab eò jam absit proximè, cùm illa cuiq; etiam levissimo vento sit exposita. b Tegula una eam Regi Henrico I. extorsit è manibus, nondum nato annos quatuordecim: unus item ex equo lapsus, inter ipsa nuptiarum tripudia, Principem Joannē Re-

 gum

a Plato. b Mar. hist. Hisp. lib. 12. cap. 6.

gum Catholicorum filium prohibuit, quò minùs eam prehendere potuerit.

§. Ponderet prætereà Princeps habilitatem suæ manus: occasionem & jus, ne plures temerè faces suscipere audeat, quàm aut successio, aut electio legitima illi concesserint. Si considerasset istud cum animo suo Fridericus Comes Palatinus, nunquam Electorali dignitate, nunquam provinciis suis ac honoribus tam infeliciter excidisset, propter ambitionem Coronæ Bohemicæ. Et sanè longè meliùs suum confecisset curriculum Rex Carolus Neapolitanus si regni sui contentus face, non in Hungariam etiam manum adjicere attentasset, ubi idcirco veneno interiit.

§. Nemini alteri eam facile committat Princeps, neque sinat, ut quis alius manum ei admoveat, cum autoritate nimiâ. Imperium enim societatem non patitur; *a* suo etiam patri Regi Alphonso Sapienti tædam hanc è manibus eripere conatus est Infans Sanctius, eâ potestate & dominatione, quam ab ipso acceperat. Nec infanti Lusitano defuêre rationes apparentes, cur idem contra Parentem, Regem Dionysium moliretur.

§. Istæ regnorum faces malis artibus accensæ citò plerumque extinguuntur: b *nam nulla quæsita scelere potentia est diuturna*. *c* Garsias Rex Patrem suum Alphonsum Magnum coëgit, ut regno se abdicaret, sed ultra triennium Coronâ sic partâ ei frui non licuit. Froila Secundus non nisi menses quatuordecim regnum obtinuit, quod vi magis, quàm electione fuerat adeptus. Consilia violenta non semper optatum sortiuntur exitum. *d* Navarræ coronam certò jam ad se perventuram hæreditate sperabat Ramon, si fratrem suum Sanctium tolleret de medio; at Respublica sceptrum ei committere noluit, qui facinus tam atrox animo concepisset, adeóque Sanctio Regi Aragoniæ ejus patrueli illud obtulit.

§. Ne

a Idem Hist. Hisp. lib. 14 cap. 5. *b* Curtius *c* Mar. hist. Hisp. lib. 7. c. 20. *d* idem hist. Hisp. lib. 7. c. 2.

§. Ne temerè facem isthanc è manibus dimittat Princeps, quo ad vivit, ne si facti illum pœnituerit postea, ei forte accidat, *a* quod Regi Alphonso hujus nominis Quarto; qui posteaquam Regnum in fratrem suum Ramirum semel resignasset, recuperare deinde nunquam potuit, quantumvis vellet. Ambitio, dum in possessione est, justitiæ non paret: semper enim rationes in promptu habet, & caussas, quibus se tueatur. Et quem non moveat discrimen, quod inter imperandum, & obediendum interest?

§. Tametsi verò istæ regnorum faces communiter à parentibus ad liberos trascant, illud tamen Reges semper meminerint, à Deo se accepisse, eidemque suo tempore restituere debere, ut nôrint, cui acceptas eas referre debeant, & quàm stricta de iis reddenda sit ratio. Ita fecit Rex Ferdinandus, cognomento Magnus, qui sub extremum vitæ spiritum, sic Deum fertur allocutus: b *Tua, Domine, est potestas, tuum est imperium. Tu supremus es Dominus super omnes Reges, & omnia tua subsunt providentia. Regnum, quod de manu tua accepi, tibi restituo.* Totidem penè verbis, in eodem mortis articulo, usus est alius Rex Ferdinandus, quem Sanctum cognominamus.

§. Illustre sanè, sed laboris plenum vitæ curriculum cælum ipsum descripsit Serenitati Vestræ, conficiendum non cum unâ solùm, sed pluribus variorum regnorum facibus, quæ Soli per omnia similes (hoc uno excepto, quòd hic sese per intervalla subducat oculis) ab oriente usque in occidentem suam longè lateque diffundunt lucem. Sævissimi turbines erumpentes undique eas moliuntur extinguere: verùm cùm Deus (sic Isaïas *c* videtur vaticinatus) easdem eô fine incenderit, ut anteeant vexillum crucis, & gentilitatem illuminent in sacris

a Mar. hist Hisp. lib.8. c.5. *b* idem hist. Hisp. l.9. c.6. c *Ecce, dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* If.49.6.

Ecclesiæ altaribus, sperari meritò poterit, quòd hujus ad instar etiam illæ lucebunt; præsertim, si magis magisque eas inflammarit Serenitatis Vestræ religiosa fides, & pius zelus, rectà sursum erectas semper tenendo, ut flamma tantò clarior puriorque ad cælum, quò natura sua nititur, possit contendere: nam qui obliquè eas inflexerit, in caussa erit, cur illæ ipsæ flammæ eas sensim depascent; quòd si cælo ita obverterit, ut terram solùm spectent, mox extinguentur penitùs: eadem enim materia, quæ pastum aliàs datura erat, interitum iis adferet. Enitatur itaque sedulò Serenitas Vestra, ut cum his facibus vitæ suæ curriculum gloriosè decurrat, easque adhucdum lucentes suo aliquando Successori porrigat, nec solùm quales eas accepit primùm, sed potius novis auctas & collustratas radiis: solet enim Deus regna Regemque; cum primùm Reipublicæ suscipiunt gubernacula, velut ad trutinam expendere, ut tantò accuratiorem ab iis rationem posteà repetat, quomodo *a* Regi Balthasari factum. Et si Otho *b* obstrictum se credidit, ut Imperium, sicut à Majoribus acceperat, sic posteris traderet, profectò non minorem etiam obligationem à gloriosis suis Antecessoribus ad se derivatam Serenitas Vestra agnoscat necesse est. Ita illas tradidit Carolus V. Imperator, dum eas adhuc superstes Philippo II. Filio suo detulit. Et tametsi nonnullorum acciderit malitia, quòd finem curriculi sui expectare noluerit, ne fortè venti contrarii quos jam tum adversa Foruna concitârat eas aut omnino extinguerent, aut saltem obscurarent; uti fecisse memorant Alphonsum II. Regem Neapolitanum qui cùm Regi Franciæ Carolo VIII. resistendo non esset, *c* Coronam in Filium suum Ferdinandum Calabriæ Ducem

a *Appensus es in staterâ, & inventus es minus habens.* Dan. 5.27. b *Urbis nostræ institutum, & a Regibus usque ad Principes continuum, & immortale sicut a Majoribus accepimus sic posteris tradamus.* Tac. l. 1. Histor. c Mar. hist. Hisp. lib. 26. c. 8.

cem transtulit: illud tamen certum, voluisse ipsum tempori eam Deo restituere, seseque ad aliam disponere coronam, non temporariam, sed æternam, quâ semel obtentâ frui licet securo ab omni metu, ne ad alia capita transeat.

SYMBOLVM XX.

INter solennes nuptiarum rituus apud Athenienses puerulus aliquis Sponsum anteibat, spinosis redimitus foliis, & panem in canistro manu præferens: Symbolum, quo innuebant, opinor, matrimonium non solius voluptatis gratia, sed ad curas etiam & ad labores à naturâ institutum esse. Eodem (si in Emblematibus figuris humanis esse locus) eum quoque possemus adumbrare, qui nascitur, ut aliis imperet. Nam quibus curarum spinis non circumdatur, qui status suos in justitiâ, in pace, in rerum ubertate tueri satagit? quas non experitur *a* difficultates, quibus non sese periculis objicit, qui imperium tenet in alios? Illius labores, populi quies sint oportet; pericula illius, hujus securitas; illius vigiliæ, hujus somnus. Veruntamen idem illud oculis hic subjicere placuit sub specie elegantis coronæ quidem & aspectu jucundæ, sed spinis refertæ, cum adjecto lemmate è versibus Senecæ Poëtæ Tragici:

—— b *O fallax bonum!*

Quantum malum fronte, quam blandâ te is!

Ecquis intendens oculos in uniones illos, & coronæ adamantes, in tam bellos flores, qui undique eam ambiunt, non illicò sibi persuaserit, pulchrius longè & amœnius fore, quod intùs latet abditum; & tamen merissimæ spinæ sunt, quæ assiduè tempora, pectusque lancinant. Nullus est in coronâ unio, qui sudor non sit. Rubinus nullus, qui non sit sanguis. Nullus Adamas, qui non sit quodammodo terebra. Tota denique nihil aliud est, quàm circumferentia absque quietis centro, Symbolum perpetui curarum motus. *c* Atque hæc caussa fuit, cur antiquiores quidam Reges coronâ navis speciem referente, uti fuerint soliti, ad repræsentandam scilicet illius inconstantiam, inquietudines & pericula. Probè hoc ille perspectum habuit, qui ultrò sibi à nescio quo, oblatam coronam humi depo∫uit,

a *Quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi onus!* Tac. 1. Annal. *b* Seneca. *c* Strab.

depoſuit, his uſus verbis: a *Tollat, qui te non noverit.* Coronarum loco primùm faſciis b utebantur, non in ſignum Majeſtatis, ſed ut caput firmarent. Uſque adeò graves ſunt capitis coronati curæ, ut anticipato etiam munimine opus habeat: nec enim regnare aliud eſſe dixero, quàm tria perpetua ſuſpiria, conſervandi nimirum, acquirendi, & amittendi. Idcirco & Marcus Antonius Imperator ajebat, *Regnum grandiſſimam eſſe moleſtiam.* Ad labores nati ſunt Principes, æquum igitur, ut ad iſtos ſe parent. Apud Perſiæ Reges in more erat poſitum, ut cubicularius, qui eos manè excitaret è ſomno, altùm eis ſic inclamaret: c *Rex ſurge, ad tractanda Regni negotia.* Non ferrent hoc noſtro tempore quidam Principes excitatorem tam moleſtum: *multi enim hæc principatus præmia putant, quorum libido ac voluptas penes ipſos ſit; rubor ac dedecus penes alios.* Quòd Principes nonnulli à ſuo turpiter deſciſcant officio, ideo ferè accidit, quòd (ut alibi dicemus) regnum pro hæreditate & poſſeſſione habeant proprietariâ, qua pro libitu iis uti liceat, exiſtimentque ſuam præ aliis excellentiam & ſupremam poteſtatem nullis ſubjectam eſſe legibus, ſed liberam omnino, quantum ad voluntatis appetitiones attinet, cumque adulatio optimè nôrit, quò illa inclinatione propendeat, facilè eis deinde perſuadet, abſque libertate iſta & vivendi licentia Principatum non niſi duriſſimam fore ſervitutem, magiſque infelicem, quàm infimam etiam ſubditorum conditionem: quo fit, ut dum deliciis & voluptatibus ſeſe totos dedunt, flacceſcant vires & ingenium, ipſique ad gubernationem proſus fiant inidonei.

5. Hinc eſſe reor, quòd ex tanto Principum numero oppidò pauci boni evadant Reipub. moderatores. Non quòd à naturæ donis inſtructi non ſint: nam in his excellere ſolent potiùs præ aliis, utpote qui è ſanguine meliùs enutrito deſcendunt; ſed quia

a Valer. Max. b *Ponite cidarim mundam ſuper caput ejus.* Zach. 3. 5. c Tacit. lib. 1. Hiſtor.

in otio & delitiis, quibus circumfluunt, illa neque exercent, neque id permittunt aulici; qui faciliùs suam fabricantur fortunam apud Principem rerum suarum negligentem, quàm attentum ad omnia. Remedium adversus isthæc incommoda in duobus potissimùm consistit. Primum est, ut Princeps à primis pueritiæ annis, simul ac rationis usus aliquis in eo emicuerit, negotiis tractandis sensim assuescat, etiam ante prædecessoris obitum, uti Deus fecit cum Iosue; & si forte in iis, quæ gratiæ sunt, istud fieri minùs expediat, ob rationes infra in Emblemate penultimo a me commemorandas, in aliis tamen sit, ut oculos priùs ad gubernationem, quàm ad vitia aperiat; quæ caussa quondam fuit Senatui Romano, cur & juventutem consultationibus suis interesse vellent. Hujus exercitii beneficio, tametsi multi Pontificum nepotes admodùm juvenes ad gubernationem Pontificiam admoveantur, intra paucos tamen annos plurimum usu proficiunt. Alterum est, ut qui circa Principem sunt inanes quasdam persuasiones ei ex animo eximant, eumque sic instruant, ut sciat, communem omnium consensionem esse, quæ coronæ auctoritatem, & potestatem sceptro tribuat; Natura enim Reges non fecit. Norit item, purpuram regiam sanguinis esse symbolum, quem pro populi salute, si opus foret fundere *a* oporteret; non ideò concessam, ut ea scelerum tineis nutrimentum præbeat. Doceant, inquam, Principem, *generari & nasci à Principibus, fortuitum* esse: solam *b* *virtutem proprium hominis bonum.* Rectorem eum esse, non dominatorem, subditos cives, non mancipia. Quod documentum Claudius *c* Imperator Persarum Regi Meherdati dedit. Persua-

a *Consulares fasces, prætextam, curulemque sellam nihil aliud, quam pompam funeris putent: claris insignibus velut infulis velatos ad mortem destinari.* Liv. lib. 2. Hist. *b* Tac. lib. 1. hist. idem lib. 1. 4. hist. *c Ut non dominatorem, & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* idem lib. 12. Annal.

persuadeant Principi, sic illi agendum cum iis, quibus imperat, ac ipse secum agi cuperet, si subditus foret; quomodo Galba *a* Pisonem instruxit, cùm ipsum adoptaret in filium. Nemo in Principem electus fuit, ut caput aliorum esset duntaxat, sed ut pro tali agnitus omnium commodis inserviret. Perpendens illud cum animo suo Rex Antigonus filium suum monuit, ne abuteretur potestate, néve sese nimium efferret, aut subditos tractaret malè, sic eum affatus: *An ignoras, fili mi, nostrum Regnum nobilem esse servitutem?* Eodem pertinet, quod mulier illa Rudolpho Imperatori excusanti sese aliquando, quòd nunc aures ei vacuas dare non posset, respondit. *Quin ergo*, inquiens, *imperare desinis?* Subditi non propter Regem nati sunt, sed Rex subditorum gratiâ. Nimis etiam iis acerbum foret, omnem suam Regi libertatem vendidisse, nisi vicissim de eodem justitiam & tutelam sibi polliceri possent, quæ caussa iis fuit, cur imperio ejus sese ultro subjicerent. Propriis suis coronati clypeis in circuli formam elaboratis Romani triumphabant, unde introducta diademata Sanctorum, qui contra communem humani generis hostem insigni victoriâ *b* potiti essent. Non meretur coronam Princeps, nisi pariter subditorum illa clypeus sit, qui Fortunæ sævientis impetus excipiat. Regnare officium est potiùs, quàm dignitas. Imperium quoddam *c* paternum in filios; quòd si subditi affectum illum paternum & sollicitudinem non experiantur in Principe, nec amorem, nec obedientiam filialem ei deferent. Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, imperium non aliter atque officium habuit, quod positum esset in subditis tuendis, in administrandâ justitiâ, in

H 5 vitiis

a *Cogitare, quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.* idem lib. I. Hist. b *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Psal. 5. 13. c *Vt enim gubernatio patrisfamilias est regia quædam potestas domi: ita regia potestas est civitatis & gentis unius, aut plurium quasi domestica quædam gubernatio.* Arist. lib. 3. Pol. c. 11.

vitiis caſtigandis, & remunerandis virtutibus, in procurando deniq; regni ſui incremento; ita ut pro majori ejus bono nulli parcendum labori exiſtimaret; nec aliter reipsâ fecit. Principes montium conſimiles ſunt (ut alibi dicimus) non tam, quòd cæli favoribus propiores ſint, quàm quòd omnes temporum injurias ipſi excipiant: veluti depoſitarii quidam pruinæ & nivium, quæ colliquefactæ deinde defluant ab iiſdem ad moderandam æſtivo tempore agrorum ſitim, & valles irrigandas; atque ut evecti altiùs corporibus ſuis umbram faciant aliis, & à ſolis ardoribus *a* eos tueantur. Ideo ſacrę paginæ Principes Gigantes *b* vocant: grandiori enim ſtaturâ opus habent, quos natura in lucem edidit, ut gubernandi onus humeris ſuis ſuſtineant. Gigantes ſunt, ut labores ferant, & gemant (quemadmodum Iobus *c* loquitur) ſub aquis, quibus *d* populi & gentes ſignificari ſolent; anguli denique *e* ſunt, quibus Reipub. ędificium innititur. Princeps, qui natum ſe non credit, ut idem præſtet ſubditis, neq; ſe parat ad tolerandas pro eorum commodo temporum injurias, montis dignitatem exuat, & vallem potiùs pręoptet agere; ſi tamen ad otium privatum aſpirare ei liceat, quem cælum ipſum ad aliorum gubernationem jam ſemel deſtinavit. Wambæ electo in Regem, & coronam recuſanti è Gothis Proceribus Dux quidam gladio diſtricto, ni morem gereret, minitari cœpit: *f* *An unus* inquiens, *totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communem omnium ſalutem poſthabeas?* Eâdem de cauſsâ nec Regi Joanni Secundo in Parlamento Caracenſi permiſ-

ſum

a *Quia factus eſt fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, umbraculum ab æſtu.* Iſ. 25. 4.
b *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. Iſti ſunt potentes à ſæculo, viri famoſi.* Gen. 6 4. c *Ecce gigantes gemunt ſub aquis.* Job. 26. 5. d *Aquæ, quas vidiſti, ubi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes, & linguæ.* Apoc. 17. 15. e *Applicate huc univerſos angulos populi.* 1. Reg. 14. 38. *f* Mar. hiſt. Hiſp. lib. 6. c. 12.

ſum fuit, ut regnum Filio Henrico transſcriberet: quia nimirum hic admodum erat juvenis; ille vero eâ adhuc corporis conſtitutione, ut præeſſe porrò cum laude poſſet. E quibus liquido apparet, Principes eſſe partem Reipublicæ, & certo quodam modo ei ſubordinari, tanquam inſtrumenta ad ejus conſervationem neceſſaria, ita ut bona malaque eorundem ad Rempublicam pertineant; quemadmodum Tiberius *a* ad filios ſuos ajebat. Qui Davidem poſcebant Regem, ſic illi acclamabant: *b* *Ecce nos os tuum, & caro tua ſumus*; ut ſignificarent, ipſum eſſe, qui viribus ſuis ſuſtentare eos debeat, omneſque eorum dolores ac labores in ſemetipſo quodammodo experiri.

§. Porrò Principem à puero ſic informare oportet, ut dominationis equum, dum tener eſt, domare diſcat ac regere: nam ſi ad ſolius arbitrii libitum enutrire eum voluerit, unà cum ipſo præceps ruet. Rationis fræno hic opus eſt, habenis ſcientiæ politicæ, virgâ juſtitiæ, & calcaribus fortis generoſique animi; opus, inquam, ut Princeps prudentiæ ſtapedibus firmus ſemper inſiſtait. Non quicquid ei in mentem venerit, faciendum eſt illicò, ſed quod honeſtum eſt ſolùm, ne forte pietatem lædat, aut exiſtimationem, aut verecundiam, aut contra bonos mores *c* committat aliquid. Ne exiſtiment Principes, poteſtatem ſuam omnino abſolutam eſſe, ſed obſtrictam bono publico, & communi Statûs utilitati: non immenſam, ſed certis arctatam finibus, & multis caſibus expoſitam. Inſignem apparatum navalem Regis Philippi Secundi adverſus Angliam unicus ventus diſſipavit.

§. Nôrit prætereà Princeps autoritatem ſuam ita ſu-

a *Ita nati eſtis, ut bona malaque veſtra ad Rempublicam pertineant.* Tacit. lib. 4. Annal. *b* 2. Reg. 5. 1. c *Facta, quæ lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos credendum eſt.* lib. 15. ff. de condit. inſt.

ſupremam non eſſe, quin aliquid illius in ipſis remanſerit ſubditis, quod aut ab initio ii ſibi reſervârunt, aut iiſdem conceſſit poſtea ratio ipſa naturalis. ad defenſionem & conſervationem propriam contra Principem palàm injuſtum, aut tyrannum. Principibus bonis non omnino diſplicet libertas aliqua in ſubditis. Tyrannorum *a* eſt abſolutè dominari velle. A moderatâ ſubditorum libertate ſalus imperii & conſervatio dependet. Non magis ſecurus eſt Princeps ille, qui potentior, ſed qui majori cum ratione potentior eſt. Nec minùs ſupremam obtinet poteſtatem, qui ſubditorum jura tuetur ac privilegia, quę juſto titulo poſſident. Prudentię potiùs eſt ſinere, ut iis frui & gaudere poſſint liberè: nunquam enim ea Principis auctoritati derogant, niſi aut honorem ſuum iis lædi putet, aut ea omnino tollere cogitet. Satis illi ſit Coronam ſuam eâdem tueri poteſtate, quâ Majores ipſius fecerant. Hoc ipſum fortè Deus per Ezechielem Principes monere voluit (tametſi in alio ſenſu) cùm ei dixit: b *Corona tua circumligata ſit tibi*; ſi quis eam laxet nimiùm, ei de capite facilè decidet.

a *Quomodo peßimis Imperatoribus ſine ſine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* Tac. l. 4. Annal. *b* Ezech. 24. 17.

SYM-

SYMBOLVM XXI.

E Iustitiæ centro Coronæ circumferentia ducitur. Neutiquam hâc opus foret, si absque illa vivere liceret.

Hac vna Reges olim sunt fine creati,
Dicere jus populis, injustaque tollere facta.

a *Vetustißimi mortalium, nullâ adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœnæ & coërcitionibus agebant; neque præmiis opus erat, cùm honesta suopte ingenio peterentur. & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.* Attamen crevit paulatim cum mundi ætate Malitia, & cautiorem virtutem reddidit, quæ sincera aliàs, & ab omni sollicitudine libera in terris morabatur, *Postquam nimirum exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat, provenêre dominationes.* Nam prudentia urgente necessitate, & naturali suadente lumine homines in civilem coëgit societatem, ubi & virtutes exercerent, ad quas ipsa impellit ratio, & uterentur voce articulatâ, quam Natura iis largita fuerat, ut sensa mentis & consilia invicem verbis explicando, alter alterum b instrueret, juvaret, defenderet.

Constitutâ itaque civili istâ Societate, simul communi & tacita omnium consensione, in tota illa Naturæ lumine illustrata, exorta est Potestas quædam altior ad partium conservationem necessaria, quæ nimirùm sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decernendo in justitiâ, & pace omnes tueretur: quia tamen Potestas ista per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio; quia item necesse erat, ut alius imperaret, obediret alius, ultrò sese ipsi ea abdicârunt, in unum aliquem, aut paucos, aut etiam plures eam transferentes, quæ sunt tria illa Reipublicæ genera, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Et prima omnium quidem fuit Monarchia: nam initiò in suis quique familiis; deinde apud universum aliquem populum eum sibi homines præficiebant, qui aliis in virtute & probitate excelleret, cujus dextram (crescente paulatim auctoritate) sceptro honorarunt; & frontem diademate, in signum eminentiæ, & supremæ in alios pote-

a Tacit. l. 3. Ann. b *Sermo verò datus est homini ad utile, & inutile, ac proinde justum & injustum declarandum.* Arist. l. 1. Pol. c. 2.

potestatis quam in ipsum contulerant, quæque in justitia potissimùm consisteret, qua mediante populum sibi subjectum in pace tueretur, ac conservaret. a *Vbi* enim *leges non tenent imperium, nulla est Respublica*, & cessat omne Regis officium, quemadmodum in b Castellana Provincia accidit. quæ propter injustitias Ordonii & Froilæ exactis Regibus, per Iudices deinde gubernata fuit.

§. Justitia isthæc sola lege Naturali, absque insigni Reipublicæ periculo, rectè administrari non posset: cùm enim illa sit *constans & perpetua voluntas suum cuique* c *jus tribuendi*, multis exposita foret periculis, si ab opinione & judicio Principis dependeret, & scripta non esset. Neque sola ratio naturalis (quantumvis ab affectibus & passionibus libera) sufficeret ad rectè semper judicandum in tantâ casuum varietate, qui passim incidunt; atque adeò necessum fuit, ut longo rerum usu atque experientiâ certis quibusdam legibus tam pœnalibus, quàm distributivis sese armarent Respublicæ. Illis quidem ad castiganda delicta; his verò ad suum cuique tribuendum. Pœnales leges adumbrantur per gladium, justitiç Symbolum, id quod Trajanus significare voluit, cùm strictum aliquando ensem Præfecto Prætorio in conspectu omnium porrigeret, dicerétque d *Accipe ferrum hoc, & si quidem rectè imperium gessero, pro me; sin aliter, contra me hoc utere.* Æqualis illi utrinque acies est tam pro divite, quàm egeno. Non ex unâ parte obtusus, acutus ex alterâ, ut uni parcat, & lædat alterum. Leges verò distributivæ denotantur per regulam seu amussim, quæ promiscuè actiones omnium & jura e dimetitur. Ad hanc justitiæ regulam res omnes dirigere oportet, non contra Regulam rebus accommodare, quemadmodum regula Lesbia, quòd è plumbo esset, inflexa facilè omnibus lapidum figuris sese aptabat. Utrisque legibus spiritum

a idem Polit. l. 4. c. 4. b Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 3. c *Iustitia enim perpetua est, & immortalis*. Sap. 1. 15 d Nic. Call. l. 3. Ec. hist. c. 23. e *Legẽ scimus justi, injustiq; regulã esse*. Sen.

ritum atque vigorem Princeps tribuere debet. Rex Alphonsus Sapiens dicere solebat, Regem cor & animam esse Reipublicæ: a *Ca asi como yaze el alma en el coraçon del Ome, e por ella bive el cuerpo, e se mantiene; asi en el Rey yaze la justicia, que es vida, e mantenimiento del pueblo, i de su Señorio.* b Et alibi ait, Regem idem esse ac Regulam, cujus hanc adfert rationem: *Ca asi como por ella se conozen todas las torturas, e se enderezan, asi por el Rey son conocidos los yerros, e emendados.* Rex & Lex non nisi unicâ discrepant litera. Et quid aliud Rex, quàm Lex c loquens? quid Lex aliud, quàm mutus Rex? Et ita quidem Rex, ut sola esset dominatura, si ipsa sese explicare posset. Prudentia politica divisit quodammodo Principum potestatem, & tametsi in personis ipsis maneat integra, ex parte tamen eam subtiliter in chartam transtulit, & scriptam reliquit, atque oculis omnium expositam Majestatem, pro justitiæ exercitio, ut anticipatis hac ratione per leges, ante ipsos etiam casus, æquitate & castigatione, sententiæ non asscriberentur arbitrio, aut passioni & commodo Principis, neve is in odium offensionemque subditorum incurreret. Lex rigoris excusatio est, elevatio gratiæ, invisibile Principis brachium, quo Reipublicæ habenas moderatur. Nec alia via melior ad conciliandam auctoritatem, & subditos ad officium cogendos. Quare à legum præscripto non recedendum, d *neque utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quòd si via e facti procedat Princeps, vim suam ac robur perdunt leges. Culpa f pro innocentia habetur, & justitia g pro tyrannide; immò Principis potestas haud parum imminuitur: plus enim semper cum lege, quàm absque illa effi-

cere

a Lib. 5. tt. 1. p. 2. b Lib. 6. tit. 1. p. 2. c *Verè dici potest Magistratum esse legem loquentem, legem autem mutum Magistratum.* Cic. de leg. d Tac. l. 3. Annal. e *Minui jura, quoties gliscat potestas.* Ibid. f *Inauditi, atque indefensi tanquam innocentes perierant.* Ibid. lib. 1. Hist. g *Opus justitiæ pax, & cultus justitiæ silentium & securitas usque in sempiternum.* Is. 32. 17.

cere poterit; Lex Principem constituit, tuetur, armat ac roborat. Nisi lex esset, nihil inter dominationem & subjectionem discriminis intercederet. Legibus, tanquam fundamentali petræ, non soli arbitrio vera innititur Politica. Regulæ sunt bonæ gubernationis, & viæ regiæ rationis Statûs. per eas, tanquam per certas quasdam lineas, Reip. navis secura navigat. Muri sunt Magistratûs: oculi & anima civitatis, vinculum populi, ac frænum (figura præsentis Emblematis) quod eum rigit *a* ac corrigit. Quin ipsa etiam tyrannis absque iis subsistere non potest.

Instabilitati voluntatis quæ tot affectibus & passionibus est obnoxia, immò per se cœca, rectè committi haud potuit justitiæ judicium; sed necessum fuit, ut certis quibusdam decretis & fixis statutis à ratione & prudentiâ profectis, quæ perinde omnes, & absq; discrimine obligarent, illa in officio contineretur. Tales sunt leges, quas pro casibus futuris præteritorum dictavit experientia; cúmq; ipsæ semet explicare nequeant, sed nuda corpora sint duntaxat, quæ vitam & intelligentiam mutuari debent à judicibus, quorum linguis loquuntur, aut calamis declarantur, & certis applicantur casibus (nam omnes universim comprehendere possibile non fuit) advertant sedulo Principes, quibusnam hominibus eas exponendas committant: neq; enim hoc aliud est, quàm vitam suam, & præcipua gubernandi instrumenta iis concredere; facta autem semel electione, prout oportet, exercitium & cursum justitiæ ordinarium ne impediant, sed Magistratui totum permittant. Etenim si Principes interpretari leges voluerint ultra id, quod aut Clementia sinit, aut Epiikia, totum ædificium politicum corruet, & quæ firmare illud & sustentare debuerant, riunam

a *Factæ sunt autem leges, ut earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia; & in ipsis improbis reformidato supplicio, refrænetur audacia, & nocendi facultas.* Isid. l. 2. etymol. L. legibus C. de leg

nam accersent potiùs. Neque enim tyrannis aliud est, quàm quædam legum oblivio & despicientia, dum Principes auctoritatem illârum sibi temerè arrogant. Hoc Roma olim deplorabat, tanquam potissimam servitutis suæ caussam, quòd nimirum *a* Augustus legum munia ad se traxisset, ut Imperium tyrannide premeret:

b *Postquam jura ferox in se communia Cæsar*
Transtulit, elapsi mores, desuetaque priscis
Actibus, in gremium pacis servile recessi.

Dum legibus Princeps os obstruit, malitiæ & vitiis illud laxat, ut Claudii *c* Imperatoris temporibus accidit.

§. Tametsi verò leges salus sint Rerumpublicarum, utpote quibus hæ fundari solent & conservari; grande tamen nonnunquam iis creant periculum, quando illæ aut à pietate & ratione deflectunt, aut justum excedunt numerum: nam dum nimiùm multiplicantur, pariunt confusionem, & oblivioni traduntur, aut certè si servari omnes nequeunt, abeunt in contemptum. d *Corruptissima Respublica, plurimæ leges.* Aliæ aliis adversantur, atque ansam præbent interpretationibus malitiosis, & opinionibus variis, unde lites oriuntur & dissensiones. Major populi pars in tribunalibus distinetur. Desunt homines pro colendis agris, pro officiis, pro militia. Pauculi probi multos improbos suis sustentant sumptibus, & mali quàm plurimi bonis dominantur. Fora sinus sunt piratarum, & tribunalia latronum nemora. Ii ipsi, qui custodes juris esse debuerant, durissima catena *e* servitutis sunt populo. Neque minùs gravantur Respublicæ nimiâ legum *f* copiâ, quàm

a *Insurgere paulatim, munia Senatûs; Magistratuum, legum in se trahere.* Tac.l.1. Annal. *b* Claud. c *Nam cuncta legum & Magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat.* *d* Tac.l.11. Annal. e *Deditque jura, queis pace & Principe uteremur: acriora ex eo vincula, inditi custodes*, id.l.3. Ann. f *Utque antehac flagitiis, ita nunc legibus laborabatur.* ibidem.

quàm ipsis vitiis. Qui multas condit leges, multos spargit murices, in quos omnes offendant. Ita Caligula, qui innocentiæ struebat insidias, varia sanciebat edicta, minuto scripta charactere, ut difficulter legi possent: & *a* Claudius die uno viginti publicabat, quibus populum sic obruebat, ut plus laboris esset ea memoriâ comprehendere, quam reipsâ dare effectui. Idcirco Aristoteles dicebat paucas leges sufficere, pro gravioribus casibus, reliquos judicio naturali relinquendos. Nullum damnum intestinum Reip. gravius, quàm nimia Legum multitudo. Hinc in gravissimorum delictorum pœnam Deus olim minitabatur *b* Israëli, quòd multiplices iis leges daturus esset. Cui bono ita facilè novas antiquis adjicere, si nullus sit casus, qui non evenerit aliàs; nec ullum incommodum, quod antè non expenderit, aut cui non paraverit remedium observatio diuturna, atque experientia? c *Super omnibus negotiis meliùs atque rectius olim provisum.* Quæcunque nunc remedia in Hispanâ arbitrium pro recèns inventis habet, omnia in antiquis regni Legibus reperientur. Harum custodia gratior erit populo, & minus odii conciliabit Principi, quàm aliarum novarum promulgatio. In illis conquiescit judicium; in his vacillat & fluctuat. In illis elucet cura; per has in discrimen venit existimatio. Illæ cum securitate innovantur; hæ sine periculo induci non possunt. Nova experiri remedia, est salutem, & vitam in discrimen abducere. Multæ herbæ antequam sciretur, quomodo præparandæ essent ad usum, venenum fuêre. Meliùs gubernatur respublica, quæ statas habet leges, etsi imperfectas, quàm illa, quæ frequenter easdem immutat. Vt significarent antiqui *d* Leges de-

a Tranch. in Claud. b *Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: factæ sunt ei aræ in delictum; scribam ei multiplices leges meas.* Os. 8. 11. *c* Tacit. lib. 14. Annal. d *Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus constitutiones publicæ inciduntur.* Plin. lib. 34. cap. 1.

debere esse perpetuas, tabulis æreis eas consignabant, & Deus insculpsit in *a* lapide æterno digito suo exaratas. Has ob caussas etiam Augustus sic Senatum hortatus est: b *Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate. Nam quæ in suo statu, eædemque manent, etsi deteriora sint, tamen utiliora sunt Reipublicæ his, quæ per innovationem, vel meliora inducuntur.* Nullum est regnum, quod Legibus sufficientibus instructum non sit: illud solùm cavendum, ne interpretationum varietas eas magis dubias reddat & obscuras, ac lites suscitet; cui rei ante omnia parandum remedium: id quod facilè fieret in Hispaniâ, si Rex aliquis, non minùs hoc nomine illius reparator, quàm Pelagius, controversias omnes ad breves contraheret terminos, & relicto jure civili Legibus patriis uteretur non minùs prudentibus & doctis, quàm justis. Illud est, quod Rex Reccesvinthus intendebat, cùm diceret in quâdam lege sui libri, quem *Fuerojuzgo* inscribit: c *E nin queremos, que de aqui adelante sean usadas las leyes Romanas, nin las estrañas.* Rex quoque Alphonsus Sapiens Iudicibus seriò præcepit: d *que los pleitos ante ellos los libren bien, e lealmente lo mas aina, e mejorque supieren, e por las leyes deste libro, e non por otras.* Idem postea confirmârunt Rex Ferdinandus & Joanna, *e* uti & Rex Alaricus, qui graves intentavit pœnas judicibus, si allegationes Legum Romanarum admitterent. Neque supremæ jurisdictioni parum derogat, alienis gubernari Legibus. Video duo contrà dici posse: unum est, cùm Leges istæ linguâ Castellanâ conscriptæ sint, fore ut Latina pessum iret, si Iurisprudentiæ professores in illis solis perdiscendis & explicandis omne ponerent studium. Præterquam quòd absque notitiâ juris civilis, unde istę trahunt originem, rectè intelligi

a *Deditque Dominus Moysi, completis hujuscemodo sermonibus, in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.* Exod. 31. 13. *b* Dion. l. 52. c l. 8. & 9. tt. 1. l. 2. For. *d* Lib. 6. tit. 4. p. 3. *e* l. 3. tt. 1. lib. 2. Recop.

intelligi nequeant. Alterum est, cùm in omnibus pene Europæ Nationibus commune sit jus civile, secundum quod caussæ decidi solent, & dijudicari in Parlamentis & Curiis exteris jura & controversiæ Principum, plurimùm proinde referre, si Viros habeant in dicto jure probè multumque exercitatos. Verùm istis incommodis facilè occurri poterit aliter, si nimirum aliquas juris civilis cathedras in universitatibus dotent & erigant, quemadmodum in hoc ipso genere fecit (tametsi aliis de caussis) Rex Ferdinandus Catholicus, sic inquiens: *Empero bien queremos, i suffrimos, que los libros de los derechos, que los sabios antiguos hizieron, que se lean en los estodios generales de nuestro Señorio, porque ai en ellos mucha sabiduria; i queremos dar lugar, que los nuestros Naturales sean sabidores, e sean porende mas honrados.* Quòd si tamen illud omnino fieri nequeat, duo memorati abusus corrigi sic poterunt: Primus quidem, hoc est, nimia illa librorum multitudo, qui in Hispaniam asportantur, simpliciter illud vetando; magis quippe est ad loculos emungendos, quàm ad doctrinam comparandam; neque Typographia aliud hodie sunt, ac nundinationes & mercaturæ. Varietate illâ confunduntur ingenia, intricatur judicium, & hæret dubium. Minus damni metuendum foret, si deficientibus Legibus scriptis pro controversiâ aliquâ decidendâ, Ratio ipsa naturalis tanquam lex viva præ oculis esset, quàm rimari justitiam in tam obscurâ nocte tot opinionum diversa sententium, pro utraque parte; unde fit, ut res plane arbitraria fiat; & corruptelis ac passioni locus sit. Alter abusus est litium prolatio, quas contrahere oportet; quomodo Mediolani fieri cupiebat Rex Philippus II. quando ea super re cum Senatu deliberationem instituit. Quo in negotio non communi solùm subditorum utilitati consulere voluit, sed etiam ut in statu illo, qui quasi propugnaculum est Monarchiæ totius, & theatrum Martis, pauciores rogati essent, quàm qui saga sumerent. Idem

conati

conati sunt Imperatores, Titus, & Vespasianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Lusitanus, & Rex Aragoniæ Jacobus Primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc institutũ ad effectum omnino perducere potuit, nec sperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quòd ad corrigenda tribunalia opus sit in consilium vocare ipsos judices, quorum interest semper, lites proferri longiùs, non secus ac militum, ut bella diutissimè durent. Sola necessitas Serenissimam Reginam Isabellam, *a* dum Hispali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio isto remedio uteretur: longas enim moras pertæsa, lites omnes coram opitulantibus doctissimis & expertis Viris, componebat, absque forensi strepitu, absque processuum & informationum accumulatione; feliciter sanè, ut experientia docuit. Magna cum prudentia Cantones Helveti Remp. suam moderantur, quia nulli inter eos Jureconsulti. Oretenus in consilio caussæ proponuntur: audiuntur testes, & absque ullius rei scriptione, præterquam sententiæ, mox deciduntur. Magis litiganti expedit cita condemnatio, quàm sententia etiam propitia, post longam multorum annorum contentionem. Qui hodie serit litem, palmam serit; quæ cùm fert fructum, pro alio fert. b *Non fuerint concordes unquam, aut inter amantes cives, ubi mutuæ multa lites judiciales sunt, sed ubi eæ brevissimæ & paucissimæ.* Minimùm ergo pauci sint Jureconsulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quieta esse poterit Respublica, in qua multi, ut vitam sustentent, lites excitant? Quam restitutionem sperare spoliatus poterit, si tam multi eum antè expolient? Et licèt omnes viri probi essent, non tamen ideo inter multos sincerior erit justitia, sicut nec semper unam infirmitatem feliciùs curant plures Medici. Nec è re boni publici est, ut cum jactura tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimia cum diligentia jura cujusque vocentur in examen, mediocris sufficit & moralis.

§. Nec

a Anton. Nebriss. dec. 1. lib. 7. c. 6. *b* Plato.

§. Nec minus detrimenti adfert multitudo sanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum vestium, & sumptus superfluos: nam plerumque ejusmodi edicta cum contemptu excipiuntur, & vix unquam executioni mandari possunt. Luna eadem, quæ ea sancit, vicissim abolet. Sibillarum responsa sunt in foliis arborum, ventis tradita. Inobedientia, si semel obtinuerit, magis *a* insolentem & securiorem luxum faciet. De Principis existimatione agitur, quando remedia, quæ ipse præscripsit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Austriacæ Ducis Parmensis, quia executio defuit, plurimùm de auctoritate ejus detraxêre in Provinciis Belgicis. Quare dubitari meritò posset, num tolerabilius malum sit luxus *b* moderatus, quàm prohibitio, cui nemo paret; aut num satiùs sit dissimulare c *potiùs præ valida & antiqua, quàm hoc assequi, ut palàm fiat, quibus flagitiis impares sint* Principes. *Si prohibita impunè transcenderis, neque metus ultrà, neque pudor est.* Si leges hasce & pragmaticas circa mores corrigendos in semetipso exprimeret Princeps, fieri fortasse posset, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, qua minor majorem, subditus Principem facilè æmulatur, plus efficeret, quàm ipse legum rigor, sine auctoritatis periculo Parsimoniam, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, solo suo exemplo introdxit Vespasianus *d* Imperator. Principem imitari servitus est, quam suaviorem reddit adulatio. Faciliùs Naturam in

a *Tot à Majoribus repertæ, tot quas Divus Augustus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ securiorem luxum fecêre.* Tacit. lib.3. Annal. b *Num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quam indecorum attrectare, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret.* ibid. lib. 3. Annal. c ibid. d *Sed præcipuus adstricti moris autor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victuque obsequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus, & metus.* ibidem. d Claud.

in ſuis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quàm Rempublicam à moribus ſui Principis deſciſcere. In hoc tanquam in ſpeculo actiones ſuas componit populus:

——— ———— Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus a
Humanos edicta valent, quàm vita Regentum.

§. Conſuetudines Leges ſunt, *b* non in chartâ ſcriptæ, ſed in animo, & memoriâ omnium, & tanto gratiores, quantò minùs mandata ſunt aliorum, ſed arbitrium potiùs ſpontaneum, & certa quædam libertatis ſpecies: atque adeò eadem communis conſenſio, quæ eas in Rempublicam introduxit primùm, & quaſi uſu ipſo præſcripſit, ut loquuntur, earundem eſt tenaciſſima; neque ullo modo cedit hic populus, quantumvis malæ ſint, & ideò immutari eas deceat; eò quòd plùs eâ in re communis valeat opinio, quâ, poſtquam ab Anteceſſoribus approbatæ ſemel fuerint, certò ſibi perſuadet, juſtas eas eſſe, & rationi conſentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipſa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ eſt tolerare eas, quàm penitus tollere. Ii Principum c *tutiſſime agunt, qui præſentibus moribus, legibuſque, etiam ſi deteriores ſint, minimùm variantes Rempublicam adminiſtrant.* Si tamen aut Virtuti aut Religioni adverſantur, magna cum dexteritate corrigere eas oportet, & ſenſim diſponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quòd conſuetudinem qua Clericis matrimonia permittebantur, abrogaſſet jam antè introductam à Witiza & Græcorum exemplo roboratam.

§. Si Reſpublica bene conſtituta non ſit, neque dociles aut diſciplinæ capaces animi, parum leges *d* proficient. Quo, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænã Leges eſſent meliores, reſpondit *Illa*

a Claud. *b* Claud. *c* Thucyd. d *Quid leges ſine moribus vanæ proficient?* S. Aug.

Illæ, quibus utitur populus. Medicinæ morbis incurabilibus adhibitæ, nihil quicquam prosunt.

§. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vita firmet ac roboret. a *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri*. Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

In commune jubes si quid, censesve tenendum.
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Autorem parere sibi. b

Leges, quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solùm, c sed *queis etiam Reges obtemperarent*: per illas controversię Principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio *d* refert Tacitus. *e Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundum illas vivimus*. Non obligat Principem vis legis præcisè, sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquã, si res permiserit, valde conveniat etiam Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysteriũ mandati illius, quo Deus quondã præcepit Ezechieli, ut volumen *f* comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò faciliùs istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in caussis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren. Vestræ

a l. 4. C. de Leg *b* Claud. *c* Tac. l. 3 Ann. d *Si quando cum privatis disceptaret forum & jus*. idem l 1. Ann. *e* l. 3. C. de test. f *Fili hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo sicut mel dulce*. Ez. 3. 1. & 3.

Pater coràm præsens adesset, & in Consilio regio singulorum exquirerentur suffragia in caussa aliqua ad Cameram pertinente, neque in Judicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum; neque in ipsius Majestate rectitudo animi, ad audiendum illos benignè & absque omni indignatione. Felix Respublica in qua caussæ a Principis deterioris conditionis sunt.

a *Quæ gloria tua est præcipua, sæpè vincitur Fiscus, cujus mala caussa nunquam est, nisi sub bono Principe.* Plin. in Pan.

S Y M-

SYMBOLUM XXII.

TAmetſi populi conſenſus juſtitiæ poteſtatem contulerit in Principes; immediatiùs tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ ſunt, Jovis Miniſtri, qui fulmina ejus adminiſtrant, & vicem ſuſtinent, ad

decernenda vitiis *a* supplicia, & justitiam exercendam: qua in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent: Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illa dificiant. *b* In recessu Galæciæ penitus abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonsi Septimi, cognomento Imperatoris, injuria illa quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit è vestigio sumpturus ab illo pœnas, celeritate tantâ, ut priùs homini manus injiceret, quam ille de adventu ejus quicquam rescirscere potuerit O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. *c* Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cùm aliquando Medinæ campi degeret, clàm Salmanticam profectus comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Vnus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando status Regni benè dispositus est; quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit, Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus; non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligantque, perinde atque in corpore humano, ita in Regno animam Majestatis esse

a *Dei enim Minister est: vindex in iram, ei qui malum agit.* Rom 13. 4. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 2. *c* Mar. hist. Hisp.

esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est; & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potiùs, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicina, periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, quâ in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus; & in eo deceptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solùm insisteret, unde Crudelis nomen adeptus est. Tametsi verò una simplex virtus sit justitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnio respuit, immò per illam magis magisque insolescit: alias idem agnoscit nimiæ suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum Principe, ut medelam adferat, quin ipsemet asperrima quandoque suggerit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiscitur.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa; si multorum sint, condonet faciliùs. Agrippa Tiberii jussu è vivis sublato in Insula Planasia (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui forma erat simillimus. Fidem habuit Romanus populus, & fama per Imperium vulgata, tumultus exortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendi jussit, & clàm omnibus extremo supplicio affici. a *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur*, noluit tamen, ut eâ de re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia; & silentio ac dissimulatione tumultũ omnem sedavit.

a Tacit. lib. 2. Annal.

§. Minoribus delictis Princeps veniam det; grandiora pœnis coërceat. Pœnitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus *a* in Agricola collaudavit. Non imperat meliùs, qui acriùs castigat sed qui excusat cum prudentia, eaque moderatione ut ne plectendi ansam porrò præbeat; prorsus sicut chirurgo nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecet. Nemini odio est Princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quivé illam studiose captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam veró inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

§. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repręsentant; aliàs diu firma non consistet columna *b* Reipublicæ. Vbi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Justitiæ custodia, & rigor, quo Reges sanctissimè semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impunè, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Judex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cùm deinde Marchio de Puego conjecisset in vincula, *c* tantopere offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severè in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui pro-

a *Parvis peccatis veniam, magnis severitatem commendare; nec pœna semper, sed sæpius pœnitentia contentus esse.* Ibidem in vita Agric. b *Hanc P. C. curam sustinet Princeps, hac omissa funditus Remp. trahet.* Tac. l. 3. Ann. c Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 13.

probè perſpectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis conſtantiam in tuenda auctoritate & exiſtimatione juſtitiæ, & Miniſtrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes ſe ſupplex advolveret: quod ſi faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; ſin minus, ſciret certò, ſibi pereundum.

§. Nec ſolùm punire debet Princeps offenſas contra perſonam ſuam propriam, aut ſupremam Majeſtatem ipſo gubernante, factas; ſed eas etiam, quæ ſub regimine præterito commiſſæ fuêre, tametſi id ſub hoſtium poteſtate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs diſſimulata, aut etiam coronata præmiis, periculoſa ſunt etiam Succeſſoribus. Dignitas ſemper eadem eſt, ſponſa ſemper illius, à quo poſſidetur; quare cauſſam ſuam facit, quiſquis pro honore ejus ſollicitus eſt, tametſi is antè læſus fuerit. Nullam Princeps poſt ſe derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam iſtam ſeſe opponendi Magiſtratui impunè tulerit. Nam ſi ſemel ſibi perſuaſerint ſubditi, poſſe ſeſe ſuam ſtabilire Fortunam, aut paſſioni ſuæ facere ſatis morte aut offenſa Principis, nemini ſecuro vivere licebit. Punitio audaciæ adverſùs Anteceſſorem commiſſæ, Succeſſoris eſt ſecuritas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellius interfici juſſit, quotquot libellos ſupplices illi obtulerant, quibus mercedem flagitabant præſtitæ operæ in occiſione a Galbæ. Vt quiſquis alios habet, ſic viciſſim haberi ſolet. Dum Julius Cæſar præciperet, ut Pompei ſtatuæ erigerentur, firmavit ſuas. Niſi conſpirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

§. Quando in caſibus delicti par eſt omnium conditio, conniveant Reges cum aliis, alios

 a puniant:

a *Non honore Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.* Tac. lib. 1. Hiſt.

a puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quam ista æqualitas. Unde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitia, per pennas Struthionis significabant ex utraque parte æquales.

§. Magna Principis prudentia est, eô uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. *b* & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores; atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

§. Quæmadmodum Pacis tempore prosunt quàm plurimùm Justitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magna superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coërceri possunt. c *E sin todo esto* (ajebat Rex Alphonsus Sapiens) *son mas dañosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abonda à los, que en ella andan de averse de guardar del daño de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Ea propter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio suo deessent, aut in periculis, aut in disciplina militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, mallentque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris posteà aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetua. Nemo istis temporibus signa sua turpi fuga audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solùm non puniuntur ad patrios reversi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes, Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio Principe hactenus meruissent stipendia, cũ insigni damno tam obsequiorum

a *Cavendum est, ne iisdem de caussis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.* Cic. de offic. *b* Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 9. *c* In Proh. tt. 28. p. 2.

rum suæ Majestatis, quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuò adscribuntur. Qua in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatûs, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, induci tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quę Hannibal offerebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamia capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potiùs, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiores. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat; unde misericordiâ digni sunt magis, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quod in tantâ clade non penitus rem omnem desperasset.

§. Si quando dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm Principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Corona, arctat & constringit, aut de potestate sua, aut suis meritis dubitat. E diffidentia, qua Princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens, *a* quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cùm ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos ante videat populus, quàm comprehensos seditionis auctores. *b* Ita *Tiberius pœnam* servi *illius*, qui Agrippam se finxerat, *palàm non ausus, in secretâ palatii parte interfici jussit, corpusq; clam auferri.* In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet.

a Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 6.
b Tacit. lib. 2. Annal.

stinet. Justitia namque fuit, quæ sceptrum illi in manus dedit,& porrò conservatura est. Illa mens est Dei: harmonia Reipub. & Majestatis præsidium. Meminerint tamen Principes in locum Patrumfamilias se successisse, immo reverà tales esse adhuc ratione subditorum, proindeque Justitiam Clementia temperent. Oportet, ut bibant peccata populi, quod Deus S. Petro significavit per vas illud animalium immundorum cælitus demissum, è quo comedere *a* illum jussit. Struthionis stomachum Princeps habeat oportet, tam misericordiâ calidum, ut ferrũ digerat; & simul Aquila sit cum Iustitiæ fulmine, quæ feriendo unum, multis minitetur. Si omnes, qui delinquunt, puniendi forent, nemo superesset, cui Princeps imperaret: b *vix enim quisquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mereatur.* c *Ca como quier* (verba sunt Alphonsi Regis) *que la Iustitia es muy buena cosa en si, e de que debe el Rei siempre usar: con todo ese fazese muy cruel, quando a las vegadas no es templada con Misericordia.* Non minus periculi est Coronæ, vitæ & Statibus à justitiâ, si extrema illa sit, quàm ab injustitiâ, Rex Joannes II. exemplo sit, qui quòd plus æquo severus esset, valde se populo invisum reddidit: & Rex Petrus Crudelis regno pariter, & vitâ propterea exutus fuit. Nexis semper manibus incedant Iustitia & Clementia, copulatæ inter se quasi partes sint unius ejusdemque corporis, nec unquam unâ istarum aliter uti liceat, quàm ut ne offendatur altera. Hâc reor de causâ non dedit Deus gladium igneum, (quo paradisus custoditur) in manus Seraphino alicui, qui totus amor est & misericordia; sed Cherubino, spiritui scientiæ, qui meliùs nosset Justitiam cum Clementiâ *d* temperare. Nihil perniciosius Principe, ultrà quam par est, clemente.

Ner-

a *In quo erant omnia quadrupedia. & serpentia terræ, & volatilia cæli: & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.* Act. 10. 12. *b* Tacit. lib.2. Annal. c Lib.2.tt.10.p.2. d *Collocavit ante Paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium.* Gen 3. 24.

Nervæ temporibus dici ſolebat, pejus eſſe Principi ſubjici, qui omnia, quàm qui nihil permitteret. Quare haud minus crudelis eſt, qui omnibus veniam dat, quam qui nemini. Nec minùs noxi eſt Populo clementia nimia quàm *a* crudelitas, & graviùs interdum impunitate & indulgentia peccatur, quàm ipsô delictô. Nimiam etiam audaciam ſumit Malitia, cùm veniam ſibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti imperium ob nimiam ejus Clementiam (niſi tamen omiſſio dicenda ſit potiùs) quàm illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejuſdem immanitatem. Clementia, & Severitas, illa effuſa; hæc moderata, amari *b* faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudenter virtutes iſtas miſcere noverit, in gubernatione errare non poterit, immò tota illa ſuavis quidam concentus erit, & harmonia, ſicut quæ ex ſonis acuto & gravi inter ſe contemperatis *c* conficitur. Cælum fruges procreat roris ſui benignitate, & rigore pruinæ ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non eſſet, vereretur illum quidem timor, at non obſervaret cultus. Vtraque virtus & timeri eum facit, & amari. Ideo Rex Alphonſus Aragonius dicere ſolebat: *Iuſtitiæ beneficio probos mihi devincio; Clementia improbos.* Una ad timorem impellit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & peſſundat Reſpublicas.

a *Feliciores enim ſunt improbi, ſuplicia luentes, quàm ſi eos nulla juſtitiæ pœna coërceat.* Boët l.4. Phil.

b *Mirumque amorem aſſecutus erat effuſæ clementiæ, modicus ſeveritate.* Tacit. lib. 6. Annal. c *Miſericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Pſ. 100.1.

SYMBOLVM. XXIII.

NUlli Alchimistæ majores, quam Principes, qui rebus pretium ponunt, quod de se non habent, hoc ipso, quòd eas in virtutis *a* præmium propo-

a Imperator aliquando torquibus, murali, & civicâ donat: quid habet per se coronæ pretiosum, quid prætexta, quid fasces, quid tribunal, quid currus? nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sen. l. 1. de ben.

ponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias, Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude gestarum gloriosa essent insignia: & licuit hæc ex ipsius naturę sinu & thesauro depromere, quę gramen, palmas & lauros affatim suppeditabat, unde sine sumptu coronas illas contexerent. Non suffecissent æraria ad remuneranda obsequia, nisi excogitatum fuisset politicum illud coronarum inventum, quæ præmii loco donatæ in publicum fortitudinis testimonium, pluris etiam, quàm ipsum aurum argentumque æstimabantur: nam ultrò sese milites ad labores & pericula offerebant, ut iis potiundi daretur occasio. Eodem planè consilio Hispaniæ Reges fundârunt Religiones militares, quarum insignia non solius Nobilitatis, sed virtutis etiam essent indicium. Atque adeò ante omnia danda est opera, ut ejusmodi præmia porrò habeantur in pretio; quod fiet, si magna habita ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æstimari solent, in quantum notæ sunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd si absque delectu & discrimine ea instituetur distributio, vilescent paulatim & contemnentur, & poterit Arminius jure merito ridere fratrem suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem,) quòd cùm oculum perdidisset in prælio, a *torquem, coronam, aliaque militaria dona memoraret, vilia ſervitii præmia.* Probè intelligebant Romani; quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus, quibus R[illegible]um esse oporteret militem, ut coronam è me[illegible]rcu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Jacobi (præsentis Emblematis icone) multæ exprimuntur dotes, quas autè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam imprimis supra concham efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatē suā, & quia de rore cæli concipitur, Virtu-

a Tacit. lib. 1. Annal.

tutis ac Nobilitatis Symbolum. Si insignia ista infantibus in cunis conferentur, aut iis, qui nondum præstiterunt obsequia, gratia erunt, non præmium. Quis obsequiis ea promereri conabitur, si diligentia obtinere possit? Pro militia instituta fuêre, non pro pace; adeoque inter solos eos distribui oporteret, qui in armis suam probassent industriam, aut quatuor minimùm annis sic meruissent stipendia, ut digni essent centuriis *a* præfici: quod si fieret, plures dubio procul è Nobilitate ad militiam appellerent animum, magisque artes militares efflorescerent. *E porende* (dixit Alphonsus Rex) *antiguamente los Nobles de España, que supieron mucho de guerra, como bivieron siempre en ella, pusieron señalados gualardones à los, que bien fiziessen.* Hoc quia facere neglexerunt Athenienses, omnibus fortunis & dignitate expoliati fuêre à *b* Macedonibus. Alexander Severus Imperator, cùm probè nôsset referre quàm plurimùm, ut remunerentur milites; immò fundamentum & securitatem imperii in eo penè consistere, *c aurum & argentum raro cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret, id quod provinciales dedissent.*

Reliqua præmia communia sint omnibus, qui seu domi seu militiæ florent. In hunc finem opibus, honoribus & muneribus sceptrum dotatum fuit; nec negata tamen etiam Justitiæ auctoritas, ut hâc nimirum Princeps delicta puniat, illis verò Virtutem & animi excelsitatem remuneret. Etenim (uti dixit *d* Alphonsus Rex) *Bien por bien, e mal por mal recibien los Omes segun su merecimiento, es Iusticia, que faze mantener*

a *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit pervenire.* l. contra publicam C. re milit. *b* Lib.2. tt. 27. p. 2. c *Tunc vectigal publicum, quo anteà milites, & remiges alebantur, cum urbano populo dividi cæptum, quibus rebus effectum est, ut inter otia Græcorum, sordidum & obscurum anteà Macedonum nomen emergeret.* Trog. lib.6. *d* Lamp. in vitâ Alex. *e* Lib.2. tt.27. p. 2.

tener las cosas en buen estado. Rationem infra dat: *Ca dar gualardon à los que bien fazen, es cosa, que conviene mucho à todos los Omes, en que ha bondad, e mayormente à los grandes Señores, que han poder de lo fazer. Porque en gualardonar los buenos fechos muestra se por conoscido el que lo faze, e otro si por justiciero. Ca la Justicia no es tan solamente en escarmentar los males, mas aun en dar gualardon por los bienes. E demas desto nasce ende otra pro, ca dà voluntad à los buenos, para ser toda via mejores, e à los malos para emendarse.* Vbi pœna & præmium deficiunt, ordo Reip. deficit, quia spiritus sunt, qui eam conservat, alit ac fovet. Sine neutro illorum diu salva non posset consistere: nam spes præmii ad cultum obligat; metus autem pœnæ ad obedientiam, vel invitâ etiam naturali libertate servituti oppositâ. Hinc antiqui Imperium Symbolicos per flagellum significabant, ut in Monetis quibusdam Consularibus videre est, & dominationis Augusti prognosticon fuit, cùm Cicero per quietem vidisset flagellum ei à Jove porrigi, interpretatus hoc omine Romanum ei portendi Imperium, quod pœnæ & præmii beneficio crevisset hactenus, & stetisset. Quis à vitiis se abstineret, si pœna non esset? Quis caput suum periculis objiceret, si præmium sperare non liceret? Solon Rempublicam duabus rebus contineri dixit, Præmio & Pœnâ. Binos in mundo Deos esse, dicebat Democritus, Pœnam & Beneficium, persuasus nempe, absque his eum gubernari non posse. Hi duo poli sunt orbium Magistratûs: duo Reip. luminaria, quæ si deficerent, obscuris illa immergeretur tenebris. Duo ista solium *a* Principum sustentant. Ideo mandabat Ezechiel Regi, ut Coronam, aliaque insignia Regia deponeret, quòd iis indignus videretur, qui præmia cum *b* justitiâ non distribueret. Dum Princeps agnoscit merita, præmium agnoscit: referuntur enim ad se invicem, & nisi illud

a *Iustitiâ firmatur solium.* Prov. 16. 12. b *Aufer cidarim, tolle coronam: Nonne hæc est, qua humilem sublevavit, & sublimem humiliavit?* Ezech. 21. 26.

lud largiatur, injustus est. Hanc Prȩmii Pœnȩq; utilitatem non bene expenderunt Legum latores & Jurisconsulti, qui toti fuêre in solis pœnis & suppliciis statuendis, Præmiorum verò vix uspiam meminerunt. Majorem ejus rei rationem habuit Sapientissimus Legislator in libro suarum legum, quem Hispano idiomate *Partidas* inscribit: ut enim utrumque conjungeret, peculiarem posuit titulum de Præmiis.

§. Cùm ergo tam necessaria sint Principi Pœna & Præmium, ut sine hoc æquilibrio per gubernationis funem securè incedere nequeat, magnâ utiq; consideratione est opus, ut iis rectè utatur. Eâ de caussâ colligati erant Lictorum fasces; coronæ verò, cum è viridibus foliis fierent, quæ citò marcescunt, post obtentam victoriam primùm texebantur; ut interim, dum dissolverentur illi, & hæ necterentur, inter delinquendum & puniendum, merendũ & prȩmiandum temporis aliquid intercederet, & merita atq; delicta ritè expendi possent. Præmia inconsideratè collata gratiarum actionem vix merentur. Citò facti eum pœnitet, qui temerè largitur aliis, nec virtus secura est ab eo, qui tam in pœnis est præceps. Si in his procedatur ultra limites, excusat Populus delictum in Severitatis odium. Si idem præmium Virtuti tribuatur & Vitio, illa injuriam, hoc verò robur accipit. Si uni (ubi paria sunt merita (majus Præmium detur, quàm alteri, invidiâ hic stimulabitur, & ingratum se præbebit: invidia enim & gratitudo circa unam eandemque rem in unâ simul sede morari non possunt. Attamen illud etiam considerandum, quomodo Præmium, & Pœnam dispensare oporteat: differri tam diu non debent, ut Præmia tanquam desperata vilescant, aut pœnæ deberi desinant, temporis diuturnitate jam compensatæ, aut quia nunc ad aliorum exemplum utiles non sunt; eò quòd nulla ampliùs delicti supersit memoria. Rex Alphonsus Sapiens è Seren. Vestræ Progenitoribus magno cum judicio Posteros suos

a L 5. tt. 1. p. 1.

ſuos admonuit, quomodo in Præmiis & Pœnis gerere ſe deberent, cùm dixit: *Que era meneſter temperamiento, aſi como fazer bien do conviene, e como, e quando, e otro ſi en ſaber refrenar el mal, e tollerlo, e eſcarmentarlo en los tiempos, e en las ſazones, que es meneſter, catando los fechos, quales ſon, e quien los faze, e de que manera, e en quales lugares. E con eſtas dos coſas ſe endereza el mundo, faziendo bien à los, que bien fazen, è dando pena, e eſcarmiento à los, que merezen.*

5. Expediet nonnunquam differre præmiorum diſtributionem, ne ex juſtitia deberi videantur, & ut interim, qui ea expectant, ſpe iſta erecti majori cum ſtudio præſtent obſequia; nec ullam mercem pretio meliori emi crediderim, quàm quæ Præmiorum expectatione emitur. Et certè magis ad ſerviendum allicit ſpes futuri, quàm præmii accepti memoria. Atque hinc facilè apparet, quàm noxiæ ſint ſucceſſiones futuræ in muneribus publicis & præmiis; id quod expendebat Tiberius, cùm ſeſe Gallo opponeret contendenti, ut quinto quoque anno nominarentur Candidati, qui ſucceſſuri eſſent in legationibus legionum, & Præturis: ita enim fore dicebat, ut obſequia & induſtria aliorum planè *a* deſinerent. Quâ in re non iſtud ſolum damnum ponderavit Tiberius, ſed etiam quòd occaſionem perderet gratiæ faciendæ, in quo dominatûs ſui vires conſiſtere *b* autumabat. *Atque ita favorabili in ſpeciem oratione, vim imperii retinuit.* Qui gratiâ in aulis valent, incerti quàm potentia eorum futura ſit diuturna, animum advertere haud ſolent ad incommodum iſtud ſucceſſionum futurarum, ut ex iis actiones ſuas moderentur: hoc enim ſpectant ſolum, ut Principis poteſtatem imminuant, & à Candidatorum importunitate ſeſe liberent.

Cùm

a *Subverti leges, quæ ſua ſpatia, exercendæ Candidatorum induſtriæ, quærendiſque aut potiundis honoribus ſtatuerint.* Tacit. l. 2. Annal. b *Haud dubium erat, eam ſententiam altiùs penetrare, & arcana imperii tentari.* idem. l. 2. Annal.

Cùm Princeps veluti cor ſit ſui ſtatûs (quemadmodum a Rex Alphonſus dicere ſolebat) per illum utiq; vitales ſpiritus opum & præmiorum in membra alia diſpertiri oportet. Etiam quod longiſſimè abeſt, tametſi Principis præſentia deſtitutum ſit, ejus tamen favoribus fruitur. Iſthęc conſideratio perrarò apud Principes locum invenit. Pleriq; omnes ſolos eos afficiunt præmiis, quos præſentes vident, victi importunitate petentium, aut domeſticorum adulatione, aut quia ad negandum deſit animus. Et ſicut fluvii non niſi ſolum, quod alluunt, madefaciunt: ita illi ſolos præſentes, quos ante oculos habent, gratiis & beneficiis cumulant, nec cogitant, quòd Miniſtri abſentes innumeris cum laboribus & periculis dignitatem eorum tueantur, & faciant, quod per ſe ipſi non poſſunt. Gratiæ omnes in eos conferuntur, qui in Palatio & aula verſantur. Illa obſequia æſtimantur ſolùm, quæ moſchum redolent, non ea, quæ pulvere reſperſa ſunt & ſanguine: ea, quæ oculis uſurpantur, non quę hauriuntur auribus: tum quia aſſentatio faciliùs oculos capit, quàm aures; tum etiam, quia mox animum titillat inanis gloria ex ſubmiſſione præſenti, & gratitudinis indiciis. Eam ob rem in aulis ſervire, lucrum eſt potius, quàm meritum: ambitio potius, quàm zelus: magis commoditas, quàm moleſtia aut labor. Splendor, qui ſibi ipſi ſatisfacit. Qui abſens obſequia præſtat, approbationes & plauſus promereri poterit, non gratias & beneficia. Vivet ſpe & inanibus promiſſis lactatus, morietur verò cum deſperatione inglorius. Illud remedium eſt, ut hi tales per intervalla ad aulam reviſant: nullæ enim literæ aut libelli ſupplices, tam ad perſuadendum efficaces ſunt, quàm præſentia Spe. Sola & expectatione hauſtra & canales non implentur, niſi in ipſas etiam aulæ aquas demergantur. Præſentia Principum fœcunda eſt, ſicut & Solis. Præſente hoc florent, abſente marceſcunt & exareſcunt omnia. Ei, qui ſub arbore conſiſtit, fructus

a Ibid. 5. Lib. 3. tt. 1. p. 2.

fructus in manus decidunt. Hinc eſt, quòd bene multi ad aulas aſpirent, & abſentia detrectent munera, ubi tamen vel maximè Princeps Miniſtris ſuis indiget. Occurri huic malo poterit, ſi illicium præmiorum projiciatur longiùs, ut nimirum ibi diſpenſentur, ubi præceſsêre merita, non ubi petuntur præmia, abſque eo, quòd aut libellis ſupplicibus, aut importunitate præſentiæ opus ſit. Theodoricus *a* Italiæ Rex abſentes ſolabatur, dicendo ſe ex aulâ ſuâ eorum intueri obſequia, & diſcernere merita; & Plinius de Trajano teſtabatur: b *faciliùs eſſe, ut oculis ejus vultus abſentis, quàm animo charitas,* quâ in illum ferretur, *excideret.*

§. Iſthoc tamen conſilium, ut ſcilitet Miniſtri abſentes interdũ ad aulas accedant, in effectum deduci ſic poterit, non miſſionem ab officiis flagitando, ſed iis retentis, adducendo varias rationes, quibus facultatem impetrent ad tempus aliquod Principi ſuo coràm ſe ſiſtendi. Ibi enim curare poterunt meliùs, quod ſperant, retinendo tantiſper, quod Princeps in alium conferre poſſit. Multi aut ſuo malè contenti officio, aut majoris alicujus ambitiosè cupidi, illo ſe abdicarunt, quos facti pœnituit poſtea, cùm ſpes ſuas & cogitationes viderent cadere irritas: Principes enim illud pro contemptu habent, & quaſi violentiam interpretantur. Nemo quiſquam ſibi aut ingenii ſui viribus tantum tribuat, ut exiſtimet, Principem ſine ipſo vivere non poſſe: nunquam enim inſtrumenta deſunt pro obſequiis Principum, & ſpreti ſemel ſæpè etiam Miniſtrorum præcipuorum oblivìſci ſolent. Atq; hæc omnia iis ſolùm dico, qui publica ambiunt munera; non iis, qui cognitâ vanitate, ad vitam ſolitariam & privatam adſpirant. Hoc tamen iis conſiderandum relinquo, magnos animos à Naturâ ad imperandum factos, non

a *Abunde cognoſcetur, quiſquis famâ teſte laudatur: quapropter longiſsimè conſtitutum mentis noſtræ oculus ſerenus inſpexit, & vidit meritum.* Caſſid. l. 9. c. 22.
b Plin. in Pan.

non ſemper in ſolitudine & ſeceſſu eam reperire quietem, quam ſibi pollicebantur, & poſtquam eò uſque proceſſiſſe ſe vident, ut mutare ampliùs non liceat, vivunt, moriunturque infelices.

§. In Gratiis & Præmiis captandis plurimum Modeſtia poteſt, & Prudentia cum quadam dexteritate, ut id fieri potiùs videatur ad præſtanda meliora obſequia, quàm ad exhauriendam Principis liberalitatem; illud quippe eundem magis adhuc obligat, ut in Deo videre fuit, quando Salomon nil ab eo petebat aliud, quàm cor docile: neque enim hoc ſolùm largitus eſt, ſed divitias *a* etiam & gloriam. Ad hæc peti non debent, quaſi ex Juſtitia: nam Virtus ſibi ipſa pulcherrimum & ampliſſimum præmium eſt; & quamvis meritò illi deferatur aliquid, hoc tamen ex gratia Principis dependet, maluntque omnes, ſibi acceptum referri potiùs, quàm quaſi ex merito eſſet. Vnde porro fit, ut Principes promptiores ferè ſint, ad largè & liberaliter remuneranda obſequia exigua; majora verò parciùs, quia plus gratitudinis ab illis ſibi pollicentur, quàm iſtis. Quare qui multas gratias à Principe abſtulit, majores indies ſperare poterit: nam largitas ſemel exhibita ad ulteriora provocat beneficia, præterquam quòd mavelit Princeps alium agnoſcere debitorem, quàm ſeſe talem fateri: hoc enim ipſi minùs honorificum eſt. Ludovicus XI. Galliæ Rex dixiſſe fertur, magis ſe erga eum affici, qui pro obſequiis exiguis magna accepiſſet beneficia, quàm erga aliquos alios, qui cùm longè majora præſtitiſſent, perparum tamen remunerationis fuiſſent conſecuti. Theodoricus Imperator, ex ambitione oriri ajebat, quòd gratiæ alicui exhibitæ mox germinarent, abſque eô, quòd conferenti crearent faſtidium; immò eum provocarent ad majora ei largien-

a *Sed & hæc, quæ non poſtulaſti, dedi tibi, divitias ſcilicet, & gloriam, ut nemo fuerit ſimilis tui in Regibus cunctis retrò diebus*. 3. Reg. 3. 13.

gienda, cui jam semel favorem suum cœpisset *a* impendere. Exemplum est in iis, qui Principi præ cæteris chari sunt: erga hos enim gratia & liberalitas Principis penè obstinationis quædam species est.

a *Amamus nostra beneficia germinare, nec semel præstat largitas collata fastidium; magisque nos provocant ad frequens præmium, qui initia nostræ gratiæ suscipere meruerunt: novis enim judicium impenditur, favor autem semel placitis exhibetur.* Cas. l. 2. ep. 2.

SYM-

SYMBOLUM XXIV.

TAmetſi (ut oſtenſum eſt hactenus) Juſtitia Legibus armata, Præmium item ac Pœna, columnæ ſint Reipublicæ molem ſuſtentantes; columnæ tamen erunt in aëre, niſi baſi Religionis, quæ Legum eſt vinculum, innitantur. Enimverò Juſtitiæ ju-

jurisdictio solos externos actus complectitur legitimè probatos; occulti vero & interni ad forum illius non pertinent. In sola corpora auctoritatem habet, non in animos; adeóq; magnoperè pœnam pertimesceret Malitia, si occultè injurias adulteria, & rapinas exercendo cupiditati suæ indulgere posset; immò illuderet Legibus, si Lex alia invisibilis non esset, quæ intùs, & in animo malè agenti minas intentaret. Tam necessarius est in Republica timor iste, ut multis impiis Religio non nisi inventum videatur politicum. Quis absque eô egestate sua & sorte contentus viveret? quæ in pactis & conventis foret fides? quæ in administrandis bonis integritas? quæ fidelitas in muneribus atque officiis? quæ securitas vitæ? Paucos Præmium alliceret, si mediis occultis illud assequi contingeret, nulla habita injustitiæ ratione. Pauci eximia virtutis specie caperentur, nisi immarcessibilem sperantes Coronam potiùs, quàm illam temporariam, strictis continentiæ legibus sese sinerent obligari. Mox ordinem Reipublicæ turbarent vitia, sublato jam fine principali felicitatis, quæ in virtute consistit, & fundamentô illô ac propugnaculô Religionis, quæ sustentat Magistratum ac tuetur, nisi in animum suum inducerent cives, aliud supremum esse tribunal pro solis mentis cogitatis, quæ vel suppliciis æternis puniet, vel bonis immortalibus munerabit. Spes isthæc & metus à Natura cuivis, quantumvis impio ac barbaro, indita, componunt hominum actiones. Cajus Caligula Deos irridebat; dum tamen cælum tonaret, aliam agnoscebat potentiorem manum, à qua castigari posset. Nemo est, qui eam ignoret; neque ullum cor humanum, quod divino illo Magnete tactum se non sentiat: & sicut acus nautica ex cognatione quadam Naturæ & consensu, quam *συμπάθειαν* Græci vocant, in perpetuo motu est, donec sese firmet ad lucem stellæ illius polaris, circa quam volvuntur cælestes orbes: ita nobis quietis vivere non licet, donec agnoscamus & veneremur increatum

tum illud Sidus, in quo vera eſt requies, & unde rerum omnium motus proficiſcitur. Ecquis magis eò intendere debet oculos, quàm Princeps, qui Navarchi inſtar Rempublicam moderatur, ut ſalvam in portu ſiſtat? neque ſufficit, quòd reſpicere illud ſe ſimulet, ſi aſtra alia vana & nebuloſa contueatur; ſic enim deerrabit à via, Reipublicæ navim in Syrtes & ſcopulos allidet, & naufragium faciet. Populus in opiniones diſpares primùm, deinde in diverſa trahetur voluntatum ſtudia, unde ſeditiones orientur & conſpirationes, ex his denique mutationes Rerumpublicarum & dominatuum. *a* Plures Principes diſſenſionibus in Religione periiſſe vidimus, quàm armis. *b* Eam ob rem Concilium Toletanum VI. ſapientiſſimè ordinavit, ut nemini Coronæ poſſeſſionem adire liceret, niſi prius dato jurejurando adpromitteret, nullum ſeſe in regno ſuo toleraturum, qui veræ & orthodoxæ fidei myſteriis ritè imbutus non eſſet. Hiſpania quieta eſſe non potuit, donec errores Arrii deponeret, & omnes Religionem Catholicam amplecterentur. A quo tempore tam bene fuit univerſo Populo, ut cùm poſteà Rex Wetericus eandem ſectam poſtliminio conaretur denuò introducere, intrà ipſum palatium miſerrimè fuerit trucidatus. Verùm non obſtantibus quàm plurimis exemplis ſimilibus & experientiis, fuit nonnemo, qui impie docere auſus eſt Principem, poſſe eum pro libitu Religionem aut diſſimulare, aut fingere. Qui eam fingit, nullam omnino credit. Et ſi ejuſmodi fictio artificium quoddam eſt politicum, ad copulandos animos, & tuendam Rempublicam, multò id præſtabit meliùs vera Religio, quàm falſa: hæc enim caduca eſt; illa æterna, & immortalis.

Multa Imperia fundata in Religionibus falſis, ſed ab ignorantiâ profectis, longò tempore Deus conſervavit, remunerando iſthâc ratione virtutes quaſdam eorum morales, aut cultum cœcum, & vi-

ctimas

a Mar. hiſt. Hiſp. lib. 6. c. 6. *b* Conc. Tolet. c. 3.

barbaras, quibus ipſum inquirebant; non quod hæ illi gratæ eſſent, ſed ob religioſam ſimplicitatem, quâ eas interdum offerebant. Nunquam tamen ea Imperia diu fovit, quæ magis ex malitiâ, aut arte, quàm ex ignorantiâ, Religionem diſſimularent. S. Iſidorus moriens vaticinatus eſt Nationi Hiſpanicæ, fore ut, ſi à verâ Religione ipſa deſciſceret, opprimeretur ab hoſtibus; ſin in eâ conſtans perſiſteret, contrà ſupra omnes Nationes alias evectum iri: id quod reipſa evenit in duriſſimo Arrianorum jugo, *a* quo opprimi cœpit Hiſpania, ex quo Rex Witiza Summo Pontifici obedientiam præſtare recuſavit; ex eo enim tempore libertas cultûs, & vitiorum licentia quietem publicam perturbârunt, & periit militare robur: quæ res illi ipſi Regi, ejusque filiis, ac Regno graves calamitates attulit; donec domita tandem & caſtigata *b* Hiſpania errores ſuos agnoſceret, & Numen cæleſte experiretur iterum propitium in exiguâ illâ Chriſtianorum manu, cum quâ in Auſenæ montis ſpeluncam, cui nomen de Covalonga, Pelagius ſeſe receperat, ubi ſagittæ & lapides miſſi à Mauris inſigni miraculo reflecti in ipſos jacientes viſi ſunt, eosque magno numero vulnerare & ſternere. Atque ex eo tempore paulatim ſeſe rurſum erigere cœpit Monarchia illa, & aſſurrexit (quanquam poſt longam annorum ſeriem) ad eam amplitudinem, qua etiamnum hodie fruitur in præmium Conſtantiæ ſuæ in Religione Catholicâ.

§. Cùm itaque Religio ſit anima Rerumpublicarum, omni ſtudio ad eam conſervandam incumbere debet Princeps. Primævus ſpiritus, quem illis inſtillârunt Romulus, Numa, Lycurgus, & alii, qui eas inſtituerunt, & erexerunt, Religio *c* fuit: hæc enim magis, quàm ipſa neceſſitas copulat animos, Imperii Romani moderatores Tiberius & Adrianus, proſcriptis Religionibus peregrinis de-

a Mar. hiſt. Hiſp. lib. 6. c. 19. *b* idem hiſt. Hiſp. lib. 7. c. 2. *c. Omnium primum, rem ad multitudinem imperitam efficaciſſimam, Deorum metum injiciendum ratus.* Liv.

derunt operam unicè, ut propriam sartam tectam conservarent, quomodo & fecêre Theodosius, & Constantinus, sancitis edictis & pœnis contra eos, qui à fide Catholicâ deficerent. Reges Ferdinandus & Isabella nunquam aliud Religionis exercitium tolerârunt; quâ in re laudabilis fuit constantia Philippi Secundi, ejusque Successorum, qui nunquam induci se passi sunt, ut ad componendas seditiones in provinciis Belgicis, conscientiæ libertatem concederent, tametsi hac ratione dominia illa integra conservare potuissent, & tot parcere sumptibus, quos in bellum impendere opus fuit. Pluris scilicet Dei honorem & gloriam æstimarunt, quàm felicitatem suam propriam, secuti exemplum Jovii Flaviani, qui cùm ab exercitu Imperator acclamaretur, Imperium acceptare noluit, dicens. Christianum se esse, nec decere, ut Imperator sit eorum, qui Christiani non essent: qua in sententia ita perstitit, ut donec milites omnes promitterent, Christi fidem se amplexuros, Coronam non admitteret. Quanquam hanc tam constantem pietatem etiam à suis Majoribus hæreditare potuerit, cùm idem illud de Rege Recesvintho, *a* Concilium Toletanum octavum memoret. Ea in re insigne pietatis exemplum Serenitati Vestræ Filio suo præbuit Parens gloriosissimus Philippus Quartus: cùm enim post suscepta regni gubernacula in consilio ageretur de continuandis cum Batavis induciis, quò Consiliarii quidam vehementer propendebant, è ratione status esse arbitrati, ne aut bellum susciperet, aut in principio susceptæ gubernationis quicquam immutaret, mox sese illis opposuit, dicendo: *Nolle se hanc nomini suo notam inurere, ut vel horam unam Pacem servaret cum iis, qui Deo & Coronæ suæ rebelles essent*; atque inducias rupit illicò.

§. Propter

a *Ob hoc regni sui apicem à Deo solidari praoptaret, si Catholicæ fidei pereuntium turmas acquireret, indignum reputans Catholicæ fidei Principem sacrilegis imperare.* Conc. Tolet. VIII. c. 11.

§. Propter ardentissimum hunc zelum, & constantiam in Religione Catholica promeruêre Reges Hispaniæ titulum Catholicorum, qui primùm Recaredo datus fuit; uti & Christianissimorum (longè etiam antè quàm Regibus Franciæ) *a* in Concilio Toletano Tertio, & Barcinonensi, quem titulum conservarunt Reges Sisebutus, & Ervigius, licet posteri eorum eundem deseruerint, donec Catholici titulum assumpserit denuò Rex Alphonsus Primus, ut sese ab Hæreticis & Schismaticis secerneret.

§. Etsi verò ad Regum officium spectat, tueri in regnis suis Religionem, & verum Dei cultum promovere, tanquam qui Vicarii ejus sint in temporalibus, ut gubernationem ad majorem ipsius gloriam, & subditorum incolumitatem dirigant; illud tamen sciant oportet, non posse sese de cultu & controversiis Religionis decidere: hæc enim cura ad Caput Ecclesiæ Spirituale directè pertinet, cui soli hanc potestatem concessit Christus: Regibus sola executio, custodia, & defensio committitur eorum, quæ ab ipso decreta & ordinata fuerint. Oziam *b* Regem graviter increpabant Sacerdotes, & severè castigabat Deus, quòd incensum adolevisset cultum divinum in toto orbe Christiano uniformem esse, & unam eandemque in omnibus partibus Sponsam, illud est, quod ejus puritatem conservat. Brevi nos deficiet Veritas, si unicuique Principum eam rationibus suis ac finibus accommodare liceat. In iis Provinciis ac Regnis, ubi attentatum hoc fuit, vix hodie Religionis vestigium superest, ita ut Populus miserandum in modum confusus planè nesciat, quænam vera sit Religio. Distinctæ inter se jurisdictiones sunt, Spiritualis & Temporalis. Hæc illius auctoritate ornatur; illa verò hujus se tuetur potestate. Obedientia heroïca

 est,

a Conc. Tolet II. Ioann. Biel in chron. Roder. Tol.l 2. *b Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum.* 2. Par. c.26.

eſt, quæ ultrò ſeſe ſubmittit Vicario illius, qui ſceptra largitur, & adimit. Glorientur in eo licèt Reges, quod Statutis patriæ ſubjecti non ſint, aut Legibus alienis; attamen decretis Apoſtolicis parêre eos oportet. Quin teneri ſe ſciant, ut robur iis dent, & ſanctè in Regnis ſuis ſervari faciant: præſertim, quando non ſolùm ad bonum ſpirituale, ſed etiam temporale ita expedit, ut quod ſacra concilia decrevêre, mandetur executioni; neque permittant, ut ob fines quoſdam particulares, decreta eorum violet aliquis, aut perturbet in damnum & præjudicium ſubditorum, & ipſiuſmet Religionis.

SYM-

SYMBOLVM XXV.

SUpra turrim templi nidum ſuum Ciconia conſtruit, & loci ſanctitate ſucceſſionem ſuam reddit ſecuriorem. Princeps, qui triangulari Eccleſiæ lapidi Monarchiæ ſuæ ædificium ſuperſtruit, firmabit illud, & ſtabiliet. Oraculum Delphicum conſul-

ſultum aliquando ab Athenienſibus, quâ ratione ſe contra Xerxem tueri poſſent, qui cum ingenti claſſe mille ducentarum triremium illis imminebat, reſpondiſſe fertur: tum eos victores fore, ſi civitatem ſuam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc reſponſum Themiſtocles, dixit, velle Apollinem, ut cives omnes naves conſcenderent; quod ubi factum evaſêre ſuperiores, & victoriâ contra claſſem tam ingentem potiti ſunt. Idem uſu veniet Principi, qui Majeſtatem ſuam navi Eccleſiæ commiſerit: nam ſi hæc, teſte alio Oraculo, non incerto & fabuloſo, ſed divino & infallibili, ſubmergi non poteſt, nec ille unquam poterit, qui eâ vectus fuerit. Hæc cauſſa fuit, cur glorioſiſſimi Majores Serenitatis Veſtræ partem ſpoliorum, quæ hoſtibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint ſoliti, tanquam victoriarum Domino, quô in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipſius cultum ampliſſimos reditus & poſſeſſiones, unde ortum habuêre innumeræ penè Eccleſiarum *a* dotationes, & fundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hiſpaniâ pluſquàm ſeptuaginta Templorum millia illi erexerint: inter quos ſolus Jacobus Primus Aragonius Rex conſtruxit mille, Immaculatæ Virginis Deiparæ honori conſecrata, cujus ſuæ munificentiæ ampiſſimam tulit remunerationem tot inſignibus provinciis, quas in ſuam redegit poteſtatem, tot victoriis, quas reportavit, nam triginta tribus vicibus prælio cum hoſte congreſſus, totidem pariter vicibus feliciſſimè eundem triumphavit. Pia iſta opera religioſæ fuerunt Coloniæ, non minùs potentes armis ſuis ſpiritualibus, quàm militares: neque enim tormenta bellica tantum per mœnia patefaciunt aditum, quà ipſa Oratio. Ad ſeptem dierum preces, quibus Populus Iſraëliticus Dei opem implorabat, muri Jerichuntini *b* concidêre.

a Mar. hiſt. Hiſp. l. 14. c. 2. b *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, poſtquàm in aures multitudinis vox ſonituſque increpuit, muri illico corruerunt.* Ioſ. 6. 20.

cidêre. Meliùs itaque in Templis, quàm in ærariis, divitiæ deponuntur: non pro extrema necessitate solùm, verùm etiam, ut efflorescent per illas Religione, Imperium una efflorescat. Athenienses thesauros suos asservabant in templo Delphico, cujus custodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ custodia melior quàm illius, qui Regnorum arbiter est? Minimùm in Templis cor nostrum erit, si in iis thesauri *a* nostri fuerint. Quare non impium minùs, quàm imprudens consilium est, sub levissimo necessitatis publicæ prætextu expilare Ecclesias. Providentiâ divinâ dignus non est, quisquis potentiæ Dei diffisus, in omni casu mox ad supellectilem domus ipsius adjicit oculos. Regi Ferdinando *b* Sancto Hispalim obsidenti pecunia deerat ad continuandam obsidionem, cumque suaderent alii, ut ærarii tenuitatem & inopiam Ecclesiarum thesauris tantisper sublevaret, respondit ille: *Plus ego mihi de precibus & sacrificiis Sacerdotum, quam divitiis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè sequenti deditione urbis cumulatissimè Deus compensavit. *c* Reges alii, qui secùs fecerunt, graves sacrilegæ suæ audaciæ dedere pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum spoliare parantem, in ipso templi limine mors repentina oppressit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonsus Aragonius conflictatus fuit, Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes sacras diripuisset. Serenissima Regina Uraca ad ipsas portas templi S. Isidori, quod est Legione, & in cujus thesauros temerè involarat, diem supremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quòd bonorum Ecclesiæ invasione manus non semel temerasset, in obsidione quadam, sagitta ex muro emissâ sub axilla confixus interiit. Et tamesi ipse aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii humillimo corporis habitu, cum gemi-

a *Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Matt. cap. 6. 21. *b* Mar. hist. Hisp. *c* idem hist. Hisp. l. 5. c. 3.

tu & lacrymis publicè veniam precatus fuisset, omnia, quæ ablata fuerant, integra fide restituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magis adhuc ex istâ pœnâ innotesceret ad exemplum aliorum. Rex Joannes Primus in prœlio ad Aliubarrotam, cæsus fugatusque fuit cum suo exercitu, propter invasos, ut credebatur, templi Guadulupéi thesauros. Postquam Fridericus Rex Neapolitanus, Cajetam ad deditionem compulerat, ingressi inde Galli *a* binas naves templorum spoliis oneraverant; sed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

§. Atque in his omnibus casibus necessitas extrema locum non habuit: in illa siquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro sui conservatione uti possint iis opibus, quas pia liberalitate in locis sacris deposuerunt; ea tamen lege, ut tantundem suo tempore, meliore Fortuna aspirante, restituere parati sint; *b* uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Isabella, obtenta in Parlamento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentumque Ecclesiarum in necessarios belli usus tantisper impenderent. Qua in re sacri Canones, & Concilia certos definiverunt casus, necessitatem item & pericula, in quibus Ecclesiastici teneantur subsidiis suis Rempublicam sublevare. Et sanè grandis esset avaritia, quę excusari non posset, si necessitates communes nollent agnoscere. Quid enim? Ipsi nobilissima & præcipua pars sunt Reipublicæ, & si pro hac & Religione vitam exponere obstricti sunt, cur non & suas fortunas? Si eos sustentat & alit Respublica, æquum omnino est, ut mutuum vicissim ab illis sperare possit subsidium pro sua conservatione & defensione. Durum erit Populo, decimas semper persolvere, & pia facere opera, si in communi necessitate non sit, qui in oneribus extraordinariis eundem sublevet. Propriam suam pietatem execrabitur, & refrigescet zelus illius & devotio, ne porrò novas obla-

a Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 14. *b* idem hist. Hisp. lib. 24. cap. 8.

oblationes, donationes, & legata Ecclesiis faciat. Valde itaq; rationi consentaneum est, ut Clerus in ejusmodi casibus reditibus suis impensas publicas adjuvet, non eò solùm, quòd periculum aut beneficium commune omnibus sit; sed etiam, ne Sæcularium bona & possessiones ita graventur, ut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera desinant. Majores opes videntur tempore necessitatis extremæ aurum & argentum Ecclesiarum ductum in laminas in domo monetariâ, quàm in vasa aut supellectilem sacram in templis.

6. Atque hæc obligatio statûs Ecclesiastici major est, in necessitatibus gravioribus Regum Hispaniæ: cùm enim ab horum pia liberalitate omnes ferè fundationes & dotationes Ecclesiarum profectæ sint, tenentur eæ vicissim ex justitia, Patronis suis in necessitate venire subsidio, & sic eosdem obstringere, ut munifici esse pergant alias, ubi tempus & occasio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes sacram Sedem Apostolicam impulerunt, ut adeò liberalem sese erga Reges Hispaniæ sæpè præstiterit, concedendo iis usum bonorum Ecclesiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius VII. Sanctii Romari Aragoniæ Regis arbitrio permisit decimas & reditus Ecclesiarum, quæ aut recèns extructæ fuissent, aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu posset disponere. *a* Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejusque Successoribus, & Primoribus Regni Urbanus Papa, exceptis tamen Ecclesiis Residentię. Innocentius Tertius Bullâ Cruciatam concessit pro bello Hispaniæ, quod Sacrum vocabant; quā gratiam deinde temporibus Regis Henrici Quarti ad vivos pariter, & vitâ functos extendit Papa Calixtus. Gregorius Decimus Regi Alphonso Sapienti permisit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ destinata erat; quod deinde perpetuum esse cœpit temporibus Regis Joannis Secundi, & extendit illud Alexander Sextus etiam ad Regnum Grana-

a Mar. hist. Hisp. lib. 10. cap. 2.

tense. Joannes XXII. decimas redituum Ecclesiasticorum & Cruciatam iudulsit Regi Alphonso Undecimo. Urbanus V Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Ecclesiasticis Castellæ. Pontifici Sixto Quarto placuit, ut Clerus unâ vice centies mille Ducatos pro bello Granatensi contribueret, & Cruciatam impertiit; quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogârunt. Julius Secundus Regi Emanueli Lusitano concessit tertiam fructuum partem, quæ ad Ecclesiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Ecclesiarum reditibus decima eorum pars cederet.

§. Hæc tamen subsidia in necessitatibus, & usus publicos, quibus destinata fuerint, impendi debent; quâ in retam religiosa fuit Regina Isabella, [a] ut cùm collectos videret è Bulla cruciata nonaginta milliones, jusserit illicò in eos converti usus, quos Bullæ Apostolicæ præscriberent. Magis elucescent gratiæ istæ, & majores ex iis nascentur fructus, si sic impensæ fuerint. Necessitas tamen, & periculum confundere solent omnia, & facilè interpretari mentem Pontificum, si aliter fieri contingat, præsertim quando sumptus, qui aliunde in istum finem fiunt, majores sunt, cùm perinde sit, ex hisne pecuniis sumantur, an ex aliis.

[a] Mar. hist. Hisp.

SYMBOLUM XXVI.

IMpia fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magis corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis; eósque solos pro Viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magis virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur: contrà verò nostræ Religionis institutum incusaret hoc nomine, quòd demissionem commendaret, & mansuetudinem, quę duæ virtutes

ani-

animos facere ſolent abjectiores. Impia prorſus opinio, & à veritate nimium quantum aliena! Sanguis profuſus animum barbarum magis, & crudelem red-

dere poteſt, fortiorem ac magis ſtrenuũ non poteſt. Fortitudo & excelſitas animi mox cum ipſo pectore naſcitur, non oculis hauritur. Nec generoſiores

 ſunt,

ſunt, qui magis ſanguine & cæde animantium capiuntur, uti nec illi, qui humana carne victitant. Magnanimitatem non ſpernit noſtra Religio; quin ad illam acuit potiùs. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit ſuperſtitio Ethnica; ſed æterna, nullis unquam ſæculis finienda. Quòd ſi tunc Corona a aliqua è lauro, quæ ſimul atque à trunco avellitur, marceſcere incipit, tantoperè incendit animos: quid non faciet nunc ſempiterna illa ſtellarum, & immortalis? An fortaſſ. majoribus ſeſe objecerunt periculis Gentiles, quàm Chriſtiani? Si quando illi urbem aliquam aut caſtrum armis impeterent, clypeis & teſtudinibus muniti id factitabant. Nunc vero Chriſtianis per denſos glandium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus eſt aditus. Non adverſantur fortitudini demiſſio animi & manſuetudo; quin ita junctæ ſunt inter ſe, ut abſque his exerceri illa nequeat: neque fortitudini locus eſt, ubi non ſunt manſuetudo, tolerantia, & reliquæ virtutes. Namque is ſolùm vir fortis eſt, qui ab affectibus vinci ſe non patitur, & à perturbationibus animi liber eſt, in quo genere plurimùm elaborarunt Stoici, & majori poſtea cum perfectione Chriſtiani. Perparum ex ſua parte facit, qui iracundia aut ſuperbia ſe ſinit abripi: illud heroicum, proprias ſuas paſſiones & cupiditates frangere. Inter difficiliores arenas animus eſt, ubi iſta vigent certamina. Qui eo uſque ſeſe demittere didicit ut alteri inflectat genua, facilè in occaſione contemnet periculum, & cervice conſtanti ſecurim excipiet. Tulerit ſanè Religio Ethnica Magnos Duces, quales fuêre Cæſares, Scipiones, & alii complures; at certe haud minores nobis dedit Catholica in Alphonſis & Ferdinandis Caſtellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Luſitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo eſſe potuit, atque illa, quæ in Carolo V. Imp. eminuit? Quem unquam Magnum

Ducem

a *Illi quidem, ut corruptibilem Coronam accipiant; nos autem incorruptam.* 1. Cor. 9. 25.

Ducem celebravit antiquitas, cui pares, aut etiam ſuperiores non fuerint Gonſalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Corteſius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piſcariæ Marchio, Alphonſus Davalus Vaſti Marchio, Alexander Farneſius Dux Parmenſis, Andreas de Oria, Alphonſus Albuquercius, Ferdinandus Alvarus de Toleto Dux Albanus, Marchiones de ſancta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii prope innumeri tam Hiſpaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati ſatis à fama. De quibus meritò dici poterit id, quod Apoſtolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samſone, Iephte, Davide, & Samuele commemorat: a *Per fidem devicerunt Regna. Fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum.* Si Gentilium victorias conferre placuerit cum iis, quas reportarunt Chriſtiani, longè has fuiſſe majores videbimus. In prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidere, è noſtris non niſi homines viginti quinque. *b* Haſtæ & ſagittæ hoſtium tantâ multitudine repertæ, ut duobus diebus, quibus victor exercitus iiſdem in locis hæſit, lignorum uſum exhibuerint excitandis ignibus; ac ne comburi quidem potuerint, etſi ſtudium adhibebatur. Altero tanto plures in pugnâ Saladanâ occubuère, deſideratis Chriſtianis ſolùm viginti: & in illuſtri illâ victoriâ navali ad Naupactum (Lepanthum hodie) quam Joannes Auſtriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demerſæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non ſibi tribuit Chriſtianum pectus, ſed vero Domino exercituum, quem veneratur & colit.

c *Que em caos tao eſtranhos claramente,*
Mais Peleja o favor de Deos, que a gente.

Glorioſus animi triumphus. Non minùs hoſtem confundit cor in Deo confidens, quàm manus enſe armata;

a Heb. 11. 33. & 34. *b* Mar. hiſt. Hiſp. l. 11. c. 24.
c Camoës Luſ. Can. 3.

armata uti Judas Machabęus *a* experimento didicit. Deus est, qui corda regit, ipse animum & vires *b* sufficit, ipse tribuit, & negat victorias. Impostoris notam incurreret, atque à malitiâ & fraude excusari non posset, si ei adesset potiùs auxilio, qui falsum colit Numen, & impiis sacrificiis sibi propitium reddere satagit. Quòd si etiam interdum iis largiatur victorias, id non invocationi, sed caussis aliis occultis Providentiæ divinæ asscribendum. In siti illâ, quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico, placari haud potuit Deus sacrificiis & precibus Legionum Gentilium, donec tandem Legio Christianorum decima ejus imploraret auxilium: tunc enim copiosissimum iis imbrē impertivit, & fulmina in hostium direxit aciem, ut facili negotio victores evaderent; undè Legio illa posteà Fulminatrix dicta est. Si viva semper esset fiducia illa ac fides, eosdem etiamnum operaretur effectus; at enim, quia aut ista desunt, aut propter alios occultos fines permittit Deus, ut bello subigantur etiam ii, qui verum ei cultum deferunt; quod dum fit, non triumphantium præmium est, sed eorum, qui vincuntur, castigatio ac pœna. Semper itaque in Principum manibus vexillum Crucis sublime volitet; significatum per ensem illum, quem Jeremias Judæ Machabæo *c* porrexit, ut hostes suos fugaret: sumant item Religionis scutum, & sibi ponant ante oculos æternum illum ignem, qui Persarum Reges anteibat, Symbolum alterius incircumscripti, à quo radios suos Sol accipit. Hæc vera Religio est, quam milites adorabant, quoties provoluti in genua venerabantur vexillum, quod Labarum Constantini Imperatoris vocabatur. Cùm enim Crux quædam lu-

a *Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostraverunt non minùs triginta quinque millia.* 2. Mach. 15. 17. b *Ne diceres in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt. Sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit.* Deut. 8. 17. & 18. c *Accipe sanctū gladium munus à Deo in que dejicies adversarios.* 2. Mac. 2. 15. & 16.

lucis ſplendore in cælo efformata cum inſcriptione, *In hoc ſigno vinces*, victoriam illi contra Maxentium promitteret, vexillum iſtâ formâ fieri præcepit, quam præſenti Emblemate exhibeo, supernè cum literis *a* X & P. charactere nominis Chriſti, & literis Græcis Alpha & Omega, quæ Dei ſunt Symbolum, *b* principii & finis rerum omnium. *c* Vexillo iſthoc uſi ſunt deinceps Imperatores uſq; ad tempora Juliani Apoſtatæ. Joannes quoq; Auſtriacus in omnibus ſuis ſignis Crucem efformari juſſit, cum iſto lemmate: d *His armis vici Turcas, iiſdem victurum me confido & Hæreticos.* Rex Alphonſus Magnus eadem verba Crucis Conſtantinianæ in alio quodam poſuit vexillo quod in templo Ovetano poſtea obtulit: & iis ipſis uti placuit, ſicut & labaro Conſtantini pro præſenti Emblemate, ad imprimendam Principum animis fiduciam illam, quâ vexillum Religionis contra hoſtes ſuos plantare eos oportet. *e* In pręlio ad Navas Canonicus quidam Toletanus, Decanus poſtea, Paſchaſius nomine, Crucem quam Roderico Archi-Præſuli de more præferebat, per hoſtium cuneos ſemel atque iterum circumtulit, & evaſit incolumis, tametſi omnium telis peteretur, multæq; Maurorum ſagittæ haſtili infixæ hærerent. Latera vexilli iſtius ſpiritus cæleſtes ſtipare ſolent. Gemini Angeli equis candidis vecti in primâ acie pugnare viſi ſunt, *f* quando ad Septimancas Rex Ramirus Secundus Mauros devicit. In alio item prælio ad Clavigirim temporibus Regis Ramiri Primi, uti & in alio ad Meridam temporibus Regis Alphonſi Noni divinum illud fulmen, filius tonitrui ſanctus Jacobus Patronus Hiſpaniæ, in equo albo vexillum præferre viſus eſt, quod rubræ Crucis figurâ diſtinctum erat. g *Nullus vobis reſiſtere poterit* (dicebat Joſue ad Principes Iſraël, jam jam è vitâ diſceſſurus) ſi in

a Euſeb. l. 9. hiſt. c. 9. *b* S. Ambroſ. epiſt. 29. *c* Genebr. l. 4. Chron. anno 1572. *d* Mar. hiſt. Hiſp. l. 7. c. 16. *e* Mar. hiſt. Hiſp. lib. 11. c. 24. *f* idem. hiſt. Hiſp. l. 8. c. 5. *g* Joſ. c. 23. 10.

ſi in Deo ſpem & fiduciam collocaveritis. a *Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille viros : Quia Dominus Deus veſter prò vobis ipſe pugnabit.* Plenæ ſunt ſacræ paginæ iſtiuſmodi divinis ſubſidiis. Contra Chananęos ſtellas *b* ipſas Deus in acie diſpoſuit; contra Amorrhæos Elementa *c* armavit, & lapides è cælo depluit. Nec opus fuit alio creaturarum miniſterio in fidelium favorem adversùs Madianitas, d *Immiſit Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutuâ ſe cæde truncabant.* In ſemetipſum ultionem provocat, quiſquis Dei inimicus eſt.

a Joſ. ibid. b *De cælo dimicatum eſt contra eos : ſtellæ manentes in ordine ſuo, adversùs Siſaram pugnaverunt.* Jud. c. 5. 20. c *Dominus miſit ſuper eos lapides magnos.* Joſ. c. 10. 11. *d* Jud. c. 7. 22.

SYMBOLUM XXVII.

QVod neque vis, neq; diuturna multorum annorum oppugnatio adversùs Trojam efficere potuit, dolus tandem obtinuit ſub ſpecie Religionis, inferentibus in urbem Græcis arma ſua intra alvum equi lignei abdita, tanquam ſi voti, quod Deæ Palladi feciſſent, rei eſſent. Mirum dictu! neque interior armorum concuſſio & ſonitus; neque advertentia prudentiorum civium; neque quod opus foret, dirutis mœnibus eum in urbem inducere, mox poſteaquam Græcorum naves ſolviſſent è littore; neq; quòd intra mœnia commorari deberet. Populo ſufficere potuit, ut fraudes agnoſceret: tanta Religionis vis eſt. Eâ opportunè uſi ſunt Scipio Africanus, Lucius Sylla, Quintus Sertorius, Minos, Piſiſtratus, Lycurgus, & alii, ut actionibus ſuis & legibus conciliarent auctoritatem, & Populo imponerent. Phœnices in Hiſpaniam ingreſſi, eo loco, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, templum arcis formâ conſtruxerunt, Herculi dedicatum, ajentes, per quietem ſic juſſos ſe eſſe. Crediderunt Hiſpani, divinum eſſe cultum, quod ſtratagema erat; eſſe pietatem, qui dolus

fuit;

fuit: atque ita Phœnices ſub Religionis prætextu, quo nihil ad ſpeciem fallacius, oppreſſos deinde loci iſtius incolas bonis omnibus & fortunis ſpo-

liârunt, Alterius item templi beneficio in promontorio Dianéo (ubi nunc eſt Denia) incolæ Inſulæ Zacynthi machinationes ſuas clàm habuerunt, cùm

cùm Hispaniam sibi subjicere molirentur. Rex Sisenandus Suinthilam regno expulerat, atque ut dominationem suam magis stabiliret, Concilium Provinciale septuaginta circiter Præsulum convocavit, sub specie quidem Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat, novis legibus astringendæ; sed reverà præcipua ejus cura erat, ut condemnato Patrum sententiis Suinthilâ, sibi deinde corona adjudicaretur, & populus in concordiam rediret: quo eodem artificio etiam Ervigius electionem suam & abdicationem Regis Wambę confirmare studuit. Non ignorat Malitia, quantum apud hominum animos valeat Religio, quare hâc potissimùm utitur ad exercendas suas technas, quibus simplicem populum facillimè decipit, qui cùm fines illius omnes penetrare nequeat, sibi persuadet ista solùm tendere ad Deum reddendum propitium, ut bona fortunet temporalia, & æterna postea præmia conferat. Et quæso, in quas non impulit fraudes Nationes plurimas Religionis species, dum sese superstitiosis cultibus miserè dederent? Quàm serviles & truculentos mores ii non introduxerunt, cum libertatis, fortunarum & vitæ dispendio? Advigilent sedulò Principes & Respublicæ, hoc præsertim tempore, quando Politica larvam Pietatis induit, neque facilè admittant illos Religionis equos, qui non civitates solùm, sed integras etiam provincias, & regna funditùs devastârunt. Quòd si sub illius titulo ambitio irrepat, & cupiditas, & oneretur graviter populus, suave Dei jugum fastidiet, ob damna & detrimenta rerum temporalium, quæ patitur, & sensim in animum suum inducet, legem naturalem ac divinam Religionis ad rationem statûs pertinere; Principes verò sub specie illius sua contegere artificia, quibus subditos contineant in officio, & fortunis suis expolient. Perpendant itaque apud se Principes cum omni diligentia, num quod de novo introducitur, Religionis caussa sit, an prætextus solùm, in auctoritatis & potestatis il-

illius præjudicium, aut injuriam ſubditorum, aut contra tranquillitatem publicam: id quod ex fine, quem ſibi novitas iſta propoſitum habet, perſpicere poterunt, examinando quò ſpectent tales innovationes, an ad emolumentum proprium, aut ambitionem; an ad bonum ſpirituale conducant, necne; aut num hoc ipſum non mediis aliis, quæ minus adferant præjudicii, procurari queat. In iſtiuſmodi caſibus, minori cum periculo damnum præcavetur, quàm eidem poſtea paretur remedium, non dando locum ejuſmodi prætextibus & abuſibus. Si tamen introducti jam fuerint, magna cum ſuavitate corrigi eos oportet, non via facti, nec cum violentia & ſcandalo, nec jure extremo poteſtatis, præſertim ſi ſub Principis juriſdictionem caſus iſti non cadant; ſed ſingulari cum ſolertia, & habita perſonarum ratione, per manum illus, ad cujus forum *a* pertinent, edocendo illum ſincerè de rei veritate, deque damnis & incommodis. Etenim ſi Princeps ſæcularis id facere vi attentaverit, & abuſus iſti apud Plebem inveteraverint, hæc illud impietati tribuet, & ſacerdotibus obtemperabit potiùs, quàm Principi: contrà verò, ſi Populum inter & Sacerdotes non omnino optimè convenerit, & ille viderit, auctoritatem Eccleſiaſticam & ſæcularem inter ſe diſſidere, obedientiam abjiciet, & contra ipſam inſurget Religionem, declarata Principis voluntate jam factus audacior, & paulatim in eam veniet opinionem, damna ejuſmodi contentionum ad ſubſtantiam Religionis pertinere; quo fiet, ut facili negotio animum pariter, & illam immutet. Atque eâ ratione, ſi Princeps litibus & controverſiis cum Magiſtratu Eccleſiaſtico; Populus verò novitate opinionum implicatus fuerit, nullus porrò rebus ſacris habebitur honos, & graves oborientur errores, confusâ illâ divinâ luce, quæ colluſtrabat animos, & uniebat: unde multorum Princi-

pum

a *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus.* Malach. c. 2. 7.

pum interitus, & Statuum *a* immutationes nasci vidimus: Magnâ prudentiâ opus est, ad ritè gubernandam in talibus materiis multitudinem, nam pari facilitate, aut eas spernit, & impia est; aut leviter credit & superstitiosa est; quod postremum frequentiùs accidit: ipsa enim tanquam imperitior specie religiosi cultûs & opinionum novitate continuò capitur, antè etiam quàm recta ratio ista omnia ad examen vocet. Quare plurimùm refert, omnem illi paulatim ruinæ occasionem præcidere, eas cumprimis, quæ oriri solent ex inanibus disceptatiunculis de materiis quibusdam subtilioribus, quæve ad Religionem nihil omnino aut parum faciunt, non permittendo, ut aut defendantur, aut typis imprimantur: aliàs enim multitudo in diversa trahetur studia, & opinionem suam, tanquam de fide esset, tuebitur mordicùs. Quæ res non minores turbas ciere posset, quàm ipsa Religionum diversitas, aut iis ansam dare. Eodem periculo territus Tiberius concedere noluit, ut libri Sibyllini *b* inspicerentur, quorum vaticinia tumultus concitare poterant: & in actis *c* Apostolorum legimus, libros igni fuisse traditos, qui vanas curiositates continerent.

§. Solet Populus sub specie pietatis miserè decipi, & cœco quodam impetu sese dedere cultibus quibusdam superstitiosis cum submissione prorsus muliebri, quæ hominem melancholicum reddunt & timidum, & imaginationum suarum vile mancipium, quæ animum simul & spiritum opprimunt, faciuntque eum otiosum sodalitia obire, & vacare peregrinationibus, ubi multi sæpè abusus committuntur, & vitia. Imperitæ plebeculæ infirmitas illa est, neque parum periculosa veritati Religionis, &

a *Nulla res multitudinem efficacius regit, quam superstitio.* Curtius. b *Censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur; renuit Tiberius perinde humana, divinaque obtegens.* Tacit. l. 1. Annal. c *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus.* In Act. Apost. c. 19. 19.

& saluti publicæ, & nisi principiis quis obstet, gravissima creat incommoda & pericula: nam stultitiæ genus est, quæ sub specie boni temere præcipitat, & novas consectatur Religionis opiniones, & artes diabolicas. Religiosa quædam subjectio utilis est, sed sine superstitione abjectâ & humili:talis scilicet, quæ virtutem in pretio habeat, & perhorrescat vitium, quæ statuat laborem & obedientiam majoris esse apud Deum & Principem meriti, quàm societates & peregrinationes, quando ejusmodi pietatem convivia, choreæ & lusus comitantur, quomòdo Populus Israëliticus in dedicatione vituli *a* factibat.

§. Quòd si fortè cœperit multitudo in rebus ad Religionem pertinentibus, nimium suæ tribuere opinioni, & novitates in illam voluerit introducere, extemplò parandum est remedium, & mala sementis radicitùs evellenda, priusquam crescat, & serpat longiùs, ut coalescat in corpus potentius ipso Principe, contra quem deinde, si ejus se opinioni accommodare noluerit, pernicosam regiminis mutationem machinari *b* audeat. Tametsi verò intelligendi vis in eo genere libera sit, & salva sua libertate, ad credendum cogi nequeat, adeóque Dei solius esse videatur, eum corrigere, qui secus de ipso *c* sentit, ac oportet; gravissima tamen inde nascerentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis cœcæ & imperitæ plebeculæ committeretur: atque ideò valde convenit obligare subditos, ut quemadmodum veteres Germani so-

a *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod.32.6. b *Eos verò qui in divinis aliquid innovant odio habe, & coërce, non Deorum solum causâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè magni fecerit) sed quia nova quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum, unde conjurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.* Dion. c *Deorum injurias Diis curæ.* Tacit.lib.1.Annal.

solebant, sanctius ac reverentius ducant, credere res *a* divinas, quàm scire. Quis error tam insanus aut fœdus, in quem non incidat regnum aliquod, si de rebus Religionis illi dijudicare liceat? Hinc tanta cura caverunt olim Romani, *ne qui nisi Romani Dei, nec quo alio more, quam patrio colerentur.* Et Claudius graviter cum Senatu conquestus fuit, quòd externæ superstitiones *b* introducerentur. Attamen si jam Malitia pedem fixerit, neque correctio adversùs multitudinem vim ac robur habere potuerit, Prudentia operetur necesse est, quod aliàs ferrum & flamma debuissent efficere: nam augescit interdum delictorum pertinacia, si remedia adhibeantur intempestiva, & plus æquo violenta; neque semper vi cedit ratio. Reccaredus Rex magna cum solertia, tempori tantisper cedendum ratus, nunc dissimulando, nunc blandiendo, sensim effecit, ut subditi ejus omnes Arriana perfidia abdicata ad Ecclesiæ Catholicæ castra commigarent.

§. Magni heroës olim usi sunt superstitione (ut diximus) ut legibus suis auctoritatem parerent, atque animos adderent Populo, magisque eum in submissione & officio continerent: in hunc finem somnia fingebant divinitùs sibi immissa, conversationes secretas & familiaritates cum Diis; & licèt hæ artes apud simplicem plebeculam plurimùm valeant, utpote cujus ingenium superstitiosum rebus ejusmodi, quæ supra naturam esse videntur, facilè capitur; non est tamen Principibus licitum, eam ementitis miraculis, & falsâ Religionis specie deludere. Ad quid umbra, ubi luce ipsa frui possumus? Ad quid prodigia illa de cælo fictitia, si tot ac tanta iis suppetant, ut vidimus, qui firma cum fiducia ea præstolantur à Providentia divina? Quomodo justissimus Deus ejusmodi artibus successum bonum largiri poterit, quæ curam ipsius ac sollicitudinem

a *Sanctius ac reverentius visum de actis Deorum credere, quam scire.* Tac. de more Germ. b *Quia externæ superstitiones valescant.* Tacit. l. 11. Annal.

nem in rerum harumce inferiorum gubernatione incusant, quæ ipsius potentiam falsò confingunt, quæque illi tribuunt, cujus ipse auctor non est? Quam certitudinem in Religione sibi pollicebitur Populus, si eam ad fines Principum particularis detorqueri videat, eò quòd tegumentum tantummodo sit, quo suas cooperiant fraudes, & veritatem mendacii arguant? Non est secura politica, quæ dolis sese vestit, nec firma ratio status, quæ technis nititur.

SYMBOLUM. XXVIII.

Regula & mensura virtutum Prudentia est, absque hac illæ in vitia degenerant. Eam ob rem in mente sedem suam habet, sicut virtutes reliquæ in appetitu: illinc enim omnibus præsidet. Magnam Deitatem illam vocat Agatho. Hæc virtus est, quæ tres Reipublicæ formas constituit, Monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam; iisque singulis suas tribuit partes naturæ subditorum convenientes, intentos semper habens oculos in conservationem eorundem, & finem principalem felicitatis politicæ. Anchora statuum Prudentia est; acus nautica Principis. Deficiente hac virtute, anima gubernationis deficit. a *Ca esta* (verba sunt Alphonsi Regis) *faz e ver las cosas, ejuzgarlas ciertamente segun son e pueden ser, e obrar en ellas como deve, e non rebatosamente.* Virtus est Principum *b* propria, & quæ maximè facit excellere hominem, adeòque parcè eam Natura dispensat. Multis magna dedit ingenia, magnam prudentiam oppidò paucis. Absque illâ, quò quique cæteris dignitate magis eminent, eò majori cum periculo præsunt aliis: facilè enim rationis transiliunt limites, & pessum eunt; & in eo, qui aliis imperat, judicio claro opus est, quod res omnes, prout sunt in se dispiciat, & singula suis ritè ponderare momentis noverit. Examen hoc magni in Prin-

a Lib. 8. tt. 5. p. 2. b *Nam rectè disponere, rectèque judicare qui potest, is est Princeps, & imperator.* Menand.

Principibus momenti eſt, & multũ in eo poteſt Natura, plus tamen ipſe rerum uſus atque experientia.

§. Ea Prudentiæ virtus multis conſtat partibus,

quæ ad tria capita reduci poſſunt; memoriâ ſcilicet præteriti, intelligentiâ præſentis, & providentiâ futuri. Omnes iſtas temporis differentias in

Em-

Emblemate præsenti Serpens repræsentat; Prudentiæ Symbolum, supra clepsydram arenariam, quæ præsentis currentisque temporis est hieroglyphicum; sceptrum spiris suis ambiens, & contemplans sese in duplici speculo præteriti temporis & futuri; pro lemmate verò ponitur illud Homeri carmen à Virgilio traductum, quod omnia tria complectitur tempora: *a*

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

In quæ intuens Providentia suas moderatur actiones.

Tria ista tempora speculum sunt gubernationis, in quo maculas, & errores præteritos pariter, ac præsentes observando, sese ornat & expolit, adjuta experientia propria, & ipso rerum usu comparata. De propria ago alibi: Quæ comparatur, aut communicatione cum aliis, aut ex Historiis acquiritur. Communicatio cum aliis perquam utilis est, etsi restrictior; nam facilius comprehenditur, & abundè magis satisfacit dubiis omnibus ac quæstionibus, unde Principem meliùs instruit. Historia omnes quasi mundi ætates subjicit oculis, illiusque beneficio memoria vitam Majorum vivit. Errata eorum, qui fuerunt aliquando, eos, qui nunc sunt, erudiunt. Quare necessum est, ut Princeps amicos fideles & veraces conquirat, qui sincerè illum de veritate edoceant in omnibus tam præteritis, quàm præsentibus; & quoniam isti, ut solebat dicere Alphonsus Neapolis & Aragoniæ Rex, libri quasi sunt historici, qui neque adulantur, neque celant aut dissimulant veritatem, eos potissimùm in consilium adhibeat, observando negligentias & culpas Antecessorum; fraudes, quibus circumventi fuerunt; artes aulicas; intestina & externa regnorum mala, & circumspiciat diligenter, num sibi quoque ab iisdem aliquod periculum sit. Optimus Principum Magister, tempus est. Sæcula præterita veluti Nosocomia quædam sunt,

a Virgil.

ubi cadavera Rerumpublicarum, & Monarchiarum, quæ aliquando floruerunt, incidendo inspiciunt & rimantur. Anatomici, ut præsentes tantò curent meliùs. Chartæ nauticæ sunt, in quibus cum alienis tempestatibus, & navigationibus secundis investigantur littora, bolide explorantur maria, brevia deteguntur, deprehenduntur scopuli, & regnandi lineæ designantur. Hinc Alexander Severus Imperator a *præficiebat rebus literatos, & maximè, qui historiam norant, requirens quid in talibus caussis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores fecissent.* Verùm non omnes omnino libri boni consiliarii sunt: nonnulli enim malitiam suadent & fraudes, quæ quia magis in usu sunt, quàm veritas, bene multi eos *b* consulunt. Illi maximè securi, quos sapientia divina dictavit. In his reperire licebit Principi pro casibus omnibus politicam quandam perfectam, & documenta certa, quibus se *c* & alios ritè gubernet. Eâ de caussâ Regibus Israël in mandatis dederat, ut Deuteronomii librum semper penes se haberent, & ex eo quotidie legerent *d* aliquid. Deum audimus, à Deo discimus, quoties divina illa oracula evolvimus.

§. Cum hoc historico studio securè sese poterit Serenitas Vestra gubernationis mari committere, dummodo pro nauclero sit rerum præteritarum experientia ad præsentium directionem, quas Serenitatem Vestram ita moderari oportebit, ut oculos suos semper in futuro defigat, ipsumque antè prævideat, ad pericula declinanda, aut saltem, ut præventa

a Lamp. b *Qui exquirunt prudentiam, quæ de terrâ est, negotiatores Merrhæ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ; viam autem sapientiæ nescierunt.* Baruch. 3. 23. c *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* 2. Tim. 3. 16. & 17. d *Leget illud omnibus diebus vitæ suæ.* Deut. 17. 19.

venta a minus mali adferant. Juxta has temporum affectiones, judicare debet, & æstimare de futuris prudentia Serenitatis Vestræ, non illas Planetarum, qui cùm admodum pauci sint, & statos suos habeant motus, non possunt (quantumvis aliqua in illis inesset virtus) tantam eventuum portendere varietatem, quos aut casus invehit, aut liberum disponit arbitrium. Neque speculatio & experientia sufficiunt, ut certam aliquam & securam scientiam, de caussis tam remotis constituant. Conjiciat itaque oculos suos Seren. Vestra in tempora retrò præterita, jam inde à Rege Ferdinando Catholico usque ad Philippum II. & collatis cum iis, quæ ab eo tempore in hanc nostram ætatem usque effluxerunt, expendat Serenitas Vestra, num Hispania tam sit incolis referta, tam opulenta, & rebus omnibus abundans, atque illis prioribus sæculis. Num tantoperè artes & arma floreant; num tam frequentes sint nundinationes, & agrorum culturæ; & si in hisce rebus quasdam defecisse animadverterit, incisionem corporis hujus instituat, exploret arterias ejus omnes, ac partes, quæ sanæ ac integræ sint, quæ non; è quibus item fontibus infirmitates istæ suam trahant originem. Consideret apud animum suum Seren. Vestra, num fortè ex uno aliquo eorum nascantur, qui ferè ordinarii sunt. Ex deductione subditorum in terras exteras; ex defectu propagationis; ex multiplicitate Religiosorum ordinum; ex nimiâ festorum dierum frequentiâ; ex multitudine Vniversitatum, & studiorum; ex detectione Indiarum; ex pace non œconomicâ, ex bello leviter suscepto, aut segniter administrato; ex abrogatione Magisteriorum ordinum militarium; ex raritate præmiorum; ex oneribus cambiorum, & usurarum; ex pecuniarum translatione in alienas provincias: ex disparitate monetarum; aut aliis similibus caussis. Si viderit Serenitas Vestra, quænam ex istis mali fons sit & origo, dif-

a *Scit præterita, & de futuris æstimat.* Sap. c. 8. 8.

ficile non erit parare remedium; & cognitis probè duobus temporibus, præterito & præsente, unà etiam Seren. Vestra de futuro æstimabit: a *Nihil enim sub Sole novum. Quid est, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est, quod factum est? ipsum quod faciendum est.* Personæ mutantur, non scenæ. Iidem semper mores & modi sunt.

§. Post illam librorum evolutionem plurimum quoque lucis dabit Viris Principibus communicatio cum tot ac tantis ingeniis, quę cum iis agunt quotidie, atque ad audientiam verba & rationes multum ac diu cogitatas adferunt. Ideò Joannes Secundus Lusitaniæ Rex dicere solebat, regnum aut invenire Principem prudentem, aut facere. Amplissima est imperandi schola, in quâ Ministri summis ingeniis præditi, & experientia insignes, aut domestici, aut exteri, negotia cum Principe conferunt. Hic semper in assidua versatur exercitatione, cum speciali notitia omnium propè, quæ in mundo geruntur. Quæ schola cùm maximè conveniat Principi, decet omnino, ut si non ex obligatione, discendi saltem studio, negotiis sese impendat, studeatque ea plenè capere & penetrare; nec satis esse credat, si Consiliariis suis ea committat, & ab illis decisionem expectet: nam si negotiis prorsus se abstineat, sylvescit paulatim ingenium, & odisse ea incipit, tanquam onera quędam intolerabilia, & viribus majora, adeóque aliorum mavult curæ relinquere, & industriæ. Quòd si deinde ad ipsum referatur, quid aliis ea super re visum fuerit, inscius & imperitus pendet animi, recténe judicatum fuerit, an secus; qua in confusione, necesse est eum suimet pudeat, pigeatque, dum videt se muto simulacro haud multò esse absimilem, cui exterior fit reverentia, alius vero pro ipso responsa dat. Nec alia de caussa Zacharias Propheta eum Principem, qui similis Pastori, gregem suum deserenti, obligationis suæ est immemor, idolum b vocitat:

Statua

a Eccl. 1. 9. & 10. b *O Pastor, & idolum, derelinquens gregem.* Zach. cap. 11. 17.

Status enim est, quæ repræsentat, non exercet Majestatem. Os habet, & non loquitur: oculos habet, & aures, & neque videt, neque *a* audit; cumque passim pro idolo cultûs solùm habeatur, non quòd efficere quicquam possit, tanquam telluris inutile pondus, ab omnibus *b* despicitur, neque hoc damnum facilè sarciet: negotia enim, è quibus usu atque exercitatione experientiam aliquam haurire poterat, prætexlabuntur sicut aquæ, quæ nunquam revertuntur; quare cùm ipse ignoret, unde negotiorum tela inchoata sit, rectè eam pertexere nunquam poterit.

§. Ad hæc itaque & alia damna evitanda, expedit omnino, ut Princeps simul atque Rempublicam capessit, animum suum ad negotia publica applicet, ut usu paulatim artem benè gubernandi condiscat: etsi enim illa initiò mole suâ absterreant Principem; ambitio tamen, & gloria, quæ inde sperari potest, faciunt postea, ut appetantur etiam, & amentur. Non illum arceat errandi metus, quia nulla tanta est prudentia, quæ non quandoque falli possit. Ex erroribus experientia nascitur; ex hac verò optimæ imperandi regulæ. Et si fortè eum errare contigerit, illud solatio sit, minus interdum esse periculi, ipsum falli Principem, quàm si rem optimè gerat per alium. Hoc namque calumniis obnoxium; illud verò faciliùs tolerat Populus. Obligatio Principis in eo solùm consistit, ut quàm rectissimè velit agere omnia, atque in id omnem suam conferat operam, instructionem admittendo, & consilium, sine arrogantia & fiducia sui nimia: hæc enim ignorantię & errorum mater est. Potentia unà cum Principibus nascitur, non sapientia. Si audire voluerint, rectè gubernare scient. Cum Salomon suam agnosceret infantiam pro gubernando Dei populo,

 petiit

a *Os enim habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient.* Psalm. 113. 5. b *Nihil est idolum in mundo.* 1. Cor. 8. 4 c *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter malum & bonum.* 3. Reg. 3. 9.

petiit à Deo cor *a* docile : hoc enim solum sufficere putabat, ut rectè suo fungeretur officio. Principem zelosum, & qui honestum semper præ oculis habet, Deus quasi manu ducit, ne uspiam in statuum suorum gubernatione offendat.

SYMBOLUM XXIX.

PIscatores in insula Chio, cùm jactis aliquando in mare retibus pisces se capturos crederent, tripodem extraxêre, quod vas quoddam erat sacrificiis destinatum aut (ut volunt alii) mensa tripes rotunda, opus admirandum, magnique pretii, non tam ob materiam, quamvis ex auro esset, sed ob Vulcanum artificem. Crevit in iisdem, & aliis ejusdem insulæ Piscatoribus cupiditas, & spe vana inaniter delusi iteratis sæpè vicibus retia sua in profundum demisêre. O quoties prosperi Principis unius successus eidem ipsi & aliis fraudi fuerunt, dum mediis iisdem similem aliquam nancisci Fortunam conati sunt! Non est ita facile, alienos sequi passus, aut relegere proprios, ut eadem semper examussim premas vestigia. Exiguum temporis spacium tot eventuum varietate priora obducit, & quæ de novo imprimuntur, diversa sunt, adeoque non eundem habent exitum. Multos æmulos atque imitatores habebat Alexander Magnus, qui licèt virtute tum corporis tum animi nihil illi cederent, nunquam tamen tam cumulatam gloriam & felicitatem potuerunt adipisci, aut certè tantum plausum non tulerunt. In nostra est potestate, bonos esse; non item, tales videri aliis. Etiam in rebus Famæ Fortuna ludit, neq; semper eadem eidem respondet facinori. *b* Quod Sagunto accidit, Estepæ quoq; evenit, & hujus tamen vix aliqua superest memoria; tenuior nimirum civitas gloriam istam non obtinuit: nam in Majoribus laudari sæpè solet, quod in aliis minoribus

a *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter malum & bonum.* 3. Reg. 3. 9. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 2. c. 23.

bus nemo æſtimat. Idem prorſus in virtutibus uſu venit; propter eaſdem Princeps unus bene audiet, alius malè: temporum hoc vitium eſt, & ſubditorum.

Si Nobilitas excuſſo fræno ſolutior ſit, & Populus licentior, mali Principis notam non effugiet, ſi illos in rationis gyrum reducere voluerit Unumquodq;

regnum Principem cuperet suis conformem moribus; unde fit, ut tametsi unus aliquis Princeps iisdem bonis artibus Rempublicam moderetur, quibus alius gloriosissimè eandem moderatus est, æquè tamen acceptus futurus non sit, nec parem habiturus laudem, nisi subditorum utriusque quoque Naturas æquè probas esse contigerit.

Hinc periculo non caret, si Princeps ad aliorum exempla solùm se velit dirigere: est enim perdifficile ne dicam omnino impossibile, ut in uno aliquo casu conditiones eædem ac rationes omnes concurrant, quæ in alio. Hæ caussæ secundæ cælestium orbium semper volvuntur, novosq; siderum & astrorum formant aspectus, quibus suos producunt effectus, & rerum mutationes efficiunt: & sicut accessus recessusque stellarum semel facti non iterum eodem modo facilè eveniunt, ita neque easdem in hæc inferiora habent operationes, & variatis quibusdam conditionibus, variantur ipsi successus, in quibus casus ferè plus potest, quàm prudentia. Equidem non minus Principibus fraudi fuisse existimo, aliorum sequi exempla, quàm planè nulla. Quare considerandum diligenter, quid evenerit aliis, ut Politica prudens evadat; non ut sua omnia ad aliorum normam dirigat, exponendo se dubiis & incertis casibus. Aliorum eventa documento *a* sint, non præcepto aut legi. Ea sola exempla securè imitari quis potest, quæ à caussis & rationibus intrinsecè bonis, & Juri naturali ac gentium communibus profecta fuerunt. Illæ enim omnibus temporibus eædem sunt. Uti & sequi exempla eorum Principum, qui cum Religione, Justitia & Clementia, aliisq; virtutibus & actionibus moralibus se suaque conservarunt. Verum etiam in his casibus attentione opus est: mutari enim solent mores, & æstimatio virtutum, nec novum aut insolens, Principem aliquem per easdem, quarum beneficio uno tempore

a *Plures aliorum eventis docentur.* Tacit. lib. 4. Annal.

pore feliciter floruit, alio periisse. Oportet igitur, ut hæc omnia expendat Prudentia, neque ipsa sibi nimium fidat; sed varios consulat casus, qui quotidiè incidunt, neq; futura pro certis habeat, quantumvis prudens judicium & diligentia iis satis cavisse videantur: non semper enim eventa respondent meritis, neque dependent ab ordinaria caussarum connexione, in qua consiliis humanis aliquis solet esse locus; sed ab alia caussa superiore, quæ cæteras dirigit; ex quo fit, ut incertæ sint cogitationes nostræ, & spes in illis fundata facilè fallat. Nemo opinione omnium longiùs ab Imperio aberat, quàm Claudius, & cælum jam illum destinarat, ut in Tiberii locum *a* sufficeretur. Frequentius istud est in electione Pontificum, in qua humana industria in suis consiliis sæpè deluditur. Non semper Providentia divina naturalibus mediis utitur, aut si utatur, diversos cum iisdem operatur effectus, & lineas rectas ducit ad obliquam regulam, cùm non raro damno sit Principi, quod commodo illi esse debuerat. Eadem columna ignea in deserto lucem præbebat Populo Dei; & hostium castra opplebat caligine. Maxima etiam prudentia humana quandoque palpat in tenebris. Unde salutem quis sperat, inde exitium sibi accersit interdum, uti Viriato accidit, quem proditum ab iis Legatis & neci traditum historiæ referunt, quos ad Consulem Servilium miserat. Damnum, quod semel accepimus, non facilè credimus passuros nos denuò; at contrà res secundas, aut duraturas nobiscum, aut certè redituras, illicò nobis persuademus. Multis isthæc confidentia perniciem attulit; quippe quæ Prudentiam armis suis exuit. Ingens quoddam eventuum mare est hic Mundus, variis & incognitis caussis quasi ventis quibusdam agitatum. Ne animo efferamur, si retia fortè votis referta educamus in littus; nec contrà

 dejicia-

a *Quippe famâ, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur Imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat.* Tacit. lib. 3. Annal.

dejiciamur, si fuerint vacua. Eadem animi æqualitate jacere ea oportet,& eventum expectare. Quiete frui non potest, qui felicem rei exitum certò sibi pollicitus, secus evenire videt, & remedium in promptu non habet. Qui deteriora animo concepit, ei adversi casus inopinanti obtingere non possunt, neque ob frustrata desideria facilè ludibrio fit aliis, quemadmodum Persis factum in bello adversùs Athenienses; illi namque longè etiam antè ex insula Paro compararant marmora, quibus victoriam inscriberent, quam jam pridem spe devoraverant; sed cùm postea ipsimet prælio vincerentur, iisdem marmoribus Athenienses usi sunt, ad erigendam Vindictæ statuam, perenne stultitiæ Persicæ monumentum. Præsumptio sciendi futura, rebellio quædam est contra Deum, & concertatio, stolida cum Sapientia divina, quæ permisit quidem,ut Prudentiæ humanæ de rebus ejusmodi conjicere liceret, non tamen divinare, ut nimirum in hac casuum incertitudine tantò se Deo conditori suo magis subjectam agnosceret. Ea etiam de caussa tam cauta ac provida est in statuendo Politica, quippe quæ probè perspectum habet, quàm parum de futuris prævideat Sapientia humana, & quàm facilè fallant judicia, quæ opinioni præsumptæ innituntur. Si Principes eventus futuros antè prospicerent, non toties malè consilia caderent. Atque hinc factum reor, ut simul ac Saul in Regem electus fuit, Deus ei spiritum prophetiæ *a* infuderit.

Nunc ex iis,quæ hactenus diximus,illud conficitur. Tametsi antiquitas veneranda meritò sit,& viæ planè regiæ, quas illa posteritati aperuit, ut per eas securo passu experientia incederet;cum tempore tamen multa videmus immutari, ut iis porrò insistere non liceat, adeoque non ita sibi ipse diffidere debet Princeps aut tam anxiè Majorum legere vestigia,ut non etiam alicubi ubi præsens occasio tulerit, sua pone-

a *Et insiliet in te spiritus Domini, & Prophetabis cum eis.* 1. Reg. 10. 6.

ponere audeat. Novitates non ſemper periculoſæ ſunt; expedit interdum eas introducere. Mundus niſi innovaretur, perfectior non evaderet. Quò ætate procedit longiùs, eò ſapientior eſt. a *Quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuêre. Quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* Quod nunc per experientiam ſequimur, abſque illa aliquando initium habuit. b *Noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris ferre poteſt; Nec omnia apud priores meliora:* ſicut neque quæ nunc facimus, omnia poſteritati placebunt. A Majoribus abuſus multi ad nos uſque c manarunt: multos item veterum mores ſeveros ac rudiores mitigavit tempus, & in melius d commutavit.

a Tacit. lib. 11. Annal. b idem l.3. An. c *Vetuſta autem pleraq; rudiora ſunt nobis.* Ariſt. l.2. pol. c.8. d *Multa duritie veterum meliùs & latiùs mutata,* Tac. lib.3. Anna.

SYMBOLUM XXX.

Ingenioſa Roma, ut Virtuti & Fortitudini trophæa ſtatueret, in gloriam & præmium Victoris, æmulationem poſterorum, & aliorum civium exemplum, columnas roſtratas adinvenit, è quibus ſuſpenſæ navium triumphantium proræ poſt longas navigationes & obtentas victorias, ſempiternam navalium præliorum conſervabant memoriam, quale monumentum Conſuli Duillio pro inſigni victoria, qua Carthaginenſes trumpharat, pro alia item Marco Æmilio poſitum fuit. Tropliæum iſtud præſenti Emblemati occaſionem dedit, in quo columnæ robur ac firmitas ſapientiam repræſentat; proræ verò navium per tot rerum diſcrimina Oceanum pervagatæ Experientiam Prudentiæ matrem, qua fulcitur ſapientia. Habet hęc pro objecto res univerſales, ac perpetuas; illa verò actiones ſingulares. Una ſpeculatione & ſtudio comparatur: altera (quæ mentis eſt habitus) partim rerum bonarum, malarumque cognitione; partim exercitatione & uſu.

Ambæ simul junctæ perfectum Reipublicæ moderatorem efficiunt, una sola non sufficit. E quo facilè apparet, quàm periculosum sit, si ii rerum potian-

tur, qui soli scientiarum contemplationi & vitæ solitariæ sunt dediti: ordinariè enim hi tales usu & praxi rerum carent, adeoque actionibus suis, quia aut

aut temerariæ ſunt, aut viles & abjectæ, nihil promoverent; præſertim ſi aut metus, aut zelus nimius eos transverſos egerit. Familiaritas eorum, & ſcripta (in quibus plus ingenium ſpeculativum valet, quàm practicum) prodeſſe poterunt Principi, ut animum ejus excitent, & differendi ſuppeditent materiam, ſi ea unà cum tempore & experientia in conſilium adhibeat. Ars medica remedia præſcribit morbis, ea tamen Medicus non applicat, niſi infirmitatis conditiones, naturam ægri, & conſtitutionem antè conſideret. Quòd ſi iſthac ratione arrogantiam ſuam barbaram temperaſſet Hannibal, non pro inſano deriſiſſet Phormionem, quòd armorum inexpertus militandi artem traderet. Quamvis enim ſpeculatio ſola ejus praxin neutiquam aſſequatur, quomodo Poëta ille Luſitanus cecinit:

a *A diſciplina militar preſtante*
Nào ſe apprende ſenhor na phantaſia
Sonhando, imaginando, ou eſtudando,
Se nào vendo, trattando, e peleiando.

Perquam enim difficile eſt, ut manus accuratè imitetur, quod delineavit ingenium aut ſatisfaciat oculis, quod idea propoſuit; præſertim cùm à caſibus tam variis bellum dependeat, ut ne ipſa quidem experientia in iis interdum ſciat, quid facto ſit opus. Nihilominus tamen poſſet Phormio ea dare præcepta Hannibali (quantumvis magno & experto Duci) ut errores caveret ingenii ſui fallacis ac ſubdoli, immanitatis in devictos, & ſuperbiæ erga eos, qui ejus ſe tutelæ & præſidio commiſerant. Rectiùs uti noviſſet Cannenſi victoria, fugere delicias Capuæ, & conciliare Antiochum. Rex Ferdinandus Catholicus Religioſorum opera uſus interdum fuit; ſed neſcio, an ad ipſam negotiorum tractationem, an ad introductionem ſolùm; aut num ideò fortè ad negotia publica eos adhibuerit, ut parceret legationum ſumptibus, aut occurreret incommodis,

a Cam. Luſ. cant. 10.

quæ ex contentione de jure præcedenti inter Magnates oriri solent. Per illos tamen secretorum securitati haud satis consulitur; magis enim ab obedientia suorum Superiorum, quàm Principum dependent; & si fortè cedant è vita, literæ occultæ, & chartæ omnes in eorum devenient manus. Si officio suo desint, puniri nequeunt; exemplo eorum perturbatur religiosa quies, & candida eorum simplicitas artibus politicis inficitur. Meliores medici sunt pro spiritualibus, quàm temporalibus. Sphæra quælibet suam habet activitatem sibi propriam. Illud interim non inficior, reperiri nonnunquam inter illos ingenia scientiarum disciplinis, & rerum usu sic exculta, enutrita in aulis, absque ea animi contractione, quæ vitam monasticam, & ab hominum consortio remotam plerumque comitari solet, ut majoris etiam momenti negotia rectè iis committi queant, ea præsertim, quæ ad quietem publicam, & bonum Ecclesiæ Christianæ pertinent: nam modestia in conversando; moderatio virtutum; gravitas & existimatio religiosæ vestis, plurimum per se commendationis secum adferunt in aulis Principum, ad audientiam faciliùs obtinendam, & disponendos animos.

§. Experientiæ è damnis & periculis alienis felices sunt; attamen non tam ad persuadendum efficaces, ac propriæ: illas videmus, aut audimus tantùm; has etiam sentimus. In imo quasi incisæ pectore diu hærent. Naufragia conspecta è littore movent animum; non ita audita solùm ex aliis. Quem semel ex illis evadere contigerit, in memoriam rei sempiternam, clavum in Experientiæ templo suspendit. Eam ob rem, etsi experientiis utrisque Principis juvetur animus, magis tamen ad proprias debet advertere, illud diligenter observando, si ex culpâ fiant, amorem proprium solere eas excusare; & veritatem serò, aut nunquam ad aures ejus pertingere, ut fraudes detegat: quoniam aut malitia eam in foribus palatii sistit, aut velat adulatio; & tunc

tunc virtus larvam ei detrahere non audet, ne ipsa in discrimen veniat; quia aut ad illam non pertinet, aut certè nil effecturam se videt. Atque ita ignari Principes, ubi suo defuerint muneri, aut quid & ubi in consiliis & actionibus peccatum sit, errata emendare non possunt, neque experientiâ cautiores fieri, & prudentiores. Nullum delictum, nullum damnum in Republicâ accidere oporteret, cujus notitia non illico fideliter & sincere ad Principem permanet. Nullus sensus, aut dolor est in quâcunque corporis parte, qui non in momento, ad cor usque penetret, tanquam vitæ Principem, ubi anima potissimam sedem suam habet, & tanquam cujus plurimùm interest, alia membra integra & illæsa conservari. O si Reges probè nôssent, quibus potissimùm malis regna sua laborarent, non utique videremus ea tantoperè inveterâsse. Nunc verò conantur oblectamentis quibusdam musicis Principis auditum in aulis avertere; ne percipiat subditorum gemitus, nec cum Saüle dicere possit; a *Quid habet populus, quod plorat?* Quo fit, ut aut necessitates ejus & calamitates ignoret, aut certè tardiùs intelligere incipiat. Recentissimus erat casus Jonæ, quem vivum balæna ejecerat, & publicis ejus clamoribus in totâ urbe Ninive, cui post dies quadraginta interitum comminabatur, personabant omnia; nec tamen fieri potuit, quin Rex ultimus omnium ista rescisceret, cùm jam cives omnes à maximo usque ad minimum saccis induti in luctu *b* versarentur. Et quis rei veritatem proponere audeat Principi, aut detegere damna & ærumnas, quæ illi impendent? Vniversus Bethuliæ exercitus ingenti cum clamore & impetu lucente jam sole, immniebat Holofernis tentorio, & qui ei à cubiculis erant, verebantur eum è somno suscitare;

a 1 Reg. 11. 5 b *Et crediderunt viri Ninivitæ in Deum, & prædicaverunt jejunium, & vestiti sunt saccis à majore usque ad minorem. Et pervenit verbum ad Regem Ninive.* Jon. c. 3. 5.

tare; ſed pedum ſtrepitu ſignum dabant, ne altiùs illum *a* inclamarent; poſtquam verò periculum urgens eos introire coëgit, jam caput à reliquo avulſum corpore hoſtis è mœnibus *b* ſuſpenderat. Ita plerumque accidit, ut tunc primùm Princeps ſuos agnoſcat errores, quando aut nullum iis ſupereſt remedium, aut certè difficulter adhiberi poteſt. Miniſtri ei perſuadent, omnia benè feliciterque evenire, unde omnem abjicit curam, nullam comparat experientiam, & diſciplinam neceſſitatis negligit, quæ optima eſt Prudentiæ magiſtra. Nam etſi è prudentiâ felicitas naſcatur; non tamen è felicitate prudentia.

§. Pręcipuum Prudentię munus in Principibus, aut aliis qui cum iis egerint, illud eſt, ut per experientiam noſſe condiſcant hominum ſingulorum naturas, quas ex amictu, ex aſpectu, ex actionum, oculorumque motu, ex verbis denique licebit *c* perſpicere: quod indicium tam humanæ converſationi conveniens duxit ipſe Deus, ut illud in ſingulorum inſcriptum frontibus palàm intuentium oculis exponeret. Abſq; eo, nec Princeps rectè imperare noverit, nec qui negotia curat, fine ſuo potiri. Hominum animi æquè varii ſunt, ac vultus; *d* & licet ratio in ſe una & eadem ſit, diverſæ tamen ſunt viæ, per quas ratiocinatio eam inveſtigat: & ſolent illuſiones vis imaginatricis tam eſſe grandes, ut homines nonnulli bruti prorſus & rationis expertes videantur. Quare uno & eodem modo cum omnibus agi non poteſt, ſed variare eum oportet, pro diverſitate naturæ illius, quicum negotia tractanda ſunt,

a *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſando aut intrando aperire.* Judith. cap. 14. 10. b *Mox autem ut ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofernis.* Judith. 14. 7. c *Amictus corporis & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo.* Ecclef. 19. 27. d *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.* Eccleſ. 19. 27.

ſunt, non ſecus ac oreas in frænis pro varietate oris equini mutare convenit. Ingenia quædam generoſa ſunt, & ad magna connituntur: apud iſta valent plurimùm media honoris & gloriæ. Alia humilia & abjecta, quæ utilitatibus ſolùm & commodis propriis capi ſe ſinunt. Quædam ſuperba ſunt, & ad audendum projecta: cum his ſic agendum, ut à præcipitio abducantur ſuaviter. Alia ignava ac timida, & hæc ad negotia ita manuducere oportet, ut periculi vanitatem agnoſcant. Quædam ſervilis conditionis ſunt: & apud iſta plus virium habent, minæ & pœnarum metus, quàm preces. Alia arrogantia: atque hæc auctoritate in viam reduci poſſunt; ſubmiſſione omnino peſſum eunt. Nonnulla ignea ſunt, & in agendo tam expedita, ut eadem celeritate, qua negotium aliquod peragunt, eoſdem facti mox pœniteat: & his conſilium dare difficile eſt. Alia tardiora ſunt, & quaſi ſemper in ancipiti hærent: hæc ſuiſmet damnis, cum tempore erudiri debent; nam iſta ſi urgeant, paulatim ſeſe demittunt. Aliqua rudia ſunt & ſtupida: hæc convincenda non argumentis ſubtilibus, ſed quæ manibus tangi poſſint. Alia in diſceptationem vocant omnia, & acumine nimio extra limites abeunt: hæc ſibi relinquenda, ut inſtar falconum, ita ſublimè ferantur, donec defatigentur, poſtea demum ad tintinnabulum rationis revocanda ſunt, & ad negotium, quod præ manibus eſt. Quædam omne aliorum judicium reſpuunt, & ſuo proprio dumtaxat tinnixa ſeſe dirigunt: his conſilium dare non expedit, ſed ſolùm quaſi digito in illa intendere, latè iis rem omnem exponendo, ut ultrò iis occurrant, & tunc tanquam fœtus ſuos proprios, & approbent, & exequantur. Alia nec agere quicquam ſciunt, nec ſine conſilio alieno certi aliquid ſtatuere; apud ejuſmodi homines fruſtra eſt omnis perſuaſio, adeoque quod cum iis tractandum fuerat, meliùs per eorum Conſiliarios, alioſve, quos ipſi præ reliquis caros habent, accurari poterit.

Eadem

Eadem varietas, quæ ingeniis cernitur, pariter in negotiis reperitur Quædam initiò facilia sunt; postea verò fluviorum instar incrementum sumunt, variorum incommodorum & difficultatum, quasi rivulorum accessu: hæc celeritate superantur; ut per tempus iis crescere non liceat. Alia contrà ventis sunt similia, qui nascuntur cum impetu, & leniter desinunt: in iis tolerantia constantiaque opus est. Alia non nisi cum incertitudine & periculo tentantur; quia ubi minimè putes, difficultatum fundus sese aperit: in his cautè procedendum & fortiter, semper cum conto in manu, & animo adversus quemcunque casum munito. In aliquibus secretum expedit: hic cuniculis clandestinis agendum, ut successus felicior erumpat antè, quàm adverti possit. Alia obtineri nequeunt, nisi certâ temporis opportunitate, in his media omnia ad manum habere oportet & disposita, ut simul atque secundiores venti flare cœperint, mox pandantur vela. Nonnulla sensim radices agunt, & cum tempore ad maturitatem perveniunt: in iis diligentiæ spargenda sunt semina, expectanda donec germinent, & fructum faciant. Alia nisi confestim bonum sortiantur exitum, nunquam sortiuntur postea: atque hæc facto impetu pertentanda, uno tempore omnia simul applicando media. Quædam tam delicata sunt & fragilia, ut phialæ vitreæ ad instar flatu unico & efformentur, & rursum diffringantur: pro iis leni admodum manu opus est. Alia sunt, quæ si nimiùm cupiantur & desiderentur, redduntur difficiliora: in iis artes amantium usui erunt qui spernendo & fugiendo amoris faces magis etiam succendunt. Negotia pauca rectè curantur cum impetu: in aliquibus vis valet: in multis tolerantia: & in omnibus ferè ratio & utilitas. Importunitas negotia multa evertit, multa etiam obtinuit; quemadmodum de muliere Chananæa dixit S. Hieronymus: a *Quod precibus non potiut, tædio impetravit.* Tam homines petitis

a S. Hieron.

tis abnuendo fessi fiunt quàm annuendo. Commoda temporis opportunitas, illa est, quæ ad negotia rectè gerenda plurimum momenti adfert, vix unquam non ritè & ex animi sententiâ ea conficit, qui uti illa tempestivè noverit: agricola qui naturam soli, & seminandi tempus probè cognita habet, bonam aliquando messem sperare potest. Tempus est, quando omnia conceduntur; tempus item, quando denegantur omnia, prout dispositus fuerit animus, in quo negotiorum incrementa & decrementa facilè licet dignoscere; quin amputata non secus ac arbores, luna propitiâ, succrescunt *a* feliciùs. Industria quædam in modo proponendi, & persuadendi ab honesto, utili, facili: prudentia in seligendis mediis, & aliæ plures dotes naturales ad negotia ritè expedienda plurimùm faciunt; præsertim, si ista naturæ munenera prudens quædam comitetur urbanitas, & gratia naturalis, animos sibi blandè devinciens: vultus enim quidam sunt, & modi agendi tam insuaves & asperi, ut petita etiam negare doceant. Tametsi verò ista media cum bono judicio & industria perquàm efficacia sint ad negotia ex voto transigenda, in iis tamen nec nimiùm confidere oportet, nec etiam desperare. Levissima quandoque negotia grandes pariunt difficultates, & contrà gravissima in caussis levissimis sæpe diu hærent. Maxima etiam prudentia in re clarissimà cœcutit, & ludit in humanis negotiis Providentia divina, quæ æterno suo decreto, quid de re quâque futurum sit, jam antè disposuit.

§. Atque ex istâ ingeniorum & negotiorum diversitate videre nunc licet, quantum intersit, Principem tales legere Ministros, qui ad ea tractanda idonei sint. Neque enim omnes ad quævis negotia apti sunt & habiles, quemadmodum nec omnia instrumenta pro quâlibet re inserviunt. Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura & tetrica in

a *Omni negotio tempus est, & opportunitas* Eccl. 8.6.

in converſatione, quæ nec inſervire nôrunt tempori, nec ſeſe ad naturas aliorum accommodare & mores, citiùs negotia diſſipant, quàm componant; faciliùs hoſtes pariunt, quàm pacem concilient; meliùs accuſatorum funguntur munere, quàm negotiorum poſſint eſſe curatores. Variis naturæ dotibus pro negotiis opus eſt. Ille Miniſter pro iis aptiſſimus erit, qui in vultu & verbis animum veracem & candidum præ ſe tulerit: qui ſe ipſo ad ſui amorem alliciat: in quo ſuſpicio & aſtutia ab arte ſint, non à naturâ: qui tacita ea ſervet in imô pectore, quamdiu publicare non expedit: qui cum ſuavitate proponat, cum tolerantiâ audiat, cum energia obſiſtat, cum ſolertia diſſimulet, cum attentione urgeat; qui liberalitate obliget, argumentis perſuadeat, experientiis convincat; qui denique cum prudentia decernat, & cum efficacia exequatur. Cum iſtiuſmodi Miniſtris potuit Rex Ferdinandus Catholicus feliciter conficere negotia, quæ in votis habuit. Non minoris momenti eſt bona horum electio, quàm conſervatio & incrementum totius alicujus ſtatûs: ex eo enim, quòd ſinguli ſuo probè fungantur munere, omnia dependent. Plura regna per Miniſtrorum ignorantiam peſſum iêre, quàm Principum. In hanc itaque curam incumbat ſedulò Serenitas Veſtra, examinet diligenter, quibus naturæ bonis inſtructi ſint ſubditi, & poſtquam iis munera quædam commiſerit, identidem ad actiones eorundem ſuos reflectat oculos, neque confeſtim capi aut ineſcari ſe ſinat ea delineatione, quam ipſi de curatis à ſe negotiis tranſmittunt: perpauci enim ſunt Miniſtri, qui ſe ipſos ad vivum in iis depingant: & quis tam candidus erit, aut ab amore proprio alienus, qui illicò fateatur, quid aut facere, aut prævertere fortè prætermiſerit, multum erit, ſi illud ſincerè referat, quod reipsâ fecit: ſunt enim, qui perſcribant ad Principem, non quæ fecerint, aut dixerint; ſed quæ facere, aut dicere debuiſſent. Omnia mente & animo præ-

con-

conceperunt, omnia designârunt antè, prævide-runt, immò & executi sunt. Mirum dictu! negotia in eorum subintrant secreta conclavia velut informes trunci, sed mox inde prodeunt iterum; tanquam è fictorum officinâ, scitè & affabrè elaborata. Illic vernice, auro, coloribus illinuntur, ut venustiora appareant, & æstimentur ab aliis. Illic judicia formantur, & variæ excogitantur præventiones, etiam post transacta jam negotia. Illic isti potentiores ipso Deo tempus præteritum faciunt esse præsens, & contrà præsens præteritum accommodando in literis datum rerum à se gestarum, pro ut magis commodum sibi visum fuerit. Ministri sunt, qui imaginatione solâ curant negotia; vani sectatores applausuum, & præmiorum falsis literis quæsitorum. Unde gravissimi nascuntur errores, & incommoda; nam consiliarii, qui assistunt Principi, secundùm instructiones illas & notitias sua moderantur consilia, & si à vero illæ aberraverint, erronea quoque erunt ipsa consulta & responsa, quæ iis innituntur. Sacræ literæ nos docent, quàm Ministri, & nominatim Legati accuratè de negotiis sibi commissis ad Principem referre debeant: siquidem Hazaël, qui missus fuerat à Benadado Rege Syriæ, cum mandatis, ut cum Elisæo Prophæta de infirmitate Regis deliberaret, nec verbulum datæ sibi commissionis immutavit, nec in tertiâ personâ loqui ausus *a* fuit.

5. Periculosi interdum sunt Ministri magnâ rerum experientiâ præditi, aut quia Princeps nimium in iis ponit fiducię, aut quia ipsi decepti amore proprio, & sibi præfidentes, de negotiis rarò & perfunctorie cogitant, & tanquam naucleri ad superandas tempestates nati, despiciunt nimbos, procellasque incommodorum & difficultatum, & periculis sese exponunt. Tutiores (in quibusdam casibus) ii sunt,

a *Filius tuus Benadad Rex Syriæ misit me ad te, dicens si sanari potero de infirmitate mea hac?* 4. Reg. c. 8. 9.

ſunt, qui navigandi nondum admodum periti, littora ſolùm remis ſuis legunt. Ex utriſque autem optimum & tutiſſimum conflatur conſilium: nam illorum experientiæ horum metu & ſollicitudine temperantur; quomodo etiam fit, quando ad eandem conſultationem concurrunt conſiliarii phlegmatici, & cholerici: audaces, & circumſpecti: celeres, & tardi: ex ejuſmodi enim miſtione ſalubre quoddam conſurgit ſententiarum temperamentum, non ſecus atque in corporibus ex quatuor humorum contrarietate bona temperies oritur.

SYMBOLUM XXXI.

COlumna ſeipſam ſuſtentat, ſuo librata pondere. Si in alterutram inclinet partem, mox corruit, idque tantò celeriùs, quo graviori fuerit pondere. Haud aliter ſuâmet auctoritate & exiſtimatione firma ſubſiſtunt, & conſervantur Imperia. Mox ubi eam perdere cœperint, ipſa labi incipiunt, nec ulla tanta eſt potentia, quæ ea firmet ac ſuſtentet; imò a *nihil rerum mortalium tam inſtabile, ac fluxum eſt, quàm fama potentiæ ſuâ vi nixæ.* Nemo columnæ ad perpendiculum erectæ nimiùm confidat; ubi paululùm inclinaverit, quivis etiam maximè imbecillus ejuſdem ruinam promovet: nam illa ipſa inclinatio neſcio quomodo ad impellendum invitet; labentem autem nullum robur, quantumvis firmum, ſuſtinuerit. Una ſola actio omnem interdum exiſtimationem humi ſternit; & ne multi quidem eam denuò poſſunt erigere: nulla enim ferè macula ita planè eluitur, quin veſtigium aliquod maneat, neque ulla in hominum mentibus eſt opinio, quæ integrè & ſtirpitùs evelli poſſit. Infamiam cures licèt, cicatrices tamen in vultu derelinquit. Quare ſi corona fixa & firma non ſteterit ſupra perpendicularem exiſtimationis columnam, brevi in terram decidet. Alphonſus V. a Ara-

a Tacit. l. 13. Annal.

a Aragoniæ Rex famæ auctoritate regnum ſuum conſervavit non ſolùm, ſed & Neapolitano potitus eſt. Eodem tempore Rex Caſtellæ Joannes Secun-

dus, quia humili & abjecto erat animo, ſpernebatur à ſubditis, uſque adeò, ut leges etiam ab iis accipe-

a Mar. hiſt. Hiſp. l. 20. c. 11.

peret, quas ipsi vellent. Provinciæ, quæ temporibus Julii Cæsaris, & Augusti, Principum magnæ existimationis, constantes fuerant ac fideles, hostiles spiritus induerunt sub Galba, homine ignavo, & contempto ab *a* omnibus. Sanguis regius, & Statuum amplitudo ad tuendam existimationem nequaquam sufficit, si desit Virtus, & magnitudo animi propria; perinde ut speculum non limbi exteriores æstimari faciunt; sed intrinseca ejus præstantia. In regia Majestate non plus inest virium quàm in existimatione, quæ ex admiratione & metu nasci solet; ex utroque verò obedientia & subjectio, quæ si defuerint, non sese diu tuebitur Principis dignitas, in aliena opinione fundata; & purpura regia irrisionis potiùs signum videbitur, quàm eminentiæ præ aliis & Majestatis, uti in rege Henrico Quarto cernere licuit. Spiritus & nativus calor corpus humanum in pedes erectum sustinent: sola tibiarum basis non sufficeret. Et quid aliud est existimatio, quàm Spiritus quidam tenuis, in opinione omnium accensus, qui sceptrum rectà sursum erigit, & sustentat? Curet itaque Princeps, quoad fieri potest, ut omnes actiones suæ, & operationes tales sint, quæ spiritus istos foveant, ac nutriant. In existimatione fundabant Parthi petitionem suam, cùm rogarent Tiberium, ut iis sponte suâ Phrahaten Phrahatis Regis filium Româ *b* mitteret.

§ Isthæc existimatio & auctoritas majores etiam in militiâ effectus operari solet, ubi plus metus potest, quàm gladius; & efficacior est opinio, quàm ipsum aut animi aut corporis robur, adeóque non minùs de illâ laborandum, quàm de armorum viribus. Eam ob rem prudentissimè suadebat Othoni Suetonius Paulinus, ut Senatum Romanum in suam sem-

a *Melius Divo Iulio, Divoque Augusto notos eorum animos, Galbam & infracta tributa, hostiles spiritus induisse.* Tac. l.4. Histor. b *Nomine tantum, & autore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Tac. lib. 6. Annal.

ſemper trahere partem conaretur. quippe *a* cujus *nunquam obſcura* poſſint eſſe *nomina*, *etſi aliquando obumbrentur.* Quæ etiam cauſſa fuit, cur provinciæ non paucæ in ipſo ſpem ſuam & fiduciam *b* collocarent. In diſſidiis illis magnorum Ducum, Cæſaris & Pompei præcipuum utriuſque ſtudium erat, ut alter alterius auctoritatem vinceret potiùs, quàm arma: ſatis enim noverant animos, & perinde vires, famæ clamorem ſequi magis, quàm ſonitum tympani. Rex Philippus Secundus eximius planè fuit in hâc arte tuendæ exiſtimationis: ſiquidem in hujus beneficio è privato cubiculo Mundi utriuſque habenas ſic moderatus eſt, ut obſequentiſſimas eas ſemper habuerit.

§. Quin tum etiam, cùm ruina ſtatuum præ oculis eſt, præſtat eorum permittere interitum, quàm exiſtimationis jacturam facere: ſine hâc enim illi in integrum reſtitui nunquam poſſunt. Quapropter in graviſſimâ illâ tempeſtatæ conſpirationis Cameracenſis, etſi Reſpublica Veneta perditam ſe videret; prudentiſſimus tamen ille & fortiſſimus Senatus ſatiùs eſſe duxit conſtantem eâ in re ſe præbere, quàm aliquam prodere ignaviam, mediis utendo illicitis. Dominandi libido ſerviles reddit Principes. Id quia expendere omittebat Otho, paſſim *c protendens manus adorare vulgum videbatur, jacere oſcula, & omnia ſerviliter pro dominatione* gerere; hoc ipſo nimirum, quò ambiebat Imperium, quàm eô indignus eſſet, palam omnibus faciens. Ne in inopiâ quidem & indigentiâ expedit mediis uti violentis, & minùs decoris, aut ſubſidia ab extraneis petere; utrumque enim periculoſum, & neutrum ad egeſtatem ſublevandam ſufficit. Quid? quòd tenuitati iſti exiſtimatione conſulitur meliùs. Tam quis opinione locuples eſt, ac alius multis reconditis & occulis opibus. Ita Romani ſibi olim perſuadebant; quare etſi in diverſis oc-

a Tacit. l. 2. Hiſt. b *Erat grande momentum in nomine urbis & prætextu Senatus.* idem l. 1. Hiſt. *c* ibidem.

casionibus afflictæ fortunæ iis offerrent Provinciæ pecuniaria & frumentaria subsidia, gratiis tamen actis, ea noluerunt admittere. Perierant aliquando in mari duæ legiones; a *cæterùm ad supplenda exercitûs damna certavêre Galliæ, Hispania, Italia: quod cuique promptum, aurum, equos, arma offerentes; quorum laudato studio, Germanicus armis modo, & equis ad bellum sumptis propriâ pecunia militem juvit.* Binis item aliis temporibus, cum in maxima rerum calamitate & penuria Senatui Romano pateræ quædam aureæ magni pretii offerrentur, *b* una vice *legatis gratiæ actæ pro magnificentia, curaque; patera, quæ ponderis minimi fuit, accepta;* *c* & alia vice, rursum *gratia acta, aurum non acceptum.*

§. Auctoritas & existimatio Principis variis ex caussis nascitur. Aliæ ad personam ipsius pertinent, aliæ ad ejus statum. Quæ ad personam pertinent, aut corporis sunt, aut animi. Corporis, si aptè conformatum illud sit, & dispositum, ut Majestatem sustinere valeat; etsi Naturæ defectus animi virtutes interdum supplere soleant. Erant illi sanè non exigui in Carolo Emmanuele Sabaudiæ Duce; excelsitas tamen animi & magnitudo, ingenii vivacitas, aptissimi pro aula mores, & urbanitas, suspici eum faciebant. Motus aliquis severus & gravis in caussa est, ut pro Principe habeatur is, qui absque eo spretus fuisset ab omnibus; cui tamen sic miscere oportet humanitatem, ut servetur auctoritas, non ut incurratur in odium, aut arrogantiæ nota contrahatur, quo nomine à Tacito collaudatur *d* *Germanicus, qui visu & auditu juxtà venerabilis, cùm magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, arrogantiam & invidiam effugerat.* Ad hæc pretium quoque & splendor vestium admirationem pariunt apud alios, & auctoritatem conciliant: plebs enim his exterioribus capitur, & cor humanum oculos non minùs, quàm intelligentiam in con-

a Tacit. lib. 1. Annal. *b* Liv. l. 22. *c* ibid. *d* Tac. lib. 2. Annal.

consilium adhibet; *a* quare optime dixit Rex Alphonsus Sapiens, *que las vestiduras fazen mucho conozer à los Homes por nobles, o por viles. E los Sabios antiguos est ablecieron, que los Reyes vistiessen paños de seda con oro, e con piedras preciosas, porque los Homes los puedan conoscer luego, que los viesen à menos de preguntar por ellos.* Rex Assuerus petentibus aures dabat, *indutus vestibus regiis, auroque fulgens, & pretiosis lapidibus.* Ideò Deus præcepit Moysi: *Faciesque vestem Sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem.* Et fecit eam ex purpura auro intertextâ, aliisque maximi pretii rebus *b* exornata, quâ usi sunt posteà successores, uti & etiamnum faciunt summi Pontifices, etsi majori cum modestia minorique sumptu. Quòd si Pontifex Dei brachium *c* est in terris, si tonitrui instar censuras fulminat, æquum omnino est (quicquid cavilletur Impietas) ut sicut Deus ornatur splendore *d* lucis (vestimento cæli) ita ipse quoque terrena vestiatur pompâ, & sublimis in sede à succollantibus *e* deportetur. Eadem ratio in Principibus locum habet, qui Dei vicem in temporalibus *f* obeunt.

Ampla item & sumptuosa Palatia, magnifico ornatu *g* instructa: nobilitas & claritas *h* familiæ: custodiæ Nationum, quarum fidelitas exploratior *i* est, splendor & amplitudo aulæ, aliæque ostentationes publicæ, existimationem pariunt poten-

a L. 5. tt. 5. p. 2. b *Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro, & Hyacintho & purpura.* Exod. 27. 8. Esth. c. 15. 9. Exod. 28. 2. c *Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas.* Job c. 40. 4. d *Decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento.* Psal. 103. 2. e *Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.* Job 40. 5. f *Ego dixi; Dii estis, & filii excelsi omnes.* Psalm. 8. 1. 6. g *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos.* Eccles. 2. 4. h *Nec erit ante ignobiles.* Prov. 22. 29. i *Potestas & terror apud eum.* Job 25. 2.

tiæ Principis,& Majeſtatem addunt. Ejuſdem excellentiam indicant illuſtriores tituli ſtatuum aut induſtriâ, aut hæreditate acquiſitorum, qui eidem ſolent tribui. Sic Iſajas ſupremi rerum omnium effectoris ac Principis Majeſtatem variis nominibus ac titulis *a* explicat. Hiſce itaque ſtudeat Seren. Veſtra perſonam ſuam regiam illuſtriorem redddere: modò tamen non ex levitate deferantur aut adulatione; ſed ex univerſali omnium applauſu, fundato in virtute & verâ animi fortitudine, quales fuêre, quibus honorati ſunt olim Serenitatis Veſtræ Anteceſſores, Rex Ferdinandus Sanctus, Alphonſus Magnus, Sanctius Fortis, Jacobus Pugnator, Alphonſus Magnanimus, & alii.

§. Præſtantia virtutum; aliæque naturæ perfectiones, quæ in bono Gubernatore requiruntur, exiſtimationem & auctoritatem conciliant Principi. Una ſola, quæ reluxerit in illo ſeu ad militiam pertineat, ſeu ad pacem, aliarum defectus abundè ſupplere ſolet, ut ſi ſeipſum impendat negotiis, tametſi non omnino ſatisfaciat: nam omnia ad Miniſtros remittendo, valde vis Majeſtatis imminuitur, quare & b *Salluſtius Criſpus Liviam monuit, ne Tiberius vim Principatus reſolveret, cuncta ad Senatum revocando.* Una aliqua res ſapienter laudabiliterque ſtatuta à Principe opportuno tempore ſine conſultatione alienâ: una indignatio, & potentiæ ſuæ vires vel leviter oſtendiſſe, timeri eum faciunt & ſuſpici. Animi item conſtantia in utraque fortunâ: exiſtimat enim vulgus ſupra communem eſſe naturam, ſeundis rebus non attolli, adverſis non dejici; immo divinum aliquid in tali ineſſe Principe.

§. Æquabilitas in operando magnam inſuper exiſtimationem Principi comparat: judicii enim compoſiti & prudentis indicium eſt. Si favores ſuos intempeſtivè impertiverit aliis, aut offenſas leviter

a *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Conſiliarius, Deus, fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis.* Iſ. cap. 9. 6. *b* Tacit. l. 1. Annal.

viter ulcisci voluerit, timebitur quidem; sed non æstimabitur, quomodo, a *Vitellium subitis offensis, aut intempestivis blanditiis mutabilem contemnebant, metuebantque.*

§. Ad tuendam præterea existimationem etiam Prudentia conducit, ne videlicet conetur Princeps, quod potentia obtinere non potest. Immensa ea sit oportet, si Princeps bellum suscipiat, in quo nulla victoriæ spes, aut plus à subditis deposcat, quàm liceat, & fieri possit, nec tamen occasionem iis det obedientiæ abjiciendæ. Attentare illud, nec posse ad effectum perducere, in Principe indecorum est, temerarium in subditis.

§. Tanti sunt Principes, quanti semetipsi faciunt: etsi enim honor in existimatione alienâ positus sit, hæc tamen ex præjudicatâ opinione ferè de unoquoque formari solet, quæ major est, aut minor (si prudens saltem sit) prout animus ipse aut spiritus sumit à fortitudine, quam in semetipso experitur, aut eosdem perdit, si meritis careat. b *Optimi quippe mortalium altißima cupiunt*; ignavi verò nihil audent, & indignos se omni honore judicant. In his non semper demissio virtus est, & modestia, sed vilitas quædam animi; unde jure merito spernuntur ab aliis, dum dicunt ideò se altiora non appetere, quòd sciant, se ea non promereri. Parum aberat, quin Blæsus Imperio indignus videretur, eò quòd rogatus illud suscipere *c* contemneret. Infelix status, cujus caput aut Principis titulo indignum se reputat, aut plus etiam quàm Principem æstimat. Primùm illud, abjectio animi est, hoc alterum pro tyrannide habetur.

§. In istis animi dotibus etiam casus locum habet; contingit enim cum iis ipsis vilipendi Principem, quando Prudentia minùs felix est, aut eventus non sat respondent consiliis. Gubernatio in se bona

 est.

a Tacit. lib. 2. Hist. *b* ibidem. l. 4. Annal. c *Adeo non Principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.* ibidem. l. 3. Hist.

est, sed ita infausta, ut omnia minùs rectè sub manus succedant. Quod non semper providentiæ humanæ vitio accidit; sed divina potiùs sic disponit & ordinat, dum fines hi particulares hujusce inferioris regiminis, cum iis, quos gubernatio illa suprema & universalis sibi habet propositos, non omnino consentiunt.

5. Addo illud etiam, non sufficere omnes animi & corporis dotes, ad tuendam Principis existimationem, si ipsa ejus familia dissoluta sit. Ab illâ tota ejus dependet auctoritas, neque ulla res difficilior, quàm domum propriam habere bene compositam. Sanè minùs arduum plerisque videri solet integram gubernare Provinciam quàm unam domum, eò quòd Princeps curam istam in postremis habeat, animo ad majora attento, aut quia obstat amor proprius, aut deest animi robur ad id necessarium, aut est naturalis quædam ignavia, aut illi certè, qui circa Principem sunt, insolentias domesticas & famulorum delicta sic nôrunt tegere, ut remedium iis adhibere non possit. Non minima Agricolæ laus fuit, *domum suam primam coërcuisse*, nunquam permittendo, ut aut liberti, aut servi *a* publicis rebus se immiscerent. Multi Principes Status suos regere sciunt, pauci suas domos. Galba Imperator erat minimè malus, suo tamen palatio non optimè præfuit: neq; enim in isto minora dominabantur vitia, quàm in Neronis *b* aula. Laudi datum Tiberio Imperatori non exiguæ, quòd *modesta* illi essent *servitia*. Nulla Gubernatio rectè laudabiliterque institui poterit, *c* ubi domestici simul imperant, & prædas agunt, aut superbia sua aliisque vitiis auctoritatem ejus prostituunt. Si boni illi sunt, Principem quoque bo-

a *Primam domum suam coërcuit. quod plerisque haud minus arduum est, quàm Provinciam regere: nihil per libertos, servosque publicæ rei.* Tac. in vitâ Agri. b *Iam afferebant cuncta venalia præpotentes liberti, servorum manus subitis avidæ, tanquam apud senem festinantes.* idem. l. 1. Histor. c Tacit. l. 4. Histor.

bonum efficiunt; si improbi, tametsi bonus sit Princeps, improbus tamen videbitur. Ab illis actiones Principis suum mutuantur pretium, & bona ejusdem fama dependet pariter, & mala; siquidem aliorum virtutes & vitia ipsi solent tribui. Si prudentes sint domestici, errata ejus dissimulant, immò quo ad fieri potest, omnes ejus actiones ab errore vindicant, & deprædicando, magis illustres reddunt. Relatæ ab illis cum quadam gratia, admirationem pariunt. Quicquid de Principe manat in publicum, id magnum judicatur à populo. Intrà palatia Principes aliorum hominum consimiles sunt; existimatio tamen majores eos fingit, & recessus ille atque à communi aliorum consortio segregatio, segnitiem eorum & inertiam contegit: quòd si famuli minùs prudentes sint, & secreti haud satis tenaces, per eos tanquam per rimas quasdam illam indagat populus, & reverentiam exuit, quæ eos antea suspiciebat & venerabatur

§. Denique ex ipso etiam statu augescit existimatio Principis, si nimirum leges optimè constitutas habeat, & Magistratus; si in eo Justitia vigeat; si unam tueatur Religionem; si Majestati supremæ honorem & obedientiam deferat; si annonæ & ubertatis curam habeat; si artes & arma floreant, & eluceat in rebus omnibus ordo quidam constans, & æqualis harmonia, à manu Principis profecta; immò etiam si felicitas statuum ab ipsomet dependeat Principe: nam si absque hoc illa potiri possint, facilè eum despiciunt. a *Aratores in Ægypto cælum con suspiciunt*; cùm enim Nilus inundatione sua omnes latè agros irriget, fœcundetque, nubibus haud quaquam indigent.

a Plin.

SYMBOLUM XXXII.

Concha de rore cæli concipit, & in candidissimo ejus ſinu naſcitur, & ſeſe prodit pulcherrimus ille margaritæ partus. Nemo tantam ejus elegantiam ab exteriori forma tam rudi & impolita conjiceret. Haud aliter ſenſus falli ſolent in actionum

num exteriorum examine, si secundùm extimam rerum faciem judicent solùm, nec ad interiora penetrent. Veritas ab opinione non pendet. Aspernetur eam Princeps, si è rationis prescripto egisse se sciat. Nihil magnoperè arduum aut eximium audebit aggredi, si ad sensum vulgi cum metu suo velit in deliberationem descendere. In semetipso se quærat; non in aliis. Regnandi ars ob tenues istas existimationis umbras conturbari se non sinit. In illo Rege hæc major est, qui pacis, belliq; artes ritè moderari noverit. Subditorum honos è quâcunque re nævum contrahit; ille autem Regis cum beneficio publico conjunctus est: durante hoc crescit; imminuto interit. Nimium etiam haberet periculi gubernatio, fundata in legibus existimationis à levi vulgo institutis. Earum despicientia, animi magnitudo, & constantia est in Principe, cui pro supremâ lege salus Populi est. Gloriabatur olim in Senatu Tiberius, *a* quòd *offensionum pro utilitate publicâ non pavidum* se exhiberet. Animus erectus & alacer incertos vulgi rumores, & famam popularem nil metuit. Qui inanem spernit gloriam, verâ solidaque fruetur. Non ignorabat id Fabius Maximus, cùm salutem publicam rumoribus, & querelis vulgi anteponeret, qui tarditatem ejus incusabat; uti & magnus ille Dux in captivitate Ducis *b* Valentini, qui etsi sese illius commisisset potestati, fidemque securitatis publicam ab eo accepisset; propter occultas tamen molitiones, quas denuò illum adversùs Regem Catholicum suscepisse Magnus Dux rescierat in custodiis eum detinuit, ratus nimirum incommodorum potiùs, quæ ex libertate illius oriri possent, habendam esse rationem, quàm sermonum contra se, & querimoniarum, quasi datam fidem violasset; quâ de re ut se purgaret *c* tunc palàm, nullo modo expedire videbatur. Rex Sanctius, cognomento Fortis, gloriosus fuit, & bellicosus; surdus tamen ad

a Tacit. lib. 4. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l. 28. c. 8. *c* idem. hist. 7. Hisp. l. 14. c. 9.

obtrectationes suorum Subditorum, prælium ad Cæsarianum (sic urbem vocant; quæ vulgò Xeres dicitur) detrectavit. Satius est, Principem ut prudentem timeri ab hostibus, quàm ut præcipitem aut temerarium.

§. Hi discursus non eo spectant, ut Principem abjectum & vile Reipublicæ mancipium esse velim, adeò ut quacunque de caussâ, aut utilitatis specie fallat datam fidem, aut pactis conventisque contraveniat: talis enim fidei violatio nec ipsi aut ejus Statui ullum accerset commodum, sed ruinam potiùs; & publicum pariet detrimentum; neque diu securum esse potest, quod honestum non est; uti in Aragoniæ regno videre fuit, turbato toties, totque sæpè calamitatum, ac imminentium subditis miseriarum procellis agitato, eo quòd Rex Petrus Quartus tam pacis quam belli tempore ad commodum magis, quàm ad existimationem & famam cuncta referebat. Utilitas & honestas junctæ, & pari passu ambulent, oportet. Nec in eam me adduci patior sententiam, a *nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinendæ Dominationis honesta*; neque enim, quod indecens est, bonum medium esse potest ad illam tuendam; neque si fuerit, ideò honestum erit, aut excusandum. Illud solùm contendo, ut Principis animum opinionibus vulgaribus superiorem faciam, & constantem adversus vanas Populi obtrectationes. Vt sciat cedere tempori, & dissimulare offensas: deponere gravitatem regiam: aspernari inanem famam, oculis in verâ illâ & solidâ defixis: in arenâ denique, ut ajunt, ac necessitate consilium capere, si ita expedire visum fuerit ad status sui conservationem; nec decipi se sinat vanis quibusdam gloriolæ umbris, pluris scilicet eam æstimando, quàm utilitatem publicam; id quod Regi Henrico Quarto vitio datum fuit, nolenti eorum sequi consilium, qui suasores illi fuerant, ut Ioannem b Paciechum Villenæ Marchionem comprehenderet,

a Salust b Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7.

henderet, tumultuum & commotionis inter regni Proceres auctorem & incentorem; excusando se, quòd fidem illi publicam dedisset Madritum veniendi, contra quam agere sibi non liceret. Frivola excusatio, inane fidei & clementiæ specimen vitæ suæ & saluti publicæ anteferre, erga eum præsertim, qui concessâ sibi securitate abuteretur ad perniciem ipsi personæ regiæ machinandam, unde gravissima ad ipsum Regem & universum ejus regnum manârant damna ac detrimenta.

Nil Tiberius Cæsar morabatur, vitio sibi verti à nonnullis quòd tanto tempore in insula Capreis cunctaretur, in solos calumniatores intentos habens oculos neq; Galliæ laboranti succurreret, cujus bona pars jam tum perierat, neque legiones in Germania componeret. Hæc, inquam, nihil ille morabatur, quin *tantò impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutatus*, a *sed ut solitum, per dies illos egit.* Constantia prudens audit, non curat magnopere judicia & sensus imperitæ multitudinis, sciens rebus benè gestis, obtrectationem postea in majorem cedere gloriam, & seipsa sensim evanescere. Diffidebat exercitus electioni Saülis in Regem, eumque aspernando dicebat: b *Num salvare nos poterit iste?* Dissimulavit tamen verba ista Saül, & surdis accepit auribus (neque enim Principes audire omnia convenit) & milites suum postea damnantes errorem palinodiam cecinerunt, immò & in obtrectationis auctorem inquisiverunt, infami mulctandum morte, si c deprehenderetur. Non fuisset factum prudens, electionem suam in discrimen objicere, præ se ferendo notitiam sinistri illius popularis judicii. Nimia viatoris esset levitas, si ab importuno locustarum stridore moras sibi in itinere injici pateretur. Ex rumore vulgi statuere vecordia

 a est.

a Tacit. lib. 3. Annal. *b* 1. Reg. 10. 27. c *Quis est iste, qui dixit: Saül num regnabit super nos? Date viros & interficiemus eos.* 1. Reg. 11. 12.

a est. Timere illum, & quæ statuta sunt semel, revocare, prorsus indignum. Vix unquam firmum esset ullum consilium, si à vulgo dependeret, qui caussas, quæ impulerint Principem, omnes penetrare non potest, neque eas publicare expedit: hoc enim esset sceptri auctoritatem illi tribuere. In Principe tota Populi potestas sita est. Principis est agere, Populi jussa exequi, bona interim fide sibi persuadendo, recte ac juste ita præcipi. b *Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam Imperium intercidit.* Tam hæc ignorare oportet eum, qui paret, quàm scire c alia. Principibus *summum rerum judicium Deus dedit,* subditis *obsequii gloria relicta* d *est.* Illud solùm postulatur à Principe, ut obligationi suæ in statuendo & decernendo faciat satis; quòd si postea non omnia è voto succedant, animo ne cadat: satis enim est, nihil imprudenter egisse. Quod optimum etiam videtur consilium, infirmum est, & casibus variis obnoxium. Quo Monarchia est amplior eò magis exposita est eventibus minùs prosperis, quos aut casus secum trahit, aut judicium humanum præcavere satis haud potest. Grandia corpora grandes infirmitates pati solent. Nisi Princeps fortiter constanterque negotiis insisteret, quicquid obtrectent alii, infelicissimam vitam viveret. Si errare eum contingat, animo opus est, ne metu percellatur, aut in statuendo deinceps fiat anceps & tardior. Princeps qui leviter suspicatur, omnia, quæ egerit, improbatum iri ab aliis, nimis etiam potentiæ suæ coarctat limites, multisque inanibus Phantasiæ terroribus sese objicit; id quod à persuasione quadam propria superstitiosa, aut melancholici humoris abundantia plerumque nascitur. Isthæc incommoda David agnovisse videtur,

a *Non ex rumore statuendum.* Tacit. lib 3. Annal. *b* idem lib. 1. Hist. c *Tam nescire militem, quàm scire oportet.* Tac l. 1. Hist. d *Tibi summum rerum judicium Dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est.* idem l. 6. Ann.

tur, cùm Deum precaretur, ut tolleret à se opprobria, quæ ipse sibi *a* imaginabatur. Constantia itaque sese armet Princeps adversus quoscunque eventus, & vulgi opiniones, & fortem se præstet, in tuenda vera & solida existimatione personæ suæ, & armorum, quando illa amissa, aut violata, unà secum Imperium in discrimen adducit. Optimè hanc rem intellexit Rex Ferdinandus *b* Catholicus, quando monitus à suo Patre Rege Joanne Secundo Aragonio, ut tempori, necessitatique cederet, & Coronam suam collocaret in tuto, conciliando sibi animos Marchionis Villenæ, & Archi-Præsulis Toletani. Alphonsi Carrilii, honestissimis quidem mediis illud effectum dare studuit; induci tamen nunquam potuit, ut auctoritatem suam regiam Subditorum furori ac violentiæ minùs decenter aut indecorè inclinaret, in hoc enim plus inesse periculi augurabatur, quàm beneficii in eo, quòd voluntatum studia sibi pararet apud alios. Tempus, optimus artium magister est, & tale esse poterit, ut actiones humiles heroicas efficiat, & ipsas etiam submissiones ac deditiones in alterius potestatem fortitudini tribuat. Finis honestus ac licitus est, qui eas nobilitat. Vitellio *c* Tacitus exprobrat, quòd *sectari cantantem* Neronem fuerit *solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu & sagina mancipatus, emptusque.* Non minus constanti animo opus est, ad parendum necessitati, quàm ad illam superandam, & quod abjectio interdum putatur, & vilitas, honoris est studium, quando nimirum ad hunc non amittendum aut certè ad conservandum, dissimulantur ad tempus offensæ. Qui illicò ultionem parat, magis passione duci se sinit, quàm honore. Iracundiæ quidem fit satis; at divulgatur ampliùs, & publicatur infamia. O quoties profusus sanguis rubrica fuit, quâ conscriberentur injuriæ! quoties in ipso offendentis vultu vulneribus conciso legere licuit

a Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, Psal. 118.39. *b* Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 9. *c* Tac. l. 2. Hist.

cuit cicatricibus quaſi literis quibuſdam exaratam offenſi infamiam! Sæpiùs vindictâ, quàm diſſimulatione deperditus fuit honos: hæc oblivionem inducit, illa memoriam: magiſque in eum conjicimus oculos, qui injuriam accepit, quàm qui ultionem ſuſtinuit. Qui prudens honoris ſui æſtimator eſt, in bilance eum pendit, ac librat cum vindicta, cui ille, adjecto quocunque ſacomate notitiæ publicæ, multum præponderat.

Etſi verò Principi ſuaſerim, ut famam popularem inſuper habeat; hoc tamen in caſibus ſolùm allatis velim intelligi, ſi nimirum jacturam illius bonum publicum compenſet, aut aliter impediret negotia magni momenti, quæ Populus aut non capit, aut certè non rectè intelligit: nam poſtea ſucceſſus iſte felicior & rei honeſtas, amiſſam famam cum uſurâ etiam exiſtimationis & honoris reſtituunt. Interim prudenter fecerit Princeps, ſi quoad fieri poteſt, ſemper actiones ſuas ad popularem auram accommodare ſtudeat: eoſdem enim ferè effectus, ac vera illa gloria operari ſolet. Vtraque in hominum imaginatione eſt poſita, & vox popularis nonnunquàm, licet falſa ſit, tantam meretur fidem, ut nullo unquam poſtea tempore, aut actione contrariâ obliterari valeat.

SYMBOLUM XXXIII.

QUod ſpeculum integrum repræſentat, idem etiam confractum in quâlibet ſuâ particulâ exhibet; ſic Leo in utroque ſpeculi fragmento præſentis Emblematis ſe contuetur, fortitudinis, & generoſæ conſtantiæ Symbolum, quam in omni caſu Princeps conſervare debet. Speculum nempe publicum eſt, in quo Mundus ſe contemplatur; ut rectè dixit Rex Alphonſus Sapiens, agens de actionibus Regum, & expendens, quales eas eſſe deceat. a *Porque los Omes tomen exemplo dellos, de lo que les ven fazer,*

e ſo-

a L. 4. tt. 5. p. 2.

e ſobre eſto dijeron por ellos, que ſon como eſpejo, en que los Omnes ven ſu ſemejanza de apoſtura, ò de enatieza. Eam ob rem, ſive cum fortuna ſecunda ſervet integrum,

ſive frangat adverſa, idem ſemper in eo vultus appareat oportet. Quod quidem in ſecundâ difficilius, quia affectus de ſe facilè emicant, & ratio cum gloriâ

riâ evanescit. Attamen magnanimum pectus à summâ etiam felicitate efferri se non sinit; uti in Vespasiano videre licuit: nam etsi communi omnium consensione Imperator consalutaretur, a *nihil tamen in ipso tu midum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit.* Quisquis unà cum fortunâ animum mutat, fatetur etiam se non promeruisse;

b *Frons privata manet, non se meruisse fatetur,*
Qui crevisse putat.

Hęc constans modestia etiam in Pisone enituit: nam adoptatus à Galbâ, c *nullum turbati aut exultantis animi motum prodidit: sermo erga patrem Imperatoremque reverens: de se moderatus: nihil in vultu, habituque mutatus: quasi imperare posset magis, quàm vellet.* Sed & à casibus adversis Fortitudini solet esse periculum: illi enim homines plerumque nec opinantes obruunt; cùm nemo quisquam ferè sit, qui calamitates omnes, quæ accidere sibi possunt, serio cogitet. Quæ caussa est, cur plerosque incautos, & ex improviso eæ opprimant, & cur tantoperè tunc conturbetur animus, aut propter nimium felicitatum amorem, quas amittit, aut ob periculum vitæ, cujus prorogandæ desiderium omnibus à naturâ est inditum. In aliis locum habeant licèt passiones istæ, non in Principe, cujus est regere alios tam in adversâ fortunâ, quàm prospera, & placidum semper ac compositum præ se ferre vultum, & verba intrepida; qualis Otho fuit, etiam Imperio exutus, d *Placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lachrymas coërcens.* In cruento illo prælio ad Navas Tolosæ Rex Alphonsus Nonus eadem semper animi, vultusque serenitate inter arma perseveravit. Nullus unquam casus Regis Ferdinandi Catholici affectum, aut passionem detegere potuit. Læsus aliquando graviter à furioso quodam Barcinone, nihil ideò commoveri visus fuit, illud solùm præcepit, ut invasorem coërcerent. Carolus Quintus Imperator, cùm Ingolstadium obsideret, nec vultum immuta-

a Tac.l.2.Hist. b Claud. c Tac.l.2.Hist. d Tac.l.2.Hist.

tavit nec locum, quantumvis hoſtes continua tormentorum exploſione tentorium ejus dilacerâſſent, & nonnulli juxtà à latere interfecti cecidiſſent. Non minori cum conſtantia Rex Hungariæ (Auguſtiſſimus nunc Imperator) & Sereniſſimus Infans Ferdinandus (ambo fortitudinis & facinorum Caroli V. glorioſi æmuli) perſtitêre intrepidi in prælio Nordilingano, nil quicquam territi Chiliarchæ cujuſdam morte, qui proximè illos tormenti majoris ictu interierat. Nec omittendum hoc loco exemplum Maximiliani Bavariæ Ducis, & ſacri Romani Imperii Electoris: qui tot victoriis celebris quas, dum exercitui Vnionis Catholicæ ſumma cum auctoritate præeſſet, reportaverat; non ideò ſuperbia elatus fuit, neque poſtea fortuna adverſa animum ſuum heroicum frangi paſſus eſt, tametſi Status ſuos videret perditos, & in Monacenſi ſuo palatio (digna fabrica tanto Principe) hoſpitantes Regem Sueciæ, & Comitem Palatinum Fridericum, ipſumque Fridtlandię Ducem non minùs ſibi infenſum & hoſtem, quàm duos illos experiretur.

Dividat ſanè inſtabilitas temporum atque invidia, & in diverſas diſtrahat partes ſpeculum ſtatuum, in qualibet tamen illarum, quantulacunque etiam ſit, Majeſtas ſemper integra perſeveret. Quiſquis ad Sceptrum natus eſt, mutari non debet ad quemcunque eventum & caſum. Nec ullum tam gravem aut acerbum ducat, ut ideò à ſe ipſo deſciſcat, aut perſonam, quam ſuſtinet, diſſimulet. *a* Rex Petrus, etiam poſtquam in manus Regis Henrici fratris ſui & capitalis hoſtis incidiſſet celare noluit, quis eſſet; quin potiùs, cùm dubitaretur, num ipſus eſſet, altâ voce ultrò exclamavit; *Ego ſum, Ego ſum.* Quid? quòd hæc ipſa conſtantia ſervandi in rebus adverſis decorum & Majeſtatem regiam, unicum & ultimum earum interdum remedium ſit, uti Poro *b* Indorum Regi accidit, qui captus

a Mar. hiſt. Hiſp. l. 17. c. 13. *b* Plutarch. in apoph. Regum & Imp.

captus aliquando ab Alexandro Magno,& rogatus, quomodo tractari vellet, *Regiè*, inquit. Subjicienti verò Alexandro; Nunquid etiam aliud? Respondit iterum Porus; *Omnia hoc verbum complectitur, Regiè.* Quod heroïcum responsum sic affecit Alexandri animum, ut eum non modò in regnum suum restituerit, sed plures etiam illi provincias addiderit. Acerbitatibus & ęrumnis cedere, est ad earum quasi partes sese adjungere Fortitudo in victo etiam Victori placet, aut quia triumphum ejus clariorem efficit, aut propter ipsam virtutis vim. Animus violentiæ non paret, neque quicquam in eum potest Fortuna. Graves minas Carolus Quintus Imperator intentabat Ioanni Friderico Saxoniæ Duci,quem captivum tenebat, ut ad dedendum sibi Ducatum Wirtenbergicum eum compelleret; ipse verò liberè respondit: *Poterit quidem sua Majestas Cæsarea statuere de me, quicquid libuerit; ut tamen timorem huic incutiat pectori, nunquam efficiet.* Id quod in occasione aliâ longe difficiliori reipsâ satis ostendit: contigit enim, ut dum latrunculorum lusui intentus esset, capitis sententiam in se latam intelligeret; quo nuntio neutiquam ille turbatus,perinde quasi nihil ad se pertineret,Ernestum Ducem Brunsuicensem, quicum ludebat, libera voce cohortatus est,ut non obstante illo ludere pergeret. Quod heroïcum responsum infamem rebellionis notam detersit aliquantùm, & clarum eum reddidit. Actio unica generosioris animi,etiam cùm vis ipsa ad mortem rapit,vitam illustrem relinquit & celebrem: quemadmodum hâc nostrâ ætate evenisse meminimus Roderico Calderonio Septem Ecclesiarum Marchioni,cujus fortitudo vere Christiana, & heroïca constantia toti mundo admirationi fuit, adeò ut æmulationem & odium commune tantæ ipsius fortunæ in laudem & commiserationem verteret. Ignavia & timiditas animi è violentis casibus neminem eripiunt, nec quicquam de periculo turbatio detrahit. Constantia illud aut vincit, aut certè famosum efficit.

ficit. E vultu Principis periculi gravitatem vulgus colligit, haud secus atque ex naucleri oculis ii, qui in eadem navi sunt, num tempestas grandis sit. Atque ob eam rem valde expedit æqualem semper & serenam exhibere frontem, seu tranquilla sint tempora, seu turbida, ut neque metu Princeps concidat, neque superbia efferatur, neque alii de communi rerum statu judicium ferre valeant. Eadem de caussa Tiberius tristissima quæque maximè occultare *a* laborabat. Perturbatio & confusio rerum omnium oritur, quoties è facie Principis, tanquam illa cæli, perspicere licet tempestates, quæ impendent Reipublicæ. Mutare colorem ad quamvis Fortunæ auram judicii levitas est, & ignavia animi Constantia & æquabilitas vultus Subditos erigit, & hostes in admirationem rapit. Omnes in Principe suos defigunt oculos, & si metuat, ipsi quoque metuere incipiunt: ita b *Othonis vultum intuebantur*, quotquot cum eo accumbebant in convivio, *utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur*; ubi verò timori & diffidentiæ locus est, ipsa quoque fides facilè *c* deficit. Hoc tamen in iis casibus velim intelligi, quando periculum dissimulare, & celare calamitates expedit: in aliis enim publicæ tristitiæ significatio Principem minimè decet, ut sic affectum suum palàm faciat subditis, & eorum sibi conciliet animos. Carolus Quintus Imperator lugubri indutus veste mœrebat ob Romanæ urbis expilationem. d *Apprehendens David, scidit vestimenta sua*, cùm mortem Saülis & Jonathæ intelligeret. Idem fecit Josue propter cladem ab incolis urbis Hai acceptam, & e *pronus cecidit in terram coram arca Domini.* Nec quicquam justius, quàm in communi calamitate sic Deo se submittere; nam rebellionis quoddam genus esset, de manu

a *Hac audita, quanquam abstrusum, & tristißima quaque maximè occultantem Tiberium perculêre.* Tacit. lib. 2. Annal. *b* idem lib. *1.* Histor. c *Fides metu infracta.* Tac. lib. 3. Hist. *d* 2. Reg. c. 1. 11. *e* Ios. 7. 6.

manu illius bona solùm velle suscipere, non autem *a* mala. Qui castigationi sese subjicit, Deum ad misericordiam commovet.

§. Controverti hic potest, an tum saltem illa animi constantia minùs potenti suadenda sit, cùm potentioris auxilio indiget. Sed ea in re peculiari distinctione opus est. Qui oppressus ab hostibus petit suppetias, non se demittat nimiùm, nec nimis sollicitè alienam imploret opem, aliàs Fortunam suam prorsus desperatam faciet. Nullus enim est Princeps, qui sola motus misericordia jacenti dexteram porrigat, aut qui tueri velit eum, qui de se ipse rebusque suis jam sperare desiit. Pompeji caussa haud paullulùm in opinione Ptolomæi deperdidit, cùm tantam legatorum ejus submissionem coram usurparet oculis. Majori animo Rex Cheruscorum fuit, qui postea quam regno pulsus esset, Tiberii favore sibi utendum ratus, ad eundem dedit literas, b *non ut profugus, aut supplex, sed ex memoria prioris Fortunæ.* Nec minùs illustre est exemplum Regis Mithridatis, qui victus ab Eunone hoste constantia planè regia sic eum fertur allocutus: c *Mithridates terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum, utere ut voles, prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Quæ res Eunonem permovit, ut ipse deinde pro Rege Mithridate apud Imperatorem Claudium *d* intercederet. Qui Principi suo fidelia præstitit obsequia, loquatur liberè, si injuriam sibi fieri animadvertat. Ita fecêre Hermannus Cortesius Carolo Quinto, & Segestes e Germanico. In casibus aliis Prudentia necessitatem, tempus, & res ipsas expendat, & sequentes diligenter observet maximas: quòd potentior intrepidum

a *Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus?* Iob.c.2.10. *b* Tac *l.* 2. Annal. *c* Tac. l. 12. Annal. d *Mutatione rerum & prece haud degenere permotus.* Idem l 12. Annal e *Simul Segestes, ipse ingens visu & memoria bonæ societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuere.* idem l. 1. Annal.

repidum inferioris animum pro injuria ferè accipiat, perinde quasi hic sese illi æquare velit, aut eum præ se contemnat. Quod item inferiorem facilè contemnat, si nimiùm is sese abjiciat & demittat. Ea de caussa Tiberius, Senatores nominabat, qui ad serviendum à natura facti essent; & tametsi his talibus opus haberet, illam tamen animorum vilitatem ferre nullo modo *a* poterat. Nôrunt scilicet Principes cujusque alacritatem & animi robur, & facilè in eos sunt injurii, quos sciunt id minimè graviter accepturos. Ex eo fundamento Vitellius Valerio Marino dignitatem consularem, quam Galba in eum contulerat, tanto tempore liberiùs distulit, quòd b *mitem, & injuriam segniter laturum* eum crederet. Quamobrem modestia quædam fortis, & fortitudo modesta perquàm utilis erit Principi, & si omnino pereundum illi est, præstat animo magno & generoso id fiat, quam abjecto, & humili. Habebat illud præ oculis Marcus Hortalus c *avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens,* cùm Tiberius extremæ ejus necessitati remedium adferre nollet.

§. Quando is, qui potentior est, alteri honores debitos denegat (in actibus præsertim publicis) consultius est, etiam vi & astu quodam eos præripere aliis, quàm ea de re verbis contendere. Qui dubitat, merito suo diffidit. Qui dissimulat, tacitè suam fatetur indignitatem, & Modestia posteà pro ridiculo habetur. Qui de facto animo forti, & bona cum gratia primas præ aliis occupat, quæ sibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas servat & retinet. Ita quondam Germaniæ Legatis contigit, qui cùm in Pompeii Theatro inter Senatores assidere cernerent Legatos Nationum, quæ fortitudine animi, & constanti cum Romanis amicitia alias ante cellerent, dixerunt, a *nul-*

a *Etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.* idem lib. 3. Annal. *b* Idem. lib. 2. Hist. *c* Idem lib. 2. Annal.

a *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*, & inter eosdem Senatores sessum ceperunt. b *Quod cominter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bonâ æmulatione.*

§. De favoribus & gratiis, quæ à Principis dependent arbitrio, tametsi aut meritis, aut virtuti videantur debitæ, Subditus conqueri non debet, quod in se illæ non conferantur, immò gratiæ potiùs agendæ sub honesto aliquo titulo, quomodo Vitellii tempore fecerunt nonnulli ab officiis suis *c* remoti: nam aulicus prudens omnes suos cum Principe sermones gratiarum actione solet concludere. Seneca ista prudentia usus est, postquam cum Nerone collocutus esset de iis, in quibus eum nonnulli *d* accusabant. Qui querelis utitur, fatetur injuriis se affectum; in eo autem, quem offensum credunt, non valde confidunt Principes. Omnes ea in re Deo cupiunt esse similes de quo in miseriis nostris non querimur, immò gratias potiùs pro illis agimus.

§. In deliberationibus & accusationibus constantia plurimum prodest: nam qui confestim iis cedit, reum se constituit. Qui innocens suas negat actiones, sontem se confitetur. Mens rectè conscia, & præsidio virtutis armata de æmulis triumphat. Si torpere incipiat, nec contra casus adversos nitatur fortiter, eorum obruetur fluctibus, non secus ac fluvius aliquis aquarum impetu sternit arbores minùs radicatas; eas verò, quæ altiores habent radices, movere loco non potest. Omnes Sejani amici, labente ipsius fortuna, ipsi etiam periêre. Unus Marcus Terentius, qui ejus amicitiam se ambivisse & æstimasse constanter confessus est, eò quod illius beneficio gratiam Imperatoris Tiberii promeruisset, in judicio absolutus fuit, multatis exilio aut mor-

a Tacit. lib. 13. Annal. *b* Ibid. c *Actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine Servitii.* idem. lib. 2. Hist. d *Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit.* idem l. 14. Annal.

morte aliis, qui eum *a* accusaverant. Dantur quidam casus, quando adeo constanti securitate opus est, ut nec conscientia se excuset, ne timidior videatur, nec commemorentur obsequia, ne exprobrari putentur; uti quondam Agrippa, cùm accusaretur, quod Plauto imperium procurasset, b *nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit.*

§. Nec solùm per se ipsum subditis suis speculum se Princeps exhibeat, sed & per Statum suum, qui quædam illius est idea, atque adeò in eo non minùs, quàm in propria ejus persona eluceant oportet Religio, Iustitia, Benignitas, & virtutes aliæ dignæ Imperio. Quia verò partes speculi illius sunt Consilia, Tribunalia, & Cancellariæ, etiam in his eædem virtutes reperiri debent, immò in Ministris singulis, qui speculum illud repræsentant: multum enim de Principis decedit existimatione, si ipse quidem benignum se exhibeat gratiam postulanti, & bona spe promissisque plenum abs se dimittat; ex alia verò parte colludat cum iis, qui sibi à secretis sunt, aliisque suis Ministris, ut aspero suo agendi genere petentem absterreant. Dolus, qui facilè & brevi tempore deteget artificium, indignum generoso & regio pectore. Minister moneta publica est, Principis signata effigie, & nisi probata illa sit & hunc ad vivum exprimat, tanquam adultera *c* rejicietur. Si caput, quod præest, aureum sit, manus quoque, quibus utitur, aureæ sint oportet, quales erant illæ sponsi in divinis *d* literis.

§. Sunt præterea principales hujus speculi partes etiam

a *Constantia orationis. & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eo usque potuêre, ut accusatores ejus, additis quæ antè deliquerant, auxilio aut morte multarentur.* Tacit. lib. 6. Annal. *b* idem lib. 13. Annal. c *Præfectus, nisi formam tuam referat, mali fati instar subditis efficitur.* Them. orat. 17. d *Caput ejus aurum optimum. Manus illius tornatiles aureæ.* Cant. 5. 11. & 14.

etiam Legati, qui Principis auctoritatem sustinent: & sanè malè consuleretur fidei publicæ, nisi istius verba & veracitas, in illis quoque reperirentur; & sicut si vicem illius obeunt, quantum ad potentiam & animi magnitudinem attinet, ita in omni casu eam præ se ferre sic debent, ac si Princeps ipse coràm præsens adesset. Ad hunc modum egit *a* Antonius Fonseca, qui postquam Regem Carolum Octavum nomine Regis Catholici monuisset, ne arma Neapolitanis finibus inferret, donec via Justitiæ, quis potior Iure esset, declararetur; nec quicquam se proficere videret, insigni cum animi libertate palàm edixit, Regem suum conscientiæ jam suæ satisfecisse, ut deinde liberatâ fide, viribus & copiis in eam partem se dare posset, quam æquiorem judicaret. Nec ultrà moratus coram Rege, & Proceribus, qui in conventu aderant, initi antea fœderis tabulas laceravit. Sicuti Ministrum Principis sui maximis instructum esse decet, ita & Majestate illius, fortitudine, & præstantiâ animi,

a Mar. hist. Hisp. l. 16. c. 7.

SYM-

SYMBOLVM XXXIV.

QVi fruticem rosaceum spinis & sentibus asperum intuetur oculis, is persuadere sibi vix poterit, è tam spinosâ matre, adeò bellam venustamque filiã, qualis est Rosa, progenerari posse. Magna utique fiducia opus est, ad irrigandum & expectandum,

dum, dum viriditatem induat, & protrudat admirabilem illam foliculorum pompam, quæ odore tam delicato nares recreat. Longa tamen ſpe, & tolerantia experiri tandem licet, laborem non fuiſſe inutilem, nec malè collocatas ſpinas, quæ florem adeò bellum fragrantiſque odoris produxerunt. Spinoſi & aſperi ſunt naturæ noſtræ corruptæ primi virtutis rami, ſed poſt pulcherrimus illius flos tandem ſubnaſcitur. Ne Principem terreat primus rerum aſpectus: per enim pauca ſunt in regimine, quæ prima fronte jucunda appareant. Omnia ſpinis referta videntur, & difficultatibus. Sed experiundo multa fuere facilia, quæ ſegnibus ardua videbantur. Ne itaque animo cadat Princeps; nam ſi iis leviter cedat, à ſuamet apprehenſione vincetur potiùs, quàm rei veritate. Toleret fortiter, ſperet patienter & conſtanter, nec tamen interim media dimittat è manibus. Quiſquis ſperat, fideli & optimo utitur comite, Tempore nimirum. Vnde Regem Philippum Secundum dicere ſolitum accepimus: a *Ego & tempus contra duos.* Impetus furoris effectus eſt, è quo grandia naſci ſolent pericula. Theobaldus Campaniæ comes ſucceſſionem ſuam in Navarræ regnum valde reddidit dubiam, eò quòd moræ impatiens in præſtolanda morte Regis Sanctii patrui ſui, adhuc ipſo vivô regni occupandi occultè conſilia agitaſſet cum Proceribus; hinc enim factum, ut Rex Sanctius Jacobum Primum Aragoniæ Regem hæredem adoptaret. Patientia multis trophæis inclyta eſt, & excelluit in ea Scipio, qui etſi in Hiſpania multas haberet offenſionum occaſiones, adeo tamen fuit patiens, b *ut nullum ferox verbum* illi *excideret*, qua re etiam illud effecit, ut quæ in animo intenderet, feliciter & è voto illi ſuccederent. Qui ſperat & ſuſtinet, Fortunæ ſuperat ludibria, & eam ſibi obſtrictam reddit: quippe quæ ejuſmodi ſpem & fiduciam in tot tantiſque ſuis mutationibus pro blanditiis habet. Incertis Oceani fluctibus

a Mar. hiſt. Hiſp. l. 12 c. 16. *b* Tit. Liv.

fluctibus non absque gravi periculo sese Columbus objicit, ut novas inquirat Provincias; neque eum terret inscriptio illa Herculis in columnis Caspes & Abyles, *Non plus ultra*; neque aquarum montes, quæ proposito ejus obstare videbantur. Navigatione sua Solis passus numerat, atque anno dies, horas diebus suffuratur. Acum nauticam polus deficit, chartas marinas æquoris lineæ, & itineris comites patientia. Omnia contra eum conspirant, at ipse forti animo difficultates omnes & obstacula spe & tolerantiâ superat, donec tandem novus Orbis invictam ejus constantiam pręmio coronavit. *Ferendum & Sperandum*, Empedoclis fuit dictum, & posteà Imperatoribus Macrini Symbolum, unde huic Emblemati lemma sumptum. Pericula quædam sunt, quæ superare faciliùs est, quàm fugere; id quod probè scivit Agathocles, cùm victus, & Syracusis in Siciliâ hostilibus armis cinctus, non turpiter sese hosti dedidit, sed relictâ ibidem militum manu, quantum ad defendendam urbem satis esset, cum exercitu adversùs Carthaginem profectus est, & is, qui uno in bello victor esse non poterat, artificio isto, è bellis duobus duplicem triumphum reportavit. Periculum temeritate interdum vinci solet, & despicientia illius varias hosti cogitationes injicit. Videns Hannibal Romanos post Cannense prælium auxiliares copias in Hispaniam mittere, potentiam eorum & vires formidare cœpit. Nemo rebus secundis nimiùm confidat, aut desperet in adversis. Inter utrasque versatur Fortuna, tam prompta ad extollendũ, quàm deprimendum. Servet itaq; Princeps in omni casu animum constantem & robustum, paratum ad omnia, quicquid denique acciderit, nec perturbari se sinat majorum tempestatum minis: nonnunquam enim fluctus, quem exturbant è navi, quę interitura est, projiciunt in aliam, quæ salva portum tenebit Animus magnus & generosus cælum ipsum propitium habet. Ne temerè desperet Princeps ob pericula aliena, aut ea, quæ fortuiti casus secum affe-

runt. a *Qui observat ventum, non seminat; & qui considerat nubes, nunquam metet.* Non existimet, afflictionibus suis se quemquam obligare. Lamentis & lacrymis sese turpiter dedere, muliebre est: non illis Fortuna placari solet. Animus excelsus sibi ipsi satisfacere satagit, aut solari sese actione aliquâ heroïca & generosa, uti fecit Agricola, filii sui morte intellecta, b *quem casum, neque ut plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus, ac mœrorem muliebriter tulit: & in luctu bellum inter remedia erat.* Nihil omnino commoverit, aut vana gloria esse solet, aut nimia è casu consternatio.

6. In muneribus & honoribus petendis doctrina præsentis Emblematis utilissima est. Qui sustinere & sperare novit, fortunam novit triumphare, & vincere. Qui moræ impatiens auxilia & submissionem animi vilitatem esse putat, contemptus jacebit, & derelictus ab omnibus. Honorem in eo ponere, ut alteri non obtemperes, est nemini imperare velle. Media ex fine metienda. Si in hujus consecutione plus honoris insit, quàm per illa amittatur, omnino iis uti convenit. Nolle sustinere patienter, animi excelsitatem arbitramur, & imprudems superbia est. Obtentis honoribus, mox obducuntur passuum vestigia, quibus ad illos ascensum fuit. Multa ferre & pati, ut posteà ad altiores honorum gradus eveharis, non vilis abjectio est, sed eximium animi ad magna connitentis robur. Quædam sunt ingenia, quæ moram ferre nequeunt, exiguo temporis spatio omnia volunt confici. Ita c *Brutidium artibus honestis copiosum, etsi rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum festinatio stimulabat, dum æquales, dein superiores, postremò suasmet spes anteire parat.* Isto abrepti impetu media securiora aspernantur, quia tarda & brevioribus, etsi magis periculosis, uti d malunt.

His

a Eccl. 11. 4. b Tacit. in vita Agric. c Tac. l. 3. Anna. d *Multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate præmaturâ, vel cum exitio properant.* Tac. lib. 3. Annal.

His evenire solet, quod ædificiis subito & tumultuario opere extructis antequam tigna & trabes rectè subsidere, & exsiccari potuerint, quæ mox iterum collabuntur.

§. In sperando & sustinendo maxima imperii præsidia consistunt: iis enim mediis fit, ut omnia agamus cum tempore, sine quo res nulla maturitatem assequi potest. Arbores, quæ mox ad primum calorem flores emittunt, citò eosdem deperdunt, eò quòd non expectaverint, donec hyemis asperitas præteriisset. Negotiorum fructu gaudere non potest, qui ea manibus ad maturitatem perducere contendit. Impatientia abortuum caussa est, & pericula *a* creat; & quia ea patienter ferre non possumus, sed ex iis quam primum emergere cupimus, majora ea facimus. Eam ob rem in iis tum internis, tum externis Reipublicæ malis, quæ per negligentiam nostram incrementum sumpserunt, consultius erit sinere, ut cursum suum teneant, & sensim curentur cum tempore, quàm accelerare remedium, si plus inde periculi sit. Si ante prævidere ea non potuimus, tolerare saltem discamus posteà. Ab oppositione incrementum capiunt: ea enim ratione fit, ut periculum, quod anteà aut occultum erat, aut minus notabatur, palàm fiat, & majora ei ponat obstacula, quem impedire cogitabat. Timor imprudenter armatus, contra superiorem potestatem, magis eam fatigat & spoliis suis illustriorem reddit. Eô modô Cerialis Trevirensium composuit animos, ne potentiæ Romanæ sese opponerent, dicendo: *b Octingentorum annorum Fortuna, disciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest.* Multa non æquè caderent irrita nisi timor noster & impatientia festinantiùs agerent. Metus & suspicio tyrannidis, ubi innotuerint, faciunt, ut jam esse reipsâ incipiat, licèt anteà tyrannis non fuerit. Vnde non minoris fortitu-

a *Impatiens operabitur stultitiam.* Prov. 14. 17. *b* Tac lib 4. Histor.

dinis est in his talibus casibus nôsse dissimulare, quàm præcipitare cum remedio. Illud prudentiæ effectus proprius est, hoc verò ex metu oriri solet.

SYMBOLUM XXXV.

QUantò spiritus in campestri tubâ magis arctatur & comprimitur, tantò majori cum Harmo-

monia & vocum varietate inde egreditur posteà ; ita prorsus a *multorum improbitate depressa* Virtus *emergit, & innocentiæ defensio interclusa respirat.* Flamma generosæ mentis facilè extinguitur, nisi Fortunæ adversæ ventus eam exsuscitet. Excitatum ab illa ingenium de mediis circumspicit, quibus eam meliorem reddat. Felicitas tanquam rosa; è spinis & ærumnis nascitur. Victus fuerat in navali prælio contra Genuenses, & captus Alphonsus Quintus Aragoniæ Rex, & ecce, quæ res expeditionem ejus adversùs regnum Neapolitanum retardatura videbatur, eandem majori cum felicitate, auctoritateque maturavit, facto nimirum fœdere cum Philippo Duce Mediolanensi, à quo captivus tenebatur, qui & libertati illum restituit, & vires ad occupandum illud regnum suppeditavit. Necessitas eum impulit ad conciliandum sibi hospitis animum: nam rebus prosperè fluentibus sibi ipsi quis vivit; in adversis tum sibi, tum aliis. Illæ in apertum produnt passiones animi, suimet aliàs obliti; his verò factus cautior, idem animus *b* virtutibus sese munit, ut mediis ad veram constantemque felicitatem; ex quo illud etiam fit, ut haud paulò facilius sit ex adversa emergere Fortuna, quàm conservare semet in prospera. In captivitate primùm enituêre insignes animi dotes & ornamenta, quæ in Rege Alphonso eò usque latuerant abdita, & captus illorum amore Dux Mediolanensis amicum eum habere voluit, & sic obstrictum abs se dimisit. Plus victus obtinuit, quàm victor sperare potuisset. Ludit inter extrema Fortuna, & gaudet potentiæ suæ dare specimen, ab uno migrando ad alterum. Nulla virtus est, quæ in casibus adversis non elucescat; haud aliter atque in obscura nocte stellæ coruscant lucidiùs. Pondus suprà injectum tum palmæ ostendit robur, cùm unà cum illo altiùs assurgit. Inter urticas diutiùs fo-

 lio-

a Cicero. b *Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.* Tac. lib. 1. Hist.

liorum vigorem ſervat roſa, quàm inter ipſos flores. Niſi virtus etiam in adverſis ſeſe exereret, non victorias, non ovationes aut triumphos mereretur. a *Virtus, dum patitur, vincit.* E quo nemini non liquido apparet, quàm impius ſit error (refutatus à nobis alibi) eorum, qui ſaudent Principi, ut abdicatâ tantiſper virtutum conſtantia, vitiis ſeſe accommodet, ubi neceſſitas poſtulaverit; quo tempore vel maximè in illis conſtantem perſiſtere oporteret, & majori cum ſpe ſucceſsûs melioris: quomodo plerumque eveniebat Ferdinando Secundo Imperatori, feliciſſimæ memoriæ, qui in maximis ſuis periculis conſtanter affirmabat, *malle ſeſe imperio fortunisque omnibus exui, & cum universâ ſuâ Familiâ ſtipem oſtiatim colligere, quàm Majeſtatis tuendæ cauſſâ contra jus fasque admittere aliquid.* Digniſſima ſanè verba tam ſancto Principe, cujus pietas ſingularis ac fides tantoperè Deo placuit, ut ipſe ſceptrum illius moderari, & vicem Imperatoris hic in terris gerere voluerit, multas non abſque inſigni miraculo victorias illi largiendo. In periculis & calamitatibus maximis, cùm ſpes omnis deficeret, atque adeò fortitudo & prudentia humana omnibus deſtituerentur mediis, felicior ſemper, & majori cum triumpho eluctatus eſt. Vivebant olim Romani Imperatores in pacis & deliciarum ubertate, ſuarummet tamen paſſionum preſſi tyrannide, & variis jactati formidinibus. At ſanctus iſte Heros quietem & tranquillitatem animi reperit inter ipſos ſævientes fluctus, quos contra Imperium, & Auguſtiſſimam ejus domum rebellium furor concitârat. Cantat in ærumnis juſtus, & plorat impius in ſceleribus ſuis. Pueris ſanè Babylonicis ſuccenſa fornax chori muſici inſtar b fuit.

6. Miſeriæ & ærumnæ magna ſecum emolumen-

a S. Chryſ. b *Et non tetigit eos omnino ignis, neque contriſtavit, nec quicquam moleſtiæ intulit. Tunc hi tres quaſi uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum,* Dan. 3. 50. & 51.

menta adferunt: nam corrigunt superbiam Principis, eùmq; in gyrum rationis revocant. Quàm furioso impetu nonnunquam consurgunt venti! Quàm arroganter exæstuat & fremit mare, tumentibus undis quasi montibus quibusdam terræ cæloq; minitando! & tamen modica pluvia illud componit iterum, & malaciam reducit. Dum ærumnæ è cælo depluunt, elatio & jactantia Principis humi sternitur. Illæ è Tyranno moderatorem æquum efficiunt, ex incurio & rerum suarum negligente solertem ac providum: ipsa enim tum cogit necessitas, ut Populi curam suscipiat, habeat in pretio Nobilitatem, honoret Fortitudinem, exerceat Iustitiam, & Religionem veneretur. Potentia nunquam, in majori versatur discrimine, quàm cùm prospere, & ad nutum fluunt omnia: sepositis enim tunc curis, Consilium & providentiam nimia securitas facilè jugulat. Plures Principes otio & quiete perierunt, quàm labore & ærumnâ, idem nimirum illis accidit, quod corporibus, quæ motu aliquo conservantur vegeta, absq; eô verò facilè languere incipiunt. Ex quo illud etiam liquet, quàm in judicando de malis & bonis erremus graviter, nunquam ferè ea consectantes, quæ nobis magis sunt proficua. Fortunæ acerbitatem, rigorem & castigationem interpretamur, & nescimus admonitionem esse, & documentum. Munere illo inaurium & oviculæ, quo Jobum quondam donabant cognati ejus & amici, innuere voluisse mihi visi sunt, æquo & patienti animo ferenda omnia, & pretiosa quædam Dei esse monita afflictiones illas, quæ ipsi in aurem *a* loquerentur. Mera Dei misericordia est, si nos affligat interdum; & contrà, dum præmia confert, castigatio est: nam præmio rationes debitorum expedit, & satisfaciendo aliquibus nostris meritis manet offensarum creditor; at quando nos affligit, sibi ipse solutionem prestat, & nos ad emendationem exstimulat.

a *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, & inaurem auream unam.* Job. c. 42. 11.

SYMBOLVM XXXVI.

NAuta peritus ac solers non semper ad venti arbitrium navigat quin potiùs illius beneficio navigii sui vela ita novit disponere, ut optatum portum teneat, atque adeò eodem omnino vento ad quamcunque è duabus oppositis placuerit partem.

tem, suam appellit navem absque ullo itineris dispendio.

a *Porque sempre por via yrà direita,*
Quem do opportuno tempo se approveita.

At quando tranquillum est cælum, velorum remorumq; subsidio ipsum etiam ventum navigando superat. Non minori cum curâ ac diligentiâ Princeps Reipublicæ navim moderari debet in imperii sui procelloso mari ad omnes tempestates gnaviter advigilando, ut iisdem prudenter juxtà ac fortiter suo tempore & loco uti valeat. Naucleri officio fungitur, cujus fidei vita salusque omnium commissa est, neque ulla navis periculosior, quàm Corona exposita tot ambitionis procellis, tot scopulis hostium, tot Populi tempestatibus. Magna industria Regis Sanctii, cognomento Fortis, opus fuit, ut adversùs Fortunam armaret sese, & regni sui jus in tuto poneret. In eo tota ferè consistit scientia politica, ut rectè discernere quis nôrit tempora, & iis uti; interdum enim citiùs in portum tempestas devehit, quàm malacia. Qui Fortunæ adversæ impetum novit frangere, prosperam eam facit. Qui cognito periculo, eidem cedit, & tempus indulget, illud superat. Ubi nauta animadverterit, fluctibus obsisti non posse, ab iis jactari se sinit, vela demittens; & quia resistentia vim potiùs vento adderet, exiguo aliquo utitur sinu, ut respiret aliquantulùm navis, & sese supra fluctus elevet. Aliquid dare oportet periculis, ut ex iis emergere tandem liceat. Intellexerat Jacobus Primus Aragoniæ Rex, Nobilium, Populique contra se concitationem & odium; quia tamen nequaquam expediebat, importunè obnitendo novum furori isti robur adjicere, sed tempus potiùs aliquod ei concedere, donec suâpte sponte defervesceret; uti rivulis accidit, qui sæviente aliquâ tempestate, subitâ aquarum inundatione altùm intumescunt, falli ultrò se passus est, & tanquam in captivitate detineri, usque dum in

a Cam. Lus. Cant. 1.

pristinam quietem & serenitatem restituit omnia, & Regni habenis iterum potitus est. Simili prudenti moderatione usa est Regina Maria, *a* quando accommodando se Regni Proceribus, & ambitionibus eorum satisfaciendo, Castellæ Coronam sartam tectam conservavit, in pupillari ætate filii sui Regis Ferdinandi Quarti. Si nauta honori sibi duceret, tempestati non cedere, & contra eam vi & remis navem vellet impellere, actum de eo foret. Constantia non in eo posita est, ut intempestivè quis obluctetur; sed ut speret, atque ita toleret *b* periculum, ut tamen à Fortunâ superari se non sinat. Gloria in ejusmodi occasionibus in eo consistit, ut quis evadat incolumis. Quod in illis vilitas animi videbatur, magnanimitas est postea, prospero successu coronata. Videns aliquando Rex Alphonsus *c* Sapiens Regno se privatum, spe fiduciaque in Regis Marrocii subsidiis posita, supplex petere non dubitavit ab Alphonso Gusmanio sancti Luciveri Regulo, qui tum in aula Regis illius ob acceptas quasdam injurias morabatur, ut earum oblitus, & veteris amicitiæ suæque avitæ nobilitatis memor, opem rebus afferret, pecuniamque & copias militares sibi in auxilium mittendi, Regi Marrocio auctor existeret. Quæ literæ etiamnum in Illustrissima & Antiquissima illa Domo asservantur.

§. Verumtamen non debent reges violentiæ Subditorum cedere, nisi fortè in extremę desperationis casibus: parum enim auctoritati suæ consulit, qui nimiùm sese demittit, & abjicit. Iis de familia Laræ nullam attulerunt quietem conditiones minus decentes, *d* quas Rex Ferdinandus sanctus iis posuit, sua coactus minorennitate. Neque Isabella reducere potuit Alphonsum Carrilinum Archiepiscopum Toletanum, tametsi Alcalam ultro ad eum

a Mar hist. Hisp. l. 15. c. 1. b *Majori animo tolerare adversa, quam relinqui.* Tac. l. 2. Hist. *c* Mar. hist. Hisp. l. 14 c. 5. *d* Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 5.

eum ipsa inviseret. Solet, fateor, prudentia in extremis periculis omnes tentare conditiones, quas casus reddere potest possibiles. Magna animi fortitudo est & rationis vis, in ejusmodi occasionibus generosę indolis spiritus cohibere, & necessitatem pręsentem periculiq; magnitudinem cum eo, quod ad statum conservandum magis expedit, ad trutinam expendere. Nemo auctoritatis suæ magis retinens unquam fuit, quàm Tiberius, & dissimulavit tamen Lentuli Germanici audaciam, qui Germanicis Legionibus Pręfectus scribere illi ausus fuit, etiam minis additis, ne sibi successorem mitteret, a *firmando velut fœdus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipse Provinciam retineret*, & qui anteà suorummet filiorum æmulationem ferre non sustinuit, hunc tamen despectum toleravit. Non ignorabat, quanti periculi esset ejusmodi inobedientia, si foret impunita; verùm si se illi opponeret, b *reputabat publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque famâ, quàm vi stare res suas*. Perparum subditi fortitudini deberent Principis, cujus nutu gubernantur, si in adversâ Fortunâ necessitati illicò cederet; parum item prudentiæ, si cùm illa superari nequeat, ei tamen se opponeret. Fortitudinem solertia & sagacitas moderari debet. Quod per vires non licet, ars & industria efficiant. Non minor gloria est evitare periculum, quàm illud vincere. Fugere illud, semper ignavia est. Expectare verò, aut ignorantia est, aut timoris confusio; desperare omninò vecordia. c *Fortes & strenui viri etiam contra fortunam insistunt*. Ad officium aut finem Principis minimè pertinet de fluctibus apud Rempublicam leviter conqueri, sed illam in portum conservationis, salutisq; deducere. Fortis sapientia illa censetur, quę ex casibus adversis beneficium elicit; illa item, quę contrà nitendo fines suos assequitur citiùs. d *Reges Domini rerum, temporumq; trahunt consiliis cuncta, non sequuntur*. Nulla

N 7 est

a Tacit. lib. 6. Anna. *b* idem lib. 6. Annal. *c* Tacit. lib. 2. Hist. *d* Livius.

eſt ædificii ruina, quæ fragmentis ſuis aliiſque, quæ induſtria ſolet adjicere, non ad majorem fabricam poſſit aſſurgere. Nec ullus Status ita ab omni Fortunâ deſertus, quem conſervare & erigere nequeat Fortitudo, ſi Prudentiam ſuper eventibus vocet in conſilium, iiſque rectè uti noverit, aut certè eos in ſuum vertere commodum. Partiti inter ſe fuerant Regnum Neapolitanum Rex Ferdinandus *a* Catholicus, & Rex Franciæ Ludovicus Duodecimus; cûmque probè intelligeret Magnus Dux in Coronæ circulo non niſi unum centrum eſſe poſſe, neque Imperium admittere ſocios, eam partem quæ ad Regem ſuum pertinebat, mox acquirere ſtuduit, ut ſubortis poſteà offenſarum difficultatibus, quas videbat fore inter ambos illos Reges, tantò eſſet expeditior, iiſque deinde uti poſſet ad vi ejiciendum (uti reipſa accidit) è diviſa jam parte ipſum Regem Galliæ.

§ Vis aliqua ineſt in caſibus; nos tamen hos aut majores facimus aut minores, pro eo ac in iis nos gerimus. Ignorantia noſtra Deitatem, & vim fortunæ tribuit, quia variis ejus mutationibus leviter nos ſinimus abripi. Si quoties illa temporum mutat vices, nos mores mutaremus, & media, nequaquam tam foret potens, neque nos imperio ejus ſubjecti tantoperè. Veſtium formas immutamus cum tempore; animum autem & mores immutare nolumus. Quo demum vento peritus nauta pro ſua navigatione non utitur? ut ille variat, ita hic ſua vela, adeoque omnia ad propoſitum illi finem conducunt & deſerviunt. Habitus pravos Naturæ noſtræ exuere nolumus, quia aut amor proprius id vetat, aut non ſinit imprudentia. & poſteà caſus incuſamus. Antè deſperati cadimus animis, quàm rebus afflictis quæramus remedium, & pertinaces aut incauti à deſperatione nos ſinimus opprimi. Neſcimus in ærumnis ſuperbiam, iram, inanem gloriam, maledicentiam, aliaque vitia deponere, quæ pro-

a Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 27. cap. 9.

prosperitas in nobis aluit; nec ea facilè agnoscimus, quę in statum illum tam infelicem nos detruserunt. Omni momento, in omni negotio, cum quocunque subditorum egerit Princeps, à seipso differre debet, & naturam immutare. Neque ea in re magna scientia opus est: sed solùm dispositione aliqua, ut se casibus accommodet, & prudentia, quæ eos antè prospicere noverit.

5. Uti autem in Fortuna improspera naufragium facimus, eò quòd affectuum & passionum vela contrahere nesciamus, & illi ad tempus cedere; ita etjam nobis ipsis & Principibus exitium accersimus, dum imprudentes, & obstinati horum commoda, affectus, passionesque commodis nostris, nostraque natura metiri volumus: cùm fieri nequeat ut Minister ad liberalitatem propensior, generosæ mentis suæ consilia exequi possit, cum Principe avaro & tenaci; aut Minister fortis & animosus, cum Principe ignavo & timido. Agere oportet secundùm activitatem sphæræ Principis: is enim est, cui placere illud debet, quivé probare illud habet, aut effectum dare. Peccavit ea in re Corbulo: nam in obsequio cùm esset Claudii Principis pusilli & abjecti animi, multa audebat temerè, quibus fieri non poterat aliter, quin prægravis illi esset, & *a* molestus. Zelus imprudens in Ministris quibusdam erroris illius caussa esse solet, in aliis verò (quod frequentius evenit) amor proprius, vanitas & cupiditas gloriæ, quâ prudentes aliis videri cupiunt, & plurimùm posse, perinde quasi per illos solos rem benè gerat Princeps; erret verò, quoties aut se solo, aut aliorum operâ moliatur aliquid: atque adeò zeli specie occultos gubernationis defectus in apertum proferunt, & Principis existimationem violant, artes, quæ plerumque in ipsius Ministri posteà redundant caput, dum gratia Principis excidit.

a *Cur hostem conciret? adversa in Remp. casura: sin prosperè egisset, formidolosum paci virum insignem, & ignavo Principi prægravem.* Tacit. l. 11. Annal.

cidit. Qui rebus suis prospicere voluerit meliùs, & suam stabilire Fortunam, velis remisque fugiat affectationes ejusmodi, Principi & aliis nimiùm quantùm odiosas; plus obsequii præstet, quàm verbis significet; naturæ & conditioni Principis sese accommodet, ad gyrum rationis & officium eum revocando obsequii specie, & animi submissione, quietâ cum industriâ, absque rumore & *a* arrogantia. Ruina fortitudinis & virtutis est, si constantiæ suæ nimiùm tenaces sint, in eaque omnem existimationem collocent; præmia item & dignitates iis præripiunt interim alii, qui ingenio & moribus varii, flectere sese norunt, & ad Principis naturam componere. His artibus ait Tassus Poëta Aletum ad maximos Regni honores grassatum fuisse:

b *Ma l' inalzàro à i primi honor del Regno.*
Parlar facundo, e lusinghiero, e scorto,
Pieghevoli costumi, e vario ingegno.
Al finger pronto, all' ingannare accorto.

Verum id fieri non debet animo fallendi, uti Aletus factitabat; sed ne quis seipsum in aulis imprudenter perdat, aut ut Principi meliora præstare possit obsequia: sunt enim nonnulli ita comparati, ut omnino necesse sit, Ministrum naturam illorum induere, & quasi intra illosmet ipsos subingredi, ut moveant sese, & agant aliquid: c *neque* enim *alienis consiliis regi* se sinunt, *neque sua expedire* norunt. Atque adeò Principi suaderi non debet id, quod magis expedit, sed quod ratione muneris sui tenetur exequi. Vana fuerunt fortia illa consilia, tametsi optima, quæ dabantur Vitellio: nam cum ad exequendum deesset animus, surdis auribus ea *d* solebat

a *Vis consiliorum penes Annium Bassum legionis Legatum. Is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat.* Idem lib. 3. Hist.
b Tass. can. 2. *c* Tac. lib. 3. Hist. d *Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures*. Idem lib. 3 Histor.

bat accipere. Ministri quasi vela sunt, quibus Princeps navigat, quòd si ampla illa sint, navicula autem principis exigua, & porro laxari velint potius quàm contrahi, ejus se capacitati aptando, navem omnino demergent.

SYMBOLVM XXXVII.

VT Princeps è tempestate emergat instructus de omnibus casibus, in quos illum Fortuna adversa potest conjicere, Emblemate præsenti ante oculos propono electionem damni minoris, quando majora evitari nequeunt. Ita Nauclerus solet, qui ab omni salutis spe derelictus, obluctando tempestati; aut dextrè illâ utendo, explorat litus, & navi terram petit, ubi si illa frangatur, vitam tamen & merces servat integras. Romanis, laudi datum fuit, quòd saluti propriæ consulerent, quoties Fortunę sese opponere *a* non liceret. Fortitudo Principis non in resistendo solùm consistit; sed in eo etiam, ut expendat pericula, & cedat minoribus, si majora superari non possint. Etenim sicuti Prudentiæ est prævenire, ita Fortitudinis & Constantiæ æquo animo tolerare id, quod Prudentia declinare non potuit. Quâ in re eximius planè fuit Rex *b* Alphonsus Sextus, in rebus secundis modestus, fortis in adversis, ad omnem eventum semper paratus. Inanis est illa gloria Principis, qui majori cum temeritate, quàm constantiâ animi eligit, mori potiùs in periculo graviori, quam in minori salvus evadere. Magis famam suam in consilium adhibet, quàm salutem publicam; nisi illud etiam sit, quòd desiat animus ad spernendas opiniones Vulgi, qui temerè & absque notitia casuum, ea quæ prudenter statuta sunt, improbat, & dum in periculo est, nollet effectui dari, quæ tam periculosa sunt, & violenta. Animus fortis videtur interdum, & ignavia est: cùm enim fortitudo desit ad sperandum in periculo, nos in illud ipsum turbatio metûs *c* conjicit. Quando fortitudinem Prudentia comitatur, considerationi locus est, & si in minori periculo satis secura non sit, majus subire non veretur. Metu emori debilitas animi est. Nulla major for-

a *Validam & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contrà daret, saluti consuluisse*. Tac. lib. 11. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 7. c *Timidos & ignavos ad desperationem formidine properare*. Tac. lib. 2. Histor.

fortitudo, quàm quæ ab extremâ necessitate *a* oritur. Remedium nec sperare, nec desperare, ultimum rebus desperatis solet esse remedium. Sic navis interdum servata fuit: nam cùm litus, quòd arenosum non esset, secura petere non auderet, alto mari sese commisit, & vi fluctuum evasit incolumis. Periculum unum alterius solet esse *b* remedium. Eò spectabant, ni fallor, ii, qui in conjuratione contra Galbam auctores ei erant, ut primo mox furori *c* occurreret. Armis propugnabat Garsias Gomesius castrum Mundanæ Cæsarianæ (cui temporibus Regis Alphonsi Sapientis is præerat Gubernator) & tametsi milites suos omnes aut interfectos cerneret, aut vulneribus saucios; dedere tamen illud noluit, nec accipere conditiones quantumvis honestas ab Africanis sibi oblatas: horum enim fidei non satis fidendum ratus, inter fidelitatis suæ brachia occumbere gloriosè maluit, quàm inter hostiles manus; & quod mortem illi allaturum videbatur, mirè illi conciliavit animos hostium, qui tantam generosæ mentis constantiam & fortitudinem admirati, injecto in castrum unco vivum inde extraxerunt, magnâ illum tractantes cum humanitate, curatis etiam vulneribus, quæ obsidione durante acceperat. Tanta Virtutis vis est, ut ipsis etiam hostibus grata sit. Longè pluribus vitam fortitudo dedit, quàm metus. Nescio quis Deus illam comitetur, qui eam è periculis eruat. Eô tempore, quo Rex Ferdinandus Sanctus Hispalim armis cinxerat, Garsias Peresius Vargas civis Toletanus, & alius quidam, divulsi à cæteris ripam Bætis fluminis inambulabant, cùm ecce ex improviso septem sibi Mauros equites imminere conspiciunt: monet socius cedendum; Gartias tamen, ne turpi fugâ ignaviæ igno-

a *Acerrima necessitas est, quam ultima necessitas extundit.* Sen. b *Imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus.* Tac. lib. 11. Annal. c *Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini.* idem. lib. 1. Hist.

ignominiam susciperet, diductâ casside, & lanceam manu vibrans, solus adversum progreditur; hostes cognito quis esset, & admirati imperterritum illum animum, transire illum sinunt, & certamine abstinent: saluti nimirum fuit heroica illa fortitudo; nam si unà cum socio se dedisset in fugam, insecuti illum fuissent hostes, & captivum abduxissent. Animo soluto ac libero opus est ad examinanda pericula, quoad rumorem primùm, tum quoad eorum gravitatem. Quoad rumorem quidem, nam ob distantiam plerumque æstimantur majora; vulgus ad audita trepidat, & seditiosè cum augmento latiùs ea spargit ac disseminat, exultans gaudio in malis suis propriis ob casuum novitatem, aut quia præsentem gubernationem improbat. Decet igitur, ut Princeps constantem se gerat, & vanas ejusmodi apprehensiones auctoritate suâ dissipet. Exemplo Tiberius docuit: quicquid enim ferret rumor, de trium nobilissimarum Provinciarum Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ defectione, ipse tamen b *tanto impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora?* Si Princeps semel succumbat formidini, nil deinceps certi statuere poterit; c *quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.* Uti Vitellio accidit in bello civili cum Vespasiano. Pericula imminentia ideò majora videntur, quia metus horrore quodam ea vestit, & præsentia grandiora efficit; dumque evitare ea cupimus, in alia incidimus, longè graviora, quæ tametsi longinqua appareant, vicina tamen posteà experimur. Fallimur profectò, si putemus interjecto à nobis temporis spatio differri aut arceri ea posse. Multa evanuêre, quia ultrò iis itum est obviàm; contrà multa sese armârunt fortiùs adversùs eos, qui ea fugere cogitabant, & reipsâ periculum esse cœpit, quod anteà

a Mar. hist. Hisp. l. 18. c. 7. b Tac. l. 3. hist. c Idem l. 3. Histor.

anteà sola fuerat imaginatio; quemadmodum Syriorum exercitui accidit in obsidione urbis *a* Samariæ. Plures periculi metus sustulit, quàm ipsum periculum. Quid vanus timor possit, ante annos paucos Madriti vidimus, in publico Taurorum certamine, quando subitò exortus rumor, de loci, ubi concurrebant, periculo, percelluit aures civium, & ignoratâ caussâ omnes timebantur. Formidini fuga quorundam vires addidit, & quia rei certitudinem nolebant expectare, ideò multi mortem reperêre in iis ipsis mediis, quibus vitæ suæ consulere cogitabant; & sanè longè majus fuisset damnum, nisi constantia Regis Philippi Quarti, in quem omnium conjecti erant oculi, immota ad commotionem popularem, & rumorem periculi, trepidantes subditorum animos erexisset. Nisi Princeps in rebus arduis & periculis vulgi metum coërceat, turbantur consilia, omnes præcipiunt, & nemo *b* exequitur.

§. Nimia etiam periculorum fuga caussa est sæpè, cur Status funditùs pereant. Suis certè, & Electorali dignitate spoliatus non fuisset Fridericus Comes Palatinus, nisi post Pragensem cladem alas ei addidisset timor, ut linqueret omnia: facilè enim aut Pragæ, aut alibi cum residuis copiis pedem figere potuisset, & cum Imperatore redire in gratiam, minus damnum, minusque periculum eligendo.

§. Sæpenumerò metus sub alienâ specie ita tectè nos decipit, ut prudentiam existimemus, & constantiam pro temeritate habeamus. Nonnunquam dubii hæremus & ancipites, nec satis statuere possu-

a *Dominus sonitum audire fecerat in castris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi, dixeruntque ad invicem: Ecce mercede conduxit adversum nos Rex Israel, Reges Hethæorum & Ægyptiorum & venerunt super nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris.* 4. Reg c. 7. 6. & 7. b *Quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi.* Tacit. lib. 3. Hist.

possumus, quid agendum, & periculum interim propius fit. Non timenda sunt omnia, neque semper tam maturâ deliberatione opus est; nam prudentiam inter & temeritatem egregia sæpè facinora designat Fortitudo. Magnus *a* Dux fluvium Lirim aliquando ingressus cum exercitu, magnâ rerum penuriâ laborare cœpit, adeò ut miles malè contentus dilaberetur; cumque Centuriones auctores illi essent, ut receptui caneret, sic fertur respondisse: *Ego verò apud hunc animum statui, uno potiùs terræ passu potiri, ubi sepeliar, quàm retrogredi, etiam si annos centum vitæ possem adjicere.* Heroica vox, digna fortitudine Viri tanti, & prudentiâ. Optimè nôrat, absque temeritate aliqua se in eo casu sperare non posse, sed expendens periculum ad armorum existimationem, quæ sola & unica ejus factionem sustentabat in regno, quod à successu expeditionis illius dependebat, omnia in aleam unius prælii dare maluit, & suam tueri existimationem, quàm absque eâ regnum paulatim amittere. O quoties, quia ferrum non cohibetur tempori, in caussa sumus, cur vulnerum carcinoma grassetur longiùs.

§. Quædam pericula seipsis evanescunt; alia tamen augescunt per incuriam, atq; adeò lentâ quasi febri conficiuntur regna, & intereunt. Quædam ignota prorsus sunt, & adversùs ista satis caveri non potest, quia citiùs ingruunt, quàm parentur remedia. Alia nota sunt quidem, sed contemnuntur: & ab his plerumque pati solent negligentia, & confidentia nimia. Nullum periculum, quantumvis parvum aut exiguum, ideo sperni debet: tempus enim, & accidentia alia sæpè majus illud efficiunt, & fortitudo non tam in superandis, quàm in avertendis periculis consistit. Vivere in conspectu periculi, perinde quasi est, ac illud reipsâ subire, & experiri. *Nemo mortalium juxta viperam somnos securos capit, quæ etsi non percutiat, certè sollicitat; tutius est perire non posse, quàm juxta periculum non periisse.*

§. Nec

a Mar. hist. Hisp. lib. 28. c. 5.

§. Nec minùs fallere nos solet spes & fiducia, quam in alienâ Clementiâ ponimus, quando ad declinandum unum periculum incidimus in aliud gravius, hostis nimirum arbitrio nosmet committendo. Contemplamur in eô generositatem veniæ, non vindictæ, aut ambitionis impetum. Dolore nostro, & afflictione illius metimur misericordiam, & facilè nobis persuademus fore, ut ad remedium malis nostris adferendum commoveri possit. Cùm Jacobus Tertius Majoricæ Rex viribus par non esset Petro Quarto Aragoniæ Regi affini suo, qui nescio quo prætextu sceptrum illi eripere cogitabat, ejus sese commisit arbitrio, existimans hâc suâ demissione obtenturum se, quod armis non poterat; verùm plus in Rege illo dominandi libido potuit, quàm Clementiæ virtus, adeoq; regno illum pariter & titulo regio exuit. Ita nos fallunt pericula, & majus esse deprehendimus interdum, quod tanquam minus aliis elegimus. Nullum consilium securum, quod iis innititur principiis, quæ ab alieno dependent arbitrio. In eô nosmetipsi decipimus, quòd putamus, nihil acturos alios, quod aut religioni, aut justitiæ, aut consanguinitati, aut amicitiæ, aut honori eorum proprio, & utilitati adversatur; neque advertimus, non semper ea facere homines, quæ magis è re ipsorum forent, aut quæ deberent; sed secundùm animi passiones potiùs, & prout ipsi intelligunt: atq; adeò actiones illorum non ad amussim rationis examinandæ sunt solùm, sed etiam ad malitiæ regulam, experientiam injustitiarum & tyrannidum, quas passim Mundus exercet.

§. Pericula optimi sunt Principis magistri. Præterita docent curare præsentia, & futura prævenire: Aliena erudiunt, sed facilè è memoriâ excidunt. Propria damnorum signa quædam & cicatrices relinquunt in animo; uti & metum id, quod vim imaginatricem semel offendit. Cavendum igitur, ne ea omnino contempus eradat aut oblivio, præsertim quando ex uno erepti periculo existimamus nos

nos deinceps ab eodem fore liberos, aut certè si redierit, nobis non nociturum: etsi enim una aliqua circumstantia, quæ non facilè iterum evenit, pericula dissipet; aliæ tamen, quæ sæpe accidunt planè novæ, sic eorum augent gravitatem, ut superari nequeant.

SYMBOLUM XXXVIII.

A Natura manavit hæc universa rerum Respublica, & mixtorum Imperium cujus supremam potestatem ipsa sibi vendicat; atque ut illud stabiliret firmiùs, & securiùs retineret, tantoperè amari ab iis voluit, ut licèt elementa pugnent inter se, admirabili tamen quodam consensu in conservationem ejusdem conspirarent. Brevi ruerent omnia, & dissolverentur, si odio haberent Naturam rerum principem ac dominam, quæ mutuis benevolentiæ & amoris vinculis, velut arctissimo quodam nexu illa jungit inter sese ac copulat. Amor iste est, qui terram suis libratam ponderibus sustinet, & circum illam cælestes orbes facit circumagi. Discant Principes ab ista rerum conditarum Monarchiâ, fundata in primo illarum, esse se, suosque subditos tueri amoris beneficio, quæ fidissima est a costodia, qua gaudere possunt:

Non sic excubiæ, non circumstantia tela,
Quàm tutatur amor.

Vnum inexpugnabile munimentum, amor civium. b Ea de caussa apes Regem legunt absque aculeo, quia armis non indiget, qui amari debet à subditis. Nequaquam vult Natura, ut lædere possit is, cujus est moderari Rempublicam, ne odio illi sit, & se perditum eat. *El major poderio, e mas cumplido* (ait Rex Alphonsus c in quadam lege) *que el Emperador pue-*

a *Corporis custodiam tutissimam esse putatum, in virtute amicorum, tum in benevolentia civium esse collocatam.* Isoc. ad Nic. Claud. b Sen. de Clem. l. 1. c. 19. c L. 3. tt. 1. p. 2.

puede aver de fecho en su señorio, es quando el ama a su gente: e es amado della. Corpus defendit caput, quia charum hoc habet, ob directionem suam & conserva-

tionem: si illud non amaret, non objiceret brachium ut ictum venientem excipiat. Quis sese periculis offerret, nisi suum diligeret Principem? Quis

coronam ejus tutaretur ac defenderet; *a* Totum Castellæ regnum Henrico Traſtamaræ Comiti contra Regem Petrum Crudelem auxilio adfuit, quia ille in amore, hic odio erat omnibus. Initium primum everſionis Regnorum, & mutationum in Rebuſpublicis, odium eſt. Incurrerunt in hoc apud ſubditos ſuos Reges Ordonius & Froyla *b* Secundus, unde inviſo jam Regum nomine Caſtella Reipublicæ formam induit, diviſo inter duos Judices Imperio, quorum alter paci præeſſet, alter militiæ. Luſitania nunquam adverſus Reges ſuos arma ſumpſit, nec ab eorum deſcivit obedientiâ, quia ſincero amore eos complectitur; quòd ſi aliquando unum excluſit, & admiſit alium, ideo fuit, quia unum charum, alterum ob malam gubernandi rationem habebat odio. Jacobus Primus Aragoniæ Rex *c* Alphonſo Sapienti ſuadebat, amari potius optaret, quàm timeri à ſubditis, & Eccleſiaſticorum ac vulgi ſibi pararet ſtudia, ut tanto majori cum robore Nobilitati ſe poſſet opponere. Quod conſilium ſi fuiſſet ſecutus, Coronam non perdidiſſet. Simul ac Nero amari deſiit, conjurationes contra eum fieri cœperunt, id quod in faciem illi exprobravit Subrius Flavius: d *Nec quiſquã*, ajebat, *tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti. Odiſſe cœpi, poſtquam parricida matris, & uxoris, auriga, hiſtrio, & incendiarius extitiſti.* Majeſtas & potentia Regis non in ſuamet ipſius perſona conſiſtunt, ſed in affectu & voluntate Subditorum. Si iſti malè affecti ſint, quis hoſtibus ſe objiciet? Pro ſuâ conſervatione Populus Rege indiget, ſed illam ſperare non poteſt ab eo, qui inviſum & odioſum ſe reddit. Prudenter ſanè hoc præviderunt Aragonii, quando evocato ad ſceptrũ *e* Petro Atharesio Domino Borgiæ, à quo deſcendit Illuſtriſſima & Antiquiſſima Domus Ducum Gandiæ, pœnitentia poſteà ducti, Regem eum habere

a Mar. Hiſt. Hiſp. *b* Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 8. c. 3. *c* Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 13. c. 20. *d* Tac. lib. 15. Annal. *e* Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 10. c. 15.

bere noluerunt, eò quòd viderent antè etiam, quàm eligeretur in Regem, se asperiùs & minùs benevolè ab eodem tractari. *a* Contra ac fecit Ferdinandus Primus Aragoniæ Rex, qui benevolentiâ & amore omnium sibi in illo Regno devinxit animos, uti & in Castella eô tempore, quo habenas illius moderabatur. Multos Principes periisse vidimus, quòd timerentur, nullum adhuc, quòd amaretur. Curandum itaque Principi, ut à subditis diligatur, & formidetur ab hostibus: nisi enim id fiat, tametsi victor evadat, illorum tamen manibus tandem morietur; id quod Bardano Persarum Regi *b* accidit. Amor & reverentia sociari possunt, non item amor & servilis metus.

c *Quem metuunt, oderunt,*
Quem quisque odit, periisse exp tit.

d *Nec quenquam à multis metuendum esse arbitror, quin ad eum ex multis formido recidat.* Quæ major infelicitas, quàm imperare iis, qui per metum parent, & corporibus dominari, non animis? Illud inter Principem justum, & tyrannum interest, quod ille armis utatur ad tuendos in pace Subditos; hic verò, ut suæ adversùs illos securitati consulat. Si vires & potentia Principis invisi tenues sint, periculo apud Subditos sunt expositæ; si magnæ, multò etiam ampliùs: quò enim metus est major, eò majori cum sollicitudine saluti suæ prospicere satagunt; tanquam qui verentur, ne unà cum Majestate augescat ferocitas, quomodo in Bardano Persarum Rege videre fuit, qui *ingens gloria, atque eo ferocior, & subjectis intolerantior* extitit. *e* Attamen si non periculi caussa, ob gratitudinem saltem cavendum Principi, ne metuendus sit iis, à quibus habet, quod Principis fungatur officio. Quare indignissima fuit illa vox Imperatoris Caligulæ; *Oderint, dum metuant;*

O 2 perinde

a Mar. Hist. Hisp l. 20. c. 8. b *Claritudine paucos inter senum Regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsivisset.* Tac. l. 11. Annal. *c* Enn. *d* Salust. *e* Tac. l. 11. Annal.

perinde atque Imperii securitas in metu consisteret. *a* immò *nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu potest esse diuturna*. Et tametsi dixerit Seneca: b *Odia, qui nimium timet, regnare nescit: Regna custodit metus*; tyrannica tamen vox est, aut certè intelligi debet de timore illo vano, quo laborare solent interdum Principes, etiam cùm æqua præcipiunt, ne scilicet fortè offendant alios, quod utique pernitiosum est, & auctoritati eorum, ac potentiæ haud parum derogat. Regnare non poterit, qui constans & fortis non fuerit in contemnendo improborum odio, quòd conserventur boni. Nec mitigatur Caligulæ sententia ex eo, quod sustulit & adjecit Imperator Tiberius dicendo: *Oderint, dum probent*. Etenim nulla illius probatur actio, qui aliis odio est. Omnia improbat, & in deteriorem partem interpretatur odium. c *Inviso semel Principe, seu benè, seu male facta premunt.* Tyranno necessarium videtur, subditos metu continere, quia Imperium ejus violentum est, & sine violentis mediis diu conservari non potest, cùm desint duo illa Naturæ & Obsequii vincula; quæ teste Rege Alphonso Sapiente, d *son los mayores debdos, que Ome puede aver con su Señor. Ca la Naturaleza le tiene siempre atado para amarlo en o yr contra el, e el Vasallaje para servirle lealmente.* Et cùm Tyrannus satis sciat sine funiculis istis sincerum inter ipsum & Subditos suos amorem esse non posse, per vim etiam obtinere contendit, ut operetur metus, quod naturalis aliàs affectus deberet efficere, & sicut *semper* e *præsumit sæva perturbata conscientia*, ita eadem exercet quoque in alios. Funesta tamen Tyrannorum omnium exempla abundè docent, quàm medium illud parum diuturnum sit. Tametsi verò per multas ætates solo pœnè metu conservatum vidimus Imperium Turcicum, Moscovitarum, & Tartarorum, in comparationem tamen venire non debent Nationes istæ immanitate barbaræ, & tam aspe-

a Cicero. *b* Seneca. *c* Tac. lib. 1. Histor. *d* L. 23. tt. 15. p 2. e Sap. 17. 11.

peris moribus, ut belluinam potiùs præ se ferant naturam, quàm humanam: quippe quæ pœnis magis, quàm ratione duci soleant, quamobrem absque illis coërceri non possent, sicut nec absque vi aliqua & metu domari possunt belluæ. Verum tamen animi generosi ad obedientiam & fidelitatem vi aut fraude cogi se non sinunt, sed sinceritate & ratione induci volunt. *Eporque* (ait Rex Alphonsus sapiens) *las nuestras Gentes son leales, e de grandes corazones: por eso an menester, que la Lealtad se mantenga con Verdad, e la Fortaleza de las voluntades con Derecho, e con Iusticia.*

§. Solet Principem inter & Subditos esse inclinatio quædam, & consensio naturalis, quæ amabilem illum reddit, absque eo quòd alia diligentia opus sit: fit enim nonnunquam, ut ametur etiam Princeps, qui odium merebatur, & contrà. Et licèt seipsis facile sui amorem concilient eximiæ tum animi, tum corporis virtutes ac dotes; id tamen non semper præstant, nisi eas comitetur grata quædam benignitas, & suavitas oris exterior, quæ mox per ipsos oculos, velut animi fenestras, præstantiam interiorem foràs exhibeat, & affectum aliorum blandè sibi devinciat. Præterquàm quòd facilè accidat, ut aut casus aliquis, quem prævertere non licuit, aut sinistra aliqua apprehensio hoc gratiæ & amoris vinculum inter Principem & subditos ita dissolvat, ut iterum coalescere deinde nunquam possit. Multum tamen ea in re poterit artificium & industria ritè gubernandi, cum satisfactione & Vulgi & Nobilitatis, si Princeps nimirum omnes caveat occasiones, quæ irritare illum queant, & sic in omnibus agat, ut bona de regimine ipsius nascatur opinio. Quia verò sparsim in hoc libro traduntur media, quibus subditorum benevolentia conciliari potest, illud solum nunc dico, ad illam obtinendam valere plurimùm Religionem, Justitiam & Liberalitatem.

§. Cæterùm, quia sine aliqua timoris specie amor in contemptum facilè verteretur, & hebesceret

acies auctoritatis *a* regiæ. Subditis apprimè convenit metus ille, qui ex reverentia, & veneratione nascitur; non is, qui è periculo ob tyrannides, aut injustitias. Principem ideò fieri formidabilem, quia aut nihil tolerat indignum, aut conservat Justitiam, aut vitia detestatur; tantoperè expedit, ut absque isto subditorum metu diu semetipsum tueri nequeat: omnes enim natura libertatem appetuunt, & pars hominis inferior rationis detrectat imperium, nec aliter quàm metu se sinit corrigi. Debet itaque Princeps ita edomare subditos, uti domari solet pullus equinus (figura præsentis Emblematis) cui manus eadem, quæ popismate eum demulcet, & jubas pectit, virga etiam minitatur. In arca tabernaculi Virga simul & Manna asservabantur, ad significandum opinor, in Principe severitatem & benignitatem jungi debere. Solatio erant Davidi virga pariter & baculus Dei: si enim illa infligebat verbera, hic eundem *b* sustentabat. Cùm Deus in monte Sinaï populo Israëlitico legem Decalogi daret, fulguribus de cælo & tonitruis illum territabat, & musica simul ac harmonia cælesti *c* deliniebat. Utrumque opus est, ut subditi in cultu & amore constantes persistant. In id ergo incumbat Princeps, ut amari se faciat pariter, & timeri: curet, ut se ament tanquam subditorum conservatorem; ut metuant tanquam animam legis, à qua salus omnium, & fortunæ dependent: ut se ament, propter præmia; ut se metuant, propter pœnas: ut se ament, quia adulationes in aurem non vult admittere; ut se metuant, quia non tolerat licentiam nimiam: ut se ament, ob suam benignitatem; ut se metuant propter auctoritatem: ut se ament, quia pacem promovet; ut se me-

a *Timore Princeps aciem auctoritatis suæ non patitur hebescere.* Cic. 1. Cat. b *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Ps. 22. 4. c *Et ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem: clangorque buccinæ vehementius perstrepebat.* Exod. 19. 16.

metuant, quia ad bellum paratus est. Eâ ratione, ut boni Principem amando habeant, quod metuant in illo; improbi verò eundem metuendo, habeant in eo, quod diligant. Timor iste tam necessarius est ad sceptri conservationem, ac noxius ac periculosus is, qui è superbiâ, injustitiâ. & tyrannide Principis nascitur, quia adducit in *a* desperationem. Unus ad libertatem aspirat, etiam cum Principis ruinâ, confringente Deo *b* virgam eorum, qui nimis asperè dominantur: alter verò cavere studet indignationem ejusdem, & pœnam, rationi se conformando. Ita loquitur Rex Alphonsus Sapiens: c *Otro si lo deben temer como Vasallos à su Señor. aviendo miedo de fazer tal yerro, que ayan à perder su amor, e caer en pena, que es manera de servidumbre.* Timor iste eodem partu cum amore nascitur: neque enim amor esse potest absque metu perdendi rem amatam, attentus semper ut in ejus gratiâ se conservet. Quia tamen non æque est in potestate Principis, ut ametur, ac ut metuatur, ideò melius est securitatem suam in hoc timore fundare, quàm in solo amore, qui utpote voluntatis proles, inconstans est & varius, neque ullæ blandiendi artes sufficere possunt ad effectus omnium conciliandos. Illum Principem magnum ego Gubernatorem existimaverim quem vivum timuerint subditi, amaverint mortuum, quomodo factum Regi Ferdinando Catholico: nam si amatus non fuerit, sufficiet æstimari illum, ac metui.

a *Ita agere in subjectis, ut magis vereantur severitatem, quàm ut sævitiem ejus detestentur.* Colum. b *Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione.* Isa. 4. 5. & 6. c l. 15. tt. 13. p. 2.

SYMBOLUM XXXIX.

IN numiſmate quodam antiquo fulgur inſcriptum cernitur ſupra aram, ad ſignificandum, Principis ſeveritatem debere cedere precibus. Symbolum oculis moleſtum, quia punitionis fulgur ſic ad vivum exprimitur, & tam veniæ proximum, ut metus ipſam

ipsam pænè spem benignitatis atq; in desperationem adducere posse videatur. Et quamvis deceat interdum, ut vultus Principis, cui reus de genibus supplicat, præ se ferat eodem tempore, & terrorem Justitiæ, & Clementiæ suavitatem; id tamen non semper expedit: esset enim contra Spiritûs S. monitum, qui vult, ut ex ejus facie, Vita & Clementia *a* eluceant. Ea propter in præsenti Emblemate fulguris loco Vellus aureum supra aram colloco, quod primus introduxit Philippus Bonus Burgundiæ Dux, non pro insignibus (ut multi existimant) fabulosi velleris Cholchici, sed pellis illius, seu velleris Gedeonis, quod solum, in signum victoriæ, arentibus circùm agris rore de cælo *b* madebat. Quo Symbolo mansuetudo exprimitur & benignitas, quemadmodum eandem significat Agnus immaculatæ illius Hostiæ Filii Dei oblati pro mundi salute: Victima est Princeps laboribus & periculis quasi sacrificio destinata pro communi subditorum suorũ utilitate. Pretiosum vellus, dives rore, & aliis cæli bonis: in illo habeant oportet quovis tempore, quo siti suę faciant satis, & remediũ rebus suis afflictis inveniant; semper affabilis sit, sincerus semper, & benignus erga illos, quo plus efficiet, quàm severitate. Mox arma posuerunt conjurati, cùm placidum Alexandri vultum intuerentur. Augusti serenitas manus Galli illius cohibuit, qui eum ex Alpibus dare volebat pręcipitem. *c* Rex Ordonius Primus ita modestus fuit, ac sauvibus moribus, ut subditorum animos mirè sibi divinxerit. Regem Sanctium hujus nominis Tertium cognominarunt Desideratum, non tam ob brevem ejus vitam, quàm benignitatem. Aragonii ad coronam admisêre Infantem Ferdinandum Regis Martini Nepotem, capti suavitate morum, quâ excellebat.

O 5 a *Co-*

a *In hilaritate vultus Regis, vita: & clementia ejus quasi imber serotinus.* Prov. 16. 15. b *Ponam hoc vellus lanæ in areâ; si ros in solo vellere fuerit, & in omni terrâ siccitas, sciamquod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israël.* Judic. 6. 37. c Mar. Hist. Hisp. l. 7. c. 16.

a *Comitas & temperantia nulli invisa.* Satis per se ipsam gravis est, & odiosa obedientia; Princeps asperitatem ne addat, hæc enim lima esse solet, quâ libertas naturalis servitutis catenam dissolvit. Si Principes tempore adversæ fortunæ comitate & mansuetudine sibi utendum existimant, ut illam corrigant, quidni etiam utantur in prospera, ut hanc conservent? Vultus Principis benignus dulce quoddam in animos est imperium, & dissimulatio dominatûs. Funiculi Adam, quibus corda attrahi dixit Oseas *b* Propheta, mores sunt humani & suaves.

6 Benignitatis nomine non hic eam intelligo, quę ita vulgaris est, ut contemptum pariat, sed quæ gravitate quadam, & auctoritate ita suaviter condita est, ut amori in subdito locus sit, stipata tamen reverentia & veneratione: nam si hæc desit, amor facilè in nimiam vertitur familiaritatem, & æqualitatem affectat. Quòd si illud Majestatis *c* augustum non conservetur, nihil inter Principem & subditum intererit discriminis. Oportet igitur, ut & personæ cultus (quemadmodum alibi diximus) & comis gravitas regiam dignitatem sustineant: neque eam ego probare possum, si Princeps ita se familiarem faciat omnibus, ut de illo dici possit, quod de Julio Agricola qui erat d *cultu modicus, sermone facilis, adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque illo, quærerent famam, pauci interpretarentur.* Nam quod vulgare est & commune, mirari nemo solet; ex admiratione autem reverentia nascitur. Aliqua gravis serveritas oportet ut è Principis ore emicet, & extraordinarium aliquid in tota corporis habitudine, & incessu Regio, quæ supremæ potestatis indicium sit; severitate tamen & suavitate ita contemperatis inter se, ut amorem & venerationem, non metum in subditis

a conci-

a Tac l.11. An b *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Os. c.11.4. c *Comitas facile faustum omne atterit, & in familiari consuetudine ægre custodias illud opinionis augustum.* Her. l.1. d Tac. in vita Agri.

a concilient. Sæpiùs in Galliâ ferrum audaciùs sæviit in Majestatem Regiam, ultrà quàm par erat familiarem. Neque affabilitas auctoritatem diminuat, neque amorem *b* severitas; id quod in Agricolâ admiratus fuit Cornelius Tacitus, & collaudavit hoc nomine Titum Imperatorem, qui c *ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque armis ostentabat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto Ducis honore.* Eo modo Princeps componat vultum, ut servando auctoritatem is alliciat: ut gravis videatur, non asper nimiùm: ut animos erigat, non ad desperationem adducat, suaviter semper & decorè subridens aliquantulum, cum verbis benignis, & graviter gratiosis. Sunt, qui Principes se non credant nisi mores quosdam inconditos præ se ferant, & asperitatem in verbis, in fronte, & motu corporis, præter communem aliorum hominum consuetudinem; perinde ac fictores imperiti, qui artificium & perfectionem Colossi in eo existimant consistere, ut maxillas habeat inflatas, labia eminentia, pendentia supercilia, inversos & contortos oculos.

d *Celsa potestatis species non voce feroci,*
Non alto simulata gradu, non improba gestu.

Tam terribili aspectu erat Assuerus Rex, ut ingressa ad ejus alloquium Regina Esther *e* animo linqueretur: atque ut ad se rediret necesse fuit, ut spiritu Regis divinitùs in mansuetudinem *f* converso, sceptrum, tangere juberetur, ut videret, non esse

O 6 nisi

a *Et videri velle non asperum, sed cum gravitate honestum, & talem, ut eum non timeant obvii, sed magis revereantur.* Arist. Pol. l. 5. c. 11. b *Nec illi, quod rarissimum est, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem diminuit.* Tacit. in vita Agric. c Tac. lib. 5. hist. d Claud. e *Eratque terribilis aspectu. Cumque elevasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit.* Esth. 15. 9. & 10 f *Convertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem.* Ibid. vers. 11.

nisi truncum deauratum & hominem *a* non visionem, qualem sibi fuerat *b* imaginata. Si istud in Regina efficere potuit Majestas nimiùm severa & incondita, quid non faciet in homine aliquo pauperculo & afflicto? Sacræ paginæ Principem appellant *c* Medicum immò *d* Patrem; sed nec ille ægrum curat, nec hic filium gubernat inhumaniter.

§. Quòd si ex occasione interdum conturbata frons Principis, nubibus obducetur contra subditum, talibus in reprehensione utatur verbis, ut virtutes ejus collaudet primùm, & deinde turpitudinem delicti ei ponat ob oculos, atque ita generosum illi pudorem incutiat, siquidem ad virtutis lucem vitii umbra apertiùs sese prodit. Cavendum quoque, ne reprehensio tam gravis sit & publica, ut perditâ jam existimatione, subdito ampliùs integrum non sit eandem reparare, neve in delicto obstinet animum. Commisceantur ergo inter se ira & benignitas, pœna & præmium; quomodo in vellere aureo annuli nectuntur silicibus, & inter illos in medio flammæ igneæ, ad significandum cor Principis pyriti vel silici debere esse simile, quod iræ suæ scintillas teneat abditas, ne cui temerè noceant; ita tamen dispositum, ut si fortè à quopiam offendatur, aut afficiatur injuriâ, in vindictæ aut justitiæ flammas exardescat; non tamen ita pronas in executionem, quin rorem velleris unà in promptu habeat ad extinguendas illas, aut saltem moderandas. Ezechiæ dicebat Deus: e *Vt adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam*; per hunc justitiæ constantiam, per illum verò ignem pietatis symbolicè innuens.

§. Quòd si Princeps naturam suam asperam & inhumanam domare nequeat, benignam saltem alat familiam, quæ vicem illius suppleat, benevolè

a *Accede igitur, & tange sceptrum*, Ibid. vers. 14. b *Vidi te Domine quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum*. Ibid. vers. 16. c *Non sum Medicus, nolite me constituere Principem*. Is. c. 3. 7. d *In judicando esto pupillis misericors, ut pater*. Eccles. c. 4. 10. e Ezech. 3. 9.

lè eos accipiendo, qui negotiorum caussa ad aulam ipsius invisunt. Sæpè amatur Princeps, aut odio habetur ob suos domesticos. Multùm equidem celare possunt & tegere (ut alibi diximus) asperos Principis sui mores, si prudenter eos mitigare noverint, aut excusare cum gratiâ.

§. Nationes quædam Majestatem Regiam, dum audientiam concedit, post vela & cortinas abdunt, ut nunquam oculis coràm videatur à populo. Mos inhumanus Regibus, crudelis ac barbarus subditis, si quando in manibus non licet, ne in præsentiâ quidem sui Principis solatium invenire possint. Poterit secessus ille magis metuendum reddere Principem; magis amabilem efficere nunquam poterit. Per oculos & aures amor sese in cor penetrat. Quod nec visu, nec auditu percipitur, amari non solet. Si Princeps oculis se subducat, & linguæ; necessitatibus subditorum se subtrahit, earumque remedio. Lingua instrumentum facile est, quia animos omnium conciliare debet. Ne illam duram & intractabilem Princeps faciat. Quia lingua breviori fuit, & impeditiori Rex Joannes Primus, *a* faventes Lusitanos habere non potuit, cùm coronam illam post obitum Regis Petri deposceret.

§. Non sufficit Principem per libellos supplices expedire negotia, quia in illis animi sensa satis explicari non possunt, cùm illos nec suspiria comitentur, nec actiones aliæ, quæ ad commiserationem animum solent inflectere: lacrymas siccas hominis afflicti exhibent solùm, nec Principem commovent.

§. Ædium sacrarum portæ semper patent, pateant & illæ palatiorum, quia *Principes instar Deorum sunt*, *b* & tanquam aræ, (uti diximus) ad quas precibus suis in afflictione recurrit populus. Turpe sanè videretur, si militi alicui, qui in aulâ negotium haberet, facilius foret hostilem Sarissarum rumpere aciem, quàm penetrare ad audientiam per hastas custodiæ Helvetæ vel Germanicæ, velut armatas

a Mar. hist. Hisp. l. 18. c. 7 *b* Tac. l. 3. Annal.

Echeneïdes, quæ nec flectuntur precibus, nec ullis benevolentiæ signis moveri solent. *Sinite, ad me accedant homines,* (dicere solebat Rudolphus Imper.) *neque enim ideò Imperator sum, ut inclusus in arca delitescam.* Secessus ille ab aspectu hominum ferocem efficit animum. Nam a *etiam fera animalia si clausa teneas, virtutis obliviscuntur.* Animus ad gubernationem attentus, & communicatio frequens cum aliis mansuefaciunt mores & amabiles reddunt. Quemadmodum falcones, ita cicurantur Principes, assiduâ in negotiis vigilantiâ, & conspectu hominum. *b* Ramirus III. Legionis Rex regni subditos rebelles expertus est, quod ipse nimis asperis esset moribus, & petentibus aures ægrè concederet. Rex Ferdinandus Sanctus nemini cuipiam illas denegabat, quin promiscuè licebat omnibus usque ad intima penetrare conclavia, & coram, quæ vellent, exponere. Tribus diebus quot hebdomadibus audientiam dabant publicam reges Alphonsus Duodecimus, & Henricus Tertius; Reges item Catholici, Ferdinandus & Isabella. Natura oculis & linguæ posuit ostia, aures autem voluit esse apertas, ut omni hora ad audiendum paterent; quare ne claudat eas Princeps, sed benignè audiat. Præmio soletur, aut spe saltem: hæc enim pars quædam satisfactionis esse solet, quâ fovetur meritum. Non utatur semper formulis ordinariis, & generalibus responsis: hæc enim dantur omnibus, satisfaciunt nemini; nec parum affligit mœrentem animum, si responderi sibi videat, quod nôrat jam antè; quòdve priùs etiam, quàm proferretur, ad supplicis aures pervenerat. Non semper Princeps audiat, roget *c* interdum: nam qui non sciscitatur, de re plenè cognoscere vix potest. Inquirat igitur, ut statum caussæ penitùs perspiciat. Audientia institutio esse debet, non sola præsentia, ita illam largiti sunt Rex Ferdinandus Sanctus, Rex Alphonsus Arragonius, Rex Ferdinandus Catholi-

a Idem. l. 4. Histor. *b* Mar. Hist. Hisp. *c Audi tacens simul & quærens*. Eccles. 32. 12.

tholicus & Imperator Carolus Quintus; quos ideò charos & in honore habuerunt ſubditi, & æſtimarunt exteri. Nunc ſicuti decet, ut audientia facilis ſit, ita & negotiorum expeditio: nemo enim opituri cenſetur, qui opem nimiùm differt. Sunt tamen negotia quædam ſic comparata, ut melius ſit, tempus errorem detegere, quàm ſi Princeps aut miniſtri id faciant: pleriquе enim omnes, qui negotiantur in aulis, etiam falſa aliqua ſpe ad tempus lactari malunt, quàm ſic demitti eveſtigiò, ut nihil porrò obtineri poſſe *a* intelligant; id quod in aulis prudenter conſtitutis induſtria propria animadverti ſolet, non dici ab aulicis.

§. Illud ego non probo, ſi Princeps in plateis & compitis publicis nimis frequens *b* compareat: nam primùm quidem admiratur eum populus, deinde curioſiùs obſervat, demum planè faſtidit. Quod rariùs incurrit in oculos, in majori eſt *c* veneratione. Deſpiciunt oculi, quod jam opinio vulgare fecit. Non expedit plebem eò ſcientiæ progredi, ut diſcernere valeat, num catena ſervitutis, qua tenetur, aurea ſit, an ferrea, dijudicando dotes & naturam Principis, d *cui major è longinquo reverentia.* Nationes quædam in vitio ponunt, ſi Princeps facile ſpectandum ſe aliis præbeat, aut familiaris ſit, & humanus. Aliis ſeveritas & ſeceſſus ab hominum conſortio diſplicet, maluntque Principes comes eſſe & affabiles, uti Luſitani, & Franci. Extrema in utroque periculoſa ſunt, & moderari ea facilè poterit, qui in actionibus ſuis, & gubernandi ratione meminerit, Principem ſe eſſe juxtà ac Hominem.

a *Nulla in audiendo difficultas, nulla in audiendo mora, audiuntur ſtatim, dimittuntur ſtatim*, Plin. in Pan. b *Nam continuus aſpectus minùs verendos magnos homines ipſâ ſocietate facit.* Liu. c *Arcebantur conſpectu, quò venerationis plus ineſſet.* Tacit. lib. 4. Hiſt. *d* Tacit. l. 1 Annal.

SYMBOLVM XL.

SACRÆ literæ Principes *a* montium nomine inditigant; alios verò colles appellant, & valles. Isthæc comparatio varias inter jam dicta similitu-

a Montes Israël audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus & vallibus. Ez. 6. 3.

litudines complectitur. Enimverò Montes imprimis sunt terræ Principes, quia cœlo proximi, & superiores reliquis omnibus naturæ operibus; tum etiam propter liberalitatem, quâ è penitissimis suis visceribus fontes perenniter manantes suppeditant, quibus sitientes agros & valles irrigant, ac viridi vestiunt gramine, & floribus: illa enim virtus Principum est propria; siquidem per hanc propiùs, quàm per ullam aliam Princeps accedit ad Deum, a *qui* semper *dat omnibus affluenter.* Cum hac obedientia promptior est: nam b *merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis affert.* Lubens sese alteri subjicit, qui beneficia accipit. Carolus Navarræ Rex, quòd beneficus esset ac liberalis, ab omnibus amari meruit. Nobilis cognomentum adeptus. Potuit Rex Henricus Secundus animo suo generoso obliterare sanguinem profusum Regis Petri sui fratris, & jus suum ad coronam ab injuriâ vindicare. Quid non possit Majestas munifica? ad quæ non obliget sceptrum c aureum? Etiam tyrannis dissimulatur & toleratur in Principe, qui largus esse didicit, præsertim si plausum vulgi obtinuerit, succurrendo necessitatibus publicis, & remunerando personas bene meritas. Hæc virtus meo quidẽ judicio, Tiberio conservavit Imperium, quia solam illam semper d *retinuit, cùm cæteras exueret.* Veruntamen nihil perniciosum magis in eo, qui imperat, quàm e *liberalitas & simplicitas, quæ ni adsit modus, in exitium vertuntur.* f *Mui bien est à* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *la liberalidat à todo Ome poderoso, e señaladamẽte al Rey, quando usa della en tiempo que conviene, e como debe.* Garsias Sanctius, cognomento Tremulus, Navarræ Rex eadem liberalitate subditorum à se abalienavit animos, quâ eos allecturum se speraverat, quia ut esset, unde largiretur, exactionibus & tributis utebatur. Profusio nimia propè à rapina abest, aut tyrannnide:

a Iac. 1. 5. *b* Tac. lib. 14. Annal. c *multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.* Prov. 19. 6. *d* Tac. lib. 1. Annal. *e* Idem. l. 4. Hist. *f* li. 18, tt. 5. p 2.

de: ubi enim a *Ærarium ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit.* b *El que dà mas de lo que puede* (ait Rex Alphonsus Sapiens) *no es Franco, mas es gastador, e de mas arvà por fuerza à tomar de lo ageno, quando lo suyo no le compliere, e si de la una parte ganare Amigos, por lo que les diere; de la otra serle an Enemigos à quien lo tomare.* c Huic malo cavendo, Regem Henricum Quartum de nimia stipendiorum multitudine admonuit Didacus Arias, supremus ærarii Præfectus, addiditque contrahendum videri famulorum numerum, & salaria iis persolvi solita, qui aut munera sua non ritè obibant, aut jam ad ea non ampliùs erant idonei. Cui ille sic fertur respondisse: *Et ego, si Arias essem, majorem pecuniæ quàm liberalitatis rationem habendam ducerem: tu statui tuo consentanea loqueris; ego verò faciam, quod Regem decet, nec paupertatem vereor, aut inopiam, nova tributa imponendo. Regis est dare, & dominatum suum metiri, non particulari, sed communi beneficio, qui verus divitiarum fructus est: quibusdam largior, quia boni sunt; aliis, ut ne sint mali.* Dignissima Rege verba, si isthac consideratione largitus fuisset, non aliter; verùm donationibus extra modum abiit, nullum servando ordinem, nec ad merita cujusquam attendendo; id quod testatus est Ferdinandus ejus affinis, dum in Lege quadam disertè dicit, donationes ab illo factas d *por exquisitas, i non debitas maneras. Ca à unas personas las fizo sin su voluntad, i grado, salvo por salir de las necesidades, procuradas por los, que las tales mercedes recibieron, i otras las hizo por pequeños servicios, que no eran dignos de tanta remuneracion; i aun algunos destos tenian oficios, i cargos, con cuyas rentas, i salarios se debian tener por bien contentos, i satisfechos; i à otros diò las dichas mercedes por intercesion de algunas personas, queriendo pagar con las rentas Reales los servicios, quæ algunos dellos avian recibido de los tales.* E quibus verbis haud obscurè colligere licet, quanta consideratione in donationi-

a Idem l. 2. Annal. b li. 18. tt. 5 p 2. c Mar. Hist. Hisp. l. 22. c. 19. d lib. 17. tt. 10. lib. 5. Recop.

nibus faciendis Princeps uti debeat, ne forte anſam det aliquibus, ut magis eum dominum agnoſcant ſpe munerum inducti, quàm quòd obediendi animum habeant. Subditus largitor & prodigus ſeipſum perdit; Princeps verò & ſe, & ſuos Status. Æraria non ſufficerent, ſi Princeps prolixè munificus & liberalis eſſet, nec cogitaret, depoſita illa eſſe pro neceſſitatibus publicis. Mons malè non utitur nive, è vaporibus agrorum & vallium congregata in ſupremo ejus vertice; quin in futuram ſervat æſtatem & ſenſim ſolutam in rivulos, in eoſdem iterum derivat campos, à quibus eam hauſerat. Nec unà vice omnem fonticulorum ſuorum aquam penitùs effundit: ſic enim nec ſuæ ſatisfaceret obligationi, & ut inutilis ſperneretur poſtea; liberalitas quippe liberalitate conſumitur. Non item fontes ſuos illicò grandioribus miſcet fluviis, relictis ſitientibus agris & vallibus, ut nonnulli Principes facere conſueverunt, qui potentioribus largiuntur, quod debetur pauperibus; arenis verò ſitientibus & aridis aquam ſubtrahunt, ut eam communicent plenis lacubus, qui eâ minimè indigent. Grande ſcelus eſt, egenorum ſumptibus Potentiorum ſibi devincire animos, aut ſi Reſpublica ingemiſcat, ob largitiones inutiles & vanas, utpote cujus ruina eſt faſtus paucorum, & pompa. Nec abſque juſta indignatione videt populus potentiæ vires tam inutiliter prodigi, quibus defendi ipſe debebat, & foveri Dignitas Principis. Munera hominis profuſi in pretio non ſunt, quia communia, atque à prodigentiæ vitio, non à virtute liberalitatis proficiſcuntur; dumque pauculis largitur omnia, offendit multos, & quod in illos effundit, deeſt omnibus. Qui temerè donat & abſque delectu, ditat quidem, præmium tamen non confert. Ut his dare poſſis, qui merentur, neceſſum eſt, ut in alios parcus ſis. Magna igitur cum prudentia attendere debet Princeps ad juſtam *a* præmiorum diſtributionem: nam ſi hæc ritè col-

a *Honor Regis judicium diligit.* Pſ. 98 4.

collata fuerint, etsi non nisi ad paucos pertineant, multorum tamen extimulant animos. Divina Scripturæ sacræ lex fuit, ut *a* oblationes omnes admixtione salis, quod idem est, ac prudentiæ, à prodigalitate & avaritia immunes essent. Attamen verò, quia Principem in omnes beneficum esse oportet, Auroram sibi proponat imitandam, quæ terram obeundo semper illi impertit aliquid; sed rore, & flore, immò sola etiam amœnitate eidem satisfacit. Ita ille det omnibus, eâ tamen moderatione, ut facultatem sibi non adimat dandi ampliùs, & contentos reddat singulos, quosdam quidem munerando reipsâ, alios verbis, spe & *b* humanitate: plus enim oculi dare solent, quàm manus. Ad hæc proderit interdum, ut ista virtus liberalitatis magis in aliorum existat opinione, quam in ipso Principe, in quem finem unum atque alterum illius exhibeat specimen eo artificio, ut liberalis haberi incipiat. Quare caveat, ne quid petenti absolutè denegetur: per enim acerbum est, & molestum, in his talibus repulsam ferre à Principe. Quod hodie dare non potest, forsan cras poterit; sin minùs, melius est, ut tempus ipsum petentem erudiat, quemadmodum alibi diximus. Qui planè abnuit, aut non agnoscit merita, aut virium suarum prodit imbecillitatem, aut animi; nihil autem istorum decet Principem, cujus magnificentiam confitetur, qui petit gratiam.

Liberalis sit Princeps in remunerandis virtutibus, sed muneribus & officiis, aliisque reditibus, jam ad usum liberalitatis destinatis, non patrimonio suo Regio, neque thesauris ad usus magis necessarios collectis. Rex Ferdinandus Catholicus multas fecit donationes, absque tamen Coronæ dispendio. Sub regni initium collationem munerum prudenter distulit, ut eorum obtinendorum spe ad se attraheret animos, & remunerari posset eos,

a *In omni oblatione offeres sal.* Levit. 2. 14. b *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Eccl. 35. 11.

eos, qui suas partes sequerentur. Magnâ cum prudentiâ politicâ miscere noverat liberalitatem cum parsimoniâ. Cujus rei non solùm exemplum dedit, sed & legem, in hæc verba :a *No conviene a los Reyes usar de tanta franqueza, i largueza, que sea convertida en vicio de destruition: porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Conservare, ut expendas meliùs, non avaritia est, sed præventa liberalitas. Dare inconsideratè, aut vanitas est, aut stultitia. Isthâc parsimoniâ Monarchiam evexit, & nimia sua profusione Coronam perdidit Rex Alphonsus Sapiens: siquidem inter querelas præcipuas, quas Regnum de eo habuit illa etiam fuit, quòd triginta marcarum argenti millia dedisset Marthæ Imperatrici, quibus maritum suum Balduinum, quem tum Ægypti Sultanus captivum detinebat, redimeret; quâ in re vanitatem magis, quàm prudentiam adhibuit in consilium. Rex Henricus Secundus malo suo tandem agnoscere didicit, quantum coronæ suæ vires infregisset tot largitionibus, quas ultrà quam par est, liberaliùs fecerat; unde in testamento suo eas revocavit. Occasio & tempus norma esse debent ac regula liberalitatis Principum. Expedit interdum, ut moderata illa sit, quando nimirum magni sunt bellorum sumptus, aut necessitates publicæ; interdum eadem redimere oportet pericula, aut viam sternere faciliorem ad fines obtinendos, in quo genere ille parcit plurimùm, qui magis profundit pecuniam: nam qui dat minutatim, & sensim suas expendit opes, finem suum non consequitur, & facultates suas dissipat. Munificentia bellum quandoque evitatur; pax *b* item comparatur & victoria.

§. Prodigalitas Principis sic corrigi poterit, si bonorum suorum administrationem Ministris committat Oeconomiæ peritis; uti avaritia, si liberalibus. Proderit interdum exhibere Principi univer-

a L. 1.tt.10.l.5.Rec. b *Victoriam & honorem acquiret, qui dat munera: animã autem affert accipientium.* Prov.22.9.

universam summam, quam expendit: nam pecuniarum assignationes ferè absque consideratione decerni solent, & si rationes iniret eorum, quæ largitur, sine dubio ea moderaretur; neque semper liberalitatis est, postulatis subscribere: petentium enim opportunitate, aut luctâ illâ, quam secum ipsa patitur, etiam avaritia fatigatur, & desperata quodammodo manus dat tandem, iisque annuit.

§. Natura ferè principum est, ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an timor quidam sit, aut potentiæ existimatio. Probè hoc intellexit magnus ille aulicus Josephus, quando evocatis ad se parentibus suis, & fratribus ex Ægypto, iisque Regis Pharaonis nomine offerens omnia regni illius *a* bona, auctor iisdem fuit, ut supellectilem omnem & opes omnes secum *b* asportarent: fore enim putabat, ut si Rex videret esse homines opulentos, liberaliorem sese erga eos exhiberet; atque adeò qui munera petit à Principe, egestatem & miseriam suam illi proponere non debet: nullum namque efficacius medium ad habendum, quàm si ipse *c* habeas.

a *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ.* Gen. 45. 18. b *Ne demittatis quicquam de supellectili vestrâ: quia omnes opes Ægypti vestræ erunt.* Ib. 20. c *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Luc. 19. 26.

SYM-

SYMBOLVM XLI.

CELEBRE fuit apud antiquos lemma præſentis Emblematis. Nonnulli id Pythagoræ tribuunt; alii Bianti, Thaleti, & Homero; verius tamen inter oracula Delphica numerandum crediderim neque enim vox humana videtur, ſed divina, digna, quæ

quæ in coronis, ſceptris, & annulis omnium Principum incidatur. Ad illam tota gubernandi ſcientia reducitur, quæ fugit extrema, & conſiſtit in rerum medio, unde virtutes ſphæram ſuam ducunt. Rogatus aliquando Socrates, ecquænam virtus maximè deceret adoleſcentem, reſpondit: *Ne quid nimis*; quo dicto omnes comprehendit. In hanc ſententiam videtur optimè quadrare figura præſentis Emblematis, ſegetes nimirum imbrium intempeſtivorum pondere depreſſæ in terram, cùm benigni *a* rores iis ſufficerent. Honores quidam ſunt, qui quòd nimis ſint magni, perſonæ non conveniunt, imò magis obſcurant illam, quàm illuſtrant. Sunt & beneficia aliqua tam extra modum, ut pro injuria haberi poſſint. Quid refert Principem gratias largiri, ſi lapidibus pluere videatur, ob auſterum vultum, & verba incondita, quando eas præſtat; aut ſi extra tempus conferantur, quando prodeſſe nequeunt? Beneficium perit, & gratitudo, quin manus ipſa odio eſt, quæ illud contulit. Eam ob rem non immeritò dixit Rex Alphonſus Sapiens, quòd debeat b *ſer tal el galardon, e dado à tiempo, que ſe pueda aprovechar del, aquel à quien lo diere.*

§. Quemadmodum autem immoderatione præmiorum & gratiarum, ita & nimietate pœnarum delinquitur. Ad ſtricti & rigidi juris normam velle exigere omnia, ad miniſtrum Juſtitiæ pertinet potiùs, quàm ad Principem. Ille ſui non eſt arbitrii; hic leges in ſua poteſtate habet. Juſtitia non eſt, quæ nimio rigore utitur; nec Clementia, quæ modum ſervat; & ſic de virtutibus reliquis.

§. Eandem moderationem adhibere debet Princeps in artibus tam pacis, quàm belli, ita ſcilicet imperii habenas, & currum flectendo, ut ſicut olim

a *Magni animi eſt, magna contemnere, prudentis eſt, mediocria malle, quàm nimia: iſta enim utilia ſunt, illa quòd ſuperfluunt, nocent: ſic ſegetem nimia ſternit ubertas, ſic rami onere franguntur, ſic ad maturitatem non pervenit nimia fœcunditas.* Sen. Ep. 39. *b* l. 1. tt. 21. p. 2.

olim in ludis antiquis, rotis suis non impingat in metas, ubi illicò colliderentur: dexteritas artificii illius in eo erat posita, si quis distantiam ita metiri nôsset, ut rotarum axis metas pertransiret proximè, eas tamen non tangeret.

§. Præcipuè verò isthac cura & diligentia opus est Principi in moderatione affectuum, tanta cum prudentia eos regendo, ut nihil appetat, speret, amet aut oderit ardore nimio, aut vehementia, magis appetitu ductus, quàm ratione. Privatorum desideria explentur facilè non item Principum, quia illa statui eorum sunt consentanea; hæc ordinariè majora ipsis etiam potentiæ viribus, ita ad extrema connituntur. Omnis ferè Principum ruina, aut damna graviora à nimia ambitione sunt: acquirendi enim cupiditas infinita pænè est in hominibus; id vero, quod fieri potest, certis circumscribitur terminis, & rarò quidem hoc posterius ex priori illo penditur, aut inter utrumque justitia intercedit. Ex hoc fonte nasci solet, quòd nonnulli varias quærant titulos & rationes in speciem apparentes, ad exspoliandum vicinum, immò & maximè amicum, ut dominationis fines proferant longiùs, & suos augeant status, absque eo quòd corpora sua propriis metiantur viribus, & gubernationem capacitate humana, quæ tam multa, atque acquiri possunt, tueri non potest. Imperiorum onus & amplitudo in proprios ipsorum incumbit humeros, & semper lapsum minatur, suo gravata pondere. In eo itaque elaboret Princeps, ut statum conservet, quem aut successio illi dedit, aut electio; quòd si justa sese offerat illum ampliandi occasio, utatur licebit, iis tamen cautionibus adhibitis; quas casus prudentiam docebit.

§. Nec periculosa minùs est ambitio ob timores nimios, atque ob suas appetitiones circa ea præsertim, quæ ingeniosè & per vim obtinuit. Nullum medium timor suggerit, quod ad sui conservationem non illicò detur effectui. Nemo quisquam de

P spo-

oportet, ut Principes sese ipsi triumphent, & rationi obtemperent; licèt difficile illud sit: *a* nam *innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuêre in potestate, paucissimi, qui se.* Illa victoria à viribus est, & robore; hæc à ratione, & animo. Fortitudo non in eo consistit, quòd hostem prælio quis fuderit, sed quòd cupiditates suas habeat domitas. Subditos modestos reddunt obedientia, & necessitas; Principes contrà potestas & jurisdictio suprema superbè efferunt. Plura regna superbia pessundedit, quàm gladius. Principes plures per seipsos perierunt, quàm per alios. Remedium ei rei est sui ipsius cognitio, ut Princeps in semetipsum cogitatione descendat, & cum animo suo reputet, licèt ipse sceptro ab aliis differat, multos tamen esse, qui eximiis animi dotibus longè eo, ejusque dignitate superiores sint. Cogitet, inquam, quòd si ratio haberet locum, penes perfectiorem imperandi potestas esse deberet. Quòd manus illa, quâ Reipublicæ habenas moderatur, è terra sit, subjecta lepræ, aliisque humanis miseriis. Id quod Deus *b* Moysi quondam ostendit, ut suæ recordantem infirmitatis faciliùs aliorum subiret *c* miseratio. Quòd Coronæ possessio sit perparum secura: nam d *quod regnum est, cui parata non sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & Carnifex? nec ista intervallis divisa, sed horæ momentum interest, inter solium & aliena genua.* Quòd denique à voluntate aliena dependeat: si enim obedire detrectent subditi, manebit aliis similis. Quò Princeps major fuerit, hoc magis hanc modestiam habere debet in pretio, quam nec ipse Deus *e* aspernatur. Modestia, quæ Majestatem abdere intra se & occultare nititur, majus illi pretium addit ac venerationem, non

a Seneca. b *Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cùm misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis.* Ex. 4. 6. c *Qui condolere possit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipse circundatus est infirmitate.* Heb. 5. 2. *d* Seneca. e *Modestiæ fama, quæ neque summis mortalium spernenda est, & à Diis æstimatur.* Tac. l. 15. Annal.

non ſecus atque auro elegans & artificioſa cælatura. Nec ullum artificium in Tiberio magis callidum, quàm modeſtum ſe gerere, ut pluris æſtimaretur. a *Acerbè increpuit eos, qui divinas ſuas occupationes, ipſumque Dominum dixerant.* Ingreſſus in judicii locum, non ſedem Præſidis occupabat, ſed juxta b *aſſidebat in cornu Tribunalis.* Qui ad ſupremum inter homines gradum evectus eſt, non aliter ac demittendo ſeſe ad altiora provehi poterit. Condiſcant Modeſtiam iſtam Principes omnes à Ferdinando Secundo Imperatore, glorioſiſſimæ memoriæ, tam omnibus familiari, ut priùs amari ſemper ſe faceret, quàm coli aut honorari. In illo benignitas & modeſtia incurrebant in oculos, Majeſtas non niſi conſideranti patebat. Non erat Imperialis aquila, quæ duplici ſevero roſtro, aduncis unguibus, in omnem partem minitaretur; ſed Pelicanus amoris plenus, ſua ſemper fodiens viſcera, ut ea præberet omnibus, tanquam propriis filiis. Nec magnâ illi curâ aut molimine opus erat, ut in hâc tantâ ſuâ amplitudine ſeſe demitteret, & parem aliis faceret. Non Dominus erat, ſed Mundi pater: & licèt aliàs Modeſtia nimia contemptum parere ſoleat, imo & ruinam Principum; in illo tamen majorem venerationem conciliabat potiùs, & Nationes omnes ad obſequium & defenſionem illius obſtringebat. Ea vis eſt veræ ac ſinceræ probitatis, & magnanimi pectoris, quod de ſeipſo triumphat, & Fortunam omnem infra ſe ducit. Atque hujus humanitatis & modeſtiæ ſuæ vivam reliquit effigiem Filium, præſentem Imperatorem, qui ipſe etiam iiſdem inſtructus virtutibus, & amicorum & hoſtium ſibi devincit animos. Nulla virtus magis Principem decet, ac Modeſtia: omnes enim viderentur in illo fatuæ, niſi hæc vultum & actiones illarum componeret, non permittendo, ut extra ſe abeant.

§. In omni gubernatione diligenter cavendum ab extremis: neque enim minùs periculoſa eſt

a Tac. lib. 2. Annal. b Idem. lib. 1. Annal.

remiſſio nimia, ac ſumma gravitas. Communitates monaſticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem; non illæ populares. Paucos admodum ſeveritas illa nimis accurata continebit in officio. Civilis felicitas in virtute poſita eſt, quæ in medio conſiſtit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum; cùm tale naturâ ſuâ ſit imperium, ut auferre illud poſſit Populus, abſque eo, quòd aut licentiâ nimiâ ſeſe perdat, aut ob nimium rigorem obſtinatus fiat. a *Non enim ſolum Reſpublica, quæ optima ſit, conſiderari debet, ſed etiam quæ conſtitui poſſit, præterea quæ facilior, & cunctis civitatibus communior habeatur.* Quin & Deus imbecillitati humanæ ſeſe accommodat.

§. Idem medium inter ipſas quoq; partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium haud magnum diſcrimen ſit: inæqualitas enim & exſuperantia fortunarum ac Nobilitatis, ſi grandis fuerit, in aliis ſuperbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò ſimultates oriuntur, & b ſeditiones, cùm amicitia & concordia ægrè coaleſcat inter eos, qui nimis diſparis conditionis ſunt, & ſtatûs. c *Iam enim hæc conſuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatem odio habeant, & malint, aut imperio potiri, aut ſi victi fuerint, ſubeſſe.* Quidam altioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aſpernantur: alii mentis abjectę & humilis, illam ſuſtentare neſciunt, nec infamiam timent, nec pœnam; & incipit eſſe communitas quædam Dominorum, & mancipiorum, abſque ullo tamen inter ſe ordine, quippe qui ſorte ſuâ non ſe metiantur. Qui inferioris conditionis ſunt, majoribus pares eſſe cupiunt. Qui in unâ aliquâ re æquales ſunt, aut ſuperiores, continuò ſibi perſuadent, etiam in aliis ęquales, aut ſuperiores ſe eſſe. Qui in omnibus præſtant aliis, intra terminos continere ſe nequeunt, & cum deſpicientiâ aliorum, omnia ſuo ſubeſſe vellent imperio,

a Ariſt. lib. 4. Pol. c. 1. b *Præterea ſeditiones non modò propter fortunarum, ſed etiam propter honorum æqualitatem exiſtunt.* Ariſtot. l. 2. c. 5. c Idem. lib. 4. Pol. c. 11.

perio, nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipublicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim *a* suspirant, & inquieti in illâ vivunt. Et licèt fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebuspublicis, propter diversas conditiones partium, quibus illæ constant; illa ipsa tamen conservantur, si moderata sit; aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus cum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamen mutuò conservant ac fovent, quamdiu unius illorum inęqualitas modica est. Eam ob rem sola illa Respublica stare diu poterit, quę partibus constiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opus nimiæ quorundam civium everterunt Florentinorum Rempublicam, & etiamnum hodie in caussa sunt, cur inquieta sit Genua. Contrà, quia apud Venetos meliùs divisæ eæ sunt, ideò jam tot sæculis Status ille cõstans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiam quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illa partium suarum inæqualitate subsistit diutiùs, eximiæ alicui prudentiæ id tribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliisve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda, distinere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamen durabit, quoad prudentes Gubernatores habuerit: quia verò Rebuspublicis satis cautũ esse non potest cum remediis istiusmodi temporariis, quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsa prima illarũ institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquã eveniant.

a *Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari paterentur: quamobrem sæpè conspirare, & seditiones commovere notantur.* Arist. l. 2. P. c. 5.

remiſſio nimia, ac ſumma gravitas. Communitates monaſticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem; non illæ populares. Paucos admodum ſeveritas illa nimis accurata continebit in officio. Civilis felicitas in virtute poſita eſt, quæ in medio conſiſtit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum; cùm tale naturâ ſuâ ſit imperium, ut auferre illud poſſit Populus, abſque eo, quòd aut licentiâ nimiâ ſeſe perdat, aut ob nimium rigorem obſtinatus fiat. a *Non enim ſolum Reſpublica, quæ optima ſit, conſiderari debet, ſed etiam quæ conſtitui poſſit, præterea quæ facilior, & cunctis civitatibus communior habeatur.* Quin & Deus imbecillitati humanæ ſeſe accommodat.

5. Idem medium inter ipſas quoq; partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium haud magnum diſcrimen ſit: inæqualitas enim & exſuperantia fortunarum ac Nobilitatis, ſi grandis fuerit, in aliis ſuperbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò ſimultates oriuntur, & b ſeditiones, cùm amicitia & concordia ægrè coaleſcat inter eos, qui nimis diſparis conditionis ſunt, & ſtatûs. c *Iam enim hæc conſuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatem odio habeant, & malint, aut imperio potiri, aut ſi victi fuerint, ſubeſſe.* Quidam altioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aſpernantur: alii mentis abjectę & humilis, illam ſuſtentare neſciunt, nec infamiam timent, nec pœnam; & incipit eſſe communitas quædam Dominorum, & mancipiorum, abſque ullo tamen inter ſe ordine, quippe qui ſorte ſuâ non ſe metiantur. Qui inferioris conditionis ſunt, majoribus pares eſſe cupiunt. Qui in unâ aliquâ re æquales ſunt, aut ſuperiores, continuò ſibi perſuadent, etiam in aliis ęquales, aut ſuperiores ſe eſſe. Qui in omnibus præſtant aliis, intra terminos continere ſe nequeunt, & cum deſpicientiâ aliorum, omnia ſuo ſubeſſe vellent imperio,

a Ariſt. lib. 4. Pol. c. 1. b *Præterea ſeditiones non modò propter fortunarum, ſed etiam propter honorum æqualitatem exiſtunt.* Ariſtot. l. 2. c. 5. c Idem. lib. 4. Pol c. 11.

perio, nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipublicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim *a* suspirant, & inquieti in illâ vivunt. Et licèt fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebuspublicis, propter diversas conditiones partium, quibus illæ constant; illa ipsa tamen conservantur, si moderata sit; aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus cum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamen mutuò conservant ac fovent, quamdiu unius illorum inęqualitas modica est. Eam ob rem sola illa Respublica stare diu poterit, quę partibus constiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opes nimiæ quorundam civium everterunt Florentinorum Rempublicam, & etiamnum hodie in caussa sunt, cur inquieta sit Genua. Contrà, quia apud Venetos meliùs divisæ eæ sunt, ideò jam tot sæculis Status ille cōstans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiam quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illa partium suarum inæqualitate subsistit diutiùs, eximiæ alicui prudentiæ id tribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliisve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda, distinere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamen durabit, quoad prudentes Gubernatores habuerit: quia verò Rebuspublicis satis cautū esse non potest cum remediis istiusmodi temporariis, quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsa prima illarū institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquā eveniant.

a *Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari paterentur: quamobrem sæpè conspirare, & seditiones commovere notantur.* Arist. l. 2. P. c. 5.

SYM-

SYMBOLUM XLII.

EMBLEMA hoc eximiæ humanitati Urbani Octavi Pontificis Maximi acceptum refero: dignata est quippe sua Sanctitas mihi ſpectandas exhibere in gemma quadam pretioſa inciſas effabrè jam inde à Romanorum temporibus binas apes aratrum tra-

trahentes, quæ reperta in illa ætate præsagîsse videtur nobilis illius & antiquæ familiæ evectionem, quando insignia illius juncta fuêre triumphanti jugo Ecclesiæ. *a* Quæ dum accuratiùs expenderem, venit mihi in mentem prodigii illius Regis Wambæ, è cujus vertice, cùm ungeretur à Quirico Præsule Toletano, apis egredi visa, in sublime evolavit, tanquam prænuntia suavissimæ ipsius gubernationis. E quo illud apparet, voluisse antiquos Symbolo isto innuere, quanti referat scire, utile miscere dulci, mellificandi scilicet artem agrorum culturæ; cui rei optimè quadrat pro lemmate illud Horatianum.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

In hoc tota regnandi ars consistit. Hæc prima in orbe fuit politica. Atque id ipsum antiqui docuêre Philosophi, quando finxerunt Orpheum lyra sua feras traxisse, & Amphionis cytharam secutos lapides, quibus Thebarum muros construxit, ut significarent, suavem institutionem magnorum illorum Heroüm plurimùm ad id valuisse, ut homines ipsis belluis immaniores, & magis brutos, quàm lapides, ad harmoniam Legum reducerent, & civilem societatem.

b *Silvestres homines sacer interpresque Deorum*
Cædibus, & victu fœdo, deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tygres, rapidosque leones.
Dictus & Amphion Thebææ conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere, quò vellet.

Iis artibus usæ sunt omnes Respublicæ, ad erudiendum Populum, miscentes institutionem dulcedine ludorum, gaudiorumque publicorum. Ad Olympum montem tota concurrebat Græcia propter certamina Olympica, Pythia, Nemæa, & Isthmia; aliqui quidem ex curiositate, spectandi studio; alii verò, ut proposita certantibus præmia auferrent;

a Chron. Gotto. Reg. Mar. de reb. Hisp. lib. 6. *b* Horat.

rent; qua occasione vires & robur corporis exercebantur, offerebantur Diis sacrificia, & gravissima quæque Provinciarum illarum negotia procurabantur. Comœdiæ & Tragœdiæ inventæ sunt ad affectus purgandos. Gladiatores Romanorum temporibus, & Taurorum pugnæ in Hispaniâ (quæ non minus, ac aliæ nationes, rebus aspectu terribilibus capitur) ad firmandum animum, ut neque profuso sanguine, neque mortis spectaculis terreatur; Luctæ, ludi equestres & similes concertationes scholæ instar sunt, ubi addiscuntur artes militares, & simul recreationi deserviunt, & animum oblectant. Ita dulcedine & suavitate alliciendus est Populus, ad procuranda Principis commoda, & obtinendos fines illi propositos. Equo nimirum similis est qui popysmate delinitur, & manu blandiore domari se sinit, frænum admittit, & onus postea, virgam ac ferrum tolerat. Rigorem nimium, uti & nimiam lenitatem ferre neutiquam sustinet. Tam servitutis extrema periculosa sunt, ac *a* libertatis. Et Principes ista non considerantes, furorem concitatæ multitudinis aliquando experti sunt. Non semper ferro & flammâ curari possunt inveteratæ & adultæ infirmitates. Medicinæ suaves adhibendæ sunt, aut si quando pillulis amaris opus sit, auro eas oportet obducere, & oculos gustumque fallere. At non attinet scire populum ingredientia statutorum à Principe, & consiliorum ejus; satis est, quod sub prætextu aliquo apparente ea sorbeat.

§. Belli periculum, & asperitas mitigantur plurimum lenitate illius, qui imperat. Ita Germanicus, ut legiones Germanicas in officio contineret, & ad pugnandum haberet paratiores, solebat b *circumire saucios, facta singulorum extollere, vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura sibique & prælio firmabat.*

§. Hæc

a *Imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Tac. l. 1. Hist. *b* Idem l. 1. Annal

§. Hęc tamen benignitas se solâ nihil efficit, sed necesse est prætereà, ut in eo etiam, qui aliis mandata dat, excellens aliqua virtus eluceat; ut si ametur illius caussa propter hanc in ęstimatione sit. Enimverò sæpè contingit diligi Principem ob benignitatem, & unà contemni, quia ad id munus minùs sufficiens est. Auctoritas non ex amore, sed admiratione nascitur. Ille gratissimus omnium, qui cùm metuendum se possit reddere, amabilem sese exhibet; ille, inquam, qui cùm justitiam exercere noverit, Clementiâ pariter uti didicit. Pro ignavia & ignorantia habetur illius benignitas, qui aliis virtutibus eximiis boni Gubernatoris præditus non est. Tantum hæ possunt in aliquo Principe, ut asperitatem ejus & rigorem compensent, & tolerabiles efficiant. Etiam vitia grandia excusantur, aut dissimulantur in eo, qui magnis aliquibus virtutibus instructus est.

§. In negotiis pertractandis utile est dulcedinem gravitate temperare, & ludibria seriis, modò tempestiva illa sint, nec præter decorum, aut materiæ subjectæ gravitatem; quâ in re festivus admodum fuit Imperator Tiberius, a *ludibria seriis permiscere solitus.* Quis est, qui ferre possit severitatem melancholicam, corrugatam semper frontem, contracta in negotiis supercilia, verba dura & aspera, gestus ac motum corporis nimis graves? Magna prudentia est, suo tempore *Miscere stultitiam consiliis brevem,* & nunc *pretiosior est sapientia,* b *& gloria, parva, & ad tempus stultitia.* Ingenium festivum, & verbum aliquod jocosum tempestivè prolatum, devincire solet animos, & difficillima quæque negotia ad optatum exitum perducere; sæpè mentem occultat, malitiam deludit, vitat offensam, & suaviter avertit responsionem ad propositum, ubi ea non expedit.

§. Curandis porrò negotiis miscere etiam oportet utilitatem ejus, cui persuadere aliquid volumus, ostendendo illius non minus, ac nostra interesse.

 Nam

a Tac. 16. Annal *b* Horat. *c* Eccli. 10. 1.

Nam omnes ferè propriis moventur commodis; pauci obligatione sola & gloria. a Sejanus *fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objectâ Principis loci.* Industriæ prudentis Ministri est, negotia alienis commodis faciliora reddere, sic tractatus instituendo, ut utilitas aliorum, & Principis una eademque esse videatur. Ex solo emolumento proprio negotia pertractare velle, est aquam derivare per canales hiantes; quando illam sibi mutuò communicant, omnes prosunt & adjuvant.

a Idem lib. 4. Annal.

SYMBOLUM. XLIII.

RES omnes seu viventes, seu inanimæ, folia sunt magni hujus libri, mundi inquam eximii Naturæ operis, in quo sapientia divina omnes descripsit scientias, ut nos erudirent, & rectè agendi viam ac modum ostenderent. Nulla virtus moralis est, quæ in animantibus brutis non quodammodo reperiatur: cum iis ipsis nascitur prudentia practica; in nobis disciplina paratur, & experientia. A brutis absque rubore, & nostræ inscitiæ ignominia discere possumus: in iis enim ipse rerum omnium effector ac molitor Deus nos erudit. Attamen eorum induere naturas, aut eas imitari velle; ut sicut illa agamus bruto more abrepti affectuum appetitu, grandem esset irrogare injuriam rectæ rationi, propriæ hominis doti, quâ discernitur ab animantibus reliquis, & in omnes meretur imperium. In illis utpote rationis expertibus Justitia locum non habet; singula enim ad suam conservationem attendunt solùm, nec ad justitiam alienam reflectunt oculos. Solus homo actiones suas ad justitiæ normam dirigit, & æquitate metitur, non cupiendo alteri, quod ipse sibi non cuperet. E quo rectè conficies, quàm impiũ & ferox sit Machiavelli consilium qui Principem suum efformat aliter, ex natura videlicet leonis, & vulpis; ut quod ratione consequi non

po

poteſt, vi & dolo obtineat. Quâ in re Lyſandrum Lacedæmoniorum Ducem magiſtrum habuit, quem ferunt dixiſſe aliquando, a *Quo leonis pellis attinge-*

re non poteſt, Principi aſſuendam vulpinam, & dolis agendum, ac fraudibus. Et ſanè antiqua fuit

P 7 do-

a Plutarch.

doctrina ista: Polybius eam sua & ætatibus præteritis in usu fuisse refert, & graviter *a* improbat. Rex Saül ea in arte omnium magister esse potuit. Maxima ista cum tempore incrementum sumpsit: nihil enim nunc tam injustum, tam indignum, quod non honestum videatur Politicis, dum retinendæ *b* dominationis caussa sit, perinde quasi c *ubicunque tantum honesta dominandi licent, precario regnetur.* Quo pacto fit, ut pro nihilo ducatur contravenire pactis, fidem fallere, imò & religionem, modo ad conservationem, & augmentum statûs id videatur conducere. Falsis istis fundamentis fortunam suam superstruere conatus est Dux Valentinus, sed antè, quàm illam erectam cerneret, ita penitùs in caput illius collapsa est, ut ne fragmenta quidem aut vestigia ruinæ illius supersint. Quomodo, obsecro, perennare poterit, quod dolo, aut mendaciis innititur? quomodo diuturnum esse potest, quod violentum est? Quæ pactorum & conventorum erit firmitas, si Princeps, qui eorum debet esse securitas, fidem fallat publicam? Quis illi fidem habebit? quomodo illius stabit imperium, qui aut non credit Providentiam divinam, aut magis in suis artibus, quàm in illâ confidit? Non ideò tamen volo Principem tam benignum esse, ut nunquam vi utatur; neque tam candidum & sincerum, ut aut dissimulare nesciat, aut cavere sibi à fraudibus, quia aliorum malitiæ sese exponeret, & omnibus esset ludibrio. Quin illud potiùs præsenti Emblemate contendo, ut robore valeat, non bruto illo, & immani belluarum, sed quod Justitia comitatur, adumbratum per pellem Leonis, virtutis Symbolum,

a *Fuit, cui in tractandis negotiis dolus malus placeret, qui Regi convenire sane nemo dixerit, etsi non desunt, qui in tam crebro usu hodie doli mali, necessarium eum esse dicant ad publicarum rerum administrationem.* Polyb. l. 13. Hist. b *Nihil gloriosum nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta.* Sal. c Sen. in Tragœd. Thyest.

lum, atque ideò Herculi dicatum. Convenit interdum Principem ad severitatem frontem componere, & dolis obsistere. Non semper humanitatem meram præ se ferre debet. Feret aliquando occasio, quando opus erit, Leonis pellem induere, ut subditi & hostes agnoscant, ungues illi esse, & tam severum experiantur, ut malitia fraudem attentare non audeat, verbis blandiloquis, quibus uti solet ad capiendos Principum animos. Illud, opinor, Ægyptii volebant innuere, cùm Leonis effigiem Principis sui capiti imponerent. Nec honor est, nec reverentia, ubi non est aliquis timor. Quòd si semel rescierit populus, Principem irasci non posse; sed placido semper, ac benigno erga omnes esse vultu, contemnendum ducet. Verùm severitas ista non confestim ad executionem debet descendere, quando comminatio sufficit: tunc enim necesse non erit, commoveri Principis animum; satis est, severiorem frontem ostendere. Non exuit gravitatem suam Leo, nec de damno animantibus aliis inferendo cogitat; quin solo aspectu terrorem *a* omnibus incutit: tanta vis Majestatis in oculis ejus inest. At enim, quoniam expedit interdum, vim astutia, & indignationem benignitate tegere, dissimulando tantisper, aut tempori,& personis se accommodando: ideo in præsenti Emblemate non coronatur Leonis caput vulpinis artibus, indecoris & fraudulentis, adeòque indignis generoso & magnanimo Principis pectore; sed serpentibus, impe-rii & Majestatis prudentis ac vigilantis symbolo, atque in literis sacris Prudentiæ hieroglyphico: siquidem illorum astutia in tuendo capite in obturandis auribus contra incantantes,& in rebus aliis, ad defensionem propriam attendit solùm, non ad aliorum nocumenta. Ad eundem finem, & pro similibus casibus Emblemati huic inscripsi verba illa: *ut sciat regnare*, desumpta è documento illo Ludovici

Vndecimi

a *Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum.* Prov. 30. 30.

Vndecimi Regis Franciæ, quod solum voluit, ut addisceret filius suus Carolus Octavus. *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* In quo tota regnandi scientia summatim comprehenditur. Magnâ tamen hîc prudentiâ opus est, ne aut vis in tyrannidem vergat, aut dissimulatio, & astutia fraudes fiant: media enim sunt valde vitio confinia. *a* Justus Lipsius fraudem definiens in rebus politicis, ait esse *acutum consilium à virtute aut legibus devium, Regis Regnique bono*; cumque Machiavelli extrema declinare cuperet, putaretque absque omni omninò fraude, & dolo Principem imperare non posse, levem aliquam suasit, toleravit mediocrem, & gravem prohibuit. Limites periculosi pro Principe. Ecquis enim illos sic accuratè iis describere poterit? Nec debent scopuli tam vicini fieri navigationi politicæ. Sat in multis operatur potentiæ malitia, & regnandi cupiditas. Si fraus vitio non caret, in omnibus suis partibus, quantumvis exiguis, vitiosa sit oportet, & Principe indigna. Dignitas regiæ purpuræ omnem respuit *b* maculam. Nullus tam subtilis est atomus, qui non appareat, & defœdet radios horum terrestrium solium. Et quomodo permitti potest, ut illius actio à virtute desciscat, & legibus, qui earundem est anima? Dolus esse non potest, absque admixtione aliqua malitiæ & mendacii; utrumque vero magnanimitati regiæ adversatur, quicquid Plato dixerit: *Mendacia in Diis esse superflua, eo quod hi nullius egeant; non tamen in Principibus, qui multis opus habent; atque adeo iis interdum illa permitti posse.* Quod illicitum est, concedi nunquam debet, nec sufficit, finem honestum esse, ut uti liceat medio, quod ex natura sua malum est. Tunc solùm licita esse possunt dissimulatio & astutia, quando neque in fraudem impellunt, neque auctoritati Principis inurunt maculam; quo casu non in vitiis

a Lips. de civil. doct. l. 4. c. 14. b *Eos, qui in dignitate sunt turpius fraude honesta circumvenire, aut lædere, quàm vi aperta.* Thucyd.

vitiis ea numero, sed prudentiæ esse arbitror, aut ad virtutes pertinere hujus filias, utiles ac necessarias ei, qui aliis imperat. Istud fiet, si prudentia, in sui conservationem intentos habens oculos, astutia aliqua utatur, ad occultanda quædam secundùm varias circumstantias temporis, loci, personarum; ita tamen, ut cor & lingua, mens & verba concordent inter se semper, & consentiant: illa dissimulatio velis remisque fugienda, quæ ob fines dolosos orationis vanitatem adhibet: illa, inquam, quæ eò spectat, ut intelligat alius id quod non est; non ea, quæ solùm intendit, ut id, quod est, non intelligat. Quam ob rem uti quis poterit interdum verbis indifferentibus, & ęquivocis & in unius locum substituere aliud diversæ significationis, non ad fallendum, sed ad cavendum sibi, aut dolum prævertendum, aut ob alios fines licitos. Quòd ipse veritatis Magister corã discipulis suis proficiscentibus in castellum Emaus *a* præ se ferret, ac si longiùs ire vellet; stultitia ficta Davidis *b* coram Rege Achis; obtentum sacrificium *c* Samuelis; & hœdorum pelliculę *d* Iacobi manibus aptatę, dissimulationes fuêre licitę, quia dolum non intendebant, sed solùm, ut aliud celarent propositum; neque ideò licitæ esse desinunt, quòd fors prævideatur, alium inde deceptum iri: ista enim notitia non malitiæ est, sed ad providentiam pertinet.

5. Atque artibus istis & agendi modis tunc potissimùm opus est, quando cum Principibus astutis & fraudulentis tractanda sunt negotia. Enimverò in tali casu diffidentia, & astutia, dissimulatio in vultu, responsa ambigua, & æquivocatio prudens in verbis, ne Princeps iis implicetur, aut machinationibus

a *Et ipse se finxit longius ire.* Luc. 24. 28. b *Et immutavit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam.* 1. Reg. 21. 13. c *Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolandum Domino veni.* 1. Reg. 16. 2. d *Pelliculasque hœdorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit.* Gen. 27. 16.

nationibus aliorum & fraudibus locus ſit:ſimilibus artibus utendo, non ad offendendum,neque ad fallendam fidem publicam, ecquid aliud eſt,quàm duplicare cuſtodias animi? Fatua foret ingenuitas, quæ cor detegeret, & periculoſum Imperium ſine aliqua cautione. Semper veritatem diſertè eloqui, periculoſa eſſet ſinceritas, cùm taciturnitas præcipuum ſit regnandi inſtrumentum. Quiſquis ſecretum leviter committit alteri, ſceptrum eidem unà tradit. Mentiri Principem non decet;licebit tamen interdum, ut taceat, aut veritatem celet; non verò ut leviter credat, aut temerè confidat; quin potiùs maturus ſit, oportet, & tardus, ut conſiderationi locus ſit, & ipſe in fraudem induci nequeat; quæ cautio valde neceſſaria eſt Principi, ſine quâ multis iiſque gravibus expoſitus foret periculis. Qui plura novit, & vidit,minùs credit,& confidit, quia aut ſpeculatio, aut praxis & experientia cautum eum reddunt. Sit igitur Principis animus ſincerus, & candidus; prudens tamen in artibus, & fraudibus alienis Experientia ipſa docebit caſus, in quibus his artibus uti Principem deceat,quando nimirum animadverterit, malitiam & technas eorum, quibuſcum agit, ita exigere. Cæterùm in aliis omnibus actionibus elucere debet in Principe candor quidam regius,quo utendum eſt interdum erga eos ipſos, qui fallere cogitant: hi enim, ſi in meliorem partem id interpretentur, in ſuis perturbantur conſiliis,& vacillare incipiunt; præterquam quòd nulla fraus generoſior,quàm ipſa veritas,& ſi de ea ſecuri ſint, intimi cordis ſui illi tradunt imperium, nec contra ſeſe aliis artibus muniunt. Quę retia non fuêre contexta? quæ non excogitata ſtratagemata contra aſtutiam & malitiam vulpis? quis unquam ſinceritati domeſticæ hirundinum ſtruxit inſidias.

§. Ii tamen Principes,& moderatores,quos à prudentia & ingenio mundus æſtimat, iſthac arte uti nequeunt;nemo enim ſibi perſuadet, quòd aut caſu aliquid agant aut ſincerè. Vnde,ſi qua in re candorem

rem suum palàm velint ostendere, pro ficto habetur. Circumspectio in illis, malitia; Prudentia, dissimulatio; & cautio, dolus esse creditur. Fuerunt, qui hæc crimina Regi Catholico imponerent, eò quòd partim naturali judicii sui acumine, partim diuturnis belli pacisque experientiis satis perspiceret fallacem agendi modum & intutam fidem horum temporum; atque adeò tantâ sagacitate sese defenderet, ut æmuli ejus ac hostes suismet artibus sese irretirent, aut eæ certè cum tempore & consilio omnino spe suâ frustrarentur. Eam ob rem fingunt nonnulli Principes sinceritatem & modestiam, ad celandos magis fines, quos sibi habent propositos, aut ne illos malitia tam facilè possit assequi. Faciebat id Domitianus, a *simul simplicitatis, ac modestiæ imagine in altitudinem conditus, studiumque literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animum.* Velle Principem in omnibus sapientem videri, est sapientem esse desinere. Nôsse suo tempore & loco ignorantem esse, summa prudentia est. Nihil utilius, nihil magis difficile, ac sapientiæ modum retinere: id quod in Agricola Tacitus *b* collaudavit. *c* Omnes in eum conspirant, qui plus aliis scire se existimat, sive ex invidiâ, sive ignorantiæ propriæ defensione oriatur; aut fortè, quia suspectum habent id, quod ipsi assequi nequeunt. d *Videns Saul, quòd prudens esset nimis* David. *cœpit cavere eum.*

§. Principes alii negotia sua tractant, quasi aliud animo agitantes, ut sic casu agere videantur. Verùm tanta est malitia præsentis Politicę ut istas artes non tantùm penetret, sed integerrimam etiam sinceritatem cavilletur cum insigni veritatis & tranquillitatis publicæ detrimento: cum nihil omninò sit, quod rectè atq; ut oportet, interpretentur alii; cùmq; veritas in uno consistat puncto: ea verò, quæ in circumferentia continentur, infinita sint, quo collineare pos-

a Tac. l. 4. Histor. b *Retinuitque, quod difficillimum est, ex sapientiâ modum.* Tacit. in vitâ Agric. *c d* 1. Reg. 18. 15.

possit malitia, in graves errores incidunt ii, qui in factis & verbis diversos scrutantur sensus ab eo, quod præ se ferunt, aut sonant; & acceptis in deteriorem partem aliorum judiciis, & propositis animi, artibus sese muniunt alii contra alios, vivuntque omnes in diffidentiis perpetuis, & suspicionibus, in quibus qui maximè ingeniosus est, is à veritatis scopo aberrat longiùs: nam ingenii sui acumine intimiùs penetrat, quæ communiter versantur in animo, & plerumque tanquam exploratum habemus in aliis, quod in nobis non est, nisi imaginationis deceptio. Ita naviganti currere videntur scopuli, & ipse interim est qui movetur. Umbræ rationis Statûs majores esse solent ipso corpore, & hoc negligitur interdum, contrà verò captantur illæ: quo fit, ut delusâ inaniter imaginatione, majora nascantur damna ex susceptâ defensione, quàm adferre potuisset id, quod timebatur. Quoties ex inani suspicione Princeps aliquis arma sumit adversus eum, cui nunquam in mentem venit offendere, & correptis utrimque armis, ingens belli excitatur incendium, quæ priùs, non nisi levis & malè fundata fuerat suspicio: iis idem accidit, quod navibus malè constructis, quæ quò magis nunc in hoc, nunc in illud incumbunt latus, eò citius pereunt. Non improbo diffidentiam, quando à prudentiâ oritur (ut alibi diximus) illud solùm reprehendo, quòd bona fides semper desit sine quâ nec amicitia, nec ulla firma societas, nec pactum securum esse potest, Jus gentium sine robore erit, & omnia fraudibus, deceptionibusque obnoxia. Non omnia ex sinistro aguntur proposito. Maximus etiam tyrannus fines honestos interdum sibi præfixos habet.

S Y M-

SYMBOLVM XLIV.

DUbius & anceps eſt ſerpentis motus, nunc huc, nunc illuc ſinuoſis flexibus ita in incertum ſe gyrantis, ut ipſum etiã illius ignoret corpus, quà caput ſurſum attollere debeat. In hanc partem tendere crederes, & ſubitò movetur in oppoſitam, ut

ut nec ulla passuum supersint vestigia, nec sciri possit, quò iter suum intendat. Tam occulta sint oportet consilia, & cogitata Principum: nemini notum esse debet, quorsum illa spectent; quin imitentur potiùs supremum illum rerum omnium moderatorem Deum, cujus vias intelligere nemo *a* potest. Atque ideò Seraphini b *alis suis velabant pedes ejus*. Tantâ cum solertiâ consilia sua secreta habere debent Principes, ut ea subinde ne ipsi quidem Ministri penetrent, immò alia omnia opinentur, sintque primi, qui in hâc opinione suâ fallantur, ut tanto naturaliùs & majori cum efficaciâ, absque periculo simulationis, quæ facilè sese prodit, firment ac roborent, quod ipsi pro certo & explorato habent, eandemque mentem & errorem ingenerent aliis, atque ita spargatur in vulgus, & manet per omnes partes. Tiberius hoc fecit, quando querentibus nonnullis, quòd non abiret ad componendas in Pannoniâ & Germaniâ tumultuantes legiones, finxit se propediem profecturum; quâ simulatione c *primo prudentes, dein vulgum, diutissimè provincias fefellit*. Idem quoque fecit Rex Philippus Secundus, qui consiliorum suorum fines etiam Legatos suos celabat, alios præ se ferendo, ubi opus foret, ut sic illi crederent, & persuaderent aliis. Atque hisce artibus uti Princeps minimè poterit, si ingenuitas illius tam cauta & circumspecta non sit, ut ne locum det interiores animi motus ex gubernandi actionibus dispiciendi, aut ne æmuli ac hostes cor ejus ac cogitata penetrent: quin immò, ut elabi possit ex manibus, quando jam illum comprehensum se tenere existimant. Ista operis dispositio, quâ alius in fraudem inducitur, defensio potiùs quædam est, quàm malitia, dummodo eâ quis utatur, ubi & quando recta ratio suaserit, quomodo eâ magni Heroës usi sunt. Et quæ necessitas, obsecro, pandendi ipsum cor, quod Natura non fortuitò in intimo abdidit pectore?

a *Et vias illius quis intelligit?* Eccl. 16. 21. *b* Isa. 6. 2.
c Tacit. lib. 1. Annal.

re; etiam in rebus minoris momenti & longè positis pernitiosum est, si fiant publicæ, quia occasionem dant plura deinde per rationis discursum indagandi. Tametsi cor penitùs intra viscera abditum sit, ex solo tamen arteriarum motu infirmitates ejus ac morbi dignoscuntur. Executio vim suam perdit, non absque existimationis jacturâ de prudentiâ Principis, si quæ ipse facere decrevit, publicentur in vulgus. Consilia occulta & ignorata omnibus minantur partibus, valentque non parum ad hostem aliorsum distrahendum. Hinc in militiâ potiùs, quàm in rebus aliis celare ea expedit. Pauci conatus & molimina ante tempus detecta felicem sortiuntur exitum. Quàm animo turbatur, qui antè sauciari se videt, quàm stringi gladium; ille inquam, qui non nisi ad ipsum armorū strepitum excitatur!

§. Quæ tamen intelligi velim de bellis adversus infideles, non de iis, quæ Christiani contra se invicem suscipiunt, quæ prius indicere oporteret, ut ad satisfactionem tempus suppeteret, quo multorum cædes evitari possent. Estque ea diligentia pars quædam eorum, quæ requiruntur, ut bellum licitum sit, ac justum. Laudandi in hoc Romani, qui Collegium quoddam viginti Sacerdotum, quos *Feciales* appellabant, instituerunt, ut bella indicerent, componerent pacem, & sancirent fœdera; qui porrò in similibus caussis judices essent, ac jus dicerent, curarentque, ut pro injuriis & offensionibus acceptis parti læsæ satisfieret, trium ac triginta dierum statuendo terminum, intra quos nisi lites aut viâ justitiæ, aut amicâ compositione desinerent, bellum denunciabant, tribus senioribus viris in testes adhibitis, & lancea ferrata in hostilem agrum projecta,

—— a *& baculum intorquens emittit in auras*
Principium pugnæ.

E quo die actionibus hostilibus & incursionibus fiebat initium. Hujus denunciationis multa in sacris literis suppetunt exempla. Jepthe Israëlitarum

a Virg. l. 9. Æneid.

rum Dux & Princeps non priùs contra Ammonitas arma sumpsit, quam missis ad eos legatis sciscitatus fuisset caussam, cur illi bellum *a* suscepissent. Horum nostrorum temporum, non tam humanus, ac generosus mos est. Antè belli experimur effectus, quàm de caussa constet, aut consilia penetrentur. Inopinata & improvisa invasio graviorem reddit injuriam, & magis implacabiles animos. Quod inde ferè oritur, quia non tam arma capiuntur, ad compensandam injuriam, aut resarciendum damnum, quàm ex cœca quadam ambitione ad dilatandos dominiorum fines; qua in re nec Religionis, nec sanguinis, nec amicitiæ ulla habetur ratio, conculcatis sacrosanctis juribus, & Naturę & Gentium.

§. Si quos interdum de infidelitate Princeps suspectos habuerit, vultus serenitatem ne illicò immutet, aut suspicionis suæ aliqua prodat indicia, quin potiùs novis blanditiis & honoribus confimare studeat animos, & ad fidelitatem præstandam obstringere. Non optimum semper, & securum remedium est extremus rigor: rami, qui resecantur, pereunt, quia revirescere non possunt. Eadem Marcello caussa fuit, cur cum Lucio Banco Nolano homine locuplete, & factioso tantoperè conniveret, & tametsi probè sciret, quòd Hannibalis partes ipse sequeretur, accersito tamen ad se planè exposuit, quàm virtus ejus, & fortitudo æstimaretur ab omnibus, quàmq; illa perspecta esset Ducibus Romanis, qui testes exstitissent rerum ab illo laudabiliter gestarum in Cannensi prælio: honorat eum verbis, spe ac promissis fovet & sustinet; indulget, ut liber ei semper ad audientiam pateat aditus, qua humanitate sic illum devincit & obligat, ut ab eo tempore amicum fideliorem Respub. Romana nunquã habuerit.

Hæc tamen dissimulatio magnam attentionem postulat, & prudentiam: nam si illum suboleret, qui

a *Et misit nuntium ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?* Iud. 11. 12.

qui sinistri aliquid molitur, artificium esse crederet, ut tantò graviùs posteà in se animadverteretur, adeoque: citiùs flammam subjiceret cuniculis, aut sibi per alia media violenta caveret de periculo: id quod præcipuè timendum in tumultibus, & delictis insanæ plebeculæ. Eandem ob caussam Fabius Valens, etsi auctoribus seditionis cujusdam nullam constituisset pœnam, quosdam tamen eorum in judicio postulari voluit, a *ne dissimulans suspectior foret*. Verùm cùm animus à conceptâ proditione, perquàm difficulter expurgetur, & offensiones Majestatis supremæ impunitæ esse non debeant, videtur tunc solùm dissimulandum, quando majus à declaratione imminet periculum, aut multorum punitio in effectum deduci non potest. Istud expenderit Julius Cæsar, cùm datas contra se à Nobilitate Romanâ ad Pompejum literas, & apud tabellarium deprehensas, sic obsignatas cum integro fasciculo in ignem jussit conjici, optimum ignoscendi modum ratus, delictum ignorare. Insignis sanè magnanimitas, & rara prudentia, ab omnibus pœnam sumere non posse, nec tamen obligare sese ad connivendum. Posset etiam exemplum statui in tenuiores, & dissimulari cum Illustribus, donec securior puniendi affulgert *b* occasio. At verò, ubi in delinquentes animadverti potest absque periculo, tutius erit sumpto ab iis supplicio securitati consulere, quàm dissimulationi confidere: hæc enim majores ad audendum addere solet animos. Hanno venenum propinare parabat Carthaginiensi Senatui, & proditione compertâ, sat remedii fore autumabant Senatores illi, si legem conderent, quæ modum & certum pretium conviviis poneret; id quod Hannoni aliam novam proditionem contra illos attentandi ansam dedit.

§. Ars atque astutia, quæ maximè decet Princi-

a Tacit l. 2. Histor. b *Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium*, idem l. 16. Annal.

pem: dissimulatio item magis licita, & necessaria est illa, quæ vultum, verba & actiones erga eum, quem dissimulando fallere cogitat, sic moderatur & componit, ut scire ille non possit sua patere consilia: eâ enim ratione plus suppetet temporis ad penetrandum melius, & puniendum, aut eludendum dolum, dum aggressor de eo occultando minùs sollicitus est; quod si præter opinionem deprehensum se semel animadverterit, trepidare incipiet, nec securum se arbitrabitur, donec quas animo versat fraudes, ad effectum adduxerit. Eâ de caussa Agrippina Neronis mater, compertis etiam insidiis, perinde se habuit, ac si nihil rescisset de morte, quam ei filius fuerat machinatus, existimans nimirum a *solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.* Hæc dissimulatio aut ficta simplicitas perquàm necessaria est Ministris, qui Principibus astutis, minusq; sinceris deserviunt, iis scilicet, quorum unicum studium est cavere, ne artes eorum penetrentur ab aliis: quâ in re eximius fuit Tiberius b *consulto ambiguus.* Eodem artificio Senatores Romani usi fuêre, quando idem Tiberius post Augusti obitum (ut animos eorum exploraret, significari iis fecit, nolle sese imperii gubernacula admittere, eò quòd nimis grave humeris suis onus esset; at illi studiosa quadam ignorantia, & provocatis ultrò lacrymis, instare rogareque, ut admittere dignaretur, c *quibus unus metus, si intelligere viderentur.* Oderunt Principes injusti, & tanquam hostes eos habent, à quibus mala sua studia & consilia capi existimant. Absolutum sibi in animos imperium vendicant non alienæ subjectum scientiæ, cupiuntque non minùs vi, & facultati intelligendi subditorum dominari, quàm eorundem corporibus, partem obsequii in eo ponentes, ne artes eorum deprenhendantur à d subditis. Eam ob rem *abditos Principis sensus, & si quid*

a Tac. lib. 14. Annal. b idem lib. 13. Annal. c idem l. 1. Annal. d *Intelligebantur artes; sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur.* idem l. 4. Histor.

si quid occultius parat exquirere, illicitum est. Conquerente aliquando graviter Tiberio, quòd sibi à Senatoribus quibusdam securò vivere non liceret, scire ex eo voluit Asinius Gallus, quinam ii essent, ut pœnas luerent, & a *eò ægriùs accepit* Tiberius, quòd *recludi* ille vellet, *quæ premeret.* Prudentior Germanicus fuit, qui licèt Tiberii artes probè perspiceret, seque ideo tantùm è Germania revocari, ut gloriæ suæ cursus sisteretur, extemplò tamen paruit, perinde ac si nihil istorum, quæ suberant, *b* animadverteret. Quando Principum mandata declinari non possunt, prudentiæ est iis obsequi, & ignorantiam præ se ferre, ut minus detrimenti sit. Quare tametsi Archelaus sciret, astu quodam & dolo se à Tiberii matre Romam evocari, dissimulavit tamen, & c *si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properavit.* Atque hæc dissimulatio magis adhuc in erroribus & vitiis Principis necessaria est; nec enim amicus solet esse ei, qui illorum aut testis est, aut notitiam habet. In convivio illo, in quo Britannicus venenum hausit, d *diffugêre imprudentes; at quibus altior intellectus, restitêre defixi, & Neronem intuentes,* ne violentæ mortis illius conscii haberentur, sed credere potiùs putarentur, eam secundùm naturam accidere.

a Tacit. lib 4. Annal. b *Haud cunctatus est ultrà Germanicus, quanquam fingi ea, seque per invidiam parte jam decori abstrahi intelligeret.* idem l.2. Annal. *c* id. lib. 2. Annal. *d* idem l. 13. Annal.

SYMBOLUM XLV.

LEo (figura præsentis Emblematis) apud Ægyptios vigilantiæ fuit Symbolum, quales sunt, qui in frontispiciis & portis templorũ collocari solent. Atq; hinc Alexander Magnus in monetis effingi voluit cum pelle leonina in capite, ut significaret non

non minùs cura se pollere, ac robore: quippe qui (si quando parciori somno utendum esset) dormire consueverat, brachio extra lectum porrecto, & globum argenteum manu tenens; ut si fors arctius indormiret, ille in subjectam pelvim æneam delapsus tinnitu suo eum mox rursum excitaret. Nunquam sanè orbem suo subjecisset imperio, si quieti & somno solum indulgens, rerum omnium curam abs se abdicasset: neque enim altùm debet stertere qui multorum regendorum gubernacula suscepit.

a *Non decet ignavum totâ producere somnum*
Nocte virum, sub consilio, sub nomine cujus
Tot populi degunt, cui rerum cura fidesque
Credita summarum.

Leo igitur, cùm animantium Regem se esse sciat, aut parum dormit, aut si dormit, nimiùm apertos servat oculos. Non tantum suo confidit imperio, nec de sua majestate tantoperè securus est, ut necessarium non arbitretur, vigilantem se fingere, etjam dum somnum capit. Opus est equidem, ut sensibus sua quando quies concedatur; expedit interim sic opinari de Regibus; quòd semper excubent. Rex somno deditus nec hilum ab aliis differt hominibus. Etiam hanc ipsam passionem subditos suos, ac hostes quantum potest, celare debet. Dormiat, modò vigilare eum credant alii. Ne sibi tantum de dignitate sua & potentia polliceatur, ut curæ ac solicitudini claudat oculos. Astutia est & dissimulatio in leone, oculis apertis quietem capere, non tamen fallendi studio, sed dissimulandi solùm consopitos sensus; & si quis fortè insidias illi struens deciperetur, existimando vigilem esse, quem dormientem offendere cogitabat, ipse sibi erroris caussa est, non leo: nec indigna hæc præventio magnanimo ejus pectore, uti nec astutia illa, quando cauda obducit pedum vestigia, ad fallendos venatores. Nulla ars, castrumve satis munitum est, nisi solertia excubet. Major Monarcha majori cum cura fron-

a Homerus.

frontem suam coronare debet, non candore sincerarum columbarum, sed prudentia astutorum serpentium: neque enim aliàs, quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt; quin jam communi concensione conspirant omnes contra illum, armant sese, & tanquam fortiori moliuntur insidias. A nulla potentia plus periculi imminet regno Angliæ, (uti & aliis omnibus Principatibus) quàm ab illa Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magis perniciosum Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfossis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ut prudentissimè observavit Rex Henricus Quartus; & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula, odium, inquam, & metus Monarchiæ Hispanicæ, vires illas augent, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ meritò adversum se timere poterunt. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt, quàm futura, etsi hæc sæpè majora sint. Timor sensus impedit, nec sinit animum æstimare, quæ longiùs posita sunt. Inanis aliqua diffidentia maxima etiam ratione Status validior est. Arbitrium Coronę Hispanicæ in Italia medicinæ præservativæ instar est adversus infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idem illud Tusciæ Principatum securum reddit: Imperium spirituale Ecclesiæ augescit, & conservatur potentiâ domûs Austriacæ; ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio sanè, an aliqui Consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magis conducit. Æmulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum Secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt posteà, eodem se indigere mili-

lite,

lite, cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures Provinciæ quæ ob rationem ſtatûs Monarchiam Romanam voluerunt evertere, unà cum illius ruinâ libertatem ſuam perdiderunt.

§. Ne confidat Princeps exteriori venerationi & cultui, quem alii ipſi deferunt: ficta enim tantummodò res eſt, & longè alia ab eo, quod extrinſecùs apparet. Placere velle, adulatio eſt; obſequium, metus; veneratio, vis quædam & coactio; & amicitia, neceſſitas. Omnes callidâ fraude inſidias parant ſinceræ generoſitati, quâ alios *a* æſtimat. Omnes ad ungues illius attendunt, & prędas numerant. Advigilāt omnes, ut ingenio ſuperent, quē viribus nequeunt. Pauci, aut nemo, ſincerè cùm eo agit: ei enim, qui timetur, non dicitur veritas, adeoq; potentiæ ſuæ confiſus, ſomnum capere ſecurus non poteſt, artem arte, vires viribus illudat. Generoſum pectus diſſimulanter & cautè prævertat pericula, & reſiſtat fortiter.

§. Tametſi verò præſenti Emblemate permittamus, immò etiam neceſſariam judicemus diſſimulandi artem, ſervatis conditionibus, quas diximus, magis tamen ea Miniſtris convenit (quando excuſari poteſt) quàm Principibus: in his enim occulta quædam ineſt divinitas, quæ eâ curâ & cautione offenditur. Diſſimulatio plerumq; ex metu & ambitione naſci ſolet; neutra autem, ſi notetur, ſatis Principem decet. Quod ſimulatio cavere debet, caveat ſilentium prudens, & ſolers gravitas. Magis amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modò agat cum ſinceritate quâdam regiâ. Nemo eſt, quin artes illas occultas deteſtetur; contrà verò agendi modus naturalis cum ingenuâ quâdam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, b *cujus dicta factaque quantò ſolutiora, & quandam ſui negligentiam præferentia, tantò gratiùs in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur.*

a *Duces Principum ſimplices, & ex ſuâ naturâ alios æſtimantes, callida fraude decipiunt.* Eſth. c. 16. 6. *b* Tacit. lib. 16. Annal.

SYMBOLUM XLVI.

REmus ex parte aquis immersus, obliquus videtur oculis, & fractus, idque ex refractione specierum oritur: ita multis in rebus nos fallit opinio. Eâ de caussâ Philosophi Sceptici, ut dicebantur, de omni re dubitabant, nec quicquam pro certo aude-

audebant aſſerere. Solers ſanè modeſtia, & diffidentia prudens humani judicii, nec abſque fundamento: ſiquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur diſpoſitiones, illius nimirum, qui cognoſcit; & rei, quæ congnoſci debet. Qui cognoſcit, intellectus eſt, qui externis juxtà atque internis utitur ſenſibus, tanquam inſtrumentis ad efformanda phantaſmata. Externi variè immutantur pro majori humorum abundantiâ, aut moderatione. Quas mutationes etiam interni ſubeunt, aut ob eandem cauſſam, aut propter diverſas organorum affectiones. E quo tanta opinionum, judiciorumque in hominibus naſci ſolet diverſitas, alio aliter res ipſas concipiente, in quibus eadem incertitudo, & variatio cernitur: nam poſitæ hîc aut illic colores ſuos mutant, & formas, aut ob diſtantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfectè ſimplex eſt, aut propter mixtiones naturales, & ſpecies, quæ ſeſe offerunt medias inter ſenſus, & ea quæ ſub ſenſum cadunt: adeoque de iis affirmare non poſſumus, qualia ſint, ſed illud dicere ſolum, videri talia, opinionem ſcilicet formantes, non certam ſcientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perpenderet animo, in nulla earum ineſſe naturam illam puriſſimam & perfectiſſimam, quæ in Deo eſt; noſque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionē, habere ſed præſentes ſolùm videre, quæ non niſi reflexæ eſſent, & quædam illarum umbra, atque adeò fieri non poſſe, ut de iis ſcientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps è Scepticorum turba ſit: nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit, aut ſtatuit, neque ulla res gubernationi magis noxia, quàm dubium hærere & ancipitem, quoties decidendum eſt aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentia quadam politica in opinionibus perſiſtat indifferens, certoque ſibi perſuadeat, facilè ſe in judicio falli poſſe, quod de iis formaverit, aut ex affectu & paſſione

propria, aut minùs ſincera informatione, aut ob blanditias aliorum & aſſentationes, aut quia exoſa illi eſt veritas, quæ potentiæ certos præſcribit limites, legesque voluntati, aut propter noſtrum apprehendendi modum valde incertum, aut denique quia paucæ res ejuſmodi ſunt, quales prima fronte apparent, præſertim politicæ, cùm ratio Statûs jam ferè nihil aliud ſit, quàm ars quædam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diverſis egent luminibus, & conſiderare eas oportet ſedulò potiùs, quàm obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

§. Fraudes iſtæ, & artes politicæ dignoſci nequeunt, niſi ipſa hominis natura probè perſpecta ſit; illius ſiquidem cognitio planè neceſſaria eſt Principi, ut & regere eum ſciat, & ſibi ab eo cavere: etſi enim Principatus hominum ſit inventio, ſi quid tamen illi timendum periculi, ab his ſolis, non aliunde timendum eſt, nec major homini hoſtis, quàm ipſe homo. Non aquila aquilam impetit, nec aſpis aſpidem; at homo homini ſemper molitur perniciem. Ferarum ſpecus abſque cuſtodia ſunt, ad cuſtodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa ſufficiunt: terra ſcilicet aggeſta in mœnia & propugnacula, aqua in foſſas collecta, & ignis concluſis in fiſtulis æneis, & tormentis majoribus. Ut ſecuri ſomnum capiant aliqui, alii vigilent oportet. Quæ inſtrumenta reperta non ſunt ad eripiendam homini vitam? quaſi per ſe ipſa ſatis brevis non ſit, & ſexcentis Naturæ caſibus obnoxia: & licèt in homine, tanquam in ſubjecto ſuo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum inſint ſemina; illud tamen diſcrimen eſt, quod illæ abſque rore gratiæ cæleſtis & ſupernaturalis naſci & ſuccreſcere nequeant, hæc verò ſuâpte ſponte pullulent, & latiùs ſe diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus eſt, ac pœna. Quoniam autem ſemper ferè affectibus noſtris, & paſſionibus duci nos ſinimus, quæ in malum nos propellunt, atque

in

in virtutibus isthuc periculi non est, quod in vitiis; ideò ob oculos ponemus hic Principi brevem aliquam descriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitia se patitur abripi.

Est igitur homo animantium omnium inconstantissimum: sibi, & aliis exitiosum. Unà cum ætate, fortuna, spe commodi, damni metu, & passione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni specie deluditur, & ex amore proprio in errore perseverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus suos ad longum tempus dissimulare novit, & tegere. Verbis, risu & lacrymis celat, quod inclusum gerit in pectore. Religione sua obvelat consilia: jurejurando firmat, & occultat mendaciis. Metui, & spei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio superbum, coactio abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inscribit in cerâ, injurias acceptas in marmore, & quas ipse aliis infert, in ære incîdit. Amore regitur, non ex charitate tamen, sed sola boni specie; ira illi imperat. In afflicta fortuna demissus est, & obediens, in prosperiori, arrogans & aliorum contemptor. Quod in se ipso collaudat, aut affectat, id minimè possidet. In amicitia sincerum se judicat, & colere eam nescit. Bona propria spernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Ob gratias & incrementa aliena contabescit invidia; graviùs nocet amici specie, quàm hostis. In aliis rigorem justitiæ deamat, in se ipso eum experiri non vult.

Hæc humanæ naturæ descriptio generalis est, neque enim vitia omnia in uno insunt homine, sed dispersa in variis. Verùm tametsi quis fortè Principi immunis planè ab iis videatur, non ideò tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satis securum est judicium, quod de conditione & natura hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit. aut humana imbecil-

litate, aut ætatum inconſtantia, aut neceſſitate & utilitate propria, aut ſpecie aliqua boni privati, vel publici, aut imprudentia, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minùs pernicioſi ſint interdum ipſi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magis prudentiæ conſentaneum eſt, ſtare à parte periculi, ita ut Princeps ſibi dictum putet (non ad offendendum quidem, ſed ad cavendum:) quod ſcribit Ezechiel, a *ſubverſores ſunt tecum, & cum ſcorpionibus habitas*, quorum *cauda ſemper in ictu eſt, nulloque momento meditari ceſſant, ne quando deſint occaſioni.* b Tales ferè ſolent eſſe aulici: plerique enim omnes vota ſua & deſideria, etiam cum illuſione Principis promovere ſatagunt, aut optimè meritos de gratia illius, & favoribus deturbando, ſuæmet auctoritatis, qua valent, beneficio. Quoties interjectis inter Principis oculos & Miniſtri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud ſatis fidelibus, cum rectiſſimæ eſſent, & non niſi ad majus illius obſequium ſuſceptæ? Paſſa eſt virtus, amiſit Princeps fidelem Miniſtrum, & artibus ſuis triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magis uſitatas hîc oculis ſubjiciam.

Reperiuntur aulici nonnulli tam verſuti, & ſubdoli, ut æmulorum ſuorum defectus excuſare videantur, & vel maximè eos accuſant. Ita Auguſtus quondam, c *honorâ oratione, quædam de habitu, cultuque & inſtitutis Tiberii jecerat, quæ velut excuſando exprobraret.*

Alii ſunt, qui, ut nequitiam ſuam tegant, & bonitatis ſpecie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiæ ſermonem ordiuntur à laudibus Miniſtri illius, quem clandeſtinè ſubvertere cogitant, referendo ſcilicet aliquas, quæ aut exigui momenti ſunt, aut Principi haud multum proſunt, atque unà ficto quodam zelò erga illius obſequium, quod omni amicitię & neceſſitudini præferre ſe

a Ezech. 2. 6. b Plin. l. 11. c. 25. c Tac. l. 1. Annal.

re se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ Principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat deturbetur. Quod si illud non fiat ex ambitione & malitia, ideo saltem est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, a *& unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cum quendam audiret, qui multus erat in laudibus sui hostis, sic ad astantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & videbitis has laudes non aliò spectare, quàm ut majus damnum suo accersant tempore.* Nec aliter accidit, postquā sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem, animumque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citiùs deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locuturus esset. Quis unquam pulvis tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longiùs, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* b Alii ut decipiant cautiùs, palàm laudant, & secretis infamant c criminationibus.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt, ut cùm sint accusationes, laudes tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat:

d *Gran fabro di calunnie, adorne in modi*
Novi, che sono accuse, e paion lodi.

Hos Psalmographus indicat, cùm dixit: e *Conversi sunt in arcum parvum.* f Et Oseas Propheta: *Facti sunt quasi arcus dolosus,* qui in aliam partem collineat, ex alia ferit & sauciat.

Quidam æmulos suos, eorumque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos

 seriò,

a Tacit. lib. 14. Annal. b idem in vitâ Agric. c *Secretis eum criminationibus infamaverat ignarum, & quo cautiùs deciperetur, palam laudatum.* Tac. l. 11. Hist. d Tasso can. 2. e Ps. 77. 57. f Os. 7. 16.

ſeriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadverſum, qui a *multa de virtute Germanici memoravit, magis in ſpeciem urbis adornata, quàm ut penitùs ſentire crederetur.*

In aliis commendationes ejuſcemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi ſint, aut ut ſubmoveatur ab aula longiùs, etſi cum majori ipſius fortuna id fiat; quam inter alias cauſſam fuiſſe reor Ruigomeſio, cur auctor eſſet, ut in Provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientia regis deſciverant. Ob eundem finem b *Mucianus* quoque, *quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis oneravit, citeriorem Hiſpaniam oſtentans, diſceſſu Cluvii Ruſi vacuam.* Ad quod ut faciliorem viam ſterneret. c *ſimul amicis ejus Tribunatus, Præfecturasque largitus eſt.* Dici vix poteſt, quàm æmulatio liberalis ſit, quando amovendus ex oculis, qui aut glorię illius tenebras offundit, aut commodis officit; unda eſt, quę natandi imperitum ad fortunę ripam pertrahit. Interdū etiam laudes eô animo commemorantur, ut ſuſcitentur ęmuli, qui laudatū inſectentur. Mirus planè nocēdi modus per aliena vitia.

6. Multi eos, quos ipſi ad ſuum formarunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut conſilium eorum nemo penetrare poſſit, ideoque ut illud ipſum tantò aſſequantur faciliùs, defectus quoſdam leviores, in ejuſmodi officiis commiſſos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Piſonem Lacon, ut à Galba *d* adoptaretur.

Alii, ut ſuam celent paſſionem, in longum jaciunt odia, & ſenſim illa inſtillant pectori Principis, ut oppletum effundat ſe tandem in ejus damnum, cui infenſi ſunt, & inimici. His artibus Sejanus uſus eſt.

a Tacit. lib. 1 Ann. *b* idem lib. 4. Hiſt. *c* ibid. d *Sed callide, ut ignotum fovebat.* Tac. l. 1. Hiſt.

est, ut *a* Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphora arandi mendacia: *Noli*, inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*; *b* quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ *c* fructus.

Pari cum astutia solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipsi deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaciloqui illius spiritus, qui in visione Michææ *d* Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas fortè accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentię Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotũ eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. *e* Eodem artificio Joannes Paciecus Regi Henrico Quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem posteà secretò monuit, ut suæ securitati adversùs Regem opportunè consuleret.

§. Atque hæ tales artes maximè vigent in aulis; & licèt interdum prodantur in lucem; suos tamen inveniunt Patronos, immò sunt, qui iterum in fraudem induci se sinunt; unde persæpe videmus homines planos & impostores diu in aulis perdurare. Imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quæ mendacio magis capitur, quàm veritate. Fortiùs nostros

a *Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.* Tac. l. 1. Ann. *b* Eccl. 7. 13 c *Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedestis frugem mendacii.* Os. 10. 13. d *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus, Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22. *e* Mar. Hist. Hisp. l. 23. c. 7.

tiùs nostros rapit oculos, & in admirationem trahit equus aliquis scitè pictus, ac vivus, cùm tamen ille aliud nihil sit, quàm vivi mendacium: Ecquid aliud est eloquentia tropis & figuris ornata, quàm falsa quædam species, & dolus, & sæpè persuadet nobis ea, quæ nos maximè dedecent. E quibus omnibus liquet quantum sit periculum, ne inter tot artificia, & relationes varias deerret opinio Principis, nisi ea singulari cum diligentià expendat, atque examinet, suspendendo tantisper fidem, donec res ipsas videat non solùm, sed etiam quasi manibus tentet, eas cumprimis, quæ auditu perceperit: per aures enim subintrant aura adulationis, & venti odii atque invidiæ, & facilè immutant, ac suscitant passiones & affectus animi antè, quàm de rei veritate certò constare possit. Et idcirco valde esset conveniens, ut Princeps aures haberet menti & rationi proximas; sicut est illa, quam habet Noctua (ideò fortè etiam Minervæ dedicata) in supremo capitis vertice, ubi cellula sensuum est, quia omnibus his opus est, ne nos fallat auditus. Hujus itaque singularem curam ac rationem habeat Princeps, nam quando aures ab affectibus liberæ sunt, & ratio in iis pro tribunali sedet, bene ad examen vocantur singula, cùm omnia ferè, quæ ad gubernationem pertinent, à narrationibus aliorum denpendeant. Atque ideo non videtur vero simile, quod dixit Aristoteles de apibus, eas scilicet audiendi sensu destitui: grande enim id esset incommodum in animalculo tam provido & politico, cùm duo illi sensus, auditus & visus, instrumenta sint, quibus sapientia hauritur, & experientia. Ambo necessarii sunt, ne nos aut passio, aut natura, aut inclinatio decipiat. *a* Moabitis ab affectu jam occupatis, torrens aquarum unde solares radii repercutiebantur, sanguis videbatur. Idem populi clamor in auribus

a *Primoque mane surgentes, & orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitæ contrà aquas rubras, quasi sanguinem, dixeruntque, Sanguis gladii est.* 4. Reg. 3. 22.

auribus bellicosis Josue ululatus pugnę credebatur; in quietis verò & pacificis Moysis, moduli Symphoniaci suaviter *a* canentium. Eam ob rem, licèt Deo omnia sint præsentia, voluit tamen coràm lustrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium *b* Sodomę & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & singulas sic manus, oculos auresq; admoverit, aut errare non poterit, aut certè culpa vacabit. Atque ex his omnibus nemini perspicere non licet, quàm parum idoneum fuerit illud Thebanorum simulacrum, quo Principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem, sed careret oculis; cùm tamen hi non minùs, ac illę, sint necessarii: aures inquam, ad res cognoscendas; oculi verò ad comparandam certam fidem, qua in re magis fideles sunt oculi: tantum enim veritas à mendacio abest, quantum oculi distant ab auribus.

5. Nec minori diligentia & attentione opus est, ad probanda omnibus consilia & proposita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo imperio, aut negotiis aliis, ad pacem, bellumvé spectantibus: sæpe enim non nisi commoda privata & propria pro fine habent, nec semper imaginationi aut expectationi nostræ respondent effectus. Ingenium consilia approbare solet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia esset: nam unicum etiam, quod feliciter succedit, aliorum vanitatem compensat. Non gauderet Hispania novi orbis imperio, si Reges Catholici non plus fidei habuissent Columbo, quàm alii Principes. Credere leviter omnibus, & mox velle, tanquam planè

a *Audiens autem Iosue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Vlulatus pugna auditur in castris. Qui respondit, non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio.* Ex. 32. 17. b *Descendam, & videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam.* Gen. 18. 12.

planè ſecura & certa, in effectum deducere, levitas eſt, aut ſtultitia. Conſideranda priùs conditio perſonæ quæ ea proponit, quantam nimirum rerum experientiam habeat; quos fines ſpectare poſſit, ſi decipiat; quæ commoda, ſi ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc aſſequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cùm referret nonnemo, ingentem in Africâ theſaurum repertum eſſe, graviter deceptus fuit, non auctoris a *non ipſius negotii fide ſatis ſpectatâ, nec miſſis viſoribus, per ſuos noſceret, an vera aſſererentur.* Multæ res propoſitę ſub initium videntur magnæ; & poſteà evaneſcunt, ac prorſus fiunt inutiles. Multæ levis ſunt momenti, è quibus inſignia redundant beneficia. Multæ, quas in rebus minoribus experientia comprobavit, in majoribus haudquaquam ſuccedunt. Mulæ rationi videntur faciles, & reipsâ difficillimæ ſunt. Multæ ſub principium damnum adferunt, proſunt ſub finem; aliæ contrà. Multæ etiam reipsâ cadunt aliter, ac initiò fuerat cogitatum.

§. Vulgus iners & cæcum, veritatem non perſpicit, immò illâ magis offenditur: nam leviter ſuas ante format opiniones, quàm recta ratio prævertat incommoda, confidendoque rem manibus ſe poſſe tangere, lumen certiùs ſibi pollicetur à ſucceſſu, qui ignorantium Magiſter eſt, adeoque qui illud hominum genus argumentis à ſuis abducere volet opinionibus, tempus perdet, & operam. Nullum efficacius remedium, quàm curare, ut ſuis ipſimet oculis errores ſuos videant, & tentent manibus. Sic equi formidoloſi ſolent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôſſe diſcant vanitatem umbræ, quâ tantoperè terrebantur. Hoc conſilio uſus eſt Pacuvius, ad componendum populum Capuæ, cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senatores omnes, communicato priùs cum iiſdem conſilio, in aulâ quadam concludit. Dein populum convocat, eumque ſic alloquitur:

a Tac. l. 16. Annal.

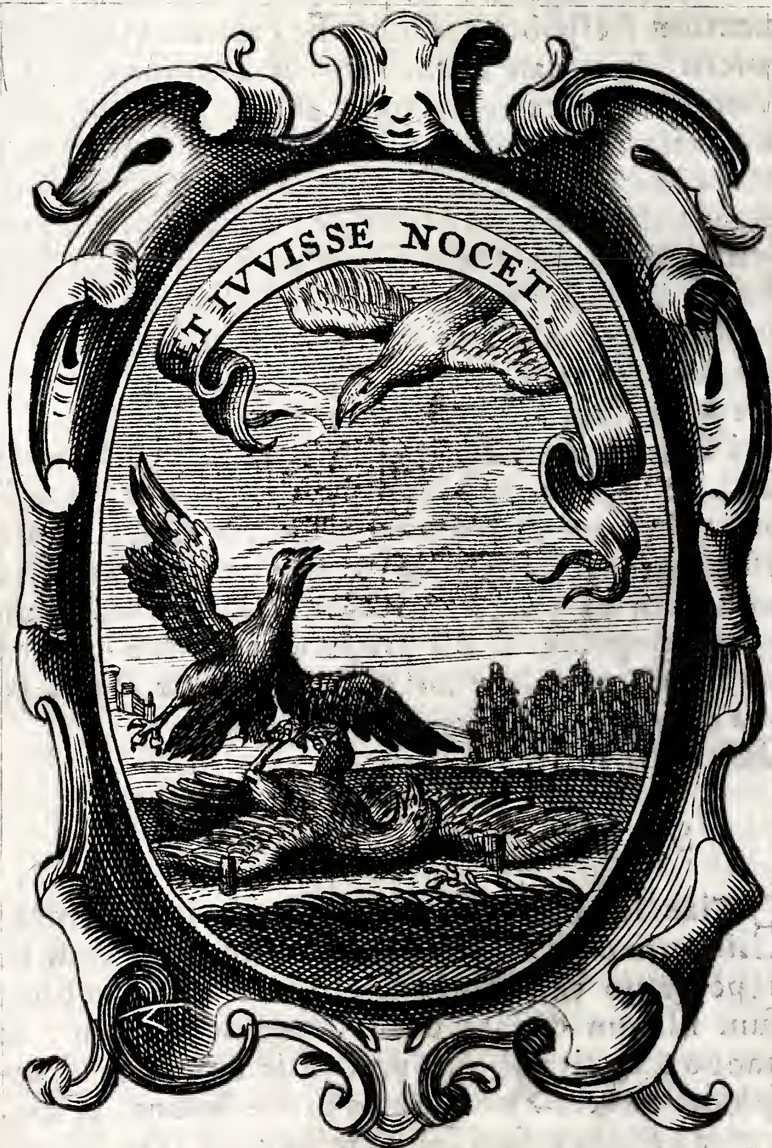
tur: Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit, nunc tempus est opportunum, omnes enim sub istâ clave custodio, & absque armis; sed expediet, ut unus tollatur post alium, & mox alius in illius locum eligatur: neque enim vel unicum momentum Respublica isthæc sine capitibus subsistere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum sorte extrahit: rogat deinde populum, quid illo fieri velint: crescunt suffragia, conclamant omnes, eumque morti adjudicant. Suadet porrò, alium eligant. Hîc confusio oritur, & nesciunt, quem proponere debeant. Idem secundâ, idem tertia vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandem illa ipsa confusio eos edocuit, melius esse, tolerare malum, quod experti essent, quàm tentare remedium; & mandant illicò, ut Senatores liberi demittantur. Furiosa plebs est in opinionibus suis, & sæpè (quando insigne aliquod damnum timeri potest, aut periculum) industriæ est Principis, suis propriis habenis eam regere, & pari ignorantiæ passu cum eâ progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus, si illi proponantur ante oculos damna aliorum similum casuum: a *nam plebeja ingenia exemplis magis, quam ratione capiuntur.*

a Macrob.

SYMBOLUM. XLVII.

ETiam in virtutibus periculum est: insint omnes in animo Principis, non est tamen necessum, ut in perpetuo versentur exercitio. Utilitas publica usum illarum dictare debet, quomodo item, & quando Exercitæ absque prudentia, aut vitia esse incipiunt, aut certè non minùs exitiosæ sunt, ac ista. In cive privato ipsum solum respiciunt; in Principe, ipsum & Rempublicam. Cum utilitate communi omnium, non privata unius consentiant oportet. Scientia civilis certos præscribit limites virtuti & illius, qui imperat, & ejus, qui paret. In Mini-

Miniſtro non ſui juris & arbitrii eſt juſtitia, ſemper ad legis normam ſeſe debet dirigere: in Principe, qui illius eſt anima, peculiares habet conſidera-

tiones, quæ univerſum & commune ſpectant imperium. In ſubdito commiſeratio modum excedere nunquam poteſt: in Principe ſæpe eſt noxia. Vt hoc

hoc præsenti Emblemate subjicerem oculis, à cornicu aucupio istud desumpsi, qua, Sanazaro & Garcilaso testibus, Pastores utebantur. Ea erudit Principes, quanta cum prudentia calamitatum & periculorum alienorum sese reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis humi alligatam, quæ cùm aliàs per aërem prætervolare cerneret; sublatis in cælum clamoribus eas provocabat, ut ad ferendam opem sese demitterent, misericordia motæ.

Cercavanla, i alguna mas piadosa
Del mal ageno de la compañera,
Que del suyo avisada, ò temerosa.
Llegavase mui cerca, i la primera,
Que esto hazia, pagava su inocencia,
Con prision, ò con muerte lastimera.

Nam quæ humi fixa hærebat, unguibus prehendebat alteram, ut se liberaret; & hæc rursus aliam, quę eadem ducta commiseratione ad eam juvandam advolabat, ut una propter aliam, atque adeo perirent omnes. In quo etiam novitas casus locum habuit: interdum enim sola curiositas est, aut naturalis inquietudinis motus, quæ misericordia videtur. In miseriis & acerbitatibus exterorum Principum non improbo, ad eorum lamenta & voces, commoveri cor & oculos commiserationis affectu, immò interdum & officia; nolim tamen ad eorundem defensionem leviter armari manus. Ut quis privatus in alterius gratiam periculum subeat, egregium facinus est, & laude dignum; at reprehendendum in Principe, si salutem publicam adducat in discrimen pro salute alterius Principis, sine sufficienti emolumento, & ratione statûs; nec satis sunt eæ, quas propinqua cognatio secum adfert, aut singularis fortè amicitia: nam Princeps ad Subditorum utilitatem natus est priùs, quàm Consanguineorum, & Amicorum. Opitulari his poterit, sed absque damno & periculo aliquo graviori. Quan-

Quando præstitum alteri auxilium tam commune facit periculum, ut ruina unius secum trahat alterius exitium, nulla est obligationis caussa, nec ulla tanta in alios pietas quæ illam excusare queat. Veruntamen quando commoda aut detrimenta ita nexa sunt inter se, ut utriusque res agi videatur; quia uno pereunte alteri quoque pereundum esset, caussam suam facit, quisquis auxilio præstò est; estque major prudentia (ut diximus) periculo sese in alieno Statu opponere, quàm expectare illud in proprio. Quòd si etiam quietis & tranquillitatis publicæ interfuerit, oppresso ferre præsidium, omnino facere id debet Princeps potentior: Justitia enim inter Principes ad tribunal ordinarium confugere non potest; sed in auctoritate & potentia Supremi illud invenit. In tali casu tyrannis quædam erit, otiosè spectare tantùm, & locum dare illi politicæ, quæ alios Principes exerceri exoptat, ut eorum dissensionibus ipsa securior sit, aut eorundem ruinis majorem sibi fabricetur fortunam. Nam supremus ille internarum mentis affectionum judex & arbiter severissimè illas castigare *a* solet.

In istiusmodi casibus magna adhibenda est prudentia, etiam atque etiam ponderando, num aliorum se implicare difficultatibus, è republica futurum sit, ne temerè alienum periculum faciamus nostrum, aut planè in eo nosemtipsos consumamus: nam posteà præsidium mutuum sperare haud licebit. Hispaniæ sic accidit, quæ sortem afflicti imperii miserata, & sanguine suo & opibus illi tulit suppetias, unde ortum habuere tot bella & armorum incursiones, quibus Francia deinde Italiam, Provincias Belgicas, Burgundiam & Hispaniam impetiit, & licèt nunc in hanc Monarchiam tota ferè belli moles incumbat, non omnes tamen in Germania id grati agnoscunt, neque cogitant, sua caussa id accidisse. §. Ex-

a *Eos, quos ignavia, aut calliditas prava, ut alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas solvisse.* Sallust.

5. Experientia igitur tam in propriis, quàm alienis damnis cautiores reddere nos poteſt in commiſeratione, & promptitudine ferendi auxilia aliis. Quoties nos ipſi perdidimus, atque unà amicum, quia afflictæ illius fortunæ ultrò, nec conſideratè ſatis, remedium adferre voluimus, quem ingratum pro tanto beneficio poſteà experti ſumus! Quoties in Principis incurrerunt odium etiam ii, qui noctes, & dies elaborarunt in eo, ut inſignia aliqua ei præſtarent obſequia Germanicus à Tiberio adoptatus erat in filium, deſtinatus ut eidem in imperio ſuccederet, & tam cultui ejus addictus, ut cùm legiones ipſi offerrent Imperium, perinde illud acciperet, a *quaſi ſcelere contaminaretur*; cùmque urgeretur inſtantiùs *ille moriturum potius, quam fidem exueret, clamitans ferrum è latere diripuit, elatumque deferebat in pectus:* & quò ſe gerebat in omnibus fideliorem, eò minùs placebat Tiberio. Illa ipſa, ejus ſolertia, quòd pecuniarum largitione Pannonicas legiones compoſuiſſet, Tiberii animum habebat *b* ſollicitum. Pietatem ejuſdem in reliquiis Vari & militum legendis, juſtiſque perſolvendis, Imperii ambitionem *c* ille interpretabatur. Miſericordia uxoris ipſius Agrippinæ milites veſtientis, dominandi videbatur *d* cupiditas, *cuncta Germanici in deterius trahenti* ſuboluit odium iſtud Germanicum, & quòd honoris ſpecie à Germaniæ gloriâ arceretur: quare e *quanto ſummæ ſpei proprior, tanto ille impenſius pro Tiberio niti* cœpit; hoc ipſum tamen magis eum reddebat exoſum donec oppreſſâ tandem ab onere obligationis gratitudine, f *novis Provinciis impoſitum dolo ſimul, & caſibus objectaret*, ubi Piſone opitulante venenum ei porrexit, ſuam arbitratus proſperitatem

a Tacit. lib. 1. Annal. *b* Tacit. ibid. c *Sed quod largiendis pecuniis, & miſſione feſtinata favorem militum quaſiviſſet, bellica quoque Germanici gloria angebatur.* Ibid. d *Quod Tiberio haud probatum.* Ibid. *e* Tacit. ibid. f *Id Tiberii animum altius penetravit.* Ibid.

ritatem mortem illius, qui columna *a* Imperii ejus fuerat. Nonnulli Principes velut idola sunt, quorum *oculi* (ut advertit Jeremias) b *pleni sunt pulvere à pedibus introëuntium*, ad cultum iis exhibendum, nec agnoscunt obsequia; & quod pejus est, nec vinci iis volunt, nec libertatem suam subjectam esse merito, adeóque variis procurant artificiis, ne eam cuiquam obstrictam habeant. Qui majora exhibuit obsequia, ei nescio quæ non crimina imputant, ut loco speratæ compensationis purgatione delictorum potiùs opus habeat, adeoque in præmio numeret, si à culpa immunis declaretur. Præ se ferunt insuper, non satisfactum sibi iis obsequiis, quę tamen ipsi intùs & in animo vehementer probant; eo solum nomine, ne obligati maneant, aut ea mandatis suis tribuunt. Ex quo fit interdum, ut illud etiam ipsum, quod tantoperè cupiebant, & fieri jusserant, obtinuisse eos pœniteat posteà, immò graviter succenseant ei, qui ad ea suam contulit operam, tanquam si auctoritate propria id fecisset. c *Cor Regum inscrutabile*, pelagus profundum, & varium, quod à caussa eadem effervescit hodie, à qua heri summè tranquillum erat. Animi bona, & fortunam, opes & honores nunc recensent in meritis, nunc injuriæ, & criminis loco *d* habent. Diligentia sedula facilè illis creat fastidium. Quin & penes Deum periculosa fuit illa *e* Ozæ, cùm labanti arcæ suos subjiceret humeros: nam morte ipsâ factum hoc luit. Quid? quod Principes magis ferè officia neglecta remunerari soleant, quàm curata probè & gnaviter; sicut & plerumque majori eum honore pro-

a *Nam Germanici mortem inter prospera ducebat*. Tac. l.4. Annal. *b* Baruc. 6. 16. *c* Prov. 25. 3. d *Nobilitas, opes, omißi gestique honores pro crimine, & ob virtutes certißimum exitium*. Tacit. lib I. Hist. e *Extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boves, & declinaverunt eam. Iratusque est Dominus indignatione contra Ozam, & percußit eum super temeritate: & mortuus est ibi juxta arcã Dei*. 2. Reg. 6. 6.

prosequuntur, qui minùs obsequiis suis id est promeritus. Obligari aliis, servitutem autumant, & minùs oneri ducunt ingratitudinem, quàm gratiarum redhibitionem; promptum serviendi studium, & liberalitas, quibus Junius Blæsus erga Vitellium Imperatorem usus est, gratiæ loco odium illi *a* pepererе. Abiit insignis ille heros Rogerius, Militiæ Magister, gente Catalaunus, qui Fadrico Regi Siciliæ fuerat auxilio, evocatus sub Andronico Imp. ut ejus tueretur Imperium. Et verò egregiè illud præstitit, cùm forti suâ Catalaunorum natione, licèt numero exiguâ. Hostiles Turcarum incursiones represserunt, & ecce cùm tantarum victoriarum ipse sperat præmium, jubet illum Imperator levissimam ob caussam supplicio affici. Ita sæpenumerò minima aliqua offensio, aut irritatio plus potest, quàm maxima etiam beneficia: siquidem gratitudinis affectu onus sibi imponi existimat animus; vindicta verò bilem exonerat. Isthæc infelicitas est in famulatu Principum, ut b *nesciat homo, utrum amore, an odio dignus sit.* Et si ex eo, quod Historiæ nos docent, & ex damnis, quæ ob promptam serviendi voluntatem sæpe incurrimus, formanda nobis esset Politica aliqua, opus foret distinguere inter virtutes, ut sciremus, quomodo uti illis oporteret, absque nostro dispendio, considerando quòd etsi omnes existant in nobis, tanquam in subjecto suo proprio, non tamen omnes intra nosmet operentur: quædam enim exercitio suo foràs in apertum prodeunt; aliæ verò intùs & in solo animo vim suam exerunt. Tales sunt Fortitudo, Patientia, Modestia, Demissio, Religio, & aliæ; è quarum numero aliquæ ita pro nobis sunt solùm, ut ad eas illæ, quę foràs tendunt, nihil conferant aliud, quàm securitatem

R

a *Lugdunensis Galliæ Rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius humilibus blanditiis velaret.* Tac. l. 2. Histor.
b Eccl. 9. 1.

ritatem pro humanâ societate, & existimationem propter suam præstantiam, uti in Demissione animi, in Modestiâ, & in Benignitate accidit; atque adeo quò Virtutum istarum perfectio fuerit major, eò magis aliorum nobis conciliabit animos, & plausum merebitur, modò decorum servare noverimus. Aliæ istarum Virtutum, etsi intra nos operentur in casibus propriis, exercitium tamen earum etiam ab actionibus alienis dependere solet, uti Fortitudo, & Magnanimitas. In his nihil est periculi, si eas moderetur prudentia, quæ gratiam, & modum Virtutibus tribuit: nam gravitas nimia & imprudens commodis nostris plerumque officit, dum specie existimationis, & gloriæ nos ipsi perdimus, & interim præmium & plausum ferunt alii, qui in obsequiis præstandis Tempori, Necessitati, & Assentationi magis servierint.

In illarum Virtutum exercitio, quæ circa alienum bonum versantur, quales sunt Generositas, & Misericordia, semper ferè periculi aliquid est, aut damni: neque enim iis respondere solet præmium Principum, neque favor, & benevolentia mutua Amicorum, eorumve, qui nobis sanguine conjuncti sunt; immo dum certò confidimus fore, ut Amici nostra æstiment obsequia, & vicissim nostris in periculis vitâ, fortunisque suis nobis auxilio sint, in errorem istum nos inducit obligatio propria, cui ut faciamus satis, nostri sæpe obliviscimur exitii. Interim si in calamitatem aliquam nos incidere contigerit, subducunt sese illi, & nos destituunt. Ad Jobum cùm omni malorum genere acerbè conflictantem soli tres amici inviserunt, & quidem à Deo *a* moniti, nec opere tamen, & reipsa eidem venêre subsidio, sed verbis duntaxat, & monitionibus asperis, quibus patientiam ejus egregiè exercebant. Postquã verò Deus eundem iterum respexisset benignius, & bonis omnibus denuò cœpisset

a *Audientes tres amici Iob omne malum, quod accidisset ei, venerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos.* Iob...11.

pisset cumulare undique ad eum concurrerunt non consanguinei solùm, sed ii etiam, qui eum non nisi à facie noverant, & mensæ ejus accubuerunt, ut tantarum prosperitatum participes *a* fierent.

Error iste sub specie boni, & auxilii mutui, ac obligationis multos in ruinam dedit præcipites qui cùm beneficia inter alios seminâssent, non nisi ingratitudinem & odia messuerunt posteà, hostes experiundo, quos amicos antè habuerant, ita ut viverent deinceps, & morerentur infelices. Spiritûs sancti divinum oraculum est b*Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam: illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Nosque exhortatur, ut oculos semper apertos habeamus, & caveamus nobis ab amici manibus, quomodo sibi cavet damula, aut avis à manibus c Venatoris. *Bene age, & cave tibi,* Castellanum proverbium est, ab experientiâ natum Non hoc illorum est, qui sibi solùm vivunt, nec Misericordiâ aut Charitate moveri se sinunt ut malis alienis remedium adferant Obsurdescunt penitus, & cœci fiunt ad gemitus aliorum & infaustos casus, omnem fugientes occasionem sese illis immiscendi, quo fit, ut à curis & molestiis immunes sint ac liberi & si novos sibi non conciliant amicos, servant tamen eos, quos habent Non inclarescent ex eo quod in aliorum faciunt gratiam, sed quod facere intermittunt potiùs nam alii id prudentiæ tribuent. Præterquam quod communiter pluris æstimare soleamus eum, qui nostrâ non eget operâ, nosque despiciens, suâ ipsius sorte contentus vivit. Vnde perspectis ordinariis hominum moribus, consultius fortè videri osset, calamitates aliorũ otiose spectare solùm, & dissimulare, ad utilitatem propriam animum semper refle-

a *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti qui noverant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo ejus.* Iob 42. 1 . b Prov. 6. 1 c *Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de insidiis aucupis.* Prov. 6. 5.

reflectendo, nec illam periculis & casibus alienis commiscere. Verùm isthæc Politica contraria esset obligationi Christianæ, humanæ charitati, & aliis pluribus honestissimis virtutibus quæ propius nos ad Deum faciunt accedere. Ista, inquam, Politica omnem dissolveret civilem societatem, quæ in eo posita est, ut quisque & sibi vivat, & aliis. Virtus exterioribus signis & testimoniis non indiget, a *sibimet pulcherrima merces.* Quin tantò amplius ejus perfectio enitescit, & gloria, quantò minus ei rependitur mutuum: nam bene facere ob solam spem retributionis, avaritiæ quædam species est; & si illa obtineri non possit, gravi dolore conficitur animus. Illud ergo stimulo nobis sit, quod nobis ipsis debemus, uti & exemplum Dei infinitè boni, qui sua semper dispertit beneficia, in eos etiam, qui minus gratos se exhibent. Pru[illegible] tamen est tempori advertere, ubi & quando benevolentia reciproca sperari non potest: infelix enim est, qui postquam grandes fecit sumptus, & difficultatibus ac periculis alienis sese objectavit, parem præstolatur gratiam, & non nisi ingratitudinem reportat. Qui naturam, & mores hominum ordinarios noverit, ei id minimè mirum videbitur aut insolens, cumque antè illud præviderit, adversus hunc ictum muniet animum, ne fraudi sibi ea res esse possit.

§. Nunc illud etiam diligenter considerandum, num è re amici sit, nec ne, si ejus defensionem velimus suscipere: interdum enim plus officimus hâc nostra opitulandi promptitudine, quia aut importuna est, aut imprudens, dum placere aliis cupimus, & officiosi videri, quâ re illos juxtà ac nos perdimus. Hoc placendi studium suo plerunque auctori noxium compescuit Thraseas (etsi in suum id est favorem) in Rustico Aruleno, b *ne vana, & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.*

§. Nec minùs imprudens, & periculosus est zelus boni publici, & rerum à Principe bene agendarum, tum

a Sil. l. 13. b Tac. l. 16. Annal.

tum præsertim, cùm nec ex officii obligatione, nec certâ spe remedii, non rogati immiscemus nos ejus negotiis ac commodis, cum evidenti nostro periculo. Non ego illud nunc volo, ut damni alieni otiosi spectatores simus, neque ut silentium nostrum, aut quies tyrannidi, & tempori turpiter serviat; sed ne imprudenter nosmetipsi perdamus, & ut Lucii Pisonis insistamus vestigiis, qui temporibus difficillimis, & maximè calamitosis semetipsum tanta prudentia conservavit, a *ut nullius servilis sententiæ sponte autor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter ea moderaretur.* Sæpè in antecessum consilia damus de iis quæ ad nos non pertinent, persuasi in illis remedium malorum publicorum consistere; neque advertimus tamen, nos facillimè decipi amore proprio nostrarum opinionum, absque notitiâ perticulari earum rationum, quibus ducuntur Principes, quæve in ipso facto occurrunt. Nihil magis periculosum, quàm aliis velle consilia dare. Etiam qui ex officio tenetur, vitare illud debet, si non rogetur: consilia enim ex eventu æstimari solent, qui pendet à casibus futuris, quos prudentia prævertere non potest, & quod succedit malè, Consiliario tribuitur: non illud verò, quod feliciter evenit.

a Idem l. 6. Annal.

SYMBOLUM. XLVIII.

QUam ab armis instructi sunt Principes adversùs externos hostes! quàm inermes adversùs domesticos! Inter ipsos satellitum enses eos comitantur, nec advertunt tamen. Isti adulatores sunt, & assentatores: nec minus periculi est ab eorum blanditiis, quàm ab armis hostium. Plures sanè Principes adulatio, quàm ipsa vis in ruinam impulit. Quam regiam purpuram non atrodit ista tinea? ecquod sceptrum teredo illa non exedit? In altissimam etiam cedrum sese insinuat, & corrosâ sensim

ejus medulla, eam denique humi ſternit. Damnum eſt, quod non niſi ipſa ruina ſeſe prodit. Priùs effectus illius incurrit in oculos, quàm ejuſdem cauſ-

ſa. Ementitus bombyx, qui deaurata Palatiorum laquearia incolit. Stellioni ſtellis variis per dorſum diſtincto, & venato pectore eam Emblema præſens com-

comparat, Sub stellato zeli pallio, quo perniciosos suos fines contegit, se exhibet *a* Principi. Illud sciat inprimis, non omnem lucem Naturæ optimæ esse indicem: nam & in sacra Scriptura lepræ ea *b* signum est. Et ligna putrida lumen aliquod sub noctem solent fundere. E perniciosa mente aliquę boni stricturæ emicant. Interdum intra ipsa severitatis viscera, quæ libertatis est amica, & contraria Principi, serviliter sese abdit ostentatio. Valerius Messalla sic fecit, quamdo auctor fuit, ut quot annis obedientiæ sacramentum innovaretur Tiberio; rogatusque cujus jussu ista proponeret: c *sponte dixisse, Respondit neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis. quæ sola species adulandi supererat.* Huic non longè absimilis fuit adulatio illa Ateii, quando accusato Lucio Ennio, quod argenteam Tiberii statuam destruxisset, ut varia supellectilia inde effingeret, nolenteque ipso Tiberio accusationem admittere, palam sese illi opposuit, dicens: d *non debere eripi Patribus vim statuendi; neque tantum maleficium impune habendum. Sanè lentiùs in suo dolore esset; Reipublicæ injurias ne largiretur.*

§. Stellio pellem mutat in annos singulos: cum tempore consilia sua adulatio, quoties nimirum Princeps voluntatis suæ affectum variat. *e* Regi Alphonso Decimo Ministri ejus primùm auctores fuerant, ut Reginam Violantem ob infœcunditatem abs se dimitteret, matrimonium irritum caussati, quod posteà iidem mutatis sententiis ratum habuêre, suaseruntque Regi, ut eandem ad thori societatem revocaret.

§. Nullum animal magis fraudulentum quàm stellio; unde & Jurisperiti omne delictum ex fraude crimen stellionatûs appellant. Ecquis majoribus

a *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* If. 5. 20. b *Aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ.* Levit. 13. 2. *c* Tac. l. 1. Annal. *d* idem. l. 3. Annal. *e* Mar. hist. Hisp. l. 28. cap. 9.

ribus utitur dolis, ac assentator, qui nunquam non voluntati ponit laqueos, nobilissimæ hominis facultati, tamque principali, ut sine illa sensus omnes sub jugo servitutis sint.

§. Non enecat eum Stellio, quem inficit, sed torpore solùm omnia ejus membra corripit, eumque à seipso quodammodo avocat, varios in eo affectus excitando. Adulatori hoc proprium est, qui varia boni specie fascinat oculos, & decipit aures Principis, aut eum quasi extra se abripit, ut rerum veritatem dispicere nequeat. Stellio tam hominibus infensus est, ut cùm pellem exuit, eam ipse devoret, ne cuiquam contra comitialem morbum usui & remedio sit. Adulator ferre non sustinet, ut Princeps ab erroribus suis convalescat: erroris enim agnitio filia est veritatis: hæc verò assentationi inimica. Adulatio prosperitatibus Principis invidet, eumq; execratur, & odio habet, tanquam qui potentia sua & necessitate quâdam istud adulationis, dissimulationisque imponat jugum, & cogat quodammodo aliud clausum gerere in pectore, aliud ore proloqui.

§. Singulari prudentia opus est in Principe, ut adulationem sciat discernere: ea namque in laudibus consistit, quas Princeps audiet interdum ab iis etiam, qui ab assentandi vitio quàm longissimè absunt. Illud discrimen est, quòd adulator promiscuè honesta atque inhonesta, proba ac improba laudare soleat; ii alii verò id solùm, quod rectum ac bonum est. Si ergo viderit Princeps, ea sibi adulatoriè tribui, quæ aut aliis debentur, aut casu *a* evenerunt: laudari res leves, quæ laudem non merentur: ea, quæ voluptati sunt potiùs, quàm honori: ea quæ à negotiorum molestiis sevocant Principis animum: ea, quæ magis commoda ejus propria spectant, quàm bonum publicum; & tamen sic laudantem, non seipsum ritè moderari: non tristitia affici, nec commonere Principem, si quid indecens, & per-

a *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Isa. 3. 12.

persona sua ac majestate indignum eum committere viderit: immò errores ejus, ac vitia excusare: magis deinde suæ propriæ studere fortunæ, quàm obsequio Principis: omnem illius dissimulare offensionem, & fastidium, ut individuus comes lateri semper hæreat: non adjungere sese ad viros severos, & boni publici amantes: laudare eos, quos judicat erga se gratos fore, dum eos è Principis gratia exturbare non potest: postquam verò de hac securus fuerit, & Principem in sua habuerit potestate, elaborare, ut aliorum sibi conciliet animos, omnes meliores successus sibi tribuendo, & incusando Principem, quòd consiliis suis noluerit obsequi: jactare item majoris auctoritatis comparandæ caussa apud extraneos, se errata ejus reprehendisse, cum interim in secreto ea excuset, laudet & probet; facilè hunc talem non nisi adulatorem esse licebit agnoscere, qui fugiendus Principi haud secus, ac pestilentissimum venenum, & sincero isti amori, qui ei debetur à subditis omnino *a* contrarium.

Verùm tametsi hæc indicia satis sint manifesta, solet tamen amor proprius tam esse cœcus, ut adulationem haud agnoscat; sed capi se sinat suis laudibus, quæ nescio quàm suavem in sensus exercent tyrannidem, adeò ut nulla tam sit enormis, quam Principes non credant suis deberi meritis. Accidit hoc interdum ex remissâ quâdam & segni bonitate, quæ assentationis damna non satis expendens eam tolerat; quin immò submissionem interpretatur, & affectum optimum. *b* Quo in genere peccârunt Rex Galæciæ Ferdinandus, suis omnibus invisus, quòd assentatoribus nimis faciles aures daret; & Rex Alphonsus Nonus, qui eandem ob caussam virtutum suarum, & præclarè factorum gloriam haud parum obscuravit. Advertant igitur Principes se fortè ab amore proprio, aut innata bonitate

a *Blanditiæ pessimum veri effectûs venenum; sua cuique utilitas.* Tacit. lib. 1. Histor. *b* Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 15.

ſic decipi, ut datis etiam ſufficientibus indiciis, adulationem agnoſcere nequeant. atque adeò, ut in notitiam illius veniant, ſeſeque ab ea liberent. hiſtorias ſuaſerim evolvant, & obſervent in Anteceſſoribus ſuis aliiſque artificia iſta & fraudes, quibus circumventi fuerunt ab adulatoribus; damna, quæ incurrerunt, & conſiderent deinde, num eodem modo ſecum quoque nunc agatur. Unica ſola vice, cùm Aſſuerus Rex noctem inſomnis traduceret, juberetque annales ſuorum temporum ſibi prælegi, mox illi aperuerunt, quod nemo aliorum fuiſſet auſus, intellexitque technas & tyrannides amici ſui Amani, *a* quem unicè ferebat in oculis & præſtita à Mardochæo fidelitatis obſequia: illas quidem per adulationem hactenus occultatas; hæc verò per malitiam preſſa ſilentio: tunc autem re comperta unum ſupplicio juſſit affici, alterum præmio. Attamen in hac ipſa etiam lectione attendant oportet, ne fors adulatio larvam induat; legant ipſimet hiſtorias: fieri enim poſſet, ut ſi legeret alius, ſilens præteriret eos caſus, qui erudire deberent Principem, aut clauſulas quaſdam & verba immutaret. O infelicem Majeſtatis ſortem, quæ nec ſecura eſſe poteſt de veritate librorum, qui tamen amici hominum habendi ſunt fideliſſimi.

§. Jam illud etiam curat Princeps, ut ſi qui contra eum libelli infames eduntur in lucem, ad ſuas manus perveniant: etſi enim illos dictet malitia, veritatem tamen ſcribunt, & reperiet in iis, quæ aulici ſolent ſilentio premere, evadetque prudentior ſuâ propriâ infamia. Videns aliquando Tiberius, quàm in eo fuerit deceptus, quod Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, b *quæ ab hæredibus occultata*, publicè *recitari juſſit: patientiam libertatis alienæ oſtentans, & contemptor ſuæ infamiæ; an ſcelerum Sejani diu neſcius, mox quoquomodo dicta vulgari malebat, veritatiſque, cui adulatio officit per probra ſaltem gnarus fieri.*

§. Non

a Eſth. c. 6. *b* Tacit. lib. 6. Annal.

§. Non semper actiones suas contempletur Princeps in speculo eorum,quos circa se habet;alios extraneos potiùs consulat viros zelosos & severos, & attendat, num una eademque omnium sit approbatio : nam assentationis specula ob varias & inconstantes formas nunquam species offerunt oculis, quales ipsæ sunt in se, sed quales esse optaret Princeps; & a *melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi.* Ad eum finem necessarium est, ut nunc hos, nunc illos interroget, & verecundia omni, ac metu liberet, ponendo eis ob oculos obligationem, qua veritatem eloqui teneantur. Etiam Samuel liberè edicere ausus non fuit coram *b* Heli sacerdote, quæ Deus ipsi præceperat, donec ipse fuisset *c* sciscitatus.

§. Consideret se porrò Princeps etiam in vulgi speculo, in quo ne minima inest macula, quæ non confestim appareat; nescit enim dissimulare multitudo. Ludovicus Quartus Franciæ Rex ementito habitu vulgari plebeculæ sese commiscebat, ut audiret, quæ de suis actionibus & gubernandi ratione illi dicerent. In compita publica prodeundum est, ut veritatem invenias. Rem unicam palatio suo deesse querebatur Ludovicus XI. Franciæ Rex, veritatem nimirum. Nimis modesta ea est, nec apta ad mores aulicos; quin has ipsas aulas refugit, ne confundatur in præsentia regia. Ea de caussa Rex Saul Pythonissam consulturus mutavit habitum, ut tantò sibi responderet liberiùs, atque adeò ille ipse quæstionem ei proposuit, nec alterius fidei rem istam committere *d* voluit. Idem Jeroboamus quoque observavit, quando uxorem suam ablegans ad Prophetam Achiam, ut intelligeret de infirmitate filii, eidem præcepit vestimenta commutare,

R 6 ne si

a Eccl. 7. 6. b *Et Samuel timebat indicare visionem Heli.* 1. Reg. 3. 15. c *Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?* ibid. v. 17. d *Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse.* 1. Reg. 28. 8.

ne si forsã eam agnosceret, aut non responderet, aut veritatem non *a* diceret. Cùm ea igitur intra privata Principum conclavia reperiri non possit, industria opus est, ad eam alibi indagandam. b *Gloria Regum, investigare sermonem.* Rex Philippus Secundus famulo utebatur sibi in paucis charo, per quem rescisceret omnia, quæcunque de se intra & extra palatium alii loquerentur. Illud tamen observandum, populi sermones, qui Principe absente fiunt, licèt è vero sint, si tamen ad aures ejus perferantur, vanos fore, & adulatorios; immò in caussa cur cœco quodam modo vitiorum suorum sequatur impetum, ex communi illo applausu sibi persuadendo actiones suas probari ab omnibus. Nullius gubernatio magis tyrannica unquam fuit, quàm Tiberii; nullus Principi familiarior majori in odio, quam Sejanus; & tamen cùm Capreis essent, c *crebris precibus efflagitabat* Senatus, *visendi sui copiam facerent.* Neronem sic miserè decipiebant populi adulationes, ut planè crederet, eum absentiam suam ab urbe Roma ferre non posse; imaginabatur sibi nimirum d *vidisse civium mœstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantum aditurus esset iter; cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversùm fortuita aspectu Principis refoveri;* qui aliàs tam invisus erat, *e* ut *Senatus, & primores in incerto essent, procul, an coràm atrocior haberetur.*

§. Essent præterea & alia media ad agnoscendam adulationem; sed pauci Principes iis uti cupiunt, qui affectibus eorum & appetitui naturali sese illa accommodant. Ita videmus in monetarum adulteratores animadveri acerbius, quàm in assentatores, tametsi hi magis noceant: nam illi quidem monetarum leges violant; hi verò eas, quæ vitia prohibent, faciuntque ut virtutis speciem induant. Grande illud damnum est, quod nunquam non culpatur,

a *Dixitque Ieroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris, quòd sis uxor Ieroboam.* 3. Reg. 14. 2. *b* Prov. 25. 2. *c* Tacit. lib. 4. Annal. *d* idem l. 15. Annal. *e* Tacit. lib. 4. Annal.

patur, & semper tamen viget in aulis Principum, ubi minimè secura est Veritas, præsertim a *apud aures superbas & offensioni proniores.* Ipsâ morte luit Bernardus Cabrera, quod Petrum IV. b Regem Aragonium de rebus quibusdam amicè monuisset, non obstantibus tot eximiis obsequiis, quæ præstiterat, aut quod Regem ipse moderator optimis moribus informasset. Qui alium monet, & instruit, actiones ejusdem videtur incusare, & judicio ac probitate se præferre alteri, quam eminentiam Principes ferre non sustinent: existimant enim non sat honoris sibi deferri ab eo, qui tam apertè iis loquitur. c Animo sincero, & candido Regi Petro Crudeli referebat Guterrius Fernandesius Toletanus, quid ipse de ejusdem gubernatione sentiret, hortabaturque, ut rigorem suum nimium moderaretur: quam monitionem præmio etiam dignam pro tanto delicto Rex habuit, ut ob libertatem istam capite illum plecti jusserit. Eum ut judicem veretur Princeps, qui actiones ejus observat, nec æquis intueri potest oculis, cui illæ probatæ non sunt: *Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris & periculi;* d non illud, quod ipse ultrò appetit. Quæ caussa est, cur timidior sit veritas, & adulatio audaciores sumat animos. Si quis tamen Princeps tam foret generosus, ut capi assentatione indecorum duceret, & contemptum arbitraretur, si fictis ad speciem laudibus eum conentur deciperre alii, malintque cum ejus fortunâ, quàm personâ loqui; facilè illud adulatorum genus arcebit, armando sese contra illos severitate: nemo enim talia audebit in Principem gravem ac serium, qui rerum veritatem intelligentia comprehendit, & honores vanos contemnere didicit. Tiberius eadem vultûs constantiâ

a Mar. hist. Hisp. l. 17. c. 7. b ibid. Tac. l. 15. idem. c. 4. c Tac. l. 1. Histor. d *Etiam ego, ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur; cæteri libentiùs cum fortunâ nostrâ, quàm nobiscum.* Tacit. lib. 1. Hist.

& libertatem Pisonis accepit, & Galli a adulationem. Et tametsi dissimularet, *intellexit* tamen ista verborum lenocinia, sicut & illa Ateii Capitonis, b *ut erant magis, quam ut dicebantur.* Remuneretur porrò Princeps præmiis publicis eos, qui ingenuè veritatem proloqui ausi fuerint. Fecit illud Clisthenes Siciliæ Tyrannus, qui cuidam suo consiliario statuam erexit, quòd sibi, ne triumpharet, liberè contradixisset; quâ re mirè universum sibi devinxit populum, aliisque suis Consiliariis addidit animos, ut liberiùs, quicquid sentirent, posthac edicerent. Rex Alphonsus Duodecimus de re magni momenti aliquando consulturus, manu dextrâ strictum ensem, lævâ sceptrum tenens, sic præsentes allocutus est: c *Agite, dicite omnes liberè, quæ mens sit vestra, atque sententia, & consulite in medium, quæcunque ad majorem gladii hujus gloriam, & sceptri incrementum fuerint.* d *Rarâ temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.* Adulationis turpitudinem satis agnoscunt omnes; sed & omnes veritatis damna perspecta habent, videntque majus ab hâc, quam ab illâ sibi esse periculum. Quis non cum omni sinceritate & zelo loqueretur Principibus, si hos contingeret Joanni II. Lusitaniæ Regi esse similes; qui cuidam, nescio quam dignitatem petenti, fertur respondisse, se quidem eam jam pridem alteri fideli Ministro suo destinasse, qui nunquam ea sibi loqueretur, quæ aures solùm demulcerent, sed quæ ad majus suum obsequium, & Regni utilitatem facerent. Verùm nonnisi in pauculis generosam istam sinceritatem inveneris; omnes ferè Regis Achabi mores imitantur, qui cùm Prophetas vocâsset in consilium, Michæam exclusum voluit, quem eo nomine invisum habebat, quod mala semper, nunquam boni aliquid sibi e vaticinaretur. Hæc caussa est, cur mul-

a *Audiente hæc Tiberio, ac silente.* idem lib. 2. Annal. *b* idem lib. 3. Annal. *c* Mar. Hist. Hisp. *d* Tac. lib. 1 Hist. *e* ibidem Hist. Hisp. f *Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* 3. Reg. 22. 8.

multi Ministri sæpè non leve periculum adeant, si zelo aliquo ducti per solam etiam conjecturam loqui velint de damnis imminentibus, ut opportuno remedio illis tempestivè occurratur: ita enim ferè comparati sunt Principes, ut prorsus ignorare ea malint, quàm anticipatò metuere. Aptissimas habent aures ad concentum Musicum; dissonas verò impendentium calamitatum voces ferre non sustinent. Unde porrò fit, ut concionatores, & conscientiarum suarum arbitros eligant, quæ prædicent & dicant solùm, quæ ipsi *a* volunt; non quod Deus inspirat, uti Propheta Micheas *b* faciebat. Quid mirum igitur, si absque veritatis luce aberrent à via, & pessum eant?

5. Si à prudentiâ instructi essent, qui veritatem loqui volunt Principi, haud dubiè pluris illam faceret, quàm inanes assentatiunculas; at perpauci tempestivè uti ea norunt cum suavitate atque eo modo, ac decet. Omnes ferè in dicendo liberiores, asperi simul sunt, & communiter offendit Principem vultus nimis serius, & armatus à veritate: c *quædam enim virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversùs gatiam animus.* Nempe Principes contemni se putent, si contemnantur artes, quibus eorum favor & bona gratia parari solet: existimant enim, qui isti rei non studet, nec subditum se agnoscere, nec Principum opera indigere. Qui superior est, phlebotomo, aut novacula veritatis utitur, ad curandum Inferiorem; hic vero solo cauterio, quod absque dolore quasi enecat & exedit, quod in Superiore vitiosum est. Offendere veritatibus, quæ nec tempus, nec modum servant, malitia potiùs est, quàm zelus; audacia magis, quàm admonitio. Quid? quòd etiam Deus, quæ dicenda sunt, singulari cum prudentia & moderatione Principibus manifestet: nam etsi per Josephum & Danielem quædam de ca-

a *Ad sua desideria coacervabunt sibi magistros.* 2. Tim. 4. 3.
b *Quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.* 2. Paral. 18. 13. c Tac. l. 15. Annal.

calamitatibus futuris Pharaoni & Nabuchodonoſori denuntiare potuiſſet; per quietem tamen id facere maluit, dum ſenſus ſopiti eſſent, & Majeſtas quaſi ſepulta *a* ſomno, nec clarè tunc quidem, ſed per figuras & hieroglyphica, ut certum interpretationis tempus intercurreret, ad cavendum terrorem nimium, & conſternationem ſubitam, uti & periculum Miniſtrorum, ſi non rogati hæc talia iis *b* indicaſſent. Satis ſit Miniſtro, ſi Princeps in notitiam eorum deveniat, & ſi ſolis ſignis id poſſit efficere, verbis ad eam rem ne utatur. Reperiuntur tamen nonnulli adeò imprudentes, & ſiniſtræ intentionis, ut veritatem nude eloqui, & malorum nuntiorum auctores eſſe & bajuli nil vereantur. Diſcant hi ex iis, quæ Regi Balthaſari quondam evenêre; cui manùs illa, quæ capitalem mortis ſententiam ei in ſupremo pariete exhibebat, non totam ſeſe ſpectandam dedit, ſed ſolos digitos; immò nec digitos, ſed extremos eorum articulos duntaxat: ita ut nequaquam appareret, à quo regerentur; nec lucente ſole, ſed ſub noctem, ſcribentes decretoriam illam ſententiam ad candelabri lucem, & in pariete *c* dubio, ejuſmodi literis, ut non niſi interjecto temporis ſpatio legi poſſet & intelligi.

Dummodo ergo intentio bona ſit, & prudentiam habeat comitem, facile erit medio & ſecuro incedere itinere inter adulationis ſervitutem, & contumaciam veritatis. Omnes enim hæ dici poſſunt, ſi quis rectè eas dicere noverit, emendatio-

a *Evigilans, rurſus ſopore depreſſus, vidi ſomnium.* Gen. 41.22. *Somnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ in ſtrato meo, & viſiones capitis mei conturbaverunt me.* Dan.4.2. b *Cui ille ait: Vidi ſomnia, nec eſt qui ediſſerat: quæ audivi te ſapientiſſimè conjicere.* Gen. 41, 15. c *Apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ regiæ: & Rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis.* Dan. 5.5.

tionem solùm præ oculis habendo: quomodo a *moderatione, prudentiáque Agricolæ* iracundus Domitiani animus *leniebatur, quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis famam fatumque provocabat.* Qui cum obsequio & modestiâ generositatem & industriam miscuerit, etiam inter Principes malos securus degere *b* poterit, & gloriosus præ iis, qui nimiâ famæ cupiditate stultè semetipsi prodiderunt, absque ullo Reipublicæ emolumento. Isthâc consideratione moderatus est *pleraque* Marcus Lepidus, c *& ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat; cùm æquabili auctoritate, & gratiâ apud Tiberium viguerit.* Exiit senatu *Thrasæa Pætus silentio, vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus,* Cùm in Tiberii gratiam decerneretur, d *dies Natalis Agrippinæ inter nefastos esset.* Quid effecit tamen? nocuit Senatui, *sibi caussam periculi fecit, cæteris libertatis initium non præbuit.*

§. In illis plus periculi habet veritas, qui dum adulatores esse fugiunt; liberi tamen videri volunt, & ingeniosi, adeoque e *acerbis facetiis* facta & vitia Principum perstringunt, *quarum apud Præpotentes in longum memoria est*, maximè si ex vero sint; uti Neroni cum Vestino accidit, quem jussit interfici, quòd scelera sua ejus libertati odio *f* essent. Veritatem propalare, ut mala gubernandi ratio publicetur potiùs, quàm corrigatur, libertas quædam est, quæ admonitio videtur, & est obtrectatio; zelus videtur, & malitia est. Nec minùs pestilentem hanc judico, quàm ipsam assentationem: *g* nam si *adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest.* Hinc prudentiores Principes tam li-

a Tacit. in vita Agric. b *Posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse.* idem in vita Agric. *c* idem lib. 4. Annal. *d* idem lib. 14. Annal. *e* idem. l. 5. Annal. f *Sæpè asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxêre, acrem sui memoriam relinquunt.* Tac. lib. 15. Annal. *g* idem lib. 1. Hist.

libertatem, quàm nimias blanditias metuunt: neutrum quippe periculo vacat, atque adeo utrumque extremum fugiendum, uti Tiberii temporibus accidebat, a *quando angusta & lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.* Illud tamen certum, aliquid dandum adulationi, ut veritati locus sit. In nulla omnino re blandiri, est accusare omnia, & in gubernatione b *corruptis moribus, perinde anceps, si nulla, & ubi nimia est ostentatio.* Desperata omnino foret Respublica, & sine omni remedio, Princeps crudelis evaderet, si nec veritas, nec adulatio quicquam in eum auderent. Aspidi esset similis, si aures obturaret ad illius blanditias, qui eum cum prudenti moderatione ad honestiora vellet c impellere. Cum his talibus comminatus est Deus per Jeremiam Prophetam Populo Hierosolimitano. d *Ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: & mordebunt vos.* Ferox animus est, qui ad suavem & modestam aliquam adulationem passiones suas non deponit, & consilia saniora unà cùm illa suaviter proposita respuit. Quia enim amarior solet esse veritas, opus est labra calicis dulcedine aliqua illinere, ut Principes avidiùs eam hauriant. Audire eas nolunt, si siccæ sint, quin immò iis auditis pejores fiunt. e Tiberius *Cæsar objectam sibi adversùs reos inclementiam eò pervicaciùs amplexus fuit.* Expedit interdum commendare in iis egregia quædam facinora, tanquam si ea patrassent, ut ad ea patranda incitentur: aut in laudanda fortitudine, & virtute modum aliquantulùm excedere, ut tantò ampliùs in iis crescant: his enim blanditiis magis ad honestiora inflammatur animus, quàm assentatione. Nec alio modo, referente Tacito, Senatus Romanus usus est cum Nerone, sub initium susce-
pti

a idem lib. 2. Annal. *b* id. lib. 4. Annal. c *Furor illis secundùm similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Ps. 57. 5. & 6. *d* Ier. 8. 17. *e* Tacit. lib. 4. Annal.

pti ab eo imperii a *quàm magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloriâ sublatus, majores continuaret.* Illud pessimum si vitia laudentur, & vestiantur virtutum nomine; hoc enim est habenas iis laxare, ut tanto committantur liberiùs. Cùm videret Nero immanitatem suam pro justitia haberi, magis ad illam se *b* dedit. Plures Principes adulatio improbos reddit, quàm malitia. Propriæ nostræ libertati, fortunis nostris, & vitæ malè consulimus, si injustam Principum potentiam conemur extendere ulteriùs, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix improbus esset Princeps, nisi Ministri essent adulatores. Gratiam, quam virtutibus haud promerentur, malis publicis aucupantur. O grandem malignitatem, pro momentaneo aliquo favore, qui sæpè ne obtineri quidem potest, aut exitio est potiùs, suam prodere Patriam, & tyrannides meras in regnum evehere. Quid mirum, quòd Deus ob Principum delicta castiget subditos, si illorum hi caussa sint, dum Princeps per Ministros suos omnia peragit, qui illum varios edocent modos populum tributis onerandi, opprimendi Nobilitatem, & gubernationem convertendi in tyrannidem, violando privilegia, statuta & consuetudines patriæ, & executionis deinde instrumenta sunt.

a idem l. 13. Ann. b *Postquàm cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam.* idem l. 14. Annal.

SYM-

SYMBOLVM. XLIX.

VAlde a *dubitare cogor, fato & sorte nascendi ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, aut offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitio-*

a Tac. l. 4. Annal.

bitione & periculis vacuum. Occulta quædam vis videtur, quæ si non impellit, at movet voluntatem nostram, & inclinat ad unum magis, quàm ad alium: & si in sensibus & appetitu naturali naturalis quædam est cum rebus certis sympathia, aut antipathia; quidni in affectu voluntatis? Esto, in appetitum plus roboris & virium habeant, quàm in voluntatem liberam: ille enim magis contra rectam rationem rebellis est, quàm ista; diffiteri tamen non possumus, plurimùm in eo genere valere inclinationem, quam communiter sequitur ratio, præsertim si ars & prudentia naturâ Principis uti noverint, & ei consentanea agere. In omnibus rebus tam animatis, quàm inanimis secretum quendam quasi concentũ & consensum videmus, atque occultam quandam amicitiam, cujus vincula rumpantur faciliùs, quàm dissolvantur. *a* Nec injuria, & adversitas in Rege Joanne Secundo, propter privatum erga Alvarum Lunam affectum, nec in hoc evidens ruinæ periculum satis esse potuêre, ad dissolvendum illud amoris vinculum, quo ambæ eorũ voluntates inter se unitæ erant. Sed etsi non sit naturalis ista propensio, idem tamen operari solet gratitudo pro obsequiis prestitis, aut subditi præ aliis excellentia. Virtus seipsâ amari meretur, & nescio quid unà secum adfert voluntati gratum. Nimis inhumanum esset obstringere Principem, ut affectus suos semper indifferentes, & quasi in æquilibrio suspensos habeat, qui per oculos & manus sese effundunt è pectore. Quæ unquam tanta fuit securitas, quæ vim privati amoris effugere omnino potuit? Quàm cordis sui retinens erat Rex Philippus Secundus! & tamen non uni soli, sed pluribus etiam sibi familiarioribus illud laxavit. Quid? Deus ipse nonne quosdam chariores præ aliis habuit? habuit sanè, & facultatem iis dedit aliquando ut Solem, & Lunam *b* sisterent,

obe-

a Mar. Hist. Hisp. lib. 20. c. 16. b *Sol contra Gaban ne movearis, & Luna contra vallem Ajalon, Steteruntque Sol & Luna.* Jos. 10. 12.

obediente Domino voci hominis. Et cur privatis licitum ſit (id quod expendit Rex Petrus, cognomento Crudelis) amicos legere, non item Principibus? Moleſtias ſuas habet Dominatio, ad quas levandas opus eſt aliquo, quicum fidentiùs poſſis agere. Multæ in illâ difficultates ſe ſe offerunt, quæ ab uno ſolo ſuperari nequeunt. Regnandi onus difficile eſt, & gravius; quàm ut ad illud ferendum unius ſolius ſufficiant humeri, robuſtiſſimi quique illi cedunt, & quemadmodum Jobus loquitur, ſub illo *a* curvantur. Eandem ob cauſſam, etſi Deus Moyſi adeſſet in omnibus, eique vires & lucem ad implendum munus ſuum ſufficeret, præcepit tamen, ut in Populo gubernando ſeniorum uteretur operâ, qui laboris partem in ſe *b* ſuſciperent, & ſocero ejus Jethro onus illud videbatur majus, ac vires *c* ferrent. Factum hoc ab omni ævo. Alexander Magnus laborum ſocium aſſcivit Parmenonem, David Joabum, Salomon Zadochum, Darius Danielem; quorum directione factum, ut negotia rectiùs ſuccederent. Nemo Principum tam prudens eſt, atque intelligens, ut ſcientiâ ſuâ omnia queat aſſequi, nec tam gnavus, ac laborioſus, ut negotia quævis ſolus poſſit conficere. Humana iſthæc imbecillitas ſuaſit erigere Tribunalia, Conſilia cogere, creare Præſides, Gubernatores & vice Reges, in quibus auctoritas & poteſtas Principum reſideret, *Ca el ſolo* (verba ſunt Regis Alphonſi Sapientis) *non podria ver, nin librar todas las coſas porque à meneſter por fuerta ayuda de otros, en quien ſe fie, que complan en ſu lugar, uſando del poder, que del recibin en aquellas coſas, que el non podria por ſi cumplir.* Quare cùm Princeps plerumq; Miniſtrorum utatur operâ in extraneis negotiis, quid mirandum magnoperè ſi eoſdem quoque adhibeat in iis, quæ in conclavi interiori, & apud animum ſuum pertractat?

a *Sub quo curvantur, qui portant orbem.* Job. 9.13 b *Vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graveris.* Num. 11.17. c *Vltra vires tuas eſt negotium, ſolus illud non poteris ſuſtinere.* Exod. 18.18.

ctat? si quem sibi magis familiarem habeat, quique præstò illi sit, quoties examinat, aut approbat consiliorum placita, quæ ad ipsum perferuntur: cum quo, inquam, sua possit conferre dubia, & proposita animi, à quo item instruatur; cui denique negotiorum expeditionem, atque executionem rectè committere *a* audeat? An non pejus foret, si tot ac tantis curis implicitus cum nemine ea communicaret? Præterquam quòd de se opus sit, semper Ministrum aliquem assistere Principi, qui à negotiis aliis liber audiat, & referat tanquam Mediator inter ipsum & Subditos: neque enim fieri potest, ut Princeps ipse aures det omnibus, & satisfaciat, nec id permittit tantæ Majestatis auctoritas. Hæc caussa erat, cur Israëliticus Populus à Moyse peteret, ut eorum vice Deo loqueretur, quia præsentiam ejus ipsi *b* metuebant; & Absalon, ut Davidem in odium adduceret apud subditos, hoc in eo arguebat quòd Ministrum non haberet, qui afflictorum querimonias exciperet.

Zelus, & prudentia alicujus in familiaritatem asciti eâ licentiâ, quam gratia tribuit, facilè corrigere poterit gubernationis defectus, & Principum *c* propensiones. Agricola insigni cum solertiâ Domitianum continebat, ne in vitia præceps rueret. Tametsi Sejanus homo improbus esset, suas tamen *d* *obtexit libidines* Tiberius, *dum eum dilexit, timuitve, postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, & metu, suo tantum ingenio utebatur.* Et sanè per ejusmodi Principum amicos Deus interdum

a *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia non præsumunt.* Cassiod. l. . Epist. 9. b *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Exod. 20. 19. c *Qui in regiæ familiaritatis sacrarium admittuntur, multa facere possunt & dicere, quibus pauperum necessitas sublevetur, foveatur religio, fiat æquitas, Ecclesia dilatetur.* Petrus Bles. Epist. 150. d Tacit lib. 6. Annal.

terdum totius Regni ſaluti conſulit. Ita factum per Naamum in *a* Syriâ; in Ægypto per Ioſephum. Cùm igitur neceſſum ſit, gubernandi onus partiri inter plures, naturæ conſentaneum eſt, ut in adjutore legendo affectui concedatur aliquid, & occulto conſenſui ſanguinis; qui delectus ſi prudens ſit, atque ab eximiis animi dotibus, quæ in illo inſunt, ortum habeat, nihil ea in re culpæ eſt, aut damni; immò expedit gratum eſſe Principi, quem is in laborum ſocietatem advocat. Illud difficultatem habet, unus ne aliquis, an plures ad id eligendi. Si plures ſint, æquali loco habiti, & pari potentia, orietur inter eos æmulatio, conſiliis ſuis ibunt in contraria, & bono publico periculum creabitur. Adeoque ordini naturali magis conſonum videtur, ut negotia uni ſoli Miniſtro committantur, qui invigilet aliis, perque cujus manus materiæ omnes ritè ac ordine digeſtæ deveniant ad Principem, qui denique vicem hujus obeat in curis ſolùm, non in potentiâ; in conſultationibus, non in gratiis largiendis. Sol unicus univerſo mundo lucem impertit, quoties verò ſub occaſum ab aſpectu hoc noſtro abit, non plures ſibi ſubſtituit noctis Præſides, ſed ſolam Lunam, & quidem majori lucis cum claritate, quàm ſidera reliqua, quæ veluti Miniſtri inferiores eidem aſſiſtunt: attamen nec in his, nec in illâ nativa lux eſt, & propria, ſed mutuata ſolùm, quam ideò terra Soli acceptam refert. Iſtiuſmodi affectus privatus, & favor Majeſtatem non dedecet, quando Princeps oneris publici partem in amicum ſic derivat, ut ſibi tamen arbitrium & auctoritatem ſupremam reſervet: talis enim privata benevolentia non gratia ſolùm eſt, ſed officium; non favor, ſed laborum communicatio. Nec tantoperè in invidiæ incurreret oculos, ſi Principes prudentiores eam alio veſtirent nomine, quale eſſet, verbi gratia, munus

a *Naaman Princeps militiæ Regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum ſuum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus ſalutem Syriæ,* 4. Reg. 5. 1.

nus præsidendi in Consiliis & Tribunalibus; sicut Præfecti urbis Romæ olim extra invidiam erant, licèt alteri essent Cæsares.

Subditorum felicitas in eo consistit, quòd Princeps non adamanti similis sit qui ferrum ad se attrahit, & aurum respuit; sed quòd talem legere sciat Ministrum, qui si quid bene laudabiliterque fiat, uti & gratias omnes Principi tribuat; onera verò, & odia Populi in se suscipiat; qui attento ad bonum publicum animo illi adsit in omnibus; qui sine ambitione curet negotia; sine fastidio audiat, sine passione consultet, & nullâ damni vel commodi proprii habitâ ratione decernat, ac statuat; qui denique ad utilitatem publicam, non suam, aut ad conservandam gratiam & favorem Principis, negotia dirigat. Hæc mensura est, quâ cognoscere licet, num familiaritas illa ex zelo sit an tyrannidem spectet. In electione talis Ministri magnam curam ac diligentiam adhibere debent Principes, dando operam, ut ne ex solo affectu aut levitate voluntatis id fiat, sed propter eximias dotes, ac merita: interdum enim privata ejusmodi benevolentia non à consilio est, sed à casu; non à gratiâ, sed à diligentiâ, & industria. Concursus aliquis aulæ erigere solet & adorare idolum, cui certam quandam dignitatem, & Majestatis splendorem tribuit multorum cultus, qui flexo poplite illud venerantur, luminaria illi incendunt, & thura adolent, precibus suis ac votis auxilium illius *a* implorantes. Quemadmodum verò industria immutat subinde cursum fluminis, & aliovorsum dirigit; ita fit interdum, ut qui negotia in aulis habent, relicto ordinario negotiorum alveo hoc est Principe, ejusque consiliis, per alium aliquem, qui Principi charior & familiarior est, ea derivare soleant; cujus deinde artes gratiam sic quasi captivã detinent, ut Prudentissimus etiam

S Prin-

a *Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus, tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt.* Sap. 14. 20.

Princeps ab iis sese expedire nequeat. Nemo cautior, nemo magis sui Dominus, quàm *a* Tiberius; & tamen Sejano se subdidit. In quo casu nescio sanè, num favor ille humana sit electio, an potiùs vis aliqua superior ad majus bonum, vel damnum Reipublicæ. Spiritus sanctus ait, singulare Dei esse *b* judicium. Et si Tacito *c* credimus, Sejanus *non tam solertiâ (quippe iisdem artibus victus est) quàm Deûm ira in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, ceciditque.* Damnum, quod caveri vix potest, quando privata illa benevolentia cadit in Virum aliquem magnum, uti plerumque in aulis fieri assolet, ubi primi è Nobilitate serviunt: nam qui ad illam familiaritatem semel delectus fuerit, auctoritate sanguinis, & familiæ amplitudine eam porro tueri conabitur, nec facilè ab ea dimoveri se à quoquam patietur: quomodo factum olim Joanni Alphonso Roblesio *d* temporibus Joannis Secundi Regis. Illud nimirum meo judicio innuere voluit Rex Alphonsus Sapiens, quando agens de Familiâ regiâ in quâdam suâ lege sic loquitur. *e E otrosi de los nobles, omes, è poderosos non se puede el Rey bien servir, en los oficios de cada dia. Ca por la nobleza desdeñarian el servicio cotidiano: è por el poderio attreverse yen à fazer cosas, que se tornarian en daña, e en despreciamento del.* Cor Principis nunquam sine periculo est in manu subditi, quem ob sanguinis claritatem, & potentiæ amplitudinem alii suspiciunt. Quanquam, si gratia illa cadat in Virum aliquem magnum, zelosum & attentum ad obsequium, & honorem sui Principis, & ad bonum publicum, minus habet periculi: in eo enim casu non tanta erit invidia, & odium Populi, & obedientior fiet imperiis, quæ per ejus manus

a *Tiberium variis artibus devinxit, adeò ut obscurum adversus alios, sibi uni incautum, intectumque efficeret.* Tacit. l. 4. Ann. b *Multi requirunt faciem Principis, & judicium à Domino egreditur singulorum* Prov. 29. 26. c Tacit. l. 4. Annal. d Mar. Hist. Hisp. l. 20. c. 15. e L. 2. tt. 9. p. 2.

nus eunt ad alios. Illud tamen nunquam non erit perutile, si Princeps suam benevolentiam inter au-ctoritatem suam, & Amici merita quasi in æquilibrio conservare noverit, in partem tantùm gubernationis, quam solus sustinere non potest, eum admittendo. Nam si totum illi committat, officio Principis sese exuet, experieturque incommoda, quæ Rex Assuerus quondam expertus fuit, postquam subditos suos omnes Aman arbitrio *a* permisisset. Quod largiri ipse potest, aut sua firmare manu, id ne largiatur, aut firmet alienâ. Oculis aliorum uti non debet, qui suis videre potest oculis. Quæ ad Tribunalia & consilia pertinent, in iisdem pertractetur; ipse deinde oretenus de iis statuat cum Præsidibus, & iis, qui à secretis sunt, è quorum relatione negotiorum notitiam hauriet; erunt autem responsa ipsius brevia, & quantum fieri licebit, ad justitiæ normam, quàm optima, collata cum iis ipsis, per quos negotia ista gesta fuerint. Ita Pontifices solent, & Imperatores, & olim sic faciebant Hispaniarum Reges, donec Philippus Secundus; utpote calami gloriâ insignis, introduxit, ut consultationes de scripto fierent, qui mos deinceps invaluit, & privatæ familiaritati ansam dedit. Oppressi enim Reges variorum scriptorum prolixitate, coguntur ea uni alicui committere, & qui iis familiarior sit.

Plura favoris & benevolentiæ signa huic tali Princeps exhibeat: nam qui illius meruit gratiam, & in partem venit laborum, meretur etiam anteferri aliis. S. Petri umbra miracula *b* edebat. Quid magnum ergo, si majori cum auctoritate, quàm alii, agat omnia Principi charior, qui umbra quædam illius est? Aliqui tamen favores, & gratiæ etiam pro aliis reservandæ sunt; Nec eę tam amplæ sint, ut subditi conditionem exsuperent, eumq; Principi æqualem

a *De Populo age, quod tibi placet.* Est. 2. 11. b *Vt veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis.* Act. 5. 15.

lem, reddant, velut si asscitus in aulam Imperii consors audientiam impertiat, & negotiantium turbam post se trahat, id quod existimationi & auctoritati Principis haud parum derogat. Qui gratiâ apud eum pollet præ cæteris, umbram se esse credat, non corpus. Hæc caussa fuit, cur periclitati sæpe fuerint Castellæ Reges, eò quòd ad privatas hasce necessitudines admiserint alios. Cùm enim tunc Regum potestas minùs ampla esset, quantumvis parum iis concederent, facile tamen præponderabat potestati regiæ; uti accidit Regi Sanctio, cognomento Forti, *a* propter familiaritatem nimiam Lupi Hari; Regi Alphonso Undecimo ob amicitiã privatam Comiti Alvari Osorii; Regi Joanni Secundo, & Henrico Quarto ob singularem erga Alvarum Lunam, & Joannem Paciechum affectum. Momentum totum familiaritatis istius in eo consistit, *ut uterque mensuram implere noverit*, *Princeps* quidem ut sciat, b *quantum tribuere amico possit*; *hic* verò *quantum à Principe accipere: cætera*, quæ extra mensuram istam sunt, *invidiam augent*, æmulationes creant, & pericula.

a Mar. Hist. Hisp. l. 4. c. 10. *b* Tac. l. 14. Annal.

SYMBOLUM. L.

DEspicit Mons reliqua Naturę opera, & præ omnibus assurgit altiùs, ut se suaque cum cælo communicet. Ne vallis hanc ei gloriam invideat. Tametsi enim favoribus Jovis sit proprior, una tamen etiam ictibus fulminum ejus magis expositus est. Circum illius tempora coguntur nubes: ibi armantur tempestates; ille verò primus omnium est, in quem furore suo desæviunt. Idem prorsus in iis muneribus, & officiis accidit, quæ Regibus viciniora sunt. Vis activa potentiæ, quâ pollent, graviùs nocet iis, qui absunt propius. Communicatio eorum non minùs venenata est, quàm alicujus *a* viperæ.

a *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis. Communionem mortis scito.* Eccl. 9. 18, & 20.

peræ. Quiſquis inter illos ambulat, medios inter laqueos, & arma hoſtium offenſorum *a* ambulat. Favor & indignatio in Principibus adeò contraria

ſunt inter ſe, ut nullum inter ea intercedat medium.

 Eo-

a *Quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis.* Eccl. 9. 20.

Eorum amor teporem nescit. Si in odium convertatur, ab uno extremo transilit ad aliud; ab igne ad gelu. Idem temporis momentum amare eos vidit, & odisse eo cum effectu, ut à fulmine crederes, quod simul ac auditur tonitru, aut fulgur percipitur oculis, jam corpora obvia redegit in cineres. Flammæ instar est in corde Principum gratia, eadem facilitate, qua succenditur, rursus extinguitur. Fuêre, qui existiment, fatale periculum iis esse, qui Principibus tantoperè in amoribus *a* sunt. Et sanè luculentè illud testantur exempla tam præterita, quàm præsentia, hac nostra etiam ætate, qua potentissimos Magnatum amicos subitò cecidisse vidimus. In Hispania Ducem Lermam; in Francia Mareschallum de Ancre; in Anglia Ducem Buckingamum; apud Batavos Joannem Oldenum Barnefeltium; in Germania Cardinalem Cleselium; Romæ Cardinalem Nazaretum. Id tamen variis caussis asscribi potest, aut quia Princeps tribuit omnia, quæ potuit, aut quia Privatus, ut vocant, obtinuit omnia, quæ *b* cupiebat. Vnde dum ad supremum usque conscenderit fastigium, necessum est, ut in præceps ruat, & esto, in gratiis unius, & ambitione alterius, quædam sit moderatio, quæ tamen constantia esse potest in voluntatibus Principum, *c* quæ *ut vehementiores, sic mobiles sæpè sibi ipsæ adversæ sunt*? Quis affectum firmare poterit, qui non uno rerum genere capitur, & materiæ primæ, ut Philosophi loquuntur, quàm simillimus est, cujus appetitus una non expletur forma, sed varietate potiùs oblectatur? Quis favere & conservare poterit benevolentiam illam, tot casibus, & affectionibus animi obnoxiam? Quis erit tam integer, ut existimationem, quam de ipso concepit Princeps, apud universum statum tueri valeat? Singula-

a *Fato potentiæ raro sempiternæ.* Tacit. lib. 3. Annal.
b *An satius capit, aut illos, cùm omnia tribuerunt: aut hos, cùm jam nihil reliquum est, quod cupiant.* Tacit. l. 3. Annal. *c* Salust.

gularis illa gratia omnium in se oculos convertit. Qui amici sunt Principum, per Privatum suæ credunt gratiæ detrahi; qui hostes, augeri odia. Hi si in amicitiam redeant, non nisi ea conditione redeunt, ut Privatus gratia excidat; illi si amicitiam deserant, omnem itidem culpam in eum ipsum conferunt. Semper contra ejusmodi Privatum æmulatio & invidia in armis excubant, intentæ in omnem occasionem, ut in ruinam præcipitent. Tanto in eum odio fertur Populus, ut mala etiam naturæ, & vitia Principis eidem tribuat. Bernardus Cabrera capite tandem luit tyrannides Petri Quarti Regis Aragonii, *a* cui charissimus semper fuerat. Eodem medio, quo Privatus gratiam Principis aucupatur, aliorum incurrit odium; ut verissimè dixerit fortissimus ille Heros Alphonsus Albuquercius, Indiarum Orientalium Gubernator, Ministrum, si Regi suo faciat satis, homines offendere; contrà si hominibus placere studeat, Regis gratiam amittere.

§. Quòd si favor ille in solo cultu exteriore innititur artibus aulicis procurato, non nisi violentus est, ac furtivus, adeoque libertas Principis illud conabitur, ut tam durum servitutis jugum impositum sibi, non sponte susceptum excutiat.

Si est quædam voluntatis propensio, subest plurimùm caussis secundis, & cum ipsâ ætate mutationem subit, aut cum amici ingratitudine, si is scilicet non satis agnoscat, è quo fonte hoc suum esse *b* hauserit.

Si fortè venustas oris & morum tanta est in Privato, ut manum quodammodo violenter Principis voluntati injiciat, aut brevi marcescit, aut oculis solùm servit, haud secus atque in vulgari amore usu venit.

Si est ob dotes animi majores, quàm sint in ipso

S 4 Prin-

a Mar. Hist. Hisp. l. 7. c. 7. b *Quoniam ignoravit, qui se finxit, & qui inspiravit illi animam, quæ operatur, & qui insufflavit ei spiritum vitalem.* Sap. 15. 11.

Principe, mox atque hic illud agnoſcit, actum eſt de gratiâ. Nemo enim facilè fert in alio illam ingenii, aut fortioris animi excellentiam, quæ ipſi etiam potentiæ longè anteferri ſolet.

Si eſt ob labores publicos, & negotiorum curas, non minùs vigilantia in periculo eſt, ac negligentia: neque enim omnia ſemper reſpondent mediis, eò quòd varia intercidant; volunt autem Principes, ut ad ſua vota, & appetituum deſideria nihil non ſuccedat. Succeſſus ſecundiores caſui, aut Fortunæ Principis *a* tribuuntur, non prudentiæ talis Privati; errores verò huic ſoli, licèt culpa aliena ſit: nam *proſpera omnes ſibi vendicant, adverſa uni imputantur*, ei nimirum, qui Principi magis intimus eſt. Quid? quòd & fortuita illi aſſcribant, uti Sejano, quòd Amphiteatrum collapſum eſſet, & Mons Cæliùs *b* conflagrâſſet. Nec eum incuſant ſolùm in negotiis, quæ ipſe procurat, ſed alienis etiam, aut iis caſibus, qui à voluntate Principis, & Natura pendent. Ita Senecæ culpæ datum, quòd Nero matrem ſuam aquis voluiſſet *c* ſubmergere. d *Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimiâ caritate in eum Cæſaris, & cæterorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa & immania credebantur.* Si præcipuus aliquis Miniſter, Principi bene affectus, ſi quis ex ejuſdem cognatione fato naturali concedat, mortis auctor contra jus faſque Privatus creditur; quomodo Duci Lermæ immaturus, attamen naturalis obitus Principis Philippi Emmanuelis, Caroli Sabaudiæ Ducis Filii aſſcriptus fuit.

Si

a *Hæc eſt conditio Regum, ut caſus tantùm adverſos hominibus tribuant, ſecundos fortunæ ſuæ.* Æmil. Prob. Tac. in vitâ Agric. b *Feralemque annum ferebant, & omnibus adverſis ſuſceptum Principi conſilium abſentia, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes.* Tac. l. 4. Annal. c *Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium quæſtus anteibat, ſed adverſo rumore Seneca erat, quòd oratione tali confeſſionem ſcripſiſſet,* Tac. lib. XI. Annal. *d* id. lib. 4. Annal.

Si singularis illa benevolentia ex obligatione nascitur ob eximia præstita obsequia, oneris tædium & lassitudo paullatim subit Principem. a *Nam beneficia eò usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multùm antevenêre, pro gratiâ odium redditur.* Agnoscere beneficium, servitutis quoddam genus est: qui enim obligat, superiorem altero se constituit. Id quod cum suprema Majestate consistere non potest; cujus potestas hoc ipso non parum imminuitur, si obligatione major non sit, pressique Principes gratitudinis & debiti onere, insigniter ingrati fiunt, ut illo sese liberent. b *Sanè quidam, quo plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum debitorem facit, grave inimicum.* Adrianus Imperator occidi jussit Titianum, quem à puero moderatorem habuit, & cui suum debebat Imperium. Taceo multorum sæpè annorum labores negligentia unica interire: solent quippe Principes ad castigandam levem aliquam offensionem longè esse proniores, quàm remuneranda obsequia. Si hæc adjunctam habeant gloriam, ęmulationem & invidiam in ipso excitant Principe, cui ea exhibentur. Sunt enim nonnulli Philippo Macedonum Regi similes, c *quem ita gloriæ cupidum dicebant familiares, ut omnia præclara facinora sua esse videri cuperet, & magis indignaretur Ducibus & Præfectis; qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quàm iis, qui infeliciter & ignavè*: cujus vitii etiam Filius Alexander factus est hæres, d *suæ demptum gloriæ existimans, quicquid cessisset alienæ.* Eodem malo laboravit Jacobus Primus Aragoniæ Rex: nam postquam Blascus Alagonius Morellam occupasset, in eam venit persuasionem eum majorem præ se gloriam illa expeditione adeptum fuisse, quare urbem istam illi ademit, & aliam, Sastago nomine, illius loco eidem tradidit. Quas non curas pepererunt Domitiano victoriæ Agricolæ, cùm videret, e *privati hominis nomen super Principis attolli?* Adeò ut rebus opti-

a idem l. 4. Anal. *b* Sen. Ep. 19. *c* Demosth. *d* Curtius. *e* Tacit. in vita Agric.

optimè gestis, tum vel maximum sit periculum.

Si gratia ab obedientia oritur, qua sese privatus ille ad nutum & arbitrium Principis in omnibus accommodat, effrænem inducit gubernandi modum. quo nunc hic, nunc ille præcipitat, dicta aliàs adulationis incommoda incurrendo. Nec minus periculi obedientia habet, quàm inobedientia: nam si id, quod jubetur, bene feliciterq; evenit, mandato Principis tribuitur; sin malè, ipsi Privato. Quòd si obtemperatum non fuerit, putatur, aut defuisse successum, aut errorem obstitisse. Si jussa æquitati repugnaverint, excusare se hoc nomine non audet, ne Principem offendat verbo. culpa omnis palàm in ejusmodi Privatum confertur ab omnibus, & ne Princeps mali auctor videatur, pati eum sinit, aut in opinione Vulgi, aut in manibus judicis; quomodo Tiberius Pisoni fecit, postquam hic illius jussu Germanicum veneno è vivis sustulerat, a *cujus integram caussam ad Senatum remisit*: cumque is Romam venisset, perinde se habuit Tiberius, ac si nihil ea de re sciret, licèt complex esset; sanè Piso *nullo magis exterritus est, quàm quod Tiberium sine miseratione, sine irâ obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur.*

Si favor ille singularis in hominem cadit, non optimè à naturæ donis, instructum, & insignem meritis, tanto negotiorum oneri succumbet: sine forti enim ac robusto animo, sine ingenio perspicaci gratia Principum diu conservari non potest.

Si hæc ex virtutum conformitate nascitur, Principe nuntium iis remittente, etiam illa dissolvitur: odit enim familiarem istum, qui contrariis moribus inconstantiam ejus arguit, & cujus opera ad vitia consectanda ei utilis b esse non potest.

Si Princeps Ministrum quempiã præ cæteris amat ideò, quòd pro instrumento ei sit, quo propensiones suas pravas & cupiditates exequitur, mala omnia

a idem. l. 3. Annal. b *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus.* Sap. 2. 15.

nia in eum recidunt; quæcunque aut personæ Principis inde creantur, aut administrationi publicæ; & Princeps quidem facilè sese purgat, eum à gratia sua excludendo, aut mox eum odisse incipit, tanquam scelerum suorum testem, cujus præsentia sua ipsi delicta quasi exprobrat. Nec alia de caussa Anicetus, executor mortis Agrippinæ, Neroni odio erat; a quàm *quia malorum facinorum Ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur.* Pari quoque ratione Tiberius b *scelerum Ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit.* Cum executione unà odium mortui, & gratia necem jubentis desint, satisque purgatum se Princeps existimat ex eo, quòd crimen punitum sit, ut Plancinæ c accidit.

Si amor ille è magnorum secretorum communicatione oritur, ab iis ipsis periclitari incipit; siquidem ea quasi viperæ quædam sunt in Privati istius pectore, quæ interiora ejus arrodunt viscera donec foràs erumpant; quia aut levitas, aut ambitio (ut palàm fiat, quàm apud Principem gratiosus sit) ea detegit, aut innotescunt aliunde, aut per discursum sese produnt, & familiarem ejusmodi invisum reddunt; quin etsi illud non accidat, hac ipsa tamen cura, quòd ista commiserit aliis, liberatum se Princeps cuperet, dilacerando saccum, in quo illa sunt abdita. Quot secreta, tot d pericula.

Nec illud minus, si gratia in eo fundetur, quòd Privatus fors ignaviæ & indignitatis Principis conscius sit; talis enim favor, timor est potius, quàm benevolentia animi, nec ferre potest Princeps, ut honor suus ab alieno dependeat silentio, aut sit, qui eum interiùs apud animum suum despiciat.

Si gratia est exigua, invidiæ furori satis resistere non potest, sed sternitur à quovis vento, haud secus ac arbor aliqua non sat firmis nixa radicibus.

a Tac. l. 14. Annal. b idem. l. 4. Annal. c *Vt odium & gratia desière, jus valuit.* idem l. 6. Ann. d *Secretum meum mihi, væ mihi.* Is. 24. 16.

Si magna illa eſt, illi ipſi Principi, à quo ortum ſuum ducit, æmulationem ac metum injicit, adeoque ſollicitum eum habet, quomodo tanto ſe onere liberet: ſicuti dum ſaxa ſaxis ſuperinjicimus, timemus ne moles iſta, quam congeſſimus, in noſtra corruat capita, adeoq; in partem contrariam impellimus. Videt Princeps Statuam, quam erexit, amplitudini ſuæ umbram offundere, & iterum illam dejicit. Dicam annon? videntur ferè in eo delectari Principes, ut ſuam oſtendant potentiam, tàm in deſtruendis ejuſmodi ſtatuis, quàm in iiſdem fabricandis: cùm enim finita illa ſit,& certis circumſcripta limitibus, immenſæ ſimilis eſſe non poteſt, niſi ad ſuum redeat centrum, unde egreſſa eſt,aut in circulum ambulet.

Hi ſunt ſcopuli,ad quos alliſa privatæ illius amicitiæ navis confringitur, tantò majori cum damno, quanto vela ſua diſtenderit latiùs; quòd ſi aliqua evadat incolumis, id ideò accidit, quia aut tempori portum ſubiit, aut antè etiam ad mortis litora appulſa fuit. Ecquis igitur tàm ſolers, ac providus eſt nauta, qui gratiæ clavum tenere ritè noverit, & in mari tam periculoſo vela facere? quæ prudentia, quæ artes ex eo eripere eum poterunt? quæ ſcientia chymica argentum affectûs Principis conſiſtere faciet? præſertim cùm gratia in notiſſimis etiam fundata meritis, obſiſtere nequeat invidiæ, & machinationi tot hoſtium, qui in ejus ruinam conſpirant; ſicut nec Rex Darius, nec Rex Achis ſatis tueri poterant gratiam Daniëlis & Davidis, contra Principum & Satraparum *a* odia. Quin ut iis ſatisfacerent, neceſſum fuit, hunc quidem pellere in exilium, illum vero leonibus objicere, tametſi ambo-rum

a *Porrò Rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occaſionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis: nullamque cauſſam, & ſuſpicionem reperire potuerunt.* Dan. 6. 4.

rũ probitas & innocentia ſatis iis perſpecta *a* eſſet.

Verùm licet nulla tanta ſit prudentia, aut circumſpectio, quæ impedire poſſint eos caſus, qui à Privato non dependent, multum tamen efficere poterunt in iis, quæ in illius ſunt arbitrio, & minimùm abſque noxa erit, ſi forſan gratiâ excidat. Unde operæ pretium duxi principales ruinæ illius cauſſas, ex imprudentiâ ferè, & malitiâ natas, hîc ſigillatim expendere, ut de iis factus certior, tantò ſecuriùs eas devitare poſſit.

Quare ſi paullò attentius conſiderare placuerit maximas, & actiones eorum, qui gratiâ & auctoritate aliquando in aulis floruerunt, Sejani præſertim; videbimus pleroſq; periiſſe, quia conſtanter uti neſciêrunt bonis iis mediis, quibus Principis favorem ſibi conciliarant. Omnes ferè, ut hunc mereantur, & populi applauſum habeant, in amicitiam & familiaritatem illam ſeſe inſinuant, animum zeloſum, demiſſum, humanum, & obſequioſum præ ſe ferendo, eaque ſuggerendo conſilia, quæ ad majorem Principis gloriam, & amplitudinis ejus conſervationem ſpectare videntur. Qua arte Sejanus uſus, qui b *incipiente adhuc potentia, bonis conſiliis innoteſcere volebat.* Ubi verò jam gratia iſta plenè potiti fuerint, clavum illum deſerunt, exiſtimantque ad navigandum non amplius eò opus eſſe, ſed ſolam favoris auram ſibi ſufficere.

Interim ſub initium enituntur ſedulò, ut in actionibus ſuis rei privatæ obliti & in ſola commoda Principis intenti videantur, tanquam qui illius obſequium vitæ & fortunis ſuis anteferant. Quo fit, ut falsò perſuaſus Princeps credat ſe in ejuſmodi aliquo homine fidelem laborum ſocium nactum

 eſſe,

a *Non inveni in te quicquam mali, ex die qua veniſti ad me, uſque in diem hanc: ſed Satrapis non places.* 1. Reg. c. 29. 6. *Tunc Rex præcepit; & adduxerunt Danielem, & miſerunt eum in lacum Leonum. Dixitque Rex Danieli: Deus tuus, quem colis ſemper, ipſe te liberavit.* Dan. 6. 16. *b* Tacit. l. 4. Annal.

esse, & pro tali ubivis eum, atque apud omnes deprædicet. Quo nomine Tiberius *a* Sejanum *non modò in sermonibus, sed apud Patres, & populum celebrabat.*

Porro operam dant, ut insigni aliquo, & heroico facinore fidelitatem suam probent Principi, quo animum ejus occupent; uti fecit Sejanus, quando brachiis suis, & capite ruinam montis sustinuit, qui supra Tiberium collabebatur; b *præbuitque ipsi materiam, cur amicitiæ constantiæque suæ magis fideret.*

Quæ opinio de Privati fidelitate, si semel in Principis animo inhæserit, facilè is sibi persuadet, se de eâdem securum esse in posterum, & consilia illius, quanquam exitiosa, lubens audit, utpote cui plus, quàm sibi ipsi confidit. Id quod in Tiberio post casum illum videre *c* licuit. Atque hinc gravissima nascuntur damna: illa enim præconcepta opinio viam omnem obstruit, ut errorem suum Princeps agnoscere nequeat; quin ille ipse Privati cultum promovet, permittendo ut extraordinarii ipsi honores deferantur, quomodo permisit Tiberius, cùm proponi palàm, d *colique per theatra, & fora effigie Sejani, interque Principia legionum sineret.* Nec mora, susurrus ille favoris mox ab una aure transit ad aliam, & inde novum formatur idolum; sicut ex inauribus vitulus ille *e* Aaronicus; immò ausim dicere, aut favor ejusmodi singularis non esset penitus, aut certè tanto tempore non duraret, si aliorum acclamatio, & applausus non esset. Cultus iste *avaritiam & arrogantiam parit*, ad amplitudinem tuendam, *præcipua validiorum vitia.* *f* Qui semel factus est Principi familiarior, suimet obliviscitur, & labuntur paullatim eximiæ illæ dotes, ob quas initiò amari cœpit, tanquam ascititiæ, fortunâ prosperiore sensim in apertum vitia proferente, quæ ars

a idem l. 4. Ann. *b* idem l.4. Annal. c *Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur.* id. l. 4. Ann. *d* Tac. l.4. Annal. *e* *Quas cùm ille accepisset, formavit opere fusorio, & fecit ex iis vitulum conflatilem.* Exod. 32. 4. *f* Tacit. l. 1. Hist.

ars tantisper celaverat. Ita Antonio Primo factum, a *in cujus ingenio avaritiam, superbiam, cæteraque occulta mala patefecit felicitas.* Potentiâ nimia perturbatur ratio, & ad intimam admissus amicitiam facilè majora se audet. Vides hoc iterum in Sejano: is enim b *nimia fortuna secors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, ad Cæsarem codicillos* eâ supra re *componere* non erubuit. Negotia non procurat, ut Minister, sed magis ut imperii socius (quo in genere Mucianus deliquit graviter c) & relicto Principi solo nomine, omnem auctoritatem sibi d arrogat. Neque ullus est, qui dicere audeat, quòd Bethsabee dixit Davidi, Adoniâ regnum usurpante: e *Ecce nunc Adonias regnat te, Domine mi Rex, ignorante.* Atque in eum finem contendit Privatus virtutibus regiis anteire Principem, ut præ eo æstimetur. Quo artificio usus est Absalon, ut Regis Davidis auctoritatem minueret, affectando nimirum benignitatem & promptitudinem in audiendis subditorum querimoniis, quâ re f *furabatur*, ut inquit scriptura, *corda virorum Israël.*

Nec talem se esse credit Privatus, nisi suam potentiam cum domesticis, cognatis, amicisque communicet, atque adeò ut securior sit, illud maximè è re suâ fore arbitratur, si præcipua iis munia conferat, & invidiæ vires, ac nervos incidat. Quo fine Sejanus g *clientes suos honoribus aut Provinciis ornavit.* Quia verò potestas ista haud parum derogat auctoritati consanguineorum Principis, qui privatæ illi amicitiæ modis omnibus obnituntur, nec satis æquo ferre possunt animo, quod gratia sanguine potentior sit, quodque Princeps inferiori se subjiciat, à quo dependere ipsi debeant (quod periculum Sejanus etiam in Tiberii familia

a agno-

a idem l. 3. Hist. *b* idem l. 4. Annal. c *Mucianus cum expedita manu socium magis Imperii quàm ministrum, agens.* idem l. 2. d. *Vim e Principis amplecti, nomen remittere.* idem l. 4. Hist. *e* 3. Reg. c. 1. 18. *f* 2. Reg. c. 15. 6. *g* Tacit. l. 4. Annal.

a agnovit) discordias illos inter & Principem Privatus excitat. Ita Sejanus per speciem amicitiæ monebat Tiberium, Agrippinam matrem ei insidias *b* struere; Agrippinam verò, ei venenum parari à *c* Tiberio.

Quòd si istorum aliquid Privato succedit feliciùs, ad majora attentanda audaciam sumit. Druso mortuo Sejanus totam Germanici familiam cogitavit extinguere. Unde occæcatus tandem ejusmodi Privatus passione, & potentia nimia, spretis artibus occultis, in aperta prorumpit odia adversus consanguineos; uti Sejano accidit contra Agrippinam, & Neronem. Nemo Privatum de periculo suarum actionum commonere audet: omnes enim ad ejus conspectum Majestate plenum contremiscunt; sicut filii Israël trepidabant ad intuitum Moysis, posteaquam hic Deo factus fuerat *d* familiarior, cumque videat se haberi pro Principe, sensim legitimo Principi molitur *e* insidias, & Subditos tyrannicè opprimit: quippe qui certò sibi polliceri nequit, quòd iis uti possit benevolis; quo fit, ut desperati ipsi dubitare incipiant, num fortè *minore avaritiâ, & licentia grassaturus esset, si ipse imperaret*, quando *nunc*, cùm rerum nondum potiatur, f *& subjectos eos* ha-

a *Cæterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant.* Tacit. l. 4. Annal. b *Instabat quippe Sejanus, incusabatque diductam civitatem, ut civili bello esse, qui se partium Agrippinæ vocent, ac ni resistatur, fore pluris.* idem l.4. Annal. c *Cæterùm Sejanus mœrentem, & improvidam altiùs perculit, Immissis qui per speciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas.* idem l.4. Ann. d *Videntes autem Aaron, & filii Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt propè accedere,* Ex. 34. 30. e *Multi bonitate Principum, & honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solùm subjectos Regibus nituntur opprimere; sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias.* Esth. 6. 2. *f* Tac. l. 1. Histor.

habet, ut servos, & viles, ut alienos; id quod Otho expendebat in Vinio, qui apud Galbam gratia & auctoritate valebat plurimùm.

Atque omnia isthæc sic attentata ipsa etiam pericula majora faciunt; augescit enim in dies invidia, & armat sese contra *Privatum* malitia; cumque is existimet, se illam, nisi aliqua alia majori, superare non posse, omnes eas artes adhibet, quas æmulatio gratiæ, magis etiam furiosa, quàm ipsius amoris illi suggerit; & cùm porrò ejusdem stabilitas à constantia affectûs Principis dependeat, illud inprimis satagit, ut delitiis, & sceleribus, præcipuis tuendæ gratiæ instrumentis, eum sibi devinctum servet, quibus & Vitellii aulici uti solebant, apud quem a *unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu, ganeaq; satiare inexplebiles ejus libidines*. Et ne Princeps ulli cuipiam fidem habeat, allaborat Privatus, ut diffidat omnibus, bonis præsertim, quos magis timet præ cæteris. b *Sic optimi cujusque criminatione eo usque valuit* Vatinius, *ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret*. Quod & obtinuit Sejanus, c *sui obtegens*, eam ob rem, *in alios criminator*.

Sciens verò Privatus, nihil huic suæ apud Principem gratiæ magis obstare; quàm ejusdem Principis habilitatem, omni studio contendit, ut ne quid ille rescitscat, intelligat, videat, audiatvé, nevé circa se habeat aliquos, qui oculos ei aperiant. Curat item, ut negotia & labores detestetur, totum illius animum occupando jucunditate venationis, ludis & tripudiis, ut sensibus aliorsum distractis, nec oculi attendant ad ea, quæ in aulis pertractantur, nec aures obtrectationes, & lamenta subditorum percipiant; uti fiebat in Sacrificiis Idoli Moloch, quando pulsabantur tympana, ne infantium immolatorum gemitus & ejulatus audirentur. Interdum etiam majori cum artificio eum negotiis & scripturis implicat, ut defatigetur, perinde ac juniores equos

a idem l. 2. Histor. *b* idem l. 15. Annal. *c* Tacit. l. 4. Annal.

equos in molliori ſolo ſolemus exercere, ut ferocitate depoſita fiant manſuetiores, & frenum atque ephippium admittant. Ad eundem finem illi perſuadet, ut audientiam ipſe impertiat, ac deinde datus in laſſitudinem, negotia Privato committat; ratus ſuo ſe ſatisfeciſſe officio, quòd petentibus aures dederit. Ea ratione, ut (quemadmodum Jeremias Propheta dixit de Idolis Babylonicis) Princeps nihil aliud ſit, quàm id quod vult ejuſmodi *a* Privatus.

Non equidem ille deſiderat, ut res eant feliciter: mari enim tranquillo quilibet navigare poteſt; ſed illud potiùs exoptat, ut coorta tempeſtate ſtatus Reipublicæ fluctibus æſtuet, adeo ut Princeps ipſe vereatur manum admovere gubernaculo; & alterius opera magis indigeat: atque ut rimas omnes veritati obſtruat, & ſolus ac unicus maneat negotiorum arbiter, longè extra invidiam poſitus, eum ab aula ad ſeceſſum & conſortium paucorum avocat; quod & Sejanum movit, *ut Tiberium* b *ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam, impelleret: multa quippe providebat. Sua in manu aditus, literarumque magna ex parte ſe arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæſarem vigente jam ſenecta, ſecretoque loci mollitum munia imperii facilius tranſmiſſurum: & minui ſibi invidiam, adempta ſalutantum turba, ſublatiſque manibus vera potentia augere.*

Omnes iſtæ artes non leve Reipublicæ, & exiſtimationi Principis damnum adferunt, in quo genere is peccat graviùs, qui iiſdem gratiam ejus aucupatur, quàm qui eum c offendit. Etenim ad offendendum unum ſolum committitur delictum; ad favorem verò ſingularem obtinendum, complura deſignantur, atque hæc ſemper, & honori Principis derogant, & bono publico adverſantur. Graviter, fateor, Reſpublica læditur morte violentâ ſui Principis; tandem tamen alio in ejus locum ſuffecto.

a *Nihil aliud erunt, niſi id quod volunt eſſe ſacerdotes* Baruch.6 45. *b* Tac.l.4. Ann. c *Plura ſæpe peccantur, dum demeremur, quàm cum offendimus*.Tac.l.15.Ann.

fecto curatur illicò: quod fieri non poteſt, quoties vivum adhuc Principem iſtiuſmoi artibus inutilem prorſus & inidoneum reddunt ad gubernationem: quod malum non niſi iiſdem, quibus vita, finibus terminatur, cum graviſſimis interim boni publici detrimentis; quæ cùm quotidie magis magiſque ſentiantur & deplorentur ab omnibus, qui ſibi perſuadent, affectum illum ſingularem non arbitrii eſſe, ſed violentiæ, non electionis, ſed coactionis & neceſſitatis; cumque multi fortunam ſuam collocent in eo evertendo, tanquam felicitatis ſuæ obſtaculo, nunquam non contra illum armati, fieri non poteſt, ut ad illud deſit occaſio, aut ut non Principi aliquando aliquod ejuſmodi artificium innoteſcat adeoque invidia tota, & odia omnia contra Privatum concepta in ipſum recidant, uti Tiberius tandem agnoſcere viſus *a* eſt. Quod ſi Princeps oculos aperire incipiat, unà etiam potentiam, quam Privato conceſſit, timere incipit. Quæ cauſſa fuit, cur Tacitus hæreret dubius, magiſnè Tiberius amaret Sejanum, an *b* metueret, & cùm anteà de gratia ejus tuenda eſſet ſollicitus, poſteà ejus odium magis laborabat reſtinguere.

Iſtud nimirum eſt momentum criticum ſingularis illius Amicitiæ, in quo omnes grave periculum ſubeunt: nam neque Princeps diſſimulare novit, ſi ſibi non fiat ſatis, neque Privatus in ea Principis indignatione tueri ſe poteſt, & facto inter illos diſſidio, familiaritatis vinculum diſſolvitur. Intuetur Privatum Princeps, ut gratia ſua & favore indignum; is vero Principem, ut ingratum tot obſequiis: quia tamen exiſtimat, hunc opera ſua carere non poſſe, atque ideò ſe propediem revocandum, ſubducit ſeſe ad tempus, & locum dat, ut alius aliquis in negotia ſubingrediatur, & illas animorum alienationes foveat. Quo celerrimè fit, ut gratia in mutuum

a *Perque invidiam tui me quoque incuſant*, idem lib. 4. Annal. b *Dum Sejanum dilexit, timuitvé.* Tacit. lib. 6. Annal.

mutuum convertatur odium, ipsa Privati impatientia opitulante, ut illa tantò citiùs dissolvatur. Volat illicò fama, quòd gratia exciderit, & omnes facti audaciores, insolentiùs in eum insultant, ita ut ne ipse quidem Princeps ei rei mederi possit. Cognati & amici animo ruinam ejus prævidentes, & periculum, quod inde sibi imminet, malè metuunt, ne ruinæ eidem ipsi quoque *a* involvantur. Non secus ac arbor aliqua ex altissimo monte devoluta in præceps, arbores alias, quæ sub umbra illius erant, secum trahit. Atque illi quidem omnium primi ruinam istam promovent, ut semet in tuto collocent; & deinque collaborant omnes, aliqui ut amici, alii ut hostes, nihil exoptantes aliud, quàm ut inclinatus ille paries penitùs *b* corruat. Princeps, quem suimet pudet, illud servitutis jugum excutere nititur, & suam sibi auctoritatem restituere. Vnde culpam omnem malorum præteritorum in Privatum confert, tanquam in auctorem præcipuum. Quo porrò fit, ut suismet irretiatur artibus; nec quicquam sua ei prodest solertia; ut in Sejano videre *c* licuit, & quantò magis se iis contendit eximere, tantò magis suam accelerat ruinam. Nam si gratia semel ægrotare incipiat, mox expirat, nec ullum superest remedium, quo sanitatem pristinam recuperet.

§. Atque ex iis, quæ hactenus diximus, satis liquet, maximum singularis illius familiaritatis periculum esse à variis illis modis, quibus ambitio perennem & stabilem eam reddere cogitat. Idem quippe ejusmodi amicis Principum accidit, quod iis, qui valetudinem suam nimis curant sollicitè, qui dum eandem medicamentis variis conservare student, destruunt potiùs, & vitæ suæ spatium imminuunt;

a *Quidam male alacres, quibus infausta amicitia gravis exitus imminebat.* idem l.4. An. b *Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos: tanquam parieti inclinato & maceria depulsa.* Psal.6.14. c *Non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est.)* Tac.l.4.Annal.

minuunt; & sicut nullum opportunius est remedium, quàm abstinentia, & aliis in rebus moderatio, sinendo interim Naturam, ut suum faciat officium: ita si gratia illa & favor languere cœperint, optimum consilium est nullam adhibere medicinam; sed bono & sincero affectu, atque animo à cupiditate utilitatis propriæ, & omni aliâ passione libero servire Principi, permittendo interim, ut meritum operetur, & veritas secura magis & stabilis, quàm artificium; & utendo solùm præservativis quibusdam, quæ aut ad ipsum Privatum pertinent aut ad Principem, aut ad Ministros ejusdem, aut ad aulam, aut ad populum, aut ad exteros.

§. Quod ad ipsum Privatum attinet, eum modestiæ, comitatis, & humanitatis statum conservare debet, in quo fortuna eum reperit. Dispellat à fronte illos singularis amicitiæ splendentes radios, quomodo faciebat Moyses, populo locuturus, postquam à familiari cum Deo colloquio è monte *a* revertebatur, ita ut nulla in eo Majestatis argumenta, aut hujus suæ cum Principe familiaritatis ostentatio appareant. Daniel, etsi apud multos Reges gratiâ polleret, unà tamen cum aliis in anteriori conclavi *b* morabatur. Fugiat honores illos, qui aut ad Principem pertinent, aut Ministri sphæram videntur excedere; & si quis hos tales ei deferre paret, moneat ingenuè, æque se, ac illum, servum esse Principis, cui ista honoris signa debeantur: quemadmodum Angelus S. Joannem monuit, cùm eum venerari *c* vellet. Ne affectus suos, & passiones gratiæ, quâ valet, beneficio executioni det. Audiat patienter, benevolè & humaniter *d* respondeat. Favores aliorum ne captet, nec indignationes

a *Sed operiebat ille rursus faciem suam; si quando loquebatur ad eos.* Exod. c. 34. 35. b *Daniel autem erat in foribus Regis.* Dan. 2. 49. c *Vide ne feceris: conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu: Deum adora.* Apoc. c 19. 10. d *Audi tacens & pro reverentia accedet tibi bona gratia.* Eccl. 32. 9.

tiones metuat,nec quo loco sit apud Principem dissimulet, nec rerum administrationem & auctoritatem supremam ambiat, nec armet sese contra invidiam, nec adversùs æmulationem se muniat: in his enim ad suam defensionem parandis subsidiis, præcipuum consistit periculum. Deum, & infamiam metuat.

Sed & à familiâ & sanguine non leve Privato periculum est. Tametsi enim hujus actiones Principi probentur, ac populo, ea tamen, quæ à Domesticis, & consanguineis ejus fiunt, placere semper non solent, quorum dissoluti mores, imprudentia, superbia, avaritia, & ambitio exosum eum reddunt, & præcipitant. Ne fallatur, in animum suum inducendo amicos aut cognatos à se evectos fortunæ & auctoritatis suæ columnas esse. Nam qui dependet à multis, in multis periclitatur, adeoque expedit eos intra modestiæ, & statûs sui humilioris terminos continere, procul à negotiorum procuratione,ita ut intelligant alii, eos nec gubernationis, nec gratiæ istius peculiaris, ullo modo esse participes, nec ideò, quòd sint Domestici, in muniis præferendos. Quod si tamen præ aliis benè fuerint meriti,nollem cuiquam nocere Privati amorem, aut conjunctionem sanguinis. Christus exemplo suo id ipsum nos docuit,quippe qui in cognatos suos dignitatem Præcursoris, & Apostolici muneris contulit,at non Doctoris Gentium, neque Pontificatûs supremi, quòd istæ fidei S. Petri, & scientiæ S. Pauli deberentur.

§. Cum Principe sequentes servet regulas: Primùm, illud semper præ oculis habeat, affectum illius & favorem facillimè immutari posse,& si quam fortè mutationem notaverit, in caussam ne curiosiùs inquirat,nec notitiam illius præ se ferat,ne Princeps ei subdiffidere, aut æmuli ruinam ejus sperare incipiant, quæ hoc ipso in proximo est, quòd putetur, jam posse accidere. Deinde ne gratiam suam inniti faciat propensioni, & voluntati Principis,

quæ

quæ facilè variari possunt, sed merito potiùs: nisi enim hujus beneficio gratiæ aurum consolidatum fuerit, æmulationis malleo resistere nequaquam poterit. Porrò magis in Principe dignitatem diligat, quàm personam. Zelum prudentiâ moderetur, suam intelligentiam judicio Principis: nemo enim ferre sustinet eum, qui secum de animi dotibus contendere satagit. Subditum se arbitretur, non illius socium, & tanquam factura, factori suo se æqualem non *a* æstimet. Honestum ducat & gloriosum seipsum perdere (si ita necessitas tulerit) ad augendam illius amplitudinem. Consilia ei suggerat cum libertate animi gratiosâ, demissâ, & *b* sincerâ, absque periculi ullius metu, & ambitione, ut Zelosus habeatur, in opinione suâ contumax. Nullum negotium ita trahat ad se, ut illud sibi quasi proprium efficiat, neque in eo suam agi existimationem reputet, ut hunc aut illum exitum sortiantur, aut sua solùm consilia sequantur alii, aut si semel placuerint, non mutentur deinde. Ejusmodi enim conatus periculo non carent; & expedit propterea, ut ne in expediendis negotiis & decerdendis tam ardens sit, ut sese ipse consumat, neque tam frigidus, ut congeler: sed moderato incedat passu, prout tempus & occasio tulerint. Eò insuper magis advertat animum, ut suo rectè fungatur munere in omnibus, quàm ad gratiam & favorem Principis, sine affectatione tamen, & *c* jactantiâ: nam qui eô solùm nomine Ministrum agit, ut famâ inclarescat, existimationem Principi suffuratur. Silentium ejus sit opportunum, si utilitas postulaverit; verba prompta, & expedita, si opus fuerit, id quod in quodam suo familiari collaudabat. Rex

a Theodo-

a *Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum?* Eccl 2.12. b *Qui diligit cordis munditiem, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum. Regem* Prov. 22.11. c *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus.* Luc. 17.10.

a Theodoricus. *P*rincipis obſequium privatæ ſuæ utilitati anteferat, quin ſua & Principis commoda eadem eſſe ducat. Conſanguineos *P*rincipis debitâ proſequatur veneratione, ſuamque in eo ſecuritatem collocet, ut benevolos eos habeat, nec ipſos inter & Principem foveat odia; ſanguis enim facilè amicitiam redintegrat cum ipſius Privati nocumento. Curet prætereà, ut Princeps optimos habeat miniſtros, & famulos, & imperandi modum eum fideliter edoceat. Non oculos illi claudat, nec aures obſtruat; quin in eo elaboret potiùs, ut ipſe videat, tangat, & pertentet omnia. Suos illi errores ac defectus cum modeſtiâ exponat, neque ideò (ſi aliàs neceſſitas ita poſtulaverit) offenſam metuat: etſi enim ad tempus patiatur aliquid gratia, agnito tamen poſteà errore convaleſcit iterum, & *b* roboratur; uti Danieli cum Regibus Babyloniæ uſu venit. In iis, quæ Princeps violenter ſtatuit, & aggreditur, ita ſe gerat, ut declinet ea potiùs, quàm rumpat, expectando donec tempus ipſum, & incommoda eum meliùs inſtruant. Ne impediat, quo minùs ad aures ejus perveniant querelæ & ſatyræ: hæ enim, ſi in innocentiam cadant, grana ſalis ſunt, quæ Principis benevolentiam conſervant, & monita quædam ad errores vitandos, & corrigendos mores. Rectè facta, eorumque gratiam Principi tribuat; errata verò, & ſucceſſus minùs proſperos ſibi imputari ne ægrè ferat. Ruinam ſuam tanquam certam & exploratam ſemper habeat, præſtolando illam conſtanti & libero animo, & abſque rei privatæ ſtudio, nec magnoperè ſollicitus ſit de mediis, quibus ſuam apud Principem gratiam ſtabiliat. Qui magis metuit, ex alto citius præcipitat. Reflexio periculi caput obturbat, & *c ſequitur vertigo*

a *Sub genii noſtri luce intrepidus quidem, ſed reverenter aſtabat, opportunè tacitus, neceſſariè copioſus.* Caſſ. l. 5. ep. 3. b *Qui corripit hominem, gratiam poſtea inveniet apud eum magis, quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit.* Prov. 28. 23. *c* Seneca.

go prærupta cernentes, quâ vertigine quotquot laborârunt ex iis, qui in Principum aulis præ cæteris gratiâ & auctoritate floruêre, omnes perierunt. Qui periculum istud contempsit, securus *a* transiit.

§. Erga Ministros socium se gerat potiùs, quàm Dominum; patronum magis, *b* quàm accusatorem. Bonos ad meliora extimulet, è malis bonos efficere studeat. Caveat, ne suam ipse auctoritatem interponat, quando de eorum aut electione, aut depositione agitur. Iis negotia permittat, ad quos ea pertinent; Consiliorum cursum in consultationibus ne impediat: sinat omnes pervenire ad Principem; quod si hic eas cum ipso contulerit, poterit tunc judicium suum liberè eloqui, non alio tamen affectu, quàm ut in rem communem optimè consulat.

§. Porrò aula periculosissimus gratiæ illius scopulus est, & tamen omnes illâ utuntur, ut hanc firment, & reddant perpetuam. Nullus in ea lapis est, qui solvi non cupiat & ruere, ut Privati illius statuam diruat, non minùs destructioni obnoxiam, quàm illa Nabuchodonosoris ob metallorum diversitatem. Nemo quisquam in aula securus Privati amicus est, si eligit aliquos, odium & invidiam apud alios excitat. Si eos Principi charos efficit, gratiam suam periculo objicit; sin minus, experietur eos hostes: adeoque tutissimum erit, media quadam via, & indifferenter incedere cum omnibus, nec ullius se immiscere officio, dando operam, ut quoad fieri potest, singulorum voluntati fiat satis, nec impediantur, sed juventur potiùs in procurandis commodis, quæ sperant. Quòd si quis in Principis favorem sese insinuaverit, consultius erit eum servare benevolum in omnem eventum si fortè res ex voto ei successerit, quàm velle eum impedire, aut deturbare de gratia: nam sæpè, qui luctatus cum alio eum prosternere voluit, unà cum illo cecidit, & solet

T op-

a *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Pro. 10. 9.
b *Rectorem te constituerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis.* Eccl. 32. 1. Tac. l. 2. Annal.

oppoſitio communiter favores magis incendere. Plures privati periere, quòd nonnullorum ruinam molirentur, quàm quòd aliis ad eandē gratiam adjumento eſſent. Spernat ſuas apud Principem accuſationes, aut laudes, eaſq; caſui & fortunę relinquat.

§. Porrò ſingularis ille Principis favor plurimùm à populi dependet judicio, nam ſi iſte privatum odiſſe cœperit, non poterit eum tueri Princeps contra communem omnium vocem; & ſi hanc contempſerit, multitudo ipſa privati judicem, in immò & Carnificem conſtituere ſe ſolet, ſiquidem bene multos manibus illius occubuiſſe vidimus. Quòd ſi populus eundem vehementer amet, non minus periculi eſt: nam ea res æmulationem atque invidiam in aliis excitat, immò in ipſo Principe; unde *breves* plerumque & *infauſti* eſſe ſolent *populi amores*. Quare ut inter extrema iſta privatus ejuſmodi ſecurus incedat, ea omnia vitare oportebit, quæ plauſum & acclamationem vulgi pariunt; in eo ſolum elaboret, ut pietate, liberalitate, humanitate & benevolentia bonam de ſe opinionem & exiſtimationem concitet, in id ſemper animo intentus, ut juſtitia adminiſtretur, ut rerum ubertate Reſpublica floreat, ut ne pax & tranquillitas publica perturbetur, nec privilegia violentur, nec in ratione gubernandi introducantur novitates; ante omnia verò, ut caveantur controverſiæ in rebus Religionis, & contentiones cum Eccleſiaſticis: nam populi furorem experietur, ſi pro impio eum habere cœperint.

§. Exteri, in quibus non eſt naturalis ille in Principem amor à privato magis, quam ab ipſo dependent; quare illum potiùs venerantur, ut eo opitulante votis ſuis potiri queant, non abſque inſigni Principis deſpectu, & Statuum ejus detrimento; & aliquando ipſum privatum in ruinam trahunt præcipitem, ſi is deſideriis eorum, & votis non cumulatè ſatisfecerit. Eam ob rem cultum illum ſingularem exterorum admittere non debet, ſed curare, ut ipſi paullatim intelligant, cum cortinam ſolùm ante

ante imaginem reducere, solum verò Principem esse, qui patret miracula.

Legati Principum privati amicitiam ambiunt, tanquam medium efficax ad negotia sua ritè pertractanda, cùmque ipsi plurimùm ad ea prodesse sibi arbitrentur damna illa & incommoda, quæ ex privata Principum familiaritate nasci solent, bonis obsequiis fovere eam satagunt, inducti ad hoc interdum ab ipsomet privato; cumque occasionem habeant laudandi eum in audientiis, & prima fronte à privatæ rei studio & æmulatione omnino videantur alieni, multa operantur bona; verùm periculosi amici sunt: nam eos privatus benevolos conservare non poterit, nisi cum insigni Principis sui, bonique publici detrimento; & si muneris sui ac obligationis memor non iis abundè satisfaciat, hostes se profitentur, nec industria deest, aut facultas, qua ruinam illius moliantur. Quare tutissimum erit, non plus sese illis impendere, quàm Principis obsequium atque utilitas permiserit, adeoque illud solum privatus procurabit, ut vir sincerus, comis & humanus ipse habeatur ab exteris qui bonas illas Principis sui cum aliis amicitias conservare malit, quàm dissolvere.

§. Omnia isthæc præservativa privati lapsum cavere poterunt, si mox à principio adhibeantur: nam ubi semel in aliorum incurrerit odium, atq; invidiam, malitiæ & fraudi ista tribuuntur, magisque periclitari faciunt gratiam; quemadmodum Senecæ accidit, qui mortem effugere non potuit, quantumvis a *instituta prioris vitæ commutaret, prohiberet cœtus salutantium, vitaret comitantes; rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis attineretur.*

§. Quòd si adhibitis omnibus istis remediis, Privatus aliquis nihilominus Principis gratia exciderit, lapsus ille inglorius non erit, cùm immunis vixerit hactenus ab infami metu illam amittendi & absq; sollicitudine quærendi media generoso pectore

T 2 indigna,

a Tac. l. 14. Annal.

indigna, quod gravius tormentum eſt ipſa Principis indignatione & odio. Et ſi in privata illa gratia aliquid ineſt boni, eſt ſola ea gloria, quòd quis à Principe æſtimari meruerit. Continuatio illius plena curarum, & periculi eſt. Feliciſſimus ille, qui quàm citiſſimè, & majori cum honore inde emerſerit.

§. Deſcripſi, Sereniſſime Princeps, Privatorum artes non vero, quomodo Princeps erga eos ſe gerere debeat, quod ſupponam omnino nullos ei eſſe debere: nam etſi concedendum illi ſit, ut voluntatis propenſione & gratia magis in unum feratur, quàm in alium; non tamen, ut poteſtatem ſuam omnem in unum aliquem conferat à quo mandatum, præmium & pœnam expectare oporteat populum: talis enim auctoritas alienatio eſt Coronæ; unde ſemper gubernationi periculum imminet, etiamſi in electione perſonæ minimè erret gratia: nunquam enim obedientia tanta, aut tantus cultus Privato defertur, quantus ipſi Principi, nec tanta illi cura de bono univerſali & publico, nec ita in manu ſua cor Privati habet Deus, ac Principis. Quare etſi non pauci ex Anteceſſoribus Serenitatis Veſtræ Miniſtros ejuſmodi ſibi familiariores, & præ cæteris charos habuerint, qui inſigni cum diligentia & zelo (ut & hodie fieri videmus) conati fuerint in omnibus quàm rectiſſimè agere, illud tamen aſſecuti non ſunt, nec res ea felicem exitum habuit. Nec falli ſe ſinat Serenitas Veſtra exemplo Franciæ, cujus fines Privati unius conſilio longè dilatari vidimus, ſed non abſque Regni detrimento & jacturâ auctoritatis ipſiuſmet Regis. Qui accuratiùs perpendere voluerit perſecutionem Reginæ Matris, & Ducis Aurelianenſis; profuſum ſanguinem Monmorancii, Prioris Vandomenſis, Pilorantii & Domini de S. Marco; captivitatem Bullionii Ducis; tributa & oppreſſiones ſubditorum; uſurpationem Ducatûs Lotharingiæ; fœdera cum Batavis, Proteſtantibus, & Suecis inita; conſilium capiendi Sabaudiæ Ducem Carolum Emmanuelem; pacem Monſonæ

factam

factam absque scitu fœderatorum; frænum Valli Telinæ & Grisonibus injectum, subsidia missa Scotiæ, & Parlamento Londinensi; expugnationes Fontarabiæ, Audomari, Theonis villæ, Tornaventi, & Casteleti; jacturam tot militum Lovanii, Tarraconæ, Perpiniani, Salsis, Valentiæ ad Padum, Imbreæ, & Rocæ; recuperationem Ariæ, & Basseæ: qui, inquam, ista omnia accuratiùs perpendere voluerit, videbit quòd ejus consilia non nisi ab impetu profecta, omnisque ejus apud Regem gratia soli violentiæ innixa fuerit: quòd in tanta ejus tyrannide ei sica pepercerit, aliàs in ipsam etiam Majestatem audax, quòd denique temeritati suæ fortunam tam in omnibus habuerit propitiam, ut adversis successibus ille plura lucratus fuerit, nos verò secundioribus plura in dies perdiderimus. Quod manifestum indicium est, Deum ejusmodi Privati prosperitatem fovere ad Christianitatis exercitium, & castigationem nostram antevertendo prudentiam, nostramq; fortitudinem confundendo. Monarchiis ad exitium & ruinam destinatis illud obest etiam, quòd easdem exaltare debuisset. Ita invasio per mare Adriaticum excitavit diffidentias; protectio Mantuæ, æmulationes, oppositio Nivernensis, bella; diversio per Insulas Titonis, sumptus; exercitus Alsatiæ, æmulos; bellum pro Hispaniâ, rebelliones. Arma maritima, aut tempori non fuere educta, aut cum tempore sensim interiere; terrestria verò ob victualium, aliarumque rerum necessariarum defectum effectu penitus caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Vnum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quò minùs Taurino succurreret, & de Franciâ triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativâ contentionem idem Ariæ accidit: ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admissus non fuit: per

 ignaviam

ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedidit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à caussis suis aberrantium! Credite, non mero casu in ejusmodi Privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.

SYMBOLUM LI.

NIhil melius utiliusque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarumque custodia est, quam nostra nobis suadet conservatio: ubi ea non est, cautio esse nequit; sine hac autem omnia periculis forent exposita. Princeps paucioribus confisus meliùs statûs sui gubernacula moderabitur. Una sola confidentia secura est, ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim securus unquam esse poterit de corde humano in intimis pectoris recessibus abdito, cujus arcana consilia tam scitè tegere & dissimulare novit lingua, tam dextrè pernegant oculi, aliique corporis *a* motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eas potuerit ostendere. Quam igitur acum, prudentiæ magnete tinctam, dabimus Principi, ut per tot tamque diversa maria absque periculo *b* naviget? quas regulas & documenta ad discernendos ventos, ut habitâ temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentiæ vela? In hoc potissimùm regnandi consistit artificium. Hic maxima Principi imminent pericula; quia aut rerum experientiâ, notitiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cùm nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur.

a *Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala* Eccles. 13. 31. b *Pravum est cor omnium, & inscrutabile; quis cognoscet illud?* Jerem. 17. 9.

tur. Omnes eo pręsente vultum ad honestatem componunt, & actiones suas ritè obeunt. Verba præmeditata merum sonant amorem, boni publici ze-

lum, & fidelitatem. Exterior oris corporisque species obsequium pollicetur, venerationem, & obedientiam; in imo tamen pectore rancorem, odium,

& ambitionem fovent. Quam opinor caussam fuisse, cur nonnemo dixerit: a *Principem nemini fidere debere.* Verùm *utrumque in vitio est, & omnibus credere, & nulli.* Nemini omnino fidere, Tyranni suspicio est: fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia est, ac diffidentia. Digna illa regio & sincero pectore; isthæc verò ad gubernandi artem perutilis utpote ejus beneficio prudentia politica operatur, & suas ritè moderatur actiones. Difficultas in eo posita est, ut utrâque tempore suo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis ansam præbeat, nec diffidentia cauta nimis, & suspicax odium pariat, & adducat in desperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorsus fiat inidoneus. Non omnia confidentiâ metienda sunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentiâ. Si nunquam Princeps confideret, quis absque præsenti periculo eidem posset assistere? quis in ejus perseverare obsequio? Nec minùs periculosa infelicitas est, ob inanes suspiciones fideles à se Ministros arcere, quàm ex levi credulitate se iis credere, qui fideles non sunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; veruntamen non sine omni deceptionis metu, aut dubitatione saltem. Atq; hæc dubitatio non retardare illum debet in suo opere, sed solùm commonere. Ni dubitaret, incuriosus esset, ac negligens. Dubitare, cautio quædam est, quæ securum eum reddit; nec aliud, quàm res suis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem assequi non potest. Sic confidat, tanquam crederet: sic diffidat, tanquam si fidem non haberet. Attemperatæ ea ratione inter se confidentia, & diffidentia, ac directæ à ratione & prudentia, miros habebunt effectus. Cautus igitur sit Princeps in tractandis negotiis, in fœderibus sanciendis, in pace conficiendâ, & tractatibus aliis, qui ad gubernationem pertinent, & si sponsione manûs confirmandi

a Seneca.

ii fuerint, manus oculata sit oportet (uti præsens Emblema exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non solis Amatoris promissis movebatur lena illa apud Plautum, quæ ajebat: *Manus nostræ oculatæ sunt, credunt quod vident.* Et alibi diem oculatum appellat, quo nonnisi paratâ vendebatur, emebaturque pecuniâ. Cæca sunt animi decreta, quæ ex solâ fiunt confidentiâ. Pythagoræ symbolum fuit, non cuivis facilè dandam esse manum. Nimis periculosum est, leviter omnibus fidere. Consideret itaque Princeps etiam, atque etjam qui negotiis se impendat, & habeat pro explorato, omnes ferè sive amicos, sive hostes, id contendere, ut fallant, alii graviter, ac leviter alii. Alii ut sceptro & fortunis eum expolient; alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius sibi concilient. Non ideò tamen opinio isthæc præsumpta malitiæ servire debet, & fraudi, perinde quasi in Principis esset arbitrio, stare conventis ac promissis, aut eadem pro libitu violare: sic enim fides turbaretur publica, & grandissimam existimationi suæ maculam aspergeret. Cautio ista nihil aliud esse debet, ac prudens quædam circumspectio, & prudentia politica. Diffidentiam ex suspicione ortam improbamus in Principe, si levis sit, & vitiosa, quæ illicò suos prodit effectus, & ad executionem progreditur; non circumspectam illam, & universalem, quæ omnes æqualiter respicit, nulli interim in particulari sinistri quicquam imputando, donec circumstantiæ probè examinatæ, à ratione aliud suaserint. Et fieri potest, ut licèt alicui satis non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionem: ista enim diffidentia non particularis est de actionibus illius, sed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipsa regnorum viscera arces eriguntur, ac propugnacula, & præsidiis firmantur, atque custodiis, non secus ac si in hostium finibus sita essent. Nec inutilis est illa prudentia, aut Subditorum fidelitati quicquam derogat. Confidat Princeps Con-

ſanguineis ſuis, Amicis, ſubditis & Miniſtris; verùm non tam vecors illa ſit Confidentia, aut altùm dormiat quaſi ſecura ab omnibus caſibus, quibus aut dominandi cupiditas, aut rei privatæ ſtudium, aut odium denique perturbant fidelitatem, perruptis fortioribus Juris Naturæ & Gentium repagulis. Si Princeps tam ſocors ſit, ut diligentiam iſtam onus reputet: ut minoris æſtimet damnum, quàm vivere inquietum ob tot ac tantas cautiones: ut ſinat ire omnia, nec attendat ad incommoda, quæ evenire poſſunt, facile fiet, ut Miniſtri mali evadant, & interdum etiam infidi: cum enim ad gubernandum videatur inhabilis, deſpicatui habetur ab aliis, & ſinguli commiſſam ſibi gubernationis partem tyrannicè procurant. Verùm ſi Princeps ſit vigilans, qui licèt confidat, non omnem tamen omittit cautionem; qui ſic ſemper inſtructus eſt, ut nunquam eum à conſiliis, aliiſque mediis imparatum offendat perfidia; qui abſolutè non judicat, ſed prævertit ſolùm; qui non arguit ſed præſervat fidelitatem, ut ne in periculum adducatur, is Coronam ſuam ſecurè ſtabiliet. *a* Nulla fuit occaſio, cur animum Regis Ferdinandi Catholici ulla ſubiret ſuſpicio de fide magni Ducis, & tamen eo non obſtante certos habebat homines, qui ſecretò ad omnes ejus actiones ſollicitè advigilarent, & attenderent, ut cognitâ illâ diligentia tantò cautiorem ſe in omnibus gereret. Et ſanè diffidentia verè non fuit, ſed prudentiæ officium, quæ provida eſt in omnibus caſibus, & æmulationibus dominatûs, quippe quæ non ſemper ad rationis trutinam ponderantur, & expedit interdum eas etiam levibus de cauſſis ſuſcipere: malitia enim ferè cœco quodam modo agit abſque prudentia, immò & imaginatione.

Cavendum tamen, ne metus ille levis ſit, ſine ſufficienti fundamento, ut eidem Regi *b* Ferdinando cum eodem Magno Duce poſtea accidit: etſi enim is poſt cladem apud Ravennam valde illius opera indi-

a. Mar. Hiſt. Hiſp. *b* idem. Hiſt. Hiſp.

indigeret pro rebus Italiæ, ea tamen uti noluit, viso tanto applausu quo omnes exire ex Hispania, & stipendia sub eo merere gestiebant, quin in omnem eventum Ducis Valentini præoccupavit animum, certis mediis procurando, ut de ipso securus esset. Ea ratione, ut de una aliqua fidelitate, quam expertus fuerat, dubitando, alteri magis suspectæ sese exponeret. Ita animi plus æquo suspicaces, ut unum aliquod effugiant periculum, in graviora incidunt. etsi interdum in Principibus, nolle tantorum virorum uti obsequio, invidia potiùs sit, aut ingratitudo, quàm suspicio. Forte etiam qua erat astutia ille Rex, minimè è re sua fore arbitratus fuerit, ut ejus deposceret operam, quem non optimè contentum esse probè noverat. *Principi*, qui semel diffisus fuit, haud multum debet fidelitas. Quò quis magis ingenuus est, & generosiori animo, hoc sentit graviùs, si fides sua vocetur in dubium, & offensus tantò audet faciliùs ab ea desciscere. Hæc caussa fuit, cur Getulius ad Tiberium perscriberet, *sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram*. Longus usus & experientia variorum eventuum tam circa se, quàm circa alios erudire debent Principes, quomodo fidendum sit subditis. Inter alia monita, quæ Rex Henricus Secundus filio suo Principi Joanni dederat, illud unum fuit, ut gratias in eos collatas, qui partes ejus contra Regem Petrum Dominum suum naturalem secuti fuerant, tueretur quidem; ita tamen illis fideret, ut fidelitatem eorundem semper suspectam haberet; ut in muneribus, & officiis illorum uteretur opera, qui cum Rege Petro fecerant: quippe qui homines constantes essent ac fidi, atq; adeò obsequiis offensiones præteritas compensaturi; ne verò crederet iis, qui neutrales, ut vocant, haberi voluerant, eò quòd privati sui commodi magis, quàm boni publici amantes se exhibuissent. *Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt.* Contrà homo fidus illi quoque, adversùs quem agit, gratus est. Nec alia caussa Othoni fuit, cur

Celso fideret, quam quod constanter Galbæ *a* is inserviisset.

§. Porrò nequaquam expedit, Ministrum aliquem subitò & uno quasi saltu ad summas dignitates evehi: istud enim illi invidiam, Principi odium parit apud alios, utpote qui ex levitate agere videatur. Nullus Ministrorum tantâ est modestiâ, qui non offendi se putet; nullus tam recti amans, qui suo ritè fungi velit munere, si alium iniquè sibi præferri videat: uni fortè fit satis, & queruntur quàm plurimi, à Ministris autem non bene contentis nihil in gubernatione rectè geritur. Ejusmodi electiones nihil aliud sunt, quàm informes quidã abortus, & altiores agit radices fidelitas, si per obsequia præstita ad honores & præmia pervenire oporteat. Intereà tempus suppetit Principi ad capiendum de Ministro experimentum, priùs in officiis minoribus, ne nimis caro constet, & tum deinde in aliis *b* majoribus. Antequam in pacis bellique negotiis eum occupet, videat primùm ubi magis periclitari possit ejus fidelitas; quæ item subsidia à sanguine, à Nobilitate, ab opibus habeat. Atque hæc observatio in iis potissimùm muneribus apprimè necessaria est, quæ quasi claves sunt, & securitas Statuum. Hoc nomine Germanicum Tiberius c *acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte Principis Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum*, eò quòd Imperii esset granarium, ut proinde qui illa potiretur provinciâ, istud manu suâ & potestate habere videretur. Pro majori verò securitate, atque ut Minister magis in officio contineatur, expedit pluſculum auctoritatis concedere Magistratui & Consiliis provinciæ: nulla enim fræna meliora, ac ista, &

a *Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix*, Tac. l. 1. Hist. b *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est*. Luc. 16. 10. c Tac. l. 2. Ann.

& quæ fortiùs obſiſtant erratis illius, qui aliis imperat.

§. Ad nullum autem munus idonei ſunt animi abjecti & humiles, qui non connituntur ad gloriam, & alios antecellere cogitant. Præcipua dos, quam in Joſue Deus reperit, ut eum grandioribus adhiberet negotiis, illa fuit, quòd magnus in eo eſſet *a* Spiritus. Verùm tamen animus tam elatus eſſe non debet, ut natum ſe ſubditum doleat, & intra Fortunam ſuam ſe cohibere neſciat: in his enim talibus, quia ad altiorem ſemper aſpirant gradum, vel maximè fidelitas in periculo eſt, & ſi quis illum prætendere prætermiſerit, certum eſt aut vires aut ſcientiam defuiſſe; præterquam quòd in iiſdem zelus boni publici, & obedientiæ promptitudo facilè deficiat.

§. Magna ingenia, niſi modeſta ſint, & inſtructionem admittant æquè periculoſa ſunt: hæc etenim, cùm ſuberba plerumque ſint, ſibique ipſis mirè placeant, juſſa aliorum contemnunt, putantque ad ſuum arbitrium omnia debere peragi. Nec minus obſtaculi ſolet eſſe ab eximiis animi dotibus, quibus excellit aliquis, quàm ſi omnino deſtitutus iis ſit: nullus enim eum capit locus, qui de meritis ſuis nimiùm præſumit. Tiberius b *neque eminentes virtutes ſectabatur, & rurſus vitia oderat: ex optimis periculum ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat.*

§. Nec item boni Miniſtri eſſe ſolent, qui amicis abundant, florentque fortunis ac opibus: hi enim cum non egeant Principe, c & *in affluentia fortunæ, virium, opum & amicorum, aliorumque talium conſtituti ſint,* pericula & labores defugiunt, *& regi atque obedire, neque volunt, neque nôrunt.* d Unde Soſibius Britannicus dicere ſolebat, *Auri vim, atque opes Principibus infenſas eſſe.*

 §. Ubi

a *Tolle Ioſue virum, in quo eſt Spiritus.* Num. 27. 18.
b Tac. l. 1. Annal. *c* Ariſt. l. 4. Pol. c. 11. *d* Tac. l. 11. Annal.

§. Ubi igitur præmisso examine debito, aliquis in Ministrum ascitus fuerit, omni exteriori motu sinceram erga eum confidentiam præ se ferat Princeps; semper tamen in actiones ejusdem, & consilia intentos habeat oculos: quòd si fortè ex iis periculum aliquod sibi creari posse videat, alteri eum muneri applicet, ubi voluntates aliorum non tantoperè sibi obstrictas habeat, neque tantam malè agendi opportunitatem: major enim prudentia, & benignitas est, præcavere, ne quis scelere se astringat, quàm post admissum scelus delicti, veniam concedere. Victoriæ Germanici in partibus Germaniæ, & militum applausus, etsi ex una parte Tiberium lætitia affecerint, ex altera tamen curas illi, & æmulationem *a* pepererunt: cumque postea res in Oriente turbatas cerneret, non mediocriter gavisus est, b *ut eâ specie Germanicum suetis Legionibus abstraheret, novisque Provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret.* Verùm si Ministrum aliquem ab officio removeri oportuerit, id fiat specie honoris, & antè quàm incommoda palàm innotescant, ea cum prudentia, ut ne animadvertat sibi diffidere Principem: nam sicut c *multi fallere docuerunt, dum timent falli*; ita dubitare, infidos reddit. Eam ob rem Tiberius, cùm Germanicum Romam posteà revocare vellet, id fecit triumphi specie, d *acriùs modestiam ejus aggressus, alterum ei consulatum offerendo*; qua in re admodum liberales solent esse Principes, dum suspicionibus suis se liberare cupiunt.

§. Si subditus semel reverentiam erga Principem exuerit, nil postea confidentię proderit, ut securo vivere liceat. Sanctius Primus Legionis *e* Rex veniam dederat Comiti Gonsalvo, quòd bellũ contra ipsum suscepisset. Conatus est eum insuper beneficiis & gratiis demereri, sed quæ obstringere eum debuerant, ansam dedêre potiùs, ut Regi venenũ pararet.

§. Quan-

a *Nunciatâ eâ Tiberium lætitia, curaque adfecere.* Tacit. l. 1. Annal. *b* idem l. 2. Annal. *c* Seneca. *d* Tac. l. 2. Annal. *e* Mar. Hist. Hisp.

5. Quando de utilitate & commodis Principum agitur, nullum amicitiæ, aut cognationis vinculum ad securitatem sufficit, ut unus fidat alteri. *a* Diffidebant inter se Ferdinandus Magnus Rex Castellæ, & Garsias Navarræ Rex; cumque hic Anagari morbo teneretur, deliberavit de Germano suo fratre captivo attinendo, qui visum eum venerat: sed cùm secus caderet, voluit dissimulare postea, invisendo ad Ferdinandum, dum Brugis æger esset, qui comprehendi eum jussit. Efficacior nimirum est in Principibus vindicta & ratio Statûs, quàm amicitia aut sanguis. b *Difficiles fratrum* & amicorum *dissensiones, & qui valde amant, valde odio habent.* Unde illud etjam licebit animadvertere, quàm imprudens sit confidentia eorum Principum, qui in hostium suorum arbitrio sese constituunt. Vitam suam in apertum adduxit discrimen, immò amisit Granatæ Rex, cùm confisus securitatis literis ad Regem Petrum abiisset, suppetias ab eo petiturus. Cautiorem ea in re se gessit Ludovicus Sfortia Dux Mediolanensis, qui cum Rege Franciæ oretenus colloqui nolebat, nisi in medio aliquo fluvio, & supra interscissum pontem: ea enim Principum Italorum conditio est, ut diffisi semel, nunquam posteà confidant ampliùs. Quare multi in Italia vehementer admirati sunt, quòd Magnum Ducem & Regem Ferdinandum Catholicum, hunc item & Regem Franciæ ejus hostem unà esse viderent. Dantur quoque nonnulli casus, in quibus longè securior est confidentia quàm diffidentia, *c* adeoque illa uti, animosque obligare magis expedit. Alphonsus Sextus regno Legionis exutus, in aulam Regis Mauri Toletani se receperat; mortuo tamen Rege Sanctio secreto à Statibus ad Coronam invitatus fuit, quòd suspicarentur, ne Mauri fortè, re intellecta, vi eum detinerent. Verum qua erat prudentia Alphonsus, & hospitii beneficium, amicitiamque grato animo

a Mar. Hist. Hisp. *b* Arist. l. 7. Pol. c. 6. *c* Mar. hist. Hisp. l. 9. c. 8. & 10.

mo recolens, rem totam Regi Mauro exposuit. Quæ confidentia Regem istum barbarum sic affecit, ut licèt re jam antè cognitâ, insidias illi posuisset, ut caperetur, liberum eum abs se dimiserit non solùm, sed & necessarios ad iter sumptus munificè suppeditârit. Tanta gratitudinis vis est, quæ cor maximè etiam ferox & inhumanum armis exuit.

§. Diffidentiæ inter duos aliquos Principes excusationibus, & satisfactionibus curari non debent, sed contrariis actibus. Si tempus eas non sanet, sanare nunquam poterit diligentia: vulnera sunt, quæ scrutatore, & manu magis etiam exulcerari solent, & genus quoddam manifestæ æmulationis, quæ ad perfidiam viam sternit.

SYMBOLUM LII.

Scorpius etiam translatus in cælum & inter sidera collocatus, suam malignitatem retinet; quin immò tantò ea ibi major est, quàm hic existentis in terrâ, quanto venenata ejus agendi vis in omnia hæc inferiora porrigitur latius. Probe expendant Principes indolem & dotes subditorum, quos ad Magistratus & dignitates evehunt: in his enim propensiones, & vitia naturalia augescunt indies, atque adeò virtutes ipsę in periculo sunt interdum, eò quod voluntas potentiâ armatam se videns, & facta audacior, obluctetur rationi, eique dominetur, nisi tam firma & potens illa sit, ut possit resistere, ne faventioris fortunæ splendoribus obscuretur, aut evanescat. Quod si viri etiam probi in magnis amplisque muneribus & officiis ab honesto deflectere solent, improbi certe pejores fient. a *Invenit etiam æmulos infelix nequitia, quid si floreat vigeatque?* Et si semel Malitia honores promereri potest, quis virtutis viâ ad eosdem grassabitur? Illa à naturâ nobis inest; hæc labore paratur, ac studio. Illa per vim sibi arrogat præmia; hæc ea patienter

a Tacit. l. 4. Hist.

ter expectat: appetitus verò magis propriâ sua gaudet violentia, quàm merito, & moræ impatiens à sua dependere mavult industria, quàm alieno ar-

bitrio. Munera Reipublicæ in hominem improbum conferre est optimo cuique adimere animum & vires, roburque malitiæ addere. Iniquus aliquis

quis civis in vita privata graviter nocere vix potest, nonnisi contra paucos improbos suos exercet mores: at in Magistratu adversùs omnes, cùm Justitiæ sit arbiter, & administrationem, gubernationemque totius corporis Reipublicæ in potestate sua *a* habeat. Improbi iis muneribus præfici non debent, in quibus improbitatem suam exercere valeant. Hujus incommodi vitandi caussa Natura ipsa solers ac provida rerum omnium dispensatrix, alas pedésque venenatoribus animantibus denegavit, ne multum detrimenti adferre possent. Quisquis malitiæ pedes addit, aut alas, hoc agere videtur, ut currat illa, aut, volet. Solent verò plerique Principes malorum potiùs, quàm proborum uti opera, eò quòd videant illos ordinariè præ istis *b* esse sagaciores. Sed egregie falluntur: neque enim Malitia sapientia est, nec clarum sincerumvé judicium esse potest, ubi virtus non est. Laudabat ea re prudentiam Romanorum Alphonsus Aragoniæ & Neapolis Rex, quod honoris templum intra septa templi virtutis sic construxissent, ut nonnisi per hoc illud cuipiam liceret ingredi, eò quod existimarent honoribus indignum esse eum, qui virtutibus non polleret; nec ad officia & dignitates admittendos, qui non priùs virtutis vestibulum subiissent. Et quî absque isthâc Minister aliquis Reipublicæ utilis esse poterit? quomodo inter ipsa vitia locus erit Prudentiæ, justitiæ, Clementiæ, Fortitudini, cæterisque virtutibus ei necessariis, qui cum imperio præest aliis? quomodo is, qui paret, eas tuebitur, quæ ab ipso requiruntur, si desit exemplum Ministrorum, quorum actiones, moresque attentè observat, & cum adulatione imitatur? Ministrum virtute præditum populus in veneratione habet, sibique persuadet, nihil non rectè ab eo agi posse; contra nullam

a *Nam qui magnam potestatem habent etiamsi ipsi nullius pretii sint, multum nocent*, Arist. l.1. Pol. c. 9. b *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione suâ sunt.* Luc. 16. 8.

lam Ministri alicujus mali actionem in meliorem partem accipit, aut approbat. Optimum consilium in senatu Spartano Demosthenes dederat; sed quia passim homo flagitiosus audiebat, acceptatum non fuit, sed alium aliquem ex Ephororum ordine idem illud consilium dare oportuit, ut admitterent, & executioni mandarent. Tanti refert, hanc populi persuasionem esse bonam, ut tum etiam, cùm Minister minimè malus est, periclitetur tamen in manibus ejus gubernatio, si à populo minùs rectè sentiente pro homine vitioso habeatur. Movit ea res Henricum Quartum Angliæ Regem (cùm regni gubernacula susciperet) ut abs se demitteret, quos licentioris vitæ in ætate juvenili habuerat socios, malosque Ministros exauctoraret, substituendo in eorum locum homines virtute insignes, gratosque subditis. Nec in aliam caussam feliciores eventus, & victoriæ Regis Theodorici referebantur, quàm quòd optimos quosque legeret Ministros, Consiliariisque uteretur Prælatis virtutis & probitatis laude conspicuis. Sunt nimirum Ministri quædam quasi effigies Majestatis, quæ cùm ubivis coràm esse nequeat, per illos quodam modo repræsentatur. Quare decet omnino, ut Principi moribus & virtute haud sint dissimiles. Cumque Princeps se solo omni in loco potestatem suam, quam communi populi consensione adeptus est, exercere non possit, videat diligenter quânam ratione eam inter Ministros dispertiat. Hos enim plerumque a *delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minusque se judidicant posse, nisi diu multumque singulis, quid poßint, ostendant*. Et quo illa etiam quæstio decidi potest, quisnam Reipublicæ status melior sit; an ille, in quo Princeps est bonus, mali verò Ministri; an contrà ille, in quo Princeps est malus, Ministri autem boni: b nam *posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse*, Tacitus auctor est. Enimverò cùm necesse sit, ut Princeps in pluribus Ministris suam substituat poten-

a Seneca. b Tacit. in vita Agric.

tentiam, si minùs probi ii fuerint, magis perniciosi erunt Reipublicæ, quàm Princeps bonus eidem prodesse possit: ejus enim bonitate abutentur, & boni specie ad fines suos sinistros, & commoda privata sensim eum pertrahent, non ad commune & publicum bonum. Princeps aliquis malus à multis bonis Ministris corrigi poterit; non item multi Ministri mali à bono aliquo Principe.

§. Arbitrantur nonnulli, à Ministris bonis Principi ligari manus, & libertatem ejus imminui, quoque subditi fuerint flagitiosiores, eò ipsum à periculis securiorem fore. Impium prorsus consilium, & ab omni ratione alienum: *ille a enim* *Reip. status quietior, optabilis, & firmissimus est, in quo & privatim sanctè innoxieque vivitur, & publicè Iustitia, & Clementia vigent.* Bonorum gubernatio longè tolerabilior est: ubi deest virtus, legum jacet auctoritas, amatur libertas, dominatio in odio est, unde inclinationes Statuum nascuntur, & ruinæ Principum. Quare opus est, ut Ministros habeant virtuti deditos, qui cum zelo & probitate iisdem à consiliis sint, suoque exemplo & auctoritate virtutem introducant in Rempublicam, & foveant. Tiberius extrema virtutis, & vitii periculosa reputabat in Ministro aliquo, & medium (ut ostendimus alibi) malebat eligere. Sed Tyranni hic metus fuit: si bonus est Minister virtute præditus, utique melior erit majori virtute præditus.

§. Verùm tamen non sufficit omnino Ministros virtutibus excellere, nisi in iisdem etiam eluceant eæ animi dotes; atque experientiæ ornamenta, quæ ad bene gubernandum apprimè conferunt. Deplorat etiamnum Æthiopia, & adustis incolarum frontibus, fuscisque corporibus satis testatur pessimum illud Phœbi consilium (si tamen Philosophia, & morali antiquorum doctrina è fabulis eorundem deprompta uti liceat) quando lucis quadrigas filio suo Phaëtonti moderandas commisit juveni inex-

a Polyb.

inexperto, & qui tantum, tamque clarum imperium nondum promeritus fuerat. Ejusmodi periculi secum adferunt electiones factæ per saltum, & non per gradus, in quibus experientia nôsse discit paulatim subditos, & sensim ad altiora provehit. Ipse etiam Tiberius, quamvis Tyrannus, suos tamen nepotes absque isthac consideratione promovere nunquam voluit. Factum reipsa cum Druso, cui Tribunitiam potestatem *non properè* contulit, a *sed per octo annos capto experimento*. Dignitates in inexpertum conferre, donativum est; in probè exercitatum, remuneratio & Justitia. At verò non omnes experientiæ, sicut nec omnes virtutes cuilibet muneri publico aptè conveniunt, sed eæ solùm, quæ ad illam gubernationis politicæ partem pertinent, quæ cujusque est propria: nam qui ad unum aliquod officium publicum idonei sunt, non semper apti sunt ad alia; neque maris experientiæ ad negotia terrâ gerenda deserviunt; neque qui equum fortè domare, & regere norunt, illicò exercitum gubernare poterunt. b *Nam unum opus ab uno optimè perficitur, quod ut fiat, munus est Legum latoris providere; nec jubere, ut tibia canat quisquam & idem calceos conficiat.* Graviter eâ in re hallucinatus est Ludovicus Sfortia, Dux Mediolanensis, dum armorum administrationem adversus Regem Franciæ commisit Galeaso Sanseverino, homini quidem in equis tractandis dexterrimo, sed belli prorsus imperito. Melior fuit Mathathiæ electio, cùm discessurus Judam Machabæum exercitui ducem præfecit, virum robustum & exercitatum; fratrem vero Simonem, quod judicio polleret, à consiliis esse c voluit. Eâ in re grandes his nostris temporibus committi vidimus errores, permutatis frænis cum admini-

a Tac. l. 3. Ann. b Arist. lib. 2. Pol. cap. 9. c *Et ecce Simon frater vester, scio quod vir consilii est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. Et Iudas Machabæus fortis viribus à juventute sua sit vobis Princeps militiæ, & ipse aget bellum populi,* 1. Machab. 2. 65.

ministrationibus publicis. Atque hæ diversæ sunt in Regnis, & Rebuspublicis : aliæ ad Iustitiam pertinent; aliæ ad ubertatem; ad bellum aliæ; aliæ ad pacem : & tametsi inter se valde discrepent, una tamen facultas, aut virtus civilis eas omnes moderatur, & ad finem conservationis Reipublicæ dirigit, ita ut ad hunc finem contendant singuli, qui eandem moderantur, per certa media accommodata muneri, quod gerunt. Hæc civilis virtus varia est pro variis Rerumpublicarum formis, quæ diversæ sunt inter se secundum diversa gubernandi media, quibus uti solent; unde porrò fit, ut civis bonus esse quis possit, non tamen ideò bonus sit Reipublicæ moderator: esto enim, à virtutibus multis moralibus instructus sit, eæ tamen non sufficient, si civiles desint, & habitudo illa naturalis, ad regendum & imperandum idonea.

6. Eam ob rem plurimùm proderit, si Princeps naturas propensionesque subditorum probè perspectas habeat, ut iis deinde opportunè uti noverit: nam in bonâ istâ electione totius propè gubernationis consistit felicitas. Ingenium Hermanni Cortesii aptissimum erat ad detegendas, & occupandas Indias; illud verò Consalvi Ferdinandi Cordubæ ad bellum Regno Neapolitano inferendum : quod si secus accidisset, & priori illi armorum cura contra Francos huic alteri verò novi orbis investigatio demandata fuisset, non æquè res evenisset feliciter. Vni alicui æqualia pro rebus omnibus dona Natura non impertiit, sed unum aliquod excellens & præstans pro unico aliquo officio, seu parcitatis id fuerit, seu prudentiæ potius : a *sic enim optime instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed uni deserviant.* Eâ de caussâ in Carthaginensibus improbat Aristoteles, quòd unius solius operâ pro multis uterentur officiis: nemo enim ad omnia idoneus est. b *Nec facile credendum est* (ut bene expendit Justinianus Imperator) *duabus necessariis rebus unum suf-*

a Arist.l.1. Pol. c. 1. b L. ff. c. de Assess.

ſufficere: nam cùm uni judicio adfuerit, alteri abſtrahi neceſſe eſt, ſicque nulli eorum idoneum inveniri. Rectius adminiſtratur Reſpublica, ſi in eâ, velut in aliquâ navi, quiſque ſuo invigilet muneri. Et tametſi unus aliquis omnium eſſet capax, non ideò tamen omnia illi conferenda ſunt. Magnum illud vas æneum in templo Salomonico ſacrificiis deſtinatum, quod mare dicebatur, & poſitum ante altare à bobus duodecim ſuſtentabatur, Scripturâ teſte, ter mille *a* metretas (menſuræ genus id erat) capiebat, & tamen non niſi bis mille *b* infundebantur. Nullo modo expedit, ut in unum aliquem plura congerantur munia, & dignitates cum invidia omnium, & indignatione, & ut occupationes deſint pro aliis. Attamen quia Principes aut perſonarum notitiam non habent, aut laborem defugiunt, in homines idoneos inquirendi, fieri plerumque ſolet, ut unius duntaxat, aut paucorum ex iis, quos circa ſe habent, in omnibus negotiis utantur operâ, unde rariores ad munera promotiones, & præmia; refrigeſcit æmulatio, & peraguntur omnia lentiùs.

§. Eâdem de cauſsâ probandum non eſt, ſi duo eidem aſſiſtant negotio, quia deforme evaderet, non ſecus atque effigies aliqua duobus penicillis depicta, cùm ſemper in operando difformes ſint & diſſimiles: unus lentus eſt, & gravis; levior alius: unus lucem amat; alius umbras affectat: præterquam quòd fieri nequeat, ut in iiſdem conditionibus, conſiliis, & mediis omnino conſpirent, aut non diſſideant inter ſe cum graviſſimo negotiorum & obſequii Principis diſpendio. Inter has cauſſas ſecundas unaquæq; ſuo fungitur munere, & ſuas habet operationes diſtinctas & ſeparatas ab aliis. Ego ſanè ſatiùs eſſe judico, unum aliquod officium uni ſoli Miniſtro committere, etſi minùs capaci, quàm duobus etiam capaciorbus.

§. Qua-

a *Capiebatque tria millia metretas.* 2. Par. 4. 5. b *Duo millia batos capiebat.* 3. Reg. 7. 26.

§. Quare cùm tanti intersit bonos legere Ministros, difficillimum vero, illud reipsâ assequi, cavendum ante omnia, ne sibi solis ea in re confidant Principes. Paulus Tertius Pontifex Maximus, & Rex Ferdinandus Catholicus Ministrorum electiones priùs deliberabant cum populo, permittendo quasi per incuriam, ut antè manarent in vulgus, quàm fierent. Alexander Severus Imperator, a *ubi aliquos voluisset vel Rectores Provinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus*: quanquam communis applausus non semper securus sit, aliquando ex vero est, errat etiam b aliquando, & fallitur in cognoscendis naturis, & vitiis occultis. Accedit, quod industria & amor commodi proprii, aut malitia & æmulatio, famam illam publicam sæpe spargunt in vulgus in favorem, aut contrà: nec sufficit, Ministrum aliquem in officiis minoribus suam probasse industriam, ut mox etiam ad majora idoneus censeatur: c *excitantur* enim *quidam ad meliora magnitudine rerum, hebescunt alii.* Minùs periculosa erat Regis Philippi Secundi diligentia, qui in ipsis plantariis teneriores arbusculas diligenter inspiciebat, & designabat animo, quæ translatæ postea ad gubernationem seu politicam seu Ecclesiasticam fructum aliquando essent allaturæ, & antè, quàm vitia tegere posset ambitio, per secretas informationes in ætate earum juvenili observabat, num rectà sursum assurgerent, an contrà in obliquum deflecterent, habebatque certas notas de præcipuorum suorum subditorum virtutibus & vitiis. Ita factum, ut omnes ejus electiones fuerint optimæ, floruerintque illius tempore viri planè insignes, in dignitatibus præsertim Ecclesiasticis: nam: satius putabat eligere d *officiis ac administrationibus*

a Lampr. in vitâ Alex. Sever. b *Haud semper errat fama, aliquando & eligit.* Tac. in vitâ Agric. c Idem l. 3. Annal. d Idem in vita Agric.

tionibus potius non peccaturos, quã damnare, cum peccassent. Fortunatum Regnũ, in quo nec ambitioni, nec precibus, nec sollicitationibus locus est, & ubi virtus etiam recondita nec libello supplici opus habet, nec relatione aliorum, ut perveniat ad aures Principis, qui subditorum notitiam sibi ipse comparat. Fuit ea quondam laus Tiberii Imperatoris, a *quia sine ambitione, aut proximorum precibus ignotos etiam, ac ultrò accitos munificentia juverat.* Aurium examen ab alio pendet, ocu[illegible] ab ipso Principe. Illæ decipi possunt, hi non item: illæ animum instruunt solum; hi instruunt, & movent, immò quasi vi quâdam impellunt ad misericordiam, aut ad præmium.

§. Aliquæ Respublicæ in electione Ministrorum etiam sorte usæ fuerunt. Et expedit quandoque ad declinandam invidiam, & cohibendum furorem contentionis ac æmulationis, unde facilè tumultus oriuntur & seditiones. Verùm quando pro administratione justitiæ, & armorum tractatione vir idoneus seligendus est, à quo gubernatio dependere debet, & salus publica, non oportet rem tantam incertitudini sortis committere, sed præstat, aut electionis examen ille subeat: illud enim pro explorato habendum, b *sorte, & urna mores non discerni: suffragia & existimationem Senatus reperta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent.* Et tametsi consiliorum deliberationes plerumque utilitatibus, & commodis privatis omnia metiri soleant, poterit tamen Princeps bonam facere electionem, si secretò inquirat in eorum, qui proponuntur, virtutes ac dotes, uti & in fines, quibus persuasi Consiliarii promotos illos cupiant. Nam si cœco quodam modo omnes consultationes Princeps approbet, facilè isthæc nascuntur incommoda; at si, qui à consiliis sunt, videant, quòd eas ad examen revocet, quodque non semper Viros sibi propositos admittat ad officia, sed alios meliores eligat, operam dant, ut maturiori cum deliberatione & rectius ea de re statuant.

a Id. l. 4. Annal. b Tac. l. 4. Hist.

SYMBOLVM. LIII.

THebani ministrorum integritatem, eorum præsertim, qui justitiæ præsunt, symbolicos repræsentabant per statuas quasdam manibus destitutas: istæ enim in pugnum contractæ, avaritiæ sunt Symbolum, ejusdemque instrumenta, si apertæ mu-

muneribus pateant. Idem iſtud hortus hic oculis ſubjicit, diſpoſitis hinc inde ad capita viarum ſtatuis abſque manibus, quales hodiedum in viridariis Romanis cernuntur. Nec ullæ meliores cuſtodiæ, quàm iſtæ: ſiquidem oculis inſtructæ ſunt, ut flores cuſtodiant & fructus; at brachiis carent, ne quid eorum manibus contingant. Quòd ſi Miniſtri Statuarum iſtarum eſſent conſimiles, magis ſecura forent æraria publica, meliorque paſſim eſſet gubernandi ratio, præſertim in Rebuſpulicis, in quibus, cùm bona earundem & reditus habeantur communia, quilibet è Magiſtratu ferè licere ſibi putat, ut iis fortunam ſuam fabricetur; alius per alium ſe excuſat, & diſſimulant invicem; cumque vitium iſtud flammæ ſit ſimile, quæ materie eadem, qua ſatiari deberet, nutritur & *a* creſcit, quò plus ſubripitur, eò magis habendi augeſcit *b* deſiderium: & paſta ſemel cupiditas bonis publicis, privatorum dein fortunas aggreditur, quo demum fit, ut corruat planè finis principalis communitatis politicæ, qui in bonorum uniuſcujuſque conſervatione conſiſtit. Vbi avaritia dominatur, pax atque tranquillitas exulet neceſſe eſt. Litibus, ſeditionibus ac bellis civilibus miſcentur, turbanturque omnia. Immutantur formæ dominationis, & ruunt Imperia, uti pleraque iſtam ob cauſſam peſſum iere. *c* Propterea ex Hiſpania ejecti fuere Phœnices; ideò Apollinis oraculum prædixit ruinam Spartanæ Reipublicæ. Moyſen quoque Deus ſapientiſſimus monuit, ut ad munera publica viros legeret ab omni cupiditate *d* alienos. Gubernatio rectè in eo Statu inſtitui non poteſt, cujus Miniſtri avari ſunt & cupidi. Quomodo enim juſtitiæ vindex erit, qui exſpoliat alios? quomodo ſuam amabit Rempublicam,

 qui

a *Avarus non implebitur pecunia.* Eccl. 5. 9. b *Inſatiabis oculus cupidi in parte iniquitatis.* Ecclеſ 14. 9. c Mar. Hiſt. Hiſp. Tom. 1. cap. 18. d *Provide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam,* Ex. 18. 25.

qui de thesauris cogendis dies noctesque cogitat? quomodo rebus agendis advertet animum, qui lucro totus inhiat? quomodo obsequiis suis præmia promereri conabitur, qui sua sibi manu ipse satisfacit? Nihil rectè geritur, quod rei privatæ studio geritur. Hanc siquidem ipsi etiam obligationi & honori anteponit utilitas. Nullum facinus generosum suscipitur absque famæ existimatione; hanc verò in pretio non habet animus vilis, abjectusque, avaritæ deditus. a *Pleraque eorum, quæ homines injuste faciunt, per ambitionem & avaritiam committuntur.* Nihil magis ad rebellionem concitat subditos, quàm rapina corruptelæque Ministrorum: graviter enim irritantur damnis propriis, injustitia communi, invidia erga eos, qui opes in immensum accumulant, odio denique in ipsum Principem, qui remedium adferre negligit. Si ignoraverit, bardum eum judicant: si dissimulaverit, ignavum: si permiserit, conscium, & ejusdem noxæ reum: quòd si desideravit etiam, ut Ministri velut spongiæ omnia imbibant, è quibus ea deinde captatâ occasione rursum possit exprimere, pro tyranno habebitur. O infelicem Principem, & Statum, quos ideò interire contingit, ut Ministri opibus affluant. Neque tamen hęc eò dico, quòd eos tam velim esse anxiè religiosos, ut omnia omnino munera respuant: nam à nimine quicquam accipere, inhumanitas est, à multis, animi vilitas; ab omnibus avaritia.

§. Cupiditas in Principe illa est, quæ Status *b* evertit: nam cùm Populo nihil possit accidere gravius, quàm quod videat ne ab ipso quidem fortunas suas esse securas, quem custodem earundem, & defensorem asciverat; aut quod ille ipse sceptrum suum in subditorum bona armaverit, mox in alium illud transferre cogitat. Quid obsecro sperare potest subditus ab avaro Principe? Ipsi etiam filii parentes

a Arist. lib 2. Pol. c. 7. b *Rex justus erigit terram, vir avarus destruit eam.* Prov. c. 29. 4.

tes abominantur isti vitio deditos. Ubi spes commodi deficit, ibi amor & obedientia deficiunt Tyrannidi similis est gubernatio illa, quæ utilitates privatas spectat solùm, non publicas. Ideò Rex Alphonsus Sapiens dicebat: a *Riquezas grandes ademas non debe el Rey cobdiciar, para tenerlas guardadas, e non obrar bien con ellas. Ca naturalmente, el que para esto las cobdicia, non puede ser, que non faga grandes yerros, para averlas, lo que no conveniene al Rey en ninguna manera.* Sacræ paginæ Principem avarum, qui injuste aliorum usurpat bona, Leoni & Urso famelico b comparant, & opera illius domibus, quas intra arbores teredo ædificat, quæ mox unà cum ipsâ corruunt, aut tabernaculis frondeis, qualia vinearum custodes construunt, haud diu c duratura. d *Malè parta, citò dilabuntur.* Quàm sese aranearum instar nonnulli Principes mordacibus curis eviscerant, ut è Subditorum stamine fortunam suam texant, & retia conficiunt, quæ mox rumpuntur & fiduciam eorum omnem e deludunt.

§. Varia huic malo parari possunt remedia, efficacissima ea, quæ præservant. Nam si natura semel ab illo superari se sinat, haud facilè iterum consanescit. Hâc nos tunicâ novissimè omnium exuimus. Si Principes à naturâ pecuniarum amore capi contingat, ab aspectu earundem, contactuque, quantum fieri potest, arcendi sunt: per oculos enim tanquam per fenestras subingreditur avaritia, & facilius est solutionis mandatum impertiri, quàm ipsam adnumerare pecuniam. Oportet prætereà, ut Ministri ærarii generoso sint animo, neque suadeant Principi parsimoniam sordidam, & modos quosdam cumulandi divitias ejus personâ indignos, ut alio in loco ostendimus pluribus.

V 3 §. Nunc

a L. 4. tt. 2. p. 2. b *Leo rugiens, & ursus esuriens, Princeps impius super populum pauperem.* Prov. 28. 15. c *Ædificavit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculum.* Job. 27. 18. d Cicero. e *Sicut tela aranearum fiducia ejus. Innitetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam, & non consurget.* Job. 8. 14. & 15.

§. Nunc ut à cupiditate etiam Ministri præserventur, cavendum, ne munera & officia publica venalia sint, id quod Commodus Imperator introduxerat: nam qui illa emit, vendit etiam. Ita Severo Imperatori visum, uti & Ludovico XII. Francorum Regi, qui isthoc remedio usus est, sed malè dein observatum à Successoribus. a *Provincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ utrimque licitatione, alteri addici non mirum, quando, quæ emeris, vendere gentium jus est.* Experitur aliquo modo damna isthæc Castella in gubernationibus civitatum, quia pretio venduntur, contrà ac temporibus Regis Joannis Secundi communi consensione statutum fuerat, ut essent perpetuæ, & solâ Regum nominatione conferrentur.

§. Oportet præterea, ut officiis singulis sufficiens assignetur salarium, quo, qui iis fungitur, honestè vitam sustentare possit. Factum à Rege Alphonso Nono, qui sua judicibus deputavit stipendia, graviterque animadvertit in eos, quos à partibus munera accepisse deprehenderet. Idem mandatis publicis edixerunt Reges Catholici, Ferdinandus & Isabella, statuto etiam juribus pretio.

b *Sed caput est in omni Republica, ut legibus, & omni alia ratione provisum sit, ne qua facultas quæstus faciendi Magistratibus relinquatur:* nam qui rei privatæ studio tenetur, & lucrum facit ingravescente annonâ, de rerum affluentiâ ubertateque non magnoperè erit sollicitus, nec meliora dabit consilia, si commodis suis obstare ea judicaverit; præterquam quòd populus dominationem dissimulet, & facilè ferat honores in aliis, si quæstus & lucrum ipsi relinquantur; at si & his se destitui videat, c *tunc utrumque ei molestum est, quòd nec honorum particeps sit, & quod à quæstibus submoveatur.* Atque in hanc caussam referri possunt contentiones & tumultus inter Nobilitatem, & plebem Genuensem.

§. Muneribus publicis præfici non debent, qui ni-

a Senec. lib. 1. c. 9. de ben. *b* Mar. Hist. *c* L. 12. c. 15. Arist. l. 5. Pol. c. 8. *d* Idem l. 5. Pol. c. 8.

nimià paupertate conflictantur: ejusmodi enim inopia corruptelis, aliisque rebus illicitis parat aditum. In Senatu Romano sententiæ aliquando rogabantur, cuinam procuratio Hispaniæ mandanda esset; cùmque multorum suffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotta in eam rem nominarentur, dixit Scipio: *Neutrum sibi placere; unum, quod nihil omnino possideret; alterum, quod nihil ei sufficeret.* Quæ caussa etiam fuit Atheniensibus, ut Magistratum non nisi è locupletioribus legerent; & rationem dat Aristoteles, quòd a *quasi impossibile sit, qui egenus existat, eum bene Magistratum gerere, aut quietem optare.* Etsi negari non possit multos etiamnum esse viros insignes in Hispaniâ, qui absque magnis fortunis ad officia publica admissi, & rursus iisdem defuncti sunt.

§. Ministri, qui amplam alunt familiam, magno Provinciis sunt oneri: quamvis enim ipsi integerrimi sint, non omnes tamen eorundem domestici; atque ideò *haud frustra* Senatui Romano b *placitum olim, ne fœminæ in socios, aut gentes externas traherentur.* Persarum Reges in præcipuis Gubernationis muneribus Eunuchorum utebantur c operâ, quod hi ab uxorum curâ affectuque ditandi liberos expediti, minùs rei privatæ studio teneantur, aut subditis graves sint.

§. Qui cumulandis opibus, & Fortunæ suæ fabricandæ plus æquo intendunt, iis munera publica absque periculo committi nequeunt: nam licèt illam nonnulli per merita & gloriam augere studeant (qui quidem optimi Ministri sunt) plerique tamen satius ducunt, divitiis eam superstruere, quàm præmium, & remunerationem obsequiorum expectare à manu Principis, plerumque ferè ingratâ erga eum, qui plura meruit. Lucullus Consul, quem egestas avarum, avaritia crudelem reddidit, rei augendæ cupiditate ductus, injustissimum bellum Hispaniæ intulit.

V 4 §. Com-

a Idem Pol.l.2. c.9. b Tacit. lib.3. Annal. c *Septem Eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant.* Esth.1.11.

5. Commoratio in aulis, exactis muneribus, efficacissimum est remedium, ob malè parta amittendi, & pœnæ subeundæ metum; quo in rigore gratiæ locus esse non debet, neque permitti, ut delicta pecuniæ ex solutione redimantur; uti fecit Sergius Galba Prætor, Romæ aliquando de fide Lusitanis non servatâ postulatus. Si omnia Tribunalium subsellia pellibus sternerentur eorum Judicum, qui largitionibus corrumpi se passi sunt, id quod Canbysen Persarum Regem, ejusque deinde exemplo Rogerum Regem Siciliæ fecisse meminimus, majori haud dubiè cum Religione observaretur integritas.

SYMBOLUM LIV.

Libertas in hominibus naturalis est, obedientia coacta pænè. Illa arbitrium sequitur; hæc ratione duci se sinit. Ambæ oppositæ sunt, & semper ferè pugnant inter se, unde rebelliones nascuntur, proditionesque adversùs legitimum Dominum: cùmque Respublicæ *a* subsistere nequeant, nisi alius sit, qui imperet, alii qui obediant, quilibet supremam optaret potestatem, & à seipso pendere cuperet: quod quia fieri non potest, libertatem suam in eo positam arbitratur, ut ipsam gubernationis formam mutet in aliam. Istud Regnorum & Rerum publicarum maximum periculum est, ac principalis caussa tot ruinarum, conversionum, immutationum, quas circa illa accidisse historiæ memorant. Quare iis artibus uti convenit, ut libertatis appetitus, & humana ambitio procul sceptro arceantur, maneantque sub imperio rationis, & obligatione dominatûs; ita ut nemini cuipiam suprema illa gubernationis potestas concedatur, quæ Majestatis

a *Naturam duas necessarias res, easdemque salutares humano generi comparasse, ut alii cum imperio essent, alii ei subjicerentur: nihilque quod citra hæc, nec minimo quidem queat spatio perdurare.* Dion. l. 41.

is Principis est propria. Enim verò fidelitatem præsentissimo exponit periculo, quisquis potentiam nimiam, & sine aliquo moderamine indulget alteri;

non secus ac ferox & indomitus equus, cui frena taxantur, cum sessore præcipitat. Diadema regium, etjam joci causâ capiti subditi impositū, superbiæ est

occaſio, & ſublimiores in eo cogitationes excitat. Animus Subditi experiri non debet ſupremam illam majeſtatem & imperandi gloriam: facilè enim per abuſum illam uſurpat poſteà, & ne ad eum, à quo accepit, revertatur, inſidias illi ſtruit, & exitium machinatur. In uno ſolo capite recitant ſacræ literæ, quatuor diverſorum Regum exempla, qui ſervorum ſuorum manibus interiêre, quòd altiùs eos, ac oportebat, evexiſſent. Etiam Salomon, cætera ſapientiſſimus, iſtud incurrit periculum, poſtquam tributorum omnium Præfectum Jeroboamum *a* conſtituerat, qui ſpretâ dein Regis auctoritate, contra ipſum ſeſe geſſit *b* inſolentiùs. Illud itaque diligenter caveant Principes, & pro regulâ ſtatûs habeant, ne quem præ aliis nimiùm elevent; quod ſi ita fieri planè neceſſum fuerit, complures ſint, ut unus alium contineat in officio, & ipſi inter ſe, quiſque agat, & moliatur, obſervent. *c* Hanc politicam (niſi forſan id excuſare poſſit neceſſitas) haud ſatis expendit Ferdinandus Secundus Imperator, quando abſolutam armorum, & Provinciarum ſuarum adminiſtrationem, abſque recurſu ad ſuam Cæſaream Majeſtatem, Fridlandiæ duci commiſit, unde tot ac tanta pericula atque incommoda; quorum maximum illud fuit, quòd tantâ illâ gratiâ, & poteſtate tam illuſtri Heroi data fuerit occaſio, quâ ſemet ipſe perderet. Nec Principes moveat exemplum Pharaonis, qui omnem ſuam poteſtatem regiam Joſepho largitus *d* eſt, quæ totius regni

a *Videns Salomon adoloſcentem bonæ indolis, & induſtrium, conſtituerat eum Præfectum ſuper tributa univerſæ domûs Ioſeph.* 3. Reg. 11. 28. b *Levavit manum contra Regem.* 3. Reg. 11. 26. c *Eſt autem omnis Monarchiæ cautio communis, neminem facere nimis magnum, aut certè plus, quàm unum facere: ipſi enim inter ſe, quid quiſque agat obſervant.* Ariſt. Polit. lib. 5. 11. d *Tu eris ſuper domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantùm regni ſolio te præcedam.* Gen. 41. 40.

gni salus fuit: Josephus enim Christi fuit symbolū, & pauci his nostris temporibus Josephi reperiuntur. Unusquisq; à seipso pendere cupit, non à stipite, id quod in præsenti Emblemate ramus exhibet terræ intra vimineam corbem (quali utuntur hortulani) insertus, ubi novis auctus radicibus, & infernè resectus, distincta deinde fit arbor, à nativo trunco inde pendens, nec ultra suam illi proceritatem acceptam refert. Atque ea res documento nobis esse potest, quanti periculi sit gubernationes Statuum perpetuas facere: ubi enim ambitio radices egerit, eas sibi ut proprias vendicat. Qui semel mandatis dandis assueverit, difficulter postea admittit imperium. Multa hujus rei exempla proprio consignata Sanguine è Franciâ suppetunt. Ne ipsi quidem Dei Ministri in cælesti illâ Monarchiâ stabiles *a* sunt. Majorum munerum perpetuitas Coronæ alienatio est. Inane remanet sceptrum, & imbecillum, & illam ipsam, quam largitur potentiam, veretur; manet sine dote liberalitas, virtus absque præmio. Facilè in tyrannum degenerat talis aliquis, qui de regimine perpetuo securus est. Subditus verè eum agnoscit ut Dominum, & veneratur, à quo gubernari semper debet; sicut contrà eum despicit, qui per semetipsum imperare aut nescivit, aut non potuit, & impatiens tandem obedientiam deserit. Movit ea res Julium Cæsarem, ut Prętoriam dignitatem ad unum annum, Consularem ad duos contraheret. Carolus V. Imperator Philippo Secundo id consilii dedit, ne diu uno aliquo Ministro in officiis publicis, militaribus præsertim, uteretur, ut majora conferret in homines fortunâ mediocri; Legationes verò potentioribus mandaret, in quibus ipsi vires suas paulatim consumerent. Regi Ferdinando Catholico suspecta fuit fortitudo illa militaris, & famę celebritas in Italiâ Magni Ducis, quare mox revocato eo in Hispaniam, si non omnem planè erga eum confidentiam exuit, at noluit certè, ut tot obse-

a *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles.* Job. 4. 18.

obsequiis probata ejus fidelitas ultrà objiceretur periculo, si perpetuùm in Neapolitano Regno vice-Regis fungi persisteret. Et tametsi *id morum Tiberii fuit continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere.* Factum id tamen ob considerationes quasdam tyrannicas, qui in Principem prudentem ac justum cadere non debent. Prudentiæ itaque est, Naturam ipsam optimam veræ Politicæ magistram adhibere in consilium, quæ cælestibus illis lucis Ministris imperium quoddam & vicariam potestatem in orbem hunc inferiorem largita est quidem, non perpetuam tamen, sed statis solùm temporibus: ut videre est in motibus, dominiisque Planetarum, ne scilicet horum cura & provisione sese omnino obdicaret, neque tamen ipsi Naturæ imperium sibi arrogarent. Nam illud ignorare non poterat, Terram oppressum iri penitùs, si semper aut melancholia Saturni, aut furor Martis, aut Jovis severitas, aut Mercurii calliditas, aut levitas Veneris, aut Lunæ inconstantia rebus hisce inferioribus dominarentur.

§. Atque pro hâc munerum commutatione laborandum inprimis, ne existimationis suæ jacturam quis existimet, si à majoribus ad minora descendat: quia enim infinita ea non sunt, ubi ad supremum aliquod pervenerit, inutilis posthac erit Minister, si aliis inferioribus rursum se impendere renuat. Tametsi verò recta ratio postulare videatur, ut unà cum merito augeantur & præmia, in hoc tamen casu rationi isti utilitas Principis præferri debet, quando nimirum ob graves caussas tum obsequii præstandi, tum boni publici, non verò ex contemptu ita fieri expedit, ut inferiori aliquo fungatur munere: tunc enim ipsa negotiorum utilitas illud honorificum reddit.

§. Quod si ulla functio longo tempore sustineri possit, id maximè in legationibus erit: in his siquidem interceditur solùm, non imperatur; tractatur, non præcipitur. Cum Legati profectione perit quasi notitia

notitia natalis soli; cessant conversationes particulares cum Principe, cui assistunt, ejusque Ministris. Arces, propugnacula, & alia munimenta, quæ Regnorum sunt claves, ab arbitrio, imperioque Principis semper immediatè dependeant. Quam ob caussam minùs salutare fuit illud Regis Sanctii consilium, cùm vitâ concessurus; ob pupillarem ætatem filii Alphonsi Tertii. *a* Proceres ipsorum fidei concreditas urbes, arcesque tamdiu obtinere voluit, donec Rex quindecim ætatis annum explêsset, unde gravia Regno isti nata sunt incommoda. Munera alia non nisi ad certum tempus perdurent, nec tam diuturna sint, ut ob imperii perennitatem Ministros superbiores in discrimen adducant. Ita faciendum judicabat olim Tiberius: *b* ajebat enim, *superbire homines etiam annua designatione; quid si honores per quinquennium agitent:* quanquam reipsa illud suum consilium minimè exequeretur. Defatigatur tandem virtus merendo, sperandoque. Neque tamen tam brevi tempore munia terminentur, ut notitia & usus aliquis per ea comparari non possint, aut ut rapina vigiles nimis reddat Ministros, veluti falcones Norvvegiæ ob diei brevitatem. In magnis denique rerum perturbationibus & Regnorum periculis, administrationes publicæ, & officia protrahi debent longiùs, ne forsan hominibus novis & inexpertis committantur. Ita fecit Augustus, Quintilii Varii clade intellecta.

§. Verùm isthæc doctrina, ut officia non nisi ad certum tempus conferantur, intelligi non debet de supremis illis, institutis pro consilio Principis, & administratione justitiæ; satius enim est, ut ea continua sint, eò quod in illis plurimùm prosit longus rerum usus, & caussarum pendentium cognitio. Ista nimirum munera sunt in Republica, quod poli in cælo, cirum quos reliqui volvuntur orbes, & si mutarentur, universus hic Mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Perpendit in-

a Mar. Hist. Hisp. l. 11. c. 7. *b* Tacit. l. 2. Annal.

commodum iſtud Solon in quadringentis Senatoribus, qui in annos ſingulos ſorte legebantur Athenis, inſtituitque Senatum perpetuum Virorum ſexaginta, quos Areopagitas nominabant; quod dum obſervatum fuit, ſtetit ac floruit illa Reſpublica.

§. Illud inſuper periculoſum, & graviſſimorum motuum, ac ſeditionum occaſio, ſi Regnorum procuratio, durante Succeſſoris pupillari ætate, ei committatur, qui jus aliquod quovis titulo in ea poteſt obtendere; uti factum in Aragonia imprudentiâ eorum, qui Regni gubernacula Sanctio comiti Ruſcinonenſi demandârunt, donec Rex Jacobus I. adoleſceret. Regnandi libido ſæpè in iis etiam inſidet, quibus nec à ſanguine, nec aliâ de cauſsâ ulla ad coronam cumpetit actio; quid fiet igitur in iis, qui in picturis & ſtatuis frontes Progenitorum ſuorum illa redimitas vident? Funeſta aliqua ejus rei hac noſtra ætate ſuppetunt exempla & plura dedêre ſæcula retrò præterita, multorum Conſanguineorum, qui Regna fidei ſuæ concredita poſteà ſibi arrogarunt, ut propria. Qui è Regio progenerantur ſanguine, ad tyrannidem ferè ſunt proniores, quippe qui pluribus abundent mediis, quibus conſilia ſua ad exitum queant perducere. Pauci perſuadere ſibi poſſunt, juſtam eſſe illam legem, quæ naſcendi prioritatem virtuti ante poſuit, & quiſque de ſe ipſe præſumit, ſe præ alio Coronam promereri. Licèt verò in uno aliquo interdum excellat ratio, periculum tamen eſt ab iis, quos ſingulariter charos habet, & familiares: hi enim, cùm Majeſtatis illius participes ſe fore ſperent, violentis quibuſdam mediis eam procurare contendunt, & inter Cognatos diffidentias ſuſcitant. Quòd ſi quas tales Rex Philippus Secundus de Joanne Auſtriaco habuit, ex iſto manarunt fonte. Inſigne exemplum hujus Politicæ reliquit poſteris Infans Ferdinandus, *a* recuſando Coronam, quæ ad Regem Joannem II. illius nepotem pertinebat, quo laudabili facinore multas alias

a Mar. Hiſt. Hiſp. c. 15. l. 19.

alias de cælo promeruit. Et perantiqua eſt iſthæc generoſa fidelitas, ac ſincerus amor Infantium hujus nominis in Reges conſanguineos; nec minor in hoc præſenti elucet, cujus ſubmiſſio & obedientia erga ipſum Regem tanta eſt, ut ſubditi potiùs, quàm fratris eſſe videatur; nec ipſe Sphæræ cœleſtes tam ſe ſubmittunt primo mobili, ac ſua Serenitas voluntati regiæ: nam in illis motus quidam eſt contrarius, in hac minimè; magis de honore Regis, quam de ſuomet proprio ſollicita eſt. O Magnum Principem, in quo ſanguinis ſplendor (tametſi ſummus ille ſit) non eſt tamen maximum eorum, quæ in ipſo ſuſpicimus. Divina providentia nimirum perturbatiſſimis hiſce temporibus, inter tot tamque diuturnos bellorum motus, quibus Monarchiæ hujus axes ac poli concutiuntur, Atlantem iſtum è cælo ſubmiſit, qui animi ſui fortitudine, & prudentia præcipuam illius partem ſuſtentaret.

SYMBOLUM. LV.

ARiſtoteles, ut Alexandro Magno Conſiliariorum virtutes & conditiones aptiùs exprimeret, cum oculis eos comparabat. Tranſtulit comparationem iſtam in legum ſuarum libros Rex Alphonſus, cognomento Sapiens, & accuratam inter ea collationem inſtituit. Nec novum illud videri debet, aut inſolens: nam & Reges Perſiæ ac Babyloniæ illos appellabant oculos ſuos; uti Miniſtros alios aures ſuas, & manus, pro ratione muneris, quod obibant. Spiritus illi ſeptem, Miniſtri Dei, miſſi in omnem terram, oculi erant a- gni *a* immaculati. Princeps aliquis cui tam multa videnda ſunt & audienda, totus deberet eſſe oculus, totus *b* auris. Quod quia fieri non poteſt, alienis utatur, neceſſe eſt. Ex quo etiam fit, ut nullus

a *Agnum ſtantem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi, in omnem terram.* Apoc. 5. 6. b *Superior debet eſſe totus mens, & totus oculus.* S. Greg. Antioch. Ho. 3.

lus reperiatur Princeps, quantumvis intelligens sit, ac prudens, qui ministris non egeat: a *nam Principes ac Reges nunc quoque multos sibi oculos, multas aures, mul-*

tas item manus, atque pedes faciunt. In illo tamen nihil inest incommodi, modò iis rectè uti quis noverit:

a *Hâc*

a Arist. lib. 3. Polit. cap. 12.

a *Hâc enim ratione, & omnium oculis cernet, & omnium auribus audiet, & omnium denique consiliis in unum tendentibus consultabit.* Idem significabant Ægyptii per oculum Sceptro superimpositum, *consilium* quippe *oculus* est *futurorum. b* Eodem, opinior, alludere voluit Jeremias, *c* cum diceret, *Virgam vigilantem ego video.* Atque ideò in præsenti Emblemate Sceptrum pingitur oculis plenum, ad significandum nimirum, per Consiliarios Principem gubernationis suæ negotia prævidere debere, ac prævertere. Nec mirum eos, qui à consiliis sunt Principi, à nobis in sceptro collocari, cùm & in coronis Imperatorum, Regumque Hispaniæ nomina eorundem insculpi, mos quondam fuerit, nec immeritò: magis enim relucent, quam ipsa Principum diademata.

§. Atque ista cum oculis comparatio virtutes illas designat ac dotes, quibus instructum esse oportet, qui Consiliarii fungitur munere: sicut enim Visus per omnes partes, ad res longè etiam distantes sese extendit, ita animo Consiliarii practico obversari debet præteritum, præsens, & futurum, ut de rebus rectè statuat, & certum formet judicium: quod fieri haudquaquam poterit absque multa lectione, longo negotiorum usu, & frequenti cum Nationibus variis communicatione: *nisi* enim naturæ Principis, *morum*, d *animorumque Provinciæ sint gnari, qui de ea consultant, perdunt se, & Rempublicam*, ad illam autem comparandam notitiam industria opus est, neque enim ea cognoscunt oculi, quæ antè non viderunt. Qui multa fuit expertus, atque oculis usurpavit multa, ei intelligentiæ lumen suboritur, & occurrunt facilè *e* media.

§. Tanta est oculorum, cordisque consensio mutua, ut hujus affectus, ac passiones mox ad illos

a Sinef. ad Arcad. *b* Arist. l. 6. de regim. *c* Jer. 1. 11. *d* Cicero. e *Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.* Eccl. 34. 9.

los quoque deriventur; si triste illud sit, hi manant lacrymis; si contrà lætum sereni sunt, amœnique. Nisi Consiliarius intimè suum dilexerit Principem, ita ut fortunam ejus adversam, aut prosperam quasi suam reputet, haud multum operæ & curæ ponet in dandis consiliis: quare rectè dixit Rex Alponsus Sapiens; a *que los Consejeros an de ser amigos del Rey. Ca si tales no fuese, poder le yà ende venir gran peligro, porque nunca, los que à ome desaman, le pueden bien aconsejar, ni lealmente.*

§ Non sinunt oculi, ut digitus aliquis artificiosam eorundem structuram, & fabricam contrectet; tempori abdunt sese, & palpebris contegunt. Quantumvis Consiliarius intelligens sit, ac prudens in suis Consiliis; si tamen facilis fuerit, & levis in pandendis secretis; si digitos sibi in intimum pectus immitti patiatur, plus nocumenti adferet Principi, quàm Consiliarius aliquis ignorans & rudis: nullum enim bonum consilium est, si secretum non maneat, immò quæ rectè statuta fuêre, plus damni accersunt, si ante tempus detegantur, quàm etiam statuta malè, si cum secreto executioni mandentur. Fugiat itaque Consiliarius communicationem cum iis, qui non ex eodem sunt Consilio: subducat se eorum digitis, qui intimum pectoris ejus pertentare cogitant. Nam si in colloquium aliquod de rebus descendat, facilè mens ejus explorabitur, atque unà cum illa regulæ, quibus Princeps se suaque moderatur. Labia velut fenestræ sunt interioris cordis, quæ dum panduntur, illicò apparet, quod intus latet.

§. Adeò puri sunt oculi, tamque ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem quantumvis exigua ea sit, admittant, & si quæ in eos fors inciderit, mox turbantur, nec quicquam videre possunt; sed aut omnia aliter, aut geminata iis sese offerunt. Consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere mox occœcabitur, neque res concipere

re

a l. 5. tt. 9. p. 2.

re poterit, prout ſunt, ſed prout eas commodi proprii ſtudium illi propoſuerit.

§. Tametſi diverſi ſint oculi, non diverſimodè tamen, ſed uniformiter res objectas repræſentant; concordes ambo in recipiendis rerum imaginibus, & tranſmittendis deinde ad ſenſum communem per nervos opticos, unitos inter ſe, ne diverſæ ſubintrent, & illum fallant. Niſi inter Conſiliarios una eademque ſit voluntatum conſpiratio, unus idemque finis pari conſenſu connitendi ad conſilium optimum, & maximè proficuum, ita ut nec odium, nec amor, nec exiſtimatio propria in diverſas eos trahat opiniones, confuſus hærebit Princeps & dubius; neque ſat ſcire poterit, quam potiſſimam partem in electione melioris conſilii amplecti debeat. Atque iſtud periculum tum præcipuè accidit, cùm unus aliquis Conſiliarius plus videre ſe & intelligere exiſtimat, quàm videat & intelligat alius; aut cùm tantũ judicii non habet, ut quod melius eſt, dignoſcere a valeat; aut cùm conſilio offenſas ſuas ulciſci, & affectibus ſuis indulgere cogitat. Verùm ab his omnibus liberum eſſe oportet Miniſtrum, ita ut alium finem ſibi propoſitum non habeat, quàm obſequium ſui Principis. b *A tal Conſejero* (verba ſunt Regis Alphonſi Sapientis) *llaman en latin Patricio, que es aſi como Padre del Principe: e eſte nome tomaron à ſemejanza del Padre natural, e aſi como el Padre ſe mueve, ſegun Natura, à aconſejar à ſu Hijo lealmente, catandole ſu pro, e ſu honra, mas que otra coſa: aſi aquel; por cuyo Conſejo ſe guia el Principe, lo debe amar e aconſejar lealmente, e guardar la pro, e la honra del Señor ſobre todas las coſas del Mundo, non catando amor, nin deſamor, nin pro, nin daño, que ſe le puede en de ſeguir, e eſto de ben fazer ſin liſonja ninguna, non acatando, ſi le peſara, ò le plazera, bien anſi como el Padre non lo cata, quando aconſeja à ſu Hijo.*

§. Par-

a *Cum fatuis conſilium non habeas: non enim poterunt diligere, niſi quæ eis placent.* Eccleſ. 8. 20. b l. 7. tt. 1. p. 4.

§. Partita est Natura jurisdictionem singulis oculis, suis cuique per lineam interpositam præfixis terminis: non ideò tamen in operando ambo concordes esse desinunt, sed mutuo quodam affectu sibi assistunt invicem, ut si unus in hanc sese flectat partem, quæ ad ipsum pertinet, idem quoque alter faciat, ut rerum cognitio tantò certior sit; nec curet magnoperè, sintne eæ intra circumferentiam suam, an non sint. Hæc mutua concordia & consensio valdè in Ministris est necessaria, quorum zelus, & diligentia universalis sit oportet, ut non ad ea solùm, quæ sui sunt muneris, attendant gnaviter; sed ad ea etiam, quæ ad aliorum officia pertinent. Nulla est corporis pars, quæ non illicò sanguinem suum, suosque spiritus ad eam derivet, quæ adversi aliquid patitur, ut totum corpus conservetur. Si Minister aliquis otio indulgeat & queiti, dum alium laboribus & periculis videt opprimi, malitia est, æmulatio est, & exiguus erga Principem affectus. Nascitur istud interdum ex amore commoditatis & gloriæ propriæ, aut ne ea in discrimen veniat, aut certè ut socii infelicitate evadat illustrior. Tales Ministri sibi solùm prosunt, non Principi. Atque hinc exoriuntur perniciosæ illæ Contentiones inter ipsos illius Status, inter ipsa illius arma, & æraria; quibus multæ egregiæ perduntur occasiones, amittuntur integræ urbes, castella & Provinciæ. Consilia & actiones Ministrorum communicari debent inter se, haud secùs ac alæ Cherubinorum in templo Salomonico sese mutuo *a* contingebant.

§. Quanquam verò plurimùm corpori prosint oculi, Natura tamen non nisi binos largita est, multitudo enim cognitioni rerum officeret. Haud aliter sanè, ubi magnus est Consiliariorum numerus, retardantur consultationes, secretum in periculo est, & confunditur veritas: suffragia enim numeran-

a *Et ala ejus altera quinque cubitorum alam Cherubinorum alterius contingebat.* 2. Par. 3. 12.

rantur solùm, non expenduntur, & major denique numerus concuidit. Hæc damna experiuntur potissimùm Respublicæ. Multitudo cœca est semper & imprudens, & sapientior etiam Senatus, hoc ipso quod amplus est, conditionem & ignorantiam vulgi admixtam habeat, necesse est. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quàm multæ stellæ. Et quia tot sunt in viâ lacteâ, hinc splendore repercusso alia aliam impedit, & minus ibi lucis est, quàm in aliis cæli partibus. Inter multos libertas audacior est, & difficulter ad voluntatem & arbitrium Principis reduci se *a* patitur; uti experientia docet in Conventibus Ordinum publicis, & comitiis Generalibus. Expedit itaque, ut pauci potiùs sint Consiliarii, ii scilicet, qui ad gubernandum Statum sufficiunt, erga quos indifferenter se gerat ipse Princeps, neque sinat se unius solius duci judicio; per unum enim tantum non videbit, quantum per omnes alios. Ita dixit Xenophon, qui eadem usus comparatione Consiliarios Regum Persiæ oculos, & aures *b* vocitat. c *Apud* ejuscemodi *Ministrum*, cum non nisi ipsius oculis Princeps videat, *Majestas Imperii hærere solet Regi, aut Principi orbum potentiæ nomen relinquitur.*

§. Solent plerumque Principes unius solius alicujus consilio ita acquiescere, ut omnia cum illo negotia deliberent, ea etiam quæ ipse minimè

a *Populi imperium juxta libertatem: paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Tac. lib. 6. Annal. b *Hinc factum est, ut vulgò jactatum, Persarum Regem multos habere oculos, auresque multas; quod si quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregiè falli certum est: unus enim & pauca videat, & pauca audiat; essetque aliis regiis Ministris quasi negligentia quædam, & segne indictum otium, si id uni solum alicui demandatum esset officium. Præterea quem subditi cognoscerent illum esse oculum, aut aurem regiam, scirent hunc cavendum esse, neque quidpiam illi committendum, quod omnino præter rem Principis foret.* Xenoph. lib. 4. Cyri. *c* Plutarch.

mè intelligit. Vnde accidit, ut graviſſimi in ſtatuendo committantur errores: neque enim viri literati in rebus militaribus rectè conſilia dare poterunt, neque milites in iis, quæ ad pacem pertinent. Expendens illud Alexander Severus Imperator unumquemque in iis conſulebat, quæ ipſe pertractaverat. a *Vndè ſi de jure tractaretur, in conſilium ſolos doctos adhibebat; ſi vero de re militari, milites veteres, & ſenes ac bene meritos, & locorum peritos.*

§. Iſtis oculorum affectionibus hactenus explicatis corpus in ſuis motibus regitur, quæ ſi deeſſent, ne ad unum quidem paſſum ſecurè poſſet progredi. Idem Regno eveniet, quod bonis Conſiliariis deſtitutum fuerit. Cœcum erit ſceptrum abſque iſtis oculis, & ſine viſu Majeſtas. Neque enim Princeps ullus tantâ pollet ſapientiâ; ut per ſe ipſum omnia, quæ occurrunt, poſſit decidere. *El Señorio* (inquit Alphonſus Rex) *no quiere compañero, ni lo há meneſter, como quiera que en todas guiſas conviene, que aya omes buenos, è ſabidores, que le aconſejen, è le ayuden.* Et ſi quis Princeps tam acutos ſibi oculos eſſe exiſtimaverit, ut abſque aliorum operâ ſolus videre omnia, & dijudicare ſe poſſe confidat, is ſuperbus magis erit, quàm prudens, & ad quemvis paſſum in gubernatione *b* offendet. Ioſue tametſi actiones ſuas cum ipſomet Deo communicaret, & expreſſa ab illo mandata accepiſſet, & inſtructiones pro occupandâ urbe Hay, conſulebat tamen ſeniortes Duces, quos ſecum *c* habebat. Conſiliarii Aſſueri Regis nunquam à latere ipſius, diſcedebant, quin omnia cum iis maturè deliberabat, ut Regum mos *d* erat. Divinum Spiritus ſancti oraculum eſt: *e Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.*

a Lampr. in vita Alex. b *Si de ſua unius ſententia omnia geret, ſuperbum hunc judicabo magis, quàm prudentem.* Liv. c *Et aſcendit cum ſenioribus in fronte exercitus.* Joſ. 8. 10. d *Interrogavit ſapientes, qui ex more regio ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio.* Eſth. 1. 13. 10. e Prov. 13. 10.

pientia. Non tanta est Naturæ capacitas, ut ad imperium, quantumvis exiguum, ea sola sufficiat: a *nemo* enim *solus sapit*, neque in uno solo reperiri possunt omnia, quæ sciunt omnes. Et licèt multa ingenia non plus videant, quàm unum aliquod perspicax, eò quòd non sint sicut quantitates, quæ multiplicantur seipsis, & summam grandem conficiunt; illud tamen de distantiâ intelligi debet, non de circumferentia, quam citiùs plures oculi deprehendunt, quàm *b* unus, modò tot non sint, ut nascatur inter eos confusio. Vnum solum ingenium unam sequitur ratiocinationem, neque enim uno eodemque tempore pluribus potest intendere, & illius amore captum ulteriùs non progreditur. In consultatione multos audit Princeps, & melius secutus judicium, suum faciliùs deponit, illorumque agnoscit incommoda, quæ ex passionibus, & affectibus privatis oriuntur. *c* Eam ob rem Joannes Secundus Aragoniæ Rex datis ad filios suos Reges Catholicos sub extremum vitæ literis, seriò eos monuit, ne quid unquam facerent absque consilio Virorum prudentium, & quos Virtus commendaret. Omnes gubernationis gressus necesse est, ut præcedant illi Consiliariorum oculi, & viam *d* commonstrent. Antonius Imperator cognomento Philosophus, Vir eâ ætate longè sapientissimus, Scævolam, Mucianum, Vlpianum, & Marcellum, Viros planè insignes à consiliis habebat, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens sese illis accomodabat, dicebatque: *e Satius est, ut ego tot taliumque amicorum sequar consilium, quam illi meum. Qui sapiens est, audit consilia*, & rectius peragit omnia Princeps etiam ignorans, qui consilio utitur, quàm alius intelligens, in opinionibus suis obstinatus & pertinax. Ne Principem arrogantia præcipitet, propterea quòd gloriam rei bene gestæ

a Plaut. b *Salus autem, ubi multa consilia.* Proverb. 11. 14. *c* Mar. Hist. Hisp. d *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos,* Prov. 4. 25. *e* Prov. 12. 15.

gestæ cum aliis partiri oporteat; si Consiliarii in eam aliquid conferant: neque enim profectò minor laus est, dimittere sese ad aliorum consilium inquirendum, quàm seipso rectissimè aliquid facere.

a *Ipse ô Rex benè consulito, & pareto vicissim.*

Hęc consilii acceptatio summa in Principe potestas est. Consilium dare inferioris est, superioris illud admittere. Nihil Principatui magis proprium, nihil necessarium magis, quàm consultatio, & executio. *Digna accion es* (ajebat Rex Alphonsus Undecimus in Comitiis Madritensibus) *de la Real magnificentia, tener segun su loable costumbre varones de Consejo cerca de si, i ordenar todas las cosas por sus Consejos, porque si todo Home debe trabajar de aver Consejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey.* Quilibet, etiam ignorans, Consilium dare potest; at benè statuere, solus b prudens. Nil quicquam de gloriâ Principis decedit, qui consultare noverit, & eligere: *Bene enim quod cum vestro consilio fuerit ordinatum* (dicebat in lege quadam Theodosius Imperator) c *id ad beatitudinem nostri imperii, & ad nostram gloriam redundare arbitror.* Triumphi Scipionis Africani non aliunde, quàm à Consiliis Caji Lælii profecti sunt, unde dici solebat, hunc conscribere, Scipionem verò exhibere Comœdiam: neque tamen hoc ipsum splendorem famæ illius ullo modo obscuravit, neque rectè & cum laude adeo factorum gloria Lælio ascripta fuit. Res tota in eo præcipuè consistit, ut rectè per semetipsum Comœdiam repræsentare Princeps noverit, neque Minister sit, qui illam & componat & exhibeat. Nam etsi Consiliarii sint oculi Principis, ipsum tamen adeò cœcum esse non oportet, ut absque iis prorsus videre nequeat: hoc enim esset cœco quodam modo imperare, & Princeps apud omnes suos in contemptum veniret. Lucius Torquatus, tertiùm, electus Consul, ocu-

a Hom. b *Astutus omnia agit cum consilio.* Prov. 13.16.
c l. humanum C. de leg.

oculorum imbecillitatem excuſavit, a *indignum eſſe, inquiens, Rempublicam, & fortunas Civium ei committi, qui alienis oculis uti crederetur.* Rex Ferdinandus Catholicus dictitabat, Legatos eſſe Principis oculos; eum tamen miſerrimum fore, qui non niſi iis ſolis cerneret. Non concredebat omnia Miniſtris ſuis magnus ille Politicus, per eos videbat quidem, ſed tamen tanquam per conſpicilia, ponendo illos ante ſe, & oculos ſuos proprios iiſdem applicando. Si Conſiliarii animadvertant, penes ſe rerum decidendarum eſſe arbitrium, detorquent eas ad privatos ſuos fines, & creſcente ambitione, in diverſas abeunt factiones, unoquoque eorum ſupremam illam poteſtatem ſibi arrogante, quam Princeps ignavus, & ad negotia tractanda inidoneus illis permittit. Miſcentur & perturbantur omnia, ſi Conſiliarii plus eſſe velint, quàm ſpeculæ quædam, quæ rerum Horizontem Principi detegant, ut ipſe ſtatuere deinde in iis poſſit, & eligere conſilium, quod videbitur optimum. Oculos ei Natura dedit, & ſi unicuique Miniſtro ſuus aſſiſtat Angelus, cor Regis verò ipſe quoque Deus præterea moderatur. b dubio procul etiam viſum ejus dirigent, & clariorem perſpicacioremque efficient, quàm Miniſtrorum. Rex Philippus Secundus animum interdum ad ſe revocabat, ut de negotiis ipſe ſecum diſquireret, & Deo ſeſe enixè commendans, illud amplectebatur, quod ſibi tum occurreret, licèt aliter Miniſtris ejus videretur, & plerumque eveniebat feliciter. Non poſſunt Conſiliarii ſemper hærere lateri Principis, c *nec omnia conſilia cunctis præſentibus tractari, ratio rerum, aut occaſionum velocitas patitur;* ſed in arenâ capiendum interdum Conſilium, & ſtatuendum ex tempore. Non habent mandata auctoritatem, ut par eſt, ſi conſtet Principem ea accipere, non dare: ſtatuere omnia abſque conſilio, præſumpta temeritas eſt: omnia exequi ex aliena ſen-

X ten-

a Tit. Liv. l. 26. b *Cor Regis in manu Domini: quocunque voluerit, inclinabit illud.* Prov. 21. 1. c Tacit. lib. 1. Hiſt.

tentia, ignorans servitus. Penes eum, qui imperat, arbitrium esse debet immutandi, adjiciendi, aut rejiciendi penitus id, quod illi Ministri consulunt. Et proderit interdum quædam eos celare mysteria, ac fallere; uti faciebat idem Rex Philippus Secundus, diversimodè ad Consilium statûs referendo de Legatorum expeditionibus, quando eos in certam aliquam trahere cogitabat sententiam, aut aliàs expedire judicabat, ne quædam negotiorum circumstantiæ iis innotescerent. Consilium Statûs Colosso alicui debet esse simile, ut illius humeris insistens Princeps, longiùs quàm ipsum prospiciat. Thebani visum tam longum Principi suo minimè optabant: hinc enim depingere eum solebant patulis auribus, & oculis obvelatis, singnificantes, cœco quodam impetu debere eum exequi, quæ suasisset, statuissetve Senatus. Verùm Symbolum illud non erat Principis alicujus absoluti, sed Principis Reipublicæ; cujus potestas sic astricta est certis limitibus, ut satis sit, quòd ille audiat: nam videre, quid agendum sit, Senatui reservatur. Non nisi cœca Majestatis est umbra, & vanum potentiæ simulacrum. In illum non nisi per reflexionem derivatur auctoritas, quæ in Senatu residet, adeóque oculis non eget, cui pro suo arbitratu progredi non licet.

§. Quamvis autem omnino deceat, ut Princeps in deliberando suum sibi servet arbitrium; in eo tamen tantopere gloriari non debet, ut eâ de caussa, ne consilio indigere videatur, illud prorsus respuat, quod ei Ministri suggerunt: sic enim in gravissima incideret incommoda, quomodo, Tacito teste, Petro accidit, qui a *ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa, ac deteriora transibat.*

§. Si factu foret possibile, deberent Reges Regibus esse à consiliis, ut quæ ii in rem consulerent, à decoro, existimatione & auctoritate Regiâ non desciscerent. Sæpè personâ suâ minùs dignum aliquid agit

a Tac. lib. 15. Annal.

agit Princeps, quia vili & abjecto eſt animo, qui ſic conſulit. Verùm quia illud fieri nequid, decet ſaltem juſmodi legere Conſiliarios, qui tametſi Principes non ſint, animos tamen & ſpiritus gerant Principum, & ex ſanguine generoſiori deſcendant.

§. In Hiſpaniâ magnâ cum prudentiâ varia inſtituta ſunt conſilia, pro bonâ Regnorum, & Provinciarum adminiſtratione, aliiſque momenti alicujus in iſta Monarchia negotiis; verùm ob bonam hanc illius conſtitutionem non protinus curam omnem oportet abjicere: nulla enim Reſpublica tam firmis munita præſidiis, cujus fundamenta cum tempore non collabeſcant, aut quæ malitia pravique abuſus ſenſim non exedant. Nec ſufficit partes illius ſingulas benè conſtitutas eſſe, niſi aliquando omnes in unum coëant, agantque inter ſe tam de illis ipſis partibus, quàm de univerſo corpore. Ad eum finem in Religioſis Ordinibus cogi videmus capitula Provincialia & Generalia, in Eccleſiaſtica Monarchia Concilia; & eaſdem ob cauſſas maximè è re communi eſſe videtur, ut decimo quôque anno Madriti Generale aliquod formetur conſilium, aut conventus, ad quem Conſiliarii bini è Conſiliis ſingulis, aut bini Deputati ex unaquaque Monarchiæ iſtius Provincia conveniant, ad deliberandum de ſuâ ſuarumque partium conſervatione: niſi enim Regna innoventur ſubinde, inveteraſcunt ac pereunt. Atque hic conventus Monarchiæ membra arctiùs uniet, ut conſentiant inter ſe, & ſibi mutuum in neceſſitatibus ferant præſidium. Ad eundem finem cogebantur Concilia Toletana, in quibus non ſolùm quæſtiones de Religione pertractari ſolebant, ſed ea quoque, quæ ad Caſtellæ gubernationem pertinerent.

§. Atque iſtæ oculorum affectiones reperiri etjam debent in Principum Confeſſariis, qui eorum ſunt Conſiliarii, Judices, & Medici ſpirituales;

quæ officia Viros desiderant in obsequio divino, & amore in Principem ferventes; instructos à scientia, ad rectè judicandum, à prudentia, ad admonendum; à libertate, ad corripiendum; fortitudine, ad instruendum, proponendo Principi ante oculos (etsi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias subditorum, & Regnorum pericula, non verò luto illinendo (ut Ezechiel loquitur) hiantem parietem & ruinas *a* minitantem. Nonnulli Principes Confessariorum utuntur opera ad solam conscientiam expiandam; alii etiam in consultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem nunc non examino, illud solùm dico, conveniens judicatum in Hispania, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiæ præscripto dirigeret, iisque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus consors, corrigeret Principem, si quâ in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè nôrunt peccata, quæ admittunt, ut homines; at non ea, quæ peccant, ut Principes, licèt graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quàm ea quæ ad ipsam personam.

5. Nec expedire solùm videtur, ut Confessarius consilio Staûs intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate sua, atque eruditione, qua valent plurimùm, Regni consultationibus assistant: sic enim magis unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælatis, qui in Conciliis Toletanis in unum convenerant.

6. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi, qui tubæ sunt *b* veritatis,

a *Illi autem liniebat eum luto absque paleis*. Ezech. 13. 10.

b *Clama, nec cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. Is. 58. 1.

tis, & interpretes Deum inter & *a* homines, in quorum ore *b* verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere Principem, tanquam cum canalibus quibusdam, per quos fluenta doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum. Ab iis plebs dependet, suntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandã, aut componendam; uti in seditionibus Catalaniæ, & Lusitaniæ compertum fuit. Fervor eorum & zelus in reprehendendis vitiis, exerere sese potissimùm solet contra eos, qui aliis præsunt, & ex levibus indiciis facilè istud penetrat populus, quia naturâ suâ erga Ministros minùs benè afficitur. Unde fieri potest, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi minùs contenti sint; inde verò oriantur tumultus, & seditiones, præsertim quando culpantur, produnturque vitia Principum, contra officii sui obligationem commissa. Præstat igitur reprehensiones illas esse generales, absque eo, quòd ipsæ designentur personæ, quando scandalum non est publicum, aut præmissæ non fuerunt admonitiones Evangelicæ, aliæque circumstantiæ cum bono publico in trutinâ appensæ. Cum tali modestiâ reprehendit Deus in Apocalypsi nonnullos Episcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, immò etiam adulari cuipiam videri *c* posset. Neminem Christus offendit ex cathedra: reprehensiones ipsius fuerunt generales, & quando ad particulares descendit, non ut concionator, sed ut Rex locutus videtur. Pro concione dici non debet, quod in angulis platearum interdicitur, & punitur; quâ in re falli solet zelus, aut quia nimius est, aut quia eum excœcat applausus imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere solet, ad audiendos defectus Principis aut Magistratus.

SYM-

a *Pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum.* Heb. 5. 1. b *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Ier. 1. 9. c *Novi opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua novissima plura prioribus. Sed habeo adversus te pauca.* Apoc. 2. 19. & 20.

SYMBOLUM LVI.

AB intelligentia, non à calamo eſt Secretarii officium. Si ad id ſufficeret bellè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius eſt de rebus conſultare, eas diſponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus eſt voluntatis Prin-

Principis, & gubernationis ejus instrumentum, index denique, quo decreta sua consignat, atque uti dixit a Rex Alphonsus Sapiens, *el Chanciller* (ejus loco nunc Secretarius est) *es el segundo Official de casa del Rey, de aquellos, que tienen oficios de poridat. Ca bien asi como el Capellan* (de Sacellano Majori loquitur, qui tunc Regi à confessionibus erat) *es medianero entre Dios, e el Rey spiritualmente en fecho de su anima: otro si lo es el Chanciller entre el, e los Omes.* Perparum proderit, in Consiliis prudentes institutas fuisse consultationes, si qui disponere eas debet, errorem committat. Consiliarii suas dicunt sententias, Princeps per Secretarium suum animam iis tribuit, & unum aliquod verbum hîc, aut ibi opportunè positum, negotiorum formam immutat, haud secus atque in picturis exigua aliqua umbra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum exemplar accedant propiùs, aut ab eo longiùs abeant. Consilium ideam fabricæ negotii alicujus disponit, Secretarius inde normam concinnat, in qua si erretur, ipsum quoque ædificium secundùm illam constructum vitiosum erit. Ut istud Emblemate præsenti subjiciam oculis, calamus illius circinus simul est, quia non solùm in chartam referre debet, sed mensurare etiam, & perficere, quæ statuta fuerunt, metiri occasiones & tempora, ne aut citiùs, aut tardiùs, ac oportet, fiat executio: officium ita conjunctum cum munere Principis, ut si negotia ferrent, alteri committi nequaquam deberet: nam si pars Majestatis non sit, quædam saltem illius est reflectio. Illud, opinor, Cicero innuebat, cùm Proconsulem, qui tum Asiæ Provinciam procurabat, his verbis admoneret: b *Sit annulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non Minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Ministri alii in uno solo munere Principem referunt; Secretarius in omnibus. In aliis sufficit scientia rerum iis commissarum; in

 hoc

a L. 4, tt. 9. p. 2. b Cic. Epist. 1. ad Quinct. Erat.

hoc cognitio requiritur, & experientia aliqua communis, & specialis artium omnium tam belli, quàm pacis. Errata illorum in una sunt materia; horum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ posteà Consiliis imputantur; quemadmodum gravitati morbi errores Medicorum in applicandis remediis. Cum malis Ministris poterit Princeps in negotiis suis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario. Stomachus est, ubi digeruntur negotia, & si concocta malè inde prodeant, caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoria tempora retrò præterita, & statim apparebit, nullum unquam statum ritè & feliciter gubernatum fuisse, nisi eum, qui insignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè statuere Principem, si Secretarius malè illud disponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentiâ observet aliquas circumstantias, à quibus dependere solent negotia? Si prudentia illi desit, non sufficit, quòd certas quasdam scribendi formulas teneat: vix ullum enim est negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliisque accidentibus formam mutant & naturam. Habent Pharmacopœi remedia diversa à variis præscripta Medicis, pro diversis morborum curis; verùm gravissimi fierent errores, si ipsi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus absque notitiâ caussarum, constitutionis infirmi, temporis, aliarumque circumstantiarum, quas usus observavit, & prudens ratio expendit, ac speculatio. Idem negotium aliter perscribi debet ad Ministrum phlegmaticum, aliter ad cholericum: aliter ad timidiorem, aliter ad audaciorem. Utrosque illi instruere debent, quomodo curanda negotia, & expedienda sint. Quid Secretaria aliud sunt, quàm scholæ quædam, è quibus insignes Ministri prodeunt? Ex iis, quæ ipsi usu & experientiâ observant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant, quæ secus. E quibus omnibus facilè conficitur,

quan-

quanti intersit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis instructi sint, Magni illi Dei Ministri aut Secretarii, quos Evangelistas dicimus in Apocalypsi adumbrantur per quatuor animalia alata, intùs ac foris oculis *a* plena, & pennæ quidem velocitatem & executionem ingenii denotant: oculi exteriores, accuratam omnium notitiam: interiores, eorundem contemplationem: tam intenti operi, ut nec noctu, nec interdiu quietem *b* caperent: tam obligationi suæ invigilantes, ut Ezechiele teste, semper calamo, & chartæ *c* intenderent; conformes in omnibus, & uniti ipsi divinæ menti & spiritui, à quo nullâ in re *d* discedebant.

Atque ut hæc Secretariorum electio rectè possit institui, operæ pretium foret, certos quosdam, qui ad id viderentur idonei, primùm exercere in variis ministeriis atque officiis; quod fieri poterit, si Princeps Legatis suis, aut majoribus Ministris eos adjungat Secretarios, qui ingenio valent rerum capaci cum latinæ linguæ peritiâ, eorumque probet industriam extra suum Regnum in variis officiis; postea verò ad aulæ secretaria eos evocet, ubi Ministros agant, seque perficiant, ut esse possint Secretarii Satûs, aliorumque consiliorum, Custodes item ærarii, Commissarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimùm conferunt ad bene gubernandum, & expedienda negotia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum electio, qualis plerumque à Ministris fieri assolet, eorum operâ utentibus, quos jam antè habebant, quique ordinariè minùs ad id munus sunt idonei, eò quòd eos ferè eligere soleant, qui elegantius pingunt literas, non qui scientiâ

X 5 præstant.

a *Singula eorum habebant alas senas: & in circuitu, & intus plena oculis.* Apoc. 4. 8. b *Et requiem non habebant die ac nocte* Apoc. 4. 8. c *Facies eorum, & pennæ eorum extentæ desuper.* Ezech. 1. 11. d *Ubi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur.* Ezech. 1. 12.

præstant. Unde fit, ut plus obsit Principi Minister aliquis bonus; qui imperitum habet Secretarium, quàm Minister aliquis malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam, quòd si Secretarius ab ipso legatur Principe, à quo ulteriorem sperat fortunam, majori cum studio Ministri suis invigilabunt officiis, magisque attenti erunt ad munerum suorum obligationem, & bonam administrationem fortunarum Principis. Rex Alphonsus Sapiens cùm probè sciret, quantum in bono aliquo Secretario esset positum, dixit aliquando, a *que debe el Rey escoger tal omne para esto, que sea de buen linaje, e aya buen seso natural: e sea bien razonado, e de buena manera de buenas costumbres, e sepa leer, e escrivir, tambien en latin, como en Romanze.* Non videtur Rex Alphonsus solùm voluisse, ut Secretarius latinè nôrit scribere, sed loqui etiam: id enim apprimè utile est ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præsertim tempore, postquam Monarchia Hispanica per Provincias, & Regna exera longiùs dilatata fuit, illud valde necessarium est, ob frequens literarum latinarum commercium.

§. Verùm nihil magis essentiale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito continuo obligationem suam sibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculosa cordis instrumenta sunt, & per illa foràs se prodit, aut levitate judicii, mysteriorum incapaces, aut ex inani aliqua gloria, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quasi depositarii videri cupiunt, aut intelligentes, loquendo de illis, scribendove ad eos, qui Ministri non sunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iste non poterit, qui tam modestus non fuerit, ut audire potiùs malit, quàm loqui, eundem semper vultum præ se ferendo, siquidem & in hoc legi potest, quod curæ illius & expeditioni commissum fuerit.

a L. 4. tt. 9. p. 2.

SYM-

SYMBOLVM. LVII.

HOROLOGII rotulæ tanto tamque occulto volvuntur ſilentio, ut nec videas eas, nec audias; & licèt ab iiſdem totum pendeat artificium, ſibi tamen hoc minimè attribuunt, ſed motum ſuum accommodant indici, qui ſolus horas diſtinguit.

& indicat; seseque palàm omnibus ostentat dimensi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & consensio sit oportet inter Principem & eos, qui ipsi à Consiliis sunt. Istos adhibere, perutile est: nam (ut rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens) a *el Emperador, y el Rey maguer sean grandes Señores, non puede fazer cada uno dellos mas, que un Ome*, & Status alicujus gubernatio multis indiget viris, at tam modestis, & ab omni arrogantiâ alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant consilio, sed solius Principis. Laboris socii sint, non potentiæ. Ministri, non Imperii consortes. Sciant Principem absque iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Vbi Majestatem suam potentiamque exercere poterit sine opis alterius adminiculo, se solo id agat. In Ægypto ubi efficacior est caloris vis, cœlum animalia perfecta absque alterius concursu procreat. Si Princeps omnia cum aliis conferat, Consultator erit potiùs, quam Princeps. Perit Principatus vis, nisi rerum summa ad unum *b* revocetur. Monarchia à cæteris gubernandi rationibus in eo distinguitur, quòd unus solus imperet, obediant alii, & si permiserit Princeps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, sed Aristocratia. Vbi imperant multi, nemo imperat. Spiritus sanctus pœnæ & castigationis loco id *c* habet, & contrà benedictionem interpretatur, si penes unum solum imperium *d* sit. Quòd si Ministri Principem tam ignavum esse animadverterint, ut alios sinat regere, maximam sibimet auctoritatem arrogant. Augescit inter eos superbia & æmulatio. Quilibet è pallio Regio detrahit aliquid, adeoque penitus tandem in frusta distrahitur. Plebs confusa inter tot Dominos

a L. 12. tt. 1. p. 2. b *Neve Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.* Tacit. lib. 1. Annal. c *Propter peccata terræ multi Principes ejus.* Prov. 28, 2. d *Et suscitabo super eas Pastorem unum qui pascat eas.* Ezech. 34. 23.

nos verum ac legitimum ampliùs non agnoſcit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri exiſtimat, niſi quod à Principis ſui mente proficiſci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funeſta ejus rei apud Hiſtoricos videre licet in amiſſione Regni, *a* & morte Garſiæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, deſignando gubernationis motus; ſed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat, remittebat omnia, qui unà cum Rege poſtea occiſus fuit. Regem Sanctium Luſitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potiùs, aliique famuli obſcuro loco nati imperarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in negotiis curandis tam erat negligens, ut eorundem expeditiones à Miniſtris datas, manu ſuâ ſubſcriberet antè, quàm eas legeret, aut ſciret etiam, quid in iis contineretur. Incommodis omnibus ſeſe Princeps objicit, qui ſine examine, ſine conſideratione id ſolum exequitur, quod ſtatuunt alii: in ipſo enim tanquam in molli cerâ quilibet imprimit, quidquid deſiderat. Ita factum Claudio Imperatori. b *cui non judicium, non odium erat, niſi indita, & juſſa.* Ipſius Principis, non Miniſtrorum humeris Deus Principatum *c* impoſuit; id quod haud obſcurè Sauli indicare voluit Samuel, quando uncto in Regem inſtruxit convivium, & de induſtriâ armum ex agno reliquum *d* porrexit. Attamen non velim Principem Cameli eſſe ſimilem qui cœcè oneri ſe inclinat; ſed opus eſt, ut humeros habeat oculatos, ſicut animalia illa in viſione Ezechielis; ut videant, & ſciant, quid in ſe *e* ſuſcipiant. Currum & aurigam Iſraëlis

X 7 Eliam

a Mar. Hiſt. Hiſp. cap. 8. lib. 9. *b* Tac lib. 12. Annal. c *Factus eſt Principatus ſuper humerum ejus.* Iſa. 9. 6. d *Levavit autem cocus armum, & poſuit ante Saul: dixitque Samuel, ecce quod remanſit, pone ante te, & comede: quia de induſtria ſervatum eſt tibi, quando populum vocavi.* 1. Reg 9, 24. e *Et dorſa eorum plena erant oculis.* Ezech. 1. 18. ſm. lxx.

Eliam vocabat *a* Eliseus, quòd onus gubernationis sustineret, ac regeret. Principis nomen haud meretur, quisquis per seipsum jubere nescit, aut contradicere; ut in Vitellio videre licuit; qui *neque jubendi, neque vitandi potens, non jam Imperator, sed tantum belli caussa erat.* Quam ob rem non solius indicis officium in regendo horologio obire debet Princeps, sed inquietis etiam, quæ mensuram modumque dat rotularum motui, ab illo siquidem totum negotiorum dependet artificium.

Neque tamen illud nunc contendo, ut *Princeps Prætoris,* Consiliarii, aut Præsidis *partes sustineat: majus aliquid & excelsius* ab eo *postulatur.* Si ad omnia attendere vellet animum, pro rebus majoris momenti tempus illi non suppeteret. *I asi debe haver* (verba sunt Alphonsi Regis) *Omes sabidores, e entendidos, i leales, e verdaderos, que le ayuden, e le sirvan de fecho en aquellas cosas, que son menester para su* b *Consejo, e para fazer justicia, e derecho à la gente, ca el solo no podria ver, nin lebrar todas las cosas; porque ha menester por fuerza ayuda de otros, en quien se fie.* c Ipsius est Ministris uti, velut gubernandi instrumentis, eosque operari sinere; sic tamen ut attendat ad ea, quæ agunt, cum directione aliquâ superiore magis minusve immediatâ, aut assistente, prout negotiorum ratio postulaverit. Quæ Ministrorum sunt propria, ipsi Ministri peragant. Quæ ad Principis pertinent officium, de iis solus Princeps statuat. Eadem caussa Tiberius d *Senatum per literas castigabat, quod cuncta curarum ad se rejicerent.* Curæ Principis graviores turbari non debent consultationibus levioribus, si absque Majestatis læsione à Ministro eæ decidi possint. Quapropter e *Sanquinius maximus è Consularibus oravit Senatum, ne curas Imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis.* Quòd si Princeps semel Ministro

a *Eliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, Pater mi, currus Israel, & auriga ejus.* 4. Reg. 2. 12. *b* Tac l. 3. Ann. c l. 3. tt. 1. p. 2. *d* Tac. l. 3. Ann. *e* ibid. l. 6. Ann.

Ministro alicui, ejus prudentiæ & fidei confisus, negotium aliquod commiserit, totum eidem postea derelinquat. Postquam Deus Adamum totius terræ Dominum constituisset, adduxit ad eum universa animantia, & volatilia cæli, ut nomina iis imponeret, nec Deus id sibi reservari *a* voluit. Pari ratione aliis relinquere debet Princeps curas, & labores ordinarios: caput enim officiis manuum, aut pedum minimè sese occupat, neque navarchus vilioribus se impendit ministeriis, sed in puppi sedens navim gubernat quieta manus agitatione, qua plus efficit, quàm omnes alii.

§. Quòd si Princeps ob ætatem aut teneram, aut ingravescentem, aut naturam aliàs ad gubernandum minùs idoneam negotiorum directioni intendere nequeat, alium adjutorem asciscat: minus enim est incommodi, alterius uti opera, quàm per seipsum errare in omnibus. Primi anni Imperii Neronis felices fuêre, quòd viros bonos adhiberet in consilium; posteà verò cùm solus peragere negotia voluit, semetipsum perdidit. Rex Philippus Secundus, cùm videret ob senectam, aliasque corporis imbecillitates se ad Imperium minùs habilem reddi, fidis quibusdam, expertisque Ministris usus fuit.

Verùm tum etiam, cùm necessitas ea fuerit, non decet Principem omnem omnino negotiorum curam deponere, quantumvis intelligentes sint Ministri & fidi: corpus enim politicum naturis est simile, quibus, si calor animæ nativus defuerit, nulla sufficiunt remedia, nullæ industriæ ad conservandas illas, & sustentandas, ne intereant. Anima Reipublicæ suæ Princeps est, quare ut illa vivat, necesse est, ut hic membris suis, & organis aliquo modo præstò sit. Si omnino non possit, illud curet saltem, ut ipsemet videatur audire omnia, & oculis cernere, tantâ solertiâ,

a *Formatis de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea,* Gen. 2. 19.

solertiâ, ut ipsius dispositioni & judicio tribuantur. Præsentia Principis, etsi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & sollicitos reddit Ministros. Vel nôsse duntaxat, omnes consultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licèt nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, si interdum suismet lustrarit oculis, aut instructus secreto correxerit, & castigarit Ministrorum suorum errores, iisque metum injecerit. Si vel semel id fiat, semper erunt solliciti: persuadebunt enim sibi, eum videre omnia, aut certe solere inspicere. Consultent porro in Consiliis de negotiis, & viris benè de Republicâ meritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verùm ad ipsum Principem omnia perveniant oportet, ipsius manus sit, quæ decisiones & gratias denotet, neque facilè permittat, ut tanquam in Solari horologio umbræ ipsius (per has Ministros & Principi familiariores intelligo) eas indicent, & primùm in apertum proferant, adeoque sibi asscribi faciant: nam si in hoc existimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia suam perdent gratiam, & Princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. *a* Ob hanc caussam *inclinatio Senatûs*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit, quo promptiùs adversaretur, vehementerque increpuit b* Junium Gallionem præmia Prętorianis militibus proponentem, *velut coràm rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia, nisi ab Imperatore accipere par esset.* Princeps non ideò in veneratione est, quòd Princeps sit, sed quia ut Princeps mandat, castigat, remunerat. Si quid statuendum acerbiùs, si quæ pœnalis ferenda sententia, per Ministrorum manus id fiat; suam verò quantum fieri potest, Princeps celet. Illi populi indignationem, rigoris ac pœnæ odium sustineant, non *c* iste. De Jove

a Tacit. lib. 2. Annal. *b* Idem lib. 6. Annal. c *Et honores ipse per se tribuere, pœnas autem per alios Magistratus, & judices irrogare.* Arist. l. 5. Polit. c. 11.

Jove antiqui dicere solebant, quòd benignos solùm vibraret radios, qui absque cujusquam offensione minarentur, ejusque potentiam ostenderent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare, & condemnare; Principis absolvere, & veniam concedere. Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam, quòd argumenta quædam reperisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Joannes Tertius quæstioni cuidam criminali pręsens aderat, cumque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffragia, solumque ipsius exspectaretur, fertur respondisse: *Quod hunc morti adjudicaveritis, justissimè factum arbitror, cuperemque alii omnes in eandem ivissent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo, nequis dicat, Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos Princeps creatus est, & nisi illius caussa fiat, vitam eripere nemini debet.

§. Horologii index ad rotularum artificium nihil confert, sed eas operari sinit, & motus solùm earundem denotat. Ita Carolo Quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis Consiliariis, ut iis nimirum consultationes relinqueret, neq; his facilè se coràm ingereret. Quod documentum etiam filio suo dedit Philippo Secundo: præsentia enim libertatem impedit, & ansam dare solet adulationi. Et tametsi in majoris momenti negotiis præsentia Principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coràm habitæ; in quibus plurima addiscet, & negotiis incipiet affici; perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verùm in declarandâ suâ mente admodum cautum oportet esse Principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus. Quæ caussa fuit, cur Piso accusato Marcello, quòd sublato capite statuæ Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio

dice-

diceret: a *quo loco censebis Cæsar? si primus, habeo quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam*; Quamobrem laudatum etiam fuit ejusdem Imperatoris decretum quo b *exemit Drusum* filium suum *Consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ, ne cæteris adsentiendi necessitas fieret*. Ingens istud periculum est sed nec minus commodi ex eo, si Princeps nec antè, nec post in consultationibus suum apereat animum: ita enim majori cum secreto consilium illud suo tempore exequi poterit, quod videbitur optimum. Henricus Lusitaniæ Rex tantâ cum prudentiâ negotia proponebat in Consilio, ut neque è verbis, neque ex ipso vultu agnosci posset: quò animus ejus inclinaret. Vnde & nata consuetudo, quòd Præsides & Vice-Reges in Consiliis suffragia non ferant, quæ antiquissima est, Ætolis quondam usitata.

At enimvero in casu, quo Princeps approbationem potiùs cuperet, quàm consilium, poterit antè animum prodere, & suam manifestare opinionem: semper enim videbit, multorum posteà in eandem conspirare suffragia, aut quia placere cupiunt; aut quia facilè ejus sequimur nutum, qui imperat.

§. In belli negotiis, tùm præsertim, cùm Princeps illo tenetur implicatus, ob rationes jam dictas valde expedit ipsum consultationibus præsentem interesse, ut hâc suâ præsentia firmet, atque illico, quæ sapienter statuta fuerint, possit exequi; neve interim fortè, dum de illis ad ipsum refertur, è manibus elabatur occasio. Illud tamen Principem scire velim, multos esse Consiliarios, qui coram Principe fortes videri cupiunt, magisque animosi, quàm prudentes; atque adeò temeraria interdum suggerunt consilia, licèt ordinariè ipsi ea non soleant exequi, immò vel maximè præ aliis periculum fugiant. Exemplum in iis fuit, qui Vitellio auctores fuerant, ut arma susciperet, a *sed*

a Tac. lib. 1. Annal. b Idem lib. 3. Annal.

a sed quod in ejusmodi rebus accidit. Consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsêre.

§. Quæstio frequens est inter Politicos, deceatne Principem in ipsis præsidere tribunalibus ad justitiam exercendam. Et sanè gravis nimiùm videtur occupatio, qua tempus perderetur necessarium pro negotiis politicis, & administranda Republica, quamvis Tiberius *b nec Patrum* in Senatu *cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis.* Rex Ferdinandus Sanctus coràm in judiciis præsens aderat, audiebat, & defendebat pauperes, & imbecilliores adversùm potentiores tutabatur. Rex Alphonsus Sapiens instituit, ut Rex ipse viduarum & orphanorum caussas judicandas sibi sumeret, *porque maguer el Rey es tenudo de guardar todos los de su tierra, señaladamente lo debe fazer à estos, porque son asi, como de semparados, e mas sin consejo, quæ los otros.* Salomoni insignem peperit auctoritatem magnum ejus judicium, quo caussas *c* decidebat; & Israëlitæ Regem postulabant, qui sicut apud alias Nationes receptum erat, jus iis *d* diceret. Sola Principis præsentia bonos efficit *e* Judices, & sola ejusdem potestas infirmiores tueri *f* potest. Præcipua caussa, cur Deus Davidem in Regem elegerit, illa fuit, quòd qui oviculas suas dentibus ac unguibus Leonis eripuisset, optimè nôsset pauperes adversùm *g* potentiores defendere. Tam grata & accepta Deo est ista cura, ut propter eam solam adpromiserit Principi, deleturum se reliqua ejus peccata,

a Tacit. lib. 3. Annal. *b* Idem lib. 1. Annal. c *Audivit itaque omnis Israël judicium, quod judicasset Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.* 3. Reg. 3. 28. d *Constitue nobis Regem, ut judicet nos, sicut & universæ habent Nationes.* 1. Reg. 8. 1. e *Rex, qui sedet in solio judicii dißipat omne malum intuitu suo.* Prov. 23. 8. f *Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adjutor.* Ps. 9. 14. g *Persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum.* 1. Reg. 17. 34.

cata, & usque ad candorem nivis eum *a* emundaturum. Quare diffiteri non possum, hanc præcipuam esse partem muneris Regii, cui tamen satis fieri puto, si bonos Justitiæ Ministros eligat, attendatque deinde sedulò, quomodo munus suum isti impleant; cæterùm sufficiet, quòd subinde in caussis gravioribus (graviores autem voco, quæ à potentia possunt opprimi) suffragiis ferendis ipse intersit, aut certè, ut Judices semper in metu sint, ne fortè ex occulto aliquo tribunalis loco singulorum dicta & sententias observet. In eum finem Judices omnes Madriti versantur in Palatio Regio, & in aulis, ubi judicia exercentur; fenestræ sunt, per quas sua Majestas secretò solet attendere: perinde ut apud Magnum Turcarum Imperatorem in certo loco judiciis deputato (quem ipsi *Divan* vocant) fieri assolet, ubi Judices de negotiis conferunt, & quoties ita videtur ab ipso audiri possunt per fenestram quandam holoserico rubro coopertam.

§. Atque harmonia ista horologii, & concordia mutua rotularum cum indice exteriore, qui horas designat, haud obscurè elucet etiam in regimine Monarchiæ Hispanicæ tam bene instituto, ut Regna & Provincias, quas Natura latè sejunxit, Prudentia inter se uniat. Omnes peculiare Consilium Madriti habent: ibi siquidem est Consilium Regni Castellæ, Aragoniæ, Lusitaniæ, Italicum, Belgicum, & Indiarum, quibus unus aliquis præsidet. In iis in deliberationem veniunt negotia omnia seu justitiæ, seu gratiæ, quæ ad unumquodque Regnum, seu Provinciam pertinent. Atque istæ consultationes ad ipsum Regem perveniunt, qui illud tandem statuit, quod maximè expedire judicaverit, eâ ratione, ut Consilia veluti rotæ sint, sua Majestas verò index; aut illa sint nervi optici, per quos

a *Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Isa. 1. 17.

quos visuales species transmittuntur ad cerebrum; Rex verò instar sensus communis, qui illas discernit ac percipit, ferendo de iis judicium. Rebus igitur Monarchiæ sic constitutis, & suæ Majestati præsentibus, tantâ cum prudentiâ & quiete curantur singulæ, ut ab annis centum & ampliùs, à quo altiùs illa cœpit assurgere, vix ullus aliquis gravis error in eâ acciderit, quod tamen in corpore tam vasto, cujus partes tam dissitæ sunt inter se, proclive est fieri. Magis unita fuit Romanorum Monarchia, & pænè quotidie graves in eâ motus ac tumultus oriebantur: evidens sanè argumentum, hanc nostram fundamentis suis longè illi præstare, & à Viris fidei magis probatæ, majoris item judicii ac prudentiæ gubernari.

§. Quamobrem cùm summa rerum ad Principem tandem derivanda sit, decet omnino, ut non amore solùm, sed œconomiâ etiam Reipublicæ Pater sit, neq; satis esse ducat, si Consiliarios habeat, & Ministros, qui rerum satagant; sed secretam prætereà earundem notitiam sibi comparet, quâ se in omnibus dirigat; uti mercatores certo aliquo, & secreto libro, in quo commercia & negotiationes suas adnotant. Ejusmodi librum Augustus Imperator habebat, in quo a *opes publicæ continebantur, quantum civium, sociorumque in armis, quot classes, Regna, Provinciæ, tributa, & necessitates, ac largitiones, quæ cuncta suâ manu perscripserat.* Memoria experientiarum quasi quoddam depositum est, sed caducum & fragile, nisi à calamo juvetur, qui illas in chartâ perennare faciat. Plurimùm addiscet, quisquis ea, quæ rectè facta fuerint, quæ secùs, memoriæ juvandæ caussa, in libellum retulerit. Quam diligentiam si adhibere neglexerit Serenitas Vestra, ad solium regium aliquando evecta, putaveritque nequaquam debere Majestatem regiam eò usque sese demittere, sed sufficere, si solâ suâ præsentia, non autem tantâ animi attentione Regnum moderetur, Ministro-

a Tacit. lib. 1. Annal.

ſtrorum arbitrio illud permittendo, facilè equidem mihi parſuadeo de optimâ conſtitutione, & ordine Monarchiæ hujus in Conſiliis ſuis,& Tribunalibus fore, ut Serenitas Veſtra abſque graviori aliquo periculo dominationis ſuæ ſtadium decurſura ſit; verùm tamen nihil erit aliud, quàm index ſolùm horologii,alienis rotulis agitatus, neque quicquam in ejus gubernatione elucebit eximium,& glorioſum; quemadmodum futurum eſſet, ſi (quod ſpero) Serenitas Veſtra Auguſtum imitata in certo aliquo libro, illas ipſas res adnotari fecerit quotannis, in quolibet Regno ſeparatim, adjectis etiam munitioribus locis, quæ à militari præſidio cuſtodiuntur: quos item Viros inſignes habeat, tam pro pacis, quàm belli muneribus, eorum qualitates, dotes, obſequia, aliaque ſimilia; notando inſuper memoriæ cauſſa negotia majoris momenti, quem ea eventum ſortita fuerint, quid actum in iis bene, quid erratum, & plura talia uſu obſervata, quæ ad ritè gubernandum poſſunt conducere. Ab hâc curâ & attentione proficiſcitur inſignis illa gubernationis harmonia in Societate JESU, quam tantoperè omnes admirantur, ſiquidem ad Ordinis totius Generalem tertio quoque anno particulares fiunt relationes de rebus omnibus, aut præcipuis certè, quæ acciderunt, unà cum ſecretis perſonarum Catalogis; quia vero illæ ſenſim & cum tempore naturam, moresque mutant,quolibet triennio illi innovantur, præterquam quòd annis ſingulis ad eundem perſcribantur informationes quædam, non tam generales, ſed de iis ſolùm rebus, quas ipſum ſcire magis neceſſarium fuerit: quo fit, ut electiones plerumque bene eveniant, perſonarum capacitatem officiis optando, non contrà. Quòd ſi Principes ejuſmodi notas rerum perſonarumque haberent, non fallerentur toties in relationibus, conſultationibuſque: meliùs regnandi artem condiſcerent, ne in omnibus à Miniſtris dependere foret opus: majori cura ac ſollicitudine hi ſervirent

Prin-

Principi, quippe qui scirent, omnia ad illius pervenire notitiam, & ab eo adnotari; adeoque nunquam committerentur tam graves defectus, ut nunc fieri videmus, dum tempori non curantur, quæ ad bellum, aut pacem sunt necessaria: Virtus denique metu ejusmodi catalogorum incrementum caperet, & vitia decrescerent. Nec ullam confusionem parient summariæ illæ relationes, præsertim si aliæ fiant manu ipsiusmet Principis, aliæ per Ministros, qui principalia obeunt munera, aut Viros alios intelligentes, quibus tutò credi potest, quòd sincerè & accuratè illas facturi sint. Quare si, ut Cicero dixit, a *Senatori necessarium est nosse Rempublicam, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios illa habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere, &c.* Senatori, inquam, qui non nisi exigua gubernationis pars est, quantò magis ista necessaria erunt Principi, cujus est ad universale bonum attendere? & si Philippus Macedoniæ Rex bis quotidiè prælegi sibi voluit articulos fœderis cum Romanis initi, cur dedignabitur Princeps in uno aliquo libro inspicere totum Imperii sui corpus redactum in compendium, contemplando nimirum in illo, velut in tabulâ quadam geographica, omnes ac singulas partes, quibus illud constat?

a Cicero.

SYM-

SYMBOLVM. LVIII.

E Præcipuis regnandi inſtrumentis honor, qui niſi ab honeſto eſſet & laudabili, inventum politicum crederem. Firmamentum Imperiorum eſt. Nemo quiſquam abſque eo ſe ſuaque diu conſervare poterit. Si is deeſſet Principi, deficeret virtu-

tum

tum custodia, famæ stimulus, & vinculum, quo amorem venerationemque sibi conciliat. a *Velle pecuniis excellere, tyrannicum est; honoribus vero, magis regium.* Nec minùs subditis honor utilis est, quàm ipsi Principi, nam sine eo nullę sufficerent leges ad coërcendum populum, cùm plerique comparati sic simus, ut non minùs infamiæ metus, ac pœnæ nos in officio contineat. Mox rueret ordo Reipublicæ, nisi in existimatione essent obedientia, fidelitas, integritas, & fides publica. Cupiditas gloriæ legum auctoritatem nutrit ac fovet, & ut illâ potiatur, labori se dat, & virtutibus. Nec periculum levius illi imminet Reipublicæ, in quâ subesse omnes cupiunt, quàm ei, in quâ nemo non imperare desiderat. Regnum nimis abjectum & humile vi cedit, & obligationis suæ, quâ Domino legitimo obstrictum est, facilè obliviscitur. Illud vero, quod altioris est animi, quodque honorem in pretio habet, labores & pericula, immò suammet ipsius ruinam vilipendit, ut in obedientiâ & fide permaneat. Quæ bella, quas calamitates, quę incendia expertus non est Burgundiæ Comitatus, ut suam erga Regem Catholicum obedientiam ac fidem tueretur? nec tyrannis & barbara hostium crudelitas, nec infecta elementa, tametsi omnia adversùs illam viderentur conspirasse, ejus constantiam frangere potuere. Fortunæ, Patria, & vita fidelibus illis subditis eripi potuerunt, generosa fidelitas, & sincerus in Dominum legitimum amor adimi nunquam potuit.

§. Adversùs mala intestina illud solet esse remedium, ut honor omnis & existimatio quàm longissimè arceatur à populo; quâ Politicâ Chinenses utuntur, quibus nullum nisi ab intimis visceribus periculum. Verùm in aliis Regnis, quæ invasionibus sunt exposita, existimatio & gloria subditorum omnino sunt necessaria, ut hostibus sese objicere audeant: ubi enim honor non est, nec animi fortitudo esse potest. Non magnus est Princeps, qui

a Arist. l. 5. Polit. c. 10.

animis, magnis non imperat, & generosis, nec absque iis timeri se unquam faciet, aut dominii sui fines dilatabit. Æstimatio gloriæ, quæ in subditis est, eosdem stimulat, ut & Principis honorem procurent: ex hujus enim amplitudine etiam illorum gloria dependet. Unica inanis honoris umbra in laboribus constantes, & fortes eos in periculis efficit. Qui thesauri sufficerent ad compensandum fortunas, quas prodigunt subditi, sanguinem, quem profundunt pro tuendâ voluntate & arbitrio suorum Principum, nisi introducta fuisset moneta illa honoris publica, quâ quisque in suâ opinione sibi ipse satisfacit? Optimum fortunarum actionumque heroicarum pretium est, quod Principes reperire potuerunt, adeoque honoris æstimationem integram, quoad fieri potest, si non ob Majestatem suam propriam, at certè propter emolumentum ingens, quod illa secum affert, conservare debent inter subditos, dissimulando penitùs, aut leviter saltem castigando delicta illa, quæ tuendi honoris caussa committuntur, & contrà præmiis & testimoniis publicis actiones fortes, & generosas confovendo. Illud tamen advertant, admodum in subditis perniciosam esse inanem illam existimationem & gloriam, quæ solâ hominum opinione, non solida virtute nititur: ex illa enim contentiones de prærogativa inter Ministros nasci solent cum jactura boni publici, & obsequii Principis, duella, injuriæ & homicidia; ex his verò motus intestini, & seditiones. Nec cum illa stare potest obedientia, sed interdum Principis sanguine sese coinquinat: nam si semel subditus opinione suâ propria, aut communi rumore persuasus, Tyrannum eum judicet, & morte dignum, facilè eam machinabitur, ut sese pro patria offerat, & nomen suam posteritati *a* consecret. Oportet ergo ut

a *Itaque Monarchas, non ut sibi vendicent Monarchiam, invadunt; sed ut famam & gloriam adipiscantur.* Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

ut Princeps istam gloriæ superstitionem corrigat in subditis, ad veram & solidam eos incitando.

Nec indignum se Majestas reputet, si subditos honoret, & exteros: honor enim iste Principum honori non magis derogat, quàm flammæ facis officiat, si se communicet aliis, easque incendat. Ob quam caussam Ennius pietatem illius, qui erranti viam commonstrat, flammæ comparavit.

a *Homo, qui erranti comiter monstrat viam,*
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipsi lucet, cùm illi accenderit.

E qua comparatione illud Ciceronis manavit consilium, b *ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur, vel ignoto.* Ex utraque hac sententia præsens Emblema desumptum est, fax incensa candelabro imposita, symbolum Divinitatis, & supremi Magistratûs insigne, à qua lucem flammamque hauriunt aliæ, ad significandum, quàm sine detrimento flammæ honoris sui eundem Principis inter bene meritos dispertiant. Mutuatitium honorem habet, non proprium, quisquis eo destitui metuit, si honorem aliis habeat. Fontes scaturientes aquas affatim suppeditant, nec unquam deest, quod largiantur. Inexhausta est honoris dos in Principibus, quantumvis liberales ii sint: omnes enim eos venerantur ut depositarios solùm, qui honores, quos accipiunt, in alios dispertiri debent; non secus ac terra vaporibus suis aërem refrigerat, qui eos deinde convertit in rorem, qui terram vicissim foveat. Atque hoc mutuum honoris subsidium Principem inter & subditos etiam agnovit Rex Alphonsus sapiens, cùm dixit c *que honrando al Rey honram à si mismos, e à la tierra, donde son, e fazen le altad conoscida, porque deben aver bien, e honra del.* Ubi honor ille reciprocus est, ibi pax efflorescit ac bellum, & firmatur dominatio. Nec ulla in re magis suam Majestatem ostendit Princeps, quàm honorando. Quantò Naturæ corpora

a Ennius. *b* Cicero. *c* l. 17. tt. 13. cap. 2.

præstantiora sunt, tanto profusiùs virtutes ac dona sua impertiunt aliis. Fortunas largiri, humanæ liberalitatis dos est; honores dare, Dei proprium, eorumque qui ad Deum accedunt propiùs. In his generosis principiis ac regulis maximè instructam velim Serenitatem Vestram, atque ut singulari studio Nobilitatem veneretur, præcipuam Monarchiæ columnam.

a *Os Cavalleiros tende em muita estima,*
Pois com seu sangue intrepido, & fervente
Estenden não somente à ley de cima,
Mas inda vosso imperio preeminente,

Audiat Serenitas vestra ea de re gloriosum Antecessorem Regem Alphonsum Sapientem, qui Successores suos optimis monitis instruens, sic loquitur: b *Otrosi deben amar e honrar à los ricos Omes, porque son nobleza, e honra de sus Cortes; e de sus Reinos, e mar, e honrar deben los Caballeros, porque son guarda, e amparamiento de la tierra. Ca non se deben recelar de recibir muerte por guardarla, e acrescentarla.*

6. Obsequia sine præmio languescunt, cum ipso vigent & Regnum efficiunt gloriosum: nam sub ingrato Rege nil magnum geritur, nec ulla heroïca exempla transmittuntur ad posteros. *c* Vix ullum aliud egregium facinus effecêre tres illi fortissimi milites, qui per medios hostium cuneos aquam de cisterna attulerant, eò quòd David eos remuneratus non fuerit. Princeps, qui familiæ alicujus honorat merita, vinculo perpetuo eam sibi obstringit, & jus quoddam ad illius obsequia adipiscitur. Nec minùs ad agendum fortiter Viros nobiles impellunt ea, quæ à Majoribus eorum gesta fuêre; uti & honores, quos acceperunt à Regibus, quam ii, quos adhuc sperant. Atque isthæc consideratio movit Serenitatis Vestræ Antecessores, ut præstantiora quædam illustriorum familiarum Hispaniæ obsequia æternis honoribus voluerint prosequi. *d* Sic Rex

a Cam. Lus. can. 10. *b* l. 17. tt. 13. p. 2. *c* 2 Regum 13. *d* Mar. Hisp. lib. 21. cap. 6.

Rex Joannes Secundus remuneratus est ea, quæ Comites Ribadei præstiterant, quibus ideo perpetua lege dabatur ad mensam Regis accumbere, vestisque qua Reges die Epiphaniæ Domini sacro uterentur, *a* Eundem honorem Rex Catholicus Marchionibus Gaditanis habuit, jussitquè eos donari veste, qua vestirentur Reges sexto Idus Septembris, Virginis Matris natali Die. Marchionibus item de Moya, quibus dari præcipit craterem, è quo S. Luciæ festo Reges biberent. Comitibus denique Rocensibus ex familia de Vera, quibus permissum, ut quodquod ex illo sanguine descenderent, quotannis homines triginta à tributis possent immunes reddere: cumque ipse Rex Ferdinandus Galliarum *b* Regem Savonæ conveniret, magnum Ducem Gonsalvum cœnæ adhibuit; ad cujus etiam domum divertit, cùm Neapolim aliquando ingrederetur. Quid igitur mirum, si unum aliquod Regnum atque adeò universa Hispania armorum suorum felicitatem, & gloriam illi debebat, de quo dici meritò poterat, quod dixit Tacitus de alio quodam forti ac strenuo Duce: c *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur* Maroboduus. Fortitudo, & prudentia unius solius Ministri fundamentum esse solet, & exaltatio alicujus Monarchiæ. Ea quæ in America assurrexit, Hermanno Cortesio, & Pizarris debetur. Fortitudo & industria singularis Marchionis Aytonæ, mortua serenissima Infante Isabella, Status Belgicos quietos tenuit. Instrumenta præcipua conservati apud Austriacos Imperii, uti & securitatis, qua Italia diu fruita est: fuere præsentes aliqui Ministri, quorum maxima præmia stimuli instar erunt; & scintillę ad excitandam gloriosam æmulationem in aliis. Paucorum remuneratione multa alia mercari licet obsequia. Generosa usura est, qua ditescunt Principes, augent Status suos, & securos reddunt.

a Idem lib. 25. cap. 4. *b* ibidem lib. 29. cap. 9. *c* Tac. lib. 3. Annal.

Floret Imperium Otomannicum, quòd fortitudinem decoret præmiis, & altiùs evehat, in quocumque illa emicuerit. Fabrica Monarchiæ Hispanicæ ad tantum pervenit fastigium, quia Rex Ferdinandus Catholicus, ac post eum Carolus Quintus, & Rex Philippus Secundus aptare formareque noverant lapides ad illius amplitudinem magis idoneos. Queruntur de hoc nostro sæculo Principes, sterile illud esse istiusmodi Virorum, nec advertunt tamen, id ideò fieri, quia ipsi aut eos non quærunt, aut si reperiant, honoribus atque officiis illustriores non reddunt; sed eos solùm ad gradus altiores evehunt, qui circum ipsos versantur, aut vivunt, qua in re plus casus potest quàm electio. Semper natura insignes aliquos Heroës procreat, non iis tamen semper utuntur Principes. Quot præstantia ingenia, quot generosiores animi nascuntur moriunturque obscuri & incogniti, qui si adhibiti fuissent ad munera, toti orbi fuissent admirationi. Ossatus in Sacellanatu Ecclesiæ S. Ludovici, quæ Romæ est, vitam clausisset ingloriùs, neque tam eximia Regno Franciæ præstitisset obsequia, nisi Rex Henricus Quartus magnæ illius indolis probè conscius, eum Cardinalitia dignum purpura proposuisset summo Pontifici. Si præstanti ingenio Virum Princeps inter vulgus sinat delitescere, vivet morieturque obscurus tanquam è plebe aliquis, nec quicquam magnum efficiet. Christus *a* una cum tribus Discipulis in montem Thabor conscenderat, relictis cum turba aliis, & ecce vel à solo illo speciali Domini favore exclusi, experti fuêre fidem suam sic intepuisse, ut energumenum quendam curare nullo modo *b* possent. Non crescunt neque florent ingenia, nisi favor ea excolat, aut irriget. Ille igitur Princeps, qui honorum sparserit semina, magnos

a *Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus quidam tepor eorum fidem retardaverat.* Hilar. cap. 1. sup. Matth. b *Obtuli eum Discipulis & non potuerunt curare eum.* Matt. 17. 15.

gnos insignesque Ministros colliget: at tempori eos seminare oportet, atque ad occasionem paratos habere, & in promptu: in illa enim difficulter reperiri possunt. Qua de re minùs solent esse solliciti Principes, dum in pace & tranquillitate ætatem degunt, existimando nimirum, operam illorum nequaquam sibi fore necessariam.

§. Nec solos Nobiles & Ministros insigniores honorare debent Principes, sed alios etiam subditos: id quod in legibus suis prudenter monuit Rex Alphonsus Sapiens, cum dixit: a *E aun deben honrar à los Maestros de los grandes saberes. Ca por ellos se fazen muchos de Omes buenos, e por cuyo consejo se mantienen, e se enderezan muchas vegadas los Reynos, e los grandes Señores. Ca asi, como dixeron los Sabios antiguos, la Sabiduria de los derechos es otra manera de Cavalleria, con que se quebrantan los atrevimientos, e se enderezan los tuertos. E aun deben amar, e honrar à los Ciudadanos, porque ellos son como tesoreros, e raiz de los Reinos. E eso mismo deben fazer à los Mercaderes, que traen de otras partes à sus Señorios las cosas, que son y menester. E amar, e amparar deben otrosi à los Menestrales, i à los Labradores, porque de sus menesteres, & de sus labranzas se ayudan, e se govicrnan los Reyes, e todos los otros de sus Señorios, e ninguno puede sin ellos bivir. E otrosi todos estos sobredichos, e cada uno en su estado debe amar, e honrar al Rey, e al Reyno, e guardar, e acrescentar sus derechos, e servirle cada uno en la manera, que debe, como à su Señor natural, que es cabeza, e vida, e mantenimiento dellos. E quando el Rey esto ficiere con su pueblo, avrà abondo en su Reyno, e serà rico por ello, e ayudarse à de los bienes, que y fueren, quando los uviere menester, e serà tenido per de buen seso, e amarlo, an todos comunalmente, e serà temido tambien de los estraños, como de les suyos.*

§. In largiendis honoribus magna attentione uti oportet Principem, considerandum videlicet tempus, ponderandæ personarum dotes, ut nec supra merita illi sint, nec infra: honores enim discer-

a l. 3. tt. 30. p. 2.

nunt dignitatum gradus non ſecus, ac vis interior adamantium pretium & valorem variat. Si omnes fuerint æquales, peribit in omnibus exiſtimatio. Tyrannidis genus quoddam eſt, non remunerari bene meritos, & quod vel maximè plebem adverſus Principem concitat. Valde perturbatur Reſpublica, ubi honores malè diſpertiti fuerint. Impares merito notam accipienti pariunt, offenſam promerentibus. Remuneratur unus, offenduntur plurimi. Æqualibus impertire omnes, eſt præmiari neminem. Cum æqualitate non creſcit virtus, nec quicquam eximium audet fortitudo quæ non ſingulare aliquod ſperat præmium. Statua uni erecta multos efficit glorioſos, qui pro ea obtinenda decertarunt. Honor uni alicui Miniſtro bene merito exhibitus, eidem calcar eſt, reſpiratio aliis, obedientia Populo.

§. Tametſi verò nulla res magis firmet, atque illuſtret Principem, ac honorum largitio, cavendum tamen diligenter, ne eos in quempiam conferat, qui dignitati ipſius ſunt proprii, eumque diſcernunt ab aliis: illi enim flammæ minimè ſimiles ſunt, quæ cum in aliam tranſit materiam, in ſua tamen integra permanet, quin omnes ii, quos in alios contulerit, in ipſo lucere deſinent, & manebit Majeſtas obſcura, nec quiſquam eoſdem poſthac ſperabit niſi ab eo, quem in ejuſmodi honoribus conſtitutum viderit. Etiam in Liviâ matre ſuâ admittere noluit Tiberius peculiaria honorum ſigna, quæ Senatus ei parabat: a *Anxius enim invidiâ, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt.* Quin & cæremoniæ, quas caſus introduxit, aut adulatio, & jam Principis ſunt propriæ, cum aliis communes eſſe non debent: etſi enim inanes & vanæ ſint, venerationi tamen Majeſtatis limites definiunt. Ægerrimè tulit Tiberius eaſdem pro Nerone & Druſo preces publicas & ſupplicationes fieri, quæ pro ipſo factæ fuerant.

tametſi

a Tacit. lib. 1. Annal.

tametsi filii ipsius essent, & in Imperio *a* Successores. *Vanescit Principum honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.* Aliquando tamen, cùm Ministri absente Principe personam ejusdem sustinent, communicari iis poterunt istiusmodi honores, & cæremoniæ, quæ Principi deberentur, si præsens esset; uti cum Pro-Regibus, & supremis Tribunalibus fieri assolet, perinde atque in stellis, quæ sole absente lucent, præsente non item: tunc enim illa honorum signa Dignitatem regiam respiciunt, repræsentatam in Ministris, qui effigies quædam sunt Majestatis, & supremæ potestatis reflexio.

a *Tum vero aquari adolescentes Senectæ suæ, impatienter indoluit.* Tacit. l. 4. Annal. Idem ibid.

SYMBOLUM LIX.

NATURA provida rerum omnium administratrix Provincias distinxit inter se, & sepsit, nunc montibus tanquam altissimis mœnibus, nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis tumidis Oceani fluctibus, ut ambitioni humanæ obstacula poneret. Ad eundem etiam finem diversa constituit climata, naturas, linguas & mores; ut in tantâ Nationum diversitate unaquæque magis sese uniret ad sui conservationem, nec potentiæ & tyrannidi Exterorum tam facilè cederet. Verùm propugnacula illa naturalium limitum sufficere minimè potuerunt, ne insatiabilis dominandi cupiditas ea perrumperet: tanta enim tamq; potens est humani cordis ambitio, ut quinque terræ zonas nimis etiam angustas existimet. Alexander Magnus illacrymasse fertur, quòd plures sibi mundos subjicere non posset. Fortunæ, & vitæ hujus bona, imò vita ipsa, non obstante naturali eam prorogandi inclinatione, contemnuntur præ exiguo regnandi spatio. Humeja Regnum Cordubæ parabat occupare, cumque illum amici monerent de periculo, a *Hodie*

 in-

a Mar. Hist. Hisp. l. 8. c. 10.

inquit *Regem dicite, cras perimite.* Nulla in homin passio cœca magis est & periculosa, ac ista. Mu tos illa vitâ pariter & statibus, quos dilatare no

lebant, exuit. Princeps quidam Tartarus poculo utebatur, cui insculptum caput Mascoviæ Principis, qui dum illi sceptrum eripere voluit, suum non tan-

tantùm, sed & vitam perdidit, in ipso verò calicis labro hæc inscriptio legebatur:

Hic aliena appetendo, amisit propria.

Idem ferè Regi Sanctio accidit, eò quòd fratres suos regnis exspoliare conatus fuisset, quæ Rex Ferdinandus parens inter eos diviserat. Periculum subit ambitio, si brachium extra regnum suum porrigat; haud secus ac testudo, ubi caput extra concham exerit, discrimini sese *a* objicit. Et tametsi *sua retinere, privatæ domus, de alienis certare, regiam laudem esse*, Rex Tridathes diceret; illud tamen tunc solum locum habet, quando ratio & prudentia id suadent, neque aliud potentiæ Tribunal, quàm armorum superest. Enimverò qui injustè alteri statum suum eripit, occasionem præbet & jus, ut suomet quoque privetur ab aliis. b *Suam* Princeps *Fortunam in consilio habeat, cum de aliena deliberat.* Eâ de caussa Rudolphum Primum Imperatorem dicere solitum accepimus *Satius esse, bene regere, quam dilatare Imperium.* Quod consilium si secutus fuisset Rex Alphonsus Sapiens, nunquam se Imperii cupiditate abripi passus fuisset, cum tam præsenti Regni sui periculo, ut in eo verissima fuerit illa Regis Alphonsi Neapolitani sententia, hos tales lusoribus comparantis, qui vanâ lucrandi spe decepti, perdunt ea etiam, quæ possident. Statum suum tueri, obligationis est; alienum acquirere, meri arbitrii. Ambitio fallax ad nova & ancipitia multos *c* impellit. Quò quis potitur pluribus, eò plura desiderat. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido cum Imperii magnitudine adolescit*, & incrementum sumit. Opportunitas occasionum, mediorumque facilitas oculos rapiunt

a *Testudinem ubi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse, ubi exerit partes aliquas, quodcunque nudavit, obnoxium atque infirmum habere.* Liu. Tacit l. 15 Annal. *b* Curius. *c* Mar. Hisp. lib. 13. cap 10. d *Quibus nova, & ancipitia præcolere, avida, & plerumque fallax ambitio est.* Tac. lib. 4. Annal.

piunt, & animos Principum, ut ne videant quidem, non omnia quæ obtineri possunt, esse appetenda. Mentis generositas ad rationis, & prudentiæ normam regulari debet. Non ille se melius tuetur, qui plura possidet; sed is, qui plura jure possidet. Potentia nimia æmulationem & invidiam concitat, augetque pericula: adversus potentiorem enim omnes in fœdera coëunt, & arma sumunt; uti fecêre Hispaniæ Reges contra Alphonsum Tertium, cujus prosperitas & amplitudo iis suspecta erat. Quæ caussa est, cur magis expediat potentiam bene habere constitutam, quàm eandem exercere: neque enim in acquirendo minus periculi est, quàm postquam acquisitum aliquid fuerit. Si hostes exteri defuerint, ipsa rerum affluentia enervat corpora; ut experta quondam fuit Romana Respublica, a *quæ ab exiguis profecta initiis, eo creverat, ut jam magnitudine laboraret sua*; b quòd cùm Augustus antè prævidisset, *addiderat consilium coërcendi intra terminos Imperii*, quod Adrianus Imperator postea effectum dedit. c *Imponat* Princeps *felicitati suæ frænos, facilius reget.* Evehere & dilatare Monarchias haud admodum difficile est injustitiæ & tyrannidi, si violentiâ armatæ fuerint. Difficultas in conservatione est posita, d *facilius* quippe est *quædam vincere, quam tenere:* in armis enim plerumque casus locum habet; in gubernatione verò consilium dominatur. e *Fortunam magnam citius invenies, quam retineas.* Vltrò illa aderit, non advocata à merito aut diligentiâ; at sine prudentiâ singulari conservari non potest.

Nec minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Cujus rei Rex Alphonsus Sapiens hanc caussam adfert: f *Porque la guardia aviene por seso, e la ganancia por aventura. Fortunam tuam pressis manibus tene, lubrica est.* g Erinaceum reperire (unde hoc desumpsi Symbolum) perquàm facile est; ad detinendum

verò

a Liv l. 1. b Tacit. lib 1. Annal. c Curtius. d Idem. e Publ. f li. 3. tt. 3. cap. 2. g Curtius.

verò consilio opus, ut nimirum manum sic applices, ut demittat paulatim aculeatas suas setas, quas dum sursum erigit, legioni militum sarissis undique cinctæ similis videtur.

————— a *Fert omnia secum,*
Se pharetra, sese jaculo, sese utitur arcu.

Vix è Provinciis Belgicis Hispanorum arma elata fuerant Ioannis Austriaci tempore, cùm illa Rebellium sese in apertum prodiderunt. Regi Franciæ facile fuit Lotharingiæ Ducatum contra jus fasque occupare; at eundem nunc tueri, res multorum est sumptuum, & periculis plena, ita ut manum armatam subducere nunquam audeat. Et caussæ, quæ ad acquirendum concurrunt, non semper ad conservandum, præsto sunt. Quòd si tamen semel in dominatu præscriptum fuerit, ipsum tempus illum sustentat. Quo fit, ut unus aliquis facilè interdum gubernet Imperium, quod non nisi magna cum difficultate multi Principes erexerunt.

§. Quare cùm præcipuum Principis officium sit, suos Status conservare, adjiciam hic ea media, quibus id fieri possit sive successione, aut Electione, aut armis acquisiti illi fuerint. Tres solùm caussas generales præmitto, quæ ad acquirendum, & conservandum solent concurrere; & sunt istæ: Deus, si eum Religione & justitiâ servemus propitium: Occasio, cùm caussarum concursus ad altiorem fortunam viam aperit: Prudentia, quando aut accersere occasiones, aut sponte natis rectè uti quis novit. Alia instrumenta sunt cum scientiâ conservandi communia: ejusmodi sunt animus generosus, & applicatio Principis; consilium, prudentia, existimatio, cultus, & in ipsum amor; dignitas Coronæ; armorum vis; unitas religionis; administratio justitiæ; legum auctoritas; distributio præmiorum; severitas castigationis; Magistratûs integritas; electio bona Ministrorum; privilegiorum, & consuetudinum conservatio; educatio juventutis; modestia Nobilitatis;

a Claud.

frequentia populi; monetæ puritas; mercimoniorum, & bonarum artium incrementum; concordia, ubertas, & ærariorum opulentia.

§. His artibus conſervantur Status, & tametſi in omnibus ſedula attentione ſit opus; ii tamen, qui ſucceſſione hæreditaria à parentibus derivantur in filios, tantam non deſiderant. Cùm enim dominatio, & obedientia jam quaſi in naturam tranſierint, non ampliùs meminerunt Subditi, Coronam ab inſtitutione eſſe, non verò proprietariam. Nemo cultum & venerationem ei denegare audet, quem mox ab ipſo ſuo ortu Dominum agnovit. Omnes à ſucceſſore vindictam metuunt & pœnam, ſi quid in eum, qui cum Imperio præeſt, commiſerint. Defectus ipſius facilè ferunt, & tolerant ſubditi. Ipſe negotiorum fluxus (qui longo jam uſu & experientia alveum reperit) ſecurum eum reddit, licèt ad gubernandum minùs idoneus ſit, modò naturam habeat docilem, quæ in omnibus rectè agere ſtudeat, & bonos ſciat legere Miniſtros, aut certè hos tales ei caſus obtulerit.

§. In iis verò Statibus, qui jure hæreditario per lineam tranſverſam, aut per matrimonium eidem obveniunt, majori etiam cura ac ſolertia opus eſt, ſub prima gubernationis initia præſertim; quo in genere non leve periculum experiri ſolent Succeſſores, qui nimio cum zelo, aut cupidine gloriæ minùs prudente Anteceſſorum ſuorum actionibus, & inſtitutis ſeſe opponunt, ſtatum præteritum innovando abſque prudentia debita & moderatione, etiam tum, cùm de emendando eo agitur. Nam Platonis ſententia, qui mutationes omnes ait eſſe periculoſas, niſi de malis ſit, locum habere non videtur in illâ gubernatione, in qua magna quidem ſunt pericula, mutationes tamen ſenſim fiunt ad imitationem Naturæ, quæ non confeſtim ab uno extremo tranſit ad aliud, ſed inter aſperitatem hyberni frigoris, & æſtivos calores temperamentum Veris, & Autumni interjicit. *a Anceps, & operoſa ni-*

a Ariſt. l. 6. Polit.

mis est mutatio, quæ subito, & cum quadam violentia suscipitur; facilior autem, quæ sensim, & paullatim declinando fit. Navigationis tempore periculosum est mutare vela ob ventum contrarium, eò quòd repentè ab uno navis latere in aliud convertenda sint. Ea propter valde expedit, ut Princeps sub Imperii initium, quantum fieri potest, sequatur normam gubernationis præteritæ, dando operam, ut paullatim ad meliorem reducatur formam tali cum suavitate & moderatione, ut populus aliò se delatum antè videat, quàm animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit. Tiberius ad Imperium evectus, a *populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere*, & ludos publicos, ab Augusto introductos, abrogare. Paucos menses Imperium Galba tenuit, quia mox sub prima ejus initia castigare cœpit delicta, & donationibus modum ponere, nec permittere voluit licentias illas, & insolentias, quibus Neronis tempore sic Romanus assueverat populus, b *ut haud minus vitia Principum amarent, quàm olim virtutes venerarentur.* Idem Pertinaci Imperatori accidit, cùm laxatam sub Commodo disciplinam militarem ad pristinos mores reducere cuperet. In eundem errorem lapsus etiam fuit Rex Franciæ Ludovicus Vndecimus, qui mox à susceptis regni gubernaculis in præcipuos Proceres severiorem justitiam exercuit. Quare cùm rigor nimius Principatus inveterati vitium sit; novi contrà virtus debet esse benignitas.

c *Nil pudet assuetos sceptris, mitissima sors est*
Regnorum sub Rege novo.

Tempore opus est ad rectè disponendam gubernationem, *neque enim minus negotii est Rempublicam emendare, quam ab initio constituere.* d Eam ob rem excusavit se David, quòd ob proditoriè illatam Abnero necem, de Joabo pœnas non sumeret, dictitans Regem se esse adhuc delicatum, & recens unctum;

a Tacit. lib. 1. Annal. b Idem lib. 1. Hist. c Lucan.
d Arist. lib. 4. polit. c. 1.

unctum; veritus scilicet ne dominatum suum rigore nimio exosum *a* redderet. Non semetipsum perdidisset Roboamus, si istud habuisset præ oculis, cùm malo usus consilio, populo rigoris paterni moderationem petenti hunc in modum respondit: b *Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego autem addam jugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cadam vos scorpionibus.*

§. Nihil in gubernationis primordiis tanti refert, ac gloriosis quibusdam facinoribus auctoritatem sibi conciliare: nam semel parta, non facilè iterum deperditur; Ideò Domitius Corbulo missus in Armeniam tantoperè laborabat, c *ut fama inserviret, quæ in novis cœptis validissima est.* d Idem etiam Agricola fecit, cùm Armeniam regeret, e *non ignarus instandum famæ, & prout prima cessissent, fore universa.*

§. Periculosa semper est comparatio gubernationem preteritam inter & presentem instituta à populo, si non eandem in hâc, atq; in illâ prosperitatem reperiat, aut in Successore non videat eam humanitatem, eas bonas dotes & ornamenta animi, quibus Antecessor floruerat. Curet itaque, quoad fieri potest, ne tempus à tempore nimiùm discrepet; sed ut una eademque videatur manus, quæ habenas moderatur. Quod si Princeps actiones suas sic instituere aut non possit, aut nesciat; ut æquè ac priores placeant subditis, minimùm eas fugiat occasiones, in quibus fieri possit comparatio. Quæ caussa erat, cur Tiberius, homo severus & melancholicus, *f* spectaculis publicis abstineret, *tristitia* scilicet *ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset.* Quare simul atque Princeps ad gubernacula sedere cœperit, inquirat oportet, quæ tempore gubernationis præteritæ in odio & reprehensione fuerint, ne in eundem fortè lapidem offendat. Atque ex hac ipsá regula Nero ad Imperium evectus

a *Ego autem adhuc delicatus, & unctus Rex.* 2. Reg. 3. 39. *b* 3. Reg. 12. 14. *c* Tac. lib. 13. Annal. *d* Idem in vita Agric. *e* Idem lib. 1. Annal.

evectus hortatu eorum, quorum consilio utebatur, a *formam futuri Principatus præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia.*

§. Porrò illud etiam conetur Princeps, ut actiones suas moribus Patriæ, & institutis Majorum accommodet: nam & virtutes novas Successoris, quæ in Antecessore, aut Provincia aliàs visæ non fuerunt, in vitiis numerat populus, & detestatur. Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obsidis loco fuerat) imbutum moribus Regem poscebant; b *sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis, & honestis.* Indignè nimirum ferebat populus, quòd nec venandi studio caperetur, nec equorum cura, ut Antecessores solebant; contrà ac Nero, qui c *primâ ab infantiâ instituta, & cultura Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxtà devinxerat.* Et si novitates istæ in ipsamet Principis persona id efficiunt, quantò magis, si circa mores, & consuetudines ipsius populi aliqua fiat immutatio? Si tamen correctione aliqua opus fuerit, moderatione tali utendum erit, ut Princeps nec severus nimiùm, nec remissus videatur. Quamvis, quando magna fuit Antecessoris negligentia, populusque remedium expetit, Successoris gnavitas ac diligentia gratissima accidat; uti primis annis susceptæ à gloriosissimo Patre Serenitatis vestræ, Rege nostro, gubernationis experientia compertum fuit.

§. Regnum sic ordiri, ut offensas proprias quis condonet, & castiget alienas, hæc demum generosa justitia est, quæ magnam Principibus auctoritatem, & omnium voluntatum studia conciliat: siquidem d *novum Imperium inchoantibus utilis clementiæ fama*; ut Vespasianus ac Titus, ambo Imperatores, Carolus item Septimus Franciæ Rex, experti sunt. Quæ perpendens Witiza Rex sustulit exilii poe-

a Tacit. lib. 13. Annal. b Idem lib. 2. Annal. c Idem lib. 2. Annal. d Tacit. l. 4. Histor.

pœnam, quâ Pater ejus quosdam mulctaverat, jussitque lites eorum ac caussas in ignem conjici, ut nimirum hâc ratione capitis sui Coronam magis securam redderet.

5. Tametsi verò artes istæ apprimè utiles sint, præcipua tamen in eo est posita, ut amorem & obedientiam subditorum sibi Princeps conciliet. Quâ in re insignes excelluerunt duo Aragoniæ Reges: *a* unus fuit Alphonsus Primus, quando pro uxore suâ Vrraca regnaturus in Castellam profectus, comem & benignum sese omnibus exhibuit. Ipse caussas pro tribunali cognoscens jus dicebat, administrabat justitiam, viduas & pupillos à potentiorum vi injuriaque protegebat, succurrebat egenis, Optimates pro suis quemque meritis colebat, virtutem excitabat præmiis, Rempublicam bonis omnibus ornare, atque ubertate & populi frequentia augere studebat; ob quæ amari ab omnibus meruit. Alter fuit Rex Alphonsus Quintus, qui Regni Neapolitani subditos mirè sibi devinxit attentione & prudentiâ in negotiis: præmio & castigatione; liberalitate, humanitate & promptitudine audientiam largiendi. Tam boni publici privatique amans, tam ad genium moresque Regni istius formatus, ut non Princeps extraneus videretur, sed naturalis. Reges isti, utpote præsentes, faciliùs longè subditorum animos & voluntates occupare potuêre; in absentibus verò Principibus, qui aliis in Provinciis aulas suas habent, id difficilius est: nam fidelitas longa illa distantiâ si non refrigescit omninò, at intepescit saltem, nec in ardore suo conservari aliter poterit, quam gubernatione optimè institutâ, procurando nimirum, ut non nisi optimi eligantur Ministri, & severè animadvertendo in eorum delicta, ea cumprimis, quæ contra Justitiam, Honores, & Fortunas aliorum ipsi commiserint. Illud enim solum solatium restat absentibus subditis, *b* *laudatorum Principum usum ex æquo esse, quamvis pro-*

a Mar. Hist. Hisp. l. 10. c. 8. *b* Tacit. lib. 4. Hist.

procul agentibus: sævos proximis ingruere. Verùm quia ejuſmodi Regna ferè ſemper novitates amant, & mutationes, atque à Principe præſenti gubernari malunt, quàm ab aliis: oportet ut confidentia, quam de illis habuerit Princeps, armata ſit, & adversùs caſus omnes munita, iis adhibitis mediis, quæ neceſſaria eſſe dicemus pro tuendis Regnis armorum vi acquiſitis.

§. Imperia electiva, quæ gratia largita eſt, eadem quoque gratia conſervat, licet hæc raro diuturna ſit. Etſi enim omnia nova Imperia cum applauſu ſuſcipiantur, in hoc tamen facilis lapſus eſt, & ſubitus. In illâ ipsâ acclamatione, qua Saül unctus fuit in Regem, diffidere ei cœpit populus, eumque *a* ſpernere, tametſi à Deo ipſomet illius eſſet electio. Verùm non deſunt artes, quibus electus conceptam de ſe opinionem tueri poteſt, dando nimirum operam, ut inſignes illas virtutes ac dotes, quæ corona dignũ eum effecêre, porrò conſervet; ſolent namque homines cum Fortuna ſecunda mores etjam ſuos immutare. Tiberium b *egregium vita famaque* Hiſtoriæ memorant, *quoad privatus vel in imperiis ſub Auguſto fuit.* Similiter Galba *major privato viſus, dum privatus fuit.* c Comis humanuſque ſit erga omnes. Gratus, & liberalis in eos, quorum ſuffragiis electus eſt; benignus in eos etiam, quos contradictores habuit; amans boni publici, & ſtudioſus conſervandorum privilegiorum Regni, & conſuetudinum. Provinciæ Proceres in conſilium advocet, occupando eos in officiis, & muneribus publicis, nec facile exteros admittat, neque largam nimis poteſtatem cognatis & amicis concedat. Familiam ſuam ſervet modeſtam; Majeſtatem ſeveritate, Juſtitiam clementia temperet. Regnum ſic moderetur, quaſi hæreditate partum, quod ad poſteros tranſmittere debeat, non tanquam electivum, omnes

a *Num Salvare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera.* 1. Reg. 10. 27. *b* Tacit. lib. 4. Hiſt. *c* Idem lib. 1. Hiſt.

nes omnino ex eo fructus, dum imperat ad extremũ usque colligendo; unde Poëta quidam quæritur.

a *Non parcit populis Regnum breve.*

Per enim difficile est, *temperare felicitati, quâ te non putes diu usurum.*

§. Oportet prætereà Principem esse pacificum, non alienorum invasorem: nam Regna electiva eum habere metuunt Dominum, cui animus est ad subjugandos alios; amant verò eum, qui de sua conservatione magis est sollicitus, (ut in Polonia fieri videmus) quippe quibus minimè latet, Regna omnia in primis initiis suis fuisse electiva, postea cupiditate dilatandi suos fines sensim perdidisse libertatem, quam eripere aliis volebant, novas sibi Provincias subjiciendo. Neque enim fieri potest, ut inter tot electionis casus & pericula diu firma consistat multorum Satuum amplitudo, & ea ipsa arma, quibus debellantur, eos reducunt ad Monarchiam hæreditariam. Quam caussam Galba dedit, cur Imperium suo tempore in Rempublicam commutatum b fuerit.

§. Regna electiva libertatem amant, adeoque absque hac gubernari non debent, semperque danda opera, ut Princeps à parte stet electionis, in ea siquidem libratam quasi tenent suam libertatem, & si animadversum in Principe fuerit, quòd coronam ad successionem reducere cogitet, ea privabitur.

§. In iis verò Statibus, qui armorum vi comparantur, plus difficultatis in acquirendo experitur violentia, quàm in conservando: sunt enim velut equi nondum domiti, quibuscum præcipuus labor est, ut sessorem admittant, posteà oneri & ferro lubentes cedunt. Timor & adulatio viam sternunt dominationi; nempe c *primæ dominandi spes in arduo, ubi ingressus fueris, adsunt studia & Ministri.* Verum-

a Statius. b Tacit. lib. 2. Hist. c *Si immensum Imperii corpus stare, ac librari sine rectore posси, dignus eram, à quo Respublica inciperet.* Tacit. lib. 1. Hist. d Tacit. l. 4. Annal.

rum tamen, cum illa voluntatum studia plerumque ficta sint, facilè sese ostendunt contraria, ubi possunt, ideoque bonis artibus ea fovenda & nutrienda in principio præsertim, quando exactionibus primis de gubernatione futurâ judicium fit; uti Vitellio accidit ob Dolabellæ mortem, inviso omnibus & *a* odioso. Et tametsi Piso dixerit, b *neminem unquam Imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuiße*, scimus tamen, sic Regem Sanctium dubium Regni bello parti jus paullatim stabilivisse. Principes, qui ea, quæ vi occupaverant, eadem vi tueri conati sunt, mox periere. Pessima ista ratio Statûs omnes ferè Tyrannos pessundedit, & si quis aliquamdiu substitit, id ideò factum, quia tyrannidem in benevolentiam, crudelitatem in clementiam commutavit. Vitium diuturnum esse non potest, nisi virtus ei substituatur. Ambitio, quæ in acquirendo primum injusta fuerat, in zelum boni publici transeat necesse est, ut perduret. Subditi diligunt Principem boni publici privatique caussa, quod ab eo sibi pollicentur, & si reipsâ illud obtineant, facilè timorem in reverentiam, & odium in amorem vertunt. In quo illud observandum, mutationem vitiorum, quæ jam nota sunt aliis, non tam repentinam esse debere, neque affectatam, ut à dolo oriatur, non à natura, quæ sensim & cum tempore operatur. Sic Otho sentiebat, c *simul reputans, non posse Principatum scelere quæsitum, subita modestia & prisca gravitate retinere.* Istiusmodi transmutationes vehementiùs metuit populus, quàm ipsa vitia; illis enim majorem subesse suspicatur malitiam. Virtus per artem simulata malitia deterior est: nam hæc illius se velat pallio, & ambæ junctæ inter se monstrum quoddam malitiæ procreant.

5. Egregiè fortis & prudens fuit Cæsar *d* Augustus

a *Magnâ cum invidia novi Principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur.* Tacit. l. 2. Hist. *b* Idem l. 1. Hist. *c* Idem l. 1. Hist. d *Nonodecimo Cæsar Octavianus civilia bella sustinuit.* Tacit. lib. 13. Annal.

ſtus in augenda tam ſua quàm Imperii gloria, quin & hujus conſervandi exemplar aliis omnibus Principibus eſſe poteſt. Annis decem & novem dignum ſe Imperio probavit, bella civilia ſuſtinens; à quo tempore fortunam ſuam fabricari cœpit. Imperia non merendo obtinentur; ſed merita jam ante præceſſiſſe oportet. Una victoria Imperatorem eum *a* fecit, eo quod occaſione & prudentiâ uſus fuiſſet. Occaſione quidem, nam b *Lepidi & Antonii arma in* eum *ceſſère. Cuncta diſcordiis civilibus feſſa erant.* c *Nulla jam publica arma, nullo adverſante, cùm ferociſſimi per acies, aut proſcriptione cecidiſſent.* d *Neque Provinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto Senatûs, populique Imperio ob certamina potentium, & avaritiam Magiſtratuum,* adeòque Reipublicæ mutationem exoptabant. e *Nec aliud diſcordantis patriæ remedium, quàm ut ab uno regeretur.* Quæ omnia, accedente præſertim Auguſti prudentia, in cauſſa fuerunt, ut unus ipſe tanto faciliùs rerum potiretur, & iiſdem poſteà artibus Imperii amplitudinem porrò ſuſtinuit. Plebem ſibi devinxit, tuendo eam auctoritate *f* Tribunitia. Atque, ut odium evitaret, neque Regis nomen, neque Dictatoris aſſcivit, ſed *g* Principis. *Magiſtratuum vocabula* ſuſtulit. *Militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii* & pacis humanitate, benevolentiâ, & clementia *pellexit. Multa* ſuis etiam æmulis, *Antonio & Lepido conceſſit. Quantò quis ſervitio promptior, opibus & honoribus extollebantur.* h *Pauca admodum vi tractabat,* & ne tum quidem ex paſſione aliqua, ſed i *quò cæteris quies eſſet. Prompta ac profluente, quæ deceret Principem eloquentia* *k* omnium animos capiebat. l *Jus apud cives, modeſtiam*

a *Manſiſſe Cæſare Auguſto victore Imperium.* Idem lib. 1. Hiſt. *b* Idem lib. 1. Annal. *c* Idem ibid. *d* Idem ibid. *e* Idem ibid. f *Ad tuendam plebem Tribunitio jure contentam.* Tacit. ibid. g *Non regno tamen, neque Dictatura, ſed Principis nomine conſtitutam Rempub.* Tac. ibid. *h* Tacit. ibid. *i* Idem ibid. *k* Idem ibid. *l* Idem l. 13. Idem lib. 1. Idem lib. 3.

stiam apud socios servabat. Tanta erat integritate, ut ne impunitam quidem sineret *impudicitiam filiæ & neptis, quas urbe depulit.* Curabat, ut ne familiæ Nobiles extinguerentur; ob quam caussam insignes planè Marco *a* Hortalo gratias & beneficia præstitit. *Primus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus tractavit, commotus Caßii Severi libidine, quæ viros fœminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverit, b* Eosdem libellos *c* in suam personam & gubernationem conscriptos tulit ipse, contempsitque. Multis egit de politia, & ornatu magnifico urbis *d* Romæ. *Mari oceano, aut amnibus longinquis* tanquam terminis *sepsit Imperium,* adnotatis in libro (ut diximus) reditibus & expensis. Ærarium militare instituit, & vires ea ratione partitus est, ut *e Regiones, Provinciæ, classes, cuncta inter se connexa* essent. Atque his *novis ex rebus aucti* Romani, *tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa malebant;* quo factum, ut tyrannis jam in amore esse inciperet. Non ego tamen has artes ideò refero, ut tyrannidem doceam; sed ut is, qui tyrannum hactenus egit, in bonum evadat Principem, artibus iis sociando timorem è viribus ortum & potentiâ: nam quod armis acquisitum fuit, armis quoque conservari debet. Quam ob caussam ejusmodi Status tueri oportet propugnaculis & munimentis, tali erectis artificio ne frænum videatur Regni libertati injectum; sed securitas potiùs adversùs incursiones exteras, & ut præsidia militaria custodiæ loco sint, non diffidentiæ: hæc enim ad desperationem extremam adigit subditos. Tam acerbè tulerunt Hispani, quòd Constans, consalutatus Imperator, illorum diffisus fidelitati, custodiam montium Pyrenæorum exte-

ris

a *Inlectus à divo Augusto liberalitate decies sextertiùm ducere uxorem, ne clarißima familia extingueretur.* Tac. lib 2. *b* Idem lib. 1 c *Sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus tulêre ista, & reliquêre; haud facilè dixerim, moderatione magis, an sapientiâ.* Tac.l.4.Annal. d *Vrbem ipsam magnifico ornatu.* Tac.l.1.Anna. *e* Idem, ib.

ris commisisset, ut acciverint in Hispaniam (cum maximo etiam illius detrimento) Vandalos, Alanos, Suevos, aliasque Nationes. Confidentia fideles reddit subditos: eam ob rem Scipiones Celtiberis permiserunt, ut Romanis immixti sub iisdem signis militarent, & iisdem habitaculis uterentur. Augustus quoque corporis sui custodes habuit Hispanos, è legione Calaguritana selectos.

§. Conetur Princeps sensim traducere Provincias acquisitas ad mores, genium, & stylum Nationis dominantis Coloniarum beneficio; uti factum in Hispaniâ cum iis, quæ Augusti temporibus fundatæ sunt: ad quod nationes facilè induci possunt: semper enim imitantur victores, iisque adulantur, eorum moribus atque ingenio se accommodando, & privilegia eorum ac consuetudines pluris æstimando, quàm proprias. Quæ caussa fuit, cur Romani amicos suos, & fœdere sibi junctos civium titulo donarent, ut nimirùm tantò eos fideliores experirentur. Vespasianus Imperator, ut Hispanos sibi obstringeret, Italiæ privilegia cum iis communia esse voluit. Provinciæ acquisitæ, si tanquam extraneæ habeantur, hostilem semper retinent animum. Movit ea res Imperatorem Claudium ut jus civitatis Romanæ etiam Galliæ Comatæ largiretur, sic inquiens: a *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quanquam armis pollerent, nisi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientiâ valuit, ut plerósque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* His aliisque mediis paullatim in naturam abeunt dominia extranea, postquam ea præscripsit temporis diuturnitas, & sublata est libertatis pristinæ memoria. Hæc politica neglecta fuit in Hispaniæ instauratione, cùmque ea pluris esse crederet, puram & integram suam servare Nobilitatem, quàm Africanum illi miscere sanguinem, privilegia sua & honores victis Nationis illius communicare noluit; unde factum, ut uniti unà simul cum

a Tac. lib 11. Annal.

ſimul cum odio ſervarent mores ſuos, idioma ſuum & perfidiam ut neceſſum eſſet deinde eos omnino ejiccre, & privare ſeſe tot ſubditis tam proficuis ad agros colendos, non ſine admiratione rationis ſtatus aliorum Principum, quòd ſplendorem Nobilitatis utili tati, & Religionem prudentiæ humanæ videren tanteferri.

§. Ubi una Reip. forma in aliam diverſam mutanda erit, tali uti oportebit artificio, ut plebs non omnia omnino nova reperiat, nec formam gubernationis præteritæ deſideret; uti factum exactis Romæ Regibus, quando tam ſacra, quàm profana tanta cum dexteritate fuerunt ordinata ut Reges, *a* qui de utriſq; curabant, expulſos eſſe notari haud poſſet; cùmque poſteà Imperium in Rempublicam verteretur, *eadem Magiſtratuum vocabula* permanſere, idem Senatus ordo imaginem antiquæ libertatis præbens, id quod vim principatûs haud parum *b* firmavit. Idem in Ducatu Florentino fecere Toſcani Duces. Excellens eâ in ratione Statûs fuit Auguſtus Imperator: quippe qui c *non omnia ſtatim, uti decretum erat, executus eſt, veritus, ne parum ſuccederet, ſi ſimul homines transferre & invertere vellet; ſed quædam ex tempore diſpoſuit, quædam rejecit in tempus.* Verùm majori dignus admiratione Samuel fuit, qui gubernationem & politiam populi Dei ſic immutavit, ut nemini *d* diſpliceret. Tali cum prudentiâ ſenſim ſine ſenſu umbræ iſtæ libertatis diſſipandæ ſunt, ut pari paſſu ea ſubducatur oculis, quo radices agit dominatio. Quo modo e *Agricola adversùs Britanniam profuturum putabat, ſi Romana ubique arma, & velut è conſpectu libertas tolleretur.* Atque hæc documenta ſine injuſtitiâ locũ habent in Statibus vi armorum acquiſitis: victoria enim, quæ in vi-

 tas

a Tac. l. 1. Annal. b *Sed Tiberius vim principatus ſibi firmans imaginem antiquitatis Senatui præbebat.* Tac. l. 3. Annal. c Dion. d *Renovavit Imperium, & unxit Principes in gente ſua, & non accuſavit illum homo.* Eccleſ. 46. 16. & 22. *e* Tac. in vita Agric.

tas poteſtatem dedit, eandem concedit etiam ad formandam pro arbitrio gubernationem. In iis tamen, quæ ſucceſſione obveniunt, haudquaquam licitum eſt, eorum evertere jura ac privilegia, aut moribus & inſtitutis eorundem vim inferre. Solùm mutuæ concordiæ cauſſa, conſenſu communi ſtatui poterit, ut communia ſint præmia & monetarum commercia, ſublatis iis controverſiis, quæ odium & æmulationem creare ſolent; uti in Regno Navarræ factum, ut cùm unum idemque ſit dominium, vivendi item modus ſubditorum uniformis ſit, ac mutua inter eos communicatio & amor.

§. Nulla vis ſuavior juxtà, ac efficacior, quàm beneficium, ad tuendas conſervandaſque Provincias acquiſitas. Etiam res inanimas colebant homines, & divinitatem iis tribuebant, ſi quid beneficii ab iis acciperent. Facilè mortales capi ſe ſinunt commodis, nec magnoperè attendunt ad largientem iſta, & ſceptra moderantem, num alienigena ſit. Qui beneficiis obligari ſe ſinunt, & ſuo deſunt officio, nihil poſtea adversùs Principem moliri poſſunt, aſſeclarum defectu, cùm nemo quiſquam ab homine ingrato fortunam ſibi bonam polliceatur. Eâ de cauſsâ Scipio expugnatâ Carthagine bona ſua Dominis juſſit reſtitui; & Sertorius magnam ab Hiſpanis iniit gratiam, tributa moderando, inſtituendóque Hiſpanorum Senatum, Romano ſimilem. Ut ſuam ſtabiliret coronam *a* Rex Erwigius, vectigalia regia, quorum gravitate provinciales feſſi erant, imminuit, & quæ eo nomine fiſco regio debebantur, condonavit. A Romanis item in debellatis Provinciis b *quædam ex regiis tributis diminuta, quò mitius Romanum Imperium ſperaretur.* Acerbiùs dominantis avaritiam ferunt ſubditi, quàm ipſam ſervitutem; pro eo ac Romani in Friſiorum rebellione experti ſunt, qui *pacem exuêre,* Romanorum c *magis avaritia, quàm obſequii impatientes*

a Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 6. c. 17. *b* Tacit. lib. 2 Annal. *c* Idem lib. 4. Annal.

tes. Caveat itaque Princeps, ne Provincias acquisitas tributis nimiùm oneret, potissimùm verò, ne usitata alibi in eas quoque introducat: hæc enim introductio perquàm odiosa est. Rebellionem cœptavêre Cappadoces, quòd Romanum a *in modum deferre census, pati tributa* ab Archelao adigerentur.

§. Nihil utilius modestiâ ad tuenda Regna bello & armis parta. Graviùs tulit Senatus Romanus, quòd Julius Cæsar, Senatoribus ingredientibus in Senatum, non assurgeret, quàm libertatis suæ jacturam. Quod cùm adverteret Tiberius, b *verbis paucis cum iis utebatur, & sensu permodesto.* Populus ad minùs præcipua magis, quàm ad ipsam rerum substantiam advertit animum, & ob inanem auctoritatis captationem deperditur non raró applausus communis, & in odium incurritur. Apud Romanos augendi conservandique Imperii potior cura fuit, c *inania transmittebantur.* Ob quam caussam Tiberius, utpote Politicus egregiè prudens, d *validum sese spernendis honoribus præstitit*, nec permisit unquam, ut ab Hispania ulteriore templa sibi erigerentur, quin & e *nomen Patris Patriæ à populo sæpiùs ingestum repudiavit.* f *Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans.* Eandem rationem statûs præ oculis habentes Florentini Duces valde humanos erga subditos suos sese exhibent, nec permittunt, ut, qui in plateis fiunt obvii, gradum aut rhedam sistant honoris caussa, uti Romæ fieri consuevit. Posteaquam Castella obedientiam Regibus præstare ad tempus recusasset, non impertiit iis, penes quos summa rerum erat, grandia nomina, sed Judicum duntaxat, ut tantò faciliùs à plebe admitterentur. Eadem quoque prudentia & moderatione animi Rex Ferdinandus Catholicus, mortua Regina Isabella, Regis titulum usurpare noluit, solo gubernatoris Castellani contentus. Sta-

a Idem lib. 6. Annal. b Idem lib. 1. Annal. c Idem l. 15. Annal. d Idem l. 4. Annal. e Idem lib. 1. Annal. f Idem ibid.

tus quidam in Italia , qui ad Majeſtatem regiam aſpirant, videbunt, opinor, ſucceſſu temporis (utinam iſta me fallat opinio!) ab antiqua recedere modeſtia nihil eſſe aliud. quàm univerſa in diſcrimẽ abducere, & perturbare velle tranquillitatem publicam; neque enim Italia ſemetipſam ferre poterit, ſi tot capita coronis redimita intra fines ſuos viderit. Minoribus cum incommodis Statûs alicujus limites dilatari ſolent, quàm interior amplitudinis forma immutari; ut aut cum majoribus de dignitate contendat, aut æquales deſpiciat: ea enim re utrique vanè irritantur. A communitatum inæqualitate communis orta eſt dominatio. In illis vivere, nec ullum agnoſci Principatum, iſtud eſt, quod eas conſervat liberas. Si ſpiritus regii ſeminentur, pullulabunt Monarchiæ deſideria, quæ libertati exitium adferunt.

§. Pax denique (ut alibi dicimus) illa eſt, quæ Regna acquiſita potiſſimùm tuetur, dummodo pax iſta ſtudioſa ſit, atque armata: ſic enim tempus indulgebit, ut poſſeſſio dominium præſcribat paullatim, & titulum juſtum tribuat, abſque belli tumultu, quod jura confundit, occaſionem dat miſcendi omnia ingeniis inconſtantibus & inquietis, & arbitrium eripit ei, qui imperat. Quare non in ſolis Regnis iſtis de novo acquiſitis procurari debet, ſed in Provinciis etiam finitimis: ex igne enim vicino facilè ſcintillæ aliquæ emicant, migrantque arma ex uno loco in alium proximum, & proclive admodum eſt irritari eum qui ea ſibi tam propinqua contuetur. Quæ cauſſa fuit, cur Rex Philippus Tertius contra Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem arma ſumeret, cùm is Mantuano Duci Montferratum eripere conaretur, dante interim ſua Majeſtate operam, ut Juſtitia, non gladius prætenſiones illas decideret, neque quies Italiæ publica ob cupiditatem unius pateretur. Idem periculum etiamnum hodie perdurat, niſi componantur diſſenſiones, quæ armis onerarunt Coronas quaſdam & Principes: eductis

ductis enim semel gladiis, aut Vindicta de injuriis acceptis ultionem sumere cogitat, aut recuperare Justitia, quod iniquè usurpatum fuit, aut Ambitio dilatare dominia, aut Mars ipse armatus ferri aciem experiri desiderat.

5. Finio nunc præsentem hanc disceptationem quatuor versibus Tassi, in quibus magno cum judicio vera comprehendit fundamenta, quibus novum aliquod Regnum stabiliri debet & conservari.

a *E fondar Bœmoudo al nuovo Regno,*
Suo d' Antiochia alti principii mira.
E leggi imporre, & introdur costume,
Et arti, é culto di verace Nume.

a Tass. cant. 1.

SYMBOLUM. LX.

SAgitta ab arcu emissa aut sursum fertur, aut deorsum, nec unquam suspensa hæret in aëre, similis tempori præsenti tam velociter prætervolanti, ut dubitare possis, priusne esse desinat, quàm advenerit: aut sicut anguli in circulo, ubi acutus in obtusum transit, ut in recto ne tangat quidem. Primum punctum, in quo sagitta consistit, declinationis ejus punctum est. Quod ascendit altiùs, à lapsu suo propiùs abest. Res omnes, cùm ad supremum venerint, mox iterum deorsum labi necesse est, nec firmare se possunt. Observavit id in corporibus humanis Hippocrates: ea quippe a *nec in melius verti, nec diu sistere valent; reliquum* ergo *est, ut in deterius dilabantur.* Nihil in natura stabile ac permanens. Caussæ secundæ cælorum moveri nunquam desinunt; adeoque nec cessant effectus, quos rebus hisce inferioribus imprimunt, cui tanquam fonti Rerumpublicarũ mutationes attribuit *b* Socrates. Nec in hoc differunt monarchiæ à rebus iis, quæ vivunt,

a Hippocrat. b *Qui caussam esse tradit, quod nihil perpetuo maneat, sed omnia motu quodam orbiculari mutentur.* Arist. l. 5. pol.

& vigent. Naſcuntur, vivunt, moriuntur æquè, ac iſtæ, nec unquam firmæ conſiſtunt, adeoque a *conversione* earundem *naturales ſunt.* Non creſcendo, de-

creſcunt. In inclinatione majoris fortunæ nihil moræ intercedit. Ubi labi ſemel cœperit, nullis viri-

a Cic. l. 2. de natur. Deor.

viribus sisti poterit. a *Regum Majestatem, difficilius est, à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari.* Verùm tamen non omnes Monarchiæ pari passu sursum scandunt, & ruunt: b *fati* namque *maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius quidem, quàm ascenderunt, relabantur.* Annis non nisi duodecim suam evexit Monarchiam Alexander, & paucis iterum corruit, in quatuor divisa Principatus, & postea etiam in plures.

§. Multæ caussæ sunt incrementi pariter, & decrementi, quæ in Monarchiis & Rebuspublicis fieri contingit. Qui ea casui tribuit, aut motui, & occultæ astrorum vi, aut numeris Platonicis, aut annis climactericis, rerum harumce inferiorum curam providentiæ divinæ abnegat. Non dedignatur horum orbium gubernationem, qui fabricam eorundem dedignatus non fuit. Quin immò condere illam & curam ejusdem abjicere postea, esset suammet improbare actionem. Si ad exornandum pavonis collum, aut ad depingendas unius papilionis alas Deus penicillos suos nemini committit alteri; quomodo existimabimus, quòd casui relinquat Imperia & Monarchias, è quibus felicitas, aut infelicitas, mors, aut vita hominis dependet, cujus gratia omnia condidit? Impium esset isthuc credere, aut certè grandis superbia, rerum successus nostris asscribere consiliis. Per ipsum c Reges regnant. Ipse manu sua sceptra distribuit, & tametsi in eorundem conservatione aut amissione cursum suum relinquat propensionibus naturalibus, quæ aut natæ sunt nobiscum, aut impressæ à sideribus, & consistat cum illis arbitrium liberum, absque ulla libertatis læsione; cum illo ipso tamen Deus agit & operatur, disponendo nobiscum incrementa, aut eversiones Monarchiarum, adeò ut nulla unquam interierit, absque interventu imprudentię ali-

a Livius. b Seneca. c *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Prov. 8. 15.

cujus humanæ, aut cœcarum animi perturbationum. Saluſtium ea de re audire juvat: a *Ego ita comperi*, inquit, *omnia regna, civitates, nationeſque uſque eo proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt; ubicunque gratia, timor, voluptas ea corrupêre, poſt paullo imminutæ opes, denique ademptum imperium, poſtremo ſervitus impoſita eſt*. Neſcio ſanè, num dicere auſim, Imperia futura fuiſſe perpetua, ſi voluntas in Principibus ſemper potentiæ ſeſe accommodaſſet, potentia rationi, ratio eventibus.

Quare cùm in inclinationibus Imperiorum locum aliquem Prudentia habeat, & humanum conſilium, cauſſas earundem facile licebit deſcribere. Univerſales, quæ complectuntur regna omnia, ſeu ſucceſſione, ſeu electione, ſeu armis parta, plurimæ ſunt; ad quatuor tamen fontes reduci omnes poterunt, è quibus oriuntur reliquæ, haud ſecus atque in mundi horizonte è quatuor ventis cardinalibus multi alii naſcuntur collaterales. Cauſſæ iſtæ ſunt Religio, Honor, Vita, & Fortunæ. Pro rebus hiſce conſervandis ſocietas inter homines civilis inſtituta fuit, & ſubjecit ſe populus gubernationi aut unius, aut paucorum aut plurium; quoties verò videt, unum aliquod illorum quatuor iniquè pati, ſeditionem concitat, & regiminis formam immutat. De illis igitur, quantum pro præſenti opere ſatis eſt, breviter aliquid attingemus.

Religio, tametſi Reipublicæ vinculum ſit (ut alibi diximus) præcipua tamen eſt, quæ eam diſſolvit, & varias in eandem inducit gubernationis formas, quia concordia & pax inter eos eſſe nequit, qui diverſimodè de Deo loquuntur & ſentiunt. Etenim ſi diverſitas in moribus & lineamentis corporum animos ſibi invicem contrarios efficit, quid faciet affectus & fidelitas naturalis rerum omnium Conditori debita, & furioſus ille mentis ardor intelligendi ea, quæ tanti momenti ſunt. Statûs alicujus ruina eſt, conſcientiæ libertas. Clavus in oculis (quemadmodum Spiritus ſanctus loquitur) & lan-

a Saluſt.

cea in pectore sibi sunt invicem, qui in Religione *a* dissident. Obligationes subditorum erga Principes, fortissima quæque amicitiæ & sanguinis vincula rumpuntur & dissolvuntur, ut cultus sacer conservetur. Regem Witericum manibus suis obtruncarunt subditi, quòd Arrianam sectam conatus fuisset introducere: Witizam item, quòd ritus & cæremonias Religionis immutasset: *b* Galæcia adversùs Regem suum Froilam arma sumpsit, quòd conjugia Clericorum per abusum introducta sustulisset: simulatque Religionum diversitas Provincias Belgicas invasit, unà incolæ à legitimi sui Regis ac Domini obedientia desciverunt.

5. Pari ratione honor, uti tuetur ac conservat Respublicas, easque ad fidelitatem obligat, ita quoque easdem perturbat, ut in offensa, in contemptu, in injuria ab infamia immunis sit, cùm præsertim subditi honorem vitæ fortunisque communiter anteferre *c* soleant. Comes Julianus Afros evocavit in Hispaniam, propterea quòd Rex Rodericus Cavæ filiæ suæ honorem violasset. Castellæ Nobiles arma sumpserunt adversùs Regem Alphonsum III. quia privilegia eorum evertere, & ad tributa exsolvenda eos adigere voluit. Ramirus Tertius Rex Legionis non alia de caussa subditos suos rebelles & infideles expertus est, quàm quòd asperè nimis & serviliter eos haberet. d *Multæ conspirationes & invasiones in Monarchas propter pudendas contumelias in corpus illatas factæ sunt.* e *Propter contemptum etiam seditiones fiunt*; idque sive Princeps despiciat subditos, sive hi Principem, quando dotibus & ornamentis Principe dignis instructus non est, judicantes nimirum, non nisi viles animos obedire ei, qui

a *Erunt vobis quasi clavi in oculis, & lanceæ in lateribus, & adversabuntur vobis in terra habitationis vestræ.* Num. 33. 55. *b* Mar. Hist. Hisp. lib. 7. cap. 6. c *Honor quoque quantum valeat, & quomodo sit caussa seditionis, manifestum est.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3. *d* Arist. l. 5. Polit. c. 10. *e* Idem l. 5. Polit. c. 3

nec ipse imperare didicit, nec auctoritatem sibi parere, & gubernationis curam in postremis habet. Ita fecêre subditi Regis Joannis Primi Aragonii, eò quòd omnem Regni & negotiorum curam abs se abjiceret: subditi item Joannis Secundi Castellæ Regis, ob ejus flagitia, inconditos mores & exiguam auctoritatem; uti & subditi Alphonsi Quinti Lusitaniæ Regis, quòd se ab aliis gubernari pateretur. Nec minùs injuriam & defectum interpretantur subditi si ab exteris mandata accipiant, aut inter eosdem distribuantur dignitates & munera: nam (ut Rex *a* Henricus ajebat) *isthuc nihil aliud est, quam palam ostendere, deesse in regnis nostris viros dignos & habiles*. Id quod temporibus Caroli V. Imperatoris Castellæ motibus ansam dedit. Idem accidit, quando honorum partitio minùs rectè instituitur: b *nam multitudo quidem graviter fert inæqualitatem patrimoniorum, præstantes autem viri honorum inæqualitatem*, & pro contemptu habent, quod alii minùs de Republicâ benemeriti iis *c* præferantur.

Maxima Reipublicæ infirmitas est incontinentia & lascivia eorum, qui præsunt. Hinc seditiones nascuntur, Regnorum immutationes, & ruinæ Principum, quia multorum honorem tangunt, & severissimis pœnis à Deo castigantur. Unica turpitudo per multa sæcula Hispaniam cineribus obruit. Propter illam plagæ ingentes *d* Ægyptum exercuerunt; ob eandem magnis cum ærummis tum Davidem ipsum, tum ejus *e* posteros, diu multumque conflictari oportuit, ita ut plerique omnes in perpetua vixerint persecutione, & gladio interierint.

Non

a L. 14. tt. 3. lib. 2. Recop. *b* Arist. lib. 2. Polit. c *Nam homines tum, quòd ipsi inhonorati fiant, movent seditiones, tum quòd alios videant in honore.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3. d *Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum ejus, propter Sarai uxorem Abram.* Gen. 12. 17. e *Non recedet gladius de domo tuâ usque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris uxorem Vriæ.* 2. Reg. 12. 10.

Non minus periculi in Republica ex eo est, si multi ab officiis excludantur: a *cum enim multitudo inopum est in civitate, eademque ab honoribus exclusa, necesse est eam civitatem esse plenam hostium Reipublicæ*; nec ullus homo tam ignavus est, qui honori non incumbat, aut isto se privari non graviter *b* sentiat. Idem periculum subeunt Respublicæ, in quibus certus solùm numerus è Nobilitate gaudet Magistratu, exclusis aliis.

§. Tertia caussa immutationum & seditionum in Regnis est amor conservandæ vitæ, quando nimirum subditi Principem suum tam ignavum & vecordem esse credunt, ut vitam suorum defendere ac tueri non possit; ut alias eum odio habent ob severitatem, ut Regem Alphonsum Decimum; aut ob crudelitatem, ut Regem Petrum; aut existimant injustum esse, & ingenio tyrannico, in cujus manibus vita omnium periclitetur, uti Regem Ordonium, *c* ob trucidatos, & malè habitos Castellæ Comites, unde totius regiminis immutatio ortum habuit.

§. Vltima caussa bona & fortunæ sunt, si nimirum Princeps subditorum facultates leviter consumat; quæ caussa fuit, cur Garcias Galæciæ *d* Rex Regno pariter ac vitâ exutus sit. Aut si reditus regios inutiliter prodigat, quam rationem Ramo prætendit, cùm fratrem suum germanum Sanctium Navarræ Regem interimeret. Aut si ipse in omnem aviditatem pronus sit, quemadmodum Rex Alphonsus Sapiens. Aut si ob malam gubernationem Respublica laboret annonæ inopia, si rerum pretium accendatur, si cessent mercaturæ, & negotiationes, id quod eundem Regem Alphonsum invisum reddidit. Aut si moneta proba non sit, uti temporibus Regis Petri Aragonii Secundi, multorumque aliorum Regum accidit; aut munera proficua, &

Z 6 opes

a Arist. lib. 3. Pol. c. 7. b *Honori incumbit tam ignavus, quam bonus.* Arist. l. 2. Pol. c. 5. *c* Mar. Hist. Hisp. l. 9. c. 8. *d.* Idem Hist. Hisp. l. 8. c. 8.

opes malè distribuantur: invidia enim & necessitas contra locupletiores arma sumunt, & seditiones *a* excitant. Quæ oriri etiam solent ex mala administratione justitiæ, ex hibernatione militum, aliisque oneribus, quibus subditorum reditus, & bona graviter onerant.

§. Præter caussas istas universales & communes, aliæ quoque sunt unicuique è tribus suprà allatis gubernandi formis peculiares ac propriæ, quas facilè colligere licebit ex iis, quæ pro iisdem conservandis attulimus in medium: nam b *illud dubitari non potest, quin cognitis iis quæ Reipublicæ interitum important, ea quoque quæ salutem afferunt, intelligantur, cum contraria contrariorum sint efficientia.* Non possum tamen, quin ea de re adjiciam aliquid, etsi fortè periculum sit, ne quædam alias à me dicta hic repetam.

§. Status hæreditarii tunc perire solent, cùm in iis omnino acquiescit Successoris cura, præsertim si potentes ii sint: illa ipsa enim amplitudo securum eum efficit & minùs sollicitum, tanquam qui omne spernat periculum, & anceps in suis consiliis hæreat, ac res magnas exequi pertimescat, ne quietem illam possessionem qua fruitur, fortè interturbet. Damna prævertere negligit, sed tum primùm parat remedia, cùm illa jam evenêre, quo tempore sumptuosiora ea sunt, & minùs *c* efficacia; audere aliquid, periculum æstimat, & pacem procurando per incerta quædam & indecora media, bellum iisdem accersit, ut quibus conservare se cogitabat, seipsum nunc pessundet. In isto discrimine versantur Monarchæ, quæ dum quietem sectantur, in turbas & motus incidunt. Sistere volunt, & labuntur. Dum laborare desinunt, languere incipiunt. Omnia ista bellè adumbravit illa Ezechielis visio quatuor

a *Insuper seditiones oriuntur non solum ob patrimoniorum, verum etiam ob honorum inæqualitates.* Arist. l. 2. polit. cap. 5. *b* Arist. l. 5. polit. cap. 8. c *Tardiora sunt remedia, quam mala.* Tac. in vita Agric.

tuor animalium alatorum, symboli Principum & Monarchiarum. *a* quę *cùm ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum; cumque starent, demittebantur pennæ eorum.* Verùm ad se conservandum necesse non est, ut novas semper ditiones suis adjiciant: hoc enim infinitum foret, & tandem in injustitiam & tyrannidem vergeret. Satis se tueri poterit Status aliquis in circuli sui circumferentia, ita tamen, ut intra illius septa suam agendi vim retineat, & robur exerceat, easq; ipsas artes, quibus ad tantam magnitudinem pervenire contigit. Aquę intra suum motum se conservant, is si desit, vitium capiunt; necessarium tamen non est, ut fluant, sufficit, si intra semetipsas moveantur, ut in lacubus & stagnis accidit sola ventorum vi agitatis. Sic Monarchiæ, in quibus viget disciplina, quæque adversus occasionem omnem munitæ sunt, diutiùs perdurant, licèt aliena non invadant. Etiam absque bello militares exercitationes frequentari possunt. Ita pacis tempore artes istas Cajus Cassius fovebat, *b* & *quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem, exercitabat legiones, cura, parovisu agebat perinde, ac si hostis ingrueret.* Si Principi armorum desit exercitium, non ideò tamen pacis otio torpescat omnino, sed in ea etiam gloriosum aliquid moliatur, quod opinionem sustineat. Augustus in Imperii sui tranquillitate animum suum igneum cineribus sopiri minimè passus est; quin immò cùm ut homini agere illi non liceret, tanquam Deus aliquis majora aggressus est, componendo cælestium orbium motus, corrigendo menses, & leges dando tempori. In eum finem Rex Philippus Secundus admirandam illam Escurialis fabricam construxit, qua in re ipsam etiam Naturam artificio superare conatus est, & universo orbi animi sui suæque pietatis magnitudinem ostendere.

§. Sed & Regna hæreditaria in periculo sunt, quando qui succedit, moribus institutisque Majorum neglectis, subditorum servitutem & subje-

a Ezech. I. 24 *b* Tac. l. 12. Hist.

ctionem à Natura esse existimat, & immemor ab illis ipsis suam proficisci amplitudinem, eos spernit, tanquam si mancipia forent, magisque bonum privatum præ oculis habet, & ut suas expleat cupiditates, quàm bonum publicum, dominatione jam in tyrannidem *a* conversa; unde existimatio Principis perit apud populum, amor in odium vertitur, multaque alia fiunt, quibus disscinditur reciproca illa unio, qua Rex & Regnum *b* colligantur inter se; dum hoc paret, ille imperat, beneficio quasi mutuo, quod ab invicem accipiunt, Rex quidem splendorem illum & imperandi auctoritatem; Regnum vero felicitatem bene institutæ gubernationis. Absque hoc vinculo mutuo hæreditarii status aut pereunt, aut in aliam transeunt formam: nam Princeps, qui despici se videt, & omnibus esse odio, sibi metuit, è metu autem crudelitas, ex hac denique tyrannis nascitur; quam quia potentiores ferre non sustinent, conjurant adversus ejusmodi Principem, & plebe opitulante eum sceptro exuunt: unde porrò fit, ut populus illis ipsis, utpote quibus libertatem suam tum acceptam fert, gubernacula committat, introducaturque Aristocratia, in qua Optimates imperant. Attamen ne tum quidem Monarchiæ incommoda vitari poterunt: cùm enim eorundem filii succedant posteà, ideoque Magistratus & dominatio fiant hæreditaria, facilè iis abutuntur, ad utilitatem & commodum proprium in administranda Repub. omnia referendo; è quo illud deinde fit, ut populus iniquè & per tyrannidem opprimi se ab iis videns, sceptrum iisdem extorqueat è manibus, malintque imperare omnes, perinde quasi major sit libertas Democratiæ; in qua cùm æqualitas servari nequeat, invalescunt insolentia atque injustitia, & exoriuntur seditiones

a *Aliæ tyrannides ex Regibus, qui moribus institutisque Majorum violatis, imperia magis concupierunt.* Arist. lib. 5. Polit. c. 10. *b Nam si non volentibus imperet, protinus desinit esse Regnum,* Idem ib.

ſeditiones ac tumultus, quorum confuſio ac damna tanta ſæpe ſunt, ut tolerabilius omnes exiſtiment, ſi penes unum ſolum ſit Imperium, atque ita ad Monarchiam tandem, à qua primùm receſſerant, fit regreſſio. Iſtiuſmodi circulum committere ſolent Reſpublicæ, in quo non rarò accidit, ut omnem omnino libertatem amittant, dum nimirum ſtatus aliquis vicinus & potens inquietudinis illius occaſione utitur, ad debellandas eas & ſubjugandas.

5. Imperia electiva, aut certè ſubditorum erga Principem affectus tum pereunt, cùm Principis electi facinora non reſpondent conceptæ opinioni; deprehenſo nimirum electionis errore ex inani meritorum præſumptione. Multi enim ſunt, qui ad gubernandum videntur idonei, antequam ad gubernacula admoveantur, uti in Galba accidit, *a* qui *omnium conſenſu capax Imperii* habebatur, *niſi imperaſſet.* Qui electioni non ſubſcripſêre, nunquam ab electo ſatis ſecuri ſunt, quin potiùs metus iſte, in cauſſa eſt, ut mutationem exoptent & moliantur. Si illi verò, qui ſua dedêre ſuffragia, tantum ſibi de ejus favore fuerunt polliciti, ut poſtquam ſpe ſua fruſtrari ſe vident, vivant inquieti & conquerantur: neque enim fieri poterit, ut Princeps ſatisfaciat omnibus; taceo ipſam etiam humanam gratitudinem paullatim fatigari, dum amplitudinis & fortunæ ſuæ inſtrumenta aſſiduè ante oculos habet, eoſque tanquam illius creditores averſatur. Subditi mutationibus electionis aſſueti: eaſdem amant, ſemperq; ſibi perſuadent, Principem alium novum fore meliorem. Qui in electione ſuffragii jus habent, tanto tempore ſuſpendi, & quaſi emori dolent ſuam eligendi poteſtatem, unde eorum exiſtimatio dependet. Electus efferens ſeſe dominandi libidine, Imperii ſui fines latiùs propagare contendit, violat juramenta, conditiones & pacta, cum quibus ad ſceptrum aſcitus fuerat, & ſpretis Regni incolis (ſi alienigena ſit) alios ſuæ Nationis muneribus

a Tacit. lib. 1. Hiſtor.

ribus præficit, suæque familiæ homines evehere satagit; qua in re subditorum incurrit odium, & ruinæ suæ ansam præbet: omnes enim ab exteris regi grave ducunt. Ieremias certe pro tristi nuntio illud in *a* Ierusalem habuit.

§. Imperia quoque armis parta diu florere haud solent: deliciis enim illud animorum robur flaccescit sensim, & eliditur Felicitas consilia impedit, ipsosque Principes ita abripit, ut ea nunc media negligant, quibus ad illam fortunam pervenerunt. b *Illud clarum, testatumque exemplis est, quod homines felicitatem assequantur benignitate in alios, & bona de se opinione. Iidem cum adepti, quæ voluerant, ad injurias & impotentiam in imperiis dilabuntur, fit meritissimo, ut una cum imperantium mutatione ipsi subditi se & affectus mutent.* Hæc caussa fuit, cur Carthaginenses ex Hispaniâ ejecti fuerint, quia nimirum non adverterant, artibus iisdem, quibus acquiruntur Status, eos etiam conservari oportere: quâ de re magis solliciti esse solent ii, qui primi ejusmodi Provincias armis subegerunt, quàm eorundem Successores: illi enim omne animi & ingenii sui robur ad eas acquirendas tuendasque contulerunt; contra verò hos ipsa successio negligentes ea in re & minùs sollicitos efficit. c Vnde fit ut *qui occuparunt Imperia, eorum plerique eadem retinuerint; qui verò tradita ab aliis accepere, hi statim ferè omnes amiserint.* d Spiritûs sancti oraculum est, *Regna de gente in gentem transferri propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

Concludo præsentem materiam duobus documentis: primum est, *e* quòd *conservantur Respublicæ non solum, quia procul sunt ab iis, quæ interitum afferunt, sed etiam quia prope sunt. Nam timor intentiore cura Republica consulere cogit.* Alterum est, quod & in ipso Prin-

a *Ecce auditum est in Ierusalem, custodes venire de terra longinqua, & dare super civitates Iuda vocem suam.* Ierem. 4. 16. *b* Polyb. *c* Arist. lib. 5. Polit. c. 9. *d* Eccles. 10, 8. *e* Arist. l. 5. Polit. c. 8.

Principe, & in corpore Reipublicæ a *maximè omnium, quod exiguum est, caveri debeat. Detrimentum enim latenter obrepit. quia non totum simul contrahitur*; at postquam invaluerit, remedium non admittit. Minimus etiam vermiculus cedri medullam paullatim exedit, & eam denique humi sternit. Navem secundissimis impulsam ventis una sistit Echenæis: quantò velocitas illius major est & vehementior, tantò faciliùs in scopulos allisa dissolvitur. Levissima damna Romanam Monarchiam everterunt. Plus interdum creat periculi levis aliqua humorum intemperies, quàm gravis infirmitas, quia illa ferè negligitur, huic verò gnaviter paratur remedium. De febri curanda mox sumus solliciti; at de defluxione aliqua in pectus decidente perparum laboramus: unde tamen morbi graviores nasci solent.

a Idem ibid.

SYMBOLUM LXI.

DECACHORDVM (instrumentum Musicum) perfectam format Aristocratiam constantem ex Monarchico imperio & Democratico. Intelligentia præsidet, imperant plures digiti, paret verò nervorum multitudo; quasi populus quidam, qui attemperati sunt omnes inter se & concordes in harmoniâ, non particulari & privatâ, sed communi & publicâ, ita ut majores à minoribus minimè dissonent. Decachordo similis est Respub. aliqua, in quâ longus rerum usus & experientia alios præesse voluit, obedire alios, sancivit leges, constituit Magistratus, distinxit officia, certos præscripsit imperandi modos ac formas, & apud Nationes omnes eum instituit Reipublicæ ordinem, qui naturæ cujusque maximè conformis esset & consentaneus. Unde fit, ut antiqua illa dispositio sine periculo immutari haud possit. Decachordum illud Regnorum & Rerumpublicarum cum omnibus suis partibus jam constitutum est, nervi om-

vi omnes contemperati inter se, & suis quique locis dispositi; & tametsi fortè cupiam videatur, unum aliquem aliter immutatum meliorem fore; plus

tamen semper tribuendum prudentiæ & considerationi Majorum, quos longus usus & experientia edocuit: rationes enim ac modi gubernandi, licèt quæ-

quædam habeant incommoda, minori tamen ferè cum detrimento tolerari ſolent, quàm innovari. Princeps aliquis prudens nervos attemperat, prout diſpoſiti ipſi ſunt, non eos immutat omnino, niſi fortè temporis diuturnitate, aut aliis de cauſſis tantoperè diſturbati ii ſint, ut planè à fine ſuo primo deficiant, quemadmodum alibi dicimus. Oportet igitur, ut Princeps Imperii ſui decachordum bene accurateque perſpectum habeat, Majeſtatem item, quæ illud comitatur, naturam denique, conditionem & ingenium tam populi, quàm aulicorum, quę præcipui illius nervi ſunt. Nam ut rectè dicit Rex Alphonſus Sapiens in quadam ſua lege: a *Saber conozer los Omes, es una de las coſas, de que el Rey mas ſe debe trabajar: ca pues que con ellos ha de fazer todos ſus fechos, meneſter es, que los conozca bien.* In hoc potiſſimum gubernandi artificium conſiſtit.

b *Principis eſt virtus maxima, nôſſe ſuos.*

Qui in ea ſcientia plus profecerunt, majori cum facilitate ſuos rexerunt Status. Multi ad Regnorum decachordum manum admovent, pauci digitis nervos aptè nôrunt impellere, rariſſimi naturam illius ritè cognoſcunt, & eo ſcitè canunt.

Illud igitur ſciat Princeps Regnum nihil eſſe aliud, quàm multarum civitatum populorumque quandam unionem, & conſenſionem communem in unius alicujus imperium & obedientiam aliorum, quam ambitio ſuaſit & vis. Concordia illud primùm erexit, idem porrò conſervat concordia. Juſtitia & clementia vitam ei tribuunt. Cura eſt alienę ſalutis. Spiritus ejus in unitate Religionis conſiſtit. Ex iiſdem partibus, quibus conſtat, conſervatio ejus dependet, augmentum item, aut ruina. Conſortem ferre & in ipſo magis, quàm in ulla re. fortunæ triumphat inconſtantia. Æmulationi & invidiæ obnoxium eſt. Plus illi periculi à rebus ſecundis, quàm adverſis imminet: in illis enim ſui quaſi oblitum vivit ſecuriùs, per ſecuritatem in ſuperbiam

a L. 13. tt. 5. p. 2. *b* Mar.

biam erigitur, per superbiam in interitum ruit. Si novum sit, facilè iterum dissolvitur; si antiquum, ne sic quidem omnino firmum est. Non minùs in perpetua pace periclitatur, ac in bello. Si armis alienis infestum non sit, se ipso collabitur, & ubi semel ruere cœperit, sustinere se non potest. Inter summum ejus fastigium & præcipitium nihil penè interjicitur temporis. Æmulationibus nunc defenditur, nunc offenditur. Si exiguum valde sit, tueri se nequit, si grande admodum, regere seipsum nescit. Arti magis paret, quàm violentiæ. Amat novitates, & in his ruinam suam reperit. Virtus salus illius est, vitium infirmitas. Labor illud erigit, dejicit otium. Munimentis & fœderibus roboratur, & legibus stabilitur. Magistratus pro corde illi est, consilia sunt pro oculis, pro brachiis arma, pro pedibus opes.

§. Istud Regni Decachordum Majestas comitatur, quæ est quædam harmonia è populi chordis orta & à [a] cœlo approbata. Repræsentatio quædam potestatis, & splendor supremæ jurisdictionis. Vis quædam, quæ auctoritatem & obedientiam sibi conciliat. Custodia & salus est Principatûs. Opinio & fama esse suum illi tribuunt; amor securitatem; metus auctoritatem; ostentatio amplitudinem; cæremonia reverentiam; severitas observantiam; pompa existimationem. Quantò magis hominum fugit frequentiam, tantò magis in veneratione est. Contemptu & odio in discrimen venit. Nec æqualitatem fert, nec divisionem, quia in admiratione & unitate est posita. In utrâque fortunâ constantiam servat: roborat eam cultus; fovent arma & leges. Nec durat in elatione, nec in demissione animi concidit. Vitam illi prudentia & beneficentia tribuunt, eripiunt impetus & vitium.

§. Chordarum vulgus Decachordi istius populus est, cujus natura monstro per omnia similis, dissimilis

a *Vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me super solium David Patris mei.* 3. Reg. 2. 24.

lis à seipsâ est, inconstans & varia. Exteriori rerum facie capitur, interiora non penetrat. Rumorem in consilium adhibet. Sic à mediis & ratione derelictus, ut verum à falso discernere nequeat. In deteriora semper pronus. Unâ eâdemque horâ duos contrarios inter se induit affectus. His potiùs duci se sinit, quàm ratione; magis impetu quàm prudentiâ, umbrâ potiùs, quàm veritate. Pœnis & castigationibus domari potest. In adulationibus difformis est & varius, laudes veras falsis commiscens. Medium tenere nescit: aut extremè amat, aut odit; aut summè gratus est, aut ingratus; aut pavet, aut terret; dum verò pavet, securè spernitur. Periculis levioribus proximè imminentibus perturbatur; grandioribus, si longinqua sint, nihil omnino terretur. Aut abjecto servit animo, aut cum superbia imperat. Nec ipse liber esse didicit, nec esse sinit alios. Minis audax est, re ipsa & opere pusillanimis ac vecors. Levibus de caussis commovetur, & citò rursum componitur. Sequitur, non ducit. Erga omnes eodem modo se gerit. Faciliùs cogi se sinit, quàm persuaderi. Rebus prosperè fluentibus arrogans est & impius; in fortuna adversa pavidus & religiosus. Tam ad crudelitatē proclivis, quàm ad misericordiam. Eodem animi ardore, quo uni favet, persequitur aliū. Clementia nimia abutitur ad licentiam, rigore nimio in perniciem it præceps. Si effrænatiùs semel in bonos invaserit, nec ratio, nec pudor eum retrahit. Rumores fovet confingitque & sua credulitate famę vires addit. Paucorum sermones negligit, voces multorum sequitur. Eventus malos malitię Magistratus tribuit, & calamitates communes delictis Principis. Nihil magis eum obsequentē reddit, quàm annonæ & rerum omniū ubertas, in qua curas suas omnes & cogitationes defixas habet. Rei privatæ studio, aut honoris lęsione leviter commovetur. Oneribus pressus concidit, allevatus recalcitrat. Amat ingenia præfervida & temeraria, rationem item gubernandi ambitiosam & turbulentam. Nunquā acquiescit præsen-

ti rerum ſtatu, mutationis ſemper & novitatis appetens. Virtutes aut vitia eorum, qui præſunt, imitatur. Locupletibus & potentioribus invidet, & inſidias machinatur. Ludos aliaque oblectamenta diligit, neque ulla alia re magis, quàm iſtis, animus illius & gratia conciliari poteſt. In Religione ſuperſtitioſus eſt, & Sacerdotibus paret potiùs, quàm ſuis Principibus. Hæ præcipuæ conditiones affectionesque ſunt multitudinis. Illud tamen ſibi Princeps perſuadeat, nullam eſſe communitatem, aut tam amplum conſilium, quantumvis grave ſit, & Virorum ſelectorum, in quo vulgus aliquod non ſit, quòdque non in multis cum populari conveniat.

5. Alia etiam Decachordi iſtius Muſici pars, nec minùs principalis eſt aula; cujus nervos niſi magna cũ prudentia & dexteritate Princeps impellere noverit, totius gubernationis harmoniam diſturbabunt: quare ut bene ii ſemper attemperati permaneant, illius etiam naturam nôſſe oportebit. Eſt igitur aula præſumptuoſa & varia. Ad momenta ſingula Chamæleontis inſtar ſuos mutat colores, pro eo, ac fortuna proſpera, aut adverſa aſpirat. Tametſi una & communis omnium lingua ſit, non æquè tamen omnes eam intelligunt. Principem naſcentem veneratur ac colit, occaſui proximum minimè curat. Actiones illius obſervat & carpit. Moribus ejus ſeſe accommodat, & errores imitatur. Retibus adulationis aſſiduè illius venatur gratiam. Nunquam non intenta in ambitionem & privatum commodum. Mendaciis alitur, & veritatem odio habet. Malum temerè credit, difficillimè id quod bonum eſt. Amans mutationum & novitatum. Omnia timet, & diffidit in omnibus. Superba & arrogans in jubendo, in obediendo abjecta & humilis. Invida tum erga ſe ipſam & domeſticos, tum erga eos, qui extrà degunt. In diſſimulandis celandiſque ſuis ſtudiis mirum in modum artificioſa. Odium riſu & cæremoniis contegit. Laudat palàm, clam vituperat.

Sui

Sui ipsius hostis est. In iis, quæ foris incurrunt in oculos, vana; in promissis, levis.

§. Cognito igitur isthoc gubernationis instrumento, nervorum item illius natura & concordia, oportet Principem tali cum prudentiâ eos pellere digitis, ut ne disparem reddant sonum: quâ in re opus est, certam servare mensuram & tempus, nec magis uni favere nervo, quàm alteri, in iis, quæ ad concentum & harmoniam efficiendam pertinent; aut aliorum oblivisci: omnes enim in instrumento musico Reip. munus suum habent, licèt inæquales sint inter se, & facilè dissonent. Quæ vocum discordia tum periculosior erit, si Princeps amplam nimis potestatē concesserit Magistratibus; si nimiùm plebi faventem se exhibuerit, aut spreverit Nobilitatem; si justitiam administraverit aliquibus, aliis non item; si armorum literarumque officia confuderit. Si denique non probè intellexerit, Majestatem sustentari auctoritate, regnū amore; aulam gravitate; nobilitatem existimatione; populum ubertate; justitiam æqualitate; leges metu; arma præmio, potentiam parsimoniâ; bellum opibus, & Pacē opinione.

§. Unumquodque Regnum instrumentum est ab aliis naturâ & nervorum (qui sunt ipsi subditi) dispositione diversum, adeoque à diversa manu, & modo diverso regi & impelli debent. Regnum aliquod decachordi instar est, quod non solum mollitie extremorum digitorum indiget, sed unguium etiam duritie. Aliud organo musico simile videtur, in quo ambabus opus est manibus, ut earum pondere vocum symphonia exprimatur. Aliud tam delicatum est, uti cythara, quæ non fert ipsos digitos, sed levi pulsata calamo, tum demum suaviter resonat. In eo igitur Princeps elaboret, ut ista Regnorum suorum instrumenta, & subditorum nervos bene habeat perspectos & contemperatos inter se, caveatque (quod & in ipso Deo observavit. a Chrysosto-

a *Neque nervum intendit, neque remittit ultra modum, ne harmoniæ concentum lædat.* Chrys.

ſtomus) ne ſeveritate aliqua, aut cupiditate nimis adducat claviculos: nam nervus etiam probatiſſimus, ſi nimium intenſus non rumpitur, omnium tamen turbat corcordiam,& modulationis ſuavitatem impedit.

SYMBOLUM. LXII.

APES, quibus plurimum Natura ingenii & induſtriæ tribuit, artificium ſuum conſtruendi favos callidè contegunt. Fervet opus,& nemo œconomiam earundem & ſtatum penetrare poteſt: quòd ſi quis curioſiùs interdum, efformato alveari vitreo, cum velit introſpicere, undique cera illud obducunt, ut ne actionum ſuarum domeſticarũ teſtes & ſpectatores habeant. O prudentem Rempublicam, mundi magiſtram! jam dudum in animantes omnes ſupremum teneres Imperium, ſi quemadmodum tibi Natura pro tua conſervatione ſuggeſſit media, ita vires quoque pro incremento tuo ſuppeditaſſet. Diſcant à te omnes aliæ, quanti ad felicitatem publicam interſit occultum aliquod ſilentium, & ſecretum tacitum in rebus agendis ſtatuendisvé, quantumque noceat, ſi detegatur artificium & prodantur in apertum regulæ gubernationis, negotiationes & tractatus, conſilia ac fines, mala & infirmitates interiores Reipublicæ. Si hanc apum prudentiam conſideraſſet cum animo ſuo Druſus Tribunus, cum Architectus ei polliceretur, ita ſe ædium feneſtras diſpoſiturum, ut nemini per eas introſpicere liceret, non hunc in modum reſpondiſſet: a *Tu verò, ſi quid in te artis eſt, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perſpici poſſit.* Arrogantia hæc fuit animi aperti & ingenui, aut confidentia hominis privati, non Miniſtri alicujus publici, neque Principis, in cujus palatio neceſſe eſt, quidam receſſus ſint ab arbitris remoti, ubi extra aliorum conſpectum deliberetur de negotiis ac

a Vell. Pater. lib. 2.

ac decernatur. Consilium tanquam *a* mysterium non nisi cum paucis communicandum. *b* Deo ejusdem Præsidi (quem Consum dicebant) Roma aras

quondam erexit, sed subterraneas, ut indicaret,

a Habuit cum eis mysterium consilii sui. Judith 2.2. *b* Rof. 2. Ant. Rom.

consilia occulta esse debere. Cujus etiam secreti beneficio in tantam illa crevit amplitudinem, diuque salva constitit; illud scilicet pro comperto habens, a *taciturnitatem optimum atque tutissimum rerum administrandarum* esse *vinculum*. Erat Senatui illi tam fidum profundumque pectus, ut ejus consultationes, & quæ secreto statuerat, nunquam palàm eruperint: multis sæculis ne unus quidem Senator fuit, qui ea proderet: universi ac singuli aures habebant ad audiendum; linguam nemo, ut loqueretur. Nescio profectò, num idem de Monarchiis & Rebuspub. præsentibus dici possit. Quod heri in earum consiliis actitatum fuit, hodie narratur inter mulierculärum subsellia, quarum blanditiis (contra ac præcepit Michæas *b* Propheta) facilè arcana sua pandunt mariti, illæ verò vicissim aliis; quomodo in secreto illo accidit, quod c *Maximus uxori suæ Martiæ aperuit, illa Liviæ*. Per ejusmodi canales mox secreta illa etiam ad Legatos Principum permanant, à quorum observatione nemo quisquam immunis est. Publici exploratores sunt, urinatores, qui in profundum se demittunt. Prudens illa Respublica, quæ ad diuturnam commorationem illos non admittit. Noxii magis sunt, quàm proficui tranquillitati publicæ: plura excitarunt bella, quàm paces composuerunt: semper alvearia fabricantur vitrea, ut per insidias queant inspicere, quid agatur in consiliis. Omni igitur ope elaboret Princeps, ut consiliorum suorum rimas omnes obstruat, ne per eas introspicere possit curiositas: nam si hostis illa penetret, facilè iis it obviàm & contrà sese armat; uti faciebat Germanicus, siquidem d *nihil Cæsari incognitum: Consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat*. Eandem ob caussam Sallustius Crispus quoque suasit Liviæ, e *ne arcana domûs, ne consilia amicorum,* *mini-*

a Valer. Max. l. 2. c. 2. b *Ab eâ, quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui*, Mich. 7. 5. c Tacit. lib. 1. Annal. *d* Idem. l. 2. Annal. *e* Id. l. 1 Annal.

ministeria militum vulgarentur. Dum Samson aperuit Dalilæ, in quo robur suum *a* consisteret, unà malitiæ occasionem præbuit, illudque *b* perdidit. Consilia occulta omnes metu percellunt, & Principi auctoritatem pariunt; & licèt non optimè fundata ea sint, judicium tamen prudens facilè posteà rationes invenit, quibus ea bonâ fide tueri possit. Rueret omnis de Principibus & Rebuspub. concepta opinio, si intimè penetrare liceret, quæ in secretioribus eorundẽ consiliis pertractantur. Gigantes sunt, qui proceros sese & potentes offerunt oculis, magisque perterrefaciunt, quam lædant: verùm si metus eos agnoverit propiùs, videbit phantasticos esse, qui regantur ac sustententur ab hominibus non majoris staturæ, quàm sint cæteri. Imperia in consiliis & actionibus suis secreta in veneratione sunt, secùs spernuntur ab omnibus. Quàm aspectu jucundum est flumen *c* profundum, quàm contra inamœnum, quod jacentes in fundo lapides & alvei muscum ostentat; illud pedibus transire nemo audet; hoc vadare volunt omnes. Res opinione magnæ conspectu vilescunt. d *Major è longinquo reverentia.* Propterea sapientissimus Deus, cum in monte Sinai de danda populo suo lege ejusque gubernatione conferret cum Moyse, supremum illius cacumen non igne solùm, sed & densissima *e* nube circumsepsit, ne quis per insidias eos observare posset, præcepitque sub pœna capitis, ne ullus vel ad radicem montis propiùs *f* accederet. En ipsius etiam Dei consultationes & mandata, tanquam my-

a *Si rasum fuerit caput meum recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque sicut cæteri homines*, Jud. 16. 17.
b *Quia nunc mihi aperuit cor suum.* Ibid. v. 18.
c *Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri.* Prov. 20 3. *d* Tacit. l. 1. Annal. e *Ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem.* Exod. 19. 16. f *Cavete, ne ascendatis in montem, ne tangatis fines illius; omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* Exod. 19. 12.

ſteria in ſeceſſu ſecreta haberi oportuit. Quid igitur in humanis erit, cùm nullum Sapientum ſit conſilium abſque ignorantiis? quando conſulta eorum vulgantur in publicum, diu multumque expenſa videntur, & facta magno cum judicio. Majeſtatem & prudentiam Principis referunt, graveſque conſiderationes & cauſſas ſubeſſe credimus, quas mente aſſequi non poſſimus; immò multas interdum nos ipſi addimus, quæ Principi aut conſiliariis ne in mentem quidem venerunt; verùm ſi ipſam conſultationem, fundamenta, & conſilia coràm audire licuiſſet, meritò ea riſiſſemus. Ita in theatris fieri aſſolet, ubi Actores bellè perſonati in ſcenam prodeunt, & auctoritatem præ ſe ferunt; intus autem poſt ſiparium eorum nota eſt ignobilitas; omnia ibi permixta & confuſa. Eam ob rem longè adhuc inconvenientius eſt, ſi gubernationis myſteria communicentur cum Exteris, quos ſuſpectos habebat Rex Henricus *a* II. Et licèt multi forſan fideles futuri ſint, tutius tamen eſt, planè eos arcere à gubernaculis, aut ærarii communis adminiſtratione, præſertim quando ſubditi non ſunt, aut æqualis conditionis, *ne* videlicet *b* *alieni Regni, quod non convenit, ſcrutentur arcana.* Sed ita ferè naturâ comparati ſumus, ut domeſtica aſpernemur, miremur aliena. Nullam putamus eſſe animi fortitudinem, ſcientiam nullam, nullum conſilium, niſi apud Exteros, nequicquam monente nos Spiritu ſancto: *c* *Admitte ad te alienigenam, & ſubvertet te in turbine, & alienabit te à tuis propriis.*

Si Princeps voluerit, ut conſilia ſua ſecreta habeantur & tacita, taciturnitate ſuâ & prudentiâ in rebus ſuis celandis exemplo aliis præeat. Q. Metellum imitetur, quem dixiſſe aliquando accepimus (quod idem & Petrus Aragoniæ Rex ſolebat) *d* *Si hujus conſilii mei interiorem tunicam conſciam eſſe cenſero,*

a L. 4. tt. 3. l. 1 Recop. *b* L. mercatores, cap. de commer. *c* Eccleſ. 11. 36. *d* Val. Max.

ro, continuo eam cremari jubebo. Enitatur peculiari studio, ut animum suum occultum habeat: qui enim suæmet intentionis fuerit dominus, idem quoque præcipuum gubernandi instrumentum in suâ jam tenet potestate. Intellexit hoc quondam Tiberius, *a* cui *etiam in rebus, quas non occuleret, seu naturâ, sive adsuetudine suspensa semper & obscura verba: tunc vero,* cùm de successione ejus in Augusti locum ageretur, vel maximè *nitebatur, ut sensus suos penitus abderet.* Secreta non cum Ministris omnibus communicanda sunt, quantumvis fideles ii sint, sed illis duntaxat, ad quos illa aliquâ ratione pertinent, aut quos absque majori incommodo ea celare non licet. Dum Christus suum quoddam à se patratum miraculum clàm alios esse cuperet, tres solùm Apostolos illius fecit conscios, in omnibus enim secretum haud satis tutum *b* fuisset. Magnâ curâ opus est, ut illud in arcano maneat: etsi enim in nostrâ sit potestate *c* facere, non tamen internus ille motus affectuum & passionum animi, aut celer ille verecundiæ sanguis, qui in vultu & oculis prodit, quod in imo pectore latet *d* abditum. Subtiliori nimirum & tralucenti chartæ animus similis est, & foris legi potest, quod intùs consignatum. Sic ex illo Agrippinæ mors Britannici, e *quamvis vultu premeretur, emicuit.* Noverant istud Tiberius & Augustus, nec putabant satis dissimulare se posse gaudium, quo ex Germanici morte perfundebantur, adeoque in publico comparere ausi non *f* sunt. Non sola lingua in apertum profert, quod in corde servatur reconditum: plura alia dantur in homine non minùs

 gar-

a Tacit. l. 1 Annal. b *Non permisit intrare secum quenquam nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Luc. 8. 51. c *Si tam in nostrâ potestate esset oblivisci, quàm tacere.* Tacit. in vita Agric. d *Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.* Psalm. 54. 16. *e* Tacit. l. 13, Annal. f *Anne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur.* Idem. l. 3. Annal.

garrula, quàm illa; ut ſunt amor, qui cùm ignis quidam ſit, illuminat & pandit interiores pectoris receſſus: ira, quæ fervet & ſupereffluit: metus pœnæ; vis doloris: ſpes commodi proprii: honor, aut infamia: inanis gloria ex eo, quod jam animo concipitur, cupiens nimirum, ut antè propaletur, quàm mandetur executioni: mentis denique vacillatio aut ex vino immodicè ſumpto, aut aliâ aliquâ de cauſsâ. Nulla tanta eſt diligentia, quæ naturales illos exploratores queat fallere, quin immò quantò illa fuerit major, tantò magis hi ſeſe in apertum produnt; quomodo Scevino accidit in conjuratione, quam moliebatur: a *ipſe enim mæſtus, & magnæ cogitationis manifeſtus erat, quamvis lætitiam vagis ſermonibus ſimularet.* Et tametſi longo uſu corrigi poſſit ſenſim Natura & inſtitui, ut ſecretum cuſtodiat arctiùs, uti *Octavia*, b *quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem omnis affectûs abſcondere didicerat,* ſicut & Nero, c *factus naturâ, & conſuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis:* neque poteſt ars ſemper tam eſſe vigilans & attenta ad omnia, quin ſui interdum obliviſcatur, & motui naturali indulgeat, malitiâ præſertim irritante & impellente. Variis modis id fieri contingit, quos hîc ſubjiciam, ut Princeps cavere ſibi ſciat, nec tam facilè ſinat quenquam in pectus ſibi introſpicere, & rimari ea, quæ intus latent recondita.

Solet igitur malitia aſtutè humorem peccantem tangere, ut foràs erumpat, & occulta animi ſenſa in lucem d proferat. Ita à Sejano e *Agrippinæ proximi inliciebantur pravis ſermonibus tumidos* ejus *ſpiritus perſtimulare*, ut ipſa ſuum regnandi deſiderium proderet, adeoque ſuſpecta Tiberio fieret.

Idem injuriæ quoque efficiunt, quæ claves ſunt

a Idem l. 13. Annal. *b* Tac. l. 13. Annal. *c* Idem l. 14. Ann. d *Qui pungit cor, profert ſenſum.* Eccleſ. 22. 24. *e* Idem ib.

ſunt cordis. Secretiſſimus in cogitatis ſuis erat Tiberius, injuriæ tamen, quas ab Agrippinâ, accepit, a *raram occulti pectoris vocem elicuêre, corruptamque Græco verſu admonuit: ideò lædi, quia non regnaret.*

Qui ut ſua celet conſilia, contraria omnia ſimulat, is demum intelligit, quid de iis ſentiant alii; quo artificio idem Imperator Tiberius uſus fuit, quando ut Senatorum animos perveſtigaret, præ ſe tulit, quaſi nollet admittere *b* Imperium.

Alia item aſtutia eſt, ſenſim & quaſi per ambages in res abditas & ſecretas penetrare, laudando ſcilicet aut vituperando id, quod exploratum quis cuperet, & faciendo ſe delicti conſortem, conciliare ſibi fidem, aliumque inducere, ut mentem & opinionem ſuam aperiat. Hac via Latiaris deprædicando Germanicum, miſerando Agrippinæ ſortem, & Sejanum accuſando, ſuam tantoperè Sabino probavit fidelitatem, ut hic ſuum erga Sejanum odium illi *c* patefaceret.

Crebræ interrogationes multa quodammodò jacula ſunt uno eodemque miſſa tempore, quibus omnibus diligentia obſiſtere non poteſt, quæque pectus ſecreti etiam tenaciſſimum armis exuunt; uti Piſonis filio factum à Tiberio. d *crebris interrogationibus exquirente, qualem Piſo diem ſupremum no-*

a *Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem.* Idem l. 1. Annal. b *Simul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, ut ſunt molles in calamitate mortalium animi; effudit lacrymas, junxit queſtus; audentiùs jam onerat Sejanum, ſævitiam, ſuperbiam, ſpes ejus, ne in Tiberium quidem vitio abſtinet. Iique ſermones tanquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem arctæ amicitiæ facere.* c *Ac jam ultrò Sabinus quærere Latiarem ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre.* Tacit. lib. 4. Annal. *d.* Idem lib. 3. Annal.

ctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente. Quòd si inopinatæ eæ sint, magis etiam animum perturbant; id quod Tiberius aliquando expertus fuit: *a* nam *perculsus improvisâ interrogatione* Asinii Galli, etsi *pallulum reticuit*, ut secum ipse expenderet, quid responderet, dissimulare tamen omnia non potuit, b *etenim vultu offensionem conjectaverat Asinius.*

Ipsa Principis auctoritas & veneratio Majestati debita impellunt ad dicendam veritatem, tametsi aliquando etiam ad mendacium, ne frustra quæsivisse videatur; quemadmodum eidem Imper. *c* Tiberio accidebat, quoties ipse reos examinaret.

E sermonibus variis & colloquiis: quæ dexterrimè quidam exordiri nôrunt, perspicitur animus, haud secus atque ex diversis chartæ conscissæ particulis junctis iterum & collatis inter se legitur, quod scriptum in eâ fuerat: atque isthac observatione didicerant olim, qui contra Neronem conjurarant, Fenium Rufum à parte ipsorum futurum: *d* nam *crebro ipsius sermone* illis *facta fides.*

§. E quibus omnibus colligere licebit Principi, quantum in secretis insit periculi, & si in nobismet ipsis secura illa non sint, quomodo in aliis erunt? Quare nemini cuipiam ea debet committere, quoad fieri potest: sunt enim veluti cuniculi quidam subterranei, qui si multa habeant orificia, ignis omnis exhalat, & affectum non habet. Si tamen necessitas postulet, ut ea Princeps cum Ministris suis communicet, vidensque ea propalari, rescire voluerit, cujus culpa id fiat, suaserim varia aliqua fingat secreta, & singula singulis committat: ita enim fiet, ut per illud, quod divul-

a Idem l. 1. Annal. *b* Idem ibidem. c *Non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eò quòd ipse creberrimè interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur, ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset.* Idem l. 3. Annal. *d* Tacit. l. 15. Annal.

vulgatum fuerit, eum deprehendat, qui iſta revelat aliis.

a *Non tamen ſine uſu fuerit, introſpicere illa primo aſpectu levia, ex queîs magnarum ſæpe rerum motus oriuntur.* Potentiſſimorum etiam Imperiorum aggeres in periculo ſunt, ne per minimam curioſitatis rimulam eos mare diſturbet & dejiciat. Ubi vermis iſte ſecreti radicem arroſerit, proceriſſimam etiam arborem humi ſternet.

a Idem l. 1. Annal.

SYMBOLUM LXIII.

IN negotiis omnibus principia eorundem & fines ſibi mutuò reſpondere debent. Curandum, ut perfecta eorum forma ſit, nec facilè immutanda. Figulus aliquis non ſic in incertum rotam verſat nec manu ſic obiter opus ſuum fingit, ut vás aliud ab incœpto exeat. Unum aliquod opus ſit ſibi ipſi conforme & ſimile.

——————— *Amphora cœpit* a
Inſtitui currente rota, cur urceus exit?
Denique ſit quod vis, ſimplex duntaxat, & unum.

Nihil pernicioſum magis, quàm illa in actionibus, & gubernandi ratione inæqualitas, quando principia finibus minime conſonant. Ludibrio omnibus eſt, qui magna cum cura ac ſollicitudine imperandi munus exorſus, omnia poſteà per incuriam negligit. Satius fuiſſet eodem ſemper paſſu incedere, etſi ſegni ac tardo. Illa ipſa laus, quam ejus commeruere principia, accuſat ejuſdem fines. Perdidit auctoritatem Galba, quòd ſub Imperii initium inſtaurationem militiæ pollicitus, indignos poſteà eidem b præfeciſſet. Multi Principes videntur optimi, & peſſimi ſunt: multi prudenter norunt diſſerere, & abſque prudentiâ operantur: nonnulli magna pro-

 mit-

a Horat. b *Nec enim ad hanc formam cætera erant.* Tac. l. 1. Hiſt.

mittunt, & pauca præſtant: alii in pace fortes ſunt, & in bello ignavi: alii tentant omnia, & nihil ad perfectionẽ adducunt. Iſta rerum difformitas haud

quaquam decet Majeſtatem, in quâ perpetua quædam dictorum factorumque conſtantia & æquabilitas

litas elucere debet. Nec amor, nec obedientia stabiles esse possunt in Principem, qui à seipso dissimilis est. Quare diligenter antè cum animo suo consideret, quàm certi aliquid statuat, num in consiliorum suorum executione media principiis & finibus responsura sint; pro eò ac monet Gofredus:

a *A quei, che sono alti principio orditi*
Di tutta l'opra il filo, e l fin risponda.

Gubernationis tela bona non erit, quantumvis eximia illa sit, nisi æqualis fuerit. Nec satis est circumspicere, quomodo ordiendum sit aliquod negotium, sed illud insuper nosse oportet, qui pertexi debeat. b *Prora & puppi summam consilii* perfecti *significabant* veteres: *propterea quod à prora & puppi tanquam à capite & calce pendet tota* c *navis.* Vnde figuram præsentis desumpsi Symboli, repræsentando consilium aliquod prudens, attentum ad principia sua & fines, per navem quæ anchorâ duplici, in prorâ nimirum & in puppi, adversus tempestatem firmatur. Parum prodesset una sola in prorâ, si ventus in puppim sævire posset, eamque in scopulos allidere.

§. Tria ad rectè decernendum requiruntur; prudentia ad deliberandum, industria ad disponendum, & constantia ad perficiendum. Inanis esset omnis labor ardorque in negotiorum principiis, (si quod fieri solet) de exitu eorundem ac fine non essemus quoque *d* solliciti. Utraque anchora opus est, ut ea stabiliat ac firmet prudentia. Quia vero isthæc in præteritum & præsens suos tantummodo intendit oculos, non in futurum, unde omnia dependent negotia, ideo necessum est, ut ratiocinando conjectet, & antè prospiciat, quid per hæc aut

a Tass. cant. 1. *b* Cicero. c *Mihi prora & puppis, ut Græcorum proverbium est, fuit à me tui dimittendi, ut meas rationes explicares.* Cicero. d *Acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine,* Tacit. l. 6. Annal.

illa media obtineri possit; & ut in eum finem deliberationem consultationemque instituat quæ (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) a *es buen antevidimient, que Ome toma sobre cosas dudosas.* In eâ consultatione tria consideranda sunt. Facile, Honestum, & Utile. b *Omnes* quippe, *qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod incohatur, Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est,* an privatæ rei studio moveatur, aut sine aliquo particulari, *adjiciatne consilio*, & executioni *periculum suum; & si fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur;* si secus, cui infamia expectanda sit. Præmisso isthoc examine, & re semel statutâ, applicari debent media jam dictis conditionibus conformia: neque enim honestum erit, aut utile, quod per media iniqua & sumptuosa obtinebitur: qua in re quatuor diversa tempora, quæ in omnibus occurrunt negotiis, & cumprimis in infirmitatibus Rerumpublicarum, haud secus ac in morbis corporum, consideranda sunt, Principium nimirum, Incrementum, Consistentia, & Declinatio; quibus cognitis, & applicatis convenienti tempore mediis, faciliùs obtinetur, quod in votis est, aut retardatur, si ordo permutetur; quemadmodum retardaretur cursus navis, si clavus proram occuparet. Industria consistit in seligendis mediis, ad finem propositum maximè idoneis, nunc his nunc illis utendo, qua in re non minùs prosunt & adjuvant ea, quæ prætermittuntur, quàm ea, quæ adhibentur; uti in variarum vocum concertatione accidit, quarum aliæ per vices nunc silent, nunc modulantur aliæ, & tamen omnes simul harmoniam efficiunt. Negotia semetipsa non procurant, tametsi aut bona eorundem dispositio & justitia, aut utilitas publica ea urgere videantur; quin contra c *sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Erraretur in paucis, si debita

[illegible] 5. tt. 9. p. 2. *b* Tac. l. 2. Hist. *c* Tac. l. 1. Hist.

debita adhiberetur attentio; verùm aut defatigantur Principes, aut subtilitates spernunt, & obstinatione quâdam ea, quæ animo conceperunt, potentiæ suæ vi obtinere contendunt. Hâc ut plurimùm ignorantia uti solet, amica compositione prudentia. Quod vis impetrare nequit, paullatim facilius reddit dexteritas, quæ tempus & occasionem observare ritè noverit. Ita fecit Legatus Cæcina, cùm neque auctoritate, neque precibus legiones Germanicas à fuga, quam nescio quis inanis suadebat metus, posset retrahere, donec a *projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus Legati eundum erat, clausit viam.* Quòd idem alio in casu antè Pompejus fecerat. Verbum unicum tempestivè prolatum, aliquando victoriam peperit. *b* Ferdinandus Gonsalvus Castellæ Comes aciem instruxerat, ut cum Africanis confligeret, datoque ad prælium signo, cùm equitum unus admotis equo calcaribus, alios antevertere cogitat, illicò in oculis omnium terra dehiscente haustus fuit: turbavit ea res universum exercitum; at Comes ad milites conversus: *Si terra,* inquit, *nos ferre non sustinet, multo minus nos ferent hostes,* & pugnam exorsus feliciter triumphavit. Nec minoris prudentiæ fuit, quod in conflictu ad Ciriniolam accidit: cùm enim Italus quidam miles ratus Hispanos victos esse, pulveris sulphurei cados duobus curribus gestatos incendisset, & magna exercitûs totius esse turbatio, Gonsalvus eâ occasione usus præsenti animo, hilari facie ad circumstantes: c *Bono,* inquit, *estote animo, datur cælo clara victoria, præclarum flamma omen, quasi incensis ad eam celebrandam facibus;* nec vanum fuisse augurem, eventus comprobavit. Tanti refert interdum Ministrum aliquem vivaci alacrique esse ingenio, & nosse uti occasionibus, applicando media finibus accommodata, & casus ejusmodi fortuitos in utilitatem convertendo.

a Id. l. 2. Annal. *b* Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 6. *c* Mar. hist. Hisp. l. 27. c. 21.

5. Quòd si factâ bonâ Ministrorum electione pro negotiis, & adhibitis prudenter mediis, eventus optatus non respondeat, non pœniteat facti Principem; quin potiùs constanter illud ferat: neque enim à casu consilia metienda sunt, sed à prudentiâ. Eventus fortuiti, qui prævideri aut caveri non potuere, factum non vitiant; velle autem & conatum improbare, imprudentiæ est. Accidere illud solet iis Principibus, qui nec judicio pollent, nec animi robore: isti enim infaustis oppressi successibus, & quasi extra se positi, cedunt imaginationi, & consultationibus animi dubiis de eo, quod jam præteriit, tempus perdunt & attentionem, quam in parando remedio adhibere oportebat, pugnantes secum ipsi, eò quòd aliud consilium secuti non sint, & culpam in eum conferunt, qui consilii præsentis auctor extitit, nihil pensi habentes, num rationi *a* innixum fuerit, nec ne. E quo fit, ut qui à consiliis sunt, sententiam suam dicere vereantur, multasque patiantur elabi occasiones, nec tempestivè commoneant Principem, ne gratiam suam & existimationem ob eventus incertos periculo objiciant. Incommoda isthæc velis remisque fugienda sunt Principi, dandaque opera, ut in casibus adversis constans persistat, suos semper excusans Ministros, ubi manifestè in illis non deliquerint, ut tantò majori ei adsint animo, ad eos casus vincendos ac superandos. Et tametsi in consultis quibusdam jam executioni datis apertè erratum fuerit, adhuc serenum se præbere oportet: Nam *quod* jam *factum, infectum fieri nequit*, ut dici solet. In casus præteritos intendere oportet oculos, ut discamus, non ut nosmet cruciemus. Eâdem animi magnitudine opus est, ut per errores transeamus, ac per pericula. Nullum sine illis Imperium. Qui eos nimiùm timuerit, nil certi statuet, & pejor quandoque est hæsitatio animi anceps & dubia, quàm ipse

a *Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Eccles. 32. 24.

ipſe error. Ingenio conſiderato & prompto negotia indigent. Si ſingula cum extremâ attentione curari oporteret, multa negligerentur alia, cum graviſſimo eorum, quorum intereſt, & gubernationis publicæ detrimento.

SYMBOLUM. LXIV.

ANtiqui in militiâ curribus falcatis uti ſunt ſoliti, qui ſimul ac movebantur, obvia quæque diſſecabant, uno eodemque impetu & rotas & falces impellente. Non citiùs illæ rotabantur, ac iſtæ ſauciabant, par utriſque celeritas & operatio, adeoque ſymbolum promptæ executionis in præſenti Emblemate, perinde ac olim apud Danielem rotæ illę igneę accenſę in throno *a* Dei quibus & potentiæ divinæ vim & operandi velocitatem adumbrabat. Tempus opportunum ſibi ſumat prudentia (ut diximus) ad conſultandum; at ſtatuere & exequi ita ſibi invicem velim reſpondeant, ut uno eodemque motu agitari videantur, ne ulla intercedat mora: oportet enim conſultatio & executio manus ſibi mutuò porrigant, ut altera alterius adjuta ope, ambæ ſimul bonos effectus *b* producant. Carolus V. Imperator dicere ſolebat, animam conſilii tarditatem eſſe, celeritatem executionis; ambas autem ſimul junctas quintam eſſentiam, ut loquuntur, prudentis alicujus Principis. Res magnas feliciter geſſit Rex Ferdinandus Catholicus, quia & maturo cum conſilio, quæ animo propoſuerat, expendebat, & magnâ cum celeritate aggrediebatur Si à virtute hâc utraque inſtructus fuerit Princeps, nunquam à latere illius recedet Fortuna, quæ ex occaſione naſcitur; hæc verò celerrimè præterit, & nunquam revertitur. In momento advenit, quod magnas

a *Thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis accenſus.* Dan. 7. 9. b *Priuſquam incipias, conſulito, & ubi conſulueris, mature facto opus; ita utramque per ſe indigens, alterum alterius auxilio viget.* Salluſt.

magnas nobis præbet utilitates, aut abit quod nocumento nobis est. Eam ob caussam Atheniensibus vitio dabat Demosthenes, quòd in rerum apparatu

tempus consumerent, nec adverterent tamen occasiones cunctationes istas minimè præstolari. Si consilium è re boni publici fuerit, quantum in ejus exe-

executione tardabitur, tantum ei de utilitate decedet. a *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractũ.* Fœtus informis est consilium, & quoad executio, quæ animæ instar est, vitam ac motum ei tribuat, mortuum remanet. Ab intelligentiâ proficiscitur, actus nimirum prudentiæ practicæ, & si in solâ contemplatione sistat, non nisi vana fuit imaginatio, & mentis illusio. Citò exequendum esse ajebat Aristoteles, quod statutum semel fuit, sed deliberandum tardè. Jacobus Angliæ Rex filium suum monuit, ut in consultando prudens esset & circumspectus; in decidento firmus & constans; promptus & expeditus in exequendo: ad quod postremum Natura ipsa manus pedesque cum digitorum fabricâ, & nervos tam flexiles largita est. Populo b *cunctatio, servilis; statim exequi, regium videtur.* Fuerunt olim Romani in actionibus suis considerati, & constantiâ ac patientiâ omnia superarunt. Grandiores Monarchiæ plerumque tardioris executionis laborant vitio, eò quòd nimiùm suæ confidant potentię, uti in Othone Imperatore videre fuit, cui c *quò plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat.* Accedit, quòd propter hoc ipsum rotarum pondus, quibus Majestatis amplitudo innititur, & ne ea, quæ possidet, in discrimen abducat, Princeps Imperii sui finibus contentus vivat. d *Quod segnities est, sapientia vocatur*, uti illa Imperatoris Galbæ. Ita omnes se suaque servare posse crediderunt, & periêre omnes. Juvenilis Imperiorum ętas celeritate vires acquirit ac robur dum fervet adhuc sanguis, vigentque spiritus majoris gloriæ ac dominationis in alias Nationes. e *Agendo, audendoque res Romana crevit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.* Posteaquam ad maturitatem pervenit, Majestas ipsa & auctoritas facilè diuq; Imperia sustinent, tametsi ardor famę desit, & dominatûs augendi cupiditas, perinde ac mare aliquanto tempore motum conservat, etiam postquam ven-

a Tac. l. 1. Hist. *b* Id. l. 6. Annal. *c* Id. l. 2. Hist. *d* Id. l. 1. Hist. *e* Tit. Liv.

ventorum vis desæviit. Dum ergo Imperia in suo isto vigore perstiterint, illam in statuendo lentitudinem non improbaverim: sic enim plus suppetit temporis, ut partis quiete frui liceat; & consilia nimis subita periculo non carent. Atque in hoc casu verum habet illud Taciti, a *Potentiam cautis quàm acrioribus consiliis tutiùs haberi.* At si ætate illâ deficiente languescant vires, si existimatio perire incipiat, si contrà audaciùs insurgant alii, aliam viam ingredi oportet, maturare consilia, & pristinum instaurare vigorem ætatemque juvenilem, priusquam senio ingravescente sese ampliùs sustentare nequeant, & amissis sensim viribus miserabiliter corruant. In minoribus statibus ætates istæ considerari non possunt, quin opus est potiùs, ut assiduè vigilet attentio ad explicanda omnia vela, si fortunæ Zephyrus aspiraverit: etenim nunc his, nunc illis ea favet per vices; haud secus ac per circumferentiam horizontis consurgunt venti, qui alternis terræ dominantur. Secundissimos Aquilones habuere aliquando Gothi, aliæque Nationes polo viciniores, quibus tanta cum industria usæ sunt, sua pandentes vela, ut ad ipsas Herculis columnas, extremos tunc orbis terminos usque penetrarint. Sed abiit posteà illa cæli clementia, & successit alia aliorum Imperiorum favori & commodis secunda.

§. Constantia in consiliis susceptis exequendis, seu propria illa sint, seu aliena, maximi semper momenti est. Ea quia caruit *b* Pæthis, de Parthis triumphare non potuit. Omnia ferè ingenia ignea, & velocia hoc habent, quòd & citò decernant & citò eos facti pœniteat: fervent sub initia, algent sub finem: conantur omnia, nihil ad perfectionem adducunt: similes animali quod Calipedem dicimus: illud enim celerrimè se movet, sed longo etiam tempore ne ad unum quidem passum progreditur. In nego-

a Tac. l. 1. Annal. b *Eludi Parthus tractu belli poterat, si Pætho aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset.* Tac. l. 15. Annal.

negotiis omnibus prudentia & animi magnitudine opus eſt: una, ut diſponat; altera, ut ea perficiat. Animo conſtanti & forti nihil eſt arduum, contra qui in omni re dubius hæret & anceps, mille experitur difficultates, & quàm plurimas amittit occaſiones. a *Vir ea ratione fiet optimus ſi in deliberando quidem cunctetur, & pratimeat, quicquid poteſt contingere, in agendo autem confidat.* Hoc poſtremum ſi deſit, cadit animus, & omiſſis opportunis mediis cœpto deſiſtit.

5. Pauca ſunt negotia, quæ ingenium ſuperare non poſſit, aut occaſio paulatim & tempus faciliora non efficiat. Eam ob rem non oportet ea facilè abrumpere, ſed in vigore ſuo conſervare potiùs. Cryſtallus, ſi ſemel confringatur, uniri iterum non poteſt; ita & negotia. Quantumvis grandis ſit difficultatum tempeſtas, tutius tamen eſt aliquod ſaltem explicare velum, ut minus ſit periculi, quàm omnia omnino contrahere. Negotia pleraque ideò ſucceſſu carent, quòd deſperentur.

6. Illud autem neceſſarium eſt cumprimis, ut qui mandata exequi debet, eadem apud animum ſuum approbet: qui enim improbaverit, aut minùs ea convenire judicat, aut difficultatem in iis reperit; proindeque non tanto ſtudio ad ea ſe dabit ac decet, nec magnoperè curabit, ſi ritè non ſuccedant. Optimè omnium ea executioni dabit ille ipſe Miniſter, à cujus conſilio profecta ſunt; ſiquidem ad hujus exiſtimationem intereſt pluri-mùm, ut quàm rectiſſimè in effectum deducantur.

a Hered.

SYM-

SYMBOLVM LXV.

LApis in lacum conjectus tot circùm fluctus continua serie excitat, ut cùm ad extremam usque ripam pervenerint, infiniti propemodum sint, turbentque omnino lucidissimum illud æquor & purissimum speculum, in quo repercussæ rerum imagines,

gines, quæ perfectiſſimè ſeſe anteà oculis exhibebant, nunc non niſi confuſè ſe offerunt. Idem prorſus in animo accidit, ubi ſemel in errorem aliquem labi contigerit, ex uno illo multi naſcuntur alii, confuſo jam & excœcato judicio, excitatiſque voluntatis fluctibus, ut intelligentiæ facultas rerum veritatem ſatis perſpicere nequeat; dumque unum errorem corrigere cogitat in alium incidit, inde rurſum in alium, ut tandem quàm plurimi ſint, quò à primo diſtant longiùs; eò grandiores ſunt; non ſecus ac fluctus à centro, à quo excitantur, remotiores. Cauſſa hujus rei eſt, quia a *principium dicitur eſſe dimidium totius, itaque parvum in principio erratum correſpondens eſt ad alias partes.* Ea re diligenter animum advertere oportet ad errores primos, b *cum fieri non poſſit, ut ſi in primo atque principio peccatum fuerit, non ad extremum malum aliquod evadat.* In Maſiniſſa id videre licuit, qui reprehenſus à Scipione, quòd Sophoniſtam in matrimonium duxiſſet; dum errorem iſtum emendare voluit, in alium graviorem lapſus eſt, herbis venenatis eam tollendo è medio. c Vitiis ſeſe Rex Witiza dederat, obſcurata haud parum gloria gubernationis feliciter inchoatæ, & ne concubinarum numero, quas uxorum loco cultuque habebat, aliquam turpitudinis notam contraheret, voluit ut id cunctis liceret, quin & lata lege Eccleſiaſticis matrimonii ineundi fecit poteſtatem; cumque porrò hos ſuos errores Religioni adverſari cerneret, Romano Pontifici obedientiam denegavit, unde totius Regni incurrit odium: quare ut ſuæ proſpiceret ſecuritati, pleraſq; urbes mœnibus & munitionibus nudavit; quo factum denique, ut Hiſpania tota Maurorum deinde incurſionibus pateret. Atque omnes iſti errores alii ex aliis ordine nati, & in immenſum aucti, vitam illi ante tempus extorſêre. Eadem incommodorum ſeries etiam in Duce Valentino notata fuit: ſt..duerat is multorum ruina ſuam

a Ariſt. l. 2. polit c 4.
b Idem l. 5. polit. c. 1. *c* Mar. Hiſt. Hiſp. l. 6. c. 19.

ſuam fabricari fortunam, eumque in finem nihil tyrannidis prætermiſerat, priore ſævitia ad ulteriores majoreſque ſemper *a* incitante, donec ſtatum unà & vitam amitteret, aut diſcipulus malus, aut malus Machiavelli Magiſter.

§. Errores Principum non niſi difficulter poſſunt corrigi, eò quòd plerumq; ad multos ii pertineant. Obſtat etiam obſtinatio interdum, aut ignorantia. Ingenia magna, quæ communiter ferè magis ingenua ſunt & docilia errores ſuos facilè agnoſcunt, iiſque meliùs erudita de emendatione ſeriò cogitant, ædificii malè ſtructi lateres iterum diſſolvendo, ut meliori deinde cæmento eoſdem iterum coagmentent. Philippi Tertii Imperatoris ſymbolum fuit: *Quod malè cœptum eſt, nè pigeat commutaſſe.* Qui iter relegit, quo aberrâſſe ſe videt, faciliùs in viam redit. Fruſtra erroris poſteà pœnituiſſet.

b *Nil juvat errores merſâ jam puppe fateri.*

Ratio Status catena quædam eſt, quæ, ſi vel unicus in eâ rumpatur annulus, diſſolvitur illicò, niſi iterum conſolidetur. Princeps, qui à ſe ſtatuta noxia eſſe videt, nec ea immutat tamen, ſuæ magis opinionis amans eſt, quàm boni publici, pluris vanam aliquam gloriolæ umbram æſtimat, quàm veritatem: conſtans videri vult, & pertinax fit. Supremæ dominationis hoc vitium eſt, quæ tum demum exiſtimationem ſuam ritè tueri ſe putat, ſi pedem nunquam retrò referat.

——— c *Quamque regale hoc putet,*
Sceptris ſuperbas quiſquis admovit manus,
Quâ cœpit, ire.

Tam ea in re rationi paruit Carolus Quintus Imperator, ut cùm aliquando privilegium neſcio quod manu ſuâ conſignâſſet, moneretur que, juſtitiæ legibus non ſat eſſe conſentaneum, mox reddi ſibi voluit,

a *Ferox ſcelerum, & quia prima provenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos perverteret.* Tac. l. 4. Annal. *b* Claud. *c* Seneca.

luit, & dilaceravit: *Malo*, inquiens, *meam lacerare ſcripturam, quàm animam.* Tyrannica obſtinatio eſt, errores agnoſcere quidem, nec tamen emendare velle; eos verò etiam defendere, ut honori conſulatur, nihil aliud eſt, quàm peccare velle ſæpius, & blandiri ſibi de ignorantiâ: inaurare illos, eſt ferrum auro obducere, quod mox iterum ſe prodit, & formam priſtinam recuperat. Error correctus id efficit, ut rectiùs curentur cætera, & expedit interdum errâſſe, ne peccetur deinceps graviùs. Tanta eſt ingenii noſtri imbecillitas, ut ipſoſmet noſtros errores Magiſtros habeamus. Ex iis primùm rectè agere diſcimus: a *Uſu probatum eſt, leges egregias, exempla honeſta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.* Prudentiſſima etiam Reſpublica multa in gubernando fecit imprudentiùs, antequam ad perfectionem perveniret. Solus Deus ab æterno mundi hujus fabricam abſque errore comprehendit, & poſteà tamen certo quandam modo b *pœnituit eum, quòd feciſſet hominem.* Plus interdum erratis noſtris debemus, quàm rectè factis: illa ſiquidem nos erudiunt, hæc jactantiæ & inanis gloriæ ſunt ſemina. c *Inſtruunt nos Patriarchæ, non ſolum docentes, ſed etiam errantes.* Umbra picturæ lucem dedit, ab illâ namque ars iſta habet quòd tam eximia ſit.

Non ſemper imprudentia errorum cauſſa eſt: ſæpe à tempore ii oriuntur, aliiſque eventis fortuitis. Quod priùs commodo erat, pòſt in exitium vertitur. Nulla tanta eſt prudentia, cujus conſilia pro omni tempore ſalutaria ſint. d *Nec debet reprehenſibile judicari, ſi ſecundum varietatem temporum ſtatuta quandoque varientur humana, præſertim cùm urgens neceſſitas, vel evidens utilitas id expoſcit*; vel ex illis gravia naſcuntur incommoda, vel Princeps relatione aliorum in fraudem inductum ſe videt. His principiis Rex Aſſuerus nitebatur, cùm revocatæ à ſe ſententiæ, quam iniquâ Amani accuſatione deceptus, adver-

a Tac. l. 15. Annal. *b* Gen. 6. 6. *c* Ambr. lib. 1. de Abrah. c. 6. *d* Cap. Non debet. de Conſ. & Affi.

versùs Dei populum tulerat imprudentiùs, rationem redderet. a *Nec putare debetis*, inquiens, *si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam.* In his & similibus casibus nulla est animi levitas, sed prudentia, mutare consilium, & ea, quæ semel statuta fuere; nec inconstantia dici debet, sed constans potiùs robur sequendi rationem ducem, quale est in bracteolâ venti indice; in omnem se partem unà cum vento vertere, aut in acu nauticâ antè non conquiescere donec ad stellam polarem opposita sese stiterit. Medicus secundùm ea, quæ corpori variè accidunt, medicamenta variat, quia sanitatem præ oculis habet. Infirmitates, quibus conflictantur Respublicæ, variæ varios quoque curandi modos desiderat. Honori itaque sibi ducat Princeps, sua subinde iterum inspicere decreta & corrigere, immò & errores, nec hujus eum pudeat. Illos committere, incogitantia esse potuit; emendare, fortitudo prudens; obstinatio verò stulta semper est & reprehendenda. Prudentiæ tamen erit, illud ipsum ita scitè & dissimulanter facere, ut vulgus non animadvertat: istud enim utpote ignorans & imperitum errorem pariter imprudentiam interpretatur, & emendationem levitatem.

5. Tametsi verò errorum retractandorum auctor sim Principi, id tamen de omnibus universim intelligi non debet: aliqui enim tam exigui sunt, ut in iis corrigendis graviorem levitatis suspicionem, aut existimationis jacturam vereri meritò quis possit; adeòque ubi pallatim se ipsis desinunt, nec aliorum grandiorum periculum est, satius erit eos inemendatos relinquere. Alii istius sunt conditionis, ut sequi eos præstet, immò fortiter etiam & constanter ad eosdem continuandos inflammare animum, eò quòd gravius fortè immineat periculum, si ab iis expedire te cogites id quod in expeditionibus bellicis frequenter accidit Negotia quędam

a Esth. 16. 9.

dam ſunt, in quibus, ut rectè agas, neceſſe eſt, ut extra limites primum abeas, etſi in errores aliquos labi contigerit; ſicut qui baculum incurvum in contrariam inflectit partem, ut rectus evadat. Tum verò de iis magnoperè laborandum non eſt, uti nec de cauſſis eorundem, aut mediis, cùm nec juſtitiæ, nec honeſtati illi adverſentur, & optimi inde ſperentur effectus: hac enim ratione prodeſſe incipiunt, & diſpoſitiones potiùs ad bene rectéque agendum dici debent, quàm errores. Alii non niſi magnis immiſcentur conatibus ſapientiſſimè aliàs ſuceptis, haud ſecùs, ac roſæ ſpinis involvuntur, ut abſque læſione manus eas contingere nequeat. Atque illud ideò accidit, quia rebus ferè omnibus, quæ quidem ad bonum univerſale putantur conducere, aliquis miſcetur error bono privato noxius. Rerumpublicarum corpora diverſis conſtant partibus & oppoſitis inter ſe, quod ad qualitates & humores attinet; & remedium, quod toti adhibetur corpori, plerumque alicui nocet parti: adeóque ſingulari prudentia opus eſt in eo, qui aliis imperat, ut detrimenta & commoda conferat inter ſe & expendat. magno item animo ad exequendum, ne illorum fortè metu hæc planè negligat.

SYMBOLVM. LXVI.

INnovatio rebus natura caducis perpetuitatem tribuit. In individuis, dum alia aliis continuata ſerie ſuccedunt, perennant ſpecies. Eam ob rem agricola ſerit arbores, quas in demortuarum locum poſſit ſufficere: non eam curam caſui relinquit, quia aut plantæ eum deficerent, aut certè nec eſſent ex quibus indigeret, nec locis convenientibus, neque ſeipſis rectà ſurſum aſſurgerent, niſi ars & induſtria, dum teneræ adhuc ſunt, eas dirigeret: poſteà enim nulla vi flecti ſe ſinunt & corrigi. Non minor cura juventutis eſſe debet, ut hæc à teneris formetur probè, in iis præſertim Provinciis, ubi ipſa cæli conſtitutio magna ingenia præſtan-

teſque naturas procreat, quæ tanquam agri quidam fertiles facilè ſylveſcunt, niſi ars & cultura fœcunditatem cum tempore corrigant. Quò ſpiri-

tus major eſt, eò graviùs nocet Reipublicæ, ſi eum educatio non tempori moderetur. Animus excelſus, & ad magna connitens ſemetipſum ferre non ſuſti-

ſuſtinet. Legum frænum excutit, & ad libertatem aſpirat, adeoque oportet, ut ars & inſtitutio, tum occupatio in exercitiis glorioſis, eum gnaviter excolant. Ubi juventus, aliquantum ætate proceſſerit, proderit haud parum levitati ejus curandæ, ſi adhibeatur ad tractanda negotia publica. Hæc cauſſa fuit, opinor, cur quædam Reſpublicæ adoleſcentes in Senatum admiſerint. Illud optimum, quod agricolis in more eſt, qui arbuſculas, dum teneræ ſunt, translatas alio in ſolo iterato plantant, ut radices, quæ ſe nimiùm diffuderant, conſtringantur, & trunci directè ſurſum in proceritatem ſeſe erigant. Nunquam ferè juventus in ſolo patrio ad inſignem frugem matureſcit. Ibi conſanguinei & amici licentiorem eam reddunt audacioremque. Non ita apud exteros, ubi eam compellit neceſſitas, ut ſuas ſtudeat componere actiones, & hominum ſibi animos devincire. Domi in patriâ pluſculum licere nobis arbitramur, etſi extra limites ſit, & facilè veniam nobis pollicemur. Ubi noti non ſumus, legum rigorem metuimus. Extra natale ſolum corrigitur paullatim illa morum aſperitas, & naturæ contractio; elatio illa animi ſtolida & inhumana, quæ eos ferè comitari ſolet, qui cum Nationibus diverſis verſati non ſunt. Ibi linguæ addiſcuntur, & cognoſcuntur Nationum ingenia, obſervantur conſuetudines ſingularum ac mores, quarum rerum notitia inſignes efficit viros, ad artes tam pacis, quàm belli idoneos. Plato, Lycurgus, Solon, & Pythagoras varias obeundo Provincias, prudentes Legum latores & Philoſophi evaſêre. In ſolo patrio una eademque fortuna cum homine naſcitur, & cum eodem ſimul emoritur; foris majores ſeſe offerunt. Nullus Planetarum in domo ſua propria exaltatur, ſed in alienis, etſi non abſque detrimento ſuo, atque incommodo.

§ Peregrinatio magna prudentiæ Magiſtra eſt, ſi ad animum meliùs formandum, non ad oblectandum ſolùm ſuſcipiatur. Ea in re laudem merentur populi

ſeptentrionales, qui non minori cum curioſitate, quàm attentione animi, relictis patriis laribus, orbem luſtrant, & linguas, artes ac ſcientias condiſcunt. Hiſpani, qui majora, quàm ullæ aliæ Nationes, habent ſubſidia exteras adeundi Provincias, quippe quorum Monarchia quaquaverſum ſe porrigit, præ omnibus tamen aliis domi in patria ſua deſident, niſi ad arma fortè Mars aliò eos evocet; cùm nihilominus plurimùm referat, ut qui diverſis Nationibus imperant, & in Provinciis variis bella gerunt, perfectam quoque earundem habeant notitiam. Duo potiſſimùm ſunt, quæ viros Nobiles domi in terra natali detinent: primùm quidem, quia Hiſpaniam undique ferè mare alluit, neq; ſemper navigandi occaſio tam præſtò eſt, ac terra iter faciendi commoditas; alterum deinde vana quædam præconcepta opinio, qua exiſtimant abſque magna pompa & impenſis peregrinationes iſtas inſtitui non poſſe, qua in re modeſtiores ſunt Exteri, etſi magnorum Principum filii.

§. Neque tantùm juvenes in aliud ſolum transferri debent, ſed à teneris etiam ſic formari velut plantulæ, ut aliis aliquando in muneribus & officiis ſuccedere valeant, neque neceſſe ſit, aliunde homines novos negotiorum & artium imperitos accerſere, qui deinde cum Reipublicæ detrimento per multos ſuos errores experientiam ſibi comparent; id quod in Emblemate præſenti per faſces, ſymbolum Magiſtratûs, indicatum volui, illæ ſiquidem virgæ plantatæ alias iterum progignunt; & quia in unoquoque genere triplicis illius formę Reipublicę, Monarchia nimirum, Ariſtocratia, & Democratia, diverſæ ſunt gubernandi rationes; diverſa quoque juventutis excercitia ſint oportet, pro cujuslibet Reip. inſtitutis, proque rerum conditione, in quibus unaquæque viris excellentioribus magis indiget. Ea in re omne ſuum ſtudium poſuêre Perſæ, Ægyptii, Chaldæi & Romani; cum primis verò elaborarunt in eo, ut quoſdam jam inde à prima pue-

pueritia pro Magistratu instituerent, utpote à quo deinde bono, aut malo, conservatio aut ruina Rerumpubl. dependeret, quarum ille est anima, & prout ipse affectus fuerit, tales quoque totius corporis erunt actiones. In Hispania magna cum providentia erecta fuerunt Collegia, quæ seminaria essent insignium virorum pro gerendo Magistratu, & administranda Justitiâ, quorum constitutiones licèt futiles videantur & vanæ, prudentissimæ tamen sunt eô nomine, quòd ad modestiam erudiant, faciantque ut priùs obedire norint, qui aliis dein imperare debent.

§. Alibi scientias inter politica regnandi instrumenta in Principe recensuimus, nunc illud quæritur, an iis etiam conducant, qui parêre debent, & an juventus popularis iis instruenda sit. Natura in ipso capite, tanquã totius corporis Principe, intelligentiam constituit, ut scientias condisceret, uti & memoriam, ut easdem conservaret: at verò manibus & membris reliquis non nisi habitudinem ad obediendum impertiit. Homines societatem inter se communitatemque coïêre operandi caussa, non speculandi, magis ob commoditatem subsidii mutui, quàm theoriæ subtilitatem. Non sunt fortunatæ Resp. ex eo, quod ingenium penetrat, sed ex eo, quod manus perficit. Studiorum otium vitiis alitur, & in charta ea omnia æternitati consecrat, quæ temporum adinvenit malitia. Multa contra supremam molitur potestatem, & plebem ad seditiones concitat. Spartani a *literas ad usum saltem discebant, reliqua omnis disciplina erat, ut pulchrè parerent, ut labores perferrent, ut in pugnâ vincerent.* Subditi arguti nimis & docti novitates amant; carpunt gubernationem, consulta Principum vocant ad examen, & populum commovent. Obedientiam magis promptam esse oportet, quàm ingeniosam; sinceram magis, quàm b astutam. Ignorantia præci-

 puum

a Plut. b *Patres valere decet consilio, populo supervacanea calliditas est.* Salust.

puum Imperii Turcici fundamentum eſt. Qui in illo ſcientiarum ſpargeret ſemina, facilè id everteret. Quietam felicemque vitam vivunt Helveti apud quos ſcientiæ non admodum vigent, & proſcripto ſubtiliori philoſophandi genere, non minùs bona cum politica ſe ſuaque moderantur, quàm aliæ Nationes: vehementi illa contentione in ſcientiis perdiſendis langueſcunt vires, & vileſcunt animi, dum nimia ingenii acie pericula penitiſſimè penetrant. Studiorum amœnitas, eruditionis gloria, & præmia multos alliciunt; unde viri deſunt pro armis & defenſione Statuum, quorum plus intereſt, fortitudine præſtare populum, quàm literis. Quod in his generoſum eſt, faſtidire facit ea omnia exercitia, quæ corpus magis, quàm animum occupant. Otio literario ingenia fiunt melancholica, ut vitam magis ament ſolitariam & cœlibem; contrà ac fieri oportet ad hoc, ut Reſpub. ſeſe multiplicet, & viros habeat ad munera & officia publica idoneos, atque ut tueri ſe poſſit, & in hoſtem ire. Ingenia ſcientiis exculta haud faciunt Provincias rerum copia affluere, aut incolis frequentari, ſed artium & mercimoniorum, induſtria, ut in Provinciis Belgicis videre licet. Bene expenderunt incommoda iſta Germani aliæque Nationes, quæ Nobilitatem ſuam in ſolo armorum fundarunt exercitio, minimè pulchrum exiſtimantes gradus honoreſque literarios admittere; atque ita fit, ut omnes ferè Nobiles ad arma adjiciant animum, & militia floreat. Tametſi verò orthodoxæ Religionis cognitio haud parum ſcientiis illuſtretur, illud tamen negari non poteſt, multa etiam ab iiſdem ad meras reduci opiniones, è quibus variæ naſcuntur Sectæ, & ex his Imperiorum converſiones, immò cognito jam vero Dei cultu, utilior mundo fore videretur ſincera aliqua & credula ignorantia, quàm ſuperba & inanis ſciendi præſumptio, maximis erroribus expoſita. Hæ & aliæ rationes complures ſuadent prorſus extirpandas eſſe ſcientias, ſecundùm regulas politicas,

cas, quæ ad dominationem attendunt magis, quàm ad ſubditorum utilitatem; ſed principia iſta tyranni ſunt potiùs, quàm boni & æqui Principis, qui decorem & gloriam Statuum ſuorum præ oculis habere debet: illis autem utiliſſimæ, immò maximè neceſſariæ ſunt ſcientiæ ad confutandos Sectariorum errores, qui facilè invaleſcunt ubi regnat inſcitia, ad adminiſtrandam Juſtitiam, ad conſervandas & augendas artes, imprimis militares: neque enim minùs civitates præſidiis ſuis muniunt Viri docti, ac milites, ut Syracuſæ quondam in Sicilia expertæ fuere in Archimede: Dola Burgundiæ urbs in erudito & fideliſſimo ſuo Senatu, cujus prudenti conſilio, ingenioſis machinis, acri defenſione & fortitudine animi plus quàm heroica, urbs illa adversùs valentiſſimas Gallorum copias propugnata fuit; muſeis in armamentaria converſis, togis literariis in loricas ferreas, calamis in gladios, qui non atramento, ſed Francico ſanguine nomina & egregia facinora civium æternitati tranſcripſerunt. Sola multitudo nimia tum Univerſitatum, tum eorum, qui literis ſeſe dedunt, illa eſt, quæ bono publico officit, quemadmodum reipſa in Hiſpania experimur; quare magis è re communi eſſe videtur, ſi non niſi pauci ad eas ſe applicent ſcientias, quæ in ſpeculatione conſiſtunt, aut circa Juſtitiam verſantur, plures verò ad artes nauticas, & militares. In hunc finem oporteret majora præmia his ſtatui, quàm illis, ut magis ad eas aliorum allicerentur animi. Quia verò præmia ſic conſtituta non ſunt, hinc fit, quòd oppidò multi ad literarum ſtudia appellant animum, deſintque Monarchiæ ad defenſionem ſuam & conſervationem milites potiùs, quàm literati: quod vitium ipſos quoque triumphos, & trophæa militaria comitari ſolet, dum Nationes bellicoſæ & victoriis inclytæ, ingenio etiam & calamo ſuperare contendunt eos, quos robore & armis devicerunt. Cura iſtius remedii ad Principem bonumque Mo-

deratorem pertinet, cujus erit tali cum judicio de educandâ juventute ſtatuere & ordinare, ut numerus Virorum eruditorum, Militum, Artificum, aliorumque officiorum corpori Statûs ſui aptè & ſecundum proportionem conveniat.

§. Atque hæc proportio in iis etiam attendi poſſet, qui vitam Eccleſiaſticam aut Religioſam amplecti cupiunt, quorum multitudo nimia Reipublicæ & Principi plurimùm nocet. Verùm Religio & Pietas regulâ Politicâ menſurari non debent, & ſolent in Eccleſiâ militante plus arma ſpiritualia efficere, quàm ſæcularia. Qui primus Statûs illius auctor eſt, eundem porrò conſervabit, abſque detrimento Reipublicæ. Nihilominùs, cùm prudentia humana credere quidem, non ſperare tamen miracula debeat, ei ad quem illud ex officio pertinet, conſiderandum relinquo, an tantus Eccleſiaſticorum numerus, & Religioſorum Ordinum multiplicatio atque incrementum excedant fortè facultates Sæcularium à quibus illi ſuſtentari debent, aut ipſi etiam Eccleſiæ ejuſque fini noxia ſint. Cui rei jam pridem per Canones ſacros & Decreta Apoſtolica ſapientiſſimè proviſum fuit, in Concilio Lateranenſi inprimis ſub Innocentio Tertio; ſic enim illud ſtatuit: a *Ne nimia Religionum diverſitas gravem in Eccleſiâ Dei confuſionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero novam Religionem inveniat, ſed quicunque ad Religionem converti voluerit, unam ex approbatis aſſumat.* Conſilium Regium Caſtellanum aliàs Majeſtati ſuæ ſuaſit, ſupplicandum eſſe Summo Pontifici, ne quis in Regno Caſtellæ antè, quàm ſextum & decimum ætatis annum compleviſſet, in religioſam familiam aſſcriberetur, neque ante exactum annum viceſimum vota nuncuparet; verùm confidentior pietas, & animi ſcrupulus prudentiæ oppoſitus incommoda iſta facilè diſſimulant.

§. At-

a Conc. Lat.

§. Attamen perparum prodesset ista proportio in iis, qui aut rebus agendis, aut speculationibus debent intendere, nisi etiam Princeps curam habeat Seminarii popularis, unde procreari debent sufficientes cives, qui Reip. formam constituant, quorum numerus nunc hujus, nunc illius morte quotidie imminuitur. Antiqui sanè magnam semper sobolis propagandæ habuêre rationem, ut ne deessent unquam qui in demortuorum locum succederent. Et fuit ea res tam cordi Romanis, ut non solùm liberorum procreationi præmia proponerent, sed cœlibem etiam vitam notarent infamiâ. Germanicus, ut mortem suam ulciscerentur alii, inter merita & obsequia Reip. præstita illud quoque recensebat, quòd sex è conjuge liberos *a* suscepisset. Et Tiberius pro bono felicitatis omine referebat ad Senatum, Drusi uxorem geminos uno partu *b* edidisse. Regnorum robur in subditorum multitudine & copiâ consistit. Qui iis abundat prę aliis, is major Princeps est, non qui plures Status numerat: hi namq; seipsis neque tueri se possunt, neque offendere alios, sed per suos incolas, in quibus unicum & firmissimum illorum ornamentum est positum. Notum est illud Adriani Imperatoris; c *ampliari Imperium hominum adjectione potiùs, quàm pecuniarum copia malim;* & rectè quidem: nam opes absque subditis bella facilè accersunt, nec satis defendi possunt; ubi autem multi sunt subditi, nec vires desunt nec opes. d *In multitudine populi* (ait Spiritus sanctus) *dignitas Principis: & in paucitate plebis ignominia Principis.* Eam ob rem Rex Alphonsus Sapiens boni Principis esse putabat, tam sollicitè suam custodire ditionem, e *que se non yermen las villas, nin los otros lugares, nin se derriben los muros,*

Bb 5 nin

a *Ostendite populo Romano Divi Augusti neptem: eandemque conjugem meam: numerate sex liberos.* Tacit. 2. Annal. b *Nulli antè Romanorum ejusdem fastigii, viro geminam stripem editam.* Tac. ibid. c L. cùm ratio. §. si plures, ff. de por. quæ liber. d Prov. 14. 28. e L. 3. tt. 11. p. 2.

nin las torres, nin las casas por mala guardia. e el Rey, que desta guisa amare, e tu viere honrada e guardada su tierra, será el, e los, que hi uvieren, honrados, i ricos, e abundados, e tenidos por ella. Verùm ut prudentissimus Legislator illud præcipuè monuit, Regnum instrui debere a *de buena gente i antes de los suyos, que de los agenos, si los pudiere aver, asi como de Caballeros, e de Labradores, e de Menestrales.* Quâ in re prudentissimè judicavit, hanc hominum frequentiam non in solâ plebejâ gente ponendam esse; hæc siquidem seipsâ parum efficiet, nisi Nobilitatem habeat comitem, quæ spiritus & anima illius est, suoque exemplo docet appetere honesta & pericula spernere. Plebs absque Nobilitate exangue quoddam cadaver est, adeoque ad eam conservandam augendamque omni opera Principem conniti decet; uti quondam factitabat Augustus, qui Hortalo Nobili Romano non solùm conjugii ineundi auctor fuit, sed vivendi etiam media suppeditavit, b *ne clarissima familia extingueretur.* Ejus rei magna in Germaniâ habetur ratio, unde antiquitus uxoribus dos dari non c consueverat, & nunc exigua ea esse solet, ut præcipua illarum dos sit Virtus & Nobilitas, magisque ad animi & corporis dona attendatur quàm fortunæ bona, adeòque tantò faciliùs concilientur matrimonia, nec cupiditas tempus inutiliter perdat in pervestigandâ sponsâ aliquâ locupletiori; quæ caussa fuit, cur Lycurgus omnes omnino dotes lege etiam sancitâ prohiberet, & Carolus d Quintus Imperator, modum illis poneret: quin & Aristoteles Lacedæmones fertur reprehendisse, eò quòd dotes tam amplas filiabus suis e largirentur. Voluit prætereà Alphonsus Rex, ut non nisi in casu necessitatis Exterorum frequentia in Statum induceretur: nec immerito quidem, diversi

a L.1. tt.11. p.2. b Tac.l.2. Annal. c *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert.* Tac. de mor. Germ. d L.1. tt. 2.l.5. Rec. e *Statuit Virgines sine dote nubere: jussit uxores eligerentur, non pecunia.* Trog.l 3.

versi enim mores, & Religionum cultus magis domestici hostes sunt, quàm vicini, eamque ob caussam Hispani Judæos omnes ac Mauros finibus suis ejecerunt. Nationes exteræ vitia & opiniones impias introducunt, & seditiones contra legitimum Principem facilè *a* commovent. Quod tamen incommodum magnoperè metuendum non erit; si exteri solùm evocentur ad colendos agros, & alias artes exercendas, immò hoc fieri quandoque expedit. Selymus Turcarum Imperator è Cairo magnum operariorum numerum Constantinopolim submisit. Poloni, cùm Henricum Ducem Andegavensem elegissent in Regem, inter alia pacta illud quoque esse voluerunt, ut varias Artificum familias unà secum adducerent. Nabuchodonosor expugnatâ Hierosolymâ transtulit inde b *omnes viros robustos, septem millia, & Artifices, & inclusores mille: duxitque eos captivos in Babylonem.* Verùm quia ad eam rem sæpe industria deest, neque semper sumptus suppetunt; aut etiam, quia sola ejusmodi deductio minimè sufficeret, ponam hic aliquot caussas, unde illa regnorum solitudo, & subditorum infrequentia oriri solet, ut iis cognitis tantò faciliùs remedium parari possit. Istæ igitur aut externæ sunt aut internæ. Externæ; bellum & coloniæ. Bellum monstrum quoddam est, quod humano victitat sanguine; cumque ad Statum conservandum expediat illud foris alere potiùs, ut solebant *c* Romani, vita fortunisque subditorum in eam rem opus est: Coloniæ quoque diu sustentari non possunt absque copiosa hominum deductione, ut in Hispaniâ accidit. *d* Eâdem de caussâ *neque dum Annibal in Italia moraretur, nec pro-*

a *Quare qui inquilinos, & advenas ante hac in civitatem receperunt, hi magna ex parte seditionibus jactati sunt.* Arist. lib.5 Polit cap.3. *b* 4. Reg.24. 16. c *Fuit proprium populi Romani longe à domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere,* Cic. pro lege Manil. *d* Vell.l.1.

ximis post excessum ejus annis vacavit Romanis colonias condere, cum esset in bello conquirendus potius miles, & post bellum vires refovenda potius, quam spargenda. a Et Vellejus Paterculus in legibus Gracchi inter perniciosissima numeravit, quod extra Italiam colonias posuisset, quæ proinde à visceribus Imperii nimiùm remotæ eidem assistere in necessitate non possent. Aliæ vastitatis & solitudinis caussæ internæ sunt. Inter præcipuas numero tributa, defectum agriculturæ & mercimoniorum, nimiam item dierum festorum multitudinem, quorum damna & remedia alibi in hoc libro exposuimus.

Sed & urbes aulicæ præcipua solitudinis caussa sunt: sicut enim fervens jecur calorem nativum ad se attrahit; & aliquas corporis partes spiritu & vigore destituit, ita aularum pompa, earumque commoda & deliciæ, lucrum artium, occasio præmiorum homines alliciunt, Opifices inprimis atque Artifices, qui facilè sibi persuadent, magi otiosam vitam eos vivere, qui Principi inserviu quàm qui mechanicas exercent artes. Quid? qu ii etiam, qui Ducum, Marchionum, & Comit gaudent titulis, præsentiâ Principis, aut aulæ de ciis fruendi caussa relictis suismet Statibus ad lam se conferant; unde porrò fit, ut dum eos rect curare negligunt, & reditus annuos in suam susten tationem, & sumptus minimè necessarios prodige impendunt & opibus paullatim & incolis exuantur, quibus utrisque iidem Status florerent potiùs, si iis Domini sui præsentes domi adessent. Hæc atque alia incommoda prudentissimè expendit Justinianus Imperator, atque ut iis adferret remedium, certum propterea Magistratum *b* instituit. Similiter Rex Joannes II. *c* præcepit ut Duces omnes,

a idem lib. 2. b *In venimus enim, quia paulatim Provinciæ suis habitatoribus spoliantur; magna vero hæc nostra civitas populosa est turbis diversorum hominum & maximè agricolarum; suas civitates & culturas relinquentium.* c Auth. de quæst.

omnes, aliæque illuſtres perſonæ, quæ in aula ejus morabantur, ſtatis temporibus domum ad ſuos reverterentur, quomodo & Trajanus Imperator quondam fecerat.

Præterea Fidei commiſſa, aut prærogativæ Natalium in Hiſpaniâ plurimùm ſoboli propagandæ obſunt: frater enim natu major omnia ſibi familiæ bona vendicat (id quod Regi Theodorico iniquum prorſus *a* videbatur) cumque aliis matrimonii ineundi copia non ſit, aut religioſum ſuſcipiunt habitum, aut ad bellum proficiſcuntur. Eam ob cauſſam Plato divitias & inopiam antiquas Rerumpub. peſtes ſolebat appellare; exiſtimabat nimirum, omnia ferè earum damna oriri ex eo, quòd bona in iis non ſatis rectè dividerentur. Si cives omnes congruam haberent ſuſtentationem, magis ſine dubio florerent Reſpublicæ. Verùm tametſi hæc utilitas magna ſit, non minùs tamen ad bonum publicum intereſt, ut conſervetur Nobilitas ejuſmodi Fideicommiſſorum beneficio, & ut illa habeat unde Principi & Reipublicæ præſtare poſſit obſequia, adeoque antiqua illa retineri poſſent, Nobilitati tamen recens inſtitutæ permitti minimè deberent, ſtatutâ etiam lege, ut conſanguinei ad quartum uſque gradum neceſſarii eſſent hæredes, ſi non ex aſſe, at certè magnâ & potiſſimâ ex *b* parte; quo modo vitarentur donationes & legata, quæ vanitati magis, quàm Reipublicæ ſerviunt, ſicut & illa, quæ devotâ quâdam prodigalitate, nec modum ſervant, nec ſanguinis proprii habent rationem, dum contra debitum charitatis ordinem nec fratribus nec conſanguineis reliquis ſufficiens relinquitur ſuſtentatio, unde familiæ

a *Iniquum eſt enim, ut de una ſubſtantia, quibus competit ſucceſſio, alii abundanter affluant, alii paupertatis incommoda ingemiſcunt.* Caſſ. lib. 1. ep. 1.
b *Commodum eſt etiam, ut hæreditates non donatione, ſed jure cognationis tradantur.* Ariſt. lib. 5. Polit. cap. 8.

extinguuntur, exhauriuntur reditus Regii, populus ad tributa ſolvenda fit impotens, augeſcit exemptorum potentia, & imminuitur jurisdictio Principis. Expendens ejus rei incommoda *a* Moyſes, edicto publico vetuit, ne quid ultrà Iſraëlitæ ad opus ſanctuarii *b* offerrent, tametſi Deus ipſe oblationum iſtarum fuiſſet auctor, & mente purâ ac religiosâ omnia *c* fierent. Reſpublica Veneta jam pridem decretis ſuis ei rei ſapientiſſimè providit.

5. Illud porrò neceſſarium ut, pro matrimoniis ineundis prudens temporis habeatur ratio: nam ſi nimiùm differantur, periclitatur ſucceſſio, & patitur univerſa Reſpublica ob juvenum incontinentiam. Si contrà nimiùm maturentur, contingit filios ætate haud longè eſſe inferiores parentibus, unde reverentiam exuunt, & impatientes moræ ſucceſſionis cauſſa nefanda contra eos moliuntur.

a *Dixerant Moyſi, plus offert populus, quàm neceſſarium eſt*. Exod. 36. 5. b *Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quicquam offerat ultrà in opere ſanctuarii; ſicque ceſſatum eſt à muneribus offerendis, eò quod oblata ſufficerent, & ſuperabundarent*. Exod. 36. 6. c *Omnes viri & mulieres mente devotâ obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ juſſerat Deus*. Exod. 35. 29.

SYM-

SYMBOLVM LXVII.

POlitica hujus noſtri temporis in omnibus malitiam & fraudem præſupponit, & contrà ſeſe munit aliis longe majoribus, nulla Religionis, juſtitiæ, & fidei publicæ habita ratione. Omnia ſibi licere putat, quæcunque ad ſuam conſervationem & au-

augmentum faciunt; cumque artes istæ communes jam sint, necesse est, ut pugnent inter se, seseque mutuò impediant ac conficiant cum tranquillitatis publicæ detrimento, adeoque fines optatos minimè assequuntur. Fugiat Princeps hos tales Magistros, & discat ab ipsa Natura potiùs, in qua absque malitia, fraude, & omni dolo vera ratio Statûs elucet. Illa sola certa est, fixa & solida, qua utitur in gubernatione rerum, quæ vegetantur & vivunt, ea præsertim, quam cuique hominum in suo officio recta inspirat ratio, nominatim Pastoribus & Agricolis pro conservandis augendisque gregibus, & agrorum cultura: unde fortè factum, ut ii Reges qui à pedo, aut aratro ad sceptrum vocati fuêre, meliùs aliis suos gubernare subditos sciverint. Fruatur licèt Pastor (cujus obligatio & cura talis ferè est, qualis est Principum *a*) lacte & lana gregis sui, ea tamen moderatione, ut neque sanguinem omnem extrahat, neque pellem sic deglubat, aut à frigore & calore sese tueri nequeat. Ita prorsus debet Princeps (quemadmodum dixit Alphonsus *b* Rex) *guardar mas la por comunal, que la suya misma, porque el bien, i la riqueza dellos es como suya.* Non ipsum arboris truncum exscindit Agricola, tametsi lignis ad usus domesticos opus habeat, sed ramos duntaxat amputat, nec totos illos quidem, sed ita ut germinare possint denuò, & novis vestiti foliis in annum sequentem fructus alios proferant. Secùs ac solet conductor, qui cùm de hæreditate minimè sollicitus sit, illud agit solùm, ut fructus pro eo tempore, quo frui iis licet, ex ea colligat, nil pensi habens, quod in tempus reliquum Domino suo utilitatem allatura non *c* sit. Hoc discrimen est inter legitimum Principem, & tyrannum, quod ad tributorum

a *Væ Pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascua mea, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad Pastores, qui pascunt populum meum.* Ier. 23. 1. | *b* L. 19. tt. 1. p. 2. c *Aliter utimur propriis, aliter commodatis.* Quintil. de Orat.

butorum impositionem attinet. Iste tanquam possessor violentus, qui in metu est, ne brevi fortè Regnum cogatur dimittere, quoad per vim eo gaudere conceditur, omnes inde fructus colligere contendit, nec veretur ita radicitùs plumas evellere, ut ampliùs succrescere nequeant. Pastor est, qui non gregem suum pascit, sed *a* semetipsum, & tanquam Mercenarius, curam illius abjicit, cumque omnino *b* deserit. At verò Princeps aliquis legitimus & naturalis æquitatem causæ expendit, quantitatem & tempus, quod necessitas postulat, proportionem item fortunarum & personarum in tributis dispertiendis, & Regnum suum tractat non tanquam corpus, cui unà cum ipso emoriendum erit, sed quod perennabit in Successoribus: quippe qui probè novit, c *Principes mortales, Rempublicam æternam esse*; cumque inde in annos singulos novos speret fructus, eam omni studio conservat, velut securissimum divitiarum suarum depositum, quo in majoribus necessitatibus uti possit: nam ut in legibus suis dixit Alphonsus Rex, ab Aristotele in quodam documento quod Alexandro Magno dedit, id mutuatus: d *El mejor tesoro, que el Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo, quando bien es guardado, è con esto acuerda lo que dijo el Emperador Iustiniano, que entonzes son el Reyno, è la Camara del Emperador, ò del Rey ricos, è abundados, quando sus Vasallos son ricos, ò su tierra abundada.*

5. Quando igitur Princeps cum ista moderatione tributa imposuerit, fas quoque est subditos ea pendere, nec sine rebellionis nota denegari poterunt. Hanc enim solam dotem habet dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas publica. e *Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eam ob rem

a *Væ Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos.* Ezech. 34. 2. b *Mercenarius autem, & qui non est Pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* Joan. 10. 12. c Tacit. lib. 3. Annal. *d* L. 15, tt. p. 2. *e* Tacit lib. 4. Annal.

rem Imperatori Neroni tributa remittere volenti Senatus Romanus sese opposuit, dicendo, a *dissolutionem Imperii* fore, *si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminuerentur.* Tributa pretium paucis sunt, si nimis gravia ea sint, nec populus necessitatem agnoscat, cur imponi debuerint, facilè contra suum Principem contumaciter insurgit. Nec alia de caussa tam invisus omnibus fuit Rex Alphonsus cognomento Magnus, tamque graves expertus calamitates, ut sceptro tandem abdicare se cogeretur; sicut & propterea Garsias Galæciæ *b* Rex vitam pariter & Regnum perdidit. Considerabat hoc periculum cum animo suo Rex Henricus Tertius, quando suadentibus, ut pro sumptibus belli conquirendis nova tributa exigeret, respondit: *Magis se maledicta populi, quam hostes suos metuere.* Pecuniæ ex iniquis tributis collectæ subditorum miscentur sanguine, qualis è scuto illo, quod S. Franciscus de Padua coram Ferdinando Rege Neapolitano diffregit, manare visus est, & nunquam non clamat contra Principem. Quare ut ista incommoda evitentur, grandia tributa ante imponi non debent, quàm universum Regnum de necessitate edoctum fuerit: nam ubi de ea, & Justitia caussę constiterit, facilè in onus aliquod extraordinarium consentit populus, uti factum vidimus in iis, quæ poposcit Rex Ferdinandus Quartus, & in concessione integri illius millionis, quem Comitia Toletana temporibus Regis Henrici Tertii sponte elargita fuerant, permittendo insuper, ut si ad continuandum bellum contra Mauros id non sufficeret, Comitiis etiam non requisitis plura porrò exigerentur. Tametsi enim ad privatos minimè pertineat tributorum Justitiam examinare, & ipsi sæpe impensarum caussas capere nequeant, neque etiam absque evidenti secretorum periculo iis istæ *c* communicari possint, semper ta-

a Idem l. 13. Annal. *b* Mar hist. Hisp. l. 9. c. 8. c *Tibi summum rerum judicium Dii dedêre, nobis obsequii gloria relicta est.* Tac. l. 6. Annal.

tamen rationes quædam sunt generales, quas sine incommodo iis proponere licebit. Et licèt tributa imponendi facultas penes supremam sit potestatem, cui ratio naturalis ac divina suffragantur, nec si aliàs æqua sint, & necessaria, subditorum consensu ad ea opus sit: nam (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) *el Rey puede demandar, e tomar al Reyno lo que usaron los otros Reyes, e aún mas en las sazones, que lo uviere en gran menester, para pro comunal de la tierra*; prudentis tamen Principis erit, ita dextre rem instituere, & sic disponere subditorum animos, ne vis videatur: neque enim omne id, quod absolute fieri potest, semper exequi convenit. Tributum (sic Scriptura *a* loquitur) populi frænum est; isthoc ille in obedientiæ officio continetur, Princeps verò ad eum corrigendum potentior fit & contra nimiam ejus libertatem vires sibi comparat: subditos enim ab omni onere immunes nemo recte gubernaverit. Verùm frænum illud tam suave sit oportet, ut non obstinent animum, & mordicùs eo comprehenso præcipitent; quemadmodum prudentissime id expendit Rex Flavius *b* Herwigius in Concilio Toletano XIII. cùm diceret, tunc gubernationem optimam fore, *si nec incauta exactio populos gravet, nec indiscreta remissio Statum gentis faciat deperire.*

Imperium in vitam absque periculo exercetur, quia ex lege fit, quæ castigat paucos ad exemplum cæterorum; at verò Imperium in fortunas, cùm pecuniam pendere jubentur subditi, discrimine non vacat, quia ad omnes pertinet, magisque fortunarum damna afficiunt populum, quàm corporis, præsertim si cum sudore & sanguine acquisitæ illæ fuerint, aut impendi debeant in delicias Principis. Qua in re considerare oportebit memorabile Regis Davidis facinus, nolentis bibere aquam, quam tres fortissimi milites per medios hostium cuenos penetrando, de cisterna Bethlehemitica hause-

a *Et tulit David frænum tributi.* 2. Reg. 8. 1. b Concil. Tolet. XIII.

hauſerant, ne ſanguinem hominum iſtorum & periculum bibere *a* videretur. Neque bona ratio Status eſt, tributis exhaurire, & ad incitas redigere ſubditos, ut tantò obedientiores ſint: etſi enim egeſtas, quæ unà nobiſcum naſcitur, aut caſu aliquo evenit, demiſſiores reddat animos; illa tamen violenta ad ſeditionem potiùs commovet, eosque impellit ut nefaria contra *b* Principem ſuum moliantur. Ad Davidem adversùs Saülem c *convenerunt omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo, & factus eſt eorum Princeps*. Nunquam magis obſequens erit Regnum, quàm ſibi opibus & rebus omnibus affluat. Dei populus, duriter etiam in Ægypto habitus, libertatis ſuæ oblitus fuit propter abundantiam, qua ibi fruebatur; at mox ubi in deſerto rerum inopia laborare cœpit, ſervitutem illam tulit acerbiùs, & graviter queſtus fuit.

§. Si Regnum ea conditione obtigerit, ut abſque ejus conſenſu tributa imponi nequeant, aut poſteà decreto aliquo generali ita ſancitum; ut factum in Comitiis Madritenſibus tempore Regis *d* Alphonſi Undecimi, aut diuturna aliqua præſcriptione jus iſtud acquiſitum fuerit, uti in Hiſpania & Francia accidit; in his talibus caſibus Comitiorum conſenſum expectare oportebit, ne periculo ſeſe exponat Princeps; quod Carolus Septimus Franciæ Rex quondam expertus fuit, cùm non rogatis priùs aliorum ſententiis tributum quoddam voluiſſet imponere. Porrò ad eam rem proderit plurimum, ſi Princeps tantum apud ſubditos auctoritate valeat, ut ipſi ex concepta de zelo illius erga bonum com-

a *Num ſanguinem hominum iſtorum, qui profecti ſunt, & animarum periculum bibam?* 2. Reg. 23. 17. b *Ferociſſimo quoque adſumpto; aut quibus ob egeſtatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi neceſſitudo.* Tacit. lib. 3. Anna. c 1. Reg. 22. 2. d Mar. Hiſt. Hiſp. l. 15. c. 21.

commune opinione æquum judicent onus, quod iis imponitur, & ultrò in illud consentiant, totos sese ejus prudentiæ, & notitiæ rerum publicæ committendo, quomodo ad Josephi arbitrium sese referebant Ægyptii, cùm quintam fructuum partem ab iis *a* exigeret. Ubi populus istam de Principe conceperit fiduciam, cavere debet sedulò, ut ne eum absque sufficienti caussa & matura consilii deliberatione oneret. Verùm si necessitas urgens aliud postulaverit, illud curet saltem, ut tributa, quæ exiguntur, bene impendantur: nihil enim graviùs fert populus, quàm si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in usus inutiles insumi intelligat. Tum illud etiam odit, si tributa, quæ suasit necessitas, ea cessante continuent. Quare tollere ea debet Princeps, ne fiat, quod tempore Vespasiani accidit, quando tributa b *necessitate annorum excusatâ, etiam in pace mansêre*; posteà enim ea metuunt, & pendere detrectant subditi, tametsi exigua sint, existimantes nimirum, ea fore perpetua. Regina Maria plurimùm Regni studia sibi devinxit, ejusque fidelitatem in maximis etiam motibus experta fuit, eò quòd subditis remisisset exactiones, quas maritus ejus Rex Sanctius Quartus ex rebus ad commeatum pertinentibus postulaverat.

§. Illud difficile, persuadere Regno, ut pecuniam contribuat ab bellum foris gerendum: neque enim facilè capit, quantum ad pacem domi conservandam conducat, illud quàm longissimè arcere. & in alienos inferre Status, quodque minus periculosa sit defensio, quæ clypeo fit, quàm quæ galeâ, eò quòd longiùs ille absit à capite. Brevissimus est populi visus, nec tam longùm videt. Onus præsens magis percipit, quàm futurum beneficium, nec cogitat defuturos posteà sumptus publicos & privatos,

a *Salus nostra in manu tua est; respiciat nos tantum Dominus noster, & læti serviemus Regi.* Gen. 47. 25.
b Tacit. l. 2. Hist.

tos, ut damna neglecta *a* sarciantur. Quare singulari solertia & prudentia Principis opus erit, ut propriæ suæ utilitatis capax fiat.

§. In exactionibus illud quoque considerandum, ne oneretur Nobilitas: cùm enim tributa potissimùm sint, quæ eam à plebejis discernant, ægerrimè fert iis parem se æstimari, & sua violari privilegia, Majorum virtute parta & acquisita. *b* Hæc caussa fuit, cur Nobiles Castellani contra Regem Henricum Tertium arma sumpserint, cùm à singulis quinque maravedinos aureos (monetæ id genus est) in communes belli usus deposceret.

§. Nec imponi debent tributa iis rebus, quæ ad vitam præcisè sustentandam sunt necessariæ; sed iis potiùs, quæ deliciis deserviunt, aut curiositati, aut ostentationi & pompæ: sic enim fiet, ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumbat in ditiores & magis potentes, & subleventur agricolæ & opifices, quæ communitatis pars vel maxime fovenda & conservanda est in Republica. Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus & gemmis pretiosis, quæ ex Arabia asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis, quæ ad lasciviam magis essent, quàm ad necessitatem. Instauratæ disciplinæ pars est deliciarum augere pretium.

§. Nulla tributa minùs noxia, quàm quæ advectis mercibus imponuntur in portubus: ea enim magnam partem pendunt Exteri. Quare prudentissime in iis constituti sunt reditus Regii in Anglia, ipso Regno immuni relicto.

§. Maximam tributorum & vectigalium regiorum incommodum est in Quæstoribus seu Coactoribus, qui interdum plus damni adferunt, quàm tributa ipsa; neque ullam rem impatientius tolerant subdi-

a *Plerumque accidit, ut quæ Provinciæ pecuniæ parcendo, remota pericula contemnunt, incumbentibus demum malis, desperato sæpe remedio, graviora sentiant detrimenta.* Paul. Iov. *b* Mar. Hist. Hisp. l. xi. c. 14.

ſubditi, quàm violentiam & importunitatem Miniſtrorum in cogendis ejuſmodi pecuniis. Solam Siciliam tributorum exactiones modeſtiùs tuliſſe Cicero memorat: Deus ipſe per Iſaiam Prophetam de iis conqueritur, quod populum ſuum *a* exſpoliaverint. In Ægypto Propheta aliquis tributis præerat, ita nulli ea in re ſatis confidebant, niſi qui peculiater eſſet Deo dicatus; his verò temporibus ea committuntur inſtitoribus & uſurariis, qui non minùs naves portum ſubeuntes exſpoliant, ac ipſum naufragium, & velut prædones ultro citroque commeantium bonis *b* inhiant. Quid mirum igitur, commercia in Regnis deſinere, nec aliunde divitias inferri & pecunias, ſi prædæ omnia ſint expoſita? quid mirum, inquam populum graviter ferre exactiones, ſi perſolutis iis, quæ debentur Principi, decuplo ampliùs Exactoribus pendendum ſit. Ob iſthæc incommoda tempore Regis *c* Joannis Secundi in Comitiis Guadalajarenſibus Caſtellæ Regnum ſponte in ſubſidium obtulit centum & quinquaginta Ducatorum millia, ea tamen conditione, ut penes ipſum eſſent acceptorum & expenſorum libri, quo conſtare poſſet, quid in communes uſus collatum, & quo modo impenſum fuiſſet, nec eorum permitteretur arbitrio, qui ob pupillarem Regis ætatem Regni habenas moderabantur. Eadem de cauſſa Regnum Franciæ Henrico Secundo propoſuit, ut tributorum Exactores amoveret, pollicentibus ſubditis perſoluturos ſe, ubicunque ipſe vellet, quod in ſumptus regios ſufficeret; & licèt iſtud initiò haud diſpliceret, non defuêre tamen poſteà Conſiliarii, qui ob rationes quaſdam apparentes id diſſuaderent. Ad idem illud non

a *Populum meum exactores ſui ſpoliaverunt.* Iſai. 3. 12.

b *Portus noſtros navis veniens non paveſcat, ut certum nautis poſſet eſſe naufragium, ſi manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quam ſolent nudare naufragia.* Caſſiod. l. 4. & 19. c Mar. hiſt. Hiſp. l. 19. c. 7.

non ſemel Caſtellæ quoque Regna ſeſe obtulerunt, immò & ad omnem æris alieni diſſolutionem, verùm judicatum fuit, cedere in imminutionem auctoritatis Regiæ, ſi illi Tutoris loco Regnum eſſet, & hanc ipſam poteſtatem periculo non carere. Veriſſimam tamen cauſſam illam judico, quòd plerumque ferè rei pecuniariæ curatio, & occaſio tam opportuna multos ditandi ęgre è manibus dimittatur. Auctoritas Principis non in adminiſtrationem gnarum opum conſiſtit, ſed in eo, quòd multa poſſideat. Non minùs exiſtimationis ſuæ retinens erat Reſpublica Romana, quàm ulla alia, & tamen ob ingens illud onus cogendi pecunias præcepit, ut ipſæ Provinciæ ſua adminiſtrarent tributa & colligerent; neque verò ideò intermiſit in officio continere Magiſtratus, ut ſine avaritia & crudelitate illa collectio fieret, qua in re Tiberius apprimè diligens *a* fuit. Sanè modeſtia in uno aliquo tributo exigendo obligat ſubditos, ut ultrò in plura alia largienda conſentiant.

a *Ne Provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera ſine avaritiâ aut crudelitate Magiſtratuum tolerarent.* Tacit. l. 4. Annal.

SYMBOLUM. LXVIII.

INgenioſi Græci Philoſophiam non ſolùm naturalem, ſed moralem etiam & politicam ſcitis quibuſdam fabularum involucris (ut Ægyptii hieroglyphicis) abdiderunt, aut ne manaret in vulgus, aut ut ab dulci illa fabularum amœnitate penitiùs eam imprimerent animis. Ita cùm vires navigationis & opus, quæ ejuſdem acquiruntur beneficio, vellent ob oculos ponere, finxerunt navim Argo (quæ prima omnium è portu ſolvere, & alto ſeſe mari committere auſa fuerat) obtinuiſſe vellus Colchicum, pellem nimirum arietis inauratam; quo præclaro facinore Palladi armorum Præſidi conſecrari promeruit, & inter ipſas Firmamenti

trans-

transferri constellationes, in præmium scilicet tot susceptorum non absque insigni periculo itinerum, palàm ostendendo universo orbi, velorum re-

morumque beneficio inter ipsos undarum montes vias fieri posse, quibus impellente vento arma & merces in omnes mundi partes inferre liceat.

Isthæc moralis doctrina, & quia jam navis illa in cælesti sparâ inter stellas relata est; occasio mihi fuit, ut in præsenti Emblemate binas depingerem, quæ poli essent hujus terrestris orbis, & clarè subjicerem oculis, navigationem esse, quæ commerciorum usu terram sustentat, ejusque dominia armis roborat. Mobiles sunt isti navium poli, sed in illâ ipsâ eorundem mobilitate Imperiorum consistit stabilitas. Vix ulla unquam fuit Monarchia, quæ iis quasi fundamentis innixa non fuerit. Si Hispaniæ ambo illi poli maris Mediterranei & Oceani deessent, mox ejus corrueret amplitudo: nemo enim non videt, Provincias tam distantes inter se in periculo fore, nisi vela remique eas unirent quodammodo, & suppetias militares ad earundem conservationem defensionemque tempestivè submitterent, ita ut naves & triremes nîl aliud, quàm marini quidam pontes esse videantur. Eam ob caussam Carolus Quintus Imperator, & Dux Albanus Ferdinandus Regi Philippo Secundo suaserunt, ut in mari potissimùm armis & copiis militaribus præstare aliis conaretur. Nec ignoravit Rex Sisebuthus, quanti id referret, qui primus iis viribus in mari Hispanico usus fuit. Idem quoq; consilium Themistocles suæ dedit Reipublicæ, & reipsâ posteà Romani secuti sunt, ut orbem suæ ditioni subjicerent. Elementum illud terram ambit & edomat. In illo vis juxtà ac velocitas locum habent. Qui fortiter iis uti noverit, terræ dominum se constituit. In hâc minantur arma, & ex unâ solâ parte feriunt; in mari ex omnibus. Nulla tam vigilans cura est, quæ omnibus semper oris maritimis antè possit prospicere; nulla tanta potentia, quæ sufficienti eas queat tueri præsidio. Maris beneficio Nationes omnes ad morum mansuetudinem adducuntur, quæ incultæ aliàs essent ac barbaræ, absque navigationis commercio, unde communis fit linguarum usus; id quod docere voluit Antiquitas, dum clavum navis Argo sermone usum fuisse finxit, ut innueret, credo, illius bene-

beneficio exteras adiri & celebrari Provincias; siquidem navis gubernaculum est, quod singulis opes & divitias aliarum communicat, unâ Provinciâ alteri vicissim largiente, quod eidem deest; quæ necessitas & subsidium mutuum reciprocum illum amorem familiaritatem alunt inter homines, quorum unus alterius operâ & auxilio carere non potest.

5. Atque hæc maris potentia Regnis quibusdam magis utilis est, ac aliis, pro diverso eorundem situ ac dispositione. Monarchiæ in Asiâ sitæ terrâ magis viribus indigent, quàm mari. Venetiæ & Genua, quarum illę in ipso mari, hęc eidem proxima est, atque ita constituta, ut scopulis maris potiùs, quàm terræ sinus esse videatur, ad omnem culturam & agricolationem inidoneus, robur suum in velis remisque ponant necesse est. Et quoad ea habuerunt in pretio, terrori fuerunt orbi ambę illę Respublicę, & gloriâ celebres. Hispania, quæ à montibus Pirenęis versus mare porrigitur, & quasi inter Oceanum & Mediterraneum sese mediam interjicit, potentiam suam fundet in armis navalibus, siquidem ad dominium universale aspirare, illudque tueri voluerit. Nec verò deest dispositio optima & opportunitas portuum ad arma ista sustentanda, & ad impediendam aliarum Nationum navigationem, quæ ejusdem beneficio opes sibi accumulant, & comparant vires, quibus deinde Monarchiæ Hispanicæ bella inferunt. Ob eum finem conduceret armis etiam consulere securitati commerciorum & mercaturæ, quæ longinquas navigationes secum affert, ex portubus armamentaria & granaria efficit, instruit eos rebus omnibus pro exercitu necessariis, tribuit Regno, unde alantur copiæ militares, auget denique illud, & frequentari facit ab incolis. Hæc & alia commoda Ezechiel adumbrare voluit sub Allegoriâ navium, quibus Tyrus (civitas a *in corde maris sita*)

a *O Tyre, tu dixisti: perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.* Ezech. 27. 3.

sita) utebatur ad exercendam cum Nationibus omnibus negotiationem, siquidem ad illam & naves & nautæ frequentes concurrebant. a *Persæ, & Lydii, & Lybies erant in exercitu* ejus *viri bellatores: clypeum & galeam suspendebant* in eâ *pro ornatu* suo. *Carthaginenses à multitudine cunctarum divitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque* eam *replepant*. Verbo, nihil uspiam erat gentium, quod in nundinis illius non reperiretur, ut meritò abundans diceretur; & b gloriosa, cujus negotiatione Rex ipse suam auxerat c fortitudinem. Sidonia, Ninivitica, Babylonica, Romana & Carthaginensis Respublicæ mercaturam exercentes & opibus & armis floruerunt. Quando Venetias & Genuam mercatus defecit & navigatio, fortitudinis exercitium eas defecit pariter, & maximarum gloriarum & trophæorum occasio. Intra breves arenæ terminos, quæ nec ligone, nec aratro potest excoli, solis marinis opibus validissimos Batavia alit exercitus, & populosissimas tuetur civitates, tam sibi invicem vicinas, ut iis sustentandis fertilissimi etiam agri non sufficerent. Gallia nec auri, nec argenti fodinas habet, & mercimoniis tamen, aliisque nescio quibus puerilibus inventis ferri, plumbi, & stanni temperandi, industriam suam caro facit æstimari pretio, & divitias congerit; nos alii verò per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotissimis orbis partibus adamantes, uniones, aromata, multosque alios thesauros advehimus, nec ultrà progredimur; interim alii è labore nostro quæstum faciunt, & ea Europæ, Africæ, & Asiæ Provinciis communicant. Genuensibus aurum nostrum, argentumque committimus, ut iis negotientur, & pro eorundem negotiationibus plurima

a *Omnes naves maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ.* Ezech. 27. 3. Ibid. v. 9. 10. 12.
b *Repleta es, & glorificata nimis in corde maris.* Ibid. v. 25. c *In multitudine sapientiæ tuæ, & in negotatione tuâ mutiplicasti tibi fortitudinem.* Ezech. 28. c. 5.

plurima persolvimus cambia. Hispania Provinciis aliis submittit sericum, lanam, chalybem, ferrum, aliasque diversas materias, quæ diversimodè dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio ob vecturæ sumptus, & artificium; adeò ut carò nobis stet Nationum aliarum ingenium, & industria. Importantur in Hispaniam merces, quæ aut oculis solùm serviunt, aut citò consumuntur, & aurum argentumque vicissim inde effertur aliò; quo demum fit, quod dicebat Rex Henricus Secundus, *ut ditescant, & potentes fiant Exteri, immò ipsi interdum hostes tantas colligant opes, ut subditis nostris nihil penè supersit reliquum.* Questus eâ de re quondam fuit Tiberius Cæsar, cùm ingentem illum luxum Matronarum Romanarum in unionibus, gemmisque pretiosis *a* cerneret. Immortalem gloriam promerebitur Vestra Serenitas, si certis favoribus honoribusque dignabitur prosequi negotiationes & mercaturas, quas cives per se ipsos, & Nobiles per personas tertias exercuerint: neque enim magis naturales sunt reditus, qui è terræ fructibus percipiuntur, quàm qui commutationis habentur beneficio, dum rem unam permutamus cum alia, aut pro mercibus pretium persolvimus. Non dedignati sunt mercaturam facere ipsi Principes Tyri, & classes illæ, quas Rex Salomon quot trienniis mittebat in Tharsin, non res solùm necessarias advehebant, sed eas etiam, quibus poterat lucrum facere, suas augere divitias, & omnibus aliis Regibus potentia atq; opibus *b* antecellere. Pompejus pecunias suas fœnori dabat. Nobilitas Romana, & Carthaginensis nîl ideò honori suo detractũ

Cc 3 puta-

a *Quîs lapidum caussa pecuniæ nostræ ad externas, aut hostiles gentes transferuntur?* Tac. l. 3. Annal b *Quia classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pavos. Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ divitiis & sapientiâ,* 3. Reg. 22. & 23.

putabant, quòd mercaturas exercerent. Roma Mercatorum instituit collegium, unde didicisse reor Batavos, quòd negotiantium societates erexerint. Id quod majori cum commoditate in Hispania fieri posset, deputatis pro securiori navigatione armatis navibus: ita enim illa non solùm cresceret opibus, sed magis etiam florerent arma navalia, & ipsa Nationibus aliis terrori esset. Considerarunt isthæc commoda Lusitaniæ Reges, adeoque per incognita maria armorum ope in Orientem negotiari cœperunt, negotiatione arma sustentarunt, & fundato ea ratione novo amplissimoque Imperio introduxerunt Religionem, quæ ad illas tam remotas Provincias transvolare non potuisset; uti nec posteà ad partes occidentales, industria & fortitudine Castellanorum, nisi antennarum plumis limeis, & ex arbore crucis pendentibus, tanquam alis quibusdam usa fuisset, quibus Gentilitati cognoscendam se dedit, quæ aliàs novos illos hospites, è tam longinquis venientes regionibus, adeò ignotos habuit, ut ne fama quidem de iis antè quicquam *a* acceperit, & accepta ab iisdem vera Evangelii luce, ac pane divino Eucharistico, tam longè *b* asportato, exclamat præ gaudio cum Isaia: c *Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola: & isti ubi erant?*

§. Ad eandem rem illud quoque haud parum interesset, si quemadmodum Romani suum firmarunt Imperium, constitutis præsidiis Constantinopoli, in Insula Rhodo, ad Rhenum, & Gadibus, tanquam in quatuor præcipuis illius angulis; ita nunc in diversis Oceani & maris Mediterranei partibus collocarentur Religiones militares Hispaniæ, ut gloriosa quadam æmulatione obirent maria, piratas

a *Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi.* Isa. 49. 12. b *Facta est quasi navis institoris, de longè portans panem suum.* Prov. 31. 14. c Isa. 49. 21.

ratas arcerent, & commercia cum aliis Nationibus ſecuriora redderent. Sat magna virtutis & fortitudinis præmia ſunt iſta Nobilitatis inſignia, & opulentiæ ſatis ejuſmodi Ordinum militarium Præfecturæ, ut rei tam eximiæ, & tanto Rege digniſſimæ initium dari poſſet. Quod ſi reditus earundem non ſufficerent, nec Corona privare ſe vellet dote tot inſignium Magiſteriorum, quorum adminiſtrationem illi conceſſit ſancta Sedes Apoſtolica, Eccleſiaſtici quidam reditus applicari in eum finem poterunt. Conſilium hoc fuit Regis Ferdinandi Catholici, qui Orani Equites S. Jacobi, Bugiæ verò & Tripoli Ordines Alcantaræ, & Calatravæ volebat conſtituere, obtentâ jam à Summo Pontifice facultate, ut reditus Monaſteriorum *del Villar de Venas*, ut vocant, S. Item Martini, in Diœceſi S. Jacobi, & Ovetenſi in eum uſum poſſet impendere. Verùm propter excitata poſteà per Italiam belli incendia ea res effectum non habuit, aut quia fortè Deus hanc tam eximii inſtituti gloriam alii cuidam Regi reſervavit. Neque obtendi hîc debet ratio Statûs, quaſi ea non permittat, ut ſumma rei Nobilibus committatur: quippe unde tot ac tantæ ſeditiones ortæ in Caſtellâ, cùm tam multi eſſent Ordinum militarium Magiſtri; hoc, inquam, nunc obtendi non debet, poſtquam tot Coronarum acceſſione tantoperè Regum crevit amplitudo, ut incommodum illud metuedum non ſit, præſertim ſi Ordines iſti extra Hiſpaniam fuerint, & eorundem Magiſteria ipſi Coronæ tanquam membra quædam uniantur.

SYMBOLUM XLIX.

NE vel unico momento hanc mundi Monarchiam auro & ferro destitui voluit Providentia divina: auro quidem, quòd id ad illius conservationem omnino esset necessarium; ferro verò, quòd absque eo se tueri non posset. Enimverò etsi unà cum

cum ipſo mundo producta non fuerint, alter tamen univerſi hujus moderator, & aſtrorum omnium princeps Sol, mox atque conſervandarum rerum curam laboremque ſuſcepit, illud egit potiſſimùm, ut expurgaret, & auro illineret terram metallicam, atque in montibus æraria conſtitueret, ubi & Mars belli Præſes materiâ in ferrum & chalybem conſolidata armamentaria erexit. Brachia Rerumpublicarum arma ſunt: ſanguis earundem & ſpiritus, theſauri; quòd ſi hi armis robur non tribuant, nec arma viciſſim theſauros tueantur ac foveant, imbelles jacebunt Reſpublicæ, & rapinæ violentiæque omnium erunt expoſitæ. Narrat Plinius, in Indiis formicarum eſſe genus, quæ loco granorum tritici, aurea colligant. Auri uſum nequaquam iis Natura conceſſit, voluit tamen, ut tanquam Magiſtræ alias inſtruerent Reſpublicas, quanti referat theſauros cogere. Et licèt Politicorum quorundam opinio ſit, opes accumulandas non eſſe, eò quòd cupiditas hoſtium arma exciret; uti accidit Regi Ezechiæ, poſtquam divitias ſuas Aſſyriæ Legatis *a* oſtendiſſet, & Ægyptii propterea reditus Regios in ſtructuras & fabricas impendebant. Rationes tamen, quas adferunt, & exempla iſta vim non habent: nam Ezechiæ ob monſtratos theſauros bellum illatum non fuit, ſed ob vanitatem oſtentationis, & quòd in illis magis, quàm in Deo ſpem ſuam & fiduciam poneret; hinc prædixit illi Iſajas Propheta fore, ut omnia *b* perderet. Ægyptii verò non periculi cauſſa, ſed ad diſtrahendos ſubditorum animos (quemadmodum ſuo loco dicemus) & inanis gloriæ ſtudio eos ædificiis extru-

a *Lætatus eſt autem in adventu eorum, & oſtendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, & domum vaſorum ſuorum, & omnia quæ habere poterat in theſauris ſuis.* 4. Reg. 20. 13. b *Dixitque Iſajas Ezechiæ: audi ſermonem Domini: ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ ſunt in domo tua.* 4. Reg. 20. 17.

endis occupabant. Si Princeps thesauros per avaritiam congreget, neque tamen iis utatur, ubi offendendi, aut defendendi postulaverit necessitas, & sumptuum faciendorum metu de presidiis sufficientibus & armis Statibus suis non provideat, facilè futurum arbitror, ut hostes contra se advocet, dando iis occasionem ferreas fabricandi claves, quibus ejus effringant ærariа; at ubi thesauros istos in usus opportunos asservaverit, terrorem unà incutiet hostibus, & apud eos in veneratione erit, pecunia namque belli *a* nervus est. Illius beneficio Amici parantur & Socii, nec minùs hostium percellunt animos thesauri in ærariis, atque apparatus bellicus, & omnis generis instrumenta militaria in armamentariis, aut classes & triremes in navalibus. Si in eum finem id fiat, non est avaritia thesauros cogere, aut sumptus & donationes moderari, sed prudentia quædam politica; qualis illa fuit Regis Ferdinandi Catholici, cujus fama, qua miser & infelix passim audiebat, dum viveret, in morte ejus confutata fuit, nulla notabili pecuniarum summa apud eum reperta. Quicquid reponebat, in Monarchiæ fabricam solebat impendere, & gloriam suam collocabat, non in eo, quòd sumptus profudisset, sed quòd haberet, in quo expenderet. Illud tamen observandum, thesauros colligi interdum ex vera & heroïca animi magnitudine, ad exequendas sublimes quasdam & gloriosas cogitationes; sed posteà paullatim in avaritiam illa abeunt, & citiùs ruina Statuum præ oculis est, quàm pro illius remedio ærariа recludantur. Facillimè divitiarum amore capi se sinit humanus animus, & in eas totum se convertit.

§. Nec sufficit, thesauros inter totum Reipublicæ corpus dispertitos esse, ut Chlorus apud Eutropium *b* volebat: divitiæ enim Principi securitatem cre-

a *Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans.* Tac. lib. 2. Hist. b *Meliùs publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum claustrum asservari.* Eutrop.

creant, periculum subdito. Cerialis Trevirensibus dicebat, a *penes eos aurum & opes præcipuas* esse *bellorum caussas*. Si egena sit communitas, privati verò locupletes & divites, priùs pericula nascuntur, quàm iis occurri possit. Consilia rectè institui nequeunt: defugiunt enim ea omnia, quæ ad communem spectant conservationem, cùm videant non nisi è privatorum bonis fortunisque subsidia peti posse, adeoque ægrè in bellum consentiunt. Hinc Aristoteli videbatur, b *male circa pecunias publicas constitutum esse apud* Spartanos, *quia neque in publico habebant quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægre conferebant.* c Et *si privato usui bonum publicum postponitur*, quantò minùs dabitur opera, ut cum detrimento proprio malis communibus occurratur? Experta est illud incommodum Respublica Genuensis, nec alii caussæ ruinam Romanæ asscribit Cato in oratione, quam habuisse eum ad Senatum contra Catilinariæ conjurationis conscios refert Sallustius, quàm quòd (ut explicat *d* S. Augustinus) à primo suo descivisset instituto, ubi paupere s erant privati, opulenta verò communitas, cujus rei non absque querela etiam Horatius meminit.

——— e *Non ita Romuli*
Præscriptum, & intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma,
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum.

5. Magni Reges suæ potentiæ confisi curam omnem thesauros colligendi, aut jam collectos conservandi plerunque abjiciunt, & effusioni prodigæ sese dedunt: nec satis expendunt, ubi thesauri pro necessitatibus defuerint, necesse esse ut subditos deinde tributis onerent, cum gravi fidelitatis eorundem periculo; & quantò Monarchia fuerit ma-

a Tac. lib 4. Hist. *b* Arist. lib. 2. polit. c. 6. *c* Tacit. l. 6. Annal. *d* S. Aug. l. de civit. Dei c. 12. *e* Horat.

jor, tantò majoribus impensis & sumptibus opus fore. Centimani Briarei Principes sunt, qui si quinquaginta accipiant manibus, centum aliis iterum debent expendere. Nec ullum Regnum tam opulentum, ut ejus divitiæ manui alicui prodigæ sint satis. Nubes una hora effundunt vapores, quos multorum dierum spatio collegêre. Thesauri illi, quos natura multis etiam sæculis in secretis montium ærariis coëgerat, immoderatæ Romanorum Imperatorũ profusioni minimè sufficere potuerunt. Et solet id plerunque accidere Successoribus, qui thesauros jam collectos repetiunt: inutiliter enim consumunt, quod absque labore iis obvenit, & mox ærariorum diruunt aggeres, ut Status suos deliciis inundent. Non integro adhuc triennio sexaginta sex auri milliones prodegit Caligula, etsi id temporis scutum unum valeret tantum, quantum nunc decem. Fatua est potentia, & ideò opus habet, ut corrigatur à prudentiâ œconomica: absq; hac enim mox ruunt Imperia. Romanum inclinare visum est, ex quo profusionibus immodicis & sumptibus nimiis Imperatorum thesauri illius cœperunt prodigi. Armis & opibus mundus hic regitur. Istud in præsenti Emblemate gladius significat, & ramus aureus, quos supra terræ orbem brachium sustinet, ad innuendum nimirum, utroque illo universum hoc gubernari, alludendo ad illam Virgilii fabulam de Æneâ, qui utriusque adminiculo ad Infernum usque penetravit, ejusque monstra ac furias domuit. Non sauciat gladius, cujus acies aurea non est, nec sufficit animi fortitudo absque prudentiâ œconomicâ, neq; armamentaria sine ærariis: adeòque bellum decernere Princeps priùs non debet, quàm cum animo suo expenderit, num sufficientes ad id vires & media suppetant. Ei rei proderit, si Ærarii Præfectus unà etiam à consiliis sit Principi; ut in consultatione referre possit, qui ac quanti sint reditus Regii, quæve media ad arma capessenda sese offerant. Cauta admodum & circumspecta

esse

esse debet potentia, & considerare diligenter, quid moliatur, aut agat. Quod in fronte præstant oculi, id in animo prudentia œconomica efficit: si hæc Regnis, & Rebuspublicis desit, cœca erunt, adeoque sicut Polyphemus, amisso semel per Ulyssis astutiam unico suo frontis oculo, in vanum saxa jaciebat, ut sese ulcisceretur: ita illa quoque divitias suas & thesauros inutiliter prodigent. Sat multos hâc nostrâ ætate consumi vidimus absque fructu ex inani aliquo metu in distrahendis hostium consiliis, in exercitibus frustrâ conscribendis, in suscipiendis bellis, quæ aut amicâ compositione, aut dissimulatione potuissent evitari, in subsidiis pecuniariis malè collocatis, & aliis inutilibus sumptibus, quibus Principes potentiores se fore autumabant, & contrà accidit. Ostentationes comminationesque auri intempestivè & imprudenter profusi seipsis evanescunt, neque possunt posteriores prioribus esse pares, eò quòd una aliam enervet. Vires facilè instaurantur; at divitiæ semel inaniter effusæ recuperari nequeunt. His uti non oportet, nisi ubi necessitas postulaverit. Occurrentibus primis monstris non aureum ramum Æneas objecit, sed gladium.

a *Corripit hic subita trepidus formidine ferrum*
Æneas, strictamque aciem venientibus offert.

At postquam vidit nec precibus, nec pactione Charontem moveri posse, ut sese in oppositam fluvii ripam trajiceret, aureum ramum protulit (abditum hactenus & occultatum) & munere isto iratum illius animum *b* placavit.

c *Si te nulla movet tantæ pietatis imago,*
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex ira tunc corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ longo post tempore visum,
Cæruleam advertit puppim.

a Virgil. b *Munus absconditum extinguit iras.* Prov. 21. 14. *c* Virgil.

In eam ergo curam incumbant Principes, ut illos prudentiæ oculos, supra septrum collocatos, claros semper habeant & perspicaces, neque œconomiam dedignentur: ab hâc enim salus illorum dependet & conservatio, & ipsi subditorum suorum patres-familias sunt. Magnus ille Augusti animus boni publici caussa eò usque se demittebat (quemadmodum alibi dicimus) ut manu sua adnotaret accepta & expensa redituum Imperii. Si in Hispania minus prodigum fuisset bellum, & pax magis œconomica, jam pridem universo orbi dominaretur. Verùm per incuriam, quæ plerunque magnam potentiam comitari solet, opes illæ, quæ Hispaniam inexpugnabilem reddere potuissent, nunc ad alias Nationes transiêre. A simplici Indorum gente rerum vilium permutatione eas coëmimus; & posteà nos ipsi, æquè simplices ac illi, sinimus, ut exteri rursum eas à nobis aliò asportent, & cuprum fortassis, aut plumbum pro iis restituant. Castellæ Regnum fuit, quod viribus suis & fortitudine Monarchiam evexit, interim triumphant alia, ipsum verò inopiam pænè patitur, neque rectè uti novit tot ingentibus thesauris, qui peregrè advehuntur. Ita placuit Providentiæ divinæ potentias attemperare inter se, & ad æqualitatem aliquam reducere. Grandioribus vires largita est, at non industriam, contrà ac concessit minoribus. Verùm ne detegere solùm vulnera videar, & non etiam iisdem mederi, indicabo hîc paucis caussas eorum & remedia. Neque tamen hæc ex quinta erunt essentia, ut loquuntur, neque ex arbitrio solùm speculativo, quæ primùm cum admiratione suspicit novitas, posteà cum damno rejicit experientia; sed ea, quæ ratio suggerit naturalis, & tanquam vulgaria contemnit ignorantia. Potissimæ divitiæ ac opes terræ fructus sunt. Nec ditiores in Regnis fodinæ, quàm Agricultura. Nôrant illud Ægyptii, qui sceptrum sic efformabant, ut infernè in vomerem aratri desineret, volentes innuere, in eo potissimùm potentiam illius & amplitu-

plitudinem consistere. Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii latera adferunt, quàm Potosus mons cum intimis suis visceribus, licèt argentiferis. Non mero casu natura tam liberaliter omnibus orbis partibus fructus impertivit, aurum verò argentumque in imis terræ penetralibus abdidit. Data operâ communes illos fecit, & supra terram palàm exposuit: a *Maxima* enim *pars hominum è terrâ vivit, & fructibus urbanis*; ista verò metalla in profundo conclusit, ut labore opus esset ad ea eruenda expurgandaque, ne copia eorundem noceret mortalibus, si plus suppeteret, quàm pro quotidiano commercio & negotiatione, quæ loco permutationis mercium, monetâ nunc solent confici, foret necessarium. E solis pænè terræ fructibus tam opulenta & locuples fuit Hispania superioribus sæculis, ut Rex Franciæ Ludovicus temporibus *b* Regis Alphonsi Imperatoris Toletum veniens, aulæ illius magnificentiam & splendorem fuerit admiratus, negaveritque se curiam similem in Europa & Asia, quas Provincias præsens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, unquam vidisse. *c* Tantum splendorem unus tunc Castellæ Rex servabat, tot bellis intestinis distractus, & majore Regnorum illius parte à Mauris occupata. Et sunt inter Auctores, qui dicant, in sola Castella pro bello sacro adversùs Christiani nominis hostem centum peditum millia, decem millia equitum ex nationibus exteris confluxisse, curruū, impedimentis portandis, fuisse sexaginta millia, & præterea à Rege Alphonso Tertio militibus omnibus, Tribunis & Principibus pro cujusque munere ac dignitate stipendia in dies singulos annumerata. Sumptus istos ingentes & provisiones, quarum veritas vix hoc tempore fidem invenit, sola præstare Castella, & insuper exercitus hostium multò etiam copiosiores alere potuit, nec tamen thesauros tunc expe-

a Arist. lib. 1. Polit. c. 5. *b* Mar. Hist. Hisp l. 11. cap. 3. *c* Idem Hist. Hisp. l. 11. c. 23.

expectabat extraneos, temporum injuriis & hostibus expositos, usque dum Cantabro cuidam per mare vastum oberranti, applaudente fortuna, videre licuit, & designare novum aliquem orbem, anteà incognitum, aut certè ab antiquis oblivioni traditum, & gloriæ Columbi reservatum, qui post Hispani illius, primi detectoris, obitum potitus delineationibus, quas ille fecerat, promittere ausus fuit, ostensurum se reipsâ, non absque rei veritate detectas fuisse Provincias illas tam remotas, nec absque caussa ab ipsâ Naturâ interjectis undarum montibus, tam longè positas. Communicavit hoc consilium suum cum Viris quibusdam principibus, ut subsidio eorundem tam arduum, tamque difficile opus faciliùs sibi aggredi liceret; verùm nemo repertus fuit, qui tantæ novitati fidem haberet. Quòd si ex providentiâ quâdam factum fuisset, & non potiùs ob denegatam fidem, prudentiæ laudem promereri potuissent, quam consecuta olim fuit Respublica Carthaginensis, quando jactantibus se coram Senatu quibusdam Nautis de inventâ quâdam Insula opibus deliciisque affluente (Hispaniolam fuisse credunt) interfici eos jussit, existimans hanc talis Insulæ detectionem Reipublicæ plus detrimenti quàm commodi allaturam. Recurrit denique Columbus ad Reges Catholicos, Ferdinandum & Isabellam, quorum generosi animi, plurium orbium capaces, uno solo contenti non erant, qui proinde cùm fidem illi tribuissent, & sumptus in iter necessarios, immensis Oceani fluctibus sese commisit, & post diuturnas & longinquas navigationes, in quibus non minus à sociorum diffidentia, quàm incognitis maris vorticibus fuit periculi, cum navibus auro argentoque onustis in Hispaniam rediit. Admiratus est populus ad ripam Bætis pretiosos illos terræ partus, Indorum sudore protractos in lucem, & nostra advectos audacia atque industria. Verùm totum hoc invertit posteà tantarum opum possessio & abun-

dantia,

nantia. Stitit illicò aratrum agricultura, & jam sericum induta molliùs habuit callosas à labore manus. Mercatura altiores sumens animos mensas argentarias commutavit in ephippia, & per plateas publicas otiosa vagari cœpit. Artes fastidivere instrumenta mechanica. Monetæ aureæ argenteæque omnem aspernatæ sunt mixturam, & exclusis aliis metallis, puræ manserunt & sinceræ, adeoque à Nationibus aliis per vias varias expetitæ fuerunt & conquisitæ. Res omnes in superbiam se extulêre, & vilescente jam auro argentoque pretia sua accenderunt. Accidit nimirum Regibus, quod Neroni Imperatori, quem homo quidam Afer in fraudem induxit, jactitans in fundo suo ingentem se reperisse thesaurum, quem Regina Dido ibi defodisse crederetur, aut ne divitiarum affluentia viriles subditorum suorum animos enervaret, aut ne aliorum fortè cupiditas arma in Regnum suum pelliceret: quod quia Imperator tanquam certum & exploratum habebat, a *gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum expectatio inter caussas publicæ paupertatis erat.* Eadem spe delusi nos quoque nobis persuasimus, non ultra opes esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobilia illa & incerta classium. nec satis expendimus, potentiam hanc nostram à ventorum tempestatumque dependere arbitrio, quomodo vitam populi Romani ex iisdem dependere ajebat Tiberius, eò quòd sustentationi necessaria Provinciæ transmarinæ iis b submitterent; quod periculum Aletus ponderabat persuasurus Gofredo, ut à suscepto bello sacro desisteret.

c *Da i venti dunque il viver tuo dipende?*

§ Et quia *de facultatibus suis amplius, quàm in his est,* ple-

a Tacit.l.16. Annal. b *At herculè nemo refert, quòd Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur.* Tacit.lib.3. Annal. *c* Tass.§ in fraudē institut.quibus & caus.man.

plerunque *sperant homines*, crevit fastus & pompa regia, aucta sunt salaria, stipendia, & alii Coronæ sumptus è fiduciâ & exspectatione extranearum opum, quæ malè dein administratæ, aut non satis conservatæ tantis impensis minimè potuerunt sufficere, & occasionem dederunt æri alieno contrahendo, hoc verò usuris & cambiis. Ingravescente porrò necessitate, majoribus indies sumptibus opus fuit. Sed nihil bono communi plus nocuit, quàm permutatio Monetarum, quodque animadversum non fuerit, non minùs ac ipsam Religionem, *a* in sua puritate conservandas eas esse, & Reges Alphonsum Sapientem, Alphonsum Undecimum, & Henricum Secundum, qui eas immutarunt, & Regnum & seipsos in gravissimum conjecisse discrimen, quorum damna documento nobis esse deberent; sed quando fatalia mala sunt, nec experientiæ movent, nec exempla. Surdus itaque ad hæc monita Rex Philippus III. in duplum auxit valorem monetæ æreæ, quę ad ea usque tempora contemperata sic fuerat, ut levium rerũ deserviret commerico, & tamen monetę majoris pretium exæquaret. Innotuit Nationibus exteris æstimatio, quàm monetarius Regis marculus vili isti materię tribuerat, & mox illa ipsa in negotiationibus uti cœpere, siquidem cuprum elaboratum invexere in Hispaniam, asportatis inde auro, argento, aliisque mercibus. Qua re plus attulere damni, quàm si serpentes omnes & animalia venenata Africæ sparsissent per Hispaniam, & Hispani, qui aliàs irriserant Rhodios, quòd cuprea uterentur moneta, Nationibus aliis risui fuerunt & ludibrio. Impeditum fuit commercium gravi illo & inutili metallo. Creverunt rerum pretia, & merces sensim defuere, sicut temporibus Regis Alphonsi Sapientis. Cessavit emptio & venditio, atque unà imminuti sunt reditus Regii, adeóque necesse fuit nova tributorum & exa-

ctio-

a Mar. Hist. Hisp. lib. 13. cap. 9 lib. 16. cap. 2. lib. 17. cap. 14.

ctionum adinvenire media; unde porrò factum, ut interquiescentibus jam commerciis Castellæ opes consumerentur, & eadem renovarentur incommoda, subortis aliis ex aliis, quæ circulum fecere perniciosum, majoremque nunc minitantur ruinam, ni tempori adferatur remedium, & pretium monetæ illius æreæ ad valorem suum intrinsecum reducatur. Quis igitur non existimasset, auro novi illius orbis mox hunc alterum acquisitum iri? & vidimus tamen, plus anteà effectum fuisse solo animi robore ac fortitudine, quàm posteà tantis divitiis; uti Vitellii tempore Tacitus *a* observavit. Illa ipsa damna ex Indiarum detectione mox experta sunt alia etiam Regna & Provinciæ exteræ, ob fiduciam tantarum opum, & passu eodem, quo in Castellâ, ascendit in iis rerum pretium, & accrevere sumptus, ultrà quàm proprii ferrent reditus, unde etiamnum iisdem conflictantur incommodis, & tantò quidem majoribus, quantò Provinciæ illæ absunt longiùs, & incertius est auri atque argenti remedium, quod advehitur ex Indiis, & ab Hispaniâ iis communicari debet.

§. Hæc incommoda sunt, quæ Indiarum detectio secum attulit, & incognitis eorundem caussis, facilè cognoscuntur remedia. Primum est, ut ne negligatur Agricultura spe illarum opum: eæ enim, quas è terra colligimus, magis naturales sunt, certiores & magis omnibus communes; quare Agricolis privilegia concedere oporteret, eosque ab oneribus belli aliisque eximere.

Secundum est, ut (cùm res quælibet in integrum restituatur per media contraria iis, à quibus destructa fuit, sumptusque majores sint, quàm metallorum illorum spes & exspectatio) procuret Princeps, tanquam bonus Paterfamilias; id quod Neroni-

a *Vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam & instituta Majorum, apud quos virtute, quàm pecuniâ res Romana meliùs stetit.* Tacit. lib. 2. Histor.

roni suaserunt *a* Senatores, ut reditus publici excedant potiùs quàm deficiant sumptus ordinarios, moderando superfluos, ad imitationem Antonii Pii Imperatoris, qui stipendia & salaria Imperii non necessaria omnino sustulit, quo modo eadem etiam correxit Alexander Severus Imperator, dicens Tyrannum esse Principem, qui suarum Provinciarum visceribus ea sustentaret. Deplorent pauci ejusmodi correctiones, non ipsum Regnum. Quòd si abusus, & providentiæ defectus ditarunt officia, & munera tam pacis, quàm belli: si ea introduxit vanitas titulo magnificentiæ, cur eadem non emendet Prudentia? cumque quantò majores sunt Monarchiæ, tantò abusus illi majores sint, ita majores quoque erunt effectus hujus remedii. Nullum tributum, nullus reditus amplior, quàm vitare sumptus. Aurum quod effusum est semel, non revertitur. Aggeribus oppositis crescunt fluviorum fontes. Atinere pecuniam, est sistere argentum vivum, & lapis Philosophicus maximè probatus ac locuples. Unde certum mihi est, si Rex aliquis per ministros suos probè instructus de sumptibus, qui terrâ marique evitari possent, eos moderetur, reditus illius tam fore liberos, ut sufficerent ad solvenda debita, ad minuenda tributa, & ingentes thesauros accumulandos; quomodo fecit *b* Rex Henricus III. qui cum patrimonium regium graviter obæratum animadverteret, coactis generalibus Comitiis, cum Proceribus deliberavit de remedio, neque aliud commodius visum, quàm quod hîc proponimus; æs militare scilicet & pensiones ad antiquas priorum Regum rationes revocandas, & sumptus superfluos tollendos esse. Quâ in re curandum prætereà, ut ne tot sint ærarii publici Quæstores, Magistri rationum, & Exactores, qui (ut alibi dicimus) arenæ quædam sunt Libycæ, ubi exarescunt & consumun-

a *Vt ratio questuum, & necessitas erogationum inter se congruerent.* Tacit. l. 13. Annal. *b* Mar. Hist. Hisp. lib. 19. c. 2.

muntur omnes redituum Regiorum rivuli, qui illàc transeunt. Magnus Turcarum Imperator, tametsi ingentia habeat vectigalia, pro iis tamen colligendis non nisi duobus utitur supremis ærarii Præfectis; uno in Asiâ, in Europâ altero. Rex Franciæ Henricus Quartus (non minùs œconomiæ peritus, ac fortis) damnum istud agnovit, adeoque pecuniæ Regiæ Ministros ad sufficientem minoremque numerum reduxit.

Tertium remedium est, ut a *quoniam plerumque inverecunda petentium inhiatione constringuntur* Principes, *ut etiam non concedenda tribuant*, privilegia, immunitates & gratiæ ærario Regio perniciosæ revocentur, si præsertim eæ concurrant caussæ, quæ aliàs ad similia beneficia Regis Henrici IV. revocanda in quadam lege moverunt Reges Catholicos. Nam (ut in aliâ lege dixerunt) b *no conviene à los Reyes usar de tanta largueza, que sea convertida en destruicion, porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Et si aut necessitas, aut negligentia Principis illud non considerarit, postea parandum est remedium. Eam ob caussam, cùm Rex Ramirus Aragonius Corona se abdicasset, rescissæ sunt donationes omnes, quæ Regni vires exhauserant. Idem fecêre Rex Henricus Secundus, cognomento Liberalis, & Regina Isabella. Rex Joannes Secundus revocavit privilegia & immunitates, quas ipse & ejus Antecessores quibusdam indulserant. Principibus nempe usu venit, quod idolis Babylonicis, è quorum coronis, teste Jeremia, Sacerdotes aurum argentumque subducebant, & convertebant in usus c proprios. Istud cùm intellexisset Rex Henricus Tertius, præcipuos Regni Proceres captivos detinuit, & reddere jussit,

a L. fin. C. de man. non exec. lib. 21. *b* L. 15. tt. 10. lib. 5. Recop. L. 3. tt. 10. lib. 5. Recop. c *Coronas certè aureas habent super capita sua Dii illorum; unde subtrahunt Sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsos.* Baruch. 6. 9.

jussit, quod è Coronæ reditibus usurpaverant, quo facto, & bona vectigalium regiorũ administratione ingentes in arce Madritensi thesauros congregavit.

Remedium ultimum (quod primum esse debuerat) illud est, ut nimirum Princeps ipse tam circa se, quàm suam familiam sumptus vitet superfluos, si quidem velit, ut eosdem etiam Status sui defugiant, quorum emendatio (uti ajebat Rex *a* Theodatus) ab ipso Principe inchoari debet, ut effectum habeat. Sanctus Ludovicus Franciæ Rex Filium suum Philippum admonuit, *daret operam, ut impensæ moderatæ essent, & rationi consentaneæ. b* Malum ex eo oritur, quòd Principes ad animi magnitudinem pertinere arbitrentur, si sumptuum rationes nunquam ineant & quòd profusionẽ pro liberalitate habeant, nec satis considerent, deficientibus opibus, contemptos se fore, veramque magnificentiam non in eo consistere, quòd multa inutiliter prodigantur, aut in solennitatibus publicis, aliisque ostentationibus, sed quòd arces & propugnacula sufficientibus instructa sint præsidiis, & conserventur exercitus. Carolus Quintus Imperator in Comitiis Vallisoletanis officia & stipendia Palatii sui moderatus est. Vera Principũ magnanimitas in eo est posita, si liberales sint erga alios, in semetipsos parci & moderati. Propterea Hispaniæ & Francię Rex Sisenandus (hoc titulo eum compellavit Concilium Toletanum Quartum) dicebat Reges esse debere c *mais escasos, que gastadores*; hoc est, parcos magis, quàm prodigos. Sat scio, quàm remedia ista difficilia sint & ardua; verùm tamen, ut cum Petrarchâ hoc dicam, d *Multa scribo, non tam ut sæculo meo prosim, cujus jam desperata miseria est, quàm ut me ipsum conceptis exonerẽ, & animũ scriptis soler.*

§. De monetarum remediis vix ausim aliquid dicere, quia pupillæ sunt oculorum Reipublicæ, quæ sine

a *A domesticis volumus inchoare discip'inam, ut reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere.* Cassiod. l. 10. ep. 5. *b* Bell. in vita S. Ludov. *c* L. 2. del prol. del fuer. Juz. *d* Petrarch.

sine offensione manibus tangi se non sinunt, adeoque satiùs videtur intactas eas relinquere, quàm usum antiquum immutare. Nullum tantum est judicium, quod prævertere queat incommoda omnia, quæ ex quacunq; illarum novitate subnasci solent, donec experientia ipsa ea deprehendat: cùm enim sint veluti regula & mensura contractuum, iis variatis patiuntur omnes, perturbantur commercia, & Respublica ipsa quasi extra se ponitur. Eam ob rem postquam Rex petrus Secundus Coronâ se abdicâsset, prudentissimè statutum fuit ab Aragoniæ Regno; ut omnes deinceps Reges antè, quàm ad sceptrum admitterentur, jurejurando se obstringerent, nihil se circa usum & materiam monetarum immutaturos. Hæc Principis est obligatio, quomodo ad eundem Regem Petrum perscripsit Innocentius III. Pontifex, cum Regnum illud adversus ipsum tumultuari inciperet, cujus rei illa videtur ratio, quòd Princeps juri gentiū subjectus sit, & tanquam custos fidei publicæ cavere debeat, ne monetarum natura immutetur, quæ in materia, forma & quantitate consistit; neque potest bene constitutum esse Regnum, ubi illarum deficit puritas. Verùm ne hanc materiam tam Reipublicæ utilem omnino silens prætercam, duo solùm dicam: primum est, tunc monetam justam fore, & ab incommodis liberam, cùm ad valorem ejus intrinsecum sola signatura exterior accesserit, & auri argentique inter se contemperatio convenerit cum mixturâ simili aliorum Principum: ita enim fiet, ut è Regno aliò non transportentur. Alterum est, ut monetæ eodem pondere & valore constent, quo monetæ aliorum Principum, permittendo insuper, ut extranearum etiam usus sit; neque supremo Principis imperio quicquam derogat, si in sua ditione typo monetario & insignibus alienis utatur, quæ solum pondus & valorem metalli illius attestentur. Atque hoc commodissimum videtur in iis Monarchiis, quæ commercia & negotiationes cū Nationibus variis exercent.

S Y M-

SYMBOLVM. LXX.

NON fert consortes Imperium, nec dividi se sinit Majestas: fieri enim non potest, ut eorum quilibet uno eodemque tempore mandet simul & pareat, præsertim cùm potestas & casus occurrentes tam accuratè inter duos dispertiri nequeant, aut

aut ambitio tam servari in æquilibrio, quin alter altero velit esse superior, aut quin invidia & æmulatio perturbent concordiam.

a *Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas*
Impatiens consortis erit.

Impossibile videtur, ut jussa & imperia duorum, qui simul præsunt, non sibi invicem adversentur. Moyses & Aaron germani fratres erant, & tamen, cùm Deus hunc illi socium adjunxisset, oportuit adhuc, at amborum assisteret labiis, & utrique ostenderet, quid agendum esset, ne qua inter eos dissensio *b* oriretur. c *Vnum est Reipublicæ corpus, atque adeò unius animo regendum.* Etiam Regem dignitate ejectum Rex alius in Regno suo ferre non sustinet. Hanc excusationem attulit Lusitaniæ Rex, cum Regem Petrum à fratre Henrico profugum nollet admittere. Sanè matrimonii vinculo, quo corpora pariter uniuntur ac voluntates, insigni item prudentia Regis Ferdinandi & Reginæ Isabellæ conjugis opus fuit, ne quid incommodi nasceretur ex eo, quòd junctim Castellæ Regna moderarentur. d *Arduum* nempe *est, eodem loci potentiam & concordiam esse.* Et tametsi Diocletianum inter & Maximianum, qui unà Imperium gubernabant, aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis suis & offensionibus mutuis omnino non caruit. Eam ob rem in Republica Romana Consules alternatim imperabant.

Verùm si pluribus, quàm uno principe opus fuerit; præstat esse tres potiùs: unius enim auctoritas aliorum duorum ambitionem coërcebit. Factio habere locum non potest, ubi nequit esse æqualitas, quæ caussa fuit cur Triumviratus Cæsaris, Crassi & Pompeii, Antonii item Lepidi & Augusti aliquanto tempore perdurârit. Quia Regi Henrico Tertio, dum in minori ætate esset, tres alii assiste-

 bant,

a Lucan. b *Et ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis.* Exodi 4. 15. *c* Tacit. lib. 1. Annal. *d* Idem lib. 4. Annal.

bant, rectè Regni illius successit gubernatio. Eandem quoque rationem præ oculis habuit Rex Alphonsus Sapiens, quando statuit, *a* ut durante pupillari Regum ætate aut unus, aut tres, aut quinque, aut septem Regni gubernacula administrarent. Id quia in simili ætate Regis Alphonsi XI. factum non fuerat, magnos motus experta est Castella, ab infantibus Joanne & Petro administrata, adeoque necesse fuit, ut Consilium regium Regni procurationem susciperet. Quanquam semper violentum erit Imperium, quod ab uno solo non dependet, sed in varias divisum est partes; id quod Alexandri Monarchiæ accidit, quæ etsi totum ferè orbem comprehenderet, diurna tamen haud fuit, eò quòd illo defuncto multi in eâ Principes ac Reges succederent. Quam in Hispaniâ Mauri erexerant, ea stetisset diutiùs, nisi in plura Regna fuisset divisa. Hoc ipsum in præsenti repræsentatur Emblemate, per Arborem coronatam, quæ Regnum significat, quam si duæ manus in diversas distrahant partes, etsi ejusdem sint sanguinis, eam tamen discerpent, & rumpetur, atque inutilis fiet Corona: ambitio enim humana interdum etiam vinculorum Naturæ obliviscitur. Statibus inter filios divisis Corona unita manere non potest, tametsi gravissimum iis impendeat periculum. Quisque suo invigilat commodo, & sceptrum integrum suis conatur claudere manibus, quomodo Pater ejusdem illud tenuit. *b* Ita Regi Sanctio Majori accidit; omnia pænè Hispaniæ Regna ipsius unius parebant imperio, non absque divino Numine, ut unitis inter se viribus, Maurorum tandem dominium quod in præcipiti erat, opprimeretur, & excuteretur cervicibus tyrannicum illud jugum; ipse verò affectu magis paterno, quàm prudentiâ politicâ Regna inter filios suos partitus est; ratus vires sic constitutas fortiores fore, magisque inter se concordes ad

a Mar. Hist. Hisp. lib. 15. cap. 12. *b* Mar. hist. lib. 9. c. 1.

ad oppugnandum communem hoſtem; verùm quilibet fratrum pro Rege haberi voluit, & diviſa inter plures Majeſtas ſplendorem ac vires perdidit: cumque offenſæ & æmulationes domeſticæ altiùs animo hæreant, quàm extraneæ, mox inteſtina inter eos bella nata ſunt, motuſque exitiales, dum unus alterum (cum graviſſimo boni publici detrimento) Regno ejicere conatus eſt. Potuiſſet ſanè error iſte experientia comprobatus, documento eſſe cæteris Regibus futuris temporibus; ſed tamen in eundem poſteà inciderunt iterum Rex Ferdinandus Magnus, *a* Alphonſus Imperator, & Rex Jacobus Primus Aragonius, qui ſimili modo Regnorum ſuorum imperium in filios ſuos diviſêre. Aut amoris proprii vis eſt iſta, aut humana conditio, novitatis avida, quæ abolitas ſæpe opiniones reſuſcitat, putatque factum optimè, quicquid egêre Anteceſſores; niſi forſan ideò etiam eorum requiramus exempla, ut excuſare poſſimus, quod facere intendimus. *b* Prudentior eâ in re fuit Rex Jacobus Secundus Aragonius qui lege perpetuâ ſanxit, ut Regna Aragoniæ & Valentiæ, ac Catalauniæ Principatus individuo inter ſe nexu copularentur.

5. Nec excuſari poſſunt errores iſti Lege duodecim tabularum, aut jure communi, de cernendâ inter fratres paternâ hæreditate, nec ratione etiam naturali, quæ ſuadere videtur, ut ſicut Pater communem filiis vitam tribuit, ita bona quoque illius omnibus ſint communia; iſta inquam, non excuſant: nam Rex perſona eſt publica, & ut talis agere debet, non tanquam Pater, & ad ſubditorum magis, quàm filiorum ſuorum commoda attendere; eſt prætereà Regnum bonum quoddam publicum, adeoque velut alienum, de quo Rex æquè pro arbitrio diſponere non poteſt, ac de bonis ſuis privatis, præſertim cùm jam ſubditi (ex quo uni ſe

 ſubmi-

a Mar. hiſt. Hiſp. lib. 9. c. 8. lib. 11. c. 5. lib. 14. cap. 2. *b* Idem. hiſt. Hiſp. lib. 5. c. 19.

ſubmisêre) certum quoddam jus acquiſiverint, ad ſuam conſervationem & ſecuritatem, imò ſplendorem etiam & amplitudinem, ut ne diſſolvatur corpus illud Statuum, à quo potiſſimùm habent, ut æſtimentur ab aliis, & ſecuri ſunt; cumque jus illud commune ſit & univerſale, privato anteferri meritò debet, uti & amori & affectui paterno, aut deſiderio pacem conſtituendi inter filios. Præterquam quòd per iſtam Regni diviſionem illa non obtinetur, ſed potentia ac vires præbentur potiùs, ut digladientur inter ſe de factâ partitione, cùm tã æqualis nunquam eſſe poſſit, ut omnibus ſatisfiat. Quietioribus vivere licebit fratribus, ſi ſuſtentatio eorundem ab uno aliquo, qui cum ſummo præeſt imperio, dependeat: tunc enim facile eſt certos cuique deputare reditus, qui ad tuendum ſanguinis ſplendorem ſint ſatis; quomodo *a* fecit Joſaphatus: nec opus erit uti ſtylo barbaro Turcarum, aut impiâ illâ politicâ, quæ nullum dominationis ædificium ſatis tutum & ſecurum arbitratur, niſi ejus cæmentum ſanguine eorum, qui jus aliquod poſſunt obtendere, aſpergatur, is perinde quaſi calcis inſtar ſit, quæ firmat lapides.

Ob dictas rationes omnes ferè Nationes ſucceſſionem Electioni prætulerunt, minimè neſciæ, interregnum diviſionibus eſſe obnoxium, & b *minori diſcrimine ſumi Principem, quàm quæri.*

Quamobrem cùm præſtet unum aliquem in Coronâ ſuccedere. Naturæ conformius fuit ejuſdem ſequi ordinem, illum ſcilicet fratribus cæteris præferendo, cui illa primùm vitam lucemque impertivit, atque adeò decuit, ut nec ætas pupillaris, nec alii defectus naturales obſtarent juri jam acquiſito, præſertim cùm majora naſcantur incommoda, ſi illud ad alium tranſeat, cujus rei è ſacris

a *Deditque eis Pater ſuus multa munera argenti & auri, & penſitationes, cum civitatibus munitiſſimis in Iuda: Regnum autem tradidit Ioram, eo quod eſſet primogenitus.* 2. Par. 21. 3. *b* Tacit. l. 1. Hiſt.

ſacris literis plurima exempla ſuppetunt.

Eadem cauſſa idemque jus etiam in fœminis locum habet, ut ſi è virili ſexu deficiant, ipſæ ad coronam admittantur, ne inter tranſverſales eam dividere neceſſe ſit, qui plerunque Statibus diverſis & ad diverſos ſubditos pertinentibus conſtant, quando ſucceſſio per lineam rectam deſinit, & tametſi lex Salica ſub ſpecie honeſtatis vel imbecillitatis ſexûs (niſi tamen fortè invidia & ambitio virorum ea fuerit) contra plurima illuſtria exempla, quæ conſilium & fortitudinem muliebris etiam ſexûs approbant, multa expendit incommoda, ob quę rationi videri poſſit conſentaneum, ne Regni ſint hæredes; inter illa tamen omnia nullum tanti eſt ponderis, ac utilitas illa, ut ne interregno locus detur: imò aliæ ſanè graves ſeſe offerunt rationes, cur eæ ad ceptrum admitti meritò debeant, ut nimirum plurium tollatur ambitus, & impediantur inde naſci ſolita propter ſucceſſionem bella civilia, atque ut filiâ hærede cum magnis Principibus in matrimonium collocata, accedant ad Coronam magni Statûs; uti in Caſtellæ Regno & Domo Auſtriaca accidit. In minoribus ſolùm Principatibus iſtud videri poſſet inconveniens, ne videlicet, ſi fœminæ nubant Regibus, pereat familia, & Status unus cum alio confundatur.

SYMBOLUM. LXXI.

QUID non vincit labor improbus? domat ferrum emollit æs, aurum in ſubtiliſſimas ducit laminas, & duriſſimum incidit adamantem. Mollis funis motus diuturnitate marmoream etiam putei marginem ſenſim atterit; quâ conſideratione S. Iſidorus, cùm literis daret operam, ingenii ſui tarditatem ſuperavit. Quod unquam munimentum excogitavit defenſionis amor, quod obfirmata pertinacia non expugnet? Muros etiam denſiſſimos validiſſimoſque ſubruit obſtinatus impetus

tus ferratæ trabis, quam Arietem antiqui nuncupabant, à formâ nimirum arietini capitis, quam referebat. Castrum fulmineo glandium imbre mu-

nitum, septum muris, propugnaculis, & fossis, palæ tandem ac ligoni cedit. Animum constantem nulla moratur difficultas. Templum gloriæ non in amœnâ

amœnâ valle ſitum eſt, neque in delitiosâ aliquâ planitie, ſed in vertice montis, quò ſubeundum per aſperas ſemitas, vepres inter & ſpinas. Non producit palmas ſolum molle ac tenerum. Templa Minervæ, Marti, & Herculi (Diis ob virtutem ſuam glorioſis) conſecrata non opere Corinthio ſeu topiario, variis & elegantibus cælaturis inſigni conſtructa erant, ſicut dedicata Floræ & Veneri; ſed opere Dorico impolito ac rudi abſque ullo oculorum oblectamento: nec aliud eorundem coronides teſtabantur ac zophori, quàm à labore illa fuiſſe ædificia, non à deliciis aut otio. Argos navis inter ſidera translata non fuit, quandiu intra navalia concluſa ſubſtitit; ſed poſtquam ventis & fluctibus ſeſe objiciens, tempeſtates ac pericula eventu felici ſuſtinuit. Nullus unquam Princeps plures adeptus eſt Coronas, qui otio & deliciis ſeſe dedidit. Omnibus omnino hominibus labor eſt neceſſarius, cumprimis verò Principi: ex aliis enim quiſque ſibi natus eſt ſolùm, Princeps omnibus. Regnare non quietis officium eſt. Erant, qui coram Alphonſo Rege Aragonio & Neapolitano laborem in Regibus improbabant; at reſpondit ille: *An ergo putatis manus à Naturâ Regibus conceſſas, ut otioſæ eſſent?* Conſideraverit, opinor, Rex prudentiſſimus admirabilem illam manuum fabricam, earundem juncturas, facilitatem pandendi ſeſe & explicandi, claudendi robur, conſenſionem item mutuam in efficiendo, quicquid intelligentiæ idea obtulerit, quippe quæ velut inſtrumenta ſunt artium omnium; ex quo deinde ratiocinatus ſic fuerit, artificium ejuſmodi & ſtructuram non à caſu eſſe, neque otii gratiâ, ſed propter laborem & induſtriam. Regi, qui otioſas ſemper & diductas habuerit manus, facilè ſceptrum ex iiſdem elabetur, & unà ſeſe cum illo in altum tollent, qui Regis aſſiſtunt lateri. Majorum virtus & fortitudo heroïca cineribus obruitur in Poſteris, ſi luxui & deliciis Imperii nimiùm indulgeant, immò magnorum

Principum sanguis sensim penitùs interit; uti fieri videmus in generosioribus equis, si è locis siccis & aridioribus in palustria transferantur, aut quæ nimio abundant pabulo. *a* Movit ea res Fridericum Regem Neapolitanum, ut sub extermum vitæ filium suum Calabriæ Ducem per literas hortaretur, exercitiis militaribus & equestri firmaret corpus, neque præposteris voluptatibus frangi se sineret, aut difficultatibus & periculis terreri. Animo quoque sua est occupatio, sine quâ affectuum suorum & passionum jactatur fluctibus, & in vitiorum scopulos incidit. Pœnæ loco Deus homini laborem *b* injunxit, ita tamen, ut is unà medium esset ad quietem illius & prosperitatem. Neque otium, neque inertia, sed solus labor illa tam alta jecit fundamenta, & insignia illa ac pulcherrima extruxit ædificia Monarchiarum Medorum, Assyriorum, Græcorum, & Romanorum. Ille, ille fuit, qui longo tempore earundem amplitudinem sustinuit; ille etiamnum est, qui in Rebuspublicis conservat felicitatem politicam, quæ cùm ex parte consistat in subsidio illo mutuo, quod ex multorum laboribus suæ quisque necessitati sublevandæ in promptu habet; nisi isti perpetuo vigerent, cessarent commoda omnia, quibus permoti homines civilem cum aliis colere cœperunt societatem, & Reipublicæ ordinem instituere. Porrò ad instruendum populum, proponit Sapientia divina formicarum exemplum, tanquam quæ magnâ cum prudentiâ & sollicitudine æstivo tempore triticum in sua congregant granaria, ut habeant hyeme, quod ad victum *c* supperat. Discant Principes ab exiguo hoc & prudenti animalculo, tempori urbibus, arcibus, & pro-

a Mar. Histor. Hisp. lib. 28. c. 11. b *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, Gen. 3. 19. c *Vade ad formicam, ô piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi.* Prov. 6. 6.

propugnaculis à commeatu aliiſque rebus neceſſariis providere, & per hyemem parare arma, quibus ſub æſtatem in hoſtem ire poſſint. Sic apum Rempublicam nunquam non occupatam reperies. Intra & extra ſuas cellulas ſemper dulci illo labore diſtinentur. Sedulitas cujuſque omnium affluentia eſt, & ſi earum labor integra etiam orbis Regna cera ac melle ditet, quid hominum faciet induſtria in una aliqua Provincia, ſi omnes labori velint intendere? Eam ob rem tametſi China tam populoſa ſit, ut ſeptuaginta incolarum numeret milliones, ii tamen feliciſſimi vivunt in rerum omnium ubertate & abundantia, propterea quòd nemo inter eos ſit, qui non artem aliquam exerceat. At verò, quia illud in Hiſpania non fit, hinc tanta rerum eſt inopia, non quòd ſoli deſit fertilitas; ſiquidem in agris Murciæ & Carthagenæ triticum cum fœnore centuplo provenit, adeoque multis illic ſæculis bellum ſuſtentari potuit; ſed quia deeſt agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui ſeſe iſta Natio minimè applicat, utpote cujus excelſus & glorioſus animus (in plebejis etiam hominibus) ſtatu ſuo ac ſorte, quam Natura ei dedit, contentus eſſe non ſolet, ſed aſpirat ad gradum altiorem Nobilitatis, & occupationes illas, quæ huic non ſat conveniunt, aſpernatur. Cujus incommodi illa etiam cauſſa videtur, quòd in Hiſpaniâ non æque, atque in Germania, diſtincti ſint ab invicem, ac ſeparati Nobilitatis & vulgaris plebeculæ limites.

5. Quàm porrò utilis eſt Reipublicæ fructuoſus aliquis & inſignis labor, tam noxius eſt delicioſus & ſurperfluus: neque enim minùs effœminantur animi, qui exercitiis mollibus & delicatis ſeſe occupant, quàm qui vitam otiosè tranſigunt. Quare in eam curam & cogitationem incumbere Principem oportet, ut occupationes publicæ in iis potiſſimùm artibus verſentur, quæ ad defenſionem

& incrementum Regnorum faciunt, non ad luxum & lasciviam. Quot manus inutiliter se fatigant, ut unus aliquis splendeat digitus: quàm paucæ, ut corpus armis reluceat! Quàm multæ occupantur in fabricandis commoditatibus ad delicias & oblectamenta oculorum: quàm raræ in eruendis fossis, & mœnibus construendis, quæ urbes protegant! Quàm multæ in hortorum cultu, in efformandis è myrto navibus, animalibus, avibus: quàm paucæ in culturâ agrorum! E quo fit, ut Regna rebus minimè necessariis abundent, egeant vero iis, quibus vel maximè opus esset.

§. Quamobrem cùm labor ad Reipublicæ conservationem tam utilis sit, procuret illud etiam Princeps, ut continuus ille sit, & ne impediatur multitudine nimiâ dierum, quibus populus recreationibus indulget publicis, aut piâ quâdam levitate, dum communitates dies ejusmodi leviter vovent, & cultui divino destinant: experientia enim docuit, plerosque tunc ludis profanis sese magis dedere, quàm religiosis exercitiis. Quòd si dies illos Agricolæ impenderent, quomodo S. Isidorum Madritensem fecisse accepimus sperari posset, tempus non iri perditum, & Angelos interim aratro manum admoturos: verùm, ut dixi, experientia contrarium docuit. Nullum tributum majus, quàm festum aliquod, in quo omnes cessant artes, earumque lucra, & ut S. Chrysostomus ait, a *Non gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant.* b Atque adeò *oportebit dividi sacros & negotiosos dies, ut divina colantur, & humana non impediant.* Cura hæc fuit Concilii Moguntini tempore Leonis Tertii Pontificis Maximi, eritque deinceps eorum, qui è sede S. Petri universæ præsunt Ecclesiæ, ut considerent, num expediat necne, dies festos ad minorem reducere numerum, aut præcipere, ut aliqui in Dominicas proximas tranferantur.

§. Tam-

a Chrysost. sup. Matth. b Tac. lib. 13. Annal.

§. Tametsi verò omnium ferè actionum finis sit quies aliqua, in iis tamen, quæ ad gubernationem pertinent, secùs accidit: Principibus enim & Rebuspublicis non sufficit laborasse, sed & continuatio necessaria est. Unius horæ negligentia in propugnaculis multorum sæpe annorum vigilantiam & curam evertit. Intra paucos otiose transactos Romanum cecidit Imperium, sex sæculorum labore & fortitudine eò usque sustentatum. Vix annis octo restitui Hispania potuit, octo mensium spatio deperdita. Inter acquirendum & conservandum, otium interjici non debet. Factâ jam messe, & aratro spinis coronato, iterum eodem Agricola terram subigit. Sudores illius nunquam desinunt, sed innovantur solùm. Si suis consideret horreis, & agros incultos relinqueret, mox vepribus & spinis hos cerneret consitos, & illa vacua. Attamen istud inter Agricolam & Principem interest, quòd ille stata habeat tempora, ut sementem spargat, & messem colligat, Princeps non item: omnes enim menses in gubernatione Septembres sunt ad seminandum, & Augusti ad metendum & colligendum.

§. Nec in eo acquiescendum sibi Princeps existimet, quod Antecessorum suorum industriâ & labore partum accepit: alio enim & alio opus est semper, qui motum illum continuet; & sicut semel in ruinam impulsa sensim labuntur, nisi nova aliqua vis ea sustineat, ita ruunt Imperia, nisi Successor iisdem suos subjiciat humeros. Hæc caussa est (uti diximus) omnium ferè ruinarum. Quando Monarchia aliqua instituta & erecta semel fuerit, otiosa nunquam esse debet, sed cælum potiùs imitari, cujus orbes jam inde à primo creationis momento suos continuant motus, & si moveri desinerent, unà etiam rerum omnium generatio & productio desineret. Floreant semper & vigeant Reipublicæ exercitia, nec sinantur corrumpi otio; uti mari accideret, nisi agitatum vento fluxum recipro-

cum pateretur. Cives qui curarum obliti deliciis & voluptatibus se totos dedunt, nec manum operi aut labori admovent, suimet ipsorum hostes sunt. Istiusmodi otiositas contra leges & Imperium machinatur, & vitiis *a* alitur, unde omnia tam interna, quàm externa Reipublicæ mala nasci solent. Solum illud otium laudabile est & proficuum, quod pax largitur, quodque in artibus, in officiis publicis, in exercitiis militaribus sese occupat, unde inter ipsos cives secura quies oritur, & tranquilla felicitas, germana otiosæ istius occupationis filia.

a *Multam enim malitiam docuit otiositas.* Eccles. 33. 29.

SYMBOLUM LXXII.

TEMPERATIONEM suam ferrum perderet, & nervus vires suas, si arcus semper intentus esset. *a* Vtilis est labor, sed continuari haud potest, nisi quies aliqua intercedat. Jugum non semper boum incumbit cervicibus. In alterna vicissitudine rerum vigor consistit. b *Nostram omnem vitam in remissionem atque studium esse divisam.* Plato asserit. *Ca la cosa* (uti dixit Rex Alphonsus Sapiens) *que alguna vegada non fuelga, non puedo mucho durar.* Etiam agri sua indigent quiete, ut majores deinde fructus proferant. Otio virtus instauratur, & vires colligit, haud aliter *c* ac fons aquæ salientis (icon præsentis Emblematis) si ea manibus comprimatur.

——— Vires instillat, alitque
Tempestiva quies: major post otia virtus.

Ob eam caussam dies & nox horas ita partiti sunt, ut aliæ diurnis laboribus, aliæ nocturnæ quieti destinentur. Dum dimidia terræ pars operi invigilat, somnum capit altera. De ipso Jove finxit Antiquitas,

a Plat. de lib. educ. *b* L. 20. tt. 5. p. 2. c *Otium enim tum ad virtutes ingerendas, tum ad civilia munera obeunda requiritur.* Arist. lib. 7. Polit. cap. 9.

tiquitas. ei Atlantem aliquando in cęlo humeris ſuſtinendo ſuccedere. Robuſtiſſimæ etiam vires pares non ſunt ferendis ſine intermiſſione curis Imperii.

Labore aſſiduo valetudo læditur, & torpeſcit *a* animus;

a *Naſcitur ex aſſiduitate laborum animorum hebetatio quædam & languor.* Sen. de tranquill. anim.

mus; otio nimio & hic & illa vires amittunt. Tale itaque sit, qualis irrigatio plantarum esse solet, quæ eas sustentet duntaxat, non submergat penitùs; aut qualis est hominum somnus, qui si moderatus sit, corroborat, si nimius, debilitat potiùs. Nullæ remissiones meliores, quàm quibus oblectatur pariter & eruditur animus; ut fit in conversatione cum iis, qui aut scientiis, aut armis florent. Adrianus Imperator eos mensæ suæ adhibebat, quam ideò Philostratus *doctorum virorum Museum* esse ajebat. Idem in Trajano commendat Plinius, & refert Lampridius de Alexandro *a* Severo. Alphonsus Neapolitanus Rex cum iisdem à mensa in locum aliquem quietiorem se recipiebat, ut animo quoque (quemadmodū is dicere solebat,) cibum suum præberet. Tiberius, quoties Roma aliò concederet, Nervam & Atticum viros eruditos itineris comites habere voluit, ut eorum sermonibus *b* levaretur. Franciscus Primus Franciæ Rex tantum è frequenti illâ & assiduâ cum viris doctis conversatione condidicit, ut tametsi adolescens literis operam haud navâsset, optimè tamen de quâvis materiâ dissereret. Exolevit laudatissimus iste mos & introductus nunc alius, ut mensis Principum assistant stulti, moriones, ac similes malè formati homines. Errores Naturæ & judiciorum stoliditas illorum nunc oblectamenta sunt. Suas gestiunt audire laudes etiam non promeritas, & licet excuset eas interdum modestia, tanquam à fatuo aliquo profectas, iis tamen applaudit amor proprius, & aures sensim ad easdem assuefactæ adulationibus etiam assentatorum deinde

a *Cum inter suos convivaretur, aut Vlpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas, quibus se recreari dicebat & pasci.* Lamprid. in vita Alex. Severi b *Cocceius Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Sejanum, ex inlustribus Curtius Atticus; cæteri liberalibus studiis præditi fermè Græci, quorum sermonibus levaretur.* Tac. lib. 4. Annal.

deinde fidem habent. Facetiæ illorum arrident voluntati, quia turpia quædam miſcent interdum & vitioſa. Quòd ſi ejuſmodi deliramenta recreent animum, quantò magis id præſtabunt ſententiæ concinnæ & exquiſitæ doctorum virorum, qui non ſint nimiùm graves ac ſeveri (in quo ipſi peccant nonnunquam) ſed qui feſtivis quibuſdam ſermonibus & acutè dictis norint ſe accommodare tempori? Si volupe eſt videre corpus aliquod monſtroſum, quod nauſeam aliquando movet, quantò erit jucundius percipere auribus tot prodigioſos Naturæ abortus, ejuſdem opera, & arcana planè extraordinaria? De Anacharſi memorat Athenæus, a *accitis in convivium peritis ad riſum commovendum hominibus, ſolum omnium non riſiſſe; poſt autem inductâ Simiâ in riſum ſolutum dixiſſe: Natura id eſſe animal ridiculum, hominem autem arte & ſtudio, eoque parum honeſto.* Gravis modeſtia hæc fuit, & digna etiam Regiâ Majeſtate. Exploratores publici in aulis ſunt iſtiuſmodi moriones, & qui vel maximè earum corrumpant mores, immò qui ipſi vitæ & Statui Principum inſidias machinari ſoleant. Quam ob rem minimè eos tolerare voluerunt Auguſtus & Alexander Severus Imperatores. Ad unum illud proſunt interdum, ut abrepti furore ſuo naturali veritatem dicant Principibus.

§. Nonnulli Principes ex inani quâdam negotiorum gloriâ & ambitione à gravioribus reſpirare ſe putant, ſi minoribus ſeſe impendant, haud ſecus ac pili canis rabioſi ipſius ejuſdem morſioni medentur. Verùm quia non omnes animi iſto modo levari poſſunt, neque ulla negotiorum occupatio tam exigua eſt, quin aliquam poſtulet attentionem, quæ ad animum fatigandum ſufficiat, oportet, ut aliquo ſaltem temporis ſpatio curis omnino vacet, & gubernationem ſeponat b tantiſper. Aliqua remiſſio, aut ludus inter negotia interponi

a Athen. lib. 14. b *Satis onerum Principibus, ſatis etiam potentiæ.* Tacit. lib. 3. Annal.

poni *a* debet, ut ne his penitùs obruatur animus, nec eum perdat otium: molæ enim frumentariæ similis est, quæ si non habeat, quod molat, seipsam atterit. Innocentius Octavus Pontifex Maximus dimisso interdum clavo navis Ecclesiæ, in serendis arbusculis sese oblectabat. Porrò in his quietis induciis ante omnia ætatis temporisque habenda est ratio, ne hilaritas fortè severitati, ingenuitas gravitati, recreatio Majestati noceat. Enimverò relaxationes quædam vilescere faciunt animum, & Principis auctoritatem haud parum imminuunt. Ita Regi Artaxerxi probro fuit colum ducere: Augusto ludere par impar cum pueris: Domitiano muscas configere: Solimano efformare acus, & Selino acu pingere. Si Princeps adhuc ætate floreat, nullæ recreationes meliores magisque utiles, quàm quæ animi vigorem augent, & vires corporis corroborant, ut sunt armorum exercitia, decursiones equestres, saltatio numerosa, lusus pilæ grandioris, & venatio. Artes item illæ nobiles, pictoria & musica, quas alibi in Principis educatione commendavimus, conducunt plurimùm ad instaurandos spiritus, quos negotiorum attentio absumpsit, modò in illis non impendatur tempus, quod curæ publicæ sibi vendicant, & ea fiat moderatione, quàm Rex Alphonsus in quadam lege præscripsit: b *Emaguer, que cada una destas fuese fallada para bien, con todo eso no debe home dellas usar, si no en el tiempo, que conviene, e de manera, que aya pro, e no daño, e mas conviene esto à los Reyes, que à los otros homes, ca ellos deben fazer las cosas mui ordenadamente, e con razon.* Rex Ferdinandus Catholicus tam utiliter animo relaxando vacabat, ut ne tum quidem negotia omnino ex oculis dimitteret: nam etiam dum venationi dabat operam, aures habebat plurimùm attentas ad expeditiones, quas Secretarius aliquis

a *Inter negotia magis ludis est utendum: nam qui laboribus exercetur, is alternam requiem desiderat.* Arist. lib. 18. Polit. cap. 3. *b* L. 21. tt. 5. p. 2.

aliquis ei prælegebat, oculis verò ſimul ardearum volatum obſervabat. Emmanuel Luſitaniæ Rex ne in maximis quidem animi remiſſionibus audientiam petentibus denegabat. Super ipſamet negotia quietem captare Principem oportet, qualem ſolet Delphinus dorſo ſuper undas reclinato, id quod facit in altiſſimo mari, quàm longiſſime à tranquillo portu. Otium eſſe non debet, ſed laxamentum.

§. Expedit etiam interdum ludis publicis exhilarare populum, ut reſpiret aliquantulum, & majores deinde vires adferat ad labores, quibus animum ſuum impendat: nam ſi triſtis fuerit, & melancholicus adverſus Principem & Magiſtratum ſuas convertit cogitationes; contrà ſi hi aliquam ei remiſſionem indulgeant, cervices cuilibet oneri ſubjicit, & ſuæ quaſi generoſitatis immemor admittit imperium. Ea de cauſſa Crœſus Cyro Regi, ut Lydos in obedientia contineret, hunc in modum ſuadebat: a *Impera, ut liberos citharam pulſare, pſallere, cauponari doceant, & mox comperies ô Rex, viros in mulieres degeneraſſe, nihilque metuendum, ne rebelles à te unquam deſciſcant.* Unde non minor ſervitutis catena eſt iſta, quàm occupatio in coquendis lateribus pro Ægypti Pyramidibus, quâ Pharao Hebræum populum diſtinebat, ut ab eo ſecurus eſſet. Eodem fine Agricola Britannis ſuas conceſſit relaxationes, b *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars ſervitutis eſſet.* Nec ignorabant illud Tencterorum Legati, qui miſſi ad Agrippinenſes, auctores iis fuêre, ut c *inſtituta cultumque patrium reſumerent, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversùs ſubjectos, quàm armis valerent.* Nec terreri ſe ſinat Princeps delictis, quæ fortè in ejuſmodi conventibus commmitti ſolent: nunquam enim ulla abſque illis fit congregatio, etiam quando populus ad ſacra & religioſa pertractanda in unum convenit.

§. Reſpublicæ magis obſervantes iſtius Politicæ,

a Herod. l. 40. *b* Tacit. in vita Agric. *c* Idem. lib. 4. Hiſt.

ticæ, quàm Principes, sinunt quemque suo arbitratu vivere, & dissimulant vitia, ut populus tyrannidem Magistratûs minùs apprehendat, & illam gubernandi rationem amet potiùs, siquidem ejusmodi licentiam libertatem arbitratur, magisque vitâ dissoluta capitur, quàm bene *a* composita. Verùm hæc ratio Statûs admodum secura non est: nam si populus legum virtutisque reverentiam exuat, facilè Magistratûs quoque auctoritatem spernere incipit, imò omnia verè interna Rerumpublicarum mala è vitio nasci solent, & ad exhilarandum cum satisfactione populum, sufficit honestas quasdam ei relaxationes concedere. Vivere prout Reipublicæ expedit, non servitus est, sed libertas. Quia tamen in rebus omnibus majus Reipublicæ bonum præ oculis habere oportet, præstat ejusmodi remissiones in ludos convertere, in quibus exerceantur vires; prohibere verò eos, qui à fortuna pendent, utique noxios & iis, qui imperant, & subditis: illis quidem, quia nimiùm capi iis se sinunt, adeoque labores defugiunt; his verò, quia ejusmodi lusibus facultates suas dissipant, & pressi inopiâ rapinas deinde exercent, & seditiones commovent.

a *Item vivere, ut quisque velit, permißio, quoniam sic magna erit tali Reipublicæ faventium multitudo. Nam vulgo dissoluta gratior est, quam temperata vita.* Arist. l. 6. c. 4.

SYM-

SYMBOLVM LXXIII.

OCCULTÆ sunt Rerumpublicarum infirmitates: nemo facilè de iis judicium feret, ob bonam earundem dispositionem: nam etiam quæ robustissimæ videntur, corripi mox solent, & pereunt infirmitate in apertum se prodente, cùm minimè

nimè putasses; haud aliter ac terræ vapores, qui oculis conspici antè non possunt, quàm in nubes condensati fuerint. Eam ob rem omni cum diligentiâ laborandũ Principi, ut mox primis occurratur principiis, neq; ideò spernendæ caussæ, quòd aut leviores appareant, aut adhuc remotæ; uti nec primi rumores, quantumvis à ratione videantur alieni. Ecquis securus esse poterit ab eo, quod inulitus suo coquit in pectore? Quævis occasio eam commovet, quævis servitutis umbra, aut gubernatio minùs bona eam concitat, ut arma corripiat, & nefanda adversùs Principem suum moliatur. a *Ex parvis orta seditione, de rebus magnis dissidetur.* Si principia tolerentur, fines deinde curari non poterunt. Tumultus incrementa sumunt, ut fluvii, qui initiò exigui sunt fonticuli, & paullatim in amplissima evadunt flumina. Ne nimiam præ se ferat formidinem, connivet ad tempus imprudentia, & sensim sic augescunt, ut nulla eis vis posteà resistere valeat b *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt.* Eæ considerationes suspensum tenebant Tiberii animum, cùm quidam ejus servus Agrippam se finxisset, cœpissetque turbare Imperium: dubitabat enim, c *vine militum servum istum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modò nihil spernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat.* Illud certum, tantum interdum concitatæ multitudinis esse impetum, ut cavendum sit diligenter, ne sese ipsa evertat, aut exardescat in bella civilia quorum initia casus plerunque & fortuna moderantur, posteà verò consilium ac prudentia ea d superat. Experientia multa edocet media, ad componendos Regnorum motus & seditiones. Interdum ea offert casus & ipsa tumultuum inclinatio ea suggerit; uti Druso accidit, qui cùm videret legiones seditio-

a Arist. lib. 5. Polit. c. 4. *b* Tacit. lib. 12. Annal. *c* Idem lib. 2. Annal. d *Initia bellorum civilium fortunæ permittenda; victoriam consiliis, & ratione perfici.* Tacit. l. 3. Hist.

ditionis pœnitere, eò quòd defectionem Lunæ, quæ in id tempus inciderat, pro malo haberent omine, illâ ipsâ ad eos conciliandos usus *a* est; id quod in alia quoque occasione fecit Hermannus Cortesius. Nec spernenda sunt ista media tanquam levia, eadem quippe facilitate, qua concitatur plebecula, ad concordiam quoque & tranquillitatem reduci potest. In neutro istorum rationi locus est. Cœcus quidam impetus eam commovet, & vana aliqua umbra sistit iterum. Totum in eo positum est, ut quis furori illius cedere noverit: illo siquidem sæviente vulgus modum tenere nescit; aut metuit, aut metui se facit ab *b* aliis. Quòd si quis oratione præmeditata illud lenire studuerit, operam perdet & oleum. Una aliqua vox acerbior, aut severior animadversio plus ad persuadendum habet roboris. Unico solo verbo Julius Cæsar militum seditionem composuit, cùm diceret:

——— c *Discedite castris,*
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

§. Porrò ad sedandam tumultuantem plebem, efficacissimum remedium est divisio; si nimirum videat vires suas & prima capita in diversas factionum partes distrahi. Cum apibus hoc artificio utimur, quoties alatus ille grex foràs ex alveari prorumpens tumultuari incipit (nam & ista Respublica domesticis suis malis non caret) & desertis domiciliis cereis, confusis agminibus per aërem circumvolitat, donec injectis pulveribus distrahantur à se invicem: tum enim subitò

d *Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.*

Vnde & figura & lemma præsentis Symboli desumpta sunt.

Ta-

a *Vtendum inclinatione eâ Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus.* Tacit. lib. 1. Annal. b *Nihil in vulgò modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impunè contemni.* Idem li. 1. Annal. c Lucan. *d* Virgil. in Georg.

Tametſi verò hæc diviſio ſemper opportuna ſit, majoris tamen prudentiæ eſt ejuſdem beneficio damna prævertere, antequam eveniant, quàm iiſdem poſteà adferre remedium. *a* Rex Ferdinandus Quartus, cùm virorum quorundam nobilium in Galæcia motus intellexiſſet, eos ad ſe accitos militaribus præfecit muneribus. Romani homines ſeditioſos ac turbulentos ad colonias aut exercitus ablegabant. Publius Æmilius præcipua ſeditionum capita in Italiam tranſtulit; uti & Carolus Quintus Saxoniæ Nobiles. Rutilius & Germanicus milites quoſdam ſeditioſos rude donarunt. Druſus *b* tumultuantes Legiones compeſcuit, diſſociando eos ab invicem. Propterea temporibus Galbæ c *longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miſcebantur.* Quare multis optimum viſum fuit, omnem omnino cœtum populo interdicere. Eundem in finem urbs Cayri in certas regiones præaltis foſſis diſtinctas diviſa fuit, ut cives tam facilè in unum coïre non poſſent. Nec aliud quicquã Venetias in quiete continet, quàm quòd plateas omnes mare interſecet. Separatio multos dubios reddit & ancipites, ut neſciant quæ pars ſecurior ſit; quòd ſi illa deſit, id ſequuntur omnes, quò inclinant *d* plures. Atque eam ob rem Piſander inter Athenienſes ſeminavit diſcordias, ut diſſoluta unione inter ſe diviſi eſſent.

In ſeditionibus militaribus apprimè utile erit interdum alios contra alios *e* concitare. Nam *remedium tumultus* eſſe ſolet *alius tumultus*. *f* In conjuratione quadam populari id conſilii datum fuit Romano Senatui, ut fractis per diviſionem diſcordiæ conjuratorum viribus, plebem plebe componeret.

Atque

a Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 15. cap. 9. b *Tyronem à veterano, legionem à legione diſſociant.* Tacit. lib. 1. Annal. c Idem lib. 1. Hiſt. d *Quod in ſeditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuêre.* Idem lib. 1. Hiſt. e *Dux ad ſolvendam militum conſpirationem, alterum in alterum concitat.* S. Chryſ. *f* Tac. l. 2. Hiſt.

Atque eò ſpectare debuit Solonis lex, quæ pœna capitis mulctari jubebat civem, qui coortâ ſeditione non certæ alicui adhæſiſſet factioni, tametſi hoc eſſet flammas augere potiùs, quàm dividere, cùm ſupereſſet nemo, qui abſque perturbatione intercederet medius, eaſque extingueret.

§. Aliud præterea efficax remedium præſentia ipſius Principis, populi furorem forti conſtantique animo contemnentis: ſicut enim mare rupibus minatur & montibus, in molli verò arenâ facilè frangitur, ita emollitur plebs, & timore corripitur, cùm ſerenam legitimi ſui Domini frontem conſpicit. a *Ita divus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit.* Cùm tumultuarentur legiones Germanicæ, b *quoties oculos ad multitudinem retulerant* milites, *vocibus truculentis ſtrepere; rurſum viſo Cæſare trepidare* viſi ſunt. Auctoritate multitudo concitata mitigatur, & arma ponit. Haud ſecùs ac ſanguis illicò parti læſæ ſuccurrere properat; ſic danda Principi opera, ut mox coràm adſit, ubi Statum aliquem tumultuari animadverterit. Majeſtas ſubditorum animos facilè ſuo ſubjicit imperio. In illâ Natura ipſa vim quandam occultam poſuit, quæ admirandos habet effectus. *c* In ipſum uſque palatium Petri Quarti Regis Aragonii conjurati penetraverant, & ipſe ultrò iis obviam progreſſus, tumultum omnem ſedavit. Nunquam ſanè ſeditiones in Provinciis Belgicis eò uſq; proceſſiſſent, ſi Rex Philippus Secundus tempeſtivè ſe illic præſentem ſtitiſſet. Veruntamen bene priùs expendere oportet iſtud remedium & videre, num neceſſitas illud exigat: extremum quippe eſt, & ſi nihil efficiat, nullum ſupereſt aliud; id quod movit Tiberium, ut tumultuantes legiones Hungaricas & Germanicas Druſo & Germanico mediantibus *d* componeret. Periculoſa item eſt

præ-

a Tac. lib. 1. Annal. *b* Idem l. 1. Annal. *c* Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 16. cap. 13. d *Reſiſtenteſque Germanico aut Druſo, poſſe à ſe mitigari, vel infringi; quod aliud ſubſidium, ſi Imperatorem ſpreviſſent.* Tac. lib. 1. Annal.

præsentia Principis, si exosus ille sit & tyrannus; facile enim subditi obedientiæ frænum excutiunt.

§. Quòd si Regnum aliquod per dissidentes inter se familias in diversas divisum fuerit factiones, prudentis erit ejusmodi nomina gentilitia omnino prohibere. Ita fecit (simul ac coronatus fuit) Rex Franciscus Ephebus Navarræ, severè interdicens, ne quis se Biamontesium, aut Agramontesium nominaret, quæ duæ familiæ in Regno illo inimicitiis mutuis dissidebant.

§. Quòd si ob culpam alicujus Ministri multitudo tumultuari cœperit, nullum ad illam sedandam efficacius est remedium, quàm si debitas ille pœnas det. Verùm si Principis fuerit vitium, & plebs Ministro illud tribuens, arma contra eundem sumpserit, permittendus erit error ille, quando nec vis, nec ratio absque majoribus Reip. damnis sese motibus illis audent opponere. Patietur innocentia, sed absque culpâ Principis. a *Habet aliquid ex iniquo omne malum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.* Seditio veneni instar est, quod cor impetit, & corporis servandi caussa expedit interdum brachium rescindere, & furoris sequi impetum, etsi rationi & justitiæ adversari videatur. Ita fecit Regina Isabella, cùm inter cives Hispalenses seditio coorta esset; efflagitantibus enim iis, ut Andream Gabreram supremum aulæ suæ Præfectum Gubernatoris Palatii privaret officio, & plura poscere cupientibus, illa sermonem abrupit, sic eos effata: *Quod petitis, jam facere constitueram, ite, amovete aulæ Præfectum, & reliquos omnes, qui Palatium occupant.* Quo factum, ut ex Reginæ mandato fieri videretur, quod vis potiùs extorserat, adeò ut ipsi etiam tumultuantes illud in beneficio & gratiâ ponerent, qui turrium custodes deinde ex alto dederunt præcipites. Ea ratione sedatus est tumultus, cumque examinatis posteà accusationibus, quibus aulæ Præfectum oneraverant, deprehenderet, iniquas illas fuisse, eundem in offi-

a Tacit. lib. 4. Annal.

officium pristinum jussit restitui. Quando seditiosi satisfacere se posse putant punitione eorum, qui seditionis primi fuere incentores, nemini parcunt, eò quòd sibi persuadeant, sic demum à culpa absolutos se fore; uti tumultuantibus legionibus *a* Germanicis accidit, & tametsi b *nihil profici* soleat *patientiâ, nisi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur*; licèt etiam concitata multitudo tantò plura exposcat, quantò plura illi concedantur, sicut faciebant milites à Flacco *c* Romam missi, illud tamen tum potissimùm fit, cùm exigua est offerentis, qualis erat illa Flacci auctoritas; quem exercitus *d* spernebat. Verùm in dicto Germanici casu eadem remedia, etsi violenta, quæ seditiosi exposcebant, adhibere oportuit, ut eorundem leniretur furor, aut titulo honesto à punitione abstineretur. Non ignorabat, quantas ea res injustitias & crudelitates datura esset, si legiones passim de seditione accusatos trucidarent: necesse quippe erat multos eidem malo involvi innocentes; verum tamen illud omnino effugere non potuit, neque enim ipsius jussu id factum, sed casui potius, & tumultuantium furori tribuendum *e* videbatur.

Excusanda quoque est tum Ministri culpa, aut astutum existimandum consilium, si imperium fuit, cum vi populari abreptus seditionis caput se sinit constitui, ut postquam furor deinde desæviit, tantò facilius possit tumultuantes ad officium reducere. In hunc finem f *temeritatis alienæ comes factus est Spurina, primò coactus, mox velle simulans, quò plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.*

Ee Solet

a *Gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret.* Tac. lib. 1. Annal. *b* Idem in vita Agric. c *Et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quàm ut acriùs exposcerent, quæ sciebant negaturum.* Idem lib. 4. Hist. d *Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum spernebat.* Idem lib. 1. Hist. l. e *Nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, pænes eosdem sævitia facti & invidia erat.* Tacit. ibid. *f* Tacit. lib. 2. Annal.

Solet interdum populus specie tuendæ libertatis, & privilegiorum conservandorum, contra Principis sui auctoritatem aliqua nefariè moliri, quem despectum eo in casu dissimulare nequaquam expedit, ne majores fortè sumat animos, & si fieri possit, pœna à delinquentibus reposci sic debet, ut amputata securi auctorum seditionis capita, & palàm proposita, antequam illud rescìscat populus, terrorem incutiant aliis: a *neque enim aliud gliscentis discordiæ remedium, quàm si unus alterve maximè prompti subvertantur*, verissimum quippe b *nihil ausuram plebem, principibus amotis*. Ramirus Rex Aragoniæ motibus remedium allaturus, ab Abbate Tomerensi consilium exquirebat; at is nullo dato responso, Periandrum c imitatus, falce summitates olerum in horto, ubi fortè erat, demetens, satis illum docuit, quid facto esset opus; sublatis ergo è medio præcipuis rebellionis auctoribus, pristina Regno quies reddita est. Idem consilium Lupus d Barrientos Regi Henrico Quarto quoque dedit. Oportebit tamen eâ in re rigorem sic moderari, ut circa paucos fiat executio; cùm iis verò, qui puniri nequeunt, aut dissimulandum, aut aliter transigendum, ut omnium concilientur animi, quomodo Othonem fecisse legimus, cùm ejus tumultuaretur e exercitus. Ejusmodi moderata severitas omnes compescit motus: f *dum enim mali pavere* incipiunt, *optimus quisque jussis paret*; ut Voculæ accidit quando legionibus integris seditionem molientibus in unum solum militem animadverti jussit.

In

a Idem l. 4. Annal. b Tac. l. 1. Annal. c *Nam Periander caduceatori, per quem Thrasybulus consilium ejus exquirebat, nihil respondisse fertur, sed spicis eminentibus sublatis, segetem adæquâsse.* Arist. l. 3. Polit. c. 9. d Mar. Hist. Hisp. e *Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti jusserat) gratè accepta compositique ad præsens, qui coërceri non poterant.* Tac. l. 1. Hist. f Id. l. 4. Hist.

In quo illud etiam observandum, ut castigandi modus tam suavis sit, ne communem Nationis injuriam aut despectum populus interpretetur: aliàs enim magis obstinat animum. a *Haud perinde Germanos servitutis, vulnera, luctus, excidia* in bello à Romanis accepta, *quàm* trophæum illud, quod Germanicus è rebellium Provinciarum spoliis erexerat, *dolore & irâ adfecit*. Non oblitus fuit præcepti istius Ferdinandus Dux Albanus, quando statuam publicam rebellibus poni jussit: nec illud intermisisset, quantumvis aut legisset, aut audivisset, b *Iulium Civilem* à Vitellio Imperatore mortis *periculo exemptum præpotentem inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur*; quin immò magis utilem fore judicavit severam aliquam animadversionem, quæ tamen seditioni ansam non dedit, sed apostasia potiùs ab avita Catholica fide, quantumvis quidam seditionis auctores priorem illam caussam obtenderint, ad irritandam videlicet optimam illam gentem, ut à naturali sua fidelitate deficeret.

§. Alia est inobedientia, quæ ex nimia quadam promptitudine, aut fidelitate minùs considerata nascitur, in quo casu benignis opus est mediis, ut subditi in viam revocentur. Ita fecit Joannes Secundus Aragoniæ Rex in seditione Barcinonensi ob mortem filii sui Principis Caroli: datis enim ad civitatem literis, testatus est, nunquam se nisi necessitate coactum violentis usurum remediis, immò tanquam filios se cives habiturum, si resipiscerent. Isthæc benignitas, & communis veniæ pollicitatio ad obedientiam eos reduxit. Semper in Principe elucere debet quædam ad veniam propensio: nam si illius spes desit, obstinatum fiet delictum. Ob hanc caussam Valentinus, concitatis ad rebellionem Trevirensibus, Legatos Romanos jussit interfici, c *quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris*. Vertitur in desperationem seditio, ubi nul-

a Tac. l. 2. Annal. b Tac. l. 2. Hist. c Tacit. lib. 4. Hist.

nullam gratiam ſperare licet, maluntque homines factioſi periculi interire manibus, quàm carnificis. Ob quas rationes iis etiam parcitum fuit, qui Vitellii partibus adhæſerant, *ne* videlicet *a ſublatâ ſpe veniæ, pertinaciâ accenderentur*. Tali animi magnitudine uti neceſſe eſt, quando delinquit concitata multitudo; quomodo feciſſe meminimus Regem Ferdinandum Sanctum in Caſtellæ motibus, & obſervatum id fuit in Comitiis Guadalajarenſibus temporibus Regis Joannis Primi, quando data fuit illis venia, qui in bello contra Luſitaniam Regni illius partes ſecuti fuerant. Quòd ſi Princeps ſuam perdiderit exiſtimationem, aut apud ſuos in contemptu fuerit, in eo caſu fateor, parum profuturam benignitatem; immò illa ipſa etiam remedia, quæ mala ejuſmodi curare debuerant, magis illa exulcerant, & pernicioſa reddunt; ubi enim perierit auctoritas, nec pœnæ ſeveritatem Princeps tueri poterit, nec timorem incutere, aut exemplum in ſeditioſos ſtatuere; atque adeò incommodis cedere oportet, & prudenter, quantum fieri poteſt, artibus conſiliiſque factioſorum obviam ire; ut fecit Vocula, cùm vires ſibi deeſſe videret ad coërcendas tumultuantes *b* Legiones. Eandem ob cauſſam Rex Joannes Secundus Regni Primores, quos captivos tenebat, libertati reſtituit.

§ Nec plus etiam prodeſſe ſolent gratiæ & beneficia ad componendos Status, ſi conferantur à Principe, qui exiſtimationem ſuam jam perdidit: nam qui ea accipit, aut puſillanimitati ea tribuit, aut rebellione & tumultu tueri *c* contendit, & interdum alium quærit Regem, cujus patrocinio ea porrò

a Idem ibid. b *Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hoſtes optimum è præſentibus ratus, mutua diſſimulatione, & iiſdem, quibus petebatur, artibus graſſari.* Tac. l.4. Hiſt. c *Nihil ſpei, niſi per diſcordias habeant.* Tac. lib. 11 Annal.

porrò conservare possit. Ita fecisse vidimus, qui contra Regem Henricum Quartum conjuraverant: isti siquidem nullis unquam illius beneficiis, quantumvis multis magnisque, devinciri se passi sunt.

§. Quoties verò seditionis flammam sopire Princeps statuerit, plurimum refert, ut omnes intelligant, ab ipso, ejusque virtute consilium istud proficisci, non ex aliorum persuasione, ut tantò efficacius sit: magis enim populi furor accendi solet, si existimet ab iis, quos circum se habet, inductum fuisse Principem, ut in delinquentes tali modo animadvertat.

§. Postquam verò venia generalis concessa semel fuerit, constanter eidem insistere debet Princeps, nec ullam unquam præ se ferre offensionem aut acceptam injuriam: sic enim majoribus conjurationibus ansam daret; uti dedit Ferdinandus Rex Neapolitanus, cùm in quosdam Regni Proceres, *a* quibus jam ignoverat, quique in Regis Ferdinandi Catholici tutelam se receperant, vellet animadvertere. Tametsi posteà, si aliud fortè delictum admiserint, cùm omni legis rigore castigare eos licebit, ut contineantur in officio, nec principis benignitate abutantur.

b *Nihil in* istiusmodi *discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis, quam consulto opus est*: plebs enim animos sumit, & insolescit ampliùs, nisi mox audaciam suam puniri videat, aut oppositionem experiatur. Semel ausa plura etiam tentat, & cum tempore in apertum se produnt, qui primùm dubii hærebant, & qui nimiùm confidunt, in discrimen veniunt. Ideò Artabanus magnâ cum diligentiâ & celeritate Regni sui motus componere *c* studuit. Sicuti seditiones plerunque oriuntur subitò, ita subitò adhibendum remedium.

a Mar. Hist. Hisp. l. 25. c. 7. *b* Tacit. l. 1. Hist. c *Pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam.* Idem. l. 6. Annal.

Magis facto tunc, quàm consulto opus est, antequam radices agat malitia, aut tarditate ac licentiâ incrementum sumat. Ubi semel cædibus, rapinis, aliisque vitiis, quæ seditio secum adfert, assueti homines fuerint, difficulter ad obedientiam iterum & quietem reduci possunt. Probè istud noverat Rex *a* Henricus, quando defuncto fratre suo Rege Petro, potioribus Regni urbibus & propugnaculis occupatis, mox Regno tranquillitatem restituit.

§. Quare cùm seditiones & bella civilia nihil aliud sint, quàm infirmitas quædam, quæ Reipublicæ vitam *b* consumit, & exhaurit Principem partim damnis, quæ patitur, partim etiam gratiis, quas aliis præstare cogitur, prudentis erit, quovis etiam pretio ea componere: quæ res movit Regem Ferdinandum Catholicum, ut cum Alphonso Lusitaniæ Rege de iis, quæ in Castellæ Regnum obtendebat, amicè transigeret. c *Quippe in turbas similes, & discordias pessimo cuique plurima vis.* Principes in eorum sunt potestate, qui armis præsunt, *d* & *civilibus bellis plus militibus, quàm Ducibus licet.*

a Mar. hist. Hisp. lib. 17. c. 14. b *Quod si invicem mordetis & comeditis: videte ne ab invicem consumamini* Paul. ad Galath. 5. 15. *c* Tac. l. 4. Hist. *d* Id. l. 2. Hist.

SYMBOLUM LXXIV.

ANimantibus à naturâ tributum est, ut ad individuorum suorum conservationem incumbant solùm, & si lædunt interdum, ob eandem caussam potissimùm fit, & è ferocitate quâdam naturali, quæ rationis imperium nequaquam agnoscit. Contrà homo flammâ illâ cœlesti, quæ vitam & sensum ei tribuit, eumque rerum omnium constituit Dominum, instructus facilè sibi persuadet, non ideò solùm natum se esse, ut vivat, sed ut fruatur iis omnibus; etiam ultra illos limites, quos ei ratio posuit; unde porrò fit, ut falsâ boni specie inaniter

delu-

delusus, illud in variis inquirat objectis, suamque in iis felicitatem & beatitudinem collocet. Nonnulli in divitiis eam consistere autumant, alii in

deliciis, alii in imperio & dominatione in alios homines, immò singuli pænè in rebus tam variis, quot errores sunt appetitûs & phantasiæ, quibus ut

potiantur, & felices sint, ea adhibent media, quæ mens vaga & inquieta iis suggerit, tametsi injusta *a* sint. Unde nascuntur homicidia, bonorum direptiones & tyrannides, atque adeò illud etiam, quòd nullum sit injustius animal ipso homine: cumque unus ab alio securus esse nequeat, varia reperta sunt armorum genera, ad malitiam vi repellendam, tuendamque innocentiam & libertatem, & bellum in orbem introductum *b* est. Hanc originem habuit, nisi fortè ex ipso inferno mox à lapsu superbissimorum illorum Spirituum prodierit. Adeò exosum est Deo bellum, ut licèt David homo tam justus fuerit, noluerit tamen ab ipso templum extrui, eò quòd multum sanguinis *c* profudisset. Principes prudentes ac moderati illud abominantur, quippe qui probè nôrunt, varios ejus esse eventus atque *d* exitus. Bello ordo & harmonia turbatur Reipublicæ: mutatur Religio: violatur justitia: silent leges: læduntur amicitia & consanguinitas: artes in oblivionem veniunt: perit agricultura: cessant commercia: vastantur civitates & immutantur dominatus. Rex Alphonsus bellum vocat e *Estrañamiento de paz, e movimiento de las cosas quedas, e destruimiento de las compuestas*. Si internum sit bellum, ardenti febri simile est, quæ statum adurit; si extraneum, venas incidit, per quas divitiarum sanguis effluit, & vires exhalantur ac spiritus. Bellum violentia quædam est rationi, Naturæ, ac fini hominis contraria, hunc siquidem Deus ad suam imaginem condidit, & imperium ei dedit in hasce res inferiores, non ut eas bello

a *Vna & ea vetus caußa bellandi, profunda libido imperii & divitiarum.* Sall. in Conf. Catil. b *Vnde bella, & lites in vobis? Ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris.* Jacob. 4. 1. c *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo.* 1 Paral. 22. 8. d *Varius eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius*, 2. Reg. 11. 25. e L. 1. tt. 23. p. 2.

bello destrueret, sed pace conservaret. Non eum creavit belli, sed pacis caussa; non ad furorem, sed mansuetudinem exercendam; non ad injuriam, sed ad beneficentiam: quare nudus omnino nascitur sine armis, quibus lædat, & sine duriori pelle, qua se tueatur; ita alienæ opis, gubernationis & institutionis indigus, ut adultus etiam & natu grandior se solo absque industria aliena vivere nequeat. Eadem necessitas & indigentia hominem impulit, ut societatem & amicitiam civilem cum aliis coleret, in qua communi omnium labore necessaria reperirentur vitæ commoda, & felicitas ista politica arctioribus amicitiæ & subsidii mutui vinculis eos invicem astringeret; & ne fortè una aliqua Provincia internis suis elata opibus aliarum communicationem sperneret, inter varias bona illa dispertivit. Triticum Sicilia suppeditat; vinum Creta; purpuram Lydus; sericum Calabria; res odoriferas Arabia; aurum argentumque Hispania, & Indiæ occidentales; Orientales Adamantes, uniones, & varia aromata: quo factum denique, ut cupiditas & indigentia opum istarum & deliciarum excitaret commercia, & institutâ inter Nationes communicatione fieret hic orbis familiaris quædam domus ac communis omnibus; quia verò ad ejusmodi negotiationes necessum erat, ut sese mutuò intelligerent, atq; internos amoris & benevolenttiæ affectus invicem possent prodere, largita est homini Natura vocem articulatam, blandam, & suavem, qua animi sui sensa exprimeret; risum, quo comitatem suam; lacrymas, quibus suam commiserationem; manus, quibus fidem suam, & liberalitatem; genua, quibus obedientiam suam testaretur: quæ omnia signa sunt animalis civilis, benigni, & pacifici. Verùm eas animantes, quas Natura bellicosas esse voluit, ita ab utero formavit, ut armis tam offensivis, quàm defensivis ad bellum instructæ essent. Leoni ungues dedit, Aquilæ falculas, Elephanto proboscidem, Tauro cornua, Apro exertos dentes,

Erinaceo pungentes aculeos. Serpentes & viperas veneno fecit formidabiles, illarum quippe defensio in nostro consistit periculo, & robur à metu nostro accipiunt. In eum finem omnes ferè animantes brutas duriori pelle convestivit, ut se tantò meliùs tueri possent: Crocodilum lorica texit, serpentes hamato thorace, cancros testis. Ideò largita est omnibus aspectum quendam ferocem, ac vocem horrificam. Pro illis ergo brutum bellum sit, non pro homine, in quo ratio in iram habet imperium, & cui Natura in imis terræ visceribus ferrum, chalybem, aurum argentumque, ne fors iis abuteretur, abdidit: sed & ibi ea reperit, & protraxit in lucem, a *ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset, aut pretium.* Grandis hominum abusus aurum argentumque, quæ Natura vitæ sustentandæ & ornandæ concessit, in ejusdem jacturam & detrimentum impendere.

§. Verùm quia apud homines permultos, ipsis etiam belluis (ut diximus) immaniores plus voluntas & ambitio potest, quàm ratio, adeò ut absque justa caussa contendant opprimere alios, iisque dominari, omnino necessarium fuit bellum ad defensionem naturalem: b *nam cum duo sint genera disceptandi, unum per disceptationem, alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori,* modò justa caussa intervenerit, & bona præterea accesserit intentio, & legitima auctoritas Principis: quæ tamen in re absque consultatione cum viris doctis statui nihil debet. Ita Athenienses faciebant, qui priùs Oratores suos & Philosophos adhibebant in consilium, ut bella legitimè susciperent: siquidem in nostra est potestate illa exordiri; finem verò iis imponere, non item. Qui citò arma corripit, paulatim plorandi materiam inveniet. c *Mover guerra* (inquit Rex Alponsus) *es cosa, en que deven mucho parar mientes, los que la quieren fazer ante que la comien-*

zen.

a Seneca. b Cicero. c L. 2. tt. 23. p. 2.

zen, porque la fagan con razon, e con derecho. Ca desto vienen grandes tres bienes. El primero, que ayuda Dios mas por ende à los, que asi la fazen. El segundo, porque ellos se effuerzan mas en si mismos por el derecho, que tienen. El terzero, porque los, que lo oyen, si son Amigos, ayudan los de mejor voluntad; è si enemigos, recelanse mas dellos. Belli periculum suscipi non debet ob caussas leves, aut deliciosas, quales impulerunt Xerxem, ut bellum inferret Græciæ; & Longobardos ut irruptionem in Italiam facerent. Ille Princeps tyrannus est, qui propter statum alienum bella movet; justus ille, qui ideò solùm, ut sua conservet, aut bona iniquè usurpata vindicet, in eo præsertim casu, quando justitia à tribunali obtineri nequit, & securior est decisio, quæ gladio fit & armis, quam quæ jure scripto, *a* fraudi & cavillationi obnoxio. Eventus bellorum injustè susceptorum integerrimus judex est, qui victoriam ei tribuit tandem, cui de jure competit. Tantoperè Philippus Secundus jus suum, quod per mortem Regis Sebastiani ad Lusitaniæ coronam fuerat consecutus, liquidum esse voluit, ut tametsi Theologorum & Jureconsultorum responsa pro ipso facerent, & jam in confinibus Regni illius esset cum exercitu, adhuc tamen tantisper sustinuerit, donec iterum cum illis ea super re deliberationem instituisset. Princeps, qui sensim & quasi gradatim fortunam suam fabricare meditatur, per bellum eam quærat licet, ubi legitima sese obtulerit occasio. Verùm is, qui Status amplitudini suæ convenientes jam quietè possidet, diligenter antè expendat, quid magis conducat eâ in re, coneturque, quoad potest honestis quibusdam mediis bellum declinare, absque jactura tamen auctoritatis suæ & existimationis: nam si, hæc paterentur aliquid, detrectando magis illud incenderet. Rudolphus Primus.

 Impe-

a *Castrensis jurisdictio secura, & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat.* Tacit. in vitâ Agric.

Imperator melius esse ajebat bene gubernare, quàm dilatare Imperium. Nec minor Principis gloria est, armis pacem tueri, quàm bello victorem esse. Felix & fortunatum illud Regnum, in quo armorum existimatio ubertatem conservat; ubi lanceæ olivas & vites sustentant: ubi Ceres Bellonæ galeâ utitur, ut fruges suas tantò securiùs possit producere. Quò animi magnitudo major est, eò magis is à bello est alienus: novit enim quid maximè fieri oporteat. Illud certum, a *sumi bellum* sæpe *etiam ab ignavis*, & *strenuissimi cujusque periculo geri.* Quòd si bellum pacis caussa inventum est, ut illius beneficio, si fieri potest, hac frui tandem liceat, non debet electio illius à voluntate esse, sed à vi potiùs & *b* necessitate. E cerebro Jovis Bellonam prodiisse finxit Antiquitas, ut significaret, bellum à prudentia, non ab arrogantia animi proficisci debere. Sebastianus Lusitaniæ Rex, qui armis appetiit Africam generosæ suæ indoli indulgens magis, quàm consilium secutus, sanguine suo documentum istud in arenis illis inscriptum reliquit. Apes Regem armatum non ferunt, ne bellicosus sit fortè, & Reipublicæ suæ gubernatione neglecta alienis acquirendis sese occupet. Quod si meliùs perpendissent Franciscus Francorum, & Gustavus Suecorum Reges, nec ille captus fuisset Ticini, nec hic in Lutzensi pugna cecidisset. A dominandi libidine multarum Rerumpublicarum interitus sumpsit initium. Serò tandem illud agnovit Hannibal, cùm Scipioni fassus est, longè melius futurum fuisse, si Dii animos tam modestos hominibus inspirassent, ut Romani Italia, Carthaginenses Africa contenti forent.

§. Principes armis potentes bellum viribus, quantis possunt maximis, prosequi debent, ut citiùs illud conficiant, uti solebant Romani: productio enim & sumptus auget & pericula. Intereà quoque

a Tac. l.4. Hist. b *Pacem habere debet voluntas bellum necessitas.* D. Aug. ep. 207. t. 2.

quoque hostis sese exercet, sibi prospicit, & sumit animos. Potentia, nisi cum impetu aliquo agat, auctoritatis suæ jacturam facit. Iis de caussis uno eodemque tempore duo diversa bella suscipienda non sunt: distractis enim viribus, tam citò ea confici nequeunt. Nec ulla tanta est potentia, quæ illa diu sustentet, neque tot supersunt viri, qui ea ritè moderentur. Semper in eo elaborarunt Romani (& facit illud idem nunc Turca) ut ne duobus in locis simul bellum gererent. Huc comminationes illæ spectabant, quas Corbulo Parthis intendebat, cùm diceret, a *Imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse.*

a Tacit. lib. 15. Annal.

SYMBOLUM LXXV.

MEdea (ut vellere aureo tantò commodius potiretur) serpentium dentes disseminavit, unde enati sunt integri virorum armatorum manipuli, qui vulneribus mutuis se conficiebant. Idem Principes aliqui & Respublicæ factitant, perniciosissimę orbis Medeæ, discordias disseminant inter Principes, ac bella & tumultus in suismet a Statibus colligunt. In his nempe pacem & quietem sibi pollicentur, quam perturbant in Provinciis alienis, sed contra, ac putabant, plerumque evenit. De mundi æquilibrio dicunt Cosmographi, centrum gravitatis tam ex omni parte esse æquale, ut pondus quodcunque etiam minimum terram commoveat: quod idem in bellis accidit, nullum quippe tam longè distat, quin centrum quietis Rerumpublicarum aliarum immutet. Bellum flammæ instar est, quæ uno in loco excitata, mox alia, & propriam sępe domum corripit, pro eo ac venti spiraverint. Prudens Agricola agris suis tempestatem metuit, quam circa montium vertices, etsi longissime distantes, cogi videt: potiori jure eas timebit is, qui

 vaporibus

a *Ventum seminabunt, & turbinem metent.* Ose. 8. 7.

vaporibus ſubmiſſis alimenta iis ſubminiſtrat. Sunt qui Batavorum fovent potentiam, ſed erit fortaſſe, quando ſervitute oppreſſi ſuam ipſi deplorabunt

ſtultitiam; quemadmodum iis accidit, qui augendis Romani Imperii viribus aliquando ſtuduerant. Veneti æmulatione ducti, quòd viderent per Luſita-

ſitanorum navigationes ſua in mari Peruco, & in Provinciis Orientalibus impediri commercia. Cairum Legatum quendam miſerunt, & artifices formandorum tormentorum ęneorum,&navium conſtruendarum peritos, ad armandum adverſus Luſitanos Calecuti Regem, Batavis verò perſuasêre, ut ad Promontorium bonæ ſpei eorundem navigationibus ſeſe opponerent. Verùm hi conſilio tam opportuno uſi miſſis illuc ſuis Inſtitoribus, & introductis commerciis, ea Reipublicæ penitùs præripuêre, cui longè fuiſſet utilius, Luſitanorum navigationem manſiſſe integram: ita enim eorundem navigiis uti potuiſſet tanquam onerariis ad advehendas Orientis divitias, & ſi portus Regni illius attigiſſent, incolarum operâ & labore eas perficere, & pòſt majori cum induſtria & lucro per univerſam Europam diſtrahere. Nimirum illa ipſa inſtrumenta & media, quæ ad ſecuritatem propriam cum damno alieno humana excogitat prudentia, auctori poſteâ accerſunt exitium. Sabaudiæ & Parmæ Duces belli incendia in Mediolanenſi Statu fovere ſatagebant, ſed eorum alter ſuum proprium evertit penitùs, alter verò belli ſedem ad ſe pertraxit. Vnicum malum conſilium optimo animo Regis Franciæ impreſſum effecit, ut ſeipſum pænè metuat, diffidat Matri, Fratri Germano, & toti regno: perſuaſus ſcilicet, ſe ſuaque ſine bello ſtare non poſſe, atque adeò à ruinâ Domûs Auſtriacæ ſuam dependere ſalutem & conſervationem.

Fœdus Cameracenſe contra Rempublicam Venetam ſuaſit non nemo Legatus è Franciâ hoc uſus argumento, quòd diſſenſiones illa ſeminaret inter Principes, ut ſuam fabricetur fortunam cum aliorum ruinâ, & uniti inter ſe complures eidem armis eripuêre, quicquid in terrâ firmâ acquiſiverat. Fieri fortè potuit, ut tempora illa tales artes exigerent, aut quòd Viri prudentes, quibus Senatus ille ſemper floruit, ejus rei incommoda agnoſcerent quidem, iis tamen occurrere non poſſent,

ob nimiam Senatorum multitudinem aut ne obsistendo suspecti aliis haberentur. Est nimirum hæc Rerumpublicarum infelicitas, ut in illis malitia, tyrannis, odiorum fomentum, commodorum procuratio, nullâ habitâ Iustitiæ ratione, præcipuum magisque securum suffragium esse soleat, quod zelum, amoremque in patriam communiter interpretamur, ademptâ viris melioribus rectè agendi libertate. In illis, inquam, a *Sapientibus quietis & Reipublicæ cura: levissimus quisque & futuri improvidus, spe vana tumens* est, cùmque in deliberationibus numerentur potius, quàm ponderentur vota, & in communitatibus omnibus plures inexperti & temerarii reperiantur, quàm cordati, gravia inde nasci solent incommoda. Etiamnum hodie cum maximo tranquillitatis publicæ bono, & communi omnium applausu observari videmus à laudatissimâ illâ Republicâ bonas regulas politicas, ut pote quæ paci universali studuit semper, & constantem cum Principibus finitimis coluit amicitiam, neque unquam locum dare voluit continuis Franciæ sollicitationibus, aut bellis præsentibus sese immiscere. Quâ re non solùm Austriacam sibi Domum mirè devinxit, sed semetipsam etiam communi Martis furori prudenter subduxit, adeò ut plus eâ ratione profecerit, quàm vi & armis obtinere potuisset. Vicinitas majoris potentiæ non semper damno esse solet, aut fraudi: interdum maris instar est, quod aliorsum recedit, & Provincias integras subductis undis Vicino transcribit. Principes non pauci & Respublicæ conservationem suam & amplitudinem huic debent Monarchiæ. Periculosæ plenum opus est aleæ, bella semper potentiori machinari, & hoc solùm agere, ut Principatus minores contra illum nunquam non in armis sint, ut alibi ostendimus. Longè potentiores sunt Respublicæ à bonâ cum Principibus amicitiâ, quàm ab armis & exercitu. Fœminæ sunt astutæ, quæ

a Tac.l.1. hist.

quæ facili negotio animos illorum & voluntates sibi conciliant, & suas moderantur actiones, ad fines suos particulares eas dirigendo. Plus plerunque cum iis velut cum sexu muliebri, quàm cum Principibus aliis connivetur, notâ præsertim Magistratûs naturâ, in quo probi absque culpâ sunt. Ne igitur turbari se sinant, si Principis interdum iratiores videant: nam a *amantium ira amoris redintegratio est.* Suasmet potiùs umbras & suspiciones improbent, quibus amicorum fidem quandoq; in dubium vocant, quod vitium multitudinis est, res ipsas non ratione, sed suspicione plerunque inani metientis.

§. Atque artes istæ seminandi discordias, & unum in alterius exitium concitandi, frequentes in aulis sunt & Palatiis, & ferè ex ambitione nasci consueverunt: cùm enim jam distributa sint præmia, & formæ novæ absque aliarum interitu introduci nequeant, per calumniam aut vim eò contenditur. Interdum non nisi æmulatio est, quâ Minister unus invidet alteri excellentes animi dotes, quibus pollet, ideòque hoc agit potissimùm, ut aut officio arceatur, ubi illæ magis elucent, aut ut conceptam de iis opinionem deponant alii. Quem in finem falsa etiam nonnulli aliis imponunt crimina, & si veritas obscurari non potest, utuntur ficto risu, jocis aliisque verbis minùs honorificis, sub quâdam amicitiæ specie, ut qui jam in rebus levioribus auctoritatem perdidit, eâdem posteà etiam in gravioribus destituatur. Artificia ejusmodi malitiosa, minusque sincera ipsi quoque auctori perniciosa sunt; quemadmodum in Hispone ejusque sequacibus prundenter b advertit Tacitus. Et tametsi Lucinius Proculus alios c *criminando, quod facillimum factu est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat:* istud tamen tum solet accidere, cùm probitas & modestia intra vitæ privatæ limites sese continent, & honores publicos ac gratiam Principum

a Terentius. b *Perniciem aliis, ac postremum sibi invenêre.* Tacit l. 1. Annal. c Tacit. lib. I. Hist.

cipum aſpernantur; ut facere ſolent ii, qui ſuiſmet diffiſi viribus minùs idoneos ſeſe reputant ad negotia publica aliaque majoris momenti pertractanda. Viris talibus malitia ſolers, & ad occupandos animos intenta, debita virtutum præmia facilè præripit; quomodo Tigellinus factitabat. a *Præfecturam vigilum, & prætorii, & alia præmia virtutum velociùs vitiis adeptus*. Verùm tales artes eâdem, quâ naſcuntur, celeritate rurſum intereunt; ut in eodem Tigillino videre fuit, qui b *inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes mores, ſectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitu ſero & inhoneſto*.

a Idem lib. 1. Hiſt. *b* Idem ibid.

SYMBOLUM. LXXVI.

Vibrat ſol lucis ſuæ radios in ſpeculum concavum, & iidem inde mox ignei emicant (figura præſentis Emblematis) quo ſignificatur in bonâ aut malâ Miniſtorum intentione pacem aut bellum conſiſtere. Periculoſa eſt mandatorum, quæ ipſi accipiunt, repercuſſio. Si pectus iis eſſet criſtallinum, planum & candidum, eâdem cùm puritate mandata redderent, quâ acceperunt, immò etiam majore. Quòd ſi iis chalybeum ſit, orbem univerſum bellis ſuccendent. Eam ob rem Principibus pacis amantibus curæ eſſe debet, ne ad eam procurandam Miniſtros adhibeant Martem potiùs ſpirantes: hi enim, cùm gloriam ſuam & fortunam in armis collocent, omnem captant occaſionem belli incendia ſuſcitandi. Non deploraret Corona Franciæ tot diſſidia, neque Europa tot Martis calamitates, niſi in illis conſervatio gratiæ Regis Chriſtianiſſimi ſita fuiſſet. Sacræ paginæ memorant, tubas, quibus bellum denunciabatur, Sacerdotibus olim commiſſas *a* fuiſſe, ne modeſtia & gravitas ſacratioris eorundem officii, quo fungebantur, abſque gra-

vi

a *Filii autem Aaron Sacerdotes clangent tubis: eritq; hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris*. Num. 10. 8.

vi cauſſa iis uti permitterent. Animi Principum ſinus quidam marini ſunt, qui in altiſſimos fluctus montium inſtar ſeſe erigunt, ſi Miniſtri eorundem

turbulenti Boreæ fuerint ; contrà, ſi placidi Zephyri, in ſumma vivunt tranquillitate. Etenim animus generoſus, & pacis ac mutuæ Principis ſui cum aliis con-

concordiæ amicus: mandata temeraria, & periculosa moderatur, atque emendat; solis exemplo, cujus radii etsi per angulos transeant, expedire tamen se conantur postea à forma illa imperfecta, & in reverberatione sua redire ad Sphæricam. Nec sufficit interdum, quòd intentionem habeant minimè malam, si bellicosi aliàs & Martiales habeantur, quia aut nemo sibi persuadet, tam fortes animos occasionem neglecturos, aut metus contra eorum fortitudinem arma corripit, aut certè malitia ea velut pallio sese contegit. Prævidit Comes Fontanus, quid ex Rhætorum factione futurum esset in valle Telina, ob consociationem cum Republica Veneta, & propugnaculum extruxit ad ostium Adæ fluvii, pro securitate statûs Mediolanensis: ingressus est Vallem eandem Dux Feria excitus à Catholicis, ut eos contra Hæreticos tutaretur: alibi Dux Osunensis cum exercitu in mari Adriatico Venetorum arma in Foro Julii aliorsum avocare conatus est, & tribus illis Ministris imputata fuere bella, quæ deinde propter Sabaudiæ Ducis inquietudinem exorta sunt.

§. In iis tamen, qui pacis tractandæ caussa mittuntur, majus hoc solet esse periculum, cùm quisque ferè in negotiis naturæ suæ ductum, aut passionem sequatur potiùs, quàm bonam Principis intentionem. Lupus Harus offensus à Rege Sanctio, cui cognomentum Fortis, egregiè sese ultus est in tractatibus pacificationis inter eundem Regem, & Petrum Tertium Regem Aragoniæ, secus amborum responsa referendo, quo factum, ut utrumque commotiorem redderet, quàm fuerint anteà. Maxima Principum infelicitas est, quòd rebus omnibus ipsi coràm præsentes adesse nequeant, adeoque necesse habeant in multis aliorum uti relationibus, quæ fontibus similes sunt: sicut enim hi terræ metallicæ, qua transeunt, affectiones imbibunt, ita illæ semper ferè malitia, passione, aut affectu Ministrorum inficiuntur, eorumque commoda ac fines

fines ſapiunt. Iiſdem conantur aſſentari Principi, ita eas inſtituendo: ut ad illorum arbitrium & voluntatem fictæ factæque videantur. Miniſtri, & cumprimis Legati, qui rei bene gerendæ apprimè ſtudioſi videri cupiunt, & tanquam ingenio ſuo penetrent omnia, abripi ſe ſinunt privatis ſuiſmet imaginationibus, & ad Principes ſuos referunt tanquam certum & exploratum, non id, quod re ipſa eſt, ſed quod eſſe poſſe ipſi ſibi imaginantur. Nimis in ſuſpiciones proni ſunt, quas ſicut è quavis leviſſima umbra hauriunt, ita mox fidem iis adhibent: unde graves æquivocationes naſcuntur & errores, immò cauſſa præcipua diſſenſionum, bellorumque inter Principes; ſiquidem a *in turbas & diſcordias peſſimo cuique* Miniſtro *multa vis.* Caveant igitur oportet Principes, ne leviter moveri ſe ſinant primis Miniſtrorum relationibus, ſed componant eas priùs cum iis, quas ab aliis accipiunt; atque ut de perſcriptis ad ſeſe tantò certius formare poſſint judicium, perſpecta inprimis eorundem habeant ingenia & naturas, modum inſuper, quo res ſolent concipere, num videlicet paſſionibus, aut affectibus privatis duci conſueverint: accidit enim interdum, ut Miniſter amore Regionis, aut Principis, cum quo agit, capiatur, & omnia illi æqua videantur; aliquando comiter acceptus favoribus ejuſdem ineſcari ſe ſinit, & ex gratitudine quadam naturali illius partes & cauſſam agit potiùs, quàm ſui Principis. Nonnunquam etiam inanibus rerum ſimulacris, & rumuſculis adverſis, per dolum confictis, decipitur, & facilè ſuum etiam fallit Principem: nam nemo aptior ad propinandos aliis errores, quàm qui prior eos hauſerit. Miniſtri benè multi levibus moventur ratiunculis, aut paſſione aliqua ducti, aut averſione animi, quæ judicium iiſdem perturbat, omnia in malum vertunt. Sunt prætereà nonnulli naturâ ſic comparati, ut actiones omnes & conſilia in deteriorem interpretentur partem; quem-

a Tacit. lib. 4. Hiſt.

quemadmodum alii ita ſinceri, ut nihil ſiniſtra cum intentione agi credant. Tam iſti, quàm illi pernicioſi ſunt, & hi poſtremi quidem non minus, ac alii priores.

Exiſtimans interdum Miniſter ad obſequii munus pertinere, aut intelligentis & boni communis ſtudio flagrantis nomen ſe adepturum, ſi Principi ſuo hoſtes ac diffidentes detegat, omnem curam & vigilantiam in ſuſpicionibus collocat, nec quiſquam à calamo ejuſdem & lingua ſecurus eſt, atque ut umbras ſuas & apprehenſiones tantò faciat certiores, nimiùm diffidendo occaſionem dat, ut amici convertantur in hoſtes, & cauſſa in litem abeat cum gravi Principis nocumento, cui longè plus profuiſſet bona de omnibus exiſtimatio, aut ſi Miniſter adhiberet remedia ad curandos, non ad infirmandos hominum animos, & voluntates.

Fatigantur etiam quandoque Miniſtri Legationibus, atque ut ad familiæ propriæ commoda procuranda reverti ſibi liceat, non verentur diſſuere omnino Principum inter ſe amicitiam, aut alia minùs ſana conſilia ſuggerere.

Falluntur egregiè Principes, qui ſibi perſuadent, Miniſtros ſemper ut Miniſtros, nunquam ut homines agere. Quod ſi ita eſſet, meliora ab iis præſtarentur obſequia, & pauciora evenirent incommoda. Attamen homines ſunt; neque Miniſtri munus eos continuò exuit propenſione naturali ad quietem & delicias, amore, ira, vindicta, aliiſque affectibus, & paſſionibus, ad quas corrigendas non ſufficit ſemper ſtudium boni communis, & obligatio.

5. Verùm id diligenter velim animadvertat Princeps, fieri interdum, ut qui Miniſtros bonos & gnavos fallere nequeunt (eò quòd hi in tractando negotio artes illorum & conſilia penetrent, videantque quid è re Principis ſui ſit, quid non) eos traducant tanquam diffidentes, paſſionibus obnoxios, duros & intractabiles, adeòque illud conentur efficere, ut iis amotis negotia committantur

tur aliis minùs ad eam rem instructis, aut ut cum ipso Principe immediatè ea tractare sibi liceat, cui multa ad speciem æqua proponut, eumque inducunt, ut concedat, quæ ipsi deinde fraudi sunt, & interdum ut Ministrum suum pessundet penitùs. Nemo existimare debet negotiorum cursum mutare se posse, aut Ministri fortunam evertere: ubi enim hoc sperare licuerit, nullus Minister securus erit, nec Principis negotium rectè curabitur; talis enim fiducia contemptum & inobedientiam parit in accusante, & metus criminis imponendi animos Ministro adimit. Quare minus damnum censeo hos fortè errare, quàm leviter admittere adversùs eos querelas & accusationes præsertim Exterorum, & licet veræ eæ sint, majoris tamen prudentiæ est differre remedium, donec istud asscribere sibi nequeat is, à quo profectæ illæ fuerant.

SYMBOLUM LXXVII.

AMbæ illæ principes cæli faces, diei noctisque præsides, quantò à se invicem absunt longiùs, tantò majori consensione, & pleniori luce isthæc inferiora collustrant. Ast ubi concurrunt propiùs, nil juvat quidem esse fratres, quò minùs præsentia unius alterius impediat radios, & ex tali Eclipsi nascuntur grandiores umbræ, aliaque terræ incommoda. Conservant & fovent Principes mutuam inter se amicitiam Ministrorum & literarum beneficio; at si coràm de rebus suis inter se communicent, mox ex ipso aspectu umbræ suboriuntur suspicionum & offensarum, quia nunquam unus in alio reperit, quod anteà sibi pollicebatur, nec unusquisque suo se metitur modulo, cùm nemo ferè inter eos sit, qui non plus obtendat, quàm ei de jure debeatur. Duellum propè est mutuus Principum conspectus & præsentia, in quo de cæremoniis decertatur, unoquoque poscente primas, & cum altero de victoria contendente. Assistunt certamini am-

amborum familiæ, velut bini hostiles manipuli, quorum singuli id in votis habent, ut Princeps suus & personæ dotibus, & amplitudine palmam ferat;

cùmque in tanto numero omnes prudentes esse nequeant, quodvis dicterium, aut levissimus aliquis contemptus, facilè divulgatus, graviter alios offen-

offendit. *a* Ita factum in congressu Regis Henrici, & Ludovici Undecimi Regis Franciæ, in quo cùm Hispani splendore & pompa excederent, contrà verò vilem Gallorum cultum ac sordes deriderent, animis haud leviter offensis duæ illæ Nationes discesserunt ab invicem, quæ usque id temporis tam arctam inter se amicitiam coluerant. Occulta fuêre Germanici & Pisonis odia, quoad coràm inter se *a* viderunt. Conspectus mutuus Regis Castellæ Ferdinandi Quarti, & Regis Lusitaniæ Dionysii ejus soceri graves peperit dissensiones, uti & ille Regis Philippi Primi & Regis Ferdinandi. Et tametsi ex congressu Regis Jacobi Primi cum Rege Alphonso, atque ex multis aliis similibus insignia nata sunt emolumenta, tutissima tamen via erit, si Principes negotia sua per Legatos conficiant.

§. Qui Principibus magis familiares sunt, ii hoc agunt interdum (ut dictum alibi) ut inter eos, eorùmque consanguineos & affines dissidia seminent, cujus rei in historiis nostris multa exempla suppetunt. Lupus Harus inter Regem Sanctium, cognomento Fortem, ejusque conjugem Reginam discordiam concitare conatus est. *c* Famuli Reginæ Catharinæ Matris Regis Joannis Secundi eandem irritabant adversus Infantem Ferdinandum. Alvarus Lara, (ut Regni gubernationem dutiùs obtineret) literis confictis Regi Henrico Primo persuadere voluit, à sorore sua Berengaria ei venenum parari. Quorum commodis serviebat dissensio inter Infantem Sanctium, & Regem Alphonsum Sapientem ejus Patrem, ii vehementer cavebant, ne quas habebant controversias, coràm præsentes componerent. Castellæ Proceres impediebant *d* concordiam inter Regem Joannem Secundum, & Henricum ejus filium. Alvarus Luna illam item, quæ inter Joannem Navarræ regem, ejusq; filium Carolum,

a Mar. Hist. Hisp. lib. 23. c. 5. b *Disceßeruntque opertis odiis.* Tac. l. 2. Annal. *c* Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 6. *d* Mar. hist. Hisp. l. 22. c. 4.

Vianæ Principem intercedebat. Privati Regis Philippi Primi eidem dissuadebant congressionem, & colloquium cum Rege Ferdinando. Ejuscemodi artes vidimus his nostris temporibus frequentari in Franciâ cum non exiguo detrimento tranquillitatis Regni illius, & totius Christiani orbis. Remedium unicum est, spernere difficultates & incommoda, quæ Ministri Principibus familiares obtendunt, & in mutuum venire conspectum, ubi vi sanguinis occultè operante, mitigantur animi, & in apertum se prodit eorum malitia, qui dissidiorum auctores extitêre. His rationibus permotus Rex Ferdinandus Segobiæ coràm convenit Regem Henricum Quartum conjugis suæ fratrem, nihil veritus ex eo periculi, quod se suaque committere videretur Regi offenso, qui aut ex amore naturali, aut ad dissimulandam suam infamiam illud agebat unicè, ut filia sua Joanna in Coronâ succederet: etsi enim de periculis istis satis à suis fuerit præmonitus, cùm tamen ad prudentiæ bilancem ista expenderet, prævaluit omnibus unica illa consideratio, nullâ scilicet vi aut tractatione plus effici posse, quàm præsentiâ.

SYMBOLUM. LXXVIII.

QVod in Sirene cernitur, formosum est; quod auditur, suave; quod celat intentio, noxium; & quod infra aquas demergitur, monstrosum. Quis primo aspectu inæqualem istam diversitatem agnosceret? Tantum mentiri oculos, ut fallant animum: tam suavem esse concentum, ut naves impellat in scopulos! velut extraordinarium admirata est Antiquitas monstrum istud; at nullum magis ordinarium: aulæ & loca omnia eorum plena *a* sunt. Quoties homines dulcem & sonoram in ore linguam circumferunt, quâ decipiunt, & Amici gressibus ponunt *b* laqueos?

a *Et Sirenes in delubris voluptatis.* Isa. 13. 22. b *Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.* Prov. 29. 5.

queos? Quoties frons exterior amorem præ se fert & benevolentiam, & animus iram coquit & indignationem? Quot finguntur lacrymæ, quæ ex

gaudio *a* profluunt? b *Periisse Germanicum nulli ja-*

 ctan-

a *Peractis tristitiæ imitamentis.* Tac. l. 13. Annal. *b* Tac. lib. 2. Annal.

ctantiùs mœrebant, quàm qui maximè lætabantur. Attulerunt ad Julium Cæsarem Pompeji caput, & tametsi hoc illi spectaculum non injucundum esset, lacrymis tamen interiorem animi affectum dissimulavit.

a *Non primo Cæsar damnavit munera visu,*
Avertitque oculos, vultus dum crederet, hæsit.
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Iam bonus esse socer: lacrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore læto.
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quàm lacrymis.

Multum de fictis Sirenibus habent obtentus quorundam Principum. Quàm fucati Religionis & boni publici coloribus? Quàm amplis vestiti promissis, & blandis ac amicis sermonibus? Quæ fraudes mutuæ non latent sub illâ specie, & exterioribus benevolentiæ indiciis? Angelos sese exhibent, & desinunt in serpentes. qui artus complectuntur, ut mordeant & venenum iis infundant. Meliora sunt sinceri animi vulnera, quàm horum talium *b* oscula. Verba eorum blanda sunt, ipsi verò acuta *c* jacula. Quoties proditio ab honoribus incepit? Tiberius incensus æmulatione gloriæ tot victoriarum, quas Germanicus tulerat, necem ejusdem moliebatur, totiusq; familiæ Augusti extirpationem, & ad triumphum eum evocavit, ac imperii consortem reddidit. His publicis benevolentiæ signis animum suum tegere contendebat: ardebat Germanici invidiâ, magisque ejus gloriam incendebat, ut extingueret promptiùs: quod oculis patebat, existimatio erat & honor; quod clàm suberat, non nisi odiũ & *d* malitia

a Lucan. b *Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis.* Proverb. 27. 6. c *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Psal. 54, 22. d *Nec ideò sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitque caussas, aut fortè oblatas eripuit.* Tacit. lib. 2. Annal.

litia. Quò magis sincerum sese cor exhibet, eò plus doli in recessu habet abditum. Non æquè fallunt fontes turbidi, ac limpidiores, qui venenum dissimulant, & puritate suâ ad hauriendum alliciunt. Oportet igitur diligenter advigilet prudentia, ut illas Principum artes tempori penetret, tantoque magis suspectos eos habeat, quantò benigniores & magis benevolos sese ostendunt, & mores suos ac naturam immutant; quomodo Agrippina fecit versis artibus, & asperitate in teneritudinem & blandimenta, ut Neronem ab amoribus ancillæ *a* abstraheret; quæ mutatio ipsi etiam Neroni, & amicis ejus suspecta fuit, adeò ut eum monerent, caveret mulieris *b* insidias. Ad ea potiùs oportet advertere animum, quæ celare student Principes, quàm quæ palàm produnt: magis ad ea, quæ silentio premunt, quàm ad ea, quæ exteriùs offerunt. Tradit Elector Trevirensis Archidiœcesis suæ Metropolim Regi Franciæ, ut eam militari firmet præsidio, etsi probè sciret Imperialem urbem esse, & sub protectione hæreditaria Regis Hispaniæ, tanquam Ducis Lutzenburgensis, & Comitis inferioris Burgundiæ, atque adeò non in illam solùm se peccare, sed & in Imperii constitutiones; post verò iis de caussis copiæ Regis Catholici urbem illam iterum Francis eripiunt, Electorem casu & fortuitò detinent, & tractant omni cum veneratione tali ac tanto Principi debita; & ecce postquam Rex Franciæ jam decem aut octo diebus antè fœdus cum Batavis sancivisset, ad oppugnandas Provincias Belgicas, hunc bello titulum obtendit, etsi post id acciderat; & in dictas regiones signa infert, specie liberandi

a *Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potiùs cubiculum, ac sinum offerre contegendis, quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent.* Tac. l. 13. Annal. b *Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantque cavere insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ,* Tac. l. 13. Annal.

Electoris, amici sui, & in fœderibus socii. Facilè occasiones reperit, aut subnasci facit, qui eas studiosè quærit. Malitia luci similis est, quæ per quamcumque rimulam sese penetrat, & tanta in nobis inest ad libertatem propensio, tam cœca nostra ambitio, ut nulla tam sit fucata species, modò ad alterutram illarum collimet, cui non illicò fidem habeamus, sinamusque ab eâ nos decipi. quantumvis à veritate aliena ea sit, & rationi aut experientiæ adversetur. Italia nondum satis agnoscit consilia Franciæ, quibus sub titulo protectionis dominatum illius affectat, etiam postquam vidit violatam ab eâ fidem publicam, post constitutas tot paces Ratisbonæ, Cherasci, & Monçoni: post invasum item Montferratum, Vallem Telinam, Pinnarolam, & impositum Monaco militare præsidium. Talia simulacra obtendunt Principes suæ ambitioni, cupiditati, aliisque consiliis minùs rectis, cum jacturâ etiam sanguinis & fortunarum subditorum. Hinc ferè nascuntur omnes bellorum motus & turbæ, quas orbis experitur.

§. Sicut autem ipsa commodorum ratio mutatur interdum, ita & caussæ iis prætextæ: hæ namque umbram illis faciunt, & sequi ea solent. Tractat Respublica Veneta armorum societatem cum Grisonibus, obsistunt Galli, ne quid detrimenti caperent confœderationes, quas ipsi cum iisdem aliàs fecerant: abeunt in diversas factiones Nationes illæ, in damnum Catholicorum Vallis Telinæ quorum extirpationem moliebantur Hæretici: conventum eâ super re instituunt Helveti, neque aliud occurrit remedium, quàm ut Hispani cum exercitu in Vallem penetrent, quod longè etiam antè Clementis Octavi fuit consilium, in instructione quâdam datâ Episcopo Veliæ, cùm illum pro nuntio mitteret ad Cantones Catholicos. Placet idem medium Domino Gussierio, qui Franciæ curabat negotia, suadetque Comiti Alponso Casato Legato Regis Catholici apud Helvetos, Ducem de Feria hortetur literis,

literis, ut cum exercitu regio in Vallem Telinam moveat, ut præcluso hâc ratione Venetis transitu, ipsi à cogitatis suis desisterent, & Vallis ab Hæreticis tuta esset ac libera. Motus his precibus Dux, & periculo communi, quod Statui Mediolanensi, atque universæ Italiæ ab hæresi imminebat, lamentis item, & lacrymis Catholicorum, Vallem Telinam ingreditur, & mox Galli novis rationibus artes mutant, & huic se opponunt consilio, novo sancito fœdere Avenione cum Venetis & Allobrogum Duce, sub specie conservandæ libertatis Italiæ, tametsi hæc magis in eo posita esset, ut transitu illo Hæretici Transalpini prohiberentur, quàm ne Hispani nimis illic potentes evaderent. Cùmque Vallis Telina non nisi simulacrum esset unioni illi callidè obtentum, usi sunt id temporis fœderati armis suis ad distrahenda aliorum consilia, & vim omnem atque conatum, ad opprimendam Rempublicam Genuensem converterunt. Ita rationes prætextæ variantur, prout aliæ atque aliæ commodorum sese dant occasiones.

§. In ipsis denique effectibus falsam obtentuum illorum speciem tempus prodit, quia aut non præstatur, quod promissum fuerat, aut eo non agitur loco, quo putabatur. Cogitat Respublica Veneta Gradiscum occupare, & caussam prætendit Usocchorum, qui in Croatiâ sunt, incursiones: maris libertatem tueri se velle simulat, & terrâ bellum suscipit.

Sæpenumerò majoris gloriæ divinæ procurandæ titulo sumuntur arma, & eidem officiunt potiùs: interdum specie Religionis, & eandem graviter lædunt: interdum pro tranquillitate publicâ, & eam perturbant: interdum pro subditorum libertate, & eos opprimunt: interdum pro eorumdem tutela & defensione, in eosque tyrannidem exercent: interdum pro statu proprio conservando, & alienum occupare satagunt. O Homines, ô Populi, ô Respublicæ, ô Regna! quorum tranquil-

litas & felicitas ex ambitione, & repentino paucorum impetu dependet!

§. Quando fines actionum honesti quidem sunt, incertum tamen, an eos æquè in meliorem partem interpretaturi sint alii; aut quando periculum est, ne si innotescant, obtineri nequeant, licebit eos eâ ratione disponere, ut actiones nostræ diversam quasi speciem mundi oculis exhibeant, & putentur ex aliis honestis caussis proficisci. Qua in re nulla fraus ab eo committitur, qui sic agit: rectè enim id facit ac licitè, sed malitiæ solùm simulacrum aliquod ante oculos objicit, quo sese ipsa decipiat, ut ne justis consiliis Principis obsistat. Neque verò ulla cogit necessitas, ut scopum, quò intendit aperiat aliis, immò attingere metam certam non posset, nisi eodem tempore in alias collineare videretur.

§. Nec minùs in Rebuspublicis periculosa est species ficta cujusdam zeli, quo simulant nonnulli, se bonum publicum præ oculis habere, & non nisi privatum ac proprium spectant. Prætexunt gubernationis emendationem, ut omnem illius auctoritatem labefactent. Proponunt media, & consilia suggerunt post casum, ut errores commissos, sed postquam medicinam ampliùs non admittunt, in lucem proferant. Libertatem præferunt, ut populi plausum contra Magistratum sibi concilient, & perturbatam Rempublicam suæ deinde servituti *a* subjiciant. b *Cæterùm libertas, & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.* Quæ argumenta non dedit Tiberius restituendæ libertatis Romanæ, cùm eandem cogitaret *c* opprimere? Eodem artificio usus est Princeps Auriacus ut

a *Vt Imperium evertant, libertatem præferunt: si impetraverint, ipsam aggredientur.* Tacit. lib. 16. Annal. *b* Idem lib. 4. Hist. c *Speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infensius servitium.* Tac. lib. 1. Annal.

ut Provincias Belgicas ad rebellionem concitaret: iisdem ejus utuntur posteri, ut Provinciis Unitis dominentur. Tempus maximo cum suo damno eas edocebit, quantum inter legitimum Dominum & Tyrannum intersit, & tunc optabunt *a non se contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate maluisse*, id quod olim Trevirensibus suasit Cerialis. Convolat cœco quodam impetu populus ad illicem libertatis fistulam, nec suam agnoscit levitatem, donec amissa penitùs libertate servitutis laqueis irretitum se viderit. Moveri se sinit fictis Crocodilorum istorum lacrymis, & minùs cautè suas illis fortunas & vitam committit. Quanta per orbem esset quies, si nôssent subditi, sive penes populum, sive penes multos, sive penes unum, summum fuerit imperium, nullam unquam fore gubernationem absque incommodis, & absque aliqua tyrannidis specie! nam etsi speculatio fortè perfectam aliquam Rempublicam excogitaret, cùm ea hominum esse debeat, non Angelorum, laudari poterit faciliùs, quàm *b* evenire. Atque adeò non consistit libertas in hac vel illa gubernationis forma inquirenda, sed in illius potiùs conservatione, quam longus usus constituit, & experientia approbavit, in qua justitia vigeat, & conservetur quies publica, posito quòd uni alicui dominationis generi parendum sit: nunquam enim libertas plus patitur detrimenti, quàm in ejusmodi mutationibus. Cogitamus interdum gubernationem efficere meliorem, & in aliam pejorem incidimus; uti iis accidit, qui Tiberio & Cajo fuerunt *c* superstites: & licèt fortè etiã redderetur melior, longè tamẽ graviora sunt damna, quę transitum illum ab uno dominatu ad alium comitari

 so-

a Idem l. 4. Hist. b *Dilecta ex his, & constituta Reip. forma, laudari faciliùs, quàm evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest.* Tac. l. 4. Annal. c *An Neronem extremum Dominorum putatis? idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerant: cùm interim intestabilior, & sævior exortus est.* Tac. l. 4. Hist.

ſolent, adeoque ſatius eſt præſentem tolerare, etſi iniquus *a* ſit, & in Deo confidere, qui ſi Princeps ſit malus, alium largietur *b* meliorem. Ad divinam illius Providentiam pertinet dare Regna, & divina ejus decreta improbaret, quiſquis obedire nollet Principibus, quos ſuo loco poſuit. Impius Rex erat Nabuchodonoſor, & Deus tamen graves pœnas comminabatur, ſi quis ei parere *c* recuſaret. d *Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala; ita luxum, avaritiam*, aut alios *dominantium* defectus *tolerare* debemus. *Vitia erunt, donec homines.* Quis Principum ab illis omnino immunis erit? e *Sed neque hæc continua; & meliorum interventu penſantur.*

a *Ferenda Regum ingenia, neque uſui crebras mutationes.* Tacit. l. 12. Annal. b *Ulteriora mirari, præſentia ſequi, bonos Imperatores voto expetere, qualeſcunque tolerare.* Tacit. l. 4. Hiſt. c *Quicunque non curaverit collum ſuum ſub jugo Regis Babylonis: in gladio, & in fame, & in peſte viſitabo ſuper gentem illam, ait Dominus.* Jer. 27. 8. *d* Tacit. lib. 4. Annal. *e* Ibid.

SYMBOLUM LXXIX.

NUlla avium in formanda voce articulata magis hominem imitatur, ac Pſittacus.

a *Si me non videas, eſſe negabis avem.*

Tanta ejus eſt ſolertia, ut fuerint inter Philoſphos, qui dubitarent, num rationis eſſet particeps. Cardanus de eo ſic ſcribit: b *Inter aves ingenio ſagacitateque præſtat, quòd grandi ſit capite, atque in India cœlo ſincero naſcatur, unde didicit non ſolùm loqui, ſed etiam meditari ob ſtudium gloriæ.* Avis eſt admodum ſincera & candida, quod magnorum ingeniorum eſt proprium. Attamen candor illius decipi ſe non ſinit, quin potiùs tempori dolos novit antevertere, adeò ut ſerpentis, animalis etiam aſtutiſſimi & maximè prudentis, illudat artes: nam ut ab inſidiis illius ni-

a Martialis. *b* Cardan.

nidum suum tueatur, mirabili sagacitate eum ex altissimis & tenuissimis arborum ramis suspendit, quemadmodum præsens Symbolum exhibet, ut si

fortè per illos serpens tentârit adrepere, ad enecandos pullos, suomet pondere deorsum decidat. Ita decet artem arte, consilium consilio illudere.

Quâ in re eximius Principum Magister fuit Rex Ferdinandus Catholicus uti in omnibus consiliis suis satis ostendit, tum præsertim, cùm Germanam de Fox Ludovici Duodecimi Franciæ Regis Neptem in uxorem duxit, ad dissolvendam unionem & fœdera, quæ illo inscio, & in ejus præjudicium fecerant inter se Hagenoæ Imperator, & Rex Philippus Primus suus Gener. Nec minori cum sagacitate usus fuit occasione illâ, quam ei offerebat desiderium ejusdem Regis Franciæ, cupientis cum eo inire fœdus, ut tantò esset expeditior ad invadendum Regnum Neapolitanum, sic rem omnem instituendo, ut Status Rossilionensem & Cerdaniæ suæ iterum potestati subjiceret: cumque videret Franciæ Regem eo jam fine ingressum in Italiam, & quàm periculosus futurus esset vicinus Regno Siciliæ, in quod suos conjecerat oculos, illum inhibuit, ne progredetur ulteriùs, & rupto fœdere bellum ei indixit, ejusque consilia dissipavit, initâ cum Republicâ Venetâ, aliisque Principibus societate. Atque arma isthæc magis necessaria sunt belli tempore, quàm pacis: in illo enim plus ingenium potest, quâm ipsa vis; & sanè laude dignus est iste belli dux qui spretâ inani gloriâ hostem armis debellandi, astu victoriam ei suffuratur, & consilio triumphat, aut stratagematis, quâ in re nihil omnino adversùs jus Gentium committiur; nam a *cum justè bellum suscipitur, ut aperte pugnet quis, aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.*

——— b *dolus, an virtus quis in hoste requirat?* Et quidni fallere eum possis, quem occidere etiam liceat? Magnanimi pectoris est, salutem publicam triumpho anteferre, & securiorem reddere victoriam, neq; eam tam manifesto armorum exponere periculo, cùm nulla humano quidem judicio adeò certa videri possit, quin variis casibus sit obnoxia.

§. In conjecturis ad eludenda consilia, artesque hostium, non spectandum est semper, quid vir admodum prudens in ejusmodi negotio ageret (tametsi

a D. Aug. *b* Virgil.

mersi illud etiam antevertere consultum fuerit) sed formandum judicium pro conditione & capacitate personæ, quacum agitur: neque enim convenientissimo semper & prudentissimo modo omnes operantur. Ferdinandum Albanum Ducem, cùm defuncto Sebastiano Lusitaniæ Rege Regnum illud cum exercitu ingrederetur, nonnulli accusabant quòd facinus periculi plenum, immo contra militiæ leges suscepisset, quæ in Heroë tam insigni, tamque artium militarium perito omnibus erat admirationi; ipse verò respondit, se quidem periculum illud minimè ignorasse, in eo tamen confisum se fuisse, quod negotium sibi futurum esset cum Natione, quæ diuturno pacis usu belli oblita videretur. Ne quidem quando cum viris à prudentia laudatis agitur, certum est semper judicium & conjectura, quam de actionibus eorundem ex præscripto etiam rationis & prudentiæ concipimus: interdum enim passione, aut affectu se sinunt abripi; & prudentissimi quique maximos subinde submittunt errores, quia ex vana quadam de se præsumptione curam sufficientem non adhibent, aut nimiùm suæ confidunt sapientiæ, qua facilè in viam redire se posse arbitrantur, etsi paullo longius, quàm oportuit, alicubi processerint. Nonnunquam etiam eosdem fallunt ea, quæ ipsi præsupponunt, tempus, & eventus alii; quare tutissimum erit, suum semper suspendere judicium in iis, quæ ab alieno dependent arbitrio, nec illud moderari velle prudentia sua propria: quilibet enim peculiares suas habet rationes, ignotas aliis, & naturæ suæ congruas, quibus ad agendum impellitur. Quod uni alicui videtur impossibile, alius factu facillimum judicat. Nec desunt ingenia, quæ periculosissima quæque tentare audeant. Sunt, quæ rationem ament; sunt etiam quæ eandem omnino defugiant.

§. Artes occultissimæ hostium, aut eorum, qui sub amicitiæ specie commodis suis privatis consulere satagunt, eę potissimum sunt, quibus tam callidè

de negotia proponere nôrunt Principi ut non nisi in ejus emolumentum redundare videantur, quæ eidem exitio sunt potius. Quâ in re facilè ejus decipitur probitas, præsertim si aut experientia careat, aut ignoret, quò alii collimient. Quare magna prudentia attentioneque opus est, ut prava consilia in consulentium damnum convertat.

§. Tametsi verò hostium consilia ratiocinando penetrari soleant, expedit tamen ea etiam investigare per exploratores, præcipua regnandi instrumenta sine quibus Corona nec satis secura esse potest, nec incrementum sumere, nec bellum ritè administrari: id quod in Vitellio culpatum fuit, utpote a *ignaro militiæ, improvido consilii, quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus*. Et sanè, quantum noceat ista ignorare, testis esse potest Germania; multæ insignes rerum bene gerendarum perditæ fuêre occasiones, miles sæpe in stativis suis inopinatò oppressus, hoc solo nomine, quòd consilia & itinera hostium satis explorata non haberet. Josue *b* exploratorum utebatur opera, tametsi Deus ipse armorum illius curam gereret. Moyses non nisi Angelo columnam igneam præferente, quæ stativa designaret, castra *c* movebat, & adhuc jussu Dei duodecim misit Exploratores, ut terram promissam *d* coràm inspicerent. Legati Exploratores publici sunt, & salvo jure divino aut Gentium, muneribus ac largitionibus tentare possunt Ministrorum fidem, etsi jurata ea sit, ut expiscentur, quid adversùs suum Principem iniquè machinentur alii: hi enim ad secretum minimè tenentur; pro illis verò militat ratio defensionis propriæ naturalis.

SYM-

a Tac. l.3. Hist. b *Misit Iosue duos viros exploratores in abscondito*. Ios. 2. 1. c *Tollensque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis*. Exo. 14.19. d *Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus, ex Principibus*. Nu. 13,3.

SYMBOLUM LXXX.

SCalptores primùm domi ſuæ marmoreos aptant lapides & expoliunt, quibus ædificium exornare cogitant: nam poſteà majoris id eſſet laboris, & opus imperfectũ fieret. Hâc ratione, opinor, formati fuêre lapides pro templi Salomonici fabricâ, ut abſque

abſque ſtrepitu, & inſtrumentorum ſonitu illa potuerit erigi. Sic ſapientiores Principes conſilia ſua & decreta maturitate quadam expolire debent, & ad perfectionem adducere: ea enim in arena ſolùm capere, Gladiatoris eſt potiùs, quàm Principis. Taurus (figura præſentis Emblematis) antequam cum hoſte in certamen deſcendat, ſecum ipſe deliberat, ſolus ſe exercet, & cornibus ſuis arborem impetendo, pugnare ferireque diſcit. a *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipſo negotio conſilium capere cogitur.* Verùm quia caſus non noſtro ſemper modo eveniunt, nec in noſtra interdum ſitum eſt poteſtate, eos ſuſpendere aut maturare, prudentiæ erit conſiderare, num de dilatione deliberandum ſit potiùs, an de feſtinatione. Etenim negotia quædam ſunt, quæ celeritatem in ſtatuendo poſtulant, alia tempus, & maturam deliberationem, & ſi in alterutro peccetur, damno ac fraudi id erit Reipublicæ. Conſideratio, quæ plus nocumenti adfert, quàm temeritas, nequaquam proficua eſt. In caſibus ſubitis arripi debent conſilia, non capi. Quicquid temporis deliberando conſumitur, aut periculum lucrabitur, aut perdet occaſio. Fortuna celerrimè movetur, & homines pleriqne omnes non niſi lentè & tardè: ideò pauci eam aſſequuntur. Maximam partem de eo, quod jam præteriit, in deliberationem ſuſcipimus, & eventus ipſos conſilium ſequitur. b *Res noſtræ feruntur, immo volvuntur: ergo conſilium ſub die naſci debet; & hoc quoque tardum eſt nimis, ſub manu, quod ajunt, naſcatur.* Quando tempus negotiis favet, tarditate adjuvatur; at ſi iis contrarium fuerit, celeritate vincitur, & tum proſunt maximè Conſiliarii vivaces & ignei. Negotia alia, in quibus tempori locus eſt, cum maturitate quadam debent peragi: nihil enim magis prudentiæ adverſatur, atque celeritas & ira. Malè cuncta miniſtrat impetus, & rerum gerendarum examen ac conſiderationem confundit. Eam ob rem ſemper fere conſilia fervida & te-

a Iul. Cæſ. *b* Seneca.

meraria

meraria prima fronte grata sunt ; in executione dura ; in eventibus tristia , & qui ea suggerunt, tametsi primùm audentiores se præbeant , posteà tamen , ubi volunt exequi, suis se consiliis implicant: a *festinatio* enim *improvida est & cœca.* b *Scelera impetu, consilia mora valescere solent.* Et licèt vulgus effectus antè videre cupiat, quàm caussas, adeòq; consilia tarda semper incuset, Principem tamen adversùs ejusmodi obtrectationes armatum esse oportet , nam posteà successus felicior eas in c laudes etiā convertet.

Veruntamen cunctatio tanta esse non debet , ut executionis elabatur occasio , quomodo Valenti Imperatori accidit , qui *inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit.* In eo peccant Consiliarii minus prudentes , qui negotiorum gravitate perturbati , nec pericula satis agnoscunt , nec certi aliquid possunt statuere , unde omnia metuunt, immò hac ipsa sua ancipiti dubitatione prudentes videri cupiunt. Consilia differunt , donec tempus ipsum ea suppeditet , & ubi decernere incipiunt, jam occasio abiit. Atque ideò maturanda sunt consilia , non approperanda. Quod maturum est , nec à nimia temporis mora , nec à celeritate reprehendi potest. Optimè illud expressit Augustus symbolo , quo utebatur , Delphini in anchora contorti cum hac inscriptione , d *Festina lentè* , cui non repugnat illud Alexandri Magni , *Nihil cunctando* : illud enim de pacis , hoc de belli negotiis debet intelligi , in quo plurimum potest celeritas , qua res maximæ peraguntur. *Sanè Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat : subitus consiliis , sed eventu clarus.* Verùm tametsi in bello magna præstare soleat impetus , cavendum tamen , ne cœcus ille sit & inconsultus , is enim initio plerunque validus , spa-

a Livius. b Tacit. lib. I. Hist. c *Festinare quodvis negotium gignit errores , unde maxima detrimenta exoriri solent ; at in cunctando bona insunt , quæ si non statim talia videantur , in tempore bona quis esse reperiat.* Herod. d Tacit. l. 5. Hist.

ſpatio *a* langueſcit. Quando res ipſa moram patitur, & deliberationi locus eſt, plus hæc prodeſt; quàm *b* temeritas. Quamvis tam in uno, quàm in altero prudentia tempus metiri debeat, ne aut illius defectu conſilia naſcantur cœca, canum inſtar, aut cum difficultatum & incommodorum ſpinis, velut erinacei, quia nimis tarda ſunt.

§. Cùm igitur à manu Principis decreta prodierint, perfecta ſint oportet, ut nulla in executione confuſio oriatur, aut dubitatio. Etenim Miniſtri quantumvis prudentes, nunquam ritè exequi poterunt mandata, quæ rudia adhuc, & malè efformata ad eoſdem perveniunt. Imperantis eſt formam præſcribere, inferioris eandem dare executioni; & ſi in utroque iſtorum diſtincta non ſerventur officia, opus manebit imperfectum. Princeps igitur artificis loco ſit, & Miniſter executoris fungatur operâ. Princeps, qui omnia Miniſtrorum permittit arbitrio & diſpoſitioni, aut ignorans eſt, aut officio Principis ſeſe cupit exuere. Malè conſtitutum Imperium eſt, ubi penes multos eſt arbitrium. Immò Imperium non eſt, quod ab uno ſolo non regitur. Omnis peribit auctortas & gubernationis ordo, ſi penes Miniſtros arbitrium ſit. Tunc ſolùm ſuſpendere poſſunt & debent mandatorum executionem, cùm de eorundem injuſtitiâ evidenter conſtiterit: priùs enim Deo nati ſunt, quàm Principi. Quando item mandata Principis ipſius patrimonio, aut exiſtimationi noxia ſunt, aut in detrimentum vergunt bonæ gubernationis, & à notitiis facti particularibus dependent, aut cùm ob diſtantiam, aut alia accidentia ſtatus rerum ſic videtur immutatus, ut rectè colligere liceat; Principem ſi hæc antè intellexiſſet, minimè illa daturum fuiſſe mandata, neque ullum aliud grave in dilatione ſeſe offert periculum,

a *Omnia inconſulti impetus cœpta initiis valida, ſpatio langueſcunt.* Tacit. lib. 3 Hiſt. b *Duces providendo, conſultando, cunctatione ſæpius, quàm temeritate prodeſſe.* Idem ibid.

lum, in eo casu differri poterunt, & contra licebit excipere, modestè tamen, & salva reverentia auctoritati illius & arbitrio debita, ea saltem spe, fore ut instructus de re meliùs ea jubeat, quæ magis expediunt. Id quod fecit Magnus Dux, cùm contra mandatum Ferdinandi Regis Catholici Neapoli cum exercitu substitit, expendens nimirum cum animo suo, Italiæ Principes expectare sollicitè; quis demùm exitus futurus esset mutui illius congressûs & alloquii utriusque Regis, Ferdinandi & Philippi Primi sui Generi, & res Neapolitanas periclitaturas graviter, si eas id temporis destitueret. Si tamen Minister certum & exploratum habuerit, Principem tam consiliorum suorum amantem esse, ut errare potiùs malit, quàm instrui, tacere poterit & dissimulare: mera enim foret imprudentia periculo sese exponere, ubi nullum sperare licet remedium. Corbulo a *jam castra in hostili loco moliebatur*, acceptis tamē à Claudio Imperatore literis, quibus se recipere jubebatur, *re subitâ, quanquam multa simul offenderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios; nihil aliud prolocutus, quam beatos quosdam Duces Romanos, signum receptui dedit.*

Porrò iis mandatis, quę ad materiam Statûs, ut loquuntur, pertinent, accuratissimè & ad amussim Minister obtemperet, necesse est (nisi tamen fortè circumstantiæ jam commemoratæ occurrerint, aut aliàs insigne aliquod & evidens ab executione immineat periculum) nec moveri se sinat argumentis & rationibus propriis: sæpe enim Principum consilia tam altis nituntur radicibus, ut Minister intelligentia eas assequi haud valeat, aut certè ipsi nolunt, ut eas rimetur aut penetret; atque adeò in dubio pro parte jussorum semper standum erit, & præsumendum de prudenria Principis, ita omnino expedire. Ob hanc caussam Dolabella jussus à Tiberio Nonam ex Africa Legionem adducere, illicò paruit, b *jussa Principis magis, quam incerta belli metuens,* tametsi

a Tac. lib. 11. Annal. b Idem lib. 4. Annal.

tametsi aliàs rationes minimè deessent, cur contrà excipiendum videretur. Si cuilibet integrum esset ea, quæ præcipiuntur, examinare & discutere, miscerentur omnia, & plurimæ è manibus elaberentur occasiones. Regnum (ut alibi diximus) instrumentum est musicum, cujus fides ad debitam harmoniam & concentum Princeps attemperat, qui digitis suis omnes percurrit, non Minister, qui unam solam impellit, cumque alias ipse non audiat, scire nequit utrum adducta nimis ea sit, an remissa, & facillimè fallerentur, si eam suo genio aptare vellet. Comes Fontanus ea licentia, quam ei sua ætas, zelus, obsequia, & experientiæ tot ac tantis trophæis ac victoriis coronatæ indulgebant, aliquoties (cùm statum Mediolanensem adhuc regeret) mandatis Regis Philippi Tertii parere distulit, eò quòd sibi persuaderet, ea non satis expedire, magisque ex amore commodi privati, aut ignorantia Ministrorum profecta fuisse, quàm ex mente Principis. Quod exemplum secuti sunt posteà alii, non absque insigni detrimento tranquillitatis publicæ, & auctoritatis Regiæ. Gravissima inde orirentur incommoda, si Ministris semper liceret vocare in dubium, sitne voluntas Principis, nec ne, id quod præcipitur; cui rei inprimis occasionem dare solet, si constet, non ipsius esse manum, quæ aptat & expolit lapides pro gubernationis ædificio. Verùm etsi aliena ea sit, semper tamen jussis suus habendus est honos, & obtemperandum, haud secùs ac si ab arbitrio & voluntate ipsius Principis profecta essent: aliàs enim perturbarentur & confunderentur omnia. Obedientia zelosa ac prudens solam manum ac sigillum Principis sui suspicit.

§. Quòd si Principes abfuerint longiùs, & periculum sit, ne mandata tardius, & post ipsos rerum successus perferantur, aut ne casuum varietas (in negotiis belli præsertim) tempus ad deliberandum deneget; aliunde verò certò constet, abituras interim occasiones, prudentiæ erit, sic præcipere, ut li-

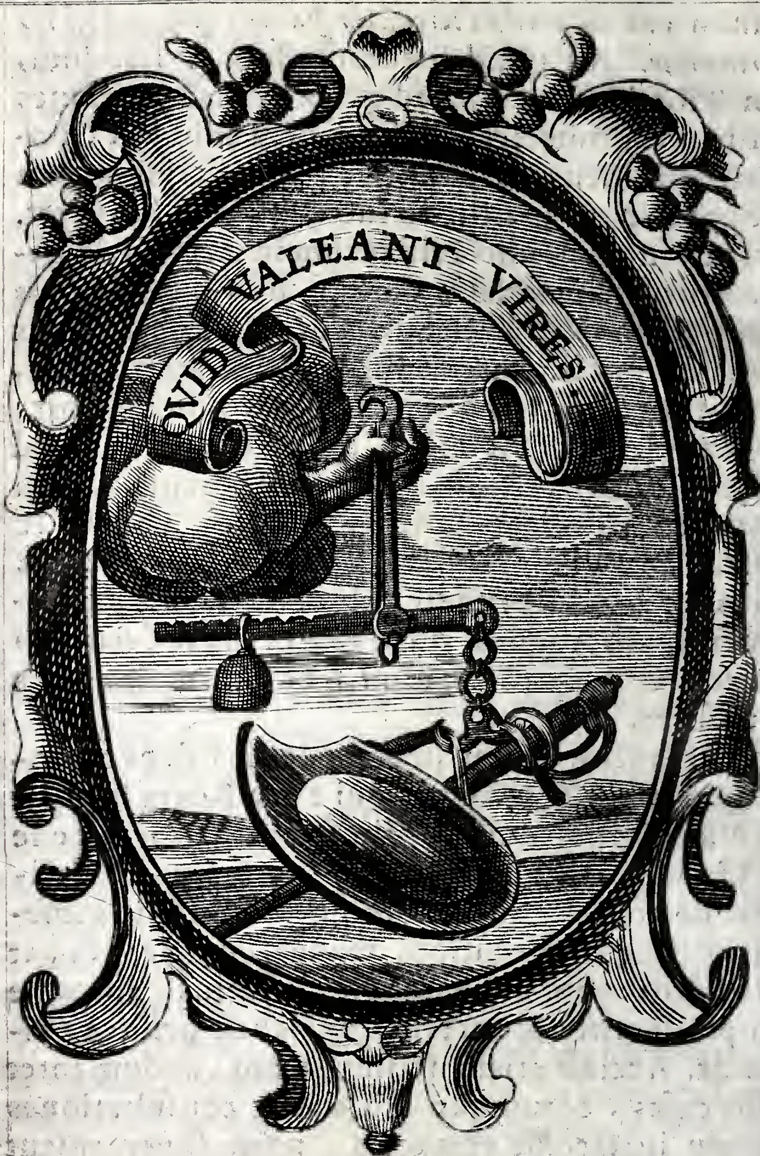
liberum tamen ſit agendi arbitrium, prout tempus & occaſio poſtulaverint. Ne contingat fortè, quod Veſpaſiano in bello civili contra Vitellium accidit, quando a *ex diſtantibus terrarum ſpatiis, conſilia poſt res afferebantur.* Ad quod incommodum evitandum, cùm Tiberius Druſum ad gubernandas Legiones Germanicas mitteret, ſocios eidem adjunxit Conſiliarios prudentes, rerumque peritos; quibuſcum ipſe pro re nata & arbitrio ſuo conſilium *b* caperet. Pari ratione Helvidio Priſco cùm in Armeniam ablegaretur, in mandatis datum, b *rebus turbidis pro tempore, ut conſuleret.* Habuit hoc in more Senatus Romanus, ut iſta omnia prudentiæ & arbitrio Ducum permitteret, & hoc ſolùm iis potiſſimùm commendaret, viderent etiam atque etiam ne quid Reſpublica detrimenti pateretur. Romanos tamen nequaquam imitatæ ſunt Reſpublicæ Veneta & Florentina, quæ quòd libertatem ſuam ab unius ſolius nollent dependere arbitrio, territæ præſertim exemplo Auguſti, qui c *arma, quæ in Antonium acceperat, in Rempublicam vertit,* frænum Ducibus ſuis impoſuêre.

Hanc auctoritatem liberam certis ſolent aſtringere limitibus ii Miniſtri, qui circa Reges ſunt, ut omnia ipſorum nutu & directione peragi neceſſe ſit. Unde porrò fit, ut temporis plurimum in deliberando conſumatur, & conſulta tam tardè proferantur, ut aut executioni mandari nequeant, aut certè ſuos non conſequantur effectus, adeoque ſumptus pariter & antevertendi labor penitus perdantur. Accidit etiam nonnunquam, ut dum inter ipſos caſus, eorumque notitias & conſultationes tantum intercedit temporis, novæ ſuperveniant de rerum ſtatu relationes, cum circumſtantiis novis, ut quæ priùs ſtatuta fuerant, rurſum immutare oporteat, atque ita dies annique labuntur, abſque ullo aut conſultationis aut operationis effectu.

SYM-

a Tac. l.3. Hiſt. b *Nullis ſati certis mandatis, ex re conſulturum.* Tac. l.1. Annal. *c* Id. l.12. Annal. *d* Id. l.1. An.

SYMBOLVM LXXXI.

OMnes potentię vires habent certis circumſcriptas limitibus, ambitio, commune Naturæ humanæ vitium, infinitas. Ea ſiquidem quantò pluribus potitur, tantò plura habere deſiderat, quin immò nihil aliud eſt, quàm appetitus quidam igneus, quem

quem cor exhalat, & ab eâ ipsâ materiâ, cui ſe applicat, robur & incrementum ſumit. Vitium illud in Principibus majus eſt, quàm in aliis: habendi enim cupiditatem imperandi gloria comitatur, quæ ambæ nec rationi cedunt, nec periculo, nec viribus ſuis metiri ſe norunt. Quam ob rem probè expendere Principem oportet, quid ferire gladio ſuo poſſit, quid ſcuto ſuo protegere, illiuſque ſemper meminerit. Coronam ſuam non niſi finitum & certis arctatum limitibus eſſe circulum. Rex Ferdinandus Catholicus in omnibus, quæ ſuſcipiebat negotiis cauſſam, diſpoſitionem, tempus, media, & fines ponderabat. Invincibilis videbitur, qui illud ſolum fuerit aggreſſus, quod ad effectum perducere poterit. Qui rem factu impoſſibilem aut nimis difficilem attentat, is potentiæ ſuæ limitatæ relinquit veſtigia. Conſilia fruſtrata imbecillitatis illius publica quaſi inſtrumenta ſunt. Nulla tam potens eſt Monarchia, quam non magis opinio ſuſtentet, quàm veritas; autoritas potiùs, quàm vires. Appetitus gloriæ & dominandi cupiditas præcipites nos agunt, quippe quibus nihil videtur arduum; poſteà demum incommoda incurrimus, quæ antè animadverſa non fuerant. Omnia ferè bella evitari poſſent, ſi mox ab initio fines eorundem & media expenderentur; atque adeò priùs, quàm ſuſcipiantur, oportet ut Princeps vires ſuas exploratas habeat, cùm offenſivas, tùm defenſivas, militiæ ſuæ conſtitutionem, Duces, quos illi poſſit præficere, ærariorum ſuorum facultates, quantum ſubſidii pecuniarii ſperare queat à ſubditis, num eorundem fidelitas in fortuna adverſa conſtans permanſura ſit, nec ne. Multo item ſtudio, lectione & communicatione adnotata habeat diſpoſitionem & ſitum provinciarum, mores Nationum, hoſtium ſuorum naturas, divitias, auxilia, ſocietates ac fœdera. Uniuſcujuſque gladium metiatur, & in quo vires ejus conſiſtant, probè examinet. *a* Henricus Caſtellæ Rex, ad-

a Mar. hiſt. Hiſp. l. 19. c. 11.

adversa quamvis valetudine oppressus, minime tamen illud neglexit, quin in Asiam usque frequentes misit Legatos, qui de moribus viribusque Provinciarum illarum ad ipsum referrent. Idem à Moyse factum antequam in terram promissam Israëlitæ *a* pedem inferrent. Et ne Princeps, quem his formamus Symbolis, illam quoque materiam desideret, generatim quædam illius puncta hic attingam ea brevitate, quam præsens institutum postulat.

§. Natura, quæ in rerum varietate suam prodere voluit elegantiam & vires, non solos hominum vultus, sed & animos variè distinxit, siquidem diversissima sunt & discrepantia inter se Nationum ingenia ac mores. In eum finem aliter atque aliter ipsas caussas disposuit: nam aut omnes junctæ in quibusdam operantur Provinciis, aut in his istæ, in aliis aliæ. Geographi terræ orbem in diversa partiti sunt climata, quorum singula certi alicujus Planetæ subjacent dominio, tanquam præcipuæ diversitatis illius caussæ ac fonti: & quia Clima primum, quod per Meroën, Insulam Nili, sese extendit, Saturno subest, ajunt populos sub illo degentes esse nigros, barbaros, rudes, suspicaces, & proditores, qui humana carne victitant.

Qui sub secundo Climate, quod Jovi tribuitur, transitque per Sienen Ægypti civitatem, esse religiosos, graves, honestos & prupentes.

Qui sub tertio, quod subjicitur Marti, & per Alexandriam porrigitur esse inquietos, & bellicosos.

Qui sub quarto, quod subest Soli, & per Insulam Rhodum, ac mediam Græciam extenditur, esse literatos, eloquentes, Poëtas, & ad omnes artes idoneos.

Qui sub quinto, quod transit Romam, Italiamque ab Allobrogibus dividit, & tribuitur Veneri esse

a *Considerate terram, qualis sit: & populum, qui habitator est ejus, utrum fortis sit, an infirmus: si pauci numero an plures.* Num. 13. 19.

esse deliciosos Musicæ & lautitiis deditos.

Qui sub sexto, ubi dominatur Mercurius, & transit per Franciam, esse mutabiles, inconstantes, & scientiis deditos.

Qui denique sub septimo, quod subjacet Lunæ, & sese per Gemaniam, per Provincias Belgicas, per Angliam porrigit, esse phlegmaticos, amantes conviviorum, piscationis, & mercaturæ. Verum hæc sola caussa non videtur uniformis esse semper, neque sufficere: nam sub eodem parallelo aut climate, cùm eadem poli elevatione, cum æquali astrorum ortu atque obitu, oppositos videmus affectus, & præsertim in climatibus Hemispærii inferioris. In Æthiopia Sol radiis suis corpora adurit, & nigrâ carbonum instar tingit fuligine; at in Brasiliâ, quæ eandem habet latitudinem, candida ea sunt, & aër temperatus ac suavis. Antiqui zonam torridam ob æstus ejusdem nimios pro incultâ habuerunt, in Americâ tamen temperatissima ea est, & incolis frequens. Et tametsi æterna illa cæli lumina aliquam operandi vim habeant, plus tamen terræ confert dispositio, cùm pro vario montium valliumque situ, majores aut differentes experiamur effectus cælestium radiorum, quos ipsi etiam fluvii & lacus contemperant. Illud inficiari nemo potest, admirandam in operibus suis esse Naturam, ut planè videatur interdum quasi data operâ, ad ludendam humani ingenii curiositatem, ab ordinariis caussarum legibus ac ratione discedere. Quis caussam dederit illius, quod in Malabris regione, *a* ubi Calecutium est, videmus accidere? Intersecant illam Provinciam altissimi montes in nubes usque porrecti, desinentes in Promontorium, quod Cori dixit Antiquitas, nunc Comorinum vocatur, & licèt ab utrâque parte eadem sit poli altitudo, dum tamen cis montes hyems incipit, marisque fluctus intumescunt, trans montes æstatis ardoribus torrentur campi & oppida, & pelagus in malaciam componitur.

a Mar. hist. Hisp. lib. 26. c. 17.

Isthæc igitur diversitas, quæ in Climatibus, situ Provinciarum, aëris contemperatione, & alimentis cernitur, varie discriminant hominum constitutiones, hæ vero ipsas deinde eorundem Naturas. Etenim animi mores corporis temperamentum ac dispositionem consequuntur. Septentrionales, quia à Sole remotiores frigida loca incolunt, sanguinei sunt, robusti item, & *a* animosi; unde factum, ut semper ferè Nationibus Meridionalibus dominati fuerint: Assyrii Chaldæis, Medi Assyriis, Parthi Græcis, Turcæ Arabibus, Gothi Germanis, Romani Afris, Angli Francis, & Scoti Anglis. Amant libertatem, uti & ii, qui montes incolunt, veluti Helveti, Grisones, & Cantabri. horum enim temperamentum non absimile est constitutioni eorum qui ad Septentrionem habitant. In Nationibus Soli proximis calor immodicus sanguinem omnino exsiccat; unde locorum istorum incolæ melancholici sunt, & in secretis Naturæ penetrandis profundi, quomodo ab Ægyptiis & Arabibus scientiarum mysteria Nationes aliæ Septentrionales acceperunt. Provinciæ inter zonam utramque torridam mediæ benigno gaudent cælo, in iisque floret Religio, Justitia, *b* & Prudentia. Verùm quia unaquæque Natio in multis rebus particularibus speciatim differt ab aliis, licèt sub eodem sint Climate, dicam quid de singulis longo usu & studio observaverim, ne præcipua hæc pars desit Serenitati Vestræ, quæ in omnes pænè exercet imperium.

§. Hispani Religionem & Justitiam diligunt; patientes laborum sunt; profundi in consiliis, in executione tardi. Animis tam excelsis, ut eos nec prospera attollat fortuna, nec adversa dejiciat. Quæ in iis inest nativa gloria & animi magnitudo, superbiæ ascri-

a *Homines, qui frigida loca, Europamque habitant, sunt illi quidem animosi.* Arist. l. 7. Polit. c. 7. b *Græcorum autem genus, ut locorum medium tenet, sic ex utrâque naturâ præditum, quippe animo simul & intelligentiâ valet.* Arist. lib. 7. Polit. cap. 7.

aſcribitur & Nationum aliarum præ ſe contemptui; cùm tamẽ ea ipſa ſit, cui optimè cum omnibus convenit, & *a* quæ Nationes alias æſtimat, ea ipſa, inquam, quæ vel maximè rationem ducem ſequitur, atque ex ejuſdem præſcripto facillimè ſuos deponit affectus & paſſiones.

Afri aſtuti ſunt, fallaces, ſuperſtitioſi, barbari, apud quos nulla viget diſciplina militaris.

Itali cauti & prudentes. Nulla ſpecies aut imago virtutis eſt, quam præ ſe non ferant in moribus ſuis & verbis, ut fines, quos intendunt, & commoda ſua promoveant. Natio glorioſa, quæ olim imperio ſuo temporali, nunc ſpirituali univerſo orbi dominatur. Non minùs potentes & idonei ad imperandum, quàm ad parendum. Animis & ingeniis magni in artibus tam pacis, quàm belli. Quò magis judicio pollent, eò in ſuſpicionem ſunt proniores, cum ſuomet & aliarum Nationum detrimento. Vires majores ſuſpectas habent ſemper ac metuunt, eaſque ſervare conantur in æquilibrio. Nullus educitur gladius, nulla vibratur haſta in Provinciis cæteris, quæ in uſtrina Italiæ primùm fabricata, & probè exacuata non fuerit.

In Germania religionum varietas, bella civilia & Nationes iſtic militantes, animorum candorem & antiquam ingenuitatem corruperunt; & ſicut res delicatiores ſi corrumpantur, plus damni accipiunt, ita ubi exterorum malitia hos infecit populos, magis ſuſpicaces reddidit eorum animos, magiſq; bonos mores pervertit. Apud quoſdam fides publica omninò deficit. Tot ac tantorum malorum metus ſic efferavit animos, ut nec ament inter ſe, nec commiſeratione tangantur. Sine lacrymis comparatio inſtitui non poteſt inter id, quod fuit aliquando illuſtris illa & heroïca Natio, & id, quod

 nunc

a *Advenientes enim externos benignè hoſpitio excipiunt, adeò ut æmulatione quadam invicem pro illorum honore certent. Quos advenæ ſequuntur, hos laudant, amicoſque Deorum putant.* Diod. Sicul. l. 6. c. 9.

nunc est, non minùs vitiis aliarum, quàm armis funditus destructa. Quamquàm illud fateri oportet, apud complures plus Naturam, quàm Exemplum, valuisse; multi siquidem etiamnum candorem retinent, & generosam sinceritatem Majorum suorum, quorum antiquos mores hoc nostro adhuc tempore probitas illorum & nobilitas satis testantur. Verùm tametsi res ita se in Germania habeat, illud tamen negare non possumus, a *plus ibi bonos mores valere, quàm alibi bonas leges*. Omnes artes ibi vigent ac florent. Nobilitas conservatur accuratissimè, quâ de re præ Nationibus omnibus hæc gloriari potest. Obedientia militaris & tolerantia magna est, animi strenui ac fortes. Periit imperii auctoritas, postquàm istud, sui ipsius prodigium, amplitudinem suam & majestatem divisit inter Principes, dissimulavitque multarum Provinciarum usurpationem, & libertatem nimiam liberarum Civitatum, quæ turbarum omnium in Imperio caussa fuit, propter mutuam partium corporis tam potentis dissociationem.

Franci humani sunt, affabiles, & bellicosi. Eâdem celeritate, quâ primi eorum succenduntur impetus, intepescunt iterum. Nec intra Regni sui terminos continere se possunt, nec satis se tueri in solo alieno; impatientes ac leves; visu amabiles, intolerabiles moribus: quippe quorum vivacitas & in agendo libertas cum aliarum Nationum gravitate minimè convenit. Florent inter eos artes omnes ac scientiæ.

Angli graves sunt ac severi, sibimetipsis placentes, gloriosè mortis adeunt pericula, etsi interdum impetu aliquo feroci & temerario ferantur potiùs, quàm electione. Quâ terrâ, quà mari fortes ac validi milites, si longo usu armis assueverint.

Hiberni laborum sunt tolerantes. Artes aspernantur. Nobilitatem suam superbè jactitant.

Scoti constantes & Regibus suis fideles, cùm in hanc

a Tacitus de more Germanorum.

hanc usque ætatem per sæcula viginti Coronam in unâ familiâ conservaverint. Irarum & vindictæ Tribunal aliud nullum, quàm gladium agnoscunt.

Belgæ industrii sunt, animis candidis & sinceris, idonei ad artes tam pacis, quàm belli, in quibus magnos semper viros terra illa protulit. Amant Religionem & libertatem. Nec sciunt fallere, nec falli se sinunt. Naturæ eorum blandæ metalla sunt liquata, quæ consolidata deinde suspicionum suarum impressiones semper retinent; quo pacto ingenium & ars Mauritii Comitis impellere eos potuit in odium contra Hispanos, & sub specie libertatis induxit in illud servitutis jugum, sub quo etiamnum hodie vivunt Provinciæ unitæ.

Reliquæ Nationes Septentrionales efferatæ sunt, & indomitæ. Vincere nôrunt, & parta tueri.

Poloni bellicosi, magis tamen ad conservandum, quàm ad acquirendum idonei.

Hungari altos gerunt animos, & privilegia sua tenent mordicùs. Multos item mores retinent earum Nationum, quæ aut contra ipsos, aut pro ipsis arma susceperunt.

Dalmatæ sunt feroces.

Græci vani, superstitiosi, nullius fidei, obliti nunc, qui & quales anteà fuerint.

Asiatici mancipia sunt eorum, quorum subsunt imperio, vitiorum item & superstitionum. Plus evexit & etiamnum sustentat grande illud imperium nostra ignavia, quàm gentis illius fortitudo, plus pœna nostra, quàm ejusdem merita.

Moscovitæ & Tartari ad serviendum nati, celerrimè ruunt in pugnam, & mox in turpem fugam se conjiciunt.

§. Atque hæ observationes generales non omnia semper comprehendunt individua: nam etiam in Natione maximè infideli & ingrata reperiuntur Homines aliqui grati ac fideles, siquidem dominatuum immutatio, transmigratio ab una Natione ad aliam, conversatio, matrimonia, bellum & pax; atque

adeò hi ipsi motus cælestium sphærarum, quæ à polis, à zodiaco primi Mobilis imagines cælestes in hæc inferiora derivant, immutant habitudines ac mores, immò ipsam etiam Naturam. Nam si historias consulere libuerit, reperiemus notatos olim fuisse Germanos, quòd nimis alto essent animo; Italos contrà, quod nimis abjecto & humili: quæ differentia hodie non cernitur. Nationes per vices dominatum exercuêre, & dum in iis Monarchia perduravit, floruerunt virtutes, artes atque arma, quæ posteà cineribus suis obruit ruina imperii, & simul cum eodem alibi denuò illa renata sunt. Verùm his obstantibus, in Nationibus omnibus semper remanent propensiones aliquæ & affectiones cuique propriæ, quæ exteris etiam (si diu unà commorentur) sensim adhærescunt.

§. Cognitis igitur Nationum moribus, longè poterit Princeps pertractare meliùs negotia seu pacis, seu belli, & sciet gubernare Provincias exteras, quarum quælibet ad certum gubernationis modum, tanquam naturæ suæ conformem magis propendet a *Natura enim quoddam hominum genus proclive est, ut imperio herili gubernetur, aliud, ut regio, aliud, ut civili, & horum imperium cujusque aliud est jus, & alia commoditas.* Non omnibus uniformis est ratio Statûs, sicut nec est medicina, qua curantur. Qua in re sæpe falli solent Consiliarii inexperti, qui existimant regi alios posse secundùm regulas & principia eorum Statuum, quibus illi consiliis suis assistunt. Frænum facile Hispanis, non item facile est Italis & Belgis: & sicut varii sunt modi, quibus curantur, tractantur, & condocefiunt equi Hispani, Neapolitani & Hungari, etsi unius sint speciei; ita etiam diversimodè gubernari debent Nationes secundùm naturas suas, mores ac habitudines.

Ex ista diversa gentium conditione inferre licebit, quanta attentione in mittendis Legatis curandum sit Principi, ut ii non solùm ab omnibus donis instru-

a Arist. l. 3. Pol. c. 12.

instructi sint, ad repræsentandam ejus personam, & potestatem exercendam, sed etiam, ut eorundem naturæ, ingenium, ac mores consentiant cum naturis, ingenio, ac moribus illius Nationis, quacum agere debent: nam si hæc desit conformitas, magis idonei erunt ad suscitandum bellum, quàm ad pacem firmandam, magis ad conflandum odium, quàm ad voluntatum studia concilianda. Eam ob rem Deum ipsum suspensum quasi habuit, & dubium electio Ministri alicujus idonei, quem ad populum suum mitteret, atque ideò secum ipse deliberationem instituit: a *quem mittam, & quis ibit nobis?* Aula quælibet Ministro aliquo naturæ suæ conformi opus habet. In Romanâ quidem illa probant ingenia attenta, quæ dissimilandi artem probè noverint, ita ut nec in sermone, nec in vultu ulla se prodat passio; qui sinceri videantur, & astuti sint ac prudentes; qui obligare sciant alios se verò obstringant nemini; humani in tractandis negotiis, faciles in componendis, secreti in iis, quæ moliuntur, constantes in semel statutis, amici omnium, nemini familiares.

Aula Cæsarea viro indiget, qui absque superbiâ auctoritatem servet: qui loquatur cum sinceritate, cum modestiâ proponat, satisfaciat cum veritate, & cum longanimitate expectet: qui eventus non prævertat, sed utatur iisdem tum potiùs, cum evenerint: qui denique in promittendo sit cautus, in adimplendo accuratus.

In aulâ Francicâ probabunt ingenia festiva ac læta, quæ seria jocis miscere noverint, quæ promissa nec spernant, nec valde æstiment, quæ pro mutatione temporis, præsentis tamen potiùs quàm futuri, aliter atque aliter suas actiones moderentur.

In Angliâ laudantur ingenia gravia & severa, quæ negotia lentè tractent & expediant.

Venetiis in pretio sunt viri facundi & eloquentes, prompti in inveniendis mediis, ingeniosi in ratioci-

a Isa. 6. 8.

tiocinando & proponendo, & astuti in penetrandis aliorum consiliis.

Genuæ boni Oeconomi, & partium studiosi, compositionis amici magis, quàm dissidii. Qui sine fastu suam servent auctoritatem. Qui tolerent, & tempori atque occasioni serviant.

Helveti eos amant, qui nôrint suo tempore gravitatem deponere publicam, & ad privatam redire vitam, muneribus ac spe conciliare animos, tolerare & sperare: agere enim debent cum Nationibus cautis & suspiciosis, discrepantibus inter se in Religione, in factionibus, & gubernandi institutis: quæ in statuendo decernendoque consentiunt, & consilia eligunt media, quæ suo quæque modo deinde exequitur.

Verùm tametsi conditiones istæ valdè idoneę sint pro quâlibet ex commemoratis jam aulis, in omnibus tamen utiles erunt benevolentia, humanitas, & splendor aliquis, si ea bona corporis dispositio & habitudo comitetur, aliquis item ornatus literarum, notitia linguarum, præsertim Latinæ: ista enim conciliant animos, applausum & existimationem apud exteros, & Nationi propriæ auctoritatem pariunt.

§. Porrò perinde ac diversi sunt Nationum mores, ita etiam vires. Ecclesiæ vires in cultu, & obedientiâ Christi fidelium consistunt. Imperii robur, in æstimatione dignitatis; Hispaniæ, in peditatu militari; Franciæ, in Nobilitate; Angliæ, in mari; Turcarum, in multitudine & frequentiâ; Poloniæ, in equitatu; Venetorum in prudentia; & Allobrogum, in arbitrio.

§. Omnes ferè Nationes differunt inter se in armis quà offensivis, quà defensivis, cujusque genio ac patrię dispositioni accommodatis. Quâ in re considerandum inprimis, quæ magis communia sint & generalia & num Provinciæ alicui propria, aliis disparia sint, nec ne, ut quæ validiora sunt, adhibeantur: excellentia enim in unâ armorum specie, aut novitas repentè inventorum adimit sæpe, aut

largi-

largitur Imperia. Suum Parthi dilatârunt, quando ſagittis uſi ſunt Franci, & Septentrionales ferratis lanceis, equitatus velocitate impulſis, fortunæ ſuæ viam aperuêre. Dexteritas gladii exercitata in ludis gladiatoriis (in quâ plurimùm valet judicium) Romanos effecit orbis dominos. Similiter Hiſpani excogitatis variis armorum ignitorum generibus, alium novum orbem ſuo ſubjecerunt imperio, & Monarchiam in Europâ erexerunt: in iis enim maximè opus eſt fortitudine animi & conſtantiâ, quæ propriæ ſunt Nationis iſtius virtutes. Huic elemento ignis ipſa terra ſeſe oppoſuit (adeò ut jam omnia elementa quatuor in hominis conſpirent ruinam) & adhibitis nunc palis atque ligonibus profecit tantum Batavorum induſtria, ut Hiſpanorum fortitudini poſſent reſiſtere.

In potentiis librandis multa ſæpè falluntur ingenia, aliqua Italorum præſertim, qui fruſtra laborant, ut eaſdem in pari ſemper æquilibrio ſuſtineant: neque enim illa periculoſior eſt aut potentior, quæ majores habet ſtatus, aut plures ſubditos, ſed quæ viribus ſuis meliùs uti didicit. Expenſa ad bilancem potentia, etſi lanx una deorſum vergat, altera in aëre ſuſpenſa hæreat, hanc tamen illa æquabit, aut vincet etiam, ſi vel unica prudentiæ & fortitudinis drachma acceſſerit, aut ſi in illa major ambitio fuerit & tyrannis. Qui cum hoc orbe altiùs fortunam ſuam extulerunt, eique dominati ſunt, exigua habuêre principia. Amplitudo Auſtriacæ domûs multorum concitabat æmulationem, & conſpirabant omnes, ut eandem deprimerent, nec cuiquam in mentem tunc veniebat Sueciæ, quæ Germaniam ſervitute oppreſſura eſſet, & forte etjam oppreſſiſſet Italiam, niſi mors ipſius Regis interceſſiſſet. Metuendæ magis ſunt potentiæ, quæ creſcere incipiunt, quàm quæ auctæ jam ſunt; in his namque earundem inclinatio naturalis eſt, ſicut in illis earundem incrementum: hæ cum tranquillitate publica conſervare ſe ſtudent; illæ verò

cum alienorum dominatuum perturbatione altius sese erigere contendunt. Esto, una aliqua potentia in se validior sit, quam alia, non ideò hæc minùs fortis est, quàm illa ad tuendum se & conservandum. Planeta aliquis in domo sua plus efficacitatis habet, quàm alius in sua exaltatione. Nec timores isti potentiæ vicinæ veri sunt semper ac certi, quin immò non raró in utilitatem redundant propriam. Timuit Italia, ne fortè ab Occidente servitutis jugum sibi imponeretur, quando Coronæ Castellanæ uniri vidit Siciliæ Regnum: qui timor auctus est deinde non parum, cùm Regnum etiam Neapolitanum accessit, & ambo simul Castellæ obedientiam præstitêre; denique desperare omnino visa est, quando Carolus Quintus Imperator Mediolanensem statum Hispaniæ fecit feudatarium; ob ista omnia tamen non amiserunt Principatus suam libertatem, immò tuti adversùs Turcarum arma & transalpina, integrum sæculum pace gavisi sunt. Multos inquietos reddidit ac sollicitos propugnaculum ab Hispanis erectum (quod *Fuerte de Fuentes* dicitur) tanquam si Italiæ frænum esset, & usus docuit, non nisi unius defensionis caussa extructum fuisse. Omnes istæ experientiæ neutiquam sufficiunt ad curandas inanes apprehensiones hypochondriæ istius, quam rationem Status vocare solent, accedentibus præsertim humoribus invidiæ & æmulationis, ut phantasias suas melancholicas abjiciat. Casalum Rex Catholicus armis suis obsidet, ut exturbet inde Francos, urbemque legitimo suo Domino restituat, ad maturandam pacem & tranquillitatem Italiæ, & mox æmuli de novo fœdere adversùs eum ineundo cogitant perinde ac si una aliqua urbs occupata, aut perdita in potentia tam ampla momenti quicquam haberet. E falsa ista damnorum & periculorum imminentium in futurum apprehensione, quæ tamen nunquam fortè evenissent, orta sunt alia præsentia longe majora, quàm illa, dum ea remediis antevertere

tere cuperent. Suas itaque deponant æmulationes, qui tanta semper curant sollicitudine, ut inter potentias sit æqualitas: hoc enim fieri nequit absque quietis publicæ detrimento. Ecquis orbem in æquali hoc virium æquinoctio ita sustinebit, ut non aliquæ præ aliis ad solstitia amplitudinis accedant propiùs? Bellum perpetuum foret: nihil enim magis Nationes turbat, quàm si semel apud eas invalescant vanæ istæ imaginationes, quæ finem nunquam habent, præsertim cùm unio potentiarum inferiorum contra majorem diu durare haud possit, & si hanc etiam prosternerent, quis illas deinde in partitione amplitudinis sic moderabitur, ut contentæ sint singulæ, & non quælibet totum illud sibi deposcat? Quis eas tam conservabit æquales, ut una præ alia incrementum non sumat? Cum membrorum inæqualitate corpus humanum conservatur, quid ni etiam magnitudine unius, & mediocritate alterius Respublicæ conserventur, & Status? Securior Politica est, majores sequi potentias; & ad earum se acccommodare Fortunam, quam iisdem sese opponere. Oppositio vires suscitat, & titulum præbet tyrannidi. Orbes cælestes rapi se sinunt à violentiâ primi Mobilis, cui resistere nequeunt, & illius sequendo motum, cursum suum conficiunt. Dux Toscanus Ferdinandus de Medicis artem potentiorem infestandi Romæ didicit & exercuit adversùs Hispaniam novis quibusdam industriis in Franciâ, Angliâ, & Hollandiâ; verùm agnovit posteà periculum, & hoc documentum dereliquit posteris, ne unquam iis uterentur, id quod etiamnum hodie observant magno tranquillitatis publicæ bono.

SYMBOLVM LXXXII.

NOnnulli galeas cygnis & pavonibus coronârunt, ut horum generositate suos excitarent animos, & stimularent ad gloriam: alii ursino capite, aut leonino, pelle per humeros defluente, ut horrorem & metum hostibus incuterent. Hoc præsenti Sym-

ti Symbolo, quo ostenditur, Principi arma habenda esse in pretio, cristæ loco supra cassidem Erinaceum colloco, cujus aculei non minùs aspectu jucundi ob asperitatem, quàm plumæ Struthionis ob mollitiem, tuentur simul ac lædunt. Nullus elegantior cultus, quàm si arma armis exornentur. Vanus est purpuræ splendor opere phrygio elaboratæ, quamvis auro, unionibus, & adamantibus radiet, inutilis palatiorum familiæque ostentatio, & aularum pompa nisi micantium gladiorum & armorum fulgor illustres reddat Principes. Non minùs gloriatus est Salomon, sapientissimus Rex, de armamentariis omni armorum genere copiosè instructis, ubi scuta & lanceas magni valoris *a* reconderet, quàm de sumptuosis vestiariis. Hispanis b *militares equi sanguine ipsorum cariores* erant. Nunc æstimationem illam perdit vehiculorum & rhedarum commoditas, *quibus*, c apud Romanos *nisi* Senatoribus, *& castæ & spectatæ probitatis fœminis, aliàs uti non licuit*. Quos abusus ut tolleret Carolus Quintus Imperator, moremque equitandi iterum introduceret, in Comitiis Madritensibus anno 1534. sic fertur locutus: *Natura horum Regnorum non domi solum, sed & foris apud exteros ab equitandi peritia in pretio & honore fuerunt, magnamque famam, laudem ac gloriam adeptæ sunt tot præclaris victoriis, quibus hostes suos tam Christianos, quàm infideles debellarunt, acquisivere tot Regna, & dominia, quæ etiamnum sub corona hac nostra perseverant.* In laude virorum fortium ponit Scriptura, clypeos *d* eorundem esse igneos, volens nimirum innuere, quâ curâ nitentes eos ac bene politos servare studeant; alibi verò expendit,

a *Fecit igitur Rex Salomon ducentas hastas aureas de summâ sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta.* 2. Paral. 9. 15. *b* Trog. *c* Alexan. ab Alex. l. 8. c. 18. d *Clypeus fortium ejus ignitus.* Nahum. 2. 3.

pendit, radios eorum à montibus vicinis repercussos, lampadum accensarum esse *a* similes. Divino etiam lateri elegantiam addere ajebat David gladium *b* accinctum. c *Vestibus* Hannibalis *nihil inter æquales excellens, arma atque equi inspiciebantur.* Carolus V. Imperator magis gaudebat militari pompâ, quàm vestibus auro segmentatis. Ottocarus Bohemiæ Rex debellatus à Rudolpho Imperatore, magno cum splendore veniebat ad obedientiam illi præstandam, cumque famuli Imperatorem hortarentur, ut pro eo ac suam deceret Majestatem sese exornaret, respondit: *Armis cincti, militaris agminis instar procedite, & palam istis ostendite, in armis vos, non in vistitu cultum & elegantiam ponere, ista enim me pariter, & vos potius decent.* Illa Majestas auctoritatem Principibus conciliat, quæ ex potentiâ nascitur. Pro suâ defensione eos elegit populus, id quod significare volebant Navarri, quando in coronationibus Reges scuto insidentes in altum extollebant: hoc pro throno regio erat, pro conopeo ipsum cælum. Scutum subditorum Princeps esse debet adversùs omnes impetus armatum, & periculis atque injuriis expositum. Tunc & subditorum, & aliorum oculis cultior videbitur & elegantior, cùm magis armatus incesserit. Germani olim d *scuto frameaque juvenes ornabant. Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos. Ante hoc domus pars videbantur, mox Reipublicæ.* Nunquam Princeps refert Principem, nisi cùm in armis fuerit. Nulla vestium tessera splendidior, quàm loricarum. Nullus aulæ comitatus jucundior oculis, quàm milites in certos ordines ac turmas dispositi, quorum conspectus tum est gratior, cùm à Mar-

tis

a *Et ut refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis.* 1. Mach. 6. 39. b *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime; specie tua, & pulchritudine tua intende, prosperè, procede, & regna.* Psalm 44. 4. c Tit. Liv. d Tac de more Germ.

tis horrore magis ornati illi sunt, & incedunt onusti rebus ad offensionem, defensionem, & sustentationem propriam necessariis. Militia alio coporis cultu non indiget, quàm suomet apparatu. a *Supellex pretiosa nihil aliud sunt, quàm onus & impedimentum.* Quod ad præcipuum victoriæ finem magis conducit, id in bello videtur optimum. Eam ob rem cùm Scipio Africanus penetravit in Hispaniam, jussit milites singulos tritici tantum humeris deferre, quantum ad dies triginta in victum sufficeret, & palos septem, ad castrorum locum muniendum. Hæc tum supellex erat gentis militaris, ita ad incommoda fictæ & factæ, ut urbem pro Senatu Populoque Romano, templa pro Diis extructa crederet, suum verò decus in agris esse sub tentoriis & tabernaculis *b* militaribus. Tali cum disciplina orbi dominari potuit. Deliciæ, luxus vestium & divitiæ pro aulicis sunt, in militibus hostium cupiditatem excitant. Eam ob caussam meritò risit Hannibal, cùm Antiochus suum ei ostenderet exercitum, cultu corporis elegantem magis, quàm armis fortem; sciscitanteque Rege, num contra Romanos sufficere videretur, acutè Afrorum more respondit: c *Immo vero sufficiet, quantumvis illi etiam cupidi sint. Ne te terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat*, ajebat ad Britannos Galgacus, ut Romanorum metum iis eximeret; & Solimannus Solymis suppetias laturus, ut animos suis adderet, sic fertur dixisse:

> d *L'arme, ei destrier d'ostro guerniti, e d'oro*
> *Preda fien nostra e non difesa loro.*

Et tametsi Iulius Cæsar non incommodum arbitraretur, si milites sui divites essent, quòd existimaret

a Curt. lib. 5. b *Vrbem Senatui, ac populo Romano, templa Diis reddita, proprium esse militiæ decus in castris.* Tac. lib. 3. Hist. c Tac. in vitâ Agric. d Tass. cant. 9.

ſtimaret hos tales metu damni in prœlio conſtantiores *a* fore; ampla tamen ſpolia venalem faciunt victoriam, atque arma ſolâ ſuâ fortitudine exornata eam coëmunt: miles enim plerumque magis ſollicitus eſt de ſervando eo, quod habet, quàm de ipſa victoria, qui cupiditate ductus deſcendit in prœlium, ad debellandum hoſtem unicè intendit animum, ut ſpoliis dein potiatur. Spes lucri & gloria magni pectori humano ſunt ſtimuli. O quam riſiſſet Hannibal, ſi horum temporum militiam ſuis uſurpaſſet oculis, tam in cultu corporis elegantem ac delicioſam, tam lautitiis inſtructam, ut vix currus & equi ad vecturam ſuppetant. Quomodo ille tanto vehiculorum numero ſuperare potuiſſet montium Pyrenæorum aſperitatem, & per nives Alpium viam ſibi patefacere? Non exercitus videntur hodie (in Germania præſertim) ſed ampliſſimæ Nationum coloniæ, quæ ab uno loco in alium commigrant, ducentes ſecum Familias integras, & omnem ædium ſupellectilem tanquam ſi belli inſtrumenta forent. Similem diſciplinæ remiſſionem in Othonis exercitu *b* notavit Tacitus. Nullum eſt tam opulentum Principis ærarium, nulla Provincia tam rebus abundans, quæ ad eos ſuſtentandos ſufficiat. Æquè amicis noxii ſunt nimirum ac hoſtibus: quæ laxatio per Ducem Fridlandum introducta fuit, ut tantò majorem militum numerum colligeret, integras Provincias eorum rapinæ permittendo, quòd nonnulli ideò factum exiſtimant, ut eæ ſic oppreſſæ ac debilitatæ contra illius vires inſurgere ampliùs haud poſſent, aut ut hac licentia exercitum ipſum enervaret, Cæcinæ modum imitatus, cui c *perfidiam meditanti, infringere exercitus virtutem, inter artes erat.*

Atque hic abuſus grandia minatur damna, niſi tem-

a *Quòd tenaciores eorum in prœlio eſſent metu damni.* Sueton. b *Quidam luxurioſos apparatus convivio-rum, & irritamenta libidinum, ut inſtrumenta belli mercarentur.* Tac. l. 1. Hiſt. *c* Tac. l. 2. Hiſt.

tempori adhibeatur remedium, nec desperatum hoc videri debet: etsi enim non minoris sit molis laxatam militiæ disciplinam corrigere, quàm sese opponere hostibus; id quod a Corbulo in Syria expertus fuit: hoc tamen intelligi debet, quando per hostem non licet, aut certè non expedit, tam repentè ab uno extremo transire ad aliud. Verùm si tempus non desit, nihil prohibet exercitio, severitate, & exemplo ordinem ac disciplinam exercitûs postliminiò reducere: absque illis tribus enim nec ad meliorem formam revocari poterit, nec emendatus diu in eadem disciplina persistere; uti Vitellio accidit, cujus b *miles degenerabat à labore ac virtute, assuetudine voluptatum & conviviorum.* Probè hoc intellexit Corbulo, cùm in Germaniam mitteretur, adeòque c *legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit.* Idem posteà fecit cum exercitu in Syria, ubi milites reperit tam artium bellicarum ignaros, ut multi essent etiam d *veterani, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum, fossamque quasi nova & mira viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi, & quæstuosi, militiâ per oppida expletâ*; & arcens inutiles, exercitum ad hiberna frigora in castris exercuit. e *Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere*; cùmque videret multos ob regionis inclementiam signa deserere, f *remedium severitate quæsitum est. Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia meliùs apparuit, quippe pauciores illa castra deseruêre, quàm ea, in quibus ignoscebatur.* Miles ad ingentes illos labores, & præsentia belli pericula reduci non potest, nisi alio

si alio

a *Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat.* Tacit. lib. 13. Annal. *b* Idem l. 2. Hist. *c* Idem l. 11. Histor. *d* Idem l. 13. Annal. *e* Idem ibid. *f* Idem ibid.

ſi alio aliquo rigore, aut alio præmio, quæ duo illa adæquet. Principes honoribus ac præmiis bonos Duces efficiunt; Duces verò bonos milites exemplo, rigore, ac liberalitate. Optimè nôrat Gofredus, gloriam & ſpem commodi augere magnitudinem animi, quando prœlium commiſſurus.

a *Conforto il dubio, e confermo chi ſpera.*
Et all' audace ramento i ſuoi vanti:
E le ſue prove al forte, à chi maggiori
Gli ſtipendi promiſe, à chi gli honori.

Auſim propè dicere, militiam bonam eſſe non poſſe niſi is, qui præeſt, prodigus ſit aliquantùm, & crudelis; ideò fortè Germani Legionem, & quæ ad eam pertinent, baculum Chiliarchæ(*Den Regiment oder Colonellſtab*) appellare ſolent, illo enim regendi ſunt milites. Tanto diſciplinæ rigore ac ſeveritate ſuum continebat exercitum Moyſes, ut petens aliquando per terram Regis Edom tranſitum, ſimul adpromitteret, è ſuis fore neminem, qui vel aquam ex puteis ipſius hauriret, aut agros cujuſquam aut vineas *b* attingeret.

De inſtauranda collapſa exercitus diſciplina antiquitas illuſtre nobis reliquit exemplum in Metello, dum fuit in Africa, ubi tam corruptum reperit Romanum exercitum, ut milites è ſtativis ſuis nollent egredi, ſigna defererent, & per Provinciam vagantes loca omnia expilarent, ac paſſim rapinas exercerent, omni utentes licentiâ, quam cupiditas ſuadebat & luxuria. Omnibus tamen iis ſenſim remedium attulit artibus militaribus eos exercendo. Vetuit inprimis ne aut panis, aut alius cibus coctus in caſtris venum proponeretur. Ne annonæ caſtrenſis curatores exercitum ſequerentur. Ne gregarii milites iter facientes famulum haberent, aut mulum; pari ratione reliquos quoq; corrigens abuſus, ad priſtinã ſuam fortitudinẽ & robur, revocavit militiam.

a Caſſ. can. 20. b *Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis.* Num. 20.17.

litiam. Quæ cura tantum effecit, ut ea ſola Jugurthę terrori eſſet, eùmque moveret, ut per Legatos ſuam ſuorumque filiorum vitam illi committeret, reliqua verò omnia Romanorum fidei concrediturum ſe polliceretur. Arma nimirum ſpiritus vitales ſunt, qui Reipublicæ corpus fovent ac ſuſtinent, vades tranquillitatis publicæ in quibus ejuſdem conſervatio & incrementum conſiſtit, ſi inſtructa bene ſint, & diſciplinam admittant. Optimè hoc intellexit Alexander Severus Imperator, quando dixit, a *diſciplinam majorum Rempublicam tenere, quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amiſſum iri.*

Quare cùm tantum interſit bonos habere milites, curandum Principibus ſedulo ut honore & favoribus eos proſequantur. Militem fortem Saül ferebat in oculis, nec unquam à ſuo latere dimittebat. Præmium & honor eos reperiunt, facit vero exercitium: b *paucos* enim *viros fortes natura procreat, bonâ inſtitutione plures reddit induſtria.* Hæc cura eſſe debet Centurionum, Chiliarcharum, ac Ducum, perinde ac fuit Sopher Principis exercitùs, qui tirones *c* exercitabat; atque adeò ſupremos Ductores ſacræ literæ Magiſtros militum vocant, quorum videlicet muneris ſit eos inſtruere & erudire; quomodo *d* Putipharem appellant, & Nabuzardan *e* militiæ Principem.

Verùm quia iſtuc ob indulgentiam nimiam Ducum atque incuriam, aliaque in bello impedimenta, haud facilè in praxin redigitur, tempeſtivè potius præverti deberet; qua in re grandis Principum & Rerumpublicarum eſt negligentia. Pro literarum ſtudiis collegia eriguntur, & pro virtute Conventus & Monaſteria: in militante Eccleſia Semi-

naria

a Alex. Sever apud. lamp. *b* Veget. c *Sopher Principem exercitus, qui probabat tirones de populo terræ.* 4. Reg. 25. 19. d *Madianitæ vendiderunt Ioſeph in Æypto Putihari Eunucho Pharaonis Magiſtro militum,* Gen. 37. 36. e *Tranſtulit Nabuzardan Magiſter militum in Babylonem.* Jer. 39. 9.

naria ſunt, in quibus formentur milites ſpirituales, qui eam defendant; nulla pro ſæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui eum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitio educari curat, unde pòſt Janizerorum formantur copiæ, qui cùm alium Patrem, aut Dominum non agnoſcant præter ipſum Turcam, præcipuum Imperii ipſius robur ſunt & tutela. Idem facere deberent Chriſtiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expoſitos, & alios, ubi inſtruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiſcerent fabricari arma, nectere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde poſteà ad obſequia & officia militaria prodirent aptiores. Poſſent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbiberent, viderentque quomodo conſtruendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Reſpublica à fęce iſta vagabundorum, haberetque quorum opera in artibus militaribus uti poſſet, ſumptibus ſuſtentationis ex ipſo diurno ſingulorum opere collectis, qui ſi fortè non ſufficerent, certa aliqua lege ſanciri poſſet, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars aſſignaretur ejuſmodi Seminariis: neque enim minùs merentur, qui defendunt altaria, quàm qui eadem incenſant.

Proderit etiam non parum ad militiam conſervandam, ſi ærarium bellicum dotetur reditibus certis & ſtatis, qui in alios uſus non impendantur. Ita Auguſtus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centeſimam verò rerum venalium; quam inſtitutionem Tiberius poſteà, deprecante etiam Senatu, tollere noluit, eò quòd ſubſidio illo ærarium militare *a* niteretur.

a *Centeſimam rerum venalium poſt bella civilia inſtitutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo ſubſidio niti.* Tacit. l. 1. Annal.

tur. Simili ratione ærarium Neapolitanũ dotaverat Petrus Comes de Lemos; at ęmulatio evertit posteà quod zelo optimo & prudentissimo is instituerat.

§. Atque hæc cura non in militia solùm adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præsidio firmandis: iste enim sumptus multos alios graviores cavere potest; loci infirmitas invitat hostem, contrà vix quisquam oppugnat statum, quem resistere posse arbitratur. Si quòd in ludis, spectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem insumeretur, quietiores & securiores viverent Principes, & orbis universus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obsequii loco habebant, quòd quidam Provinciæ Gubernator pecuniam ad amphitheatri fabricam destinatam muris reparandis *a* impendisset.

a *Ita enim, & tutelæ civitatis instructæ murorum præsidio providebitur, & instaurandi agonis voluptas, confirmatis his quæ ad securitatis cautionem spectant, insecuti temporis circuitus circuitione repræsentabit.* L. unica, C. de expen. publ. l. 11.

SYMBOLUM. LXXXIII.

ILLA ipsa tellus, in qua eriguntur propugnacula, maximus eorundem hostis est. Per illum ligonibus & palis fossæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationem via sternitur; intra illius viscera occultè sub murorum vallorumque cęmento aguntur cuniculi, donec flamma correpti funditùs omnia evertant. Solùm illud castrum expugnari non potest, quod in aquis situm sævientium undarum furore quaquaversum cingitur, quæ licèt illud verberent, unà tamen etiam defendunt, non dando locum obsidioni navali, totumque foret periculum in maris malacia, si diu constans perduraret. Sic Monarchiæ & *a* *civitates magnâ ex parte bellum gerentes conservantur, eædem imperio potitæ corrumpuntur.* Tunc cura vigilat; providentia accincta est gladio; gloria exstimulat animos; occasiones fortitudi-

a Arist. l. 7. Pol. c. 14. nem

nem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune ſociat voluntates, maloſque Reipublicæ humores evacuat. a *Metus hoſtilis in bonis ar-*

tibus & legibus populum *retinet*. Nunquam Romani extitêre fortiores, nec ſubditi magis quieti & obedien-

a Salluſt.

dientes Magiſtratibus, quàm cùm portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obſideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à ſua potentia imminet, quàm alii à ſua imbecillitate: illa enim de viribus ſuis ſecura ſibi adversùs caſus futuros minimè proſpicit; hæc verò metu ſollicita ſemper arma in promptu *a* habet. Si diſciplina militaris conquieſcat, nec in continuo ſervetur exercitio, effœminat otium animos, labefactat ac ſternit muros, ærugine obducit gladios, & ſcutorum ligaturas corrodit; augeſcunt ſenſim cum eo deliciæ, & dominatur ambitio, unde diſcordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeoque experitur Reſpublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otioſitas. Abſque aliquo motu res nec creſcunt, nec conſervantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amiſſa Carthagine, palàm Romæ in Senatu dicebat, ſe jam ejus ruinam metuere, poſtquam Rempublicam illam deſtructam cerneret. Publius Naſica cùm dicentem audiret, res ob ſucceſſum illum nunc meliori eſſe loco, reſpondit: *Immò vero in majori nunc verſantur periculo*; ſciebat nimirum, hoſtiles illas vires velut undas eſſe, quæ Romam concuterent quidem, ſed fortiorem ac firmiorem efficerent, atque ideò hortatus eos eſt, caverent, ne ſemetipſi perderent, b *timens ſcilicet infirmis animis hoſtem ſecuritatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem neceſſarium videns eſſe terrorem.* Suinthila Gothorum Rex in Hiſpania magnus fuit, & in actionibus ſuis ac facinoribus glorioſus, quoad bella geſſit, ſimul ac iſta deſiêre, deliciis ſeſe dedidit, ac periit. Rex Alphonſus Sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat, cauſſam ſciſcitatus eſt, & reſponſum illi fuit, à ſuorum otio & deliciis iſta manaſſe. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & ſegne otium Regum Roderici &

a *Sagittæ ejus acutæ & omnes arcus ejus extenti. Vngulæ equorum ejus, ut ſilex.* Iſa. 5. 28. *b* S. Auguſt.

& *a* Witizæ tota pænè Hiſpania Afris in prædam ceſſit, donec refloreſcente in Pelagio, ejuſque ſucceſſoribus militia, fortitudo etiam & gloria militaris aſſidua æmulatione incrementum ſumpsêre, & Hiſpaniam non ſolùm à duriſſimo illo jugo liberârunt, ſed etiam magnæ alicujus Monarchiæ caput conſtituerunt. Concertatio inter ordines militares Caſtellæ inſignes peperit Heroës, quorum potius ſtudium fuit vincere inter ſe gloriâ militari, quàm hoſtem debellare. Nunquam Domus Auſtriaca ad tantum aſcendiſſet faſtigium, ſi otio ſemper relicta fuiſſet. Iiſdem mediis, quibus eam ſternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & glorioſior. b *Nàm pacem agentes tanquam ferrum* quod non uſurpatur, *ſplendorem amittunt.* Potentiæ minores abſque armis conſervari poſſunt, at non majores: in illis enim non æquè eſt difficile Fortunam ſervare æqualem, atque in his, è quibus niſi arma mittantur foràs, intùs belli excitatur incendium: uti Romanæ Monarchiæ accidit. c *Vetus ac jam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas as facilè habebatur, ſed ubi ſubacto orbe, & æmulis Vrbibus Regibuſque exciſis, ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsêre.* Fortitudinis æmulatio, quæ adversùs hoſtem exerceri ſolet, eo deficiente inter ipſas Naturas ſuccenditur. Experti id fuere Germani, quando d *deceſſu Romanorum, ac vacui externo metu gentis aſſuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in ſe verterunt.* Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illâ enim bella civilia *e* ortum habuere. f *Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem illaceſſiti nutrierunt, idque jucundius, quàm tutius fuit.* Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hiſpaniâ deſiere diſſidia. Plurimum ejus Monarchiæ pro-

a Mar. hiſt. Hiſp. l. 6. c. 27. *b* Ariſt. l. 7. Polit. c. 14. *c* Tacit. l. 2. Hiſt. *d* Idem lib. 2. Annal. e *Pacem ſine dubio poſt hæc, verùm cruentam.* Tac. l. 1. Annal. *f* Idem de more Germ.

profuit palæstra illa & schola martia, ubi doctæ & exercitatæ fuerê tot artes militares: etsi institutio hęc & disciplina hostibus etiam & æmulis communis fuerit, adeò ut omnes ferè Europæ Principes armorum usum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit sumptuum, bella gerere in Provinciis tam turbatis & longè dissitis, cum tantâ sanguinis profusione, & tam gravibus usuris, cum tanto hostium commodo, nostro verò tam exiguo, ut dubitari meritò posset, satiusne esset victos nos fuisse, an vincere; aut num expediret aliquod adhibere remedium, quo extingueretur omnino, aut certè sopiretur ad tempus ignis ille sanguinis aurique sitientissimus, eo fine, ut quod illic inutiliter consumitur, impendatur in vires navales, & stabiliatur Imperium utriusque Maris, Mediterranei & Oceani, foveaturque bellum in Africâ, cujus progressus feliciores ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verùm amor erga subditos illos tam antiquos & bonos, desiderium item è tam vili servitute, qua titulo libertatis miserè oppressos vident eosdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus potest, quàm ratio statûs.

§. Nunc sicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri, ubi unus solus imperat, Statuum securitas est, ita periculo non caret, ubi summa potestas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebuspublicis accidit: nam in ipsismet eorum armis maximum subest periculum, dum supremum multorum arbitrium uni soli committitur. Ab illa ipsa manu, quã armarunt primùm, jugum iis imponi solet. Vires, quas ipsi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde postea ad omnes ferè reliquas tyrannis permanavit. Ea de caussa, licèt valde expediat, arma semper in promptu habere & exercitata, artes tamen pacis securiores sunt, præsertim si corruptus sit populus, & locis dissitis à se divisus: nam belli ferocitate fit insolentior, & præstat periculum illi observari ob

oculos, quàm procul illo ſecurum vivere, ut pro ſua conſervatione tantò magis ſe uniat. Non minùs ſecura erat libertas Reipublicæ Genuenſis quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, poſtquam ſingulari cum induſtria & labore ingenti effectum, ut eidem tanquam muri inexpugnabiles Reipublicæ deſerviant: nimia enim ſecuritas malos generat humores, cives in partes ſcindit diverſas, procreat audaces ſpiritus, & exteriora media aſpernatur; in Rebuſpubl. verò, quæ inteſtinis agitantur diſſidiis, plus periculi creant muri, quàm proſint; atque adeò tunc ſolùm utiles erunt, ſi prudens ille Senatus ſic egerit, ac ſi eos non exſtruxiſſet.

SYMBOLUM. LXXXIV.

VIſum quibuſdam, Naturam homini non matrem fuiſſe, ſed novercam, magiſque ſe exhibuiſſe liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiorem indidit inſtinctum & notitiam mediorum quibus pro defenſione ſua & conſervatione opus habent. Verùm iſti non ſatis ſuam expenderunt excellentiam, arbitrium ſuum & dominium in res alias inferiores, ſiquidem largita eſt illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat: memoriam, in qua abſque confuſione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conſervantur imagines: rationem, quæ diſcernit, unum ex alio colligit & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat & definit. Propter hanc donorum præſtantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & diſponit de iiſdem pro libitu, utens manibus tam ſapienti efformatis artificio, ut inſtrumenta ſint ad omnes artes idonea; & tametſi nudus omnino, & abſque armis in hanc lucem editus ſit, ea tamen pro ſuo fabricatur arbitrio, ut aut ſemet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus eum in finem ferrum

&

& chalybem ei ſuppeditat: aqua (quomodo in Symbolo præſenti videre licet) ea cudit: aër focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum ele-

menta omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili aliquo lembo maris domat ſuperbiam, & lint... ventos colligit, ut pro alarum remigio ei de...viant, quibus
 ſeſe

sese ab uno loco in alium transferat. Intra fistulas æreas vim ignis coërcet, unde non minùs horrenda jaculatur fulmina, quam ipse Jupiter. a *Multa, quæ natura impedita sunt, consilio* & ingenio *expedit*: & quia istud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, industria magis Principem uti oportebit, quàm *b* viribus, consilio magis, quàm brachio, calamo potiùs, quàm gladio: nam omnia potentia extrema experiri velle, Gigantum foret insania, qui montes montibus aggessêre. Vires majores non semper triumphant. Cursum navis exigua sistit remora. Una civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit Imperium. In urbe Sagunto expugnanda plus laborandum isti fuit, quàm in vastissimis Asiæ Provinciis subjugandis. Vires languescunt sensim & consumuntur, ingenium semper perdurat: & si isthoc bellum non geratur, illis non *c* vincitur. Securè illud bellum suscipitur, quod ingenio geritur: periculosum est & anceps, quod solo robore.

———————— d *Non solum viribus æquum*
Credere, sæpe acri potior prudentia dextra.
e *Mens una sapiens plurium vincit manus.*

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus est, f *se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quàm vi perfecisse.* Nec aliter agere solebat, cùm Imperatoria dignitate fungeretur, præsertim ut Provincias longè dissitas tueretur, & identidem repetebat, g *Consiliis & astu externas res moliendas, arma procul habenda.* h *Non* omnia *viribus* superantur, *non velocitate, non celeritate, sed consilio & sententia.* Victoriis continuis Provinciæ Belgicæ pessum iêre: plus enim fortitudo efficere conata est, quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas succedat & astutia, & hac vincatur, quod illis non potest

a Quan-

a Livius. b *Melior est sapientia, quàm vires*. Sap. 6. 1. c *Melior est sapientia, quàm arma bellica*. Eccles. 9. 18. d Val. Fla. *e* Eurip. *f* Tac. l. 2. Annal. *g* Idem lib. 6. Annal. *h* Cicero.

a Quando temporibus Roderici Regis Mauri ex Africa Hispaniam armis suis infestarunt, Murciæ Præfectus in prœlio quodam, in quo tota civitatis illius Nobilitas occubuit, victus fuit, & fœminæ, re comperta, in virili habitu & armis cinctæ per urbis muros se disposuere, quod cùm magnæ multitudinis speciem præbuisset, ad honestas conditiones victores Mauros adduxit. Eduardus Quartus Anglię Rex dicere solebat, Carolum cognomento Sapientem Franciæ Regem nullis instructum armis, solis literis graviora contra se movere bella, quàm aut Pater ejus, aut Avus armis fecissent. Ferrum & gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerum negotiatio ubivis efficere potest plurimum. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longiùs: sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se, & uniuntur invicem, sua agendi vi per largum etiam spatium diffusa, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris fœdere, communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus Secundus Madrito discessit nunquam, & orbem in metu & obedientia continuit. Magis prudentia metuendum se fecit, quàm virium robore. Infinita propemodum illa est potestas, quæ industria utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis suis commoturum se dictitabat; si extrà alicubi pedibus posset consistere. Una aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facilè poti retur, si ad vires ars aliqua atque industria accederet; quod ut ne fiat, permittit primum illud Mobile Imperiorum, ut magnis prudentia deficiat, & in potentia omnia sita arbitrentur. b *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis magis, quam telis & manibus geri solent.* Æquè periculosa est potentia cum temeritate, ac temeritas absque potentia.

a Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 24. *b* Tac. lib. 13. Annal.

§. Bella plurima inter Principes Christianos industria aliqua evitari possent, at judicium damna aut non agnoscit, nec decentes reperit conditiones, quibus ea sat caveat; aut illa non æstimat, excœcata per ambitionem prudentia; aut animi fastus gloriosum ducit ultrò ea subire, adeoque fucata belli gloria se sinit abripi: quod cùm sit actio quædam publica, è qua communis omnium dependet conservatio, mensurari non debet inanibus existimationis umbris, sed commodis & utilitatibus publicis; ita tamen, ut nullum interim sit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes amovens occasiones, antequam nascantur, & si subortæ jam fuerint, eorum sibi voluntates conciliet, qui consilio suo pacem promovere possunt: inquirat media suavia, ad conservandam amicitiam: hostem intra & extra suum Regnum fatiget: consilia ejusdem prævertendo, & societates ac fœdera cùm aliis defensionis caussa sanciendo, metum ei injiciat. Atque istis humanis mediis divina etiam jungat subsidia orationum & sacrificiorum, summique Pontificis, tanquam communis Christianorum Patris, utatur operâ, sincerè ad ipsum referendo de animo suo & desiderio tranquillitatis publicæ, de acceptâ injuriâ, aut rationibus, quibus ipse movetur ad arma capienda, nisi sibi ritè satisfiat. Unde relatâ porrò causâ ad collegium Cardinalium, & interpositâ auctoritate Sedis Apostolicæ, aut reipsa ad arma non veniretur, aut Princeps caussam suam Romæ purgaret, ubi tribunal est, in quo Principum acta dijudicari, & lites decidi debent. Nec hæc ignavia est, sed generositas quædam Christiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitia retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iisdem oriuntur.

SYM-

SYMBOLVM. LXXXV.

VBi Ursus alveare apum semel nactus fuerit, nihil tunc consultius, quàm totum illud aquis immergere: quodcumque enim aliud medium officeret potiùs, quò minùs suo fine, hoc est, favo mellis potiretur, & apicularum aculeos effugeret. Hoc

ipſo exemplo Symbolum pręſens damna & incommoda exhibet conſiliorum mediorum, uſu comperta in eo, quod Herennius Poncius Samnitibus dedit, quando concluſis in anguſto aliquo loco Romanis, auctor fuit, ut liberè inde exeundi omnibus facerent poteſtatem: quo conſilio dein rejecto ſuaſit, ut omnes obtruncarent, rogatuſque cauſſam, cur extrema illa ſequeretur, cùm media inter utrumque via poſſit eligi, liberos nimirum eos dimittendo, poſtquam iis certas leges, tanquam victis priùs impoſuiſſent, reſpondit: ita expedire potiùs, ut aut liberales ſeſe erga Romanos exhiberent, adeoque hoc inſigni beneficio pacem firmam ac ſtabilem cum iis firmarent, aut vires illorum ita penitùs opprimerent, ne contra eos inſtaurari unquam poſſent; conſilium verò aliud medium nec amicos parere ajebat, nec tollere *a* inimicos. Ideò Ariſtodemus Ætholis dicebat: *Romanos aut ſocios habere oportet, aut hoſtes, media via nulla eſt.*

§. In iis caſibus, in quibus amicum aut hoſtem devincire quis cogitat, nihil efficient ſigna media: nã gratitudo in id, quod intermittitur, conjicit oculos, & facilè cauſſam reperit, cur obſtrictam ſe non ſentiat. Sic Franciſcus Gallię Rex, poſtquam leber è captivitate abire permiſſus fuit, hoſtilem tamen animum erga Carolum Quintum Imperatorem non depoſuit, quia captivitas iſta tam libera non fuerat, quàm illa Alphonſi Regis Luſitanię, *b* quem captum in prœlio Rex Legionis Ferdinandus humaniſſimè habuit, & curatum à vulneribus, ac ſanitati redditum, liberum abs ſe dimiſit: quæ benevolentia ſic illum cepit, ut Regnum ſuum univerſum victoris arbitrio permitteret; verùm Ferdinandus conditione repudiatâ eâ tantùm recepit oppida, quæ in Galæcia paullo antè oblata fuerant. Idem iſtuc expendit Philippus Dux Mediolanenſis, cùm captis Aragoniæ & Navarræ Regibus (Alphonſo Quinto priori nomen

a *Neutralitas nec amicos parit, nec inimicos tollit.* Polyb. *b* Mar. Hiſt. Hiſp. l. 11. c. 15.

nomen erat) deliberationem instituit, quid illis fieri oporteret, auditisq; sententiis, cùm alii vellent lytro pecuniario eos esse redimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino dimittendos, hoc ultimum secutus est, ut magis sibi obstrictos & amicos domum remitteret.

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Infans Henricus in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi Quarti, quo facto suos perdidit amicos, nec hostes tamē sibi devinxit.

§. Nec minùs periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudinem, quare consultius videtur, aut cum delictis illius omnino connivere, aut certè in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam caussam suasum Germanico in rebellione Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ peteret, aut *a* omnia concederet, & quia iis invulsit aliquid, consiliisque mediis usus fuit, reprehendi *b* meruit. In alia quoque occasione simili Druso auctore fuêre, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sanè consilium: vulgus enim inter duo extrema nunquam consistit medium, sed semper excedit in *c* alterutro.

§. Ubi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satis audet, nec satis sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur, hæsit anceps, nec quicquam certi statuere *d* potuit.

a *Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur in ancipiti Republ.* Tac. l. 1. Annal. b *Satis superque missione, & pecuniâ & mollibus consultis peccatum.* Id. ibid. c *Alii fortioribus remediis agendum nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant, ubi pertimuerint, impune contemni.* Tac. l. 1. Ann d *Mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.* Idem l. 3. Hist.

5. In rebus bellicis prudens interdum videri cupit metus, & consilia quædam media suggerit, quæ animum addunt hosti, & spatium concedunt, ut sibi antè prospiciat. Id quod Regi Joanni Primo contigit, qui cùm Coronam Lusitaniæ per mortem Regis Ferdinandi soceri sui ad se devolutam prætenderet, statuit in illud Regnum solus ingredi, jussitque deinde suum sequi exercitum; unde tempus nacti sunt Lusitani, ut arma intereà corriperent, quod factum non fuisset, si mox armis eos invasisset, aut belli evitandi caussa jus suum ad justitiæ tribunal remisisset. Parum comminatio proficit, si manus ictum intentans, armata non sit, & interdum re ipsâ puniat, ubi obedientia deseritur.

Franci moræ impatientes, nec præteritum tempus respiciunt, nec præsens, & quo sunt animi ardore, audacia & celeritate consiliorum extra terminos abeunt; verùm hoc ipsum sæpè fortunata ea efficit; ita enim teporem effugiunt, & citò expediunt omnia. Hispani contrà cunctantur, ut diu multumque considerando procedant cautiùs, & quia nimiùm prudentes esse cupiunt, hærere solent in mediis, immò dum tempus in consilium vocant, omnino ea elabuntur è manibus.

Itali melius ex utroque commodum aliquod nôrunt capere, utendo occasionibus, quando se offerunt; contrà ac Germani, qui in agendo tardi, & segnes in executione tempus præsens solùm in consilium adhibent, nulla præteriti ac futuri habita ratione. Pro eventuum varietate mutant & ipsi animum; unde factum, ut fortunam suam non valde ii auxerint, cùm alioqui ejusmodi sit Natio, quæ ob innatam animi fortitudinem dominia sua longè lateque posset extendere. In eandem caussam referri potest diuturnitas bellorum civilium, quibus etiamnum hodie conflictatur Imperium, quæ constanti aliquo consilio ac celeritate sopiri jam pridem potuissent; verùm ob consilia lenta, quæ pro prudentibus tamen habebantur, ingentes ad Rhe-

Rhenum vidimus exercitus, qui in Franciam usque penetrare potuissent, eamque ad pacem universalem faciendam compellere: quod damnum gravius fuit, quàm si ab hoste cæsi fuissent sæpius; nulla enim clades major, quàm si exercitus aliquis in seipso sensim intereat. Ea ipsa res proprias vastavit Provincias & loca confinia, per quæ bellum aliò transferri debuisset, nunc verò in ipsa Germaniæ viscera immigravit.

5. In aliis civilis gubernationis negotiis locum habere possunt consilia media, tum propter extremorum pericula, tum quia expedit eam semper ingredi viam, unde minori cum incommodo posteà (si necessum fuerit) ad unum aliquod extremorum possis accedere. Inter extrema illa antiqui prudentiam constituêre, adumbratam per volatum Dædali, qui nec Soli nimiùm appropinquabat, nec mari, ne aut nimio illius ardore alæ quibus utebatur, dissolverentur, aut hujus humiditate madefierent. In iis Provinciis, quarum incolæ natura serviles non sunt, sed ingeniis cultis potiùs, & animîs generosis, populus tam cautè & dextrè regendus est, ut nec indulgentia nimia eum efferat, nec rigor alienet. Æquè periculosum est, oreas & pastomides ei imponere, ac sine fræno relinquere, quia a *nec totam libertatem pati potest, nec totam servitutem*; uti de Romanis Pisoni dicebat b Galba. Exequi semper potentiam, est ferream servitutis catenam attere-re. Tyrannidis genus est subditos ad normam Reip. summè perfectæ velle redigere, id enim non fert humana conditio. Minimè necessarium est, gubernationem esse talem, qualis esse deberet, sed qualis esse potest: neque enim omnia, quæ conveniunt, possibilia sunt humanæ imbecillitati. Stul-

a Tacit. lib. 4. Hist. b *Neque enim hic, aut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Tacit. lib. 1. Hist.

tum est cupere, ut nulli omnino in Republ. aliqua sint defectus. a *Vitia erunt, donec homines.* Zelus immoderatus multorum errorum caussa est iis, qui præsunt, eò quòd cum prudentia conformare se nesciat; uti & ambitio, quando nimirum Principes severi audire cupiunt, & gloriam suam collocatam putant in subditis sic gubernandis, ut ne in minimo unquam à ratione & legibus ipsi desciscant. Periculosus est rigor, qui affectus & ordinarias vulgi passiones non in consilium adhibet: apud illud enim plus dexteritate proficitur, quàm potentia; plus exemplo & mansuetudine, quàm severitate inhumana. In eam igitur curam incumbat Princeps, ut videatur subditos suos reperisse potiùs bonos, quàm effecisse; quam egregiam laudem de Agricolâ in gubernatione Britanniæ commemorat b Tacitus. Temporibus præteritis ne falli se sinat, ut bonos mores, quos de illis sibi imaginatur, nunc de præsenti quoque observari velit, nam eadem semper fuit malitia: sed c *vitium* est *malignitatis humanæ, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.*

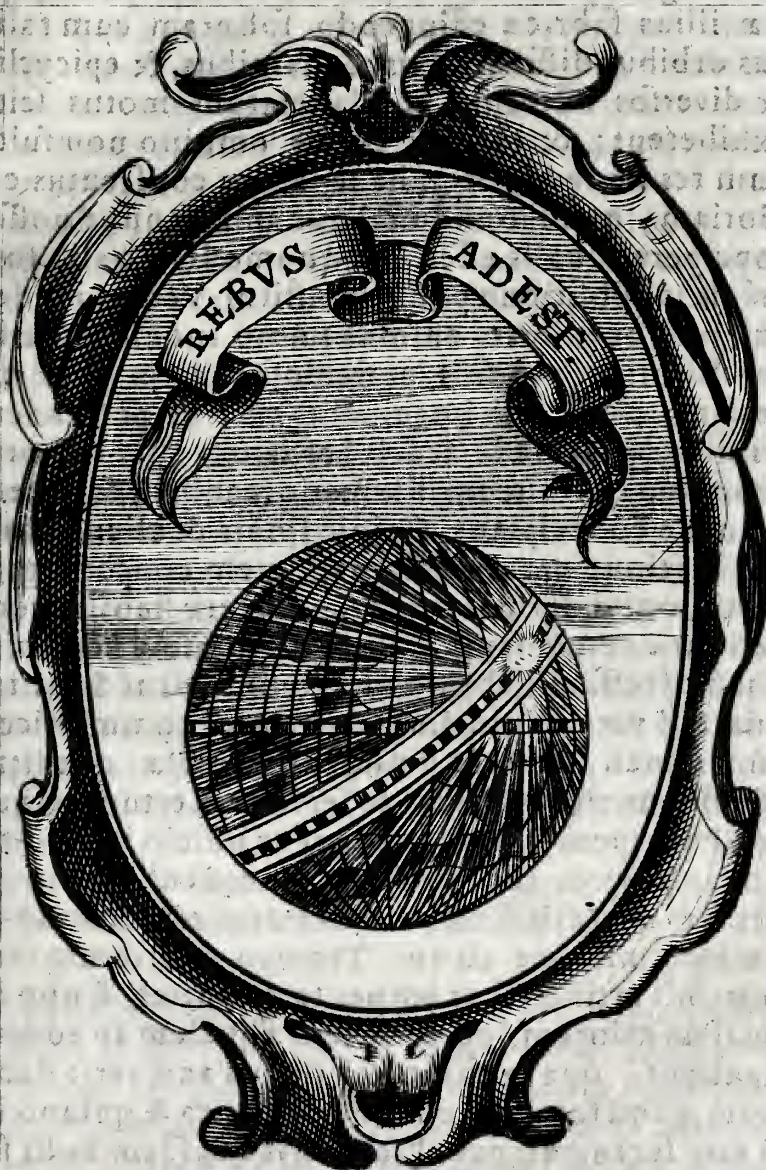
Laudamus veteres, præsentes carpimus annos.

Et si major olim severitas fuerit & obedientia, hæc tamen ætas eam ferre non sustinet, si mores antiqui in illa immutati fuerint, in quo deceptus Galba vitæ pariter suæ & imperii jacturam d fecit.

a Idem lib. 4. Hist. b *Maluit videri invenisse bonos, quàm fecisse.* Tacit. in vita Agric. c Quinct. in dial. de orat. d *Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Tac. l. 1. Hist.

SYM-

SYMBOLVM LXXXVI.

ANimus humanus contentus minimè fuit rerum terreſtrium ſpeculatione, quin immò tantæ moræ impatiens, quòd rerum cæleſtium cognitio poſt obitum uſque differretur, corporis ſeſe vinculis exemit, & ſupra ipſa elementa volatu tranſcendit,

dit, ad indagandum per ratiocinationem, quod tactu, visu, & auditu assequi non licebat; adeoque in imaginatione sibi efformavit ideam pulcherrimæ illius fabricæ effingendo sphæram cum talibus orbibus differentibus, æquantibus, & epicyclis ut diversos astrorum & Planetarum motus scitè exhiberent; & tametsi certus omnino non fuit, num res ita se haberet, hanc tamen consecutus est gloriam, quòd mundum hunc animo nunc nosset concipere, qualis esset, aut quomodo sub aliâ formâ, & dispositione posset constitui. Verùm in ideâ istâ non acquievit, animus immò inquietus & in investigationibus suis periculosus aliam planè diversam posteà sibi imaginatus est, ac persuadere voluit aliis, perinde ac si sol centrum esset aliorum orbium, qui circum illum moveantur, & lucem suam ab eo recipiant. Opinio impia & aliena prorsus à ratione naturali; quæ quietem concedit gravibus contra divinas literas, quæ terræ stabilitatem faciunt *a* perpetuam: contra dignitatem hominis, quasi necessum habeat moveri, ut fruatur Solis radiis, Sol verè minimè, ut eos homini communicet, cùm tamen (sicut res omnes aliæ creatæ) conditus ille sit, ut eidem assistat & serviat. Certum itaque est, Principem illum lucis, qui ex officio in res omnes inferiores tenet imperium, eas collustrare, & præsentia sua iis formam tribuere, circumeundo sine intermissione ab uno Tropico ad alterum tam mirabili artificio, ut omnes terræ partes, si non æqualem calorem, lucem saltem æqualem ab eodem hauriant, quare sapientia divina anteverit damnum, quod futurum esset, si Sol à linea Æquinoctiali non secederet: nam Provincias quasdam radii solares planè adurerent, aliæ nimio rigerent frigore, & tenebris perpetuis involverentur. Exemplum istud naturale erudit Principes, quanti ad utilitatem publicam referet, si ipsi *velocissimi sideris more* Status suos & Provincias absque intermissione obeant, ut calorem

a *Terra autem in æternum stat.* Eccl 1. 4.

calorem rebus & ſubditorum affectui *a* impertiant; id quod Propheta Regius indicare voluit, cùm dixit, Deum ſupra Solem ſuum poſuiſſe *b* tabernaculum, qui nunquam conquieſcit, & ſemper rebus adeſt. Rex Ferdinandus Catholicus, & Carolus Quintus Imperator, non habuerunt aulam certo loco fixam & ſtabilem; quo factum, ut res maximas ipſimet conficerent, quas per Miniſtros ſuos minimè potuiſſent, qui etſi gnavi ſatis & ſolliciti, nunquam tamen id efficiunt, quod efficeret ipſe Princeps, ſi coràm præſens adeſſet, quia aut mandata iis deſunt, aut facultas. Chriſtus Dominus ſimul ipſe ad piſcinam venit probaticam, ſanitatem reddidit *c* Paralytico quam Angelus annis triginta octo eidem largitus non fuerat: neque enim huic mandatum erat aliud, quàm ut aquam ſolùm *d* commoveret, & ideò ut Miniſtro facultatis ſuæ fines egredi non licebat. Non bene gubernantur Status per ſolas aliorum relationes, ac propterea ſuadet Salomon ut Reges ipſi ſubditis aures *e* accommodent: hoc enim ad illorum pertinet officium, & apud ipſos, non apud eorum Miniſtros, eſt aſſiſtentia & virtus *f* divina, quæ comitatur ſolum ſceptrum, cui Spiritum ſapientię, conſilii, fortitudinis, & pietatis *g* infundit, immò divinitatem quandam, qua Princeps futura *h* providet, ut nec in iis, quæ oculis uſurpat, nec in iis, quæ auribus percipit, falli

a queat

a *Velociſſimi ſideris more, omnia inviſere, omnia audire.* Plin. b *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Pſal. 18. 6. c *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.* Joan 5. 8. d *Angelus autem Domini deſcendebat ſecundum tempus in piſcinam: & movebatur aqua.* Ibid. v. 4. e *Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis Nationum.* Sap. 6. 3. f *Quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo.* Ibidem v. 4. g *Et requieſcit ſuper eum ſpiritus Domini: ſpiritus ſapientiæ & intellectus: ſpiritus conſilii, & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ, & pietatis.* Iſ. 11. 2. h *Divinatio in labiis Regis.* Prov. 16. 10.

a queat. Nihilo minùs tamen pacis tempore non videtur omnino inconveniens ſtata in certo aliquo loco commoratio, ſatiſque erit Provincias obeundo Status ſuos ſemel coràm inſpexiſſe: neque enim ſufficiunt æraria pro ſumptibus & impenſis ad frequentes aulæ translationes neceſſariis, nec fieri iſtę poſſunt abſq; inſigni ſubditorum detrimento, atque adeò quin perturbetur ordo Conſiliorum ac Tribunalium, & gubernatio atque juſtitia retardentur. Rex Philippus Secundus toto gubernationis ſuæ tempore vix unquam Madrito pedem extulit.

In occaſionibus belli magis conſultum videtur, ut Princeps ipſe coram iis interſit, & ducat ſubditos ſuos: ideò enim ſacræ paginæ *b* Paſtorem eum vocant, ac Ducem; quomodo Deus præcipiens Samueli, ut Saulem inungeret, non dixit in Regem, *c* ſed in Ducem ſupra Iſraël, indicans, id præcipuum ejus eſſe officium, & quod olim Reges exercere fuêre *d* ſoliti. Eâ in re populus ſuum fundabat deſiderium, cùm Regem peteret, ut eſſet nimirum, qui ante eum egrederetur, & pugnaret pro *e* eo. Præſentia Principis in bello animos addit militibus. Lacedæmonii exiſtimabant Reges infantes etiã in cunis iſta præſtare, & ideò ad prœlia eos unà ſecum deportabant. Antigonus Demetrii filius ſic ſtatuebat, prę ſentiam ſuam in navali prœlio, multis hoſtium navibus *f* comparari poſſe. Alexander M. militum

a *Non ſecundùm viſionem oculorum judicabit, neque ſecundùm auditum aurium arguet.* Iſ. 11. 3. b *Suſcitabo ſuper eos Paſtores, & paſcent eos: non formidabunt ultrà, & non pavebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.* Jerem. 23. 4. c *Unges eum Ducem ſuper Iſraël,* 1. Reg. 9. 16. d *Rex enim Dux erat in bello.* Ariſt. lib. 3. Polit. c. 11. e *Rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* 1. Reg. 8. 19. & 20. f *Me vero, inquit, præſentem, quàm multis navibus comparas?* Plut. in Epoph.

tum ſuorum erigebat animos, ponendo iis ob oculos, quod primus ſeſe periculis *a* objiceret. Quando Princeps ipſe in ejuſmodi caſu præſens adeſt, magna ſæpe patrantur facinora, quæ in ejus abſentia nemo attentare auderet; nec opus eſt ex aula expectare mandata, unde plerumque ſeriùs illa perferuntur, poſtquam præteriit occaſio, & plena ſemper vanis timoribus aliiſque cum circumſtantiis, quæ in effectum deduci haud poſſunt; id quod in Germania experti ſæpe ſumus non abſque inſigni boni publici detrimento. Generoſos ſpiritus & altas ſuſcitat cogitationes in animis militum, ſi Principem, cujus eſt conferre præmia, factorum ſuorum ſpectatorem ac teſtem habeant. Hoc argumento fortitudinem ſuorum Hannibal inflammabat: b *Nemo veſtrûm eſt*, ajebat, *cujus non idem ego ſpectator & teſtis, notata temporibus locisque referre poßim decora*. Idem Gofredus faciebat, cùm ſic milites alloqueretur:

c *Di chi di voi no sò la patria, e' l ſeme,*
Quale ſpada m' è ignota, ò qual ſaetta,
Benche per l' aria ancor ſoſpeſa treme.

Eâ ratione neceſſum non erit, ut Princeps potentiæ ſuæ vires Generali alicui committat, quod tam exploratum eſt periculum, ut minùs etiam tutum crederetur, quòd eas Tiberius in manibus filii ſui Germanici *d* conſtitueret. Atque hoc ipſum maximè in civilibus ſeditionibus locum habet, in quibus (ut diximus) præſentia Principis facillimè rebellium componit *e* animos.

§. Ve-

a *Et is vos ego, qui nihil unquam vobis pracepi, quin primus me periculis obtulerim, qui ſæpe civem clypeo meo texi.* Curt. lib. 8. *b* Liv. dec. l. 2. *c* Taſſ. can. 20. d *In cujus manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quàm expectare mallet.* Tac. l. 4. Annal. e *Divus Iulius ſeditionem exercitus verbo uno compeſcuit, Quirites vocando, qui ſacramentũ ejus detrectabant. Divus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit.* Tac. l. 1. Hiſt.

§. Verùm non qualiſcunque belli motus, aut civitatis alicujus jactura movere debet Principem, ut prodeat foràs, & aulam ſuam deſerat, unde in omnia reliqua manat regimen, prout Tiberius expendebat in tumultibus *a* Germaniæ; cumque alio tempore ipſi obtrectarent, quòd non abiret ad componendas Hungariæ & Germaniæ Legiones, b *immotum adversùs eos ſermones* ſe præbuit *fixumque* ei *fuit, non omittere caput rerum, neque ſe remque publicam in caſum dare.* His rationibus ducebantur, qui auctores erant Davidi, ut ne egrederetur in prœlium contra Iſraëlitas, qui Abſalonis partes ſequebantur, eò quòd ipſorum fuga, aut clades tantum damnum allatura non eſſet, quàm ipſe in perſonâ ſuâ, quæ decem millibus æquivaleret, ſi aut fugeret aut cæderetur, adeoque ſatiùs fore videretur, ut is pro præſidio in urbe remaneret, quod & *c* facit. Quòd ſi bellum ſuſcipiatur ad injuriam aut deſpectum vindicandum, aliis

d *Vindictam mandâſſe ſat eſt.*

Idem videtur, ſi ſolius defenſionis cauſſa arma ſumantur, nec evidens urgeat periculum: tunc enim majorem Principi pariet exiſtimationem ſi contemnat illud, & defenſionem alteri alicui Duci commendet. Quòd ſi bellum geratur ad aliquid de novo acquirendum, vel occupandum, vehemens cenſebitur ambitio ſemet objicere periculis, & majoris eſt prudentiæ per alium aliquem Fortunam experiri, pro eo ac fecit Rex Ferdinandus Catholicus, occupationem Regni Neapolitani Magno Duci.

a *Neque decorum Principibus, ſi una alterave civitas turbet, omiſſâ urbe, unde in omnia regimen.* Tac. l. 3. Ann. *b* Tac. l. 1. Ann. c *Egrediar & ego vobiſcum. Et reſpondit populus: Non exibis: ſi enim fugerimus, non magnoperè ad eos de nobis pertinebit; ſive media pars ceciderit è nobis, non ſatis curabunt: quia tu unus pro decem millibus computaris: melius igitur eſt, ut ſis nobis in urbe præſidio. Ad quos Rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam.* 2. Reg. 18. 3. & 4. *d* Claud.

ci, Indiarum verò Hermanno Cortesio committendo. Si belli Dux occumbat, in ejus locum sufficitur alius; at si Princeps pereat, pereunt omnia, ut Regi Sebastiano accidit. Absentiæ Principum ab aulis periculo non carent. Id experientia in Hispaniâ comprobavit, quando Carolus Quintus Imperator ab illâ absuit. Nec decet, ut Princeps ad novas Provincias conquirendas suas exponat *a* discrimini. Idem ipse Sol, cujus figurâ in præsenti utimur Symbolo, nunquam abit ad polos invisendos, quia alter eorum interim in discrimen veniret.

——— ——— *Medium non deserit unquam*
b *Cœli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.*

Regibus apum Natura alas dedit quidem, sed exiguas admodum, ut ne longè à Regno suo secederent. Ad illud solum bellum Princeps procedat, quod intra Imperii sui fines geritur, aut quando evidens periculum illi ipsi imminet. Eam ob caussam Mucianus Domitiano Imperatori suasit, ut Lugduni in Franciâ se contineret, & tum primùm se moveret, cũ Provinciarum illarum status, aut Imperium majoribus periculis *c* jactarentur; nec bonum fuit consilium, quod Titianus & Proculus Othoni dedêre, ut ne pugnæ ad Bedriacum præsens adesset, è cujus successu Imperium *d* dependebat. Fortiorem magisque prudentem in præsenti occasione se nunc exhibet Serenissimus Archidux Leopoldus, qui etsi oppugnari se videat Salefeldii junctis hostium copiis,

a *Ne nova moliretur, nisi prioribus formatis*, Tac. l. 12. Annal. *b* Glaud. c *Ipse Lugduni vim fortunamque Principatus è proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus*. Tac. lib. 4. Hist. d *Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius foret, dubitavêre. Paulino & Celso jam non adversantibus; ne Principem objectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii perpulêre, ut Brixellum conderet, ac dubiis prœliorum exemptus, summæ rerum & Imperii se ipsum reservaret.* Tac. l. 2. Hist.

piis, & longè etiam majoribus, quàm ipse habeat, sua tamen contemnit pericula, & generosâ constantiâ semet tuetur, probè sciens in eventu illo salutem Imperii, & Augustissimæ Domûs Austriacæ consistere: atque adeò primus est in periculis & laboribus militaribus;

——————— a *Monstrat tolerare labores, Non jubet.*

5. Verùm in his quoque casibus opus est belli conditionem expendere; num scilicet Princeps absens Statum suum majori periculo aut interno, aut externo expositurus sit; num fortè successionem sam adducturus in discrimen; num fortis sit satis, & armorum capax, & ad ea propensionem habeat: nam si vel aliqua conditionum illarum defuerit, plus aliena manu efficiet, potentiam suam, & vires alteri committendo, ut in Magnete videmus, qui tangendo ferrum eique virtutem suam communicando, majus elevat pondus, quàm se solo faceret. Quòd si gravis fuerit necessitas, satis erit Principem in vicino esse, ut arma sua majori cum ardore promoveat, manendo alicubi, unde è propinquo deliberet, statuat, & mandata det. Ita Augustus faciebat, qui nunc Aquilejam, nuuc Ravennam, nunc Mediolanum concedebat, ut bellis Hungaricis & Germanicis propiùs assisteret.

a Lucan. lib. 9.

SYM-

SYMBOLUM LXXXVII.

NON ſemper fortunata eſt prudentia, nec infauſta ſemper temeritas, & quamvis a *quiſquis ſapit celeriter, non tuto ſapiat*, expedit tamen interdum ingeniis igneis, ut in decernendo primum ſequan-

a Sophoc.

quantur impetum naturalem, quia ſi cunctentur, refrigeſcunt paullatim, & determinare ſe rectè nequeunt; nec malè evenire ſolet (in bello præſertim) ſi ferri ſe ſinant occulta illa vi cauſſarum ſecundarum, quę ſi ingenia non cogat, movet tamen, ut cum eadem non infeliciter operentur. Divinus quidam Genius iis adeſt actionibus, quæ ſuſcipiuntur audaciùs, nimirum

Audaces fortuna juvat.

Scipio in Africam trajicit, & ultrò ſe credit fidei Africanæ Siphacis, vitam ſuam & ſalutem publicam urbis Romæ in apertum adducendo diſcrimen: Julius Cæſar in exigua aliqua navicula furori Adriatici maris ſe committit, & utrique ſua feliciter cedit temeritas. Non omnibus à prudentia ſatis caveri poteſt, nec res grandes ſuſciperentur, ſi eventus omnes & pericula in deliberationem illa traheret. Gaſpar Borgias Cardinalis ementito habitu Neapolin ingreſſus eſt, cùm plebem inter & Nobilitatem ſeditionem exortam intelligeret: periculum grande erat, cùmque è Comitibus aliqui media quædam ei proponerent, quibus ſecuritati ſuę magis conſuleret, reſpondit animo planè libero & generoſo: *Nullum nunc in iſta occaſione deliberandi tempus eſt, aliquid caſui permittendum.* Si poſt magna patrata facinora, in conjuncta ſimul pericula conjiceremus oculos, non ea aggrederemur iterum. *a* Jacobus Rex Aragonius, cum mille peditibus, equitibus trecentis & ſexaginta urbem Valentiam obſidere auſus eſt, & licèt omnibus expeditio hæc temeraria videretur, immò impoſſibilis, deditio tamen facta. Conſilia audacia ex eventu ferè judicantur. ſi feliciter exeunt, laudantur à *b* prudentia, & damnantur ii, qui tutiora ſuaſerant. Nullum eſt judicium, quod aut in celeri temeritate, aut cùm moderatè agit, cavere ſibi ſatis poſſit, quia ab eventibus futuris, & ſagaciſſimæ etiam providentiæ incer-

a Mar. Hiſt. Hiſp. l. 12. c. 19. b *Fortuna in ſapientiam ceſſit.* Tac. de more Germ.

certis dependent. Interdum temeritas occasionem antevertit, & subsequitur moderatio, interdum inter utramque transit illa subitò, nec capillum habet in occipite, quo detineri possit.

Fronte capillata est, sed pòst occasio calva.

Omnia ab æterna illa providentia dependent, quæ ad agendum nos efficaciter impellit, quando ad ejusdem dispositionem & effectum divinorum decretorum ita expedit, & tunc consilia audacia non nisi prudentia sunt, errores verò rectitudo ipsissima. Si Monarchiæ alicujus superbiam velit deprimere, ne instar Babylonicæ turris cælum tentet contingere, confundit consilia & linguas Ministrorum, ne consentiant inter se; adeò ut si unus calcem petat, alius aut id non intelligat, aut arenam illi porrigat. In præmaturo eorum obitu, qui cum summo imperio præsunt aliis, non eum finem præ oculis habet, ut vitæ filum iis abrumpat, sed ut majestatem illam humi sternat. Spiritus sanctus victoriam Davidis à Goliatho reportatam referens, non dicit, lapide corpus ejus dejectum fuisse, sed ejus *a* exultationem. At si contrà Monarchiam aliquam evehere cogitet, creat illa ætate magnos Duces & Consiliarios, aut facit eligi, & occasionem iis præbet exercendæ fortitudinis, & consilii sui dandi aliquod specimen. b *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis* potius, *quàm telis ac manibus geruntur*. Tunc examen apum in ipsas cassides immigrat, & florent arma, uti floruit in monte Palatino venabulum Romuli apro intentatum. Ictus etiam errans Fundatoris illius Monarchiæ Romanæ feliciter cecidit, tanquam ejusdem prognosticon; atque adeò non semper fortitudo est, aut prudentia, quæ erigit aut sustentat (etsi instrumenta esse soleant) Monarchias, sed impulsus ille superior, qui caussas omnes simul sumptas movet, pro earum augmento, aut conservatione, & tunc etiam casus ab æterna

illa

a *In tollendo manum, saxo fundæ dejecit exultationem Goliæ.* Eccl. 47. 5. b Tac. l. 3. Annal.

illa Mente directus efficit, quod prudentia minimè sibi imaginari anteà potuisset. Cùm rebellasset Germania, & res Romanæ in extrema essent desperatione a *affuit, ut sæpe aliàs, fortuna populi Romani* ex Oriente. Si ad ejusmodi fines destinata est fortitudo, & prudentia magni alicujus Heroïs, nemo alius, quantumvis fortis & eximius ille sit, gloriam fines istos assequendi eripere illi poterit. Aubenius insignis miles fuit, sed minimè felix, quòd movisset adversùs magnum Ducem, destinatum ad firmandam in Italia Monarchiam Hispanicam, Deo nimirum disponente (uti & fecit cum Imperio *b* Romano) initia illius & caussas, opera inprimis Regis Ferdinandi Catholici, qui prudentia sua & regnandi peritia Monarchiæ illius jaceret fundamenta, eandemque fortitudine sua erigeret, ac dilataret: tam attentus sanè ad incrementa illius is advigilabat, ut nullam, quæ sese offerebat, occasionem negligeret, immò ultrò omnes accerseret, quas judicium humanum ullo modo assequi poterat: tam denique in exequendo strenuus, ut primus semper esset in subeundis periculis, & laboribus militaribus exantlandis; cumque hominibus longe facilius esse soleat aliorum imitari exemplum, quàm jussa exequi, dabat operam, ut operibus suis, potiùs, quàm mandatis præciperet. Verùm quia ingens illa fabrica egebat operis, protulit ætas illa (magnorum Virorum feracissima) Columbum, Hermanum Cortesium, ambos fratres, Franciscum, & Ferdinandum Pizarrum, Antonium de Leiba, Fabritium, & Prosperum, Columnam, Ramonem de Cardona, Marchiones de Pescara, & Basto, & plures alios Heroës, tam illustres, ut vix unum talem singula ferant sæcula. Ad istum finem longo tempore vitam eorum Deus tunc produxit, nunc non furor Martis, sed lenta aliqua febris eam ante tempus eripit. Intra annos oppidò pau-

a Tac. l. 3. Hist. b *Struebat jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia caussasque Imperio.* Tacit. l. 2. Hist.

paucos immatura morte ſublatos vidimus Petrum de Toledo, Ludovicum Fajardo, Fridericum de Toledo, Marchionem Spinola, Conſalvum de Corduba, Ducem de Feria, Marchionem de Aytona, Ducem de Lerma, Joannem Fajardo, Marchionem de Zelada, Comitem de la Fera. Marchionem de Fuentes, Viros tam illuſtres, ut non minus adepti ſint gloriæ ex rebus cum laude geſtis, quam ex iis, quæ in futurum adhuc ab iiſdem orbis expectabat. O profundam æterni Numinis illius providentiam! quis ex iſtis non argueret inclinationem Monarchiæ Hiſpanicæ? quomodo Claudii Imperatoris temporibus a *numerabatur inter oſtenta, diminutus omnium Magiſtratuum numerus, quæſtore, ædili, tribuno, ac prætore, & conſule, paucos intra menſes defunctis*; niſi adverteret, ideò iſta tolli inſtrumenta, ut teſtata omnibus fiat, divino potiùs favore, quàm viribus humanis, niti conſervationem illius potentiæ, quæ columna eſt Reipubl. Chriſtianæ. Primus ille univerſi Motor has rerum viciſſitudines, has Imperiorum alternationes diſponit. Unum ſæculum in una aliqua Provincia Viros magnos ſuſcitat; excolit artes, illuſtrat arma, & aliud ſequens mox evertit, & confundit omnia, ut ne veſtigia quidem ſuperſint virtutis, aut fortitudinis, quæ præteritis fidem faciant. Quanta, quàm occulta vis in hæc inferiora, immo in ipſos etiam animos, ineſt in cauſſis illis ſecundis cæleſtium orbium! Non mero caſu ſupernæ illæ faces diverſæ ſunt inter ſe ac differentes; aliæ quia ſtatam & fixam habent ſedem, aliæ quia hinc inde oberrant; cùmque inæqualitas illa, & inordinatio ad pulchritudinem minimè faciat, ſignum eſt, eam ſaltem conferre ad operationes & effectus. O volumen ingens, in cujus paginis (abſque tamen potentiæ ſuæ, & arbitrii humani obligatione) rerum omnium effector ac molitor Deus Characteribus lucis pro gloria æternę ſuæ ſapientię deſcripſit mutationes rerum & viciſſi-

a Tac. l. 12. Annal.

tudines quas legerunt ſæcula præterita, legunt præſentia, legent futura. Floruit olim Græcia armis & artibus, dedit Romæ quæ diſceret, non quæ inveniret; nunc verò in profunda jacet ignorantia & vilitate. Auguſti temporibus ingenia omnium etiam ſuperarunt expectationem, jam inde à Nerone verò rurſum ruere cœperunt, ut nec ullus ſufficeret labor, nec induſtria, quæ artes ſcientiaſque ab interitu prohiberet. Infelices animi illi magni, qui Monarchiis jam labentibus naſcuntur, quia aut ad munera non adhibentur, aut ruinæ ponderibus obſiſtere nequeunt, immò eidem impliciti miſerè unà corruunt abſque honore & fama, quin a *etiam merito accidiſſe videtur* interdum, *& caſus in culpam tranſit.* Nullam liberæ voluntati Deus vim facit, ſed tamen, aut ipſe cauſſarum curſus eam ſecum trahit, aut ceſſante divina illa luce, ſuapte ſponte impingit, & evertuntur ejus conſilia, aut executioni mandantur b ſeriùs. Principes & Conſiliarii oculi ſunt Regnorum, & quando Deus hæc evertere cogitat, c illos excœcat, ut nec pericula videant, nec agnoſcant remedia. Quòd maximè profuturum putant, cùm eo aberrant vel maximè. Caſus vident, & eos non antevertunt, immò quantum in ipſis eſt, accerſunt potiùs. Exemplum periculoſum veritatis iſtius nobis præbent Cantones Helveti tam prudentes ſemper & fortes in tuendâ patriâ ſuâ & libertate, nunc tamen adeò negligentes, ſine omni curâ, ut ipſi ſibi ruinæ imminentis cauſſa ſint. Conſtituerat Rempublicam eorum primus Monarchiarum Auctor inter antemuralia Alpium & Rheni, eamq; cinxerat Provinciis Alſatiæ, & Lotharingiæ, & Burgundiæ adversùs potentiam Franciæ & aliorum Principum, cumque à belli incendio longiſſimè abeſſent, felici & optatâ gaudentes tranquillitate, ul-

trò

a Vellejus. b *Cujuſcunque fortunam mutare conſtituit, conſilia corrumpit.* Vell. lib. II. c *Claudet oculos veſtros, Prophetas, & Principes veſtros, qui vident viſiones veſtras, operiet.* Iſ. 29. 10.

trò Martem ad loca finitima evocarunt, foveruntque, ſpectantes è propinquo Provinciarum illarum ruinam in proprium eorum damnum deinde redundantem, quippe qui non adverterent quanta ſint pericula potentiæ alicujus vicinæ, quæ viribus ſuperat, & cujus fortuna neceſſe eſt, ut ex eorum cineribus aſſurgat altiùs. Metuo ſanè (ô utinam fallar!) ne jam ætas illa conſiſtentiæ corporis Helvetici pręterierit, & ne deficere illud jam cœperit, conſumptis iis ſpiritibus & viribus, quæ æſtimationem ei & magnitudinem peperere. Habent nimirum Imperia ſuas periodos. Quod duravit diutiùs, à fine & termino ſuo abeſt propiùs.

SYMBOLUM. LXXXVIII.

QUam mira Magnetis vis, quæ tam admirandos edit effectus! Quàm amica ejus cum ſtellâ polari conſenſio, ut licet in hujus pulchritudine, pondere ſuo præpeditus, ſuos non ſemper defigere poſſit oculos, faciant id tamen acus magnete tinctæ! Quæ inter utrumque proportio eſt? quæ tanta vis, ut nec in diſtantiâ quidem tam longâ & remotâ operari deſinat? Et cur in illam ſtellam, aut cæli punctum inclinat potiùs, quàm in aliud? Niſi communis eſſet experientia, ignorantia artibus magicis illud aſſcriberet, uti ſolet in effectibus Naturæ extraordinariis, quando occultas & efficaces ejus cauſſas penetrare non poteſt.

Nec minùs admirabilis eſt magnetis effectus, in attrahendo ad ſe, levandoque ferro, contra inſitam ei gravitatem; quin illud ipſum impetu quodam naturali, quo fertur ad obediendum potentiæ iſti ſuperiori, ſeſe illi unit, & facit ſuapte ſponte, quod violentum eſſe debuerat. Ab hac prudentia vellem nunc Principem eſſe inſtructum, ad cognoſcendum cauſſarum concurſum, qui (ut diximus) Imperia aut erigit, aut evertit, ſciendumque quomodo in eo ſe gerere debeat, ut nec contrà nitendo cauſſa-

rum illarum vim augeat, nec ſtatim cedendo effe-
ctus earundem facilitet; nam ſeries illa & conne-
xio cauſſarum, à cauſſa prima motarum, fluvio ſi-

milis eſt; qui quando alveo ſuo ordinario decurrit, facilè in diverſos dividitur rivulos, aut aggeſtis aggeribus in hanc aut iſtam partem derivatur. & pon-

pontibus insterni se sinit; verum ubi continuis imbribus, aut nivium liquescentium aquis auctus fuerit, nulla patitur obstacula, & si quis ei obsistat, hæc ipsa detentio vires ejusdem auget, ut omnia perrumpat. Eam ob rem Spiritus sanctus nos monet, ne opponamus nos cursui *a* fluminis. Patientia impetum illum superat, qui citò transit, evanescente sensim potentia: unde & mali augurii loco habebatur pro bello Vitellii in Oriente, quòd Euphrates tantoperè excrevisset, & vortices velut coronas quasdam spumæ candidæ ostenderet, considerantibus nimirum, quàm mox desinerent illi fluminum *b* impetus. Quando igitur multæ caussæ in unum conspirantes victorias Principis hostilis comitantur, & felicem expeditionibus militaribus viam patefaciunt, magnæ erit prudentiæ, tempus iis indulgere, ut seipsis sensim deficiant, non quòd illæ necessitatem aliquam inferant liberæ voluntati, sed quia hujus libertas in solos animi & corporis motus tenet imperium, non in illa exteriora. Poterit illa quidem non cedere casibus, ut tamen ab iisdem non obruatur, efficere semper non poterit. Plus constantia in sperando valet, quàm fortitudo in prœliando. Noverat illud Fabius Maximus, adeoque illum Hannibalis torrentem præterlabi passus est, donec longis cunctationibus imminutum vicit, & Rempublicam Romanam conservavit. Eventus vires, & incrementum sumunt ab invicem, & opinione auctoritatem nacti crescunt subitò, ut nulla tanta sit potentia quæ iis obsistere satis possit. Carolum Quintum Imperatorem fortunatum reddidit & gloriosum Monarchia Hispanica, felix effecit Imperium ejusdem prudentia, fortitudo, & vigilantia præsens in rebus omnibus, quas eximias illius dotes communis Nationum omnium applausus & admurmuratio sequebatur: omnes

 ad

a *Nec coneris contra ictum fluvii.* Eccl. 4. 32. b *Fluminum instabilis natura simul ostenderet omnia, raperetque.* Tacit. l. 6. Annal.

ad fortunam ejus se adjungebant, & Rex Franciæ æmulatione tantæ gloriæ eandem infringere conatus, suammet libertatem perdidit. Quantis armatum minis fulgur erumpit è nubibus! ubi obnixum reperit, tum primùm suum exerit robur; absque illo in ipso aëre evanescit: tale fuit illud Sueciæ fulmen è Septentrionis exhalationibus ortum; intra dies paucos de Imperio triumphavit, totumque pænè orbem terrore complevit, & glande unicâ plumbeâ trajectum mox disparuit. a *Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ non suâ vi nixæ.* Fragilis est omnino illa vis caussarum plurium simul concurrentium: aliæ enim alias impediunt, & variis casibus obnoxiæ sunt ac tempori, quod sensim earum effectus dissipat. b *Multa bella impetu valida per tædia & moras evanescunt.* Qui multorum hostium fœdere junctorum vires aliquamdiu sustinet, eas cum tempore superat: in multis enim diversæ sunt caussæ, utilitates diversæ & consilia, & si contingat in unâ aliquâ re inter eos haud satis convenire, discedunt ab invicem, ac sese dividunt. Nulla fœderis consociatio major, quàm illa Cameracensis contra Rempublicam Venetam; verùm constantia, & prudentia fortissimi illius Senatûs mox eam disturbavit. Res omnes ad certum assurgunt fastigium, pòst iterum collabuntur. Qui tempus illud nôsset, facilè eas c superaret. Quia ista nobis deest notitia, quæ interdum in punctulo aliquo exiguæ morulæ consistit, casibus succumbimus. Impatientia nostra, aut ignorantia graviores eos efficit: cùm enim scire sæpe nequeamus, quanta in iis vis insit, ultrò cedimus; aut eos etiam promovemns iis ipsis mediis violentis, quibus eos avertere molimur. Exordiri Deus cœperat magnitudinem Cosmi de Medicis, & qui sistere eam voluerunt, è Republcâ Venetâ illum proscribendo, supremum illius Dominum eum effecêre. Majori cum

a Tac. l. 13. Annal. b Id. l. 2. Hist. c *Opportunos magnis conatibus transitus rerum.* Id. l. 1. Hist.

cum prudentiâ fortunæ illius torrentem observavit Nicolaus Uzanus, & ne ab oppositione incrementum sumeret, satiùs esse putavit nullam (dum viveret) ei præbere offensæ occasionem; at unà cum illius morte consideratio tam prudentis consilii desiit. Nec occulta esse potest major illa vis similium casuum, siquidem in horum prosperitatem conspirant omnia, etsi primo intuitu fini eorundem planè videantur contraria; atque adeò a *optimum* tunc *est pati, quod emendare non possis, & Deum, quo auctore cuncta eveniunt sine murmure, comitari.* Nec decet, ferrum magis obedire Magneti, quam nos voluntati divinæ. Minus incommodi patitur, qui cursu illo rapi se sinit, quàm qui eidem obnititur. Stulta cogitatio est, Dei consilia velle evertere. Non ideò certæ esse desierunt prædictiones de statua, cui pedes erant lutei, ut Nabuchodonosor *b* somniaverat, quòd aliam ex auro solido fieri curasset, eamque jussisset adorari. Verùm hæc voluntatis nostræ ad divinam accommodatio non tam bruta esse debet, ut credamus omnia sic ab æterno esse ordinata, ut sollicitudine nostra & consilio emendari nihil possit: hæc ipsa enim animi imbecillitas foret, quæ divini illius ordinis caussa extitisset: sic agere nos oportet, ac si omnia à nostra dependerent voluntate, nam nobismet ipsis utitur Deus ad fortunam nostram adversam, aut *c* prosperam. Pars rerum sumus, & ea non minima. Tametsi eæ sine nobis dispositæ fuerint, sine nobis tamen factæ non sunt. Disrumpere non possumus illam eventuum telam, in textrina æternitatis pertextam, at potuimus ad illam texendam concurrere. Qui caussas disposuit, effectus antè vidit, & cursum iis permisit, suo tamen subjectum imperio. Quem voluit, à periculo vindicavit, alium contrà in periculo reliquit, ut in eodem liberè ageret: si illud gratiæ fuit aut meriti,

 hoc

a Sen. ep. 108. b *Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream.* Dan. 3. 1. c *In manu Domini prosperitas hominis.* Eccl. 10. 5.

hoc justitiæ asscribi debet. Implicita ruinis casuum una cadit voluntas nostra, cumque sapientissimus ille rerum omnium conditarum figulus supremus sit arbiter, potuit pro libitu vasa sua destruere, & aliud in ostentationem & gloriam effingere, aliud in *a* contumeliam. In disponendis ab æterno Imperiis, eorundem incrementis, mutationibus, aut ruinis, semper animo suo præsentes habuit supremus ille orbium Gubernator fortitudinem & virtutem nostram, nostram item negligentiam, imprudentiam, aut tyrannidem, eâque præscientiâ fultus ordinem rerum æternum disposuit congruenter motui & executioni nostræ electionis, absque ullâ ei factâ violentiâ: sicut enim nullam voluntati nostræ infert necessitatem, qui ratiocinando ipsius assequitur operationes, ita nec is qui immensâ suâ sapientiâ eas longè ante prævidit. Propter immutationes Imperiorum voluntatem nostram non coëgit, quin illa immutavit potiùs. quia hæc à recto tramite liberè descivit. Crudelitas Regis Petri tum exercita in caussa fuit, cur ei frater suus Henricus in Coronâ succederet, non contrà. b *Valentior enim omni fortunâ animus est, in utramque partem res suas ducit, beataque ac miseræ vitæ caussa est.* Fortunam à casu expectare, ignavia est. Credere, præscriptam & definitam jam esse, desperatio. Inutilis foret virtus, & vitium per violentiã excusaretur. Conjiciat Serenitas Vestra oculos in gloriosos suos Progenitores, qui Monarchiæ hujus amplitudinem erexerunt, videbit, opinor, eos non à casu fuisse coronatos, sed à virtute, à fortitudine, à laboribus, & iisdem posteà artibus eam conservatam à Posteris, quibus eadem debetur gloria: neque enim minùs suam fabricatur fortunam qui eam tuetur, quàm qui eandem primò erigit. Tam eam acquirere difficile est, quàm facilis ejus ruina. Unica sola hora imprudenter

a *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Ad Rom. 9. 21. *b* Sen. Ep. 98.

ter transacta evertit, quod annis multis partum fuit. Agendo & vigilando Dei parantur *a* auxilia.

a *Non enim votis, neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo prosperè omnia cedunt.* Sallust. Catil.

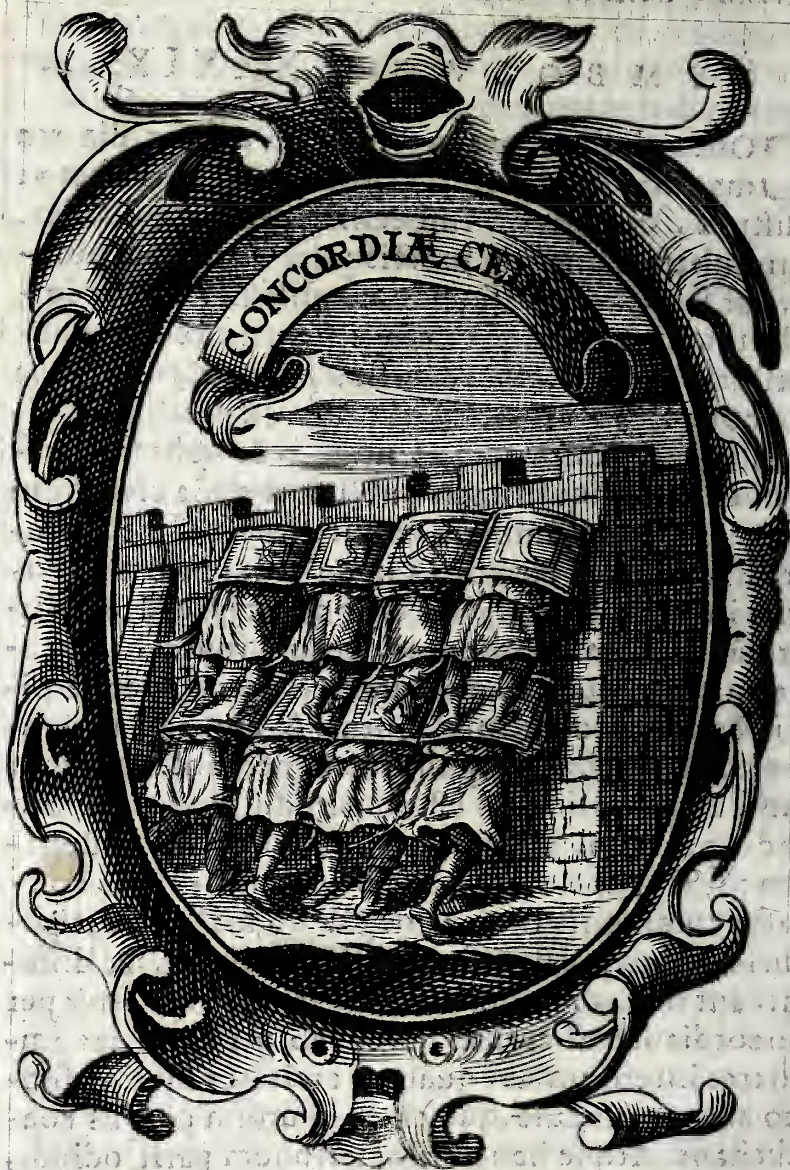
SYMBOLVM LXXXIX.

Concordia res parvæ crescunt, discordia res maximæ dilabuntur. Unitæ inter se cuilibet vi resistunt, quæ divisæ imbecillæ erant ac debiles. Quis jubam equinam junctis pilis extrahere poterit, aut sagittarum fasciculum *a* distringere? & singulæ tamen minimæ etiam violentiæ resistere nequeunt. His Symbolis Sertorius, & Scilurus Scytha vim concordiæ adumbrabant, quæ ex partibus multis distinctis unum corpus unitum & robustum efficit. Cura tranquillitatis publicæ mœnia civitatum supra staturam hominum erexit, eâ altitudine, ne subire illa possent; & multi tamen simul milites, consertis invicem scutis, alios unione reciprocâ, & concordiâ in altum extollentes, eorum superabant cacumina, & expugnabant. Omnia Naturæ opera amicitia & concordia conservantur; & contra hac deficiente, illa quoq; extinguuntur, & pereunt: siquidem caussa mortis alia non est, quàm dissonantia & discordia partium, à qua vitæ conservatio dependet. Idem prorsus in Rebuspublicis accidit; uti eas consensio communis in unũ coëgit, ita majoris aut potentioris partis dissensio dissolvit vicissim, & dissociat, aut novas iis inducit formas. Civitas, quæ per concordiam erat civitas unica, absq; eâ in duas, immò tres interdum, aut quatuor civitates dividitur, sublato amoris vinculo, quo cives in unum corpus coalescebant. Atque hanc dissociationem parit odium, unde mox vindicta oritur, ex hac contemptus legum, sine quarum auctoritate vim suam perdit *b* justitia

a *Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Eccli. 4. 12. b *Et justitiæ legem in concordia disposuerunt.* Sap. 18. 9.

ſtitia ; abſque iſta vero ad arma concurritur , & excitato belli civilis incendio , facilè ruit Reipublicæ ordo , qui in unitate conſiſtit. Simul ac apicu-

læ diſcordes inter ſe eſſe incipiunt , diſſolvitur illa Reſpublica. Antiqui, ut diſcordiam exprimerent, fœminam depingebant veſtes ſuas lacerantem.

a *Et*

a *Et scissâ gaudens vadit discordia pallâ.*

Quòd si idem illud inter cives efficit, quomodo ad defensionem utilitatemque communem ii unire se poterunt? quomodo Deum habebunt propitium, qui ipsa est concordia, eamque tantoperè diligit, ut cum eadem, Jobo *b* teste, Monarchiam cælestem suam tueatur, ac foveat? Plato dicere solebat, nihil æquè Rebuspubl. perniciosum esse, ac divisionem. Concordia civitatis ornamentum est, murus & prę-sidium. Ne ipsa quidem malitia absque illa consistere diu poterit. Dissensiones domesticæ hosti victoriam tribuunt. Propter Britannorum discordias de Romanis ajebat Galgacus: c *Nostris illi dissensionibus & discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitûs sui vertunt.* d *Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habentur.* Verum non obstantibus his aliisque rationibus suadent nonnulli Politici, disseminandas esse inter cives discordias, ad conservandam Rempublicam, eumq; in finem apes in exemplum adducunt, in quarum alvearibus semper murmur aliquod auditur, & dissensio; verùm id opinionem illam minimè roborat, quin evertit potiùs: siquidem illa murmuratio non est dissonantia voluntatum, sed vocum concordia, quibus sese mutuò ad mellis conficiendi labores quasi hortantur, & excitant, perinde ac nautæ solent, quando vela expediunt. Nec valet argumentum à quatuor humoribus corporum viventium, contrariis inter se & pugnantibus: nam potiùs ex eorundem pugna multę nascuntur infirmitates, & vitę brevitas, dum prędominans aliquis victoriam tandem obtinet. Hinc corpora solùm vegetabilia, quia pugnante illa contrarietate carent, perdurant diutiùs. Planè necesse est, ut quod à seipso dissidet, & discordat, patiatur; quod verò patitur, diuturnum esse non potest. Quis divisa Republica aliqua dissensionum flammam intrà certos & definitos terminos continere poterit? quis

a Virgilius. b *Qui facit concordiam in sublimibus.* Iob. 25. 2. *c* Tac. in vitâ Agric. *d* Tac. lib. 1. Hist.

quis eam restinguet posteà, si omnes involverit? Factio potentior opprimet imbecilliorem, & illa, ut se tueatur, hæc ut se ulciscatur extraneis utentur viribus, & Rempublicam servituti subjicient, aut novam introducent gubernationis formam, quæ semper ferè tyrannica erit, ut plurima exempla testantur. Ad officium Principis nequaquam pertinet dissociare civium animos, sed concordes illos servare potiùs, & amicos, nec in ejus obsequium & amorem conspirare possunt ii, qui divisi sunt inter se, aut qui non perpendunt, unde tantum sibi damni oriatur. Quoties itaque Princeps ipse discordiæ caussa est, permittit Providentia divina (utpote quæ illam extremè a detestatur) ut eæ ipsæ artes, quibus conservare se studebat, eidem ruinam accersant: factiones enim illud advertentes eum despiciunt & abominantur, tanquam primum dissensionum suarum auctorem & incentorem. Rex Italus magno Germanorum cum applausu & amore acceptatus fuit, quia discordias non fovebat, & pari in omnes affectu ferebatur.

6. Ob has ergo aliasque similes rationes cavere debet Princeps, ne discordiæ radices agant; sed in eo elaborare potiùs ut Statûs sui unionem foveat, quam facilè conservabit, si attenderit ad observantiam legum; ad unitatem Religionis; ad frugum & annonæ abundantiam; ad æqualem præmiorum & gratiarum distributionem; ad conservationem privilegiorum; ad occupationem vulgi in artibus mechanicis; nobilium in gubernatione publicâ, armis, & literis; ad prohibitionem conventuum; ad frugalitatem & modestiam majorum; ad minorum tranquillitatem; ad frænum, quo coërceri possint, qui privilegiis gaudent & immunes videri cupiunt; ad mediocritatem denique divitiarum & remedium egestatis. Nam correctis & bene constitutis rebus istis, bona inde consurgit gubernatio; & ubi

a *Et septimum detestatur anima ejus, eum, qui seminat inter fratres discordias.* Prov. 6. 19.

ubi hæc reperitur, ibi pax viget & concordia.

Tunc solùm operæ pretium videri posset & licitum excitare in Regnis discordias, cùm ipsa seditionibus & bellis civilibus turbata jam fuerint, in factiones varias ea scilicet distrahendo, ut tantò minor sit improborum potestas: tunc enim finis alius non est, quàm pacem bonis reddere; curare verò, ut ea inter perturbatores impediatur, defensio est naturalis: siquidem a *concordia malorum contraria est bonorum, & sicut optandum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividatur malorum.*

§. Discordia, quam damnamus ut perniciosam Rebuspublicis, est illa, quæ ex odio & inimicitia nascitur; non ea contentio, quæ inter Status & membra ejusdem Reipublicæ etiam locum habet, uti Plebem inter & Nobilitatem, inter Milites & Artifices: nam ista contrarietas, aut potiùs æmulatio illa ipsa naturarum & finium diversitate distinctos servat gradus & sphæras Reipublicæ, eamque tuetur ac fovet, nec censendæ sunt seditiones, nisi quando Status se uniunt, & commoda singulorum propria inter se faciunt communia; haud secùs atque ex commixtione elementorum & fluviorum, ac torrentium concursu nascuntur tempestates. Oportet igitur, ut in hanc divisionem Princeps advigilet, & sic eam moderetur ac temperet, ut nec ad omnimodam unionis dissolutionem, nec ad illicita partium fœdera perveniat.

Idem quoque inter Ministros procurari debet, ut certa aliqua æmulatio, & unius erga alium diffidentia magis sollicitos eos habeat, & attentos ad officii sui obligationes: nam si eo non probe curato, dissimulentur errores, & celentur delicta, aut illi incommoda sua privata unanimi consensu conspirent, actum erit de Principe ejusque statu, neque adhiberi poterit remedium, quia non alia manu, quàm ipsorummet Ministrorum id fieri o-

a S. Isid. I 7 porte-

oportebit. Verùm si honesta illa inter Ministros & generosa æmulatio in odium & inimicitiam degeneret, eadem creabit incommoda: magis enim erunt solliciti, ut unus alteri contradicat, & consilia actionesque alterius evertat, quam ut bonum publicum & Principis sui obsequium promoveant. Quisque suos habet amico & fautores, & vulgus facilè ad partium studia inducitur, unde tumultus oriri solent & dissensiones. Eam ob caussam junxêre se Drusus & Germanicus, ne fortè afflante eorum favore cresceret discordiarum flamma, quæ in Tiberii palatio succensa fuerat. Ex quo illud etiam liquet, quàm erroneum fuerit Lycurgi judicium, qui inter Reges Lacedæmonios discordias dissemi-nabat, jubebatque ut si qui procul mittendi essent Legati, ad id muneris legerentur ii, inter quos inimicitia aliqua intercederet. Et habemus hac nostra ætate exempla non pauca damnorum publicorum, quorum caussa fuit dissidium Ministrorum, qui simul missi fuerant ad unum aliquod negotium pertractandum, eò quòd crederetur, illam ipsam æmulationem iis stimulo fore, ut quàm optimè rem conficerent. Vnum est Principis obsequium, nec rectè curari potest, nisi per eos, qui concordes sunt inter se: quo nomine Agricolam laudat Tacitus, quòd a *procul ab æmulatione adversus Collegas* esset. Et sanè minus incommodi est, per Ministrum aliquem malum aliquod geri negotium, quàm per duos etiam bonos, si inter eos non satis conveniat id, quod rarò feliciter cedit.

§. Nobilitas maxima Principis securitas est, & periculum maximum: corpus enim est admodum potens, quod maximam plebis partem post se trahit. Cruenta nobis exemplia Hispania & Francia suppeditant: illa temporibus præteritis, hæc sæculis omnibus remedia sunt, illam beneficio æmulationis, cum dicta tamen moderatione à plebe, & à seipsa servare divisam: multiplicare item, & æquales

a Tacit. in vitâ Agric.

les reddere Nobilium titulos ac dignitates: fortunas eorundem insumere in ostentationes publicas: generosos eorum animos impendere laboribus & periculis bellicis: distrahere eorum studia occupationibus pacis, & sublimiores spiritus servilibus aulæ obsequiis deprimere.

SYMBOLUM XC.

IN Scriptura sacra Reges fluviis comparantur. Ita intelligi debet illud Prophetæ Habacuc, cùm dixit Deum scissurum fluvios a terræ; quo innuere volebat, divisurum Deum potentiam & vires eorum, qui contra populum suum arma sumpsissent; id quod expertus est David in clade illa, quam Philisthæis intulit, & palàm confessus exclamavit: b *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ.* Nullum efficacius medium, ad sternendam potentiam aliquam, quàm divisio: nam vel maxima etiam, si dividatur, resistere ultrà non potest. Quam superbè intra alveum suum decurrit flumen, & perruptis etiam ripis atque aggeribus novas sibi vias aperit; at si in varios diducatur rivulos vires amittit, & fit omnibus pervium. Ita fluvio Gyndi accidit; nam cum in eo equus aliquis Regi Cyro inprimis charus fortè submersus fuisset, tantoperè is exarsit iracundiâ, ut jusserit illico in centum & sexaginta rivulos eum dividi, quo facto & nomen perdidit & magnitudinem, quique anteà vix pontes ferebat, posteà à quocunque vadari poterat. Eò spectabat consilium, quod quidam dederunt Senatui Romano temporibus Tiberii Imperatoris; fluvio Tiberi scilicet venam esse incidendam, aliò divertendo lacus & fluvios, qui in illum se c exonerabant, ut nimirùm vis ejus imminueretur, neque propter inundationes Roma in metu semper

a *Fluvios scindes terra.* Habac. 3.10. b 2. Reg. 5.20. c *Si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset.* Tacit. lib. 1. Annal.

ſemper & periculo verſaretur. Verùm Senatus id facere renuit, ne illam Tiberi gloriam *a* eriperet. Omnia iſta Symbolo præſenti occaſionem dedêre,

ſignificando nimirum per fluvium in diverſas diviſum

a *Quin ipſum Tiberim nolle prorſus accolis fluviis orbatum, minori gloriâ fluere.* Ibid.

ſum partes, quanti interſit Principum potentiorum vires diſtrahere: quò enim potentia major eſt, eò majoribus viribus, ſumptibuſque ad ſuam defenſionem indiget, nec pro eâ re habere poteſt tot Duces & copias militares, nec mala omnia antevertere. Perturbatur animi fortitudo & prudentia, quando è partibus tam diverſis pericula minitantur. Eſtque hoc ſecuriſſimum medium, & utenti minimè ſumptuoſum: majores quippe habet effectus tuba aliqua militaris, quæ in diverſis Regni alicujus partibus ſubitò ad arma vocat, quàm bellum aliquod ſolenni ritu indictum.

§. Tutius ſemper & utilius eſt, hoſtium vires dividere, & inter ipſos eorum ſtatus diſcordiæ cauſſas *a* ſerere: b *diſcordia enim & ſeditio omnia facit opportuniora incidiantibus*. Ejuſmodi artibus dominatum ſuum in Hiſpania ſtabilivêre Phœnices, in varias eam factiones diſtrahendo. Idem contra eos fecere Carthaginenſes. Eapropter non imprudens fuit conſilium Marchionis Gaditani, *c* quando capto Boabdile Granatæ Rege, Regi Ferdinando Catholico ſuadebat, ut eum libertati redderet, ad alendas porrò factiones, quæ ipſum inter & Patrem ortæ de Coronâ, Regnum in diverſa ſtudia diſtraxerant. d *Vrgentibus Imperii Romani fatis, nihil jam præſtare fortuna majus potuit, quàm hoſtium diſcordiam*. Nulla pecunia locatur utiliùs, neque minori cum ſanguinis profuſione, aut periculo, quàm quæ expenditur in fovendas diſſenſiones Regni alicujus hoſtilis, aut eum in finem, ut alius Princeps illi bellum inferat: ita enim minores fiunt expenſæ, nec tanta conſequuntur damna. Verùm eâ in re ſingulari advertentiâ opus eſt: interdum enim ex timore aliquo vano inutiles fiunt ſumptus, & detecta intentione prava aperta remanet hoſtilitas. Qua de re multa habemus exempla in iis, qui abſque cauſſa

a *Prudentis eſſe Ducis inter hoſtes diſcordiæ cauſſas ſerere.* Veget. *b* Livius. *c* Mar. hiſtor. Hiſp. l. 25. c. 4. *d* Tac. de more Germ.

caussa ullius acceptæ injuriæ, aut utilitatis suæ propriæ, foverunt hostes Domus Austriacæ, ut continuo armorum exercitio eam distinerent, suamet æraria inutiliter interim exhaurientes, neque adverterunt tamen, si fortè ab Austriacis oppugnarentur, utilius sibi fore, si ad defensionem suam nunc haberent residuum, quod ad distrahendas illius vires impenderant.

§. Atque hæc tota doctrina absque omni scrupulo politico procedit in bello aliquo manifesto, ubi ratio defensionis naturalis plus valet, quàm aliæ considerationes minùs solidæ, & caussa eadem, quæ bellum justum efficit, illam quoque discordiam reddit licitam. Verùm quando mera est magnitudinis invidiosa æmulatio, minimè his artibus uti licebit: nam qui alterius Principis subditos ad rebellionem concitat, suos quoque docet fieri proditores. Æmulatio inter personas sit, non inter officia. Dignitas in omnibus suis partibus ejusdem rationis est; quod unam earum offendit, lædit omnes. Transeunt passiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem suam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientiâ, nec proditione in ejusdem personam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos *a* habebatur, uti etiamnum hodie apud Hispanos, qui nunquam ejusmodi occultis artibus contra hostes suos usi sunt, quin immò auxilio iis sæpe fuêre. Insigne ejus rei exemplum Serenitati Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præstò fuit Regi Franciæ adversùs Anglos cùm hi occupâssent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore, quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratã se obtulit, eidem Regi suâmet præsen-

a *Non fraude, neque occultis, sed palàm, & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tacit. lib. 2. Hist.

ſentiâ aſſiſtere, ut Hugonottas Montis Albani debellare poſſet, & Provinciis ſuis ejicere. Quæ inſignis & heroïca benevolentia non niſi ingratitudine compenſata fuit poſteà; relictis rationi documentis, ut non tam facilè Status alieni commiſeratione tangi ſe ſinat.

§. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defenſionem communem referat illa animorum inter ſubditos concordia & Statuum unio, ſi nimirum unuſquiq; alterius periculum pro ſuo æſtimet, quantumvis etiam longè remotum id ſit, adeóque modis omnibus conetur, quà copiis, quà ſubſidiis pecuniariis eidem ferre ſuppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur, tueri ſe poſſit. Qua in re errare ſolent non pauci; dum qui abſunt longiùs, exiſtimant periculum ad ſe non perventurum, aut nequaquam ſe teneri ad anticipandos ejuſmodi ſumptus, majoriſque eſſe prudentiæ, ſuas conſervare vires, donec hoſtis vicinior fuerit. Sed tunc ſuperatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui reſiſtendo ampliùs non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus ſic Tacitus. a *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & ſtudiis trahuntur; nec aliud adverſus validiſsimas gentes pro nobis utiltus, quàm quòd in commune non conſulunt. Rarus duabus, tribuſve civitatibus, ad propulſandum commune periculum conventus: ita dum ſinguli pugnant, univerſi vincuntur.* Majori cum prudentiâ, & illuſtriori pietatis, fideliteatis, zeli, & amoris in legitimum ſuum Dominum exemplo, periculum iſtud agnoſcunt Regna Hiſpaniæ, Provinciæ Italicæ, Burgundicæ, & Belgicæ, ſiquidem generosa quadam æmulatione Majeſtati ſuæ ultrò offerunt fortunas ſuas, immò & vitam, ut ſe contra hoſtes ſuos tueri poſſint, qui junctis unà viribus, ad evertendam Religionem Catholicam, & iſtam Monarchiam conſpirarunt. Inſcribat Serenitas Veſtra tenerrimo ſuo pectori hæc obſequia,

a Tac. in vitâ Agric.

quia, & crescentibus ejus gloriosis annis unà etjam crescat erga subditos tam fideles gratitudo & æstimatio.

a *E juzgareis qual è mais excellente,*
O ser do Mundo Rey, se de tal Gente.

a Cam. Lus.

SYMBOLUM XCI.

VIdetur amicitia Rempublicam *magis* a *continere, & majore, quàm justitia in studio fuisse Legislatoribus.* Nam *si amicitia inter omnes esset, nihil esset, quod justitiam desiderarent; at si justi essent, tamen amicitiæ præsidium requirerent.* Maximum inter homines bonum, amicitia est. Gladius securus, semper accinctus lateri tam pacis, quàm belli tempore. Socia fidelis in utraque fortuna. Cum illa eventus prosperi illustriores sunt, adversi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evanescere facit prosperitas. In hac eam suadet modestia, in illis constantia; in rebus tam secundis, quàm adversis præsto est, tanquam utrobique fructum factura. Consanguinitas absque benevolentia & affectu consistere potest, Amicitia non item. Hæc ab electione propria nascitur, illa à casu. Consanguinitas esse potest sine communicationis & subsidii mutui vinculo, Amicitia minimè; siquidem tria sunt, quæ tanquam partes, quibus constat, eam uniunt: Natura scilicet similitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honestatis. Eò pertinent illa verba Regis Alphonsi Sapientis in libro Legum, quem *Partidas* inscribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui capivum ducit unum ex iis, qui aut sanguine, aut amicitia juncti amant inter se. b *Otro si los amigos, que es muy fuerte*

a Arist. lib. 8. Ethic. c. 1. *b* L. 19. tt. 2. p. 2.

te cosa de partir à unos de otros: Ca bien como el ayuntamiento del amor pasa, e vence al linaje, è à todas las otras cosas, así es mayor la cuita, è el pesar, quando se parten.

Quantò ergo magis probata, majorisque sinceritatis amicitia fuerit, tantò minus valebit, ubi semel violari cœperit. Crystallus fracta prorsus inutilis

tilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, si in frusta dividatur. Gladius semel confractus solidari iterum non potest. Qui amicitiæ reconciliatæ confisus fuerit, deceptum se inveniet: ad primum enim adversitatis casum, aut spem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saülis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promissiones tam benevolæ jurejurando à Saüle firmatæ, satis fuêre, ut David de reconciliatione illa securus *a* esset, aut ut Saül adversùs illum machinari desineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Esau cum fratre suo Jacobo in gratiam redire voluit, & tametsi utrinque magna amicitiæ redintegratæ pignora essent atque indicia, nunquam tamen Jacobi diffidentiam tollere omnino potuêre, quin illud modis omnibus conatus est, ut sese ab illo sejungeret, & securitati suæ consuleret. Amicitia redintegrata vas metallinum est, quod hodie splendet, & cras ærugine *b* obducitur. Nec satis sunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitùs. Ervigius *c* (post usurpatam Regis Wambæ coronam) Egicam arcta cognatione Wambæ sanguini annexum generum adoptavit Cixilone filia in conjugem data, & Regni posteà successorem designavit; verùm hoc ipsum impedire non potuit, quò minùs Egica Regni suscipiens gubernacula, concepti in socerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnerum remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursum stillant sanguine. Injuriæ locis

cis

a *Abiit ergo Saül in domum suam: & David, & viri ejus ascenderunt ad tutiora loca.* 1. Reg. 24. 23. Gen. 33. 12. b *Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum, æruginat nequitia illius: & si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo.* Eccles. 12. 10. c Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 18.

cis paludosis sunt similes quæ licèt exsiccentur, facilè tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur; quæ nulla excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satis secura est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum verè ex animo injuriam condonasse, semperque eum intuetur, ut hostem. Præterquàm quòd a*proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.*

§. Atque itaquidem fit in privatorum amicitiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur) nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis millies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi redintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnitas earum æstimanda est, omnes quippe amicitiæ tales nunc sunt, quales illæ Philippi Regis Macedoniæ, qui eas sola utilitate metiebatur, non fide. In iis verò amicitiis, quæ magis ratio Status quædam sunt, quàm mutua voluntatum consensio, non tantoperè Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quòd diceret, non aliter amandum, ac si rursum exercendum esset odium: falleret enim Principem confidentia, si eam in tali fundaret amicitia. Præstat itaque Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verùm etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitiæ anteferri non debet hoc titulo, quòd ita plerunque factitent alii. Deficiat sanè in aliis amicitia, at non in Principe, quem his Symbolis formare instituimus, quemque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hactenus, ad eas pertinent

a Tacit. in vitâ Agric.

nent amicitias, quæ ſunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia ſincera, & concordia mutua locum habere poteſt. Potentia tam ſolicita eſſe non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni inſtar in metu erit, quiſquis amicis ſuis fidem non habuerit. Abſque iis Corona ſervitus eſt, non Majeſtas. Iniquum eſt Imperium, quod Principes amicitiis ſpoliat. a *Non exercitus neque theſauri, præſidia Regni ſunt, verùm amici.* b *Non aureum iſtud ſceptrum eſt, quod Regnum cuſtodit, ſed copia amicorum, ea Regibus ſceptrum veriſſimum, tutiſſimumque.* c *Nec ullum majus boni Imperii inſtrumentum, quàm boni Amici.*

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda eſt potiùs, quàm muneribus: nam ingratum eſſe ſolet rei privatæ ſtudium, cui nunquam fit ſatis. Illius cauſſa finguntur amicitiæ, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui d *dum amicitias magnitudine munerum, non conſtantia morum continere putavit, meruit magis, quàm habuit.* Amici ferro conſervandi ſunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quàm auri cupiditas. Subſidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eò minùs continuari poterunt; pari autem paſſu, quo Princeps ſuas prodigit opes, ejus quoque perit exiſtimatio. A theſauris quos in ærariis ſuis aſſervant, æſtimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magis ex eo inquam, quod largiri poſſunt, quàm quod largiti jam ſunt: plus enim inter homines ſpes poteſt, quàm gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam ſuſtentare non poterit. In errorem iſtum omnes ferè Monarchiæ incidunt, poſteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam tueri conantur, conſumptiſque theſauris, & oneratis ſubditis, ut nimirum Principibus fini-

a Salluſt. *b* Xenoph. *c* Tacit. l. 4. Hiſt. *d* Tacit. l. 2. Hiſtor.

finitimis largiendo, circumferentias servent quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit posteà: cognita enim illa debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires, Imperatores pecunia & largitionibus Parthos, Germanosque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suasit Tisaferni, a *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum præberet, sed nec auxiliis nimis enixe juvandos: quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & eatenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quàm tamen utpote Monarchiæ totius Cor, potissimùm sanguine abundare oporteret, ad dispertiendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicæ Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, majoribus solet firmare præsidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intrà ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis quà terra, quà mari exercitibus, in muniendis firmandisque milite castellis, arcibus, urbibus, securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitreretur, interioribus viribus facilè recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immò ipsam evertere Carthaginem, quia omnes suas opes & vires intra Reipub. suæ viscera continebat.

§. Neque tamen hoc eò dico, quòd persuadere Principibus cupiam, ut ne amicis suis, & finitimis

Kk sub-

a Trog. lib. 5.

ſubſidio unquam ſint, & argentum ſuppeditent; ſed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, ſtudeantque armis ſuccurrere potiùs, quàm opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò ſubſidia, ad eum, qui miſerat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum eſt periculum, ne ipſi bello ſeſe implicent, trahendo illud in ſtatum ſuum proprium, aut ne amico hoſtes majores concilient; uti tùm etiam, cùm majorum eſt ſumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, ſuccurrere opibus, quàm armis: nam ratio ſtatûs omnino ſuadet ut alterutra via finitimum Principem tueamur, quoties noſtra cum illius fortuna conjuncta eſſe cernitur; ſiquidem majoris eſt prudentiæ intra alterius ſtatum bellum ſuſtinere, quàm intra ſuamet viſcera illud experiri. Sic olim a *fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere*, & debuiſſemus hoc diſcere à Republica illa, ne tantas nunc calamitates deplorare neceſſe eſſet. Iſta politica magis, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam ſuſciperent protectionem: tametſi enim ſatis ſcirent, id abſque ſumptibus & defenſionis ſuæ periculo fieri non poſſe, plus tamen ad utilitatem ſuam putabant intereſſe, ſi longe à finibus ſuis bella gererent. Confinia ſtatûs vicini, Status proprii muri ſunt, & ut tales omni cum vigilantia cuſtodiendi.

a Cicero pro leg. Man.

SYM-

SYMBOLUM XCII.

ETiam plumæ aliarum avium, aquilinis nimiùm vicinæ in periculo ſunt; hæ ſiquidem corrodunt illas, ac deſtruunt, ob ſuperſtitem in iis antipathiam naturalem, quæ eſt inter Aquilam & volu-

a Plin. l. 10. c. 3. b Æl. l. 9. c. 11. de animal.

cres reliquas. Ita protectio in tyrannidem denique vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipsius commissum fuit, titulo defensionis naturalis posteà ut suum detinet. Principes inferiores subsidiis exteris Statuum suorum securitati prospicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immò & amico, & hosti in prædam cedunt. Nec minus ab illo periculi est ob confidentiam, quàm ab isthoc propter odium. Cum animo securi vivimus absque ullo metu aut præcavendi sollicitudine, adeoque sine suo damno pro libitu nos potest impetere. In ea ratione fundata fuit, opinor, illa lex quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus suis læsisset, jubebat lapidibus *a* obrui, non verò sylvestrem taurum; quia a bove, utpote animali domestico, quo in laboribus quotidianis utimur, minùs nobis metuimus. Amicitiæ & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facilè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm speciosis titulis tyrannidem suam velarunt Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, socios & amicos suos asciscere dignati sunt. Albanos in suam introduxerunt Rempubl. & quos anteà hostes habuerant, eos societatis communis voluerunt esse participes. Sabinos in jus civium admiserunt. Tanquam protectores conservatoresque libertatis ac privilegiorum, tanquam justitiæ universi orbis arbitri, à diversis implorati fuere Provinciis, ut eorum viribus contra suos hostes uterentur, & quæ seipsis eò usque penetrare nequivissent, ignorantia aliena longè latéque se dilatarunt. Initio quidem à Nationibus exteris magna cum tutela tributa non nisi modica exegerunt, & specie quadam virtutum moralium suas texerunt fraudes: & postquam illa Imperialis aquila alas suas supra tres orbis partes, Europam, Asiam & Africam latiùs expandisset, ambitione rostrum suum excacuit

&

a *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur*. Exod. 21. 28.

& sævitiæ suæ prodidit ungues, protectione in tyrannidem versa. Expertæ tunc sunt Nationes exteræ, misserè suam illusam fuisse confidentiam, & destructas potentiæ suę plumas sub alis illis oppressione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum suorum jactura; cumque jam tyrannis invaluisset, nec convalescere potuêre, nec vires suas instaurare. Atque ut venenum in naturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxeruntque linguam Latinam, ad tollendam sensim Nationum distinctionem, & ut sola superesset Romana cum universali in omnes imperio. Hæc fuit magna illa Aquila, quam vidit Ezechiel *magnis a alis, multisque pennis*; ubi Septuaginta legunt, plenis unguibus: nam plumæ ejus ungues erant. Quoties existimant homines sub alis se stare, & sub unguibus consistunt! quoties putant lilio se tegi, & sub spinis hærent ac sentibus, ut non nisi pallio relicto inde possint emergere! Civitas Pisana jura sua & prætensiones, quas habebat adversùs Rempublicam Florentinam, commiserat patrocinio Regis Ferdinandi Catholici, & Regis Franciæ, & inter utrumque convenit, ut ea Florentinis traderetur, specie libertatis Italiæ procurandæ. Ludovicus Sfortia contra nepotem suum Joannem Galeasum Francorum imploravit opem, & hi Mediolanensi statu exutum, captivum in Franciam abduxêre. Sed quid antiquis utimur exemplis? Dicat Dux Mantuanus, quàm carò sibi steterit, quamque graviter noxia fuerit aliena protectio! Dicant Treverensis Elector, & Grisones, num suam conservaverint libertatem armis extraneis, quæ titulo defensionis ac tutelæ in suum Statum admiserunt. Dicat Germania, quomodo nunc se habeat sub Suecorum patrocinio: divisis & dissolutis tam illustribus Provinciarum suarum circulis, quibus splendescebat, & sustentabatur diadema Cæsareum: defœdatis fulgenti-

a *Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis.* Ezech. 17. 7.

gentiſſimis civitatum Imperialium Adamantibus, qui eam exornabant: ſublatis & confuſis Statuum ordinibus: diſturbata harmonia gubernationis politicæ: exſpoliata & ad extremam inopiam redacta antiqua ejus Nobilitate. Dicat illud, inquam, Germania, ſine omni nunc libertatis ſpecie Provincia quæ optimè illam tueri ac conſervare anteà noverat; conculcata,& flammis vaſtata ac ferro à Nationibus exteris; variorum Tyrannorum, qui demortuum Sueciæ Regem nunc repræſentant, expoſita arbitrio; ſerva amicorum & hoſtium; ſuiſmet malis turbata tantoperè, ut nec damna ſua, nec emolumenta queat agnoſcere. Ita Provinciis accidit, quæ ſecum ipſæ non ſatis conveniunt; & Principibus, qui extraneis utuntur viribus, præſertim ſi, qui eas mittit, ſtipendim non ſolvat: auxiliares enim copiæ pariter ac hoſtiles in illorum conſpirant ruinam; quemadmodum civitatibus Græciæ contigit, quando a *Philippus Rex Macedonum libertati omnium inſidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter, victoreſque ſubire regiam ſervitutem coëgit.* Gloria primùm ad inferioris defenſionem inflammat animum, & ambitio poſteà nihil ſinit reliquum. Qui vires ſuas in alterius impendit gratiam, compenſationem ab illo poſtulat. Provincia ipſa Principis potentioris ſuppetias ferentis amore capitur, exiſtimantibus nimirum ſubditis, ſub ejus dominatu ſe magis ſecuros fore, magiſque felices, abſque timore & bellorum periculo, ſine gravibus tributis, quæ Principes inferiores ſolent imponere, ſine injuriis denique & offenſionibus,quas communiter ab illis accipiunt. Nobiles præthereà majori honori ſibi ducunt, ſi illuſtriori ſerviant Domino, à quo ipſi honorentur, & qui plura habeat præmia ac munera, quæ diſpertire poſſit. Omnes iſtæ conſiderationes tyrannidem, & uſurpationem ferentis opem, aut defendentis promovent. Copiæ auxiliares ei parent po-

a Juſtinus.

potissimùm, qui eas mittit, aut exsolvit stipendia. & regiones, in quas deducuntur, tractant velut alienas, confectoque bello cum hoste, in amicum movere necesse est; ut proinde consultius, & minoris videatur esse periculi, minusque sumptuosum Principi inferiori, amicè cum potentiori transigere, quàm armis auxiliaribus vincere. Quod sine his obtineri nequit, minùs posteà, ubi recesserint iterum, conservari poterit.

§. Periculum istud advocandi auxiliares copias tunc magis metuendum est, quando Princeps, à quo eæ mittuntur, aliam profitetur Religionem, aut ad Statum illum jus aliquod habet, vel obtendit saltem, aut si eundem sibi subjicere magni sit emolumenti, puta quia Statibus occupantis præbet transitum, aut obstruit hostibus. Atque timores isti necessitate metiendi sunt, consideratis item conditione & moribus Principis: nam si sincero & generoso fuerit animo, plus apud illum valebit fides publica & existimatio, quàm spes commodi & rationes Status; quomodo experientia comprobatum fuit in Principibus omnibus Domus Austriacæ, adumbratis per potentem illum Cherubinum & protectorem, cui Ezechiel Regem Tyri comparat antè, quàm suo deesset *a* officio: quam fidem & auctoritatem etiamnum observant hodie: nemo siquidem quisquam est, qui de eorum amicitia jure possit conqueri. Testes ejus rei sunt Pedemontium, Sabaudia, Colonia, Constantia, Brisacum, propugnata armis Hispanicis, & restituta deinde, absque ullo ibidem relicto militari præsidio. Nec negare veritatem hanc poterit Genua: cùm enim oppressa à Francis & Allobrogibus libertatem suam in Hispanorum posuisset arbitrio, fidelissimè hi eam conservarunt, pluris nimirum amicitiam suam & fidei publicæ gloriam, quàm dominatum æstimantes.

Quòd si necessitas aliquando arma auxiliaria pe-

a *Tu Cherub extentus, & protegens.* Ezech. 28. 14.

tere coëgerit, dicta pericula sequentibus conditionibus caveri poterunt: si curetur scilicet, ut ne copiæ alienæ majores sint, quàm propriæ; ut cui veniunt subsidio, is suos iis Duces præficiat; ut non collocentur in præsidiis urbium; ut misceantur, dividanturque inter milites cæteros, & mox in hostem ducantur.

SYMBOLUM. XCIII.

TYrrhenum mare expertum est sæpiùs pericula amicitiæ & societatis montis Vesuvii; at non semper damnis nostris sapere discimus: facilè enim à vana aliqua confidentia persuaderi nobis sinimus, ea non iterum esse eventura. Jam pridem sapientissimus evasisset Mundus, si suismet experientiis edoceri se passus esset; sed temporis longinquitas eas rursum obliterat. Ita factum in gravissimis ruinis, quas per montis illius declivia solo intulerant incendia præterita, omnia opplendo cineribus, quos immisso paucis post annis aratro, in agrum denuò coloni converterunt. Evanuit damnorum memoria, aut certò nemo eam conservare voluit, quæ tanta tamen fuerant, ut meritò eorundem metus debuisset esse perpetuus. Abdidit mons ille sub viridi suo pallio æstum & siccitatem interiorum suorum viscerum, & mare nihil suspicatum mali fœdus cum eo iniit, eumque strinxit undarum suarum brachiis, nullâ habitâ ratione illius, quæ inter ambas istas Naturas intercedit, contrarietatis. Verùm dolosus ille mons sinistram suam intentionem pressit in pectore, donec fumus indicia quædam proderet eorum, quæ intùs ille moliretur. Crevit inter utrumque communicatio per secretas & occultas quasdam vias, nec capere potuit vicinum mare, fictum illum amicum non nisi munimenta adversùs se erigere, & subterraneos cum diversis metallis sulphureis instruere cuniculos, donec iis jam perfectis (quod hac nostra ætate contigit) ignem admoverit. In supremo montis cacumi-

mine hiatus ingens & profundus ſeſe aperuit, unde flammæ erumpebant, quæ ſub initium non niſi ſtricturæ quædam lucidiores, aut ignes fe-

ſtivi artificiales videbantur; at paucis pòſt horis funeſta fuêre prodigia. Contremuit ſæpiùs vaſtum illud corpus tantæ molis ac ponderis; & inter hor-

renda tonitrua incensas evomuit liquescentium metallorum indigestas materias, quæ in illius fervebant stomacho, & per montis declivia, ad instar torrentium igneorum, in circùm jacentes agros sese effuderunt, donec in ipsum mare delaberentur, quod tam inopina hostilitate stupefactum, ad ipsum centrum cum aquis suis se recepit, seu metu aliquo factum id fuerit, seu astu, ad cogendas undas, quibus se tueretur: ruptis namque antiqui fœderis vinculis necesse erat, ut ad defensionem suam se compararet. Pugnarunt inter se ambo elementa, non sine trepidatione ipsius Naturæ metuentis, ne pulcherrima hæc rerum fabrica conflagraret. Ardebant ipsi aquarum fluctus à superiore hoste domiti: *ignis* enim (ut alicubi loquitur Spiritus Sanctus) a *in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliviscebatur.* Pisces flammis innatantes extincti sunt. Tales semper habebunt effectus omnia similia fœdera, quæ disparis naturæ sunt & conditionis. Nec damna minora metuat Princeps Catholicus, qui societatem cum infidelibus coïerit: nam cùm nulla graviora sint odia, quàm quæ ex Religionum diversitate oriuntur, fieri quidem potest, ut ea necessitas præsens dissimulet, quin tamen erumpant aliquando, nemo unquam impediet. Et quomodo, obsecro, conservari poterit inter illos amicitia, si unus alteri satis non fidat, & ruina unius cedat in emolumentum alterius? Qui opinionibus discrepant, etiam animis dissident; cumq; creaturæ simus æterni illius & supremi Artificis, ferre non possumus, ut eidem denegetur ille adorationis cultus, quem verum & orthodoxum judicamus Et licèt bona esset infidelium amicitia, Iustitia tamẽ divina non permittit, ut hostium suorum operâ fines nostros consequamur, quin plerumque nos castigat per illam ipsam infidelem manum, quæ pactis subscripsit. Imperium, quod Constantinus Imperator in Orientẽ transtulit, pessum iit per fœdera Palæologorum cum Turcis,

a Sap.19.19.

Deo nimirum permittente, ut posteris correctionis esset exemplum, absque ulla tamen viva familiæ illius memoria. Quòd si ob locorum distantiam, aut rerum conditionem per illos ipsos infideles castigatio fieri non possit; Deus ipse manum suam adhibet. Quas calamitates non perpessa est Francia, postquam Rex Franciscus, magis æmulatione gloriæ Caroli V. Imper. quàm extrema necessitate ductus, fœdus cum Turca iniit, eumque in Europam evocavit? In supremo vitæ articulo errorem hunc suum agnovit, & detestatus est verbis gravissimis; quæ profecta à dolore Christiano piè interpretabimur, cùm aliàs omnino hominis de animæ suæ salute desperantis videri possent. Sed & ab ejus Successoribus pœnam Deus repetiit, morte violenta & infelici eos tollendo è medio. Quòd si ea severitate animadvertit in Principes, qui infidelium Hæreticorumq; implorant auxilium quid iis faciet, qui iisdem opem ferunt adversus Catholicos, & in caussa sunt, cur tantos illi progressus efficiant? Docet nos istud *a* Petri Secundi Regis Aragonii exemplum: favebat is Albigensium Hæreticorum factioni in Francia, pro quibus etiam arma sumpserat, centum millium hominum conflato exercitu, cùm contrà Catholici non nisi equites octingentos & mille pedites sub signis numerarent, & ab his tamen prœlio victus occubit. Simul ac Iudas Machabæus cum Romanias junxit amicitiam (eo etiam fine, ut sese contrà Græcorum potentiam tueri posset) orbatus duorum Angelorum præsidio qui ejus lateri assistebant, & contra hostium ictus tutabantur, interiit. Eandem pœnam, eademque ex caussa etiam dedêre ejus fratres Ionathas & Simon, qui ei in Principatu successerant.

5. Nec sufficit semper excusatio defensionis naturalis: per enim raro omnes concurrunt conditiones & circumstantiæ, quæ ejusmodi fœdera cum Hæreticis faciant licita, & majoris sint ponderis, quàm

a Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 2.

quàm universale illud scandalum, & periculum opinionibus falsis veram inficiendi Religionem; siquidem eorum communio veneni instar est, quod facilè alios corripit; cancer, qui celeriter serpit, ubi novitate & licentiâ capti fuerint *a* animi. Poterit quidem Politica divinis diffisa præsidiis, & in artibus humanis spem suam collocans, seipsam fallere, Deum non item, in cujus tribunali rationes merè apparentes locum non habent. Baasa Rex Israël urbem Rama (Benjamiticæ tribus ultimam in Regno Asa) communiebat, ejusque aditus sic claudebat, ut nemo Regnum illud tutò posset ingredi, aut inde *b* egredi: belli seges ea fuit inter ambos illos Reges, metuensque Asa fœdus Benadadi Regis Syriæ, quod cum Baasâ fecerat; hoc egit primùm, ut illud discinderetur, & aliud deinde novum cum eodem Benadado ipse iniit: *c* *quod cum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum*; tametsi verò urgeret necessitas, & fœdus illud fieret non nisi studio defensionis naturalis, cujus mox optimus fuit effectus, displicuit tamen Deo, quòd in illa potiùs, quam in auxilio divino suam collocasset fiduciam, misitque Hananum Prophetam, qui stultum ejus consilium reprehenderet, & gravia ei damna ac bella *d* minitaretur, quæ reipsa deinde evenêre. Ex hoc ipso facilè colligere licebit, quantam Dei offensam incurrerit Regnum Franciæ propter fœdera cum Hæreticis nunc inita, ad opprimendam Austriacam Domum. Qua in re obtendere non potest titulum defen-

a *Sermo eorum ut cancer, serpit*. 2. Tim. 2. 17. b *Anno autem trigesimo sexto Regni ejus, ascendit Baasa Rex Israel in Iudam, & muro circumdabat Rama, ut nullus tute posset egredi, & ingredi de regno Asa*. 2. Paral. 16. 1. c Ibid. v. 5. d *Quia habuisti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syriæ Regis exercitus de manu tua, &c. Stultè igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore adversum te bella consurgent*. 2. Par. 16. v. 7. 9.

defenſionis naturalis in extremâ neceſſitate, quia nullâ prius laceſſitum injuriâ, & abſque ullâ cauſſâ, cum omnibus illius hoſtibus fœdus ſanxit, & bellum ei intulit; foris extra Status ſuos illud fovendo, eoſque dilatando uſurpatione injuſtâ Provinciarum exterarum, & conſilio ac viribus Hæreticis fœderatis aſſiſtendo, ut de oppreſſis Catholicis triumphent; interim ad tractatus pacis Coloniam è Galliâ venire nemo voluit, quantumvis Pontifex Maximus, Imperator, & Rex Hiſpaniarum ſuos illuc cum plenâ poteſtate Legatos ablegâſſent.

§. Nec ſola fœdera cum Hæreticis, ſed etiam militares ſuppetiæ illicitæ ſunt. Exemplum illuſtre nobis præbent ſacræ paginæ in Amaſiâ Rege, qui cùm certo pretio exercitum aliquem à filiis Iſraël conduxiſſet, juſſit Deus, ut eum abs ſe dimitteret, eique exprobravit, quod non in Deo potiùs ſpem ſuam ac fiduciam *a* poſuiſſet; & quia illico paruit, nullâ habitâ ratione periculi aut impenſarum, inſignem ei victoriam contra hoſtes ſuos largitus eſt.

§. Illa fœdera cum Hæreticis licita ſunt, quæ aut belli ſopiendi, aut commerciorum exercendorum cauſſa fiunt; quale fuit illud Iſaaci cum *b* Abimelecho, & quod etiamnum viget Hiſpaniam inter & Angliam.

§. Inito ſemel cum Hæreticis fœdere, aliove pacto, quod nec Religioni, nec bonis moribus adverſetur, & jurisjurandi inſuper ſanctitate firmato, omnino ſervanda eſt fides publica: per ejuſmodi enim

 ſacra-

a. *O Rex ne egrediatur tecum exercitus Iſraël: non eſt enim Dominus cum Iſraël, & cunctis filiis Ephraim. Quod ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus: Dei quippe eſt, & adjuvare, & in fugam convertere.* 2. Paral. 25. 7. & 8. b. *Vidimus tecum eſſe Dominum, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & ineamus fœdus, ut non facias nobis quicquam mali.* Gen. 26. 28.

ſacramentum Deus ipſe in pactorum teſtem vocatur, & veluti ſponſor promiſſi adimplendi utriuſque partis conſenſu conſtituitur & arbiter, ut caſtiget deinde eum pro merito, qui datam fidem violaverit: & ſanè grave eſſet, eum mendacii teſtem facere. Nec ulla alia apud omnes gentes & Nationes conventorum pactorumque eſt ſecuritas, quàm jurisjurandi religio, qua ſi ad fallendum abuterentur, ruerent omnia orbis commercia, neque ullæ unquam firmæ induciæ, aut pax concludi poſſent. Verùm, etſi nulla intercedit ſacramenti religio, pactiones tamen compleri debent; etenim ex ipſa veritate, fidelitate, & juſtitia oritur in illis obligatio quædam mutua, & communis omnibus Gentibus; & ſicut nemini Catholico licitum eſt occidere, aut odiſſe Hæreticum, ita neque fallere, aut datam ei fidem frangere. Idcirco Joſue *a* Gabaonitis fidem ſervavit; quod Deo tantoperè placuit, ut victoriæ adversùs hoſtes concedendæ cauſſa ipſum etiam cæleſtium orbium naturalium ordinem interturbare voluerit, obediendo voci Joſue, & ſiſtendo Solem in cæli medio, ut hoſtium cædem tantò meliùs poſſet proſequi, & pacti obligationem *b* adimplere; & quia trecentis annis pòſt Saül fœdus iſtud violavit, punivit Deus Davidem *c* fame triennali.

a *Iùravimus illis in nomine Domini Dei Iſraël, & idcirco non poſſumus eos contingere.* Joſ. 9. 19. b *Stetit itaque Sol in medio cæli, & non feſtinavit occumbere ſpatio unius diei. Non fuit anteà, nec poſteà tam longa dies, obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael.* Joſ. 10. 13. c *Facta eſt quoque fames in diebus Davidis tribus annis jugiter: & conſuluit David oraculum Domini, dixitque Dominus: Propter Saul, & domum ejus ſanguinum, quia occidit Gabaonitas.* 2. Reg. 21. 1.

SYMBOLVM XCIV.

QUando Sol in lineâ Æquinoctiali constitutus, examen est lancium libræ, lucem suam quaquaversum spargit tantâ cum justitiæ æquitate, ut dies noctesque æquales faciat; non absque omni tamen respectu ad zonas viciniores, suòque imperio

rio magis subjectas, quibus majorem vim lucis impertit, iis præsertim climatibus & parallelis, qui ab eo absunt propiùs; & si quæ forte Provincia caloris intemperiem experiatur sub zonâ torridâ, ipse ejus situs in caussa est, non radii solares, quippe qui eodem tempore aliis ejusdem zonæ partibus benignissimos sese exhibent. Quod itaque Sol in lineâ Æquinoctiali efficit, tam illustri cæli parte, ut non nemo existimet, Deum Optimum Maximum suam in eâ fixisse sedem (si tamen ejus immensitas ullo certo loco definiri potest.) Idem illud in orbe hoc inferiori operatur Tiara Pontificia, quæ ex Romanâ urbe velut fixo quodam æquinoctio divinæ suæ lucis radiis universas Mundi Provincias collustrat. Sol, inquam, est in his inferioribus orbibus, cui vis lucis vicaria æterni illius Solis justitiæ communicata fuit, ut ejusdem beneficio res omnes sacræ veras suas nanciscantur formas, absque eo quòd à vanâ aliquâ opinionum impiarum umbra in dubium vocari possint. Nulla tam polis propinqua est Regio, quò nequicquam obstantibus frigoribus & tenebris ignorantiæ, splendores illius non penetraverint. Tiara ista lapis Lydius est, ad quem explorantur coronæ, & auri argentique illarum probitas expenditur: in illa tanquam in fusorio calice ab aliis spuriis segregantur metallis: signo illius monetario *Tau* consignatæ verum suum pretium valoremque inviolatum retinent. Eam ob rem Ramirus Aragoniæ Rex, aliique complures ultrò Ecclesiæ Feudatarii esse voluerunt, tanquam qui honori & felicitati sibi ducerent, quòd Coronæ suæ tributo pendendo essent obnoxiæ. Eæ verò, quæ ad lapidem istum Lydium Apostolicum probari detrectant, plumbeę sunt & stanneę, quas tempus modicum atterit, consumitque, adeò ut vix ad quintam usq; generationem (quemadmodum frequenti experientia compertum fuit) perveniant. Unà cum Principum magnificentia dignitas etiam & amplitudo eorum temporalis accrevit, per Isaiã

Pro-

Prophetam *a* olim prædicta, quæ suo dein robore spiritualem quoque armavit gladium, ut Regnorum in orbe Christiano bilanx esse potuerit, & supremum eorundem tenere arbitrium. Atque his ipsis mediis potentiam suam conservare student Pontifices, paterno illo suo affectu & benignitate Principes sibi reddendo benevolos. Imperium eorum voluntarium est, in animos videlicet, apud quos ratio locum habet potiùs, quàm vis aut coactio. Quòd si hæc aliquando immoderatior fuerit, effectus planè contrarios habuit: cœca enim est indignatio, & facillimè in præceps ruit. Dignitas Pontificia inermis etiam, instructissimis exercitibus validior est. Occursus Leonis Papæ in habitu Pontificio tantum terrorem incussit Attilæ, ut pedem referret, & susceptam Romanæ urbis vastandæ cogitationem deponeret: si armis id attentasset, neutiquam fregisset animum hominis illius barbari. Unicus Pastoris sibilus, unica pedi, aut fundæ correctio ex amore intentata, plus possunt, quàm duri etiam silices. Rebellis fieret ovicula, si ex rigore agi cum illa oporteret: etsi enim Fidelium pietas dignitatem Pontificiam dotavit viribus, id tamen pro majori ejus securitate factum est potiùs, quàm ut iis uteretur, nisi ad conservandam Religionem Catholicam, & universale bonum Ecclesiæ ita opus esse videretur. Quando verò spreta isthac consideratione accidit aliter, & Tiara mutatur in Galeam, non agnoscit illam ultrà reverentia, immò ferire audet, non secùs ac si foret temporalis; & si niti voluerit rationibus politicis, æstimabitur pro diademate Principis politici, non summi Pontificis, cujus imperium spirituali auctoritate sustentatur. Officium ejus pastorale non belli est, sed pacis: pedum obtusum seperne incurvatum, ut conducat; non acutum, ut sauciet.

a *Tunc videbis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.* Isa. 60. 5.

ciet. a *Summus Pontifex Summus homo est*, adeoque *non æmulationi, non odio, non privatis adfectionibus*, quæ bellorum semper sunt incentiva, *obnoxius* esse debet: nam illud in summo Sacerdote etiam cœca Gentilitas exposcebat. Splendor virtutum, quæ in eo elucent, animos magis feriunt, quàm ensis in corpora sæviat. Plus auctoritas valet, quàm arma, ad componendas Principum lites: hi enim, si videant, eum suo fungi officio ex amore paterno, à passionibus, affectibus & artibus politicis libero, jura & arma sua ad illius pedes ultrò deponunt. Experti id sunt Pontifices plurimi, qui communes omnium Patres, non neutrales sese gesserunt. Qui uni alicui adhæret, se subtrahit alteri, & qui nec hujus est, nec illius, nullius est; Pontifices verò omnium esse debent: id quod in lege veteri indicabant ejus vestimenta, quæ singulari contexta artificio totum terrarum orbem *b* exhibebant. Neutralitas crudelitatis genus quoddam est, tum præsertim, cùm alienarum calamitatum non nisi otiosa spectatrix est. Si contendentibus inter se filiis pater immotus consisteret, meritò illi imputaretur, si alter ab altero damnum acciperet: oportet, ut nunc amore, nunc severitate eos ab invicem distrahat, ponendo se inter eos medium, & si opus fuerit, unius etiam caussæ patrocinetur, ut alter ad ęquam compositionem adduci possit. Eodem quoque modo, si paternas Pontificis admonitiones audire noluerint Principes, si reverentiam sacrosanctæ ejus auctoritati debitam exuant, nec ulla spes supersit, eos inter se conciliari posse, perutile fore videtur, si steterit pro parte magis æqua, & suos reflexerit oculos in tranquillitatem publicam, & exaltationem Religionis atque Ecclesiæ, eique opem tulerit, donec alter ad æquitatem traducatur: qui enim tam hujus, quàm illius caussam approbat, utrique cooperari censebitur. Atque in Italia magis, quàm in ulla alia orbis

a Tac. l. 3. Annal. b *In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum.* Sap. 18. 24.

orbis parte illa Pontificum advigilantiâ opus est: nam si suum erga Francos affectum ita apertè semel prodiderint, ut hi subsidia illorum & favorem certò sperare habeant, in ipsam quoque Italiam arma sua inferre audebunt. Et movit ea consideratio nonnullos Pontifices, ut Hispaniæ magis sese addictos faventesque exhiberent, ad Franciam nimirum tantò meliùs cohibendam; quòd si quis interdum ductus aliqua specie boni, aut affectu, aut utilitate propria & cautionis illius immemor, sæcularibus armis usus fuit, & ab exteris poposcit auxilia, magnis in Italia motibus ansam dedit; uti memorant Historici in vitis *a* Urbani Quarti, qui Carolum Provinciæ Phocæensis & Andium Comitem contra Manfredum *b* utriusque Siciliæ Regem in subsidium evocavit: Nicolai Tertii, qui potentiæ Regis Caroli stimulatus invidia, imploravit opem Petri Regis Aragonii: Nicolai I V. qui cum Alphonso Rege Aragonio adversus Regem Jacobum fœdus iniit: Bonifacii Octavi, qui Jacobum Aragoniæ Regem lacessivit, & à Carolo Valoësio Andium Comite contra Fridericum Siciliæ Regem petiit suppetias: Eugenii Quarti, qui Andiensem fovit factionem adversùs Alphonsum Regem Neapolitanum: Clementis Quinti, qui Philippum Valoësium advocavit in auxilium contra Dynastam Procomitem Mediolanensem: Leonis Decimi, & Clementis Septimi, qui cum Francisco Galliæ Rege fœdus pepigêre adversùs Carolum Quintum Imperatorem, ut Hispanos Italia ejicerent. Incommodum istud ex eo oritur, quòd tantum Sedis Apostolicæ pondus sit, ut lancem, in quam conjecta fuerit, necesse sit plurimùm deprimi. Moverit fortè ad ista memoratos Pontifices aliqua boni species, in aliquibus tamen intentioni eorundem minimè respondit effectus.

Verùm sicut Pontificii muneris est omnem adhibere curam, ut in quiete ac tranquillitate conserventur Principes, ita hi vicissim debent (tametsi nul-

a Zurit. hist. Aragon. *b* Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 13.

nullum esset divinum præceptum, uti reverà est) suos semper defigere oculos, Heliotropii ad instar, in Sole isto Tiaræ Pontificiæ, qui semper lucet, & nunquam occidit, in ejusque obedientia & tutela permanere. *a* Eam ob caussam filio suo Ferdinando Regi Neapolitano præcepit Alphonsus Quintus Rex Aragonius fato jam concessurus, ut auctoritate Sedis Apostolicæ & Pontificum gratia nihil potiùs duceret, caveretque eos offendere, tametsi justissimam habere caussam videretur. Impietas aut imprudentia gloriari solent, si suam adversùs Pontifices tueri possint gravitatem. Iis sese submittere non vilitas animi est, sed religio; non auctoritatis jactura, sed honor. Venerationes à maximis etiam Principibus cum summa demissione iis exhibitæ, pia sunt magnanimitas, quæ erudiunt alios; ut nôrint quantus rebus sacris habendus sit honos. Non illæ infamiam pariunt, sed insignem potiùs apud omnes laudem, ut nemo quisquam animi abjectionem interpretari audeat. *b* Ita Constantino Imperatori nemo vertit vitio, quòd in Episcoporum concilio locum humilem occuparet, uti *c* nec Regi Ægicæ, cùm in alio sacrorum Præsulum conventu Toleti celebrato in terrâ sese prosterneret. Oppositiones contra Pontifices nunquam è voto succedunt. Contentiones sunt, quæ nunquam bonum sortiuntur exitum. Ecquis rationem Principis temporalis à supremo Ecclesiæ capite separare poterit? offensa, & auctoritas sacra, juncta sunt inter se, & in unum quasi coëunt. Quantò illa est gravior, tantò plus de dignitatis decoro detrahitur. Hæc duplici armata gladio, contra maximam etiam potentiam se tuetur. In Regnis alienis obedientes habet subditos, ubi verò bella his movere cœpeirt, refrigescit hominum pietas, & à conflictu armorum ad librorum devenitur prœlia, obedientiâ in dubium vocatâ; unde perturbatâ Religione immutantur

a Zurit. Ann. de Arag. *b* Euseb. in vit. Const. *c* Chron. Reg. Goth.

tur dominatus, & evertuntur Regna: horum enim firmamentum in honore & reverentiâ Sacerdotii *a* consistit, quæ caussa fuit, cur illud Nationes aliquæ Regiæ dignitati conjunxerint. Valde igitur expedit, Principes se suaque tam prudenter moderari, ut ne quam summis Pontificibus offensæ dent occasionem. Fiet verò istud, si debitum Sedi Apostolicæ cultum exhibeant: si sanctè inviolatéque ejus privilegia, immunitates & jura observent, sua item propria, si Pontificiis illis contraria non sint, animo forti & constanti tueantur, neque ullam regnis noxiam admittant novitatem, aut quæ ad Spirituale subditorum emolumentum non conducat. Cum Carolus Quintus Imperator coronæ accipiendæ caussa in Italiam ingrederetur, jusjurandum ab eo postulabant Legati Pontificii, quo promitteret, nunquam se contra Ecclesiæ jura facturum aliquid, ipse verò respondit, nihil se in iis immutaturum, nec attentaturum quicquam contra Imperii constitutiones: quod dicebat propter feuda, quæ Ecclesia in Parmam & Placentiam obtendit. Fuit ea in re tam accuratus Rex Ferdinandus Catholicus, ut excessisse propemodum videri possit; quippe qui judicabat nequaquam permittendum, ut vel in minimo privilegiorum & jurium fines transiliantur: nam fixo semel pede, mox ut possessio defenditur, & paullatim itur longiùs; cujus principiis si quis obstiterit, graviores inde motus evitabit. Joannes Rex Aragonius nunquam ratum habere voluit factum Sixti Quarti Pontificis, qui Episcopatum Cæsaraugustanum *b* Cardinali Ausiæ Despuchio contulerat, eò quòd ab ipso Rege, ut erat id temporis moribus usurpatum, nominatus non esset. Quare in bona & Cognatos Cardinalis grassatus, pervicit tandem, ut is Pontificatu se abdicaret, quem deinde Rex dedit

a *Honor Sacerdotii firmamentum potentiæ assumebatur.* Tacit. lib. 5. Hist. *b* Zur. hist. Arag. Mar. hist. Hisp lib. 24. c. 16.

dedit Nepoti ſuo Alphonſo, cui jam pridem fuerat deſtinatus. Eadem contentio paullò pòſt de Turiaſonenſi Eccleſia orta fuit, cui cùm quidā ſupremus judicii Præſes præficeretur Epiſcopus, juſſit eum illico renuntiare Infulæ; ni faceret, eum & cognatos ejus omnes è Regnis ſuis ejectum iri minitabatur. Idem poſteà fecit Joannis Filius Rex Ferdinandus in Conchenſi Pontificatu cum Raphaële Galeotto, quem Sixtus Pontifex ejus propinquus illi Eccleſiæ dederat Præſulem: indignatus enim Rex, in hominem extraneum, & abſque nominatione, dignitatem illam collatam, Hiſpanos omnes Roma juſſit egredi, ſtatuitque ea ſuper re, & alias ob cauſſas concilium cogere. Cumque deinde Pontifex Legatum miſiſſet, & hic in Hiſpaniam ingreſſus eſſet, reverti eum Rex juſſit, graviter conqueſtus, non tractari ſe à ſummo Pontifice, pro eo ac obediens Eccleſiæ Filius mereretur, vehementerque miratus, Legatum negotium iſtud in ſe ſuſcepiſſe. At ille modeſtè reſpondit, renuntiare ſe Legati privilegiis, & Regis judicio acquieſcere; qua cum conditione, & bonis Cardinalis Hiſpaniæ obſequiis admiſſus fuit, omniſque controverſia compoſita. Verùm gravis cauſſa ſit oportet, aut naturalis defenſio, ut ejuſmodi uſurpentur media; dignum quoque paterno Pontificum amore, minimè iis anſam dare, ſed benignitati ſemper ſtudere, ad conſervandam mutuam cum Principibus amicitiam: etſi enim duplicem manu ſua portet gladium, ſpiritualem nimirum & ſæcularem, hic tamen per ipſos Imperatores & Reges, tanquam protectores defenſoreſque Eccleſiæ executioni mandari debet. *Onde conviene* (verba ſunt Regis Alphonſi Sapientis) *por razon derecha, que eſtos dos poderes ſean ſiempre acordados, aſi que cada una dellos ayude de ſu parte al otro: ca el que ſe deſacordaſe, vernia contra el mandamiento de Dios, e avria por fuerza de menguar la fe, e la juſticia, e non podria longamente du-*

rar

a Ant. Neb. hiſt. Hiſp. c. 120.

rar la tierra en buen estado, nien paz, si esto se fiziesse.

Facilè equidem credo, satis eam rem cordi esse omnibus iis, quotquot in suprema illa sede Deus collocavit, sed perturbant curam istam interdum aulici Romani, quorum unicum studium est, discordiarum spargere semina. Suscitat illas etiam Ministrorum quorundam ambitio, qui in summorum Pontificum gratiam insinuare se student, & præcipua mereri munia, cum illa à Principibus independentia, immò & animi aversione; varias excogitando rationes ad denegandas gratias, quas petunt, & omnem captando occasionem offendendi illorum Legatos; atque ut forti videantur esse animo, sub specie Religionis & zeli violenta suggerunt consilia; quo fit, ut bona illa Pontifices inter & Principes amicitia intepescat, non absque insigni Reipublicæ Christianæ detrimento, & refrigescat in venis illius pietas, ob defectum amoris, qui arteriæ instar eas fovet, calentesque conservat.

SYMBOLUM. CXV.

INter vim & potentiam duorum contrariorum æquorum sese Isthmus tuetur, tanquam utriusque arbiter, non uni magis adhærens, quàm alteri; unde fit, ut quod mare unum illi adimit, restituat alterum, & pugna utriusque æquè potentis integer conservetur. Etenim si unius fluctus nimiùm intumescerent, & totam inundarent terram, terræ deerent dominium, & Isthmus esse desineret. Isthæc inter duas grandes potentias quasi neutralitas Petrum Asagram diu feliciter conservavit in Statu suo Albarracinensi, *a* in Castellæ & Aragoniæ confinibus sito: quilibet enim istorum Regum cavebat sollicitè ne ille ab altero opprimeretur, qua mutua inter utrumque æmulatione Status ille libertatem suam retinuit integram. Atque ex eo intelligere

a Mar. hist. Hisp. l. 11. c. 16.

gere poſſent Allobrogum Duces, quantum ad ipſorum ſecuritatem interſit, ſi communes ſe amicos ambabus Coronis Hiſpaniæ & Franciæ præbeant,

ſerventque in ſua poteſtate ea propugnacula, quæ ingreſſum per Alpes in Italiam prohibere poſſunt; ſiquidem ea in re eorum amplitudo, conſervatio,

& ami-

& amicitiæ necessitas consistit, propterea quòd Coronæ utriusque intersit quam plurimùm, ne illi ab alterutra bonis suis exuantur. Hinc toties Hispani Duci Carolo Emmanueli venerunt subsidio, armisque recuperarunt, quæ à Francis occupata fuerant. Tunc solùm expediret Ducibus, communi isti renuntiare amicitiæ, & uni certæ coronæ sese adjungere, quando altera armorum vi Statibus illorum dominari contenderet, & præsertim Corona Francica: hæc enim, si Hispanos Italia ejiceret, tam fieret potens (extenso jam suo dominatu ab ultimis Oceani finibus usque ad terminos maris Mediterranei per Calabriam) ut confusis Sabaudiæ & Pedemontii Statibus, necesse foret, aut eos coronæ Francicæ uniri, aut subjectionem & servitutem subire intolerabilem: quam deinde universa etiam experiretur Italia; absque ulla spe seipsam in libertatem iterum vindicandi; Hispaniæ verò difficile admodum foret, deperdita recuperare, & ad æqualitatem vires reducere, propterea quòd tam longè absit ab Italia. Periculum istud magna cum prudentia expendit Respublica Veneta, cùm crescente Caroli Octavi Franciæ Regis potentia in Italia, novam fœderatorum decrevit unionem, quam sanctissimam appellabant. Atque ex eo tempore moliri cœpit Providentia divina securitatem & cõservationem Sedis Apostolicę pariter & Religionis, & ne Turcarum opprimeretur tyrannide, aut hæresibus inficeretur, quæ in Germania nascituræ essent, provexit ultra ipsas etiam Alpes magnitudinem Domûs Austriacæ, atque in Regno Neapolitano, Siciliæ, & Ducatu Mediolanensi stabilivit Monarchiam Hispanicam, ut Italia undique à Principibus Catholicis defendi posset. Ut vero etiam Hispaniæ potentia intra suos contineretur terminos, & juribus successionis, feudorum armorumque contenta viveret, æmulum illi dedit Franciæ Regẽ, ut pro sua conservatione necesse haberet subditorum sibi conciliare amorem ac benevolentiam,

& alios æſtimare Principes,conſervando in illis juſtitiam, inter hos pacem, nulla belli data occaſione, utpote quod jura & arbitrium potentis Principis in diſcrimen adducit.

§. Iſtud beneficium, quod Italia à potentia accipit Hiſpanica nonnulli ſervitutem exiſtimant, cùm præcipuum potiùs quietis, libertatis, & Religionis in illa momentum ſit. Error ex eo naſcitur, quòd utilitatem ejus rei non ſatis agnoſcant. Qui navigandi artem ignorat, & imam navem ſaburra aut lapidibus impletam videt, periculum inde eidem creari putat. At qui prudentiùs iſtud conſiderat, facilè agnoſcit, abſque ejuſmodi pondere navem inter undas diu ſalvam conſiſtere non poſſe. Hoc utriuſque Coronæ æquilibrium pro communi ſubditorum utilitate expendiſſe videtur Nicephorus, cùm in hæc verba loquitur; a *Mirari mihi ſubit imperveſtigabilem Dei ſapientiam, qui planè contraria uno fine concluſit. Nam cum duas adverſarias poteſtates inter ſe committere ſtatuit, nec alteri alteram ſubjicere, aut ingenio & virtute præſtantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius conſilia, & conatus evertat, & utrinque ſubditorum libertati conſulatur, aut utroſque hebetes, & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & ſepta (quod ajunt) tranſilire audeat, petereſque Regnorum limites convellere.* Ad eundem quoque finem ſeparavit inter ſe Providentia divina vires Regum Hiſpaniæ & Franciæ; interjiciendo altiſſimos Alpium muros, ne vicinitas fortè, aut aditûs facilitas bellum accenderet, magiſque faveret Nationi Gallicæ ſi ea tam frequens portas illas haberet apertas; quin & pro ſecuritate majori earundem claves Allobrogum Duci, Principi Italo, concredidit, qui cum Statibus ſuis inter Regem utrumque medius, eas aut clauſas ſervaret, aut apertas, quoties neceſſitas boni publici illud exigeret. Hanc Dei diſpoſitionem agnovit Papa Clemens Octavus, & ſingulari cum prudentia effecit, ut Status Saluſanus in Allobrogum

a Niceph.

gum Ducis poteſtatem deveniret. Ratio Statûs antiquiſſima ea fuit: eidem innitebatur Alphonſus Rex Neapolitanus, cùm Mediolanenſi Duci ſuaderet, ne civitatem Aſti Ludovico Delphino Franciæ dederet: neque enim, ajebat, Franci Italiæ bono pedem in Italiam inferre cogitant, ſed ut ſuæ eam ditioni ſubjiciant, prout in Genuenſi expeditione tentari cœptum. Hujus conſilii vim minimè aſſecutus fuit Princeps ille Italus, qui moderno Franciæ Regi auctor fuit, ut Pinnarolam occupando, pedem in Alpibus figeret, deceptus fortè (niſi malitia fuerit) ſpecie utilitatis, quam è Gallorũ vicinitate contra quaſcunque Hiſpanorum molitiones ſperare poterat: nec conſideravit tamen, ſolo metu futuri belli, quod nunquam fortè eventurum erat, introduci aliud pręſens, & omnino certum, de Francis in Italiam admittendis: neq; enim in una aliqua Provincia inter duas tam diverſas oppoſitaſque Nationes pax conſervari poterit; nec aliud inde Italiæ fore commodum, quàm quòd ſerpentem in ſinu aleret, à quo deinde piſtelentiſſimo veneno inficeretur. Præterquam quòd Franci intra ſuos etiã limites conſiſtentes ab altera Alpium parte, ſatis præſtò ſint ſemper, ut vocati in Italiam poſſint irruere, nec neceſſe ſit eos habere tam vicinos, ut ille in Italiam ingreſſus ipſorum relinquatur arbitrio. Verùm etſi Franci tam modeſti eſſent, & ab omni dominandi libidine alieni, ut illic ſe continerent, nec quicquam niſi implorati ab aliis attentarent, quis dubitet tamen, longè eos extra protectionis limites tunc dominandi occaſione abituros; uti reipſa experti ſunt Ludovicus Sfortia, Caſtrucius Caſtrocani, aliique, qui illorum implorarunt auxilium, nullo alio fructu, quàm quòd iis accideret (ſicut & hodie nonnullis accidit) id quod Trecentinis quondam eveniſſe memorat Tacitus, nimirum a *quoties iſti concordes agebant, ſpernebatur Parthus: ubi* vero *diſſensêre, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocabant*

 acci-

a Tacit. lib. 6. Annal.

accitus in partem, adversum omnes valescebat. Quòd si ista Francorum potentia Pinnarolam ea lege fuisset introducta, ut in ipsius Italiæ esset arbitrio eam aut in subsidium evocare, aut è suis finibus rursum dimittere, ubi sic expedire visum fuerit, habuisset sanè consilium istud politicam aliquam rationem & speciem zeli boni publici; at nunc tempore minimè opportuno eam intra ipsas Italiæ portas constituere, ut pro libitu, quoties aut ambitio, aut levitas suaserit, eam possit subingredi, atque ut ex isto metu Hispani nunquam non in armis vigilent, deturque occasio, ut alii quoque Principes arma corripiant, & graves concitentur bellorum motus absque ulla quietis spe, non tam consilium fuit, quàm proditio patriæ: neque enim erat aliud, quàm exponere eam arbitrio Franciæ, & contrà adimere Principi Italo facultatem, qua pro communi omnium bono ipsis Alpibus imperitabat.

§. In reliquis Italiæ Principatibus, qui inter ambas illas Coronas constituti non sunt, vim non habet ista Neutralitatis ratio: illatis enim in Italiam armis, Victoris erunt præmium, nec ullam partium sibi habebunt obstrictam, uti Consul Quinctius dicebat, Æthiolis persuasurus, ut in bello contra Regem Antiochum suscepto Romanis se *a* jungerent; & experti illud sunt Florentini, quando detrectato fœdere cum Rege Aragonio mansêre neutrales, perdentes Regis Franciæ gratiam, nec tamen Pontificis iram mitigantes. Neutralitas semper admittenti exitiosa est, quam ob caussam de Senensibus (qui neutralitate salutem quærentes miserè periêre) dixit Alphonsus Rex Neapolitanus, iis evenisse, quod accidere solet duobus unius ejusdemque domus inquilinis, quorum ille, qui inferiores ædium partes incolit, fumo supernè habitantem opplet; hic verò contrà infernè commorantem madefacit. Thebanis plurimum nocuit, quòd neutrales esse voluerint, dum Xerxes Græciam oppugnavit.

a *Quippe sine dignitate præmium victoris eritis.* Liv. l. 35.

navit. Et quamdiu talem se gessit *a* Ludovicus Undecimus Franciæ Rex, cum nullo Principe pacem habuit.

§. Ne porrò falli se sinant Principes, opinando nimirum, neutralitatem istam optimum esse medium ad conservandas in æquilibrio Hispaniæ Franciæque vires: nam reverà aliqua opus est affectus ostensione in favorem Hispaniæ, non ut pluribus potiatur, neque ut in Franciam irruat; sed ut ea, quæ nunc possidet, tueatur, & in Regno suo detineantur Franci, nec neutralitate fortè, aut benevolentia aliò invitentur. Et hoc ipsum tam certum est exploratumque, ut sola etiam affectûs declaratio absque ullis aliis indiciis publicis pondus sit æquilibrii istarum bilancium, & argumentum sufficiens, cur ideò bellum exardescat. Italia duas factiones ferre non sustinet, quæ Coronæ utriusque intrà illius viscera contentione suam stabilire fortunam satagunt. Agnovit istud Carolus Quintus Imperator, quando ut Italiæ quietem restitueret, eas penitùs extinxit, mutavitque formam Reipublicæ Florentinæ, quæ eas id temporis fovebat: una enim bilancium Franciæ, aut Hispaniæ plusculum onerata, pacis examen inclinabat. Cognita hac veritate, prudentiores quique Principes & Respublicæ Hispaniæ sese faventiores exhibuêre, ut aliquod illi pondus adderent, perfectiorique constituto æquilibrio, unà cum Statibus suis optata quiete fruerentur; & si quis illud aliquando disturbavit, adjungendo se ad factionem contrariam, is ingentes dedit turbas, & Italiam in ruinam impulit.

§. Gloria illa quæ dominandi libidinem comitatur, nonnullos interdum Italos stimulat, ut secum ipsi statuant melius fore, si contra utramque conspirent Coronam, & subimet ipsi dominentur, aut in Respublicas divisi, aut certo aliquo capite constituto; verùm cogitationes istæ, supposita Italiæ conditione, pro discursu sunt potiùs quam ut in

 esse-

a Phil. Comin.

effectum deduci queant: nam aut Papa totius Italiæ erit Dominus, aut aliquis alius. Si Papa, minimè desunt rationes, quibus facilè quis ostendat, fieri non posse, ut Monarchia aliqua spiritualis conjuncta cum sæculari, satis se tueatur in potentia Principis alicujus electivi (devexa præsertim ætate, qua ordinariè omnes solent esse Pontifices) qui totus est in procuranda pace & tranquillitate Ecclesiastica, occupatus in negotiis spiritualibus, cinctus nepotibus & consanguineis, ut licèt eorundem Statibus successionem nequaquam obtenderet, valde tamen eos, varia iisdem feuda distribuendo, in partes distracturus sit: accedit prætereà cùm plurimum aliàs Christianitati conducat, Pontifices communes esse omnium Patres absq; dissidiis cum Principibus aliis, futurum ea ratione, ut perpetuas habituri sint controversias ac lites cum duabus illis Coronis de juribus, quæ in Ducatum Mediolanensem, Regna item Neapolitanum, & Siciliæ ambæ illæ sibi vendicant, ac proinde sedem Apostolicam armis facilè impetent, aut junctæ cum pacto aliquo dividendi posteà inter se Status illos bello partos, aut separatæ, una per agrum Mediolanensem, altera per Neapolitanum in Italiam irruente, cum periculo etiam, ne alterutra fortè auxiliares Germanorum, aut ipsius Turcæ copias in subsidium evocet, quæ posteà in Italia pedem figerent.

§. Quòd si aliquis totius Italiæ Rex crearetur, eadem manerent incommoda, & aliud adhuc gravius nasceretur ex eo, quòd ad formandam unam Monarchiam, Principes alios uni alicui reddere subditos, & Pontificem suo oporteret exuere imperio: nam si eo in statu, in quo nunc sunt, eos relinqueret (tametsi id foret cum aliqua clintelæ agnitione, aut fœdere) nullo modo sese tueri posset; quo porrò fieret, ut Italia imperium istud spirituale omnino perderet, quod non minorem illi parit gloriam, ac illud Romanum, & amissa sua libertate in tyrannicam quandam deveniret confusionem.

§. Mi-

§. Minùs autem fieri poterit,ut Italia quieta persistat, si à diversis gubernetur Principibus:neque enim ita omni ex parte inter eos conveniet, ut contra ambas illas Coronas sese uniant, quin potiùs bellis mutuis intestinis ultrò accersitis se conficient, uti sæculis retrò præteritis accidit; siquidem Natio Italica tam est generosa, ut modum tenere haud sciat, aut dominari vult absolutè, aut parêre.

§.E quibus omnibus liquet,quàm Italiæ necessaria sit potentia aliqua peregrina, quæ opposita exteris,nec inter illius Principes bellorum toleret motus, nec armis utatur alienis; quæ caussa est, cur ex eo tempore, quo in illam ingressa fuit Corona Hispanica, pace & tranquillitate fruita semper fuerit.

§. Ingens itaque utilitas, quam secum adfert necessitas illa ad alterutram Coronam sese adjungendi, movere potest Nationem Italicam, ut cum præsenti Statu se conformet,posito pręsertim,quòd si quæ in Ducatu Mediolanensi, & Regno Neapolitano ac Siciliæ fiat immutatio, id futurum sit cum gravi aliorum dominiorum perturbatione: neque enim formæ novæ absque aliarum interitu introduci solent ;cumque alterutra è duabus illis Nationibus in Italia admittenda sit, convenientior utique pro illa erit Hispanica, siquidem ambæ istæ uni eidemque subsunt Climati, quod eas reddit similiores in firmitate Religionis; in observatione justitiæ; in actionum gravitate ;in fidelitate erga suos Principes; in constantia promissorum & fide publica; in modestia animorum, aliisque ritibus ac moribus: tum etiam, quia Rex Hispaniæ non imperat in Italia tanquam extraneus, sed tanquam Princeps Italus, qui nihil in illam obtendit aliud, quàm ut ea conservet, quæ justo nunc titulo possidet, quippe qui majori cum Statûs emolumento Monarchiam suam extendere possit per vastissimas Africæ Provincias. Hanc regulam secutus est,& suis reliquit Successoribus Rex Ferdinandus Catholicus, quando oblatum sibi in Italia Imperatoris

titulum generosè respuit, dictitans nihil se in illa cupere, quàm quod jure ad se pertineret, nec decere, ut Imperialis dignitas in partes distrahatur. Testes ejus rei sunt tot tamque variæ restitutæ urbes, absque eo quod Rex Hispanię jure belli & compensatione sumptuum damnorumque uti voluerit aut arma sumere (quamdiu non ursit necessitas) sive pro defensione propria, sive pro aliena conservatione; uti reipsa experti sunt Mantuani Duces. Quòd si aliquando Nivernensem bello aggresus est, non ideò factum, ut Casalum occuparet; quemadmodum malevoli quidam interpretantur, sed ut Imperator justitiam administrare posset iis, qui jus aliquod in Status illos sibi vendicabant: posteaquam enim Dux Nivernensis per Marchionem Mirabellanum Regiæ suæ Majestatis tutelam & consensum pro matrimonio filii sui Ducis Ratellani cum Principe Maria petiisset, utrumque obtinuit; sed confecto negotio, Madritum mox nuntiatum fuit artibus Comitis Estrigii celebratum jam matrimonium, Vincentio Mantuano Duce in extremis constituto, nulla priùs cum sua Majestate ea super re facta communicatione; contrà ac Regem inter & Ducem convenerat. Unde novitas ista, quæ nonnullis contemptus quidam & diffidentia videbatur, tutelæ executionem distulit inprimis, & novis deinde consultationibus ansam dedit, quibus sic visum, ut tunc quidem istis omnibus dissimulatis effectum suum gratia sortiretur, & de matrimonio inito congratulatio fieret. Verùm cùm Providentia divina ruinam urbis Domûsque Mantuanę ob Principum illius vitia, & illusa sæpiùs matrimonia disponeret, ad eundem istum finem eventus omnes dirigebat; atque adeò dum hæc in Hispania gererentur, effecit Cardinalis Richelius juratus Ducis Nivernensis hostis, ut opitulante suo Rege Dux Allobrogum bellum illi inferret pro iis occupandis, ad quæ in Monferrato jus aliquod obtendebat. At Dux ille subodoratus, nonnisi inanem

hunc titulum esse, ad introducenda in Italiam arma Gallica & media utriusque Ducis ruina augendam Coronæ Franciçæ amplitudinem, rem omnem Gonsalvo de Corduba Gubernatori Mediolanensi aperuit, ultrò pollicitus, si armis suis sibi præstò foret, se Franciæ partes deserturum. Gonsalvus tempus sibi dari petiit, ut ea de re ad consilium referret in Hispaniam, vidensque illud à Duce denegari, & nisi eidem auxilio adesset, Alpium portas Francis patefactum iri, magisque perturbandam Italiam, suapte interim sponte cum eo transegit, sperans Espadini opera Casalo se potiturum, quo fieret (quemadmodum ipse ad suam Majestatem perscribebat) ut faciliùs deinde Imperator controversias in Monferrato & Mantuano Ducatu exortas posset componere. Atque hoc ipsum consilium effecit deinde, ut sua Majestas alteram etiam tutelæ executionem suspenderet, quantumvis aliàs pacem Italiæ cuperet; quam tamen ut quoquo modo procuraret, omnemque æmulationis caussam è medio tolleret, dedit in mandatis Gonsalvo de Corduba, ut si (quod certum habebatur) Casalum jam occupasset, eandem urbem nomine Imperatoris, directi illius Domini, tueretur, missis insuper literis ejusdem tenoris, quas in tali casu ad suam Cæsaream Majestatem ipse destinaret. Verùm cùm tractatus ille minimè succederet, absque Majestatis suæ jussu Casalum obsidione cinxit, unde factum, ut Rex Franciæ Susam advolaret. & Hispania præter opinionem bello implicaretur, palàm protestata copias istas militares non nisi auxiliares esse Cæsaris, ut via justitiæ decideretur de juribus, quæ nonnulli in Monferrato & Ducatu Mantuano sibi competere affirmabant; Gonsolvus verò conditionem quam Dux Nivernensis illi offerebat, de nudando mœnibus Casalo, admittere nunquam voluit, ne cuipiam fortè videretur, Majestatem suam privati commodi gratia potiùs, quàm tranquillitatis publicæ motibus illis sese immiscuisse. Hæc ipsissima rei veritas

 est,

eſt, nota perpaucis, & à multis tamen per calumniam graviter injuſtéque traducta.

Deponant igitur Italiæ Principes ac Reſpublicæ inanes illas ſuſpicionum umbras, certò ſibi perſuadentes, Hiſpaniam hoc ſolùm ſpectare ac cupere, ut ſuam inter illos magnitudinem conſervet, non ut eandem augeat, & locum dent veræ politicæ hujus meæ narrationis, ſi quidem amant Italiæ pacem: æmulationes enim illæ, quas multi ſibi inaniter & abſque fundamento imaginantur, graviſſimorum motuum cauſſa ſunt, cùm nullum ſit bellum, quod non aut ex Potentioris ambitione, aut imbecillioris metu oriatur.

SYMBOLUM XCVI.

VIctoria in bellis juſtis pacem ut finem ſpectat, ad hanc ſiquidem, & ad æquitatem hoſtem adducit, atque adeò illa magis erit glorioſa, quàm minori cum damno ars largita fuerit, non armorum robur: illa inquam, quæ minùs pulvere & ſanguine reſperſa fuerit. Palmam dulcem Horatius appellat, quæ ſic obtinetur,

—— a *Dulcis ſine pulvere palmæ.*

Romani pro victoriis cruentis Gallum Diis ſacrificabant, bovem verò pro iis, quas ars & induſtria pepererat. Si ingenio ad Dei accedimus ſimilitudinem, vires autem communes habemus cum belluis, glorioſius utique erit illo hoſtem vincere, ac iſtis. b *Lætior* erat *Tiberius, quia pacem ſapientia firmaverat, quàm ſi bellum per acies confeciſſet. Ingens victoriæ decus* Agricolæ c *citra Romanum ſanguinem bellanti*, & Romanos vincenti. Quòd ſi victoria conſervationem & augmentum Reipub. ut finem præ oculis habet, meliùs ſtratagemate aut negotiatione is obtinebitur, quam armis. Pluris vita unius civis æſtimari debet, quàm multorum hoſtium interitus: unde Scipionem Africanum dicere ſolitum accepimus,

a Horat. *b* Tac. l. 2. Annal. *c* Tacit. in vitâ Agric.

mus, *malle se unum servare civem, quam mille hostes occidere.* Quibus verbis posteà tanquam symbolo suo usus fuit Marcus Antoninus Pius Imperator, & re-

ctè id quidem: nam hostem superare Ducis militaris est officium; servare verò civem, Patris Patriæ. Non istud considerabat Vitellius Imperator, cùm

devicto Othone per cęſorum tranſiens cadavera diceret, *gratus odor trucidatorum hoſtium, gratior tamen civium.* Inhumana planè vox, quæ ne vulturem quidem deceret. Aliter Himilcon affectus fuit, qui licèt magnas in Siciliâ obtinuiſſet victorias, quia tamen milites quàm plurimos deſiderabat, quos lues in caſtris ſuſtulerat, Carthaginem non triumphans ingreſſus fuit, ſed pullatâ indutus veſte, & amictu mancipii proprio, ſuam deinde domum repetens, & nemini quicquam locutus, ſibi ipſi necem conſcivit. Victoria cruenta ardor quidam vindictæ videtur eſſe potiùs, quàm fortitudinis facinus. Plus in eâ ferocitas obtinet, quam ratio. Ludovicus Duodecimus Franciæ Rex, cum intellexiſſet exercitum ſuum in prœlio ad Ravennam de hoſte triumphaſſe, multis tamen amiſſis Ducibus & militibus, altùm ſuſpirans dixiſſe fertur: *O utinam prœlio victus potius fuiſſem, & optimi mei Duces etiamnum viverent! Victorias ejuſmodi Deus hoſtibus meis largiatur, in quibus victus evadit victor, victor autem victus abit.* Eam ob cauſſam boni prudenteſque Duces, quantum fieri poteſt, acres conflictus & oppugnationes *a* devitant, majorique ſibi ducunt honori, ſi efficiant, ut hoſtis ultrò ſe dedat, quam ſi viribus & armis eundem ſuperent. Magnus Dux urbem Cajetam certis pactis & conditionibus in ſuam redegerat poteſtatem, & autumabant nonnulli ſatius futurum fuiſſe, ſi tanquam in campo victor, vi armata eandem occupaſſet, detentis in captivitate Ducibus, qui illic erant, ob damna videlicet, quæ facere illi poſſent, ſi liberi dimitterentur; ipſe verò reſpondit: *Plus in pulverem pyrium, glandes, & tormentorum globos impendendum fuiſſet, quam periculum iſtud mereretur.* Egregia fortitudo eſt, quæ minori ſanguinis impenſa ad deditionem compellit; & bellum felix, quod miſerendo & ignoſcendo *b* tranſigitur.

a *Dare in diſcrimen legiones haud imperatorium ratus.* Tacit. lib. 2. Annal. b *Bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigatur.* Tacit. lib. 12. Annal.

figitur. a *Quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* Isthanc animi generositatem hac nostra ætate vix usurpari videmus, quando magis ad explendam iram, quàm ad fortitudinem exercendam, magis ad vastandum, quàm ad vincendum armis concurritur. b *Ubi* urbibus exustis, vastatis Provinciis, incensis spoliatisque agris, ut in Germania & Burgundia fieri cernimus, *solitudinem faciunt, pacem appellant.* O sævitiem barbaram, & ab omni ratione humana alienam, ipsimet Naturæ bellum inferre, eidemque eripere media, quibus nos alit ac sustentat! Etiam arbores urbibus obsidione cinctis proximas succidi vetant sacræ paginæ quia ligna sunt, non homines, nec hostium numerum augere c possunt. Tantoperè Deo displicet sanguis in bello effusus, ut quamvis adversùs Madianitas arma sumere jussisset, posteà tamen etiam præceperit, ut quicunque aut hominem trucidasset, aut occisum contigisset, dies septem, extra d castra, lustraretur. Æneas grande nefas putabat, res sacras manibus contrectare antè, quàm pura lympha eas abluisset:

Attrectare e *nefas, donec me flumine vivo*
Abluero.

Deus tanquam pacis vitæque auctor eos abominatur, qui aut illam perturbant, aut hujus filum abrumpunt. Etiam contra ipsamet arma, quia mortis sunt instrumenta, hanc Deus indignationem ostendit: ideò enim opinor, altaria è lapidibus rudibus, & impolitis, quos ferrum non tetigisset, exstrui præce-

 pit;

a Idem ibid. b Tacit. in vitâ Agric. c *Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores, de qubus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum.* Deut. 20. 19. d *Manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo.* Num. 31. 9. e Virgil.

pit; uti illud, quod erectum fuit, postquam populus Israëliticus Iordanem *a* transierat, aut illud Iosue post reportatam ab *b* Haitis victoriam: ferrum enim belli materies est, unde gladii fiunt; neque admittere illud voluit ad sacrificiorum suorum puritatem & quietem, id quod in alio quodam præcepto videtur expressisse, cùm prohibet, ut ne culter quidem altaribus applicetur, & si fiat secùs, ea pollutum *c* iri.

§. Verùm effrænata gloriæ cupiditas rationibus istiusmodi locum dare non solet, perinde quasi famę celebritas obtineri non possit, ubi nec virium robur sese exserit, nec sanguis profunditur, qua eadem de caussâ interdum nec auxiliares copias, nec victoriæ socios quidam admittere cupiunt. Rex Alphonsus Tertius propterea solùm in pugna ad Arcos cladem accepit, quod Legionensium & Navarrorum adventum præstolari noluisset; uti & Tillius in prœlio Lipsiensi, quod non expectâsset Cęsareas copias. Quâ in re egregiè fallitur ambitio, siquidem victoriarum gloria non tam in armorum robore ac viribus est posita, quàm in eo, ut tutioribus quis uti nôrit consiliis: nam illa à casu pendent, hæc verò à prudentia. Sat citò victoriam obtinet, cui cum judicio provisum est, ne *d* vincatur. Urit ambitio, & ratio perturbata naturalem sequitur impetum, ac semetipsam perdit. Plurimum subditi suo debent Principi, qui spretis trophæis & triumphis hoc agit, ut pacem negotiationibus conservet, & auro argentoque victoriam obtineat. Meliori siquidem venit pretio, quæ pecunia, quàm quæ

a *Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit.* Deut. 27. 5. b *Tunc ædificavit Iosue altare de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit.* Iof. 8. 31. c *Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis de sectis lapidibus, si enim levaveris cultrum super eo, polluetur.* Exod. 20. 25. d *Satis citò incipi victoriam ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur.* Tac, lib. 2. Annal.

quæ ſanguine emitur. Et plerumque feliciùs ſecuriuſque haſtis aureis pugnatur, ac ferreis.

5. Parta ſemel victoria ob præteritorum caſuum varietatem ſuimet obliviſcitur; gloria evaneſcit; gaudio perturbatur; lætatur ſpoliis; acclamationibus fit confidentior; ſanguine profuſo hoſtem contemnit, & ſecura obdormiſcit, tunc præſertim, cùm vigilare vel maximè eam oporteret, majoremque præ ſe ferre fortitudinem in ſemetipſa edomandâ, quàm in hoſte debellando exercuit: hoc etenim magis à fortuna, quàm ab animi magnitudine proficiſci poteſt, & in triumphis de affectibus noſtris & paſſionibus caſus locum non habet. Decet igitur, ut poſt obtentam de hoſte victoriam, ſupremus militiæ Dux in ſemetipſum protinus deſcendat, ac prudenter fortiterque componat ſuorummet affectuum civiles motus: abſque hoc enim triumpho ne ipſa quidem de hoſte victoria ſatis ſecura foret. Ad ipſa ſpolia & trophæa majori cum ſollicitudine vigilet: nam metus in periculo cuſtodias excubiaſque duplicat; qui verò extra illud verſari ſe exiſtimat, ſomno ſe dat. a *Ioſue non contraxit manum, quam in ſublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Nulla eſt ſecuritas prœlium inter & victoriam. Deſperatio multa audet. Viliſſimum etiam animal, ſi vexetur, contrà inſurgit. Alberto Archiduci carò ſtetit ad Neoportum experientia. Periculoſum eſſe ajebat Abnerus ad Joabum, nimium ferro in hoſtem *b* deſævire. Ingenioſa præterea eſt ipſa calamitas, adeò ut ea preſſus hoſtis occaſione uti ſoleat, & in uno ſępe momento amiſſa recuperet, hac ipſa ſua inconſtantia Fortunam deludens. Cùm maximè ſplendet, vitrea eſt maximè, & citiſſimè frangitur. Eam ob rem belli Dux victoriis efferri non debet, nec exiſtimare fieri non poſſe, ut victo rurſus in trophæum

a Ioſ. 8. 26. b *Num uſque ad internecionem tuus mucro deſæviet? an ignoras, quod periculoſa ſit deſperatio?* 2. Reg. 2. 26.

phæum cedat. Eundem ſemper caſum præ oculis habeat, contemplando uno eodemque tempore ſub ærumnarum aquis demerſam palmam, quam triumphantem ſuſtulit; haud ſecus atque in palmâ præſentis Symboli videre licet, cujus adverſa ſpecies oculis ſubjicit, ad quem ſtatum illius pompam ventorum vis aut temporum injuria poſſit reducere. Prudens iſthæc conſideratio in cauſſa fuit, cur ſponſus ſponſæ ſuæ oculos aquarum rivulis *a* comparet: in illis enim agnoſcitur & componitur animus, pro adverſis caſibus. Ingens gloriæ hoſtis proſperitas eſt, confidentia quippe virtutem ſocordem ac negligentem efficit, & ſuperbia periculum deſpicit. b *Acriore hodie diſciplina victi, quàm victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per faſtidium & contumaciam hebeſcunt.* Parta ſemel victoria victo ſæpe felicitatis, victori contra infortunii ſolet eſſe principium: hunc enim fortuna proſpera excœcat, ille adverſam emendare ſatagit. Quod arma florentia vincere nequiverunt, proſtrata interdum obtinent, & diſperſa hinc inde ſpolia: his enim militum alitur cupiditas, ſine diſciplinâ, ſine ordine; uti Sarmatis accidit, c *qui cupidine prædæ graves onere ſarcinarum, velut vincti cædebantur.* In Tarrenſi prœlio adversùs Regem Franciæ Carolum Octavum infeliciter, aut ancipiti ſaltem Marte pugnatum fuit, eò quòd milites Itali citiùs, ac oportebat, ad impedimenta diripienda ſeſe effuderint. Eapropter Iudas Machabæus milites ſuos hortatus eſt, ut nemo quiſquam donec confectum eſſet prœlium, hoſtium ſpolia *d* tangeret.

Victoriæ pluris à progreſſibus, qui inde ſperari poſſunt, quàm à ſeipſis æſtimandæ ſunt, atque adeo excolere eas oportet, ut tanto uberiorem fru-

a *Oculi ejus ſicut columba ſuper rivulos aquarum.* Cant. 5. 12. *b* Tac. l. 2. Hiſt. *c* Tac. l. 2. Hiſt. d *Sed ſtate nunc contra inimicos noſtros, & expugnate eos & ſumetis poſteà ſpolia ſecuri.* 1. Mach. 4. 18.

fructum proferant. Tempus & moram concedere, aliud nihil est, quàm armare hostem, & fructu jam collecto contentum vivere, armis in sterilitate relictis. Æquè facile est fortunam assurgentem labi, ac difficile lapsam rursum erigere. Ob hanc casuum incertitudinem multis argumentis Senatui persuadere conatus est Tiberius, nullo modo expedire, ut honores ob victorias in Germania obtentas Germanico decreti executioni *a* darentur.

Verùm tametsi perutile sit victorias persequi, ardor tamen ille tam securus, & absque omni sollicitudine esse non debet, ut pericula contemnat. Consulenda celeritas, sed cum prudentia, habita ratione temporis, loci & occasionis. Utatur Princeps victoriis cum moderatione, non cum tyrannide cruenta & barbara, ponendo sibi semper ante oculos consilium Theodorici Ostrogothorum Regis, quod super Germaniæ victoriis ad socerum suum Clodoveum scripsit in hunc sensum: b *In ejusmodi casibus eum audiat, qui majorem habet experientiam: Illa bella bene feliciterque mihi evenêre, quæ cum animi modestiâ confeci; sæpe enim victor evadit, qui moderatione uti novit, & plus illi blanditur Fortuna, qui minùs superbiâ sese effert.* Hoc tam prudenti consilio minimè hoc tempore usi sunt Franci, quin immò gravius jugum Germaniæ imposuere, quàm unquam sustinuit, unde quàm celerrimè imperium in ruinam impulerunt. Plus in Marcello placuit modestia & pietas, quando ob eversa elegantissima Syracusarum in Siciliâ ædificia plorare visus est, quàm virtus & gloria, ob easdem armis expugnatas, cùm triumphans eam urbem ingrederetur. Graviùs fortissimus ille Heros Tillius multorum corda sauciavit lacrymis illis, quas in Magdeburgensi profudit excidio, quàm armis ipsis & ferro. Et licet Josue exercitus sui ducibus præceperit, ut quinque Regum

a *Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans.* Tacit. lib. 1. Annal.
b Casiad.

gum in pugnâ Gabaoniticâ captorum cervices pedibus *a* conculcarent; id tamen non ex superbiâ factum aut inani gloriâ, sed ut animos militibus suis adderet, metumque adimeret, quem de Gigantibus Chananæis *b* conceperant.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem conservando, & tributa leniendo, bis eosdem est vincere; unâ vice armis nimirum, alterâ benignitate, & catenam interim fabricari pro Nationibus aliis superandis. Nec pauciores generositati, quàm viribus sese submisêre.

—— c *Expugnat nostram clementia gentem,*
Mars gravior sub pace latet.

His artibus Romani totius orbis sese Dominos effecere, & si earum aliquando obliti sunt, victorias sanè perdifficiles habuerunt. Adversùs victorem cruentum ipsa se armat desperatio.

d *Vna salus victis, nullam sperare salutem.*

Fuere nonnulli, qui impiè magis, quàm prudenter pro majori securitate Nationem hostilem penitùs extirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut cogendam, ut aliò commigraret. Consilium inhumanum prorsus ac barbarum. Alii extinguendam esse Nobilitatem, propugnacula erigenda, arma eripienda. Verùm tyrannis ista apud Nationes serviles, non apud eas, quibus indoles est generosior, locum habere poterit. Consul Cato, ut à quibusdam Hispaniæ populis ad fluvium Iberum esset tutior, arma iisdem sustulit; sed mox ea restituere oportuit: tantoperè enim eâ re exasperati fuere, ut mutuis sese vulneribus conficerent. Infamem duxere vitam, quæ instrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam necessariis.

SYM-

a *Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum.* Jos. 10. 24. b *Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & estote robusti: sic enim faciet Deus cunctis hostibus vestris, adversùm quos dimicatis.* Jos. 10. 25. *c* Claud. *d* Virgil.

SYMBOLUM XCVII.

DEvicto Leone probè victoria uti noverat Hercules, pelle ejuſdem ſuos veſtiens humeros, ut tantò facilius monſtra alia edomaret. Sic prorſus unius victoriæ ſpolia armant victorem, & potentiorem efficiunt; atque adeò victoriis ſuis uti debent

bent Principes, ad vires ſuas deditione militum roborandas, & augendam Statuum ſuorum amplitudinem acceſſione urbium & caſtellorum, quæ armis ſuis expugnaverint. Regna omnia initiò fuerunt exigua, acquirendo poſteà & conſervando crevêre. Iiſdem ex cauſis, ex quibus bellum juſtum eſt & licitum, partorum quoque detentio juſta efficitur ac licita. Spoliare, ut reſtituas, imprudens & ſumptuoſa levitas eſt. Nullum ſe accipere beneficium exiſtimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento ereptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, reſtitutione pacem ſe poſſe emere, & bellum ſibi acceſſunt. Quod occuparunt, formidabiles eos reddit, quod reſtituunt, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & ſi poſteà pœnitudine ducti, aut laceſſiti illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majeſtas ſua (ut invidiam omnem & bellum effugeret) in ſedis Apoſtolicæ arbitrium conſignaverat, qua deinde à Francis occupata, Status Mediolanenſis in diſcrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum, quæ occupata fuerunt, caſtigatur temeritas, & firmatur potentia, velut pignoribus quibuſdam, ad obtinendam pacem, ubi neceſſitas poſtulaverit. Tempus ipſum & occaſio erudient Principes, quibus in caſibus retinere, aut reſtituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentia tamen, non ab ambitione æſtimanda ſunt, cujus cœca cupiditas iis ſæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eoſdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facilè loca quædam munitiora è ſuis manibus dimittere, quod ingruente poſteà bello ſed ſeriùs, deplorant. Neceſſitas præſens præteritam accuſat liberalitatem. Nulla potentia tantum de ſe ipsâ confidat, ut ſe non omnibus iſtis pro defenſione ſua indigere exiſtimet. Non ungues ſuos aquila exuit, & ſi id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim

enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magisque secura foret hodie in Italiâ auctoritas suæ Majestatis, si conservasset Statum Senensem, præsidium urbis Placentiæ, similiumque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit. Ne restitutio quidem Status alicujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solùm ictus, periculosum certamen est. Eductus è vaginâ gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eâdem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævit. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu suâ suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustentetur solo, agros proprios atque unà semetipsum pessundat. Refrigescit & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exserat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terrâ hospitari voluit, a *ut prædâ ad virtutem incenderetur.* David extra Regni sui fines hostibus suis Philisthæis *b* ivit obviàm; & Joas Rex Israël venientem adversùs se Amasiam Regem Judæ intrà suimet Regni limites aggressus est, & *c* cecîdit. Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi, amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus; deficiunt media, & augentur pericula. Quòd si id fiat, ne hostis ampliùs irritetur, & ut tantò faciliùs ejus mitigetur animus, imprudens planè consilium est: neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem & clementiam interpretatur, sed animi vecor-

a Tacit. lib. 4. Hist. b *Venit ergo David in Baal Pharasim, & percußit eos ibi.* 2. Reg. 5. 20. c *Ascenditque Ioas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iudæ in Bethsames oppido Iudæ. Percussusque est Iuda coram Israël.* 4. Reg. 14. 11.

vecordiam, & spretâ auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carò Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudiæ Ducem usus fuit. Bellum hic susceperat adversùs Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitùs in Monferratum obtenti vindicandi causſâ; Rex verò Philippus Tertius minimè consultum ratus, ut pendente apud Cæsarem lite, armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiæ totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudiæ Ducem & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitando Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsâ obtinuit. E quâ Regis moderatione majores deinde sumpsit animos, & contrà, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud suscitans bellum magis sumptuosum, quàm illud prius. Unde factum, ut sua Majestas urbem Vercelli obsideret, quam tamen occupatam mox restituit; cumque sua Duci consilia feliciter succederent, inito Avenione cum Francis & Venetis fœdere, tertiùm Italiæ quietem perturbavit. Quæ bella omnia facilè evitari potuissent, si mox in primo dimisisset, quod Hispaniæ arma prætendebant, etiamsi vel Statûs sui partem perdere debuisset. Qui semel potentiæ majori opponere sese ausus fuerit, amicus non erit, nisi spoliatum exutumque se viderit: ita Vocula ajebat ad tumultuantes Legiones, cùm eas contra rebelles quasdam Franciæ Provincias *a* incitaret. Principes non ideò timentur, aut in veneratione sunt, quòd ferire possint, sed quòd ferire nôrint. Nemo eum invadit temerè, qui contrà vicissim audet aliquid. Omnia ferè bella ex eo nascuntur fonte, quia qui impetitur, aut negligentior est, aut timidior. Non grave adit discrimen, qui adversùs Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim

a *Nunc hostes, quia molle servitium: cùm spoliati, exutique fuerint, amicos fore.* Tacit. l. 4. Hist.

enim evenerit, semper illa frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italia Hispanorum Principia; quæ communiter animis imprimunt, suam scilicet Majestatem adeò pacis amicam esse, ut quovis etiam pretio eam mercari parata sit. Illud equidem refert plurimùm, si nôrint Principes, Majestatem suam sinceram semper cum illis & mutuam culturam amicitiam, suis etiam armis pro eorundem conservatione defensionéque decertaturam, nec quicquam intermissuram diligentiæ, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem possit conducere: sed & istud scire oportet, quòd, si quis iniquè ejus se auctoritati opposuerit, aut contra eandem conjurarit, caussamque dederit belli damnis ac sumptibus, vicissim Majestas sua satisfactionem ab eo repetitura sit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Justitiæ tribunal ad præstandos sumptus non condemnat eum, qui sine caussa litem intentat alteri? Quis gladii sui vires non experietur in potente aliquo Principe, si absque suo damno id facere poterit?

§. Obtenta aliqua victoria spolia inter milites dispertiri debent, & peculiares deferri honores iis, qui fortes se & strenuos præ aliis gessêre in prœlio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo sit. In eum finem Romani varias excogitarunt Coronas, torques, ovationes, & triumphos. Saül post devictos Amalecitas arcum triumphalem sibimet *a* erexit. Neque vivis solùm honores isti decerni debent, sed iis etiam, qui fortiter in prœlio occubuerunt, eorumque successoribus, quia vita sua & sanguine victoriam peperêre. Magna obsequia Reipublicæ præstita compensari aliter nequeunt, quàm memoria aliqua æterna; uti compensata fuêre bene merita Jonathæ, cui erectum fuit *a* se-

a *Et erexisset sibi fornicem triumphalem.* 1. Reg. 15. 12.

a sepulchrum, quod ad multa sæcula perduravit. Animus, qui immortalem se videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum suorum memoria immortalis sit. Propterea olim *apud Hispanos bellicosam Gentem obelisci circum cujusque tumulum tot numero erigebantur, quot hostes interemisset.*

§. Cùm vero Deus victoriarum supremus sit arbiter, illi inprimis eas in acceptis referre debemus, eundemque obligare ad plures porrò largiendas, non agendis solùm gratiis & sacrificiis, sed spoliis etiam & oblationibus; uti fecerunt Israëlitæ post solutam Bethuliæ obsidionem, & cæsos *b* Assyrios; sicut & Josue post reportatam ab Haitis victoriam, hostias pacificas *c* offerens, qua in re eximiè semper liberales fuere Hispaniæ Reges, quorum pietatem benignissimus Deus præsenti hac Monarchia remuneratus est.

a *Et statuit septem pyramidas, unam contra unam patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas: & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. Hoc est sepulchrum quod fecit in Modin usque in hunc diem.* Mach. 13. 28. *b* Arist. lib. 7. Polit. c. 2. c *Omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum: & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Judith. 16. 22. d *Et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas.* Deut. 26. 6.

SYM-

SYMBOLUM XCVIII.

MUltis in rebus bellum igni eſt ſimile, non ſolùm, quia natura ejus eſt deſtruere, verùm etiam, quia materie eadem, qua nutritur, ſi nimia ea ſit opprimi ſolet, & extingui. Bellum arma ſuſtentant, ſed ſi ſuperiora ea ſint, reſtinguunt illud, aut certè in

tè in

tè in pacem commutant. Quare qui hanc obtinere voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri poteſt, niſi concludatur firmeturque ſub clypeo. Iſthoc muniri oportet brachium, quod manum porrexerit (ut in præſenti exhibetur Symbolo) ad præhendendam pacis olivam. Clodoveus binas ſibi optabat manus dexteras: unam armatam, quâ Alerico reſiſteret; inermem alteram, quam pacis firmandæ cauſsâ Theodorico, qui inter utrumque ſe interponebat, poſſet porrigere. Ad bellum æquè, ac pacem parata ſint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc conſequi ſe poſſe, ſi manum dexteram inermem oſtenderet, & alteram armis inſtructam non haberet. Iſtud Græci peculiari ſignificabant hieroglyphico viri alicujus unâ manu haſtam, alterâ caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè ſuccedere non poteſt, niſi comminatio haſtæ eam comitetur. Cùm Athenienſes Eumolphus armis infeſtaret, præcedebat ſupremus eorum Dux, caduceum manu præferens, ponè ſequebatur juventus armata, ut tam ad pacem, quàm ad bellum paratum ſe oſtenderet. Rhodiis aliquando Conſtantinopolim legationem adornantibus, quidam tres ramos manu tenens Legati latus ſtipabat, eandem animi diſpoſitionem iiſdem innuens; quo alluſiſſe videtur Virgilius, cùm dixit:

a *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

Etiam concluſâ jam pace, non omnis armorum cura deponenda eſt: nam b *in victores victoſque nunquam ſolida fides coaleſcit.* Uno eodemque die ad Caſalum ſæpiùs fidem dediſſe fregiſſeque Francos vidimus, & abuſos fuiſſe benignitate, quâ Marchio de Sanctâ Cruce inſignem victoriæ gloriam, quam ſitus melior, & majores copiæ certò illi pollicebantur, declinavit, ut pacem Italiæ redderet.

§. In tractandâ pace non minùs animi libertate opus

a Virgil. *b* Tac. lib. 2 Annal.

opus est, ac in bello suscipiendo gerendoque. Qui in illiusmodi tractatibus nimiùm suæ studuerit existimationi, & hostem calamo non secus atque armis superare voluerit, is scintillas sub cineribus reliquit abditas, unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ, quas cum Numantinis fecêre Quintus Pompejus, & posteà Consul Mancinus, effectu caruerunt hoc solo nomine, quòd auctoritati & honori Romanæ Reipub. haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Asti inter Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem, & Marchionem de Hinojosa initæ, mox ruptæ fuerunt propter articulum eodẽ tempore exarmandi militem, contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur. Pax secura esse non potest, si nimiùm inæqualis *a* sit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent; respondit: b *Si bonam dederitis, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diuturnam* habebitis. *Nec credideris ullum populum, aut hominem denique in ea conditione, cujus eum pœniteat, diutiùs quàm necesse sit, mansurum.* Nisi pax honestas & parti utrique conveniens fuerit, claudicabit transactio. Qui in ea suo magis studet commodo, infirmiorem eam reddit, & facilè disrumpit posteà.

§. Accepta aliqua clade aut damno, non illicò pax facienda est, ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob caussam post amissum Torense prœlium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret. Infirma pax est, quam minæ aut vis extorsêre: nam honor & libertas nunquam adversùs illam machinari desinunt.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum, *c* ut

 vide-

a *Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.* Tacit. l. 15. Annal. *b* Tit. Liv. l. 8. *c* Tacit. l. 12. Annal.

videre licuit in iis, quos finxit Rhadamistus, ut Mithridatem interimeret: solent enim simulanter introduci eô fine, ut interim actiones & consilia hostis explorentur, ut tempus suppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas suppetias militares, & fœdera sancienda, ut hostiles vires consumantur, uniti invicem separentur, & spe pacis vigilantia aliorum languescat atque industria; interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ posteà reparentur vires, impediantur consilia, & pax induciarum sit loco aut armistitii, ut ubi placuerit, arma resumi deinde possint, aut belli sedes transferri aliò; quemadmodum fecêre Franci, qui eô solo animo pacem Monsonensem pacti sunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter pax Ratisbonensis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæsarem: nam dum eam firmabant Franci, aliam contra eundem cum Corona Suecica moliebantur unionem, soli quippe tres menses inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejusmodi casibus a *pace suspecta tutius bellum* est: nam pax ista non est *b* pax.

§. Paces perpetuæ esse debent; quales fuerunt omnes illæ, quas Deus *c* fecit. Ideò Scriptura sacra tractatus hujusmodi vocat Pacta salis, isthoc loquendi genere diuturnam eorum conservationem *d* innuens. Princeps qui pacem seriò amat, & stabilire cogitat, etiam posteros suos ad eandem obstringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodest aliud, quàm ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum secum adferunt: solùm enim iras tantisper suspendunt, & spatium dant enses interim acuendi & lan-

a Tac. l. 4. Hist. b *Dicentes, Pax, Pax: & non erat Pax.* Jer. 6. 14. c *Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno.* Gen. 17. 7. d *Dominus Deus Israël dederit Regnum David super Israel in sempiternum, ipsi & filiis ejus in pactum salis.* 2. Par. 13. 5.

ſanceas. Earum remedio præſcribuntur paulatim injuſtæ uſurpationes, & redditur poſteà pax difficilior: ægrè enim reſtituitur, quod longo tempore poſſeſſum fuit. Non reddidêre Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciſcum Franciæ Regem factæ, *a* uti agnovit Paulus Tertius Pontifex.

§. Verùm quando pax ſecura eſt, firma & honeſta, nullum prudentius conſilium, quàm eandem amplecti, quantumvis victricia arma ſint, aut magni ſperentur progreſſus: varii enim ſunt belli eventus. & felices ſucceſſus facilè in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? b *Melior tutiorque eſt certa pax, quàm ſperata victoria; illa in noſtrâ, hæc in Dei manu eſt*; & licèt Sabinus dixerit, c *pacem & concordiam victis utila, victoribus tantùm pulchra eſſe*, ſolet tamen pax etiam victori prodeſſe, quia eam facere poteſt honeſtiorem, & progreſſus jam factos ſtabilire. Nullum tempus pro Pace commodius, quàm poſt triumphatum in bello hoſtem. Iiſdem aliiſque de cauſſis ſimul ac Carthagine de Cannenſi victoriâ fama percrebuit, ſuaſit Senatui Hanon, ut pacem cum Romanis componerent; quod quia ab aliis neglectum, leges poſteà & conditiones, quas dare iis voluit Scipio admittere coacti ſunt. In ipſo armorum furore, quando Mars dubius eſt & anceps, qui ſe pacis oſtendit cupidum, imbecillum ſe fatetur, & hoſti animum addit. Qui illam tunc prenſat, minimè obtinet. Virtus & generoſæ mentis fortitudo efficacius eam ſuadent. Princeps pacem æſtimet, illius tamen cauſſa nec injuſtitiam ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, ſi viribus illa ſuperior ſit, tutam ne reputet: inter infirmiorem enim & potentē ea eſſe non *d* poteſt. Continere ſe neſcit ambitio, ubi ſpes fuerit aliquid adipiſcendi; nec ei deerunt

a In bul. indict. Conc. Trid. *b* Tit. Liv. Dec. 3. l. 1. *c* Tacit. lib. 3. Hiſt. d *Quia inter innocentes, & validos falsò quieſcas.* Tacit. de more Germ.

modeſtiæ & juſtitiæ *a* nomina, qui Status ſuos augere, & ad Monarchiam reducere cogitat; nam qui jam illâ potitur, hoc agit ſolùm, ut ſuâ fruatur amplitudine, abſque eo, quòd aut invadat alienam, aut contra eam aliquid moliatur.

a *Vbi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt.* Ibid.

SYMBOLUM XCIX.

PORtus quietem non ęſtimat, qui tempeſtatem expertus non fuit. Nec pacis agnoſcit dulcedinem, qui belli amaritudinem non guſtavit. Ubi ſubjugata fuerit, tum primùm ritè agnoſcitur iſta bellua, vitæ inimica. In eam convenit illud Samſonis ęnigma de Leone occiſio, in cujus deinde ore apes favos ſuos *a* concinnabant: confecto enim bello, pax emendi vendendiq; commercia reſtituit, manum aratro admovet, exercet artes, unde rerum ubertas & affluentia oritur, ex hâc verò divitię & opes, quę metu omni nunc poſito, qui anteà illas condiderat, per omnium manus vagari incipiunt. Eſt itaq; pax, Iſaïâ *b* teſte, cumulus bonorum omnium, quæ Deus mortalibus largitur, uti bellum malorum omnium maximum. Idcircò Ægyptii, ut pacem ſymbolicè repræſentarent, Plutonem puerum depingebant, divitiarum Præſidem, lauro roſiſq; coronatum, ad ſignificandas felicitates, quas unà ſecum adfert. Pulchritudinem apud eundem Iſaïam eam Deus appellat, quòd in illâ (tanquam inter flores) populus ſuus conquieturus *c* ſit. Etiam res inanimæ pace lætantur. Quàm lęti & fertiles apparent agri, quos illa excolit! Quam bellę urbes, quas exornavit ditavitq; illius tranquillitas; contrà, quàm vaſtæ regiones, quas belli

a *Et ecce examen apum in ore leonis erat, ac favus mellis.* Judic. 14. 8. b *Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera noſtra operatus es nobis.* Iſa. 26. 12. c *Et ſedebit populus meus in pulchritudine pacis: & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Iſ. 32. 18.

belli furor pertransiit! Urbes, Castellaque Germaniæ vix ampliùs in suis noscuntur cineribus. Burgundia viridem frontis suæ generosæ cæsariem tin-

ctam sanguine & ambustas vestes, tam antè speciosas contuetur, seipsam nunc admirans. Nullus Naturæ hostis major ac bellum. Qui rerum omnium

conditarum primus auctor fuit, fuit & pacis. In hujus amplexum ruit *a* justitia. Metuunt, recondunt sese, & silent leges, ubi arma conspiciunt. Eo nomine excusat se Marius, quòd durante bello quædam in Patriæ Leges commisisset, dictitans ob armorum strepitum eas se audire nequivisse. In bello, b *æquè apud bonos miserum est occidere, quàm perire.* In bello parentes suos sepeliunt filios, turbato mortalitatis ordine; pacis verò tempore, filii parentes tumulo inferunt. c *In pace caussæ, & merita spectantur: ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxtà cadunt.* In pace Nobilitas à plebe discernitur, in bello confunduntur inter se, ubi imbecillior potentiori parére cogitur. In illâ conservatur, in hoc interit Religio. Illa tuetur, hoc usurpat dominia. Pax subditorum animos mitigat, & d *ad omne frangit servitium*, ac fideles efficit; bellum eosdem superbos reddit & inobedientes. Quam ob rem e *nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita* ab Augusto *turbarentur* in Imperio. Cum pace deliciæ crescunt & voluptates, & quantò eæ majores sunt, tantò magis imbelles & minùs solliciti sunt *f* subditi. In pace omnia à Principe dependent, in bello ab eo, qui armorum tenet imperium, adeoque Tiberius omnes belli occasiones dissimulabat, ne cui alteri *g* illud committeret. Probè perspecta habebat incommoda illa & damna Pomponius Lætus, cùm diceret, dum pace frui liceret Principi, nequaquam bellum suscipi debere. F. Marcianus isto utebatur symbolo: *Pax bello potior*; & meritò illud quidem: bellum enim non nisi pacis tuendæ caussa utiliter geri potest. Solum istud bonum (uti diximus) monstrum illud infernale secum trahit. Tyrannica fuit vox illa Aurelii Cara-

a *Justitia & pax osculatæ sunt.* Psal. 85. 11. *b* Tacit. lib. 1. Hist. *c* Idem l. 1. Annal. *d* Idem l. 2. Hist. *e* Idem l. 2. Annal. f *Quantò pecunia dites, & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles.* Tac. l. 3. Ann. g *Dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.* Tacit. l. 4. Annal.

Caracallæ Imperatoris. a *Omnis in ferro salus*, & Principis, qui sola vi tueri se potest. a *Violenta nemo imperia continuit diu, moderata durant.* Dum gladius succinctus hæret lateri, nunquam periculum abest. Et tametsi triumphari possit, pax tamen modis omnibus amplectanda est: nulla etenim tam felix victoria, ut damna, quę eam comitantur, majora nō sint.

——— b *Pax optima rerum*
Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior.

Nulla victoria factas expensas satis compensat. Tam bellum est noxium, ut cùm triumphat etiam, muros dejiciat; uti apud Romanos in usu erat.

§. Postquam igitur Principem inter pulverem & sanguinem deductum, in tranquillitate felicitateque pacis sic constituimus, nunc hortamur, ut eandem conservare, ejusque bonis frui studeat, nec ea periculis, aut belli calamitatibus conturbet. Nunquam ad arma David veniebat, nisi lacessitus. Theodosius Imperator non quærebat bellum, sed reperiebat potius. Gloriosa & Principe digna cura, quæ circa pacem procurandam occupatur.

c *Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est,*
Illa, qua vicit, condidit arma manu.

Nihil magis possessioni inimicum quàm bellum. Impia & imprudens doctrina, quæ odiorum & diffidentiæ semina fovendo docet ut belli materies suppetat, ubi commodum visum *d* fuerit. Nunquam non in bello versatur & vivit, qui semper illud cogitat. Sanius est Spiritûs sancti consilium, qui pacem *e* inquirendam & persequendam suadet.

§. Conclusa semel pax jure humano divinoque fideliter servari debet, tametsi cum Antecessoribus tractata ea fuerit; neque hic distinctioni locus est inter unius & multorum imperium: Regnum

a Seneca. *b* Sil. Ital. *c* Propert. d *Semina odiorum jacienda, & omne scelus externum habendum cum lætitia.* Tac. l. 12. Annal. e *Inquire pacem, & persequere eam.* Psal. 33. 15.

enim & Respublica, in cujus commodum, cujusque fide transactum fuit, una & eadem semper est, & nunquam interit. Tempus & communis consensio efficiunt, ut quod statutum est semel, legis instar sit. Nec sufficit in ejusmodi tractatibus vim, aut necessitatem obtendere: nam si ideò fallenda esset fides publica, nulla unquam foret de urbe, aut exercitu dedendo compositio, nulla pacis tractatio, quæ sub isto titulo rumpi non posset, atque adeò turbaretur tranquillitas publica. Reprehensus fuit eo nomine Franciscus Galliæ Rex, quòd contrà quàm in captivitate suâ pactus fuerat, Carolo V. Imperatori, quasi vim passus esset, bellum intulerit. Propter ejusmodi artes, & transactiones æquivocas ac fraudulentas, nullæ omnino firmæ sunt, adeoque ad eas stabiliendas opus est petere obsides, aut locum aliquem munitiorem retinere; quod pacem impedit, & bellis perpetuis orbem fatigat.

§. Cùm verò Princeps molestiis periculisque belli defunctus jam fuerit, artibus pacis studere totus debet; in quem finem opus erit

a *Nutrire, e secondar l'arti, e gl' ingegni,*
Celebrar giochi illustri, e pompe liete,
Librar con giusta lance, e pene, e premi,
Mirar da lunge, e proveder gli estremi.

Non absque omni sollicitudine tamen: facilè enim iterum evenire potest, ut bellum ejus quietem & tranquillitatem perturbet. Quare etsi arma deponat de manibus, non omnino tamen ex oculis dimittat. Non eum moveant antiqua quædam numismata, à quorum tergo pax depicta cernebatur, face scuta incendens: neq; enim prudenter hieroglyphicum illud excogitatum fuit, propterea quod confecto jam bello, vel maximè necessarium sit conservare arma, ne quid violentia adversùs pacem temerè audeat. Solus Deus quando eam populo suo largitus est, arcum conterere potuit (ut Psalmista loquitur) & ar-

a Tass.

& arma confringere, & scuta a igni comburere; ipse nimirum tanquam supremus belli arbiter, ad tuendam pacem, armis opus non habet. Verùm inter homines pax esse nequit, nisi violentiæ metus ambitionem coërceat. Hoc primum fuit incitamentum ad arma fabricanda, quæ defensio adinvenit priùs, quàm offensio. Priùs aratrum mœniorum descripsit ambitum, quàm plateæ urbesque disponerentur, & uno eodemque fermè tempore erecta sunt in agro tentoria militaria, & extructæ ædes. Nunquam secura foret tranquillitas publica, nisi cura armata ejusdem somnum custodiat. Status armis destitutus suscitat hostem, & bellum accersit. Non personuissent Alpes tot tubarum campestrium clangore, si Status Mediolanensis urbes validioribus munitionibus firmatæ fuissent. Antemurale veluti est Regnorum omnium Monarchiæ Hispanicæ, atque propter suammet securitatem laborandum esset omnibus, ut Statum illum fortiorem redderent: eâ enim ratione, & accedente maris potentia, Monarchia firma & inconcussa permaneret. Hominum animi, si vel etiam adamantini sint, mœniorum defensionem supplere nequeunt. Quibus quia Rex Witiza plerasque Hispaniæ urbes nudaverat, Mauri eam invadere aggressi sunt, sublatis nimirum illis aggeribus, qui eorum incursionibus usque eò restiterant. Non tam curarum negligens fuit Augustus in amplissima illa, qua fruebatur, pace; quin reditus publicos instituit, & in ærarrio deponi jussit, ut esset, quod in sumptus militares, bello fortè ingruente, suppeteret. Si pacis tempore vires non exerceantur, & bellicis artibus non instruantur animi, minus id fieri poterit, quando invasionis periculum omnes jam in pavorem dederit, de fuga magis servandisque fortunis, quàm de defensione sollicitos. Nullum majus stratagema, quàm Regnum ali-

 quod

a *Arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni.* Psal. 46. 10.

quod otio ſuo & quieti relinquere. Deficiente exercitio militari, virtus quoque deficit. Ubivis terrarum Natura magnos animos procreat, quos aut occaſio in apertum protrahit, aut latêre facit otium. Nec viros generoſiores in Græciâ olim, & Romæ præterita dedêre ſæcula, quàm hodie naſcantur; verùm tunc fortes ſe geſſerunt, quia dominandi cauſſa armis ſe exercitabant. Non animum ſuum Princeps deſpondeat ob ſubditorum ſuorum ignaviam: diſciplina enim habiles eos reddet & idoneos, ad tuendam pacem, & bellum ſuſtinendum. Semper eos armorum occupet exercitio: bellum enim antevertere debet, qui pacem deſiderat.

SYMBOLUM C.

Brevis eſt reſpiratio, quæ cunas inter & tumulum intercedit; brevis inquam, ſed quæ gravia adferre poſſit detrimenta, ſi malè impendatur. Multis ſæculis Reſpublica aliqua unius momenti errorem deplorare ſolet. Ab illo imperiorum ruina pendet & exaltatio. Quod per multorum annorum ſpatium virtus & prudentia erexerunt, uno ſæpe temporis puncto malum evertit conſilium: a *brevibus* quippe *momentis* rerum *ſumma verti poteſt*. Quare in iſto vitæ theatro minimè ſufficit ſtadium ſuum decurriſſe, niſi curſus ad finem uſque æqualis ſit. Non coronatur, niſi qui legitimè ultimam mortis metam attigerit. Domorum ædificia primis lapidibus velut fundamento innituntur; ſtructura famæ iis, qui poſtremi ſunt: hi ſi glorioſi non ſint, mox illa corruit, & oblivione ſepelitur. Cunæ non florent, donec tumulus effloruerit, & tunc etiam vitiorum præteritorum vepres in flores convertuntur. Fama enim ultimus actionum eſt ſpiritus, quæ ab illâ lucem & decorem hauriunt. Atque hoc in flagitioſâ aliquâ ſenectute nunquam accidit, quin potiùs juventæ gloriam ea oblit erat; uti Vitellio

a Tacit. lib. 5. Annal.

Vitellio quondam evenisse a meminimus. Perfectissimi etiam penicilli aut scalpri ductus laudem non ferunt, si opus imperfectum manserit. Si fra-

gmenta in pretio habentur, non alia de caussa fit, quàm

a *Cesseruntque prima postremis, & bona juventa senectus flagitiosa obliteravit.* Tacit. l. 6. Annal.

quàm quòd ſtatuæ alicujus olim perfectæ particulæ ſint. Æmulatio, aut adulatio diverſas in vita actionibus formas tribuunt; at Fama, poſt obitum à paſſionibus iſtis libera, veras juſtaſque pronuntiat ſententias, quas poſteritatis tribunal *a* confirmat. Sat nôrunt nonnulli Principes, quantum interſit vitam virtutibus coronare, falluntur tamen in eo, quòd exiſtiment, ſupplere ſe iſtud poſſe, ſi illas in Epitaphiis diſcriptas, aut repræſentatas in ſtatuis poſt ſe derelinquant, minimè advertentes probro potiùs eſſe virtutibus, ſi eô modô mortuum comitentur, quem vivum comitatæ non fuerant, atque adeò ipſa propè indignari marmora, ſi fictas Principis alicujus tyranni laudes viſendas, legendaſque exhibeant; contrà, ſponte ſua quaſi emolleſcere, ut tantò meliùs Principis alicujus boni in iis incîdi poſſint glorioſa facinora, reducendo ſeſe poſteà ad duritiem priſtinam, ut ea æternitati conſecrent; quæ ipſa quoque interdum marmora ſuæ inſcribunt duritiæ. Epitaphii miraculoſi literæ fuêre ſanguineæ illæ lacrymæ, ex ipſis lapidibus Legione ad altare S. Iſidori, ubi Sacerdos rem divinam facturus conſiſtere conſueverat, *b* octo diebus ante obitum Regis Alphonſi Sexti ex intervallo manantes, in ſignum communis omnium luctûs; neque tamen lacrymæ illæ è lapidum juncturis, ſed ipſorum medio quaſi corde profluebant, non ſecus ac ſi tanti Regis luctuoſo obitu emolliti colliqueſcerent. Statua facinoroſi Principis, vitiorum ejus exemplar eſt, neque ullum marmor, aut æs tam ſolidum, quod tempori non ſenſim cedat: ſicut enim fabrica naturalis paulatim diſſolvitur, ita & per artem elaborata, adeoque ea ſola æterna eſt, quam efformant virtutes, intrinſeca & æterna animæ

a *Suum cuique decus poſteritas rependit.* Tacit. lib.4. Annal. *b* Mar. hiſt. Hiſp. l.10. c.7.

animæ *a* immortalis ornamenta. Quod in hominum inciditur animis, ab uno derivatum in alios, durat quo ad mundus perſeverat. Nullæ ſtatuæ magis perpetuæ, quàm quas virtus & beneficium in exiſtimatione & grata hominum memoria elaborant; quod documentum Mecænas Auguſto *b* dedit. Eam ob rem admittere noluit Tiberius, ut Hiſpania citerior templa ſibi erigeret, dictitans ea demum templa & effigies ſe exiſtimare, ſi ſui memoria in Reipub. animis *c* perennaret. Fortium Heroüm cineres in æternis applauſûs communis obeliſcis conditi æternùm perdurant, & licèt igni fuerint traditi, triumphant tamen, uti Trajani cineribus accidit. Nationum tam amicarum, quàm hoſtilium humeris corpus defunctum fortis illius Prælati Ægidii Albornocii Aſſiſiis Toletum deportatum fuit, & d *auxilio militari tuendum illud* Auguſti, *ut ſepultura* ejuſdem *quieta foret.* Sed eſto marmorum durities æriſque ſoliditas futura æquent ſæcula, neſcitur tamen poſteà, cujus cauſſa erecta illa *e* fuerint; ut hodie in Ægypti Pyramidibus videre licet, obliteratis eorum nominibus, quorum cineres ad perpetuandam memoriam iſthic fuerant conditi.

Atque ex dictis ſatis nunc liquet, quantum ſuprema ſua ætate conniti debeant Principes, ut ad glo-riam

a *Vt vultus hominum, ita ſimulachra vultus imbecilla, ac mortalia ſunt; formamentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienam materiam & artem, ſed tuis ipſe moribus poßis.* Tac. in vita Agric. b *Statuas tibi neque aureas, neque argenteas fieri unquam ſine, benefaciendo autem alias tibi ſtatuas in ipſis hominum animis, nihil interitu obnoxias effice.* Mec. ad Auguſt. c *Hac mihi in animis veſtris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & manſuræ: nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi judicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris ſpernuntur.* Tac. l. 4. Annal. *d* Idem l. 1. Annal. e *Inter omnes eos non conſtat, à quibus facta ſint, juſtißimo caſu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus.* Pli. l. 36. 12.

riam eorum præteritam ultima quoque accedat, & utraque post obitum in hominum memoriâ æternum perennet; quem in finem ostendemus hic paucis quomodo erga seipsum, erga successores, & erga Status suos Princeps se gerere debeat.

§. Quod ad suammet personam attinet, scire Principem oportet, tantò imperium esse ferocius, minusque rationi subditum quanto ipse ætate processerit longiùs: casus enim præteriti varias eum malitias edocent, & suspicionibus ac diffidentiis indulgendo, crudelis ac tyrannus evadit. a *Vetustate imperii* superbia *coalescit* atque *audacia*, & experientia inopiæ avaritiam procreat, quæ multa suadet indigna contra Majestatis decorum, unde denique Persona ipsa in contemptum venit. Cupiunt Principes pristinos suos mores, & antiquam conservare gravitatem, obliti eorum, quæ juvenes fecerant, & in odium incurrunt. Sub prima imperii initia ardor gloriæ, & se perdendi metus advigilant, ut cautè prudenterque in omnibus procedatur: posteà fatigatur ambitio, ut Princeps nec prosperis lætetur successibus, nec adversis b contristetur, cumq; existimet, vitium gloriæ suæ mercedem esse, & laborum præmium, turpiter sese illi dedit: unde porrò fit, ut Principes perpauci imperando evadant meliores; uti de Saule & Salomone sacræ testantur literæ. Similes nimirum in gubernando sunt statuæ illi, quam per quietem vidit Nabuchodonosor; cujus caput aureum erat, pedes lutei. Vespasianus c *solus omnium ante se Principem, in melius mutatus est.* Et tametsi Princeps sibi semper manere similis studeat, placere tamen omnibus non potest, si imperium ejus diuturnum sit: grave enim est subditis, tanto tempore ab unius manu regi. Multitudo amat mutationes, & suismet lætatur periculis; uti in Tiberii d imperio accidit. Si Princeps bonus sit, improbis

a Tac. l. 14. Annal. b *Ipsum sane senem, & prosperis, adversisque satiatum.* Tac. l 3. Hist. c Idem l 1. Hist. d *Multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur.* Tacit. lib. 3. Annal.

improbis odio est; si flagitiosus, & boni pariter, ac mali eum execrantur, & solùm de successore *a* agitur, cujus gratiam omnes aucupantur; id quod non potest non displicere summoperè Principi, atque adeo in caussa est, cur suos oderit subditos, & pessimè habeat. Pari passu, quo eum vires destituunt, cura quoque & vigilantia, prudentia item, intelligentia, & memoria eum deficiunt: b *quippe ut corpus, sic etiam mens suum habet senium*; cupiens verò sibi reservare tempus illud à curis & molestiis gubernationis liberum, se suaq; Ministris suis committit, aut alicui sibi familiari, in quem negotiorum onus incumbat, quique populi odium sustineat. In quo casu omnes ii, qui nec gratiâ florent apud Principem, nec gubernationis aut præmiorum participes sunt, novum Dominum exoptant, & quoad possunt, procurant. Isti sunt principales scopuli, per quorum medium magnâ cum attentione navigandum est Principi, ne navem allidat. Et quamvis res periculo non careat, non tamen omnino despondeat animum: permulti enim Principes auctoritatem suam & existimationem usque ad extremum vitæ spiritum egregiè tuiti sunt; quemadmodum in Rege Philippo Secundo orbis universus admiratus fuit. Motus prudentis gubernationis usque ad ipsum mortis littus uniformis perseverat, eumque contra odium, & ætatis extremæ incommoda existimatio & fama præterita sustentant; ut Tiberius *c* in semetipso expertus est. Plurimum quoque ignoscitur & indulgetur senio, quod in ætate juvenili minimè toleraretur; ut dicebat *d* Drusus. Verùm cùm grandes

a *Pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant.* Tacit. lib. 1. Annal. *b* Arist. lib. 2. Polit. c. 7. c *Reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quàm vi stare res suas.* Tac. lib. 6. Annal. d *Sanè gravaretur aspectum civium senex Imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod nisi ex arrogantia impedimentum?* Tacit. lib. 3. Annal.

des ſint iſtæ tempeſtates, oportet ut Princeps conſtantia ſeſe contra illas muniat, caveatque ne clavum gubernationis dimittat è manibus: nam ſi alterius eum permittat arbitrio, ipſe unà & Reſpublica naufragium facient. Dum vires Principi ſuppetunt, vivere & mori eum oportet laboribus occupatum. Imperium orbibus cæleſtibus ſimile eſt, qui nunquam conquieſcunt. Alium polum non admittit, niſi Principis. E complexu Reipublicæ, non ex otio, quies & ſolatia laborum ſenectutis *a* petenda ſunt Principi. Quòd ſi ad eos ferendos vires feſſæ jam ætatis non ſufficiant, & alienis indigeat humeris, ſuos tamen omnino non ſubtrahat, quamvis id ad ſpeciem ſolùm eſſet: exterior enim apparentia in oculis cœci & ignorantis vulgi tantundem operatur, ac res ipſa, & (ſicut alibi diximus) Miniſtros in officio continet, atque exiſtimationem tuetur. Porrò in iſto caſu tutius eſt, ſecretum trium virorum formare conſilium; uti fecit Rex Philippus Secundus, quàm uni ſoli ſe ſuaque committere: illos enim populus non pro familiarioribus Principis, ſed pro Conſiliariis habet.

Fugiat porrò Princeps avaritiæ vitium, exoſum omnibus, & ſenectuti proprium, quam nunquam deſerit, quantumvis aliis omnibus nuntius remittatur. Galba certè facilè conciliare potuiſſet animos, ſi aliquo modo liberalis *b* fuiſſet.

Præſentibus ſe accommodet moribus, veterumque, qui duri nimis ſunt & ſeveri, obliviſcatur. Quo in genere ſenes facilè peccant, aut quia iis innutriti ſunt, aut ex inani quadam gloria, aut quia mores novos imitari nequeunt; unde fit, ut omnium incurrant odium. Abripi ſe ſinunt humore illo melancholico, qui ex ſenii frigore naſcitur, & ludos omnes ac relaxationes improbant, obliti temporis

a *Se tamen fortiora ſolatia è complexu Reipublicæ petiviſſe.* Tacit. lib. 4. Annal. b *Conſtat potuiſſe conciliari animos, quantulacunque parci ſenis liberalitate.* Tacit. lib. 1. Hiſt.

ris illius, quod in ejuſmodi gaudia aliquando impenderunt.

Ne ullam præ ſe ferat æmulationem ratione Succeſſoris; uti fecit Rex Ferdinandus Catholicus, cùm Rex Philippus Primus in Caſtellæ Regnis ei ſucce-deret. Tempus illud eſt, quo plerique novo Soli blandiuntur; & ſi quis ad id minùs promptum ſe exhibuerit, artificium eſt potiùs, ut viri conſtantis nomen apud Succeſſorem ſibi comparet, & tantò pluris ab eo æſtimetur; uti in Auguſti *a* obitu obſervatum fuit.

Humanitate, æquitate juſtitiæ, clementia, & rerum copia amari ſe ab omnibus faciat, illudque ſibi certò perſuadeat, ſi bene præfuerit, & ſtudia atque animos ſubditorum ſibi conciliando bonam de ſe concitârit opinionem, fore, ut facillimo negotio faventes ſibi porrò conſervet, ingenerando in omnium animis ſui amittendi metum, & retinendi deſiderium.

§. Atque omnes iſtæ artes plus etiam poterunt, ſi in Imperio ille ſucceſſerit, in quo Anteceſſor quodam modo renaſcatur, & perennis ſit: nam etſi adoptatio legis quædam ſit fictio, ſenex tamen videri deſinit, qui alium adoptat; uti Galba ad Piſonem *b* dicebat. In ſucceſſione omnem ſuam curam & induſtriam ponere debent Principes: neque enim res tam vana eſt, ac putavit *c* Salomon. Anchoræ & fulcra Imperii ſunt filii, & dominationis atque aulæ ſolatia. Optimè id Auguſtus intellexit, cùm liberis deſtitutus propinquiores adoptavit, ut velut

a *Patres, Eques. Quantò quis illuſtrior, tanto magis falſi, ac feſtinantes, vultuque compoſito, ne læti exceſſu Principis, neu triſtiores primordio, lacrymas, gaudium, queſtus, adulationes miſcebant.* Tacit. lib. 1. Annal. b *Et audita adoptione deſinam videri ſenex, quod nunc unum mihi objicitur.* Tacit. l. 1 Hiſtor. c *Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, quam ſub ſole ſtudioſiſſimè laboravi, habiturus hæredem poſt me.* Eccl. 2. 18.

velut columnę essent, quibus Imperium *a* insisteret: b *Non Legiones* enim, *non classes, perinde firma Imperii munimenta, quàm numerus filiorum.* Nulli amici majores, quàm isti, & qui majori studio & æmulatione tyrannicis domesticorum & extraneorum machinationibus sese opponant. c *Prosperis Principum & alii fruuntur, adversa* & labores *ad junctissimos pertinent. Amici tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt:* non item *sanguis cuique proprius*, qui licèt in alium transfusus sit, manet tamen *indiscretus* inclinatione quadam secreta & naturali. Conservatio Principis etiam Consanguineorum salus est, illius errores ad hos quoque pertinent, adeoque eos emendare satagunt: siquidem ipsorum plus interest, illos agnoscere, & confidentiùs etiam monere audent; uti Drusus faciebat, inquirens in ea, quæ Romæ in ejus Patre minùs probarentur, ut ea *d* corrigeret. Atque hæ rationes excusare possunt nonnullos Pontifices, qui magnam nepotibus in tractandis negotiis auctoritatem tribuunt. Habet subditus in Principis filio, quem suis devinciat obsequiis, & patrem offendere metuit, qui filium potentiæ suæ & offensarum hæredem post se *e* derelinquit; in isto se Marcellus fundabat, cùm f *suaderet Prisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum filiorum patrem præceptis coërceret.* Spe Solis recèns orientis faciliùs frigidiora tolerantur crepuscula, & segnes occumbentis umbræ. Confunditur ambitio, & tyrannis trepidare incipit. Libertas disrumpere non audet servitutis catenam, cujus annulos in Successoribus continuari videt.

a *Quo pluribus munimentis insisteret.* Tacit. l. 1. Annal. *b* Tacit. lib. 4. Annal. *c* Tacit. lib. 4. Hist. *d* Idem ibid. e *Vtrumque in laudem Drusi trahebatur ab eo, in urbe inter cœtus, & sermones hominum obversante secreta patris mitigari.* Tacit. l. 3. Annal. f *Reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.* Eccl. 30. 6. g Tacit. 4. Hist.

det. Non perturbatur quies publica variis diſſidentium ſtudiis, quis in Succeſſorem eligendus *a* ſit: jam enim omnes nôrunt, ex illius cineribus novum Phœnicem proditurum; immò jam interim radices ac vires accepit Succeſſor, amari & timeri ſe faciens; haud ſecus ac annoſa arbor, quæ alium producit ramum, qui in antiquæ locum ſenſim *b* ſubſtituatur.

Veruntamen ſi deſignatio Succeſſoris à Principis dependeat arbitrio, non tanti apud eum momenti eſſe debet iſta utilitas, ut ideò ſanguinem & Cognatorum commoda bono publico anteferat. Moyſes de ſuorummet filiorum habilitate non ſatis confiſus, Deo novi Ducis populi Iſraëlitici electionem *c* commiſit. In hoc Galba gloriabatur, quòd bonum publicum ſuæ anteposuiſſet Familiæ, & aliquem ex Repub. in Succeſſorem *d* elegiſſet. Hoc ſupremum & maximum beneficium eſt, quod Statibus ſuis Princeps præſtare poteſt; uti idem Galba ad Piſonem dixit, cùm eundem in filium *e* adoptaret. Magnanimitatem ſuam ea in re oſtendat Princeps, dando operam, ut Succeſſor ipſo etiam melior ſit. Non magni ſeipſum æſtimat, qui non niſi vitiis Succeſſoris, aut comparatione unius gubernationis cum alia, gloriam ſibi quærere ſtudet; qua in re ipſe Auguſtus peccavit, eã ob cauſſam Tiberium

a eli-

a *Intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multi deſtinandi.* Tacit. l. 2. Hiſtor. b *Ex arbore annosâ, & trunco novam producit, quæ antequam antiqua decidat, jam radices & vires accepit.* Tol. de Rep. l. 7. c. 4. n. 1. c *Provideat Dominus ſpirituum omnis carnis hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc.* Num. 27. 16. d *Sed Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſivit; ego in Republica.* Tacit. l. 1. Hiſt. e *Nunc eo neceßitatis jam pridem ventum eſt, ut nec mea ſenectus conferre plus populo Romano poßit, quàm bonum ſucceſſorem, nec tua plus juventa, quàm bonum Principem.* Tacit. ibid.

a eligens, nec advertens tamen, infamias aut glorias in imperio succedentis Antecessori tribui, qui ejusdem electioni cooperatus fuit.

Cura ista boni Successoris ex naturali parentum obligatione nascitur, in eamque omnem suam operam conferre debent: illi enim in filiis suis quodammodo perennes vivunt; & sanè contra naturalem rationem foret, si aut imaginis suæ præstantiæ inviderent, aut eam expolire negligerent; & licèt magni alicujus & generosi Principis educatio, magna quoque creare soleat pericula domestica: siquidem *optimi* b *quique mortalium, altissima cupiunt,* & sæpenumerò anticipatis rationis & naturæ vinculis, lassentur filii tam diuturnâ Coronæ exspectatione, quodque deliciarum ac gloriæ tempus tantoperè differatur; uti Rhadamisto in longâ illâ senectâ patris sui Pharasmanis Regis Iberiæ *c* accidebat. Quamvis etiam Spiritus sancti monitum sit: d *Non des* filio *potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius*; his tamen non obstantibus, nihil operæ intermitti debet à patre, quo minùs rectè educetur filius, quæ altera Naturæ est obligatio: nec propter particulares aliquos casus spes omnis & confidentia abjicienda est. Nullus unquam Princeps magis filiorum arsit æmulatione, quàm Tiberius, & ideò tamen Roma excessit. e *ut amoto Patre, Drusus munia consulatûs solus impleret.*

At si fortè etiam istis suspicionibus artibus quibusdam politicis velint occurrere, adhibeat pater filium suum ad Status bellique negotia, non ad ea, quæ gratiam continent: illis enim prioribus non tantoperè plausus captatur vulgi, quod liberali & be-

a *Ne Tiberium quidem caritate, aut Reipub. cura successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam, sævitiamque introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Tacit. l. 1. Hist. *b* Idem l. 4. Annal. c *Is modicum Hiberiæ Regnum senecta patris detineri ferociùs crebriusque jactabat.* Tacit. l. 12. *d* Eccl. 30. 11. *e* Tacit. l. 3. Annal.

benevolo filii ingenio facilè capitur, quæ res patribus regnantibus plurimum *a* displicet. In negotia introduci poterit filius, non in subditorum animos. Prudens ea in re Augustus, quando Tribunitiam dignitatem petiit pro Tiberio, tanto artificio eum collaudavit, ut vitia illius excusando, ea velut *b* exprobraret; & fama fuit, Tiberium c *ad ostendendam* filii sui Drusi *sævitiam, movendasque populi offensiones*, eidem concessisse, ut ludos spectaret gladiatorios, sicut & lætari solebat, quoties inter ejus filios & Senatum contentio *d* oriretur. Verùm artes istæ noxiæ magis sunt & minùs sinceræ, quàm integritatem paternam deceat. Prudentius consilium est, virum aliquem cordatum Principi adjungere, penes quem negotiorũ cura sit & directio; uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano Præturam dedit, Mucianum verò laborum socium esse *e* voluit.

§. Quòd si filius longioris vitæ patris impatiens tantos sumpserit animos, ut ambitiosa aliqua machinatio contra amorem & venerationem parenti debitam timeatur, negotio alicui applicari poterit, in quo cogitationes suas & animi vigorem occupet; qua de caussa Pharasmanes Iberiæ Rex filio suo Rhadamisto *f* Armeniæ occupandæ curam dedit. Uti verò ea cautione honorandi filium, eumque gravioribus occupandi muneribus in ejusmodi casibus omnino opus est; ita curandum quoque, ut al-

a *Displicere regnantibus civilia filiorum ingenia.* Tacit. lib. 2. Annal. b *Quanquam honora oratione quædam de habitu, cultuque, & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.* Tacit. l. 1. Annal. *c* Idem ibid. d *Lætabatur Tiberius, cùm inter filios, & leges Senatus disceptaret.* Tacit. l. 2. Annal. e *Cæsar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis, edictisque proponebatur. Vis penes Mucianum erat.* Tacit. l. 4. Hist. f *Igitur Pharasmanes juvenem potentiæ promptæ, & studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare.* Tacit. l. 12. Annal.

alteri alicui armorum committatur imperium: nam qui illis cum potestate præest, supremus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum præfecit exercitui, imperium ac potestas penes Proculum *a* mansit. Tiberius quoque, postquam Senatus Germanicum ad procurandas Provincias transmarinas destinasset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia *b* coërceret. Et nunc quidem in Europa ea Statuum & Imperiorum est ratio, ut minùs ista timenda sint pericula. Quod si tamen filii alicujus Natura tam inhumana esset & ferox, ut remedia recensita ad patris securitatem minimè sufficerent, videat num illud adhibendum sit, quo Rex Philippus Secundus usus est adversùs Principem Carolum filium suum unicum, ob quam executionem obstupuit Natura, attonita de suamet potentia hæsit Politica, & mundus inhorruit.

§. Quòd si propter filii odium subditorum fidei diffisus fuerit, nullum solet esse oportunius remedium, quàm si eum in aula & sub protectione alterius majoris Principis (dummodo nulla timenda sit æmulatio) educari faciat, cum quo deinde suam firmet amicitiam. His rationibus permotus Phrahates Parthorum Rex Filium suum Vononem in aula Augusti enutriri *c* voluit. Quamvis contrarius interdum inde oriatur effectus: nam posteà subditi eum ut extraneum aspernantur, qui peregrinis imbutus moribus revertitur, ut de eodem Vonone experientia *d* docuit.

§. In assignando filiis suis statu cautè prudenterque

a *Profecto Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum Præfectum.* Tac. lib. 2. Hist. b *Qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas.* Idem ibid. c *Partemque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat: haud perinde nostri metu quàm popularium fidei diffisus.* Tac. l. 2. Annal. d *Quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur.* Idem ibid.

terque procedat Princeps: interdum enim Regni alicujus incrementum id esse solet, interdum ruina potius, præsertim in filiis secundo genitis, qui natu majoribus communiter suam prærogativam invident, uti & in filiabus, si suismet nubant subditis, unde invidiæ nascuntur & æmulationes, ex his verò seditiones & bella civilia. Metuens istud periculum Augustus, noluit filiam suam Equiti Romano uxorem dare, propterea quod *a immensum attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset,* b sed *Proculejum* potiùs, *& quosdam* alios *in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipublicæ negotiis permixtos.*

In procuranda item tutela, & educatione filii, qui pupillus adhuc in statu succedere debet, omni prudentiâ & dexteritate patris opus est: nullus enim casus insidiis ac periculis equè expositus est, ac ille; quâ in re præsentia habemus exempla, & legimus præterita multorum Principum, qui in ætate sua pupillari vitam pariter & status amiserunt, aut graves perpessi sunt c calamitates: nam si tutela & educatio matri committatur, etsi huic magis tutò credi potest, rarò tamen in fœminis tanta prudentia reperitur & experientia, quanta requiritur. Taceo, quòd multis desit illa animi virtus, ut timeri se faciant, & auctoritatem sibi concilient. Si munus illud in Patruum cadat, aut Avunculum, strictissima etiam & solidissima sanguinis vincula disrumpere solet imperandi cupiditas. Si in Ministros cadat, unusquisque commodo suo privato studet potius, & inter ipsos oriuntur discordiæ. Subditi æqualium spernunt imperium, unde tumultus & bella nascuntur civilia. E tot igitur tantisque periculis atque incommodis minora Princeps eligat, examinando Naturam statûs, & eorum, qui tutelæ & gubernationis curam possunt suscipere, & ejusmodi subditorum formam

a Tacit. lib.4. Annal. b Idem ibid. c *Væ tibi terræ, cujus Rex puer est.* Eccl. 10. 16.

eligendo, in quâ pupilli securitati sic consulatur, ut in ejus ruinam facilè conspirare nequeant. In isto casu refert plurimùm, ut quam primùm ad negotia adhibeantur ii, quibus post patris obitum filii tutela ac directio, & procuratio Status committi debent.

Nec illud solùm Princeps studeat, ut Successorem securum reddat, & instruat, verùm etiam ut casus novæ ejusdem gubernationis prævertat, ne quid inde periculi oriatur: nam dum mutantur vela, in discrimine versatur navis, & dum novæ introducuntur formæ, pati solet Natura ob defectionem finium, vigorémque principiorum. In illa rerum vicissitudine gravia oriuntur pericula inter concurrentis utriusque gubernationis undas, non secus ac quando rapidum aliquod flumen in aliud simile cum impetu defluit. Facilè Successoris perit auctoritas, & varias contra se experitur machinationes ac *a* novitates. Dabit itaque Princeps operam, ut ultimus gubernationis suæ extitus tam quietus ac tranquillus sit, ut absque incommodis alius aliquis eidem queat succedere; & sicut, dum nautæ portum subeunt, remi tolluntur, & contrahuntur vela, ita Principem gubernatione defungi oportet, deponendo ex animo omnes belli offensionisve cogitationes, antiqua stabiliendo fœdera, & alia nova sanciendo, cum finitimis præsertim, ut pacem Statibus suis conciliet.

b *De la matura età pregi men degni*
Non fiano stabilir pace, e quiete,
Mantener sue Città frà l' arme, e i Regni
Di possente vicin tranquille, e chete.

Dissimulet offensas, uti Tiberius fecit cum *c* Getuli-

a *Quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent.* Tac. l. 1. Annal. *b* Tass. c *Multaque gratia mansit reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem magisque fama quàm vi stare res suas.* Tacit. l. 6. Annal.

tuſico, & Rex Philippus Secundus cum Ferdinando de Medicis: tali enim tempore Principes prudentiores arcum Iridis ſepulcris ſuis jubent superſtrui, qui pacis ſignum ſit Succeſſoribus, non lanceam terræ infixam; uti Athenienſes faciebant, ad ſuadendam hæredi injuriarum vindictam. Provincias exteras conſiliis & aſtu, non armis *a* regat. Gubernatores iiſdem præficiat facundos, pacis amicos, & belli inexpertos, ne fortè illud concitent; uti Galbæ temporibus *b* factum. Subditorum animos & lites componat. Injurias arceat, moderetur exactiones, novitates populo exoſas tollat, & eligat Miniſtros prudentes, amantes concordiæ & tranquillitatis publicæ. Ita fiet, ut pacatis hac ratione, formatiſque ad quietem & manſuetudinem animis, eandem quoque de Succeſſore ſibi polliceantur ſubditi, neque res novas moliantur.

a *Conſiliis & aſtu res externas moliri, arma procul habere.* Tacit. lib. 5. Annal. b *Hiſpaniæ præerat Cluvius Rufus vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus.* Tac. lib. 1. Hiſtor.

SYMBOLUM. CI.

MUlti inſignes viri plurimùm quà ſpeculatione, quà experientia elaborarunt, ut perfecti alicujus Principis ideam efformarent. Integris ſæculis opus fuit ad effingendum Vas illud ex Oſtro Regium, ſed terreum tamen, non minùs fragile, quàm reliqua, magiſque, quàm ullum aliud, caſibus obnoxium, præſertim ſi Figulus è Machiavelli diſciplina ſit, unde omnia prodeunt contorta, & non niſi mox iterum interitura; quale fuit illud, quod reliquorum omnium quaſi exemplar & normam poſuit. Hactenus quidem Symbolis noſtris illud egimus potiſſimùm, ut purpuram iſtam excoleremus, cujus tela coccinea poſt breve temporis ſpatium iterum abit in cineres. A cunis ſuum ſumpſit exordium, finitur in tumulo. Hæc vitæ parentheſis

est , quam brevissima temporis clausula intra se complectitur. Nec facilè dixerim ; quæ felicior hora sit, illane, qua lucem hanc primùm aspicimus o-

culis, an illa qua mortis *a* immergimur tenebris: una enim principium , altera laborum finis est ; & tam-

a *Melior est dies mortis, die nativitatis*. Eccl. 7. 2.

tametsi inter esse, & non esse multum intersit, illud tamen ad solam materiam pertinet, non ad hominis formam, quæ immortalis est, & morte perficitur. Naturalis est sepulcri horror, si tamen potentior in nobis esset ratio, quàm vivendi appetitus, plurimùm utique lætaremur, quando illi fieremus propinquiores; sicut lætantur, qui thesaurum quærentes, mortuorum urnas inveniunt, certi nimirum optatas opes in iis fore *a* reconditas. Etenim in sepulcro anima verum æternæ quietis thesaurum reperit. Istud indicare voluit Simon Machabæus hieroglyphico illo sculptarum navium supra columnas, quibus Patris sui & fratrum *b* Mausolea cingi jussit; innuens scilicet vitæ nostræ navem mundi hujus fluctibus innatantem fluctuantemque, tum demum conquiescere, cùm ad littus mortis appulsa fuerit. Et quid vita aliud est, quàm perpetuus mortis timor? nihil siquidem est, quod diuturnam ejus durationem certò nobis polliceri possit. Multa signa mortis portendunt vicinitatem; at nullum reperitur, quod certos vitæ terminos ritè designet. Florentissima etiam ætas, optima corporis constitutio nec unam vitæ horam satis tutò præstare nobis possunt. Ipsum cor, quod in quietis loco est in hoc corporis horologio, præsentes quidem indicat horas, at non futuras. Nec debet incertitudinem istam Naturæ odium quisquam interpretari, sed favorem potiùs: nam si æquè præfinitum esset moriendi tempus, ac nascendi, distruendi corporis, ac efformandi, nimis alienam à rectâ ratione vitam homo duceret; atque adeò ne unicum quidem certum momentum ad respirandum illi dedit, sed contrà potiùs in rebus omnibus indicia plurima posuit vitæ brevioris. Terra hanc ei repræsentat florum suorum juventute, & canitie messium;

a *Quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer, cum invenerin, sepulcrum.* Job. 3. 21. b *Circumposuit columnas magnas: & super columnas arma, ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas.* 1. Mach. 13. 29.

sium; aqua undarum fugacitate; aër ignibus, quos in momento succendit, & rursum extinguit; cælum in illo principe lumine, quod unus idemque dies in aureis Orientis cunis nasci videt, & mori in obscuro Occidentis tumulo. Verùm si mors malorum omnium malum extremum est, in felicitate poni debet, quòd tam celeriter advolet. Quantò minùs cunas inter & tumulum intercedit temporis, tanto minor laborum & ęrumnarum cursus est. Propterea Jobus translatum se optabat de utero matris suæ ad *a* tumulum. Simul ac nascimur, constringimur vinculis, & vivimus posteà curis *b* impliciti, nec melior ea in re nascendi conditio Principum, ac *c* cæterorum. Si in longæva vita humana consisteret felicitas, homo vivendi diuturnitate etiam cervos excederet: indignum enim foret, ullum animal felicius esse, quàm hominem in cujus obsequium illa omnia sunt *d* condita. Desiderium illud naturale, ut horæ celeriter transeant, argumento est, non esse tempus, quod humanam felicitatem constituat, aliàs enim in eo conquiesceret animus. Quod præter tempus appetit, illi adhuc deest. In Principibus, quippe qui majoribus expositi sunt casibus, magis quàm in ullis aliis experientia commonstrat, quòd in longiori vita Fortuna periclitetur: hæc enim tam prosperis fatigatur, quàm adversis. Fortunatus fuisset Ludovicus Undecimus Franciæ Rex si ante extremæ suæ ætatis calamitates, & miserias diem suum obiisset. Mare quoddam tempestuosum est omne Imperium, quod longiori vitæ decursu tranquillum conservari non potest. Qui vivit diutiùs, plura pericula tempestatesq; experitur.

Ve-

a *Quare de vulva eduxisti me? qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret! Fuissem quasi non essem, de utero translatus ad tumulum.* Job. 10. 18. b *In involumentis nutritus sum & curis magnis.* Sap. 7. 4. c *Nemo enim ex Regibus aliud habuit nativitatis initium.* Ibid. d *Ipsas omnes feras hominum causa factas natura fuisse necesse est.* Arist. l. 1. Pol. c. 5.

Verùm ſpectato fine & perfectione Naturæ, felix eſt vita diuturna, quando ſecundum Jobi teſtimonium matura ad ſepulchrum pervenit, veluti frumentum ad *a* granarium, antequam ſenectus decrepita eam flacceſcere faciat: tunc enim unà cum tenebris mortis vitales refrigeſcunt ſpiritus, corpus ad obeundas functiones fit inidoneum, nec manus tremula Imperii clavum ampliùs moderari poteſt, nec viſus perſpicere cæli nubes, ventorum vias, & maris ſcopulos, nec auditus percipere Scyllæ & charybdis latratus. In tantis Naturæ miſeriis deeſt Principi conſtantia, & reductus ſenſuum humiditate ad ætatem puerilem, omnia perſuaderi ſibi patitur, & regi ſe ſinit à malitia, quæ magis ſolers tunc eſt in iis, quos circum ſe habet, quique *minore* tunc *metu peccant, & majore* b *præmio.* Mulieres voluntati & arbitrio ejus dominantur, uti in Livia videre fuit, quæ c *ſenem Auguſtum devinxerat adeò, ut Nepotem unicum Agrippam Poſthumum, in Inſulam Planaſiam projiceret:* immò ad talem redegit ſtatum, ut qui antè totum orbem in pace conſervare noverat, ne ſuam quidem poſteà Familiam ſciret *d* regere. Unde porrò fit, ut Majeſtas irriſui & faſtidio ſit omnibus; cujus rei exemplum Galba *e* fuit. Nationes aliæ eum aſpernantur & attentant aggredi; velut Arbanus Tiberio *f* factitabat. Perit Principis decrepiti auctoritas, & juſſa ſpernuntur, quia non putantur ab illo proficiſci; uti de Tiberii mandatis

a *Venies in ſepulchrum tanquam frumentum maturum, quod in tempore meſſuerunt.* Job. 5. 26. ſec. LXX. b *Cum apud infirmum, & credulum minore metu, & majore præmio peccaretur.* Tac. l. 1. Hiſt. c Tac. l. 1. Ann. d *Nulla in præſens formidine, dum Auguſtus ætate validus, ſeque & domum, & pacem ſuſtentavit. Poſtquam provecta jam ſenectus ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis & ſpes novæ, pauci bona libertatis incaſſum diſſerere.* Ibid. e *Ipſa ætas Galbæ & irriſui & faſtidio erat.* Tac. lib. 1. Hiſt. f *Senectutem Tiberii, ut inermem deſpiciens.* Tacit. lib. 6. Annal.

tis multi *a* opinabantur. Populus illum execratur, quippe quem pro inutili habet instrumento, unde omnia manant gubernationis incommoda ac detrimenta; cumque amor ex utilitate ferè nascatur, & nutriatur spe, plerique parvi illum æstimant: nam multum largiri non poteste, ui parum vitæ superest. Velut b *precarium ejus imperium, & brevi transiturum* habetur; uti Galbæ *c* accidit, & Ministri velut accipitres Norwegiæ, ut diem lucrentur, mox ungues in bona publica injiciunt, officia & gratias pretio divendentes, perinde ut ejusdem Imperatoris Galbæ liberti faciebant.

Cùm igitur provecta ætas ad talem pervenerit statum, instructione Principi opus est, magis ut suam agnoscat inhabilitatem, & imperii onus in Successorem transferat, quàm documentis ad illud continuandum. Ne falli se sinat ambitione; opinionem & plausum præteritum sibi ponendo ob oculos: neque enim homines Principem, qualis fuerit, sed qualis modò sit, considerant. Nec sufficit aliis metum aliquando incussisse, nisi jam quoque timeri se quis faciat; uti nec bene olim gubernâsse, si nunc ritè præesse neque possit, neque nôrit: Imperium enim maris instar est, quod cadavera inutilia mox in littus ejicit. Princeps ab animę formâ æstimatur, quâ jubet, imperat, punit, & præmiatur; quòd si illa unà cum ætate deficiat, perit existimatio, atque adeò prudentis erit agnoscere tempori injurias & contemptum ætatis, & subducere se illis, antequam eveniant. Si negotia Principi valedicere debeant, satius est, Principem illis valedicere. Egregium facinus est, suammet agnoscere fragilitatem, & ultrò etiam Majestatem deponere antè, quàm mors violenter eam eripiat, ne dica-

tur

a *Falsas literas, & Principe invito exitium domui ejus intendi clamitat.* Tac. l. 5. Ann. *b* Id. l. 1. Hist.
c *Iam afferebant venalia cuncta, præponentes libertati. Servorum manus subitis avidæ, & tanquam apud senem festinantes.* Tac. l. 1. Hist.

tur sibi ignotus obiisse, qui vixit notus omnibus. Cogitet Regale suum sceptrum *a* herbæ illi, cui idem sceptri nomen est, esse simile, quæ brevi tempore in vermiculos convertitur; & si universus terræ globus vix puncti instar est ad cælum comparatus, quid erit unica Monarchia, quid unicum Regnum? Et licèt amplissimum etiam fuerit, nihil inde, nisi solum *b* sepulcrum efferet; aut sicut Saladinus dicebat, indusium aliquod mortuale, nullâ aliâ secum asportatâ *c* gloriâ. Non semper Reipublicæ vivere debet Princeps, sed tempus aliquod sibi quoque reservare, dando operam, ut sub vitæ occasum mortis horizon immunis & liber sit à vaporibus ambitionis, & à nubibus passionum atque affectuum; uti Sol in præsenti exhibet Symbolo, cui occasionem dedit sepulcrum Josue, in quo simulacrum Solis erectum fuit, illo tamen discrimine, quòd ibi positus fuerit in memoriam stationis suæ, quam præstitit voci illius *d* obediendo; hic verò ad significandum, quòd sicuti clarus serenusque Solis obitus certum signum est mane sequenti iterum cum serenitate orituri; ita imperium, quod sanctè & feliciter clauditur, denotet felicem quoque fore, qui in præmium virtutis & ultimi exempli hujus efficaciâ in eodem successurus est. Ritè vivere & mori etiam docet religiosus ille secessus Caroli V Imperatoris, tam à curis publicis alieni, ut nunquam ampliùs de Monarchiæ suæ pristinæ statu sciscitaretur, traducto jam ingenti illo animo ad heroica aliàs facinora ficto factoque, ad hortuli alicujus culturam, & ad fallendas horas (post spiritualia peracta exercitia) ingeniosis quibusdam artibus.

5. Quòd si graves pertimescantur controver-

a Theoph. l. de plant. b *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solùm mihi superest sepulcrum.* Job. 17. 1. c *Homo cùm interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria ejus.* Ps. 48. 18. d *Steteruntque Sol, & Luna.* Jos. 10. 13.

ſiæ, aut ſeditiones in ipſâ Coronæ ſucceſſione, ad eorum pertinebit prudentiam, qui morienti Principi aſſiſtunt, ut mortem ejus ſecretam habeant, eamque, & quis rerum potiatur, uno eodemque divulgent tempore: in ejuſmodi enim caſibus populus juveni cuidam equo & nondum domito ſimilis eſſe ſolet, qui niſi priùs ephippio inſternatur, quàm illud videat, non admittit. Hâc cum prudentiâ Livia Auguſti celavit obitum, donec Tiberius in ejus locum *a* ſufficeretur: uti & Agrippina mortem Claudii, ab ipſâ veneno ſublati, tantâ cum diſſimulatione, ut eò etiam defuncto ejus nomine cogeretur Senatus, & fierent ſupplicationes pro ejuſdem ſalute, tempuſque ſuppeteret, ut interim de Neronis *b* ſucceſſione ageretur.

Divulgato Principis obitu, nec pietas, nec prudentia lacrymas & mœſtitiæ ſigna cohibenda ſuadet: neque enim Spiritus ſanctus ea ullo modo prohibet, quin conſulit *c* potiùs. Abneri mortem univerſus deploravit populus, & David ipſe funus illius uſq; ad ſepulcrum proſecutus *d* eſt. Etſi enim non deſint piæ quædam ac Chriſtianæ conſiderationes, quæ ſolari nos poſſint; licèt item certa quędam fuerit Natio, quæ minori immortalitatis luce prædita naſcentem lacrymis proſequeretur, & vita defunctum efferret cum gaudio, hæ tamen omnes conſiderationes pro iis ſolùm ſunt, qui ad meliorem vitam tranſiêre, non pro vivorum derelictione & ſolitudine. Etiam Chriſtus Dominus Servator noſter Lazarum à mortuis ſuſcitaturus ad ſepulcrum illius lacrymas *e* effundere viſus eſt. Vltima hæc luctus indicia dolori & teneritudini naturalium

a *Simul exceſſiſſe Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.* Tac. l. 1. Annal. b *Dum res firmando Neronis imperio componuntur.* Tac. l. 12. Ann. c *Fili in mortuum produc lacrymas.* Eccleſ. 38. 16. d *Plangite ante exequias Abner, porro David ſequebatur feretrum.* 2. Reg. 3. 31. e *Et lacrymatus eſt* IESVS. Ioan. 11. 35.

lium affectuum prohiberi nequeunt. Bilances sunt, quæ defuncti Principis expendunt merita, quibusque æstimari potest, in quanto apud populum fuerit pretio; obtusæ item amoris & obedientiæ in subditis, quibus servitutis annuli magis in dies consolidantur, & Successori animus additur. Non oportet tamẽ ad luctum sumptuosum obstringere populum, ne Principis mors nimis ei grave tributũ fiat.

§. Pompa funebris, Mausolea magnifica, adornata statuis & cælaturis magnorum sumptuum, non mera Principum vanitas æstimari debent, sed generosa quædam pietas potiùs, quæ ultimum designat humanæ Majestatis terminum, & magnificentia illa, qua honorantur, & asservantur eorum cineres, ostendit cultum ac venerationem Majestati debitam: neque enim sepulcra aliud sunt, quàm muta quædam historia prosapiæ *a* Regiæ. Exequiæ Regum Davidis & Salomonis insigni cum pompâ & splendore celebratæ sunt.

§. In privatorum exequiis magnâ vigilantiâ opus est, facilè enim introducuntur superstitiones Religioni noxiæ, illusâ imaginatione ex eo, quod à defunctis aut sperat, aut metuit; quia verò etiam funerum sumptus quotidiani sunt, & ad multos pertinent, omnino moderari illos expedit: dolor enim & inanis gloria nimiùm augere eos solent. Plato sepulcrorum fabricæ certum posuit pretium; uti & Solon, & post eos Romani. Rex Philippus Secundus pragmaticam edidit sanctionem, quâ nimias exequiarum expensas moderatur & corrigit, b *Paraque* (verba ipsius sunt) *lo que se gasta en vanas demonstraciones, i apariencias, se gaste, i distribuya en lo que es servicio de Deos, i aumento del culto divino, i bien de las animas de los defuntos.*

§. Vidit hucusque Serenitas Vestra nativitatem, mortem, & exequias Principis, quem ista formant

a *Quomodo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud Scriptores retinent.* Tac. l. 4, Annal. *b* L. 2, tt. 5. l. 5. comp.

Symbola, hujus ædificii politici fabricæ quasi coràm aſſiſtens, à primò uſque ad ultimum illius lapidem; atque ut nunc eadem Serenitas Veſtra omnia faciliùs recolat, operæ pretium exiſtimavi, aliquam quaſi ædificii totius ideam ſeu ſpeculum hic apponere, in quo illud repræſentetur, ſicut in minori major repræſentatur civitas. Erit iſte Rex Ferdinandus Catholicus Serenitatis Veſtræ Avus, ſub cujus glorioſo imperio omnes pacis bellique artes floruerunt, & utriuſque Fortunæ tam proſperæ, quàm adverſæ exempla vidimus. Infantia magni iſtius Regis adulta & virilis fuit. Quod ars & ſtudium in eo perficere nequiverunt, perfecit experientia, tranſactâ in exercitiis militaribus juventute. Otium illius negotium erat, relaxatio animi vigilantia. Affectibus ſuis dominabatur, magis dictamina ſecutus politica, quàm naturales inclinationes. Deo magnitudinem ſuam in acceptis retulit, & gloriam è ſuis quæſivit facinoribus, non alienis Majorum. Imperium officii loco habuit potiùs, quàm ſucceſſione partum. Regno celeritate & præſentiâ ſuâ quietem reddidit. Evexit Monarchiam virtute & prudentiâ; firmavit religione & juſtitiâ; conſervavit amore & auctoritate; exornavit artibus; ditavit agrorum culturâ & commerciis, & fundamentis atque inſtitutis verè politicis æternaturam reliquit. Tam aulæ ſuæ, quàm Regnorum Rex fuit; tam in illâ, quàm in his Oeconomus & Paterfamilias. Liberalitatem temperavit parſimoniâ, benignitatem auctoritate, modeſtiam gravitate, clementiam juſtitiâ. Animadvertendo in paucos comminatus eſt multis, & remunerando nonnullos omnium ſpes aluit. Offenſis in perſonam ſuam admiſſis veniam dedit, non iis, quæ ad dignitatem Regiam pertinerent. Subditorum injurias, non ſecùs ac ſibi factas, ultus eſt: nam ut Patrem eorundem ſe gerebat. Statum potiùs, quàm decorum periculo expoſuit. Nec Fortunâ proſperâ efferri ſe paſſus eſt, nec adverſâ de-

dejici. In illa adversùs hanc se communiebat; in hac verò sua elaborabat industria, ut ad illam rediret. Tempori ipse servivit, non contrà ipsi tempus. Paruit necessitati, eaque opportunè usus est, suæ eam utilitati accommodando. Amari se fecit, & metui. Ad dandas petentibus aures fuit facilis. Audiebat, ut sciret, & sciscitabatur, ut instrueretur. Non fidebat hostibus, & à suis etiam amicis sibi cavebat. Amicitia illius erat utilitas publica; cognatio, ratio Satûs; confidentia sollicita; diffidentia prudens; cautio, providentia; suspicio, circumspectio; malitia, defensio; dissimulatio, tutela. Neminem fallebat, f.llebantur tamen alii verborum ipsius & tractatuum æquivocatione, quos tam dextrè instituere noverat, ut (si malitiam prudentia superari necesse foret) expedire se nôsset absque eo, quod fidem publicam frangeret. Nec Majestatem illius mandacium fallere audebat, nec scientiam adulatio. Ministrorum utebatur opera, absque nimio tamen & privato erga eos affectu. Consilium eorundem admittebat, regi verò se ab iis minimè patiebatur. Quod efficere ipsemet poterat, non committebat aliis. Deliberabat diu, exequebatur celeriter. In iis, quę facere constituerat, effectus priùs innotescebant, quàm caussæ. Legatos suos suâ celabat consilia; quoties cupiebat, ut ipsi saumet opinione decepti tantò efficaciùs contrarium aliis persuaderent. Diviso cum Regina imperio præesse, & Genero suo obedire noverat. Tributa pro necessitate imposuit, non ex cupiditate aut luxu. Quod urgente necessitate accepit ab Ecclesiis, eadem cessante iisdem restituit. Iurisdictionem Ecclesiasticam veneratus est, & conservavit. Regiam aulam fixo loco non habuit, sed Solis instar, Regnorum suorum orbes per vices obiit. Pacem tractavit cum modestia & gravitate, bellum vi & astu prosecutus est. Nec belli captavit occasionem, nec pacem recusavit. Quod pede occupaverat, brachio & ingenio tuitus est, spoliis factus fortior. Tantum negotiando, quantum

armis.

armis ſuis efficiebat. Quod arte vincere poterat, non attentabat gladio. In hoc magnitudinis ſuæ ponebat oſtentationem, & gloriam ſuam in inſigni exercitu. Bellis intra Regni ſui fines ſemper coram adfuit. Quod jubebat, illud ipſum exequebatur. Sic fœdera ſanciebat, ut arbiter maneret, non ſubditus. Nec victor ſeſe nimiùm extulit, nec victus cecidit animo. Paces ſub ſcuto firmavit. Vixit omnibus, mortuus eſt ſibi, in memoria tamen hominum tanquam nobiliſſimum Principum exemplar, & Regnorum ſuorum deſiderio æternùm perennaturus.

LAUS DEO.

IN

IN OBITUM
MAGNI POLITICI
& simul Pii viri Didaci Saavedræ.

Quo concitato pronus impetu
Præpes viator? mortis imaginem

Ri-

Rimare vivam, cerne bustum! ad
Exuvias oculum reflecte!
En picta prostat compar araneæ
Subacta leto vita vel innocens,
Nec mars nec ars hunc liberavit,
Imperio Libitinæ ademptum.
Nil jura plebi profuerit vagæ
Dixisse Regum? siccine gloria
Te vermis arrodet sepultam?
Et putridum teget urna honorem!
Quid ergo Princeps aula favoribus
Suffulta spondes amplius? en ruis
Et te casæ instar rusticanæ
Mors humili tumulabit antro.

APPRO-

APPROBATIO

Admodum R. P. Fr. Petri de Cuenca & Cardenas, Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, Lectoris Iubilarii, Consilii Inquisitionis generalis in Hispaniâ Qualificatoris, Catholicæ Majestatis Exercitûs in Italiâ Vicarii Generalis, Religionis suæ tertiò Generalis, & Procuratoris Generalis, &c.

EX commissione Sancti Officii Symbola isthæc Politica perlustravi tam affabrè elaborata, ut si cuipiam privilegium foret concedendum, quo opus à se conceptum orbi ederet sine censura aliena, ita ut authoris propria sufficeret, id huic operi certè donandum judicarem, ad exemplum optimi artificis Dei, qui ea, quæ creaverat singula, adprobavit universa, *vidit quippe cuncta quæ fecerat & erant valde bona.* Opus hoc siquidem tale est, quod authore ipso nec æquiorem potest habere censorem nec digniorem, etenim (ut inquit D. Ambrosius) *liber ipse per se loquitur.* In illo siquidem Ratio statûs tantâ ornatur eruditione, tam sapientibus discernitur aphorismis, tam profundis elevatur sententiis, ut sicuti Cordubâ nobis Senecam datum Philosophum, ità Murciâ hunc nobis natum Politicum gloriari possimus. Id unum doleo, quod eô frui priores nequiverint ætates, sic enim Carolus V. Imperator non indiguisset Comineo, Marcus Brutus Polybio, nec Augu-

gu-

gustus sensisset laborem in elucubranda proprio calamo, Imperii narratione. Quod si maximum & supremum opus naturæ consistat in generatione Regis, & productione Principis, miscendo in ipsius generatione aurum, summæ scilicet perfectionis, rem curando, prout ajebat Plato, *quod natura intendens generare Regem, miscuit aurum*, hic liber sanè naturam aliquatenus excedit, cum mundo morali progignat reges tam locuplete partu, ut cuivis vastissimæ licet, Monarchiæ abundanter prospiciatur, ea cautela ac prudentia, ut & secura sit hoc partu nostra sancta fides & sciendi appetentia expleatur, & labor censendi utrobique minuatur. Hoc itaque censendo præsentem librum egi ut nihil apud Authorem mererer, cum materiæ pulchritudo libertatem judicio non relinquat, quare pareo doctrinæ Magni Bernardi ajentis: *disce verecundia decorare fidem, reprimere præsumptionem.* Mediloani 20. Martii 1642.

F. PETRUS DE CUENCA,
y Cardenas.

CEN-

CENSVRA.

ATtentâ relatione prædictâ admodum R. P. Mag. Fr. Petri de la Cuenca, i Cardenas, concedimus ut

IMPRIMATUR.

Fr. BASILIUS Commiſſ. S. Offic. Mediolan.

Io. PAULUS MAZUCHELLUS pro Eminentiſs. D. Cardin. Archiep.

Comes MAIORAGIUS pro Excellentiſs. Senatu.